

F İ K İ R M İ M A R L A R I D İ Z İ S İ - 7

NIETZSCHE

Böyle Buyurdu Zerdüşt

•

İyinin ve Kötünün Ötesinde

•

Ahlakın Soykütüğü Üzerine

•

Tan Kızılığı

•

İnanca, Pek İnanca

say

F İ K İ R M İ M A R L A R I D İ Z İ S İ - 7

NIETZSCHE

Böyle Buyurdu Zerdüşt

•

İyinin ve Kötünün Ötesinde

•

Ahlakın Soykütüğü Üzerine

•

Tan Kızılığı

•

İnsanca, Pek İnsanca

say

NIETZSCHE

Kenan Sarıalioğlu

(d. 22 Kasım 1946, Trabzon –)

Şair, yazar ve çevirmen. Of Merkez İlkokulu (1958), Ankara Yenimahalle Lisesi (1966), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi (1979) mezunu. KTÜ Trabzon Eğitim Fakültesi'nde öğretim görevlisi (1984-1987), *Güneş* gazetesinde yurt haberleri servisi şefi (1988-1989), Trabzon Belediyesi'nde Kültür Müdürü (1990-1995), Trabzon İl Kültür Müdürü (1996-1997), Gümüşhane İl Kültür Müdürü (1998-) olarak görev yaptı. Edebiyatçılar Derneği, Türkiye Yazarlar Sendikası üyesidir.

Sarhoş ve Gece adlı ilk şiiri *Yeditepe* dergisinde (Şubat 1972), sonraki ürünleri de *Dergâh*, *Kıyı*, *Nar*, *Edebiyatta Eleştiri*, *Güldiken*, *Bahçe*, *Cumhuriyet Kitap*, *Yeni Biçem*, *İnsan* vd. dergilerinde yayımlandı. *Gece konduda Ölüm* şiiri Ferhat Tunç tarafından bestelendi. Şiirlerinin bir bölümü yabancı dillere çevrildi.

Başlıca Eserleri:

Şiir: *Metafizik ve Gülümseme* (1993), *Ayna Rubaileri* (1995).

Deneme: *İssız İnsan Ormanında* (1999), *Materyalizm ve Ahlak* (1999).

Çeviri: *Cân Yücedir Göklerden*, Mevlânâ (Dünya Kitapları, 2005); *Hiç kimse ve Dolunay*, Mevlânâ (İyi Şeyler Yayıncılık, 1999); *Gülistan*, Sadi-i Şirazi (Bordo Siyah, 2005); *Doğmuş Olmanın Sakıncası Üzerine*, Emil Michel Cioran (Gendaş Yayınları, 2001); *Gül Işığı*, Hafız (İyi Şeyler Yayıncılık, 2000); *Hiçliğin Doruklarında*, Emil Michel Cioran (Bilim ve Sanat Yayınları, 2006); *Ateş ve İpek*, Sadi-i Şirazi (İyi Şeyler Yayıncılık, 1999); *İnsan Çoğul ve Tekbaşına*, F. Nietzsche (Kırmızı Yayınları, 2006); *Kahraman Sokrates Nietzsche*, Michel Guerin (Dharma Yayınları, 2006); *Varolma Eğilimi*, Emil Michel Cioran (Gendaş Yayınları, 2002); *Sabahın Gizeminden Doğanlar*, F. Nietzsche (Opus)

Ahmet İnam

(d. 1947, Sandıklı –)

1971'de ODTÜ Elektrik Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. 1972'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne doktora öğrencisi olarak girdi. Bu yıldan itibaren doktora tezini verinceye dek, aynı fakültede Latince ve Eski Yunanca derslerini izledi. 1980 yılında, yardımcı dalı Eski Yunan Edebiyatı, ana dalı Sistematik Felsefe ve Mantık olmak üzere, doktora sınavlarını pekiyi derece ile verdi. Doktora tezi: "Edmund Husserl'de Mantığın Yeri."

1980'de Beşeri Bilimler bölümüne asistan olarak girdi. Aynı bölümde sırasıyla öğretim görevlisi, yardımcı doçent ve Sistematik Felsefe ve Mantık Ana Bilim Dalı'nda doçent oldu. 1989'da profesörlüğe atandı. Haziran 2003 tarihinde başladığı ODTÜ Felsefe Bölümü Başkanlığı görevini halen sürdürmektedir.

Halen mantık, bilim felsefesi, bilgi teorisi başta olmak üzere, felsefe tarihi, kültür felsefesi ve ahlak felsefesi alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

NIETZSCHE

Yayıma hazırlayanlar
Kenan Sarıalıoğlu
Murat Batmankaya

Önsöz
Prof. Dr. Ahmet İnam

SAY

NIETZSCHE

ISBN 978-975-468-550-3
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısm
Editör: Derya Önder

Baskı: Lord Matbaası
Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 674 93 54

1. Baskı: Say Yayınları, 2006
2. Baskı: Say Yayınları, 2009
3. Baskı: Say Yayınları, 2011

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22 / 4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com • online satış: www.saykitap.com

ÖNSÖZ

NIETZSCHE’NİN AKADEMİSYEN ANLAYIŞI ÜSTÜNE

Nietzsche, çağının akademik yaşamını, o yaşam içindeki akademisyeni (Bu yazıda “Der Gelehrte”yi akademisyen olarak çeviriyorum.) nasıl görüyordu acaba? Bu yazı, sorunun çok sınırlı, bir yanıtını betimleyip tartışacak, *Şen Bilim* ve *Ecce Homo*’daki birkaç metnin ardından gidip, saptamalar yapmaya çalışacak.

“Pek iyi biliyoruz artık: Hani şu bilime, kadınların, ne yazık ki birçok sanatçının da yaptığı biçimde gezintiye çıkmışlar gibi şöyle bir göz atanları: Onun ciddi gücünden, hani şu küçük büyük işlerde seçeneksiz oluşundan, şu tartmada, yargılamada, yargıları sonuçlandırmadaki hızından şaşırıp ürkenleri. Onları (bilimle ilgili olarak) korkutan, özellikle, hiçbir övgü ve ödül almaksızın nasıl en zor olanın beklenip, en iyi olanın yapıyor oluşudur; üstelik orada, askerlerin arasında olduğu gibi, çoğu kez işitilen, çoğunlukla azarlamalar, bağırıp çağırılardır, — çünkü işlerin iyi yapılmasıdır kural, başarısızlık bir istisnadır; yine de her yerde olduğu gibi, kural suskun bir ağıza sahiptir. Şimdi bu, “bilimin ciddi gücü”nün tam da o en iyi toplumun tavrı ve adâbı ile ortak bir yanı vardır: Henüz başlamamış olanı korkutur. Oysa ona alışmış biri onun aydınlık, saydam, güçlü, yüksek elektrikli havasının, bu *eril* havanın dışında bir yerde yaşamak istemez.”¹

¹ *Şen Bilim*, § 293’den yaptığım bu alıntıda, parantez içindeki sözcükler benim anlaşılın diye kattığım sözcüklerdir; yaptığım, yapacağım bütün alıntıların Türkçe’si benimdir, Giorgio Colli ve Mazzino Mantinari’nin derlediği *Sämtliche Werke*’den alınmıştır.

Çağının bilime bakışından rahatsızdır Nietzsche, “gezintiye çıkmışlar gibi” ona şöyle bir göz atanları (Wer nur wie im Spazierengehen einmal einen Blick nach der Wissenschaft hin thut), bilime bakanları, kadınları, sanatçıların bir bölümünü onaylamaz. Bilim erkek işidir, eril (Männlich) bir *havası* vardır. “Sert” bir havadır bu. Bilimin ciddi gücü (Strenge der Wissenschaft) ürkütür, ona dışarıdan bakıp geçenleri. Seçeneksizdir; ölçmede, yargılamada, yargıları sonuca ulaştırmada başarmak zorundadır; başarır da. Hızlıdır. Bilime uzaktan, şöyle bir bakıp geçenler, onun gücünden, ciddiyetinden irkilirler; orada çıkarsızlık vardır çünkü. Pragmacı bir yaşamdan uzakta, övgüyü, ödülü dışlamış çetin bir yaşamdır, bilim yaşamı. Askeri bir disiplin egemendir bilimde (19. yüzyıl Alman üniversitelerindeki “hava”nın yorumu!). Bu disiplinden yakınmaz Nietzsche, her zaman açıkça dile getirilmemiş kuralların gerekli olduğunu düşünür: Ciddi gücü, disiplinli sert havasından gelir; hiç de korkutucu, karanlık bir hava değildir; yalnızca dışarıda duran, henüz bu yaşam içine girmemiş (Uneingeweihte) öyle görünür. Kasvetli değildir bilim yaşamı; aydınlıktır, saydamdır, güçlü (Kräftig), yüksek elektrik havası, tam da erkeğe yakışacak bir nitelik taşır.

Bu metninde Nietzsche, kendinin de içinde bulunduğu bir hava (Luft) olarak görür çağının bilimini; ona bakanlardan yakını, o havayı soluyanlardan değil.

Oysa her metni bu iyimserliği taşımaz, salt *Ecce Homo*’nun, *Şen Bilim*’in sınırları içinde bile bu bakışına aykırı birçok metin bulabiliriz. Örneğin, *Ecce Homo*, Neden Böyle Akıllıyım? (Warum ich so klug bin?) başlıklı bölümün 8. metninde şöyle der:

“Akademisyen, tüm kuvvetini evet ve hayır demeye, çoktan düşünülmüş olanı eleştirmeye harcar, — kendi düşünmez olur artık [...] Kendini savunma dürtüsü (Der Instinkt der Selbstvertheidigung) bozulmuştur onda, yoksa kitaplara karşı kendini savunurdu. Akademisyen — bir *décadent*. — [...] kibrit gibiler yalnızca, sürtmeli onları, kıvılcım verebilmeleri, “düşünce” verebilmeleri için [...]

Sabahın köründe, daha gün ağarırken, olanca dinçliği içinde, gücünün şafağında insan, kitap okumak-- ayıp derim ben buna!”

Bu görkemli bilim havasında akademisyen, düşünmeyen biridir: Okumaktan, öğrenmekten düşünmeye vakti yoktur çünkü: Düşünülüşü eleştirir durur. Belki de, büyük ölçüde çağının filoloji eğitiminden etkilenerek söylüyor bu sözleri. Kendini kitaplara karşı savunamayan, kitapların altında kalan bir insan! Bir *décadent*: Çürümüş, kokuşmuş, bozulmuş, soysuzlaşmış biri: Ya onaylar ya yadsır: Papağandır bir türlü; en temel dürtüsü, kendini savunma dürtüsü bozulduğu için sığlaşmış, bozulmuştur. Bedenini ve düşüncelerini duyamaz olmuştur artık. Bedeni ve ruhuyla arasına kitaplar girmiştir. Neden böyle olmuştur? Belki de aşırı bir özdenetim (Selbstbeherrschung), kendini sıkma, kendine aşırı bir egemen olma çabası buna yol açmıştır: *Şen Bilim* § 305’den bir örnek:

“Bundan böyle onu çekse, itse, cezp etse, harekete geçirse, içten ya da dıştan; bu, kolayca uyarılıp rahatsız olan kişiye bütün bunlar, her zaman özdenetimi için bir tehlikeymiş gibi gelir; artık kendini herhangi bir dürtüye ya da özgür kanat vuruşuna bırakmaz; onun yerine, orada öyle kaskatı durur, kendini koruma pozisyonunda, kendine karşı silahlanır, keskin ve kuşkucu gözlerle, kalesinin oldum olası koruyucusu olarak, çünkü bir kaleye çevirmiştir kendini, [...] Oysa ne çekilmez biri olup çıkmıştır başkalarına karşı; nasıl da yoksullaşmış, ruhun o güzelim şanslarından alıkoymuştur kendini! Ve gerçekten edinebileceği tüm *öğrenme olanaklarından*. Öyleyse, olmadığımız şeylerden öğrenmek istiyorsa, insan arada sırada kendini bırakmalıdır.”

Geren, gerilen, çok kolayca uyarılabilir (Reizbar) bu kişi, yaşam karşısında kaskatı durur; sürekli tehlike içinde olduğunu, özdenetimini kolayca yitirebileceğini düşünür, bırakamaz kendini dürtülerine, içinde kanat vuran coşku kuşuna. Sürekli kendini koruma sıkıntısı içindedir. Bundan dolayı, ruhunu kaleye dönüştürmüş, dışına ve içine karşı silahlanmıştır. Diğer yandan, birlikte yaşadığı insanlara hayatı zindan etmektedir. Ruhunu daralttığı için karşısına çıkan, birlikte yaşadığı insanlara karşı güven duymaz. Ruhun o güzelim şanslarından (Zufälligkeiten der Seele) mahrum bırakmıştır kendini. O şanslar, kendini kasıtlı gergin bir havadan kurtarabilmek için gereklidir oysa. Gergin olmak, iç dünyasında kalın duvarlar oluşturur, olabileceğini olamaz, öğrenebileceğini öğrenemez olur: Öğrenme olanaklarından (Belehrung) yoksun kalmıştır, kendi olmadığımız şeylerden (Dingen, die wir nicht selber sind) öğrenemez olmuştur. Ne demek kendi olmadığımız şeyler? Öteki olanlar, ötedekiler; “farklı” olanlar, kokuşmamıza yol açan darlığımızın aşılması için gerekli olanlar, yüzleşmemiz gereken bilgiler, dürtülerimizin, iç gücümüzün zenginliğini, yaratıcı âhengini duyabilmek için bilinmek zorunda olanlar... Kendimizi bırakamazsak, gerginliğimizi yitiremezsek (verlieren) öğrenemeyiz.

Gerginlik, belli bir bağlamda, belli bir ölçüde, belli bir nitelik taşıdığına gerekli olabilir elbet, bilgi yolcusu için; özdenetim saplantısının yol açtığı gerginlikse bir yoksunluktur, darlıktır, öğrenememektir.

Bu darlığın içine düşmenin nedenlerinden biri de, insanın içindeki güçleri bilememesi, onları düzenleyememesidir. Örneğin düşünme gücüne kaslarını katamamasıdır; bedeniyle zihnini bir uyum hâline getirememesidir. “[...] açık havada gezinirken doğmayan, kasların da birlikte şenlik yapmadığı hiçbir düşünceye inanmamalı.” (*Ecce Homo*, “Neden Böyle Akıllıyım”, § 1) Düşünce, bedenle, beden içinde yer aldığı doğayla iletişim kurarak, birliktelikler oluşturarak güç kazanır. *Ecce Homo*, “Neden Böyle Akıllıyım”, § 9’da şöyle diyor:

“*Değerlerin yeniden değerlendirilmesi* için belki de bir tek kimsede bir arada bulunanda çok yetiler gerekliydi; herşeyden önce yetilerin birbirlerini yıkmadan, ortadan kaldırmadan karşıtlığı

olmalıydı. Yetilerin sıradüzeni, uzaklık, düşman etmeden ayırma sanatı, hiçbirşeyi karıştırmamak, uzlaştırmamak, kaosun bir eşi olsa da görülmedik ölçüde bir çokluk — işte buydu önkoşulu dürtülerimizin uzun gizli çalışmasının, sanatçılığının..”

Akademisyenin sıkışmışlığı, kokuşmuşluğu, sahip olduğu değerlerden gelir. Değerler zaman içinde, yaşamın sürekli tâzelenen akışında tâzelenmek, yenilenmek, yeniden değerlendirilmek zorunda. Değerlerin yeniden değerlendirilmesi, insanın içindeki güçlerin, dürtülerin (Instinkten) sanatçılığı (Künstler-

schaft) ile sağlanır. İçimizdeki güçler, yetilerimizin çeşitliliğini, zenginliğini, onların biraradalığını yozlaştırmadan, karşıtlıklarından yaratıcı devingenlikler sağlayarak ortaya koyabildiğinde, yaşamın canlılığına, içimizin canlılığı ile katılıp, onun bereketini, bolluğunu yaşayabilir, değerlere can verebiliriz: “Benim akıllılığım bu, *tek* şey olabilmek, *tek* şeye varabilmek için, çok yerde çok şey olmak”. (*Ecce Homo*, “Çağa Aykırı Düşünceler”, § 3)

Akademisyenin sıkışmışlıktan çıkabilmesinde önündeki engellerden biri “artık ispatlandı, üstesinden geldim böylece” (das ist nunmehr bewiesen, hiermit bin ich fertig) duygusudur. Bu onu sınıflamalara, kategorileştirmelere götürür. (*Şen Bilim*, § 348) İnandırma, iknâ etme, mantığı kullanma, akademik hayatın önemli süreçleri olur. Bu durum onda darlaşma oluşturur. Kendini koruma dürtüsünü (Selbsterhaltungs Trieb) başarılı biçimde geliştiremez duruma gelir. Gücün yayılmasını hedef alan bu dürtü, sıkıntılı durum (Nothlage) içinde, kendi darlığına tutsak olmuş bu insan tarafından kısıtlanır. Oysa doğada, darlaşmayı, sıkışmayı aşan bir bereket (Ueberfluss), bolluk vardır. İspatlayıp, kapayan, kapanan akademisyen, doğada neredeyse saçmalık derecesindeki (bis in’s Unsinnige) zenginliği, çeşitliliği, çokluğu farkedememektedir. (*Şen Bilim*, § 349) kamburları olan, mâneviyattan (tinden) anlamayan, salt dar uzmanlık alanı içinde sıkışmış akademisyen, okumakta olduğu kitapların değeri için Nietzsche’nin sorduğu şu soruyu soramaz: “Yürüyebilirler mi? Hatta daha fazlası, dans edebilirler mi?”

“Neden bilim?” (Warum Wissenschaft?) sorusu, “Neden ahlak var ki?” (Wozu überhaupt Moral) sorusuna geri gider, “yaşam, doğa, tarih, ahlaktan yoksunken (unmoralisch).” Bilime iman, “*bir öteki*” (eine andre Welt) dünyayı öne sürmekle, olumlamakla (bejahen) gerçekleşebilir. Hiçbir bilim “öndayanaksız” (voraussetzungslose), önceden kabullere dayanmaksızın var olamaz. Bilimde ardından koşulan amaç hakîkate ulaşmaktır, aldanmaktan kaçınmaktır. Hakikati isteme (Wille zur Wahrheit), aldanmamayı istemedir. Neden aldanmayı istemiyoruz ki? Aldanmanın zararlı, tehlikeli, yıkıcı olduğunu düşündüğümüzden. Bilimse bize aldanmamanın güvencesini versin istiyoruz. Nasıl sağlıyor bilim bunu? Bir metafizik inançla! (ein metaphysischer Glaube) Hakikati isteme böylece, bir inanca dayandığı için, ahlaksal bir temel üzerinde duruyoruz (— und heirmit sind wir auf dem Boden der Moral). Yaşamdan bu korku neden? Aldanma korkusu, yaşama yakışır mı? Yaşam, aldanmalara açık olmakla yaşanmıyor mu? Hakikati isteme, gizli, üstü örtük bir ölümü isteme (das köhnnte ein versteckter Wille zum Tode sein) olmasın? Yaşamın aldanmalarla gelişen inişli çıkışlı gidişini yaşam dışı, öte dünyayla, “idealarla”, soyut düşüncelerle tepeden inme “hakikati isteme” ile kesmeye, bozmaya, zedelemeye, öldürmeye çalışma doğru mudur? Biz bugünün bilenleri (wir Erkennenden von Heute), sıkışmamış, daralmamış akademisyenleri hâlâ ateşimizi geleneğin ülküleştirci eğiliminden, Platon’dan almamıza karşın, bu yanılsamayı aşmak zorundayız. (*Şen Bilim*, § 344) (Nietzsche, aldanmama kaygısını küçümseyip, yaşama aykırı bulurken, kendisi ülküleştirci dogmaların yarattığı aldanmadan kurtulmamızı öneriyor! İlginç bir durum: Eski aldanmalar yerine yeni aldanmalar koyuyoruz!)

Akademik uğraşın dayandığı metafizik temellerin gözden geçirilmesiyle, akademisyenin darlaşmışlığı, sıkışmışlığı aşılabılır. Kesinlik talebi (Verlangen nach Gewissheit) ile güç kanıtı (beweise der Kraft) ardındadır. Yeterince isteme gücü olmadığı için eksikliğini *inanma* ile kapatmaya uğraşır. Çünkü, istemenin eksik olduğu yerde, inanç her zaman en fazla arzulan, en ivedilikle gerekli olandır. (Der Glaube ist immer dort am meisten begehrt, am dringlichsten nöthig, wo es an Willen fehlt.) (*Şen Bilim*, § 347) İç gücümüzün yetersizliği, iç enerjimizdeki noksanlık, zayıflık dürtüsünün (Instinkt der Schwäche) iç dünyamızın yönetimini ele geçirmesine yol açıyor. Zayıflık dürtüsü ise bizi edilgin, kalıplara bağlı kılacak, katı inanmaya götürüyor.

Nedir öyleyse bu sıkışmışlıktan kurtulmanın yolu? Bilimin havasını tanımalı, dönüştürmeli, ona can vermeliyiz, öncelikle. Bilimin havası havadardır, temizdir. Ciddi gücünden, apaçıklığından yola çıkacaktır, bilimin: Orada *uçabileceğini* görecektir. Bilimin temiz, açık, ciddi, güçlü havası, onu kültürün diğer alanlarındaki o güzelim kanatlarını kirletecek karanlık sulardan alıkoyacaktır. Güneşten değil, güneşe doğru giden ışık ışınları gibiyizdir artık, bilimin havasından süzülen kanatlarımızla; yeryüzüne ışık getiren ateşler gibiyizdir. (*Şen Bilim*, § 293)

Demek ki akademisyen, bilimin havası, hava olunca, temiz, duru, aydınlık, güç verici olduğunda kanatlarını açabiliyor. Salt, kendi bireysel gücüyle, bu güç nedenli “ciddi”, “aydınlık”, “temiz” olursa olsun darlıktan kurtulamıyor. Yüksek havaya, aydınlık, güneşli temiz “dağ havası”na gerek var. Bu hava içinde içimizdeki güçle, yanıştan korkmayarak, onlardan öğrenerek, bizim olmayandan, farklıdan, ötekenden, yabancından edindiğimiz görgümüzle isteyenlerden (die Wollenden) biri olarak, coşkuyla, dalgalar gibi (*Şen Bilim*, § 310) yaşamın çatlaklarından süzülerek, gizlerini arama sevdalarına katılacağız. Akademisyene bakışımız, onu kavrayışımız kökten değişecek, Nietzsche’nin filozof kavramını yaşayışındaki temel değişiklik gibi: “Yanıdaki herkesi tehlikeye sokan bir korkunç patlayıcı olarak filozofu nasıl anladığım, filozof kavramının “geviş getiren” (“Wiederkauern”) akademisyenler, diğer felsefe profesörleri bir yana, Kant’ı bile içeren filozof kavramından nasıl derin bir biçimde ayrı olduğu” (*Ecce Homo*, “Çağa Aykırı Düşünceler”, § 3) görülünce, Nietzsche’nin gönlündeki *bilim havası*, bu hava içinde uçan, bir ışık, bir ateş olan akademisyen bir yanıla anlaşılabilir.

Çağımız elbette daha farklı akademik sorunlarla, akademisyen görüntüsüyle karşı karşıya. Nietzsche’nin çılgılığı ulaşabilir mi bugünün biliminin havasına? Yürüyebilir mi, dans edebilir mi, uçabilir mi bu çağda akademisyen? Yoksa, çok ayrı bir çağın, çok ayrı bir filozofun, romantik, düş dolu, postmodern zırvalar yaratan sözleri olarak, akademik kalelerin duvarlarına çarpıp, yok olup gidecek midir sözleri?

Prof. Dr. Ahmet İnam

Nietzsche yaşam filozofudur. Hareket halindeki bedeni, kendini devinime, dansa, müziğe kaptıran bedeni, hastalıkta kendini gösteren ya da Dionysosça bir güce bürünen bedeni yüceltir. Çağını kemiren, yaşamı yadsıyan ve bedenini seküler (yüzyıllarca süren) aşığınlanmasına kapılan nihilizme

karşı Nietzsche yeni bir düşünce imgesi önerir. Yaşlı (ve içiboş) putların barsaklarını çınlatan ve hafifliği, jesti, müziği benimseyen bir çekiç felsefesi. Böylece metafiziksel yanılsamalardan kurtulan Nietzsche bir varoluş estetiği önermek ister; bu estetik çoğu zaman haksız bir şekilde, yetenekli, ancak derin bir tutarlılığı olmayan şiirsel bir oyun olarak yorumlandı. Ölümü üzerinden yüz yılı aşkın bir zaman geçen bu filozof-sanatçıyı anmak istedik. Gazetecilikten nefret eden, onda bir “sürü eğilimi” gören Nietzsche bu durumdan oldukça yararlanacaktır. Ancak 2000 yılında gerçekten okunup anlaşılacağını söyleyen bir filozofun güncelliğini vurgulamak için şu an yine de çok uygun...

Kenan Sarıalioğlu

I. BÖLÜM: NIETZSCHE: MUTLU VE MUSTARİP

FRIEDRICH NIETZSCHE’NİN KISA YAŞAMÖYKÜSÜ VE DÖNEMİNİN KÜLTÜR OLAYLARINA ÖZETLEYİCİ BİR BAKIŞ

1844 - 1847

Friedrich Wilhelm Nietzsche 15 Ekim’de Prusya’da (Almanya), Röcken’de, Protestan Lutherci papaz bir babanın (Karl Ludwig Nietzsche, d. 1813) ve annenin Franziska Nietzsche, 1826) oğlu olarak dünyaya gelir. O sıralarda Kierkegaard felsefe alanında, *Korku ve Titreme* adlı yapıtıyla dinsel varoluşçu felsefeyi temellendirmeye girişir. Yine aynı dönemlerde Marks, Hegel’in “*Diyalektik İdealizm*”ini “*Diyalektik Materyalizm*”e dönüştürür ve varlığın bilincini belirlediğini savunur. Müzik alanında Hector Berlioz, *Modern Enstrümantasyon ve Orkestrasyon Üzerine Bir İnceleme*’yi yayımlar. Bu dönemlerde bilim alanında da önemli adlar görüyoruz: Avusturyalı fizikçi Ludwig Boltzmann, İngiliz fizikçi John Dalton –kimyadaki atom teorisinin kurucusu– dört ve daha çok boyutlu geometriyi temellendiren H. Grassmann ve *Kimya Üzerine Mektuplar*’ı yayımlayan Liebig gibi bilim adamları bunlar arasında sayılabilir. Yazın dünyasında ise Alexandre Dumas (Baba), *Üç Silahşörler*’i yayımlar; aynı yazar birkaç yıl sonra *Monte Kristo Kontu*’nu ve *Yirmi Yıl Sonra* adlı romanlarını yayımlayacaktır. Yine bu sıralarda Prosper Mérimée’nin *Carmen*’i yayımlanır. Resim alanında ise H. Daumier, H. Rousseau ve Turner gibi sanatçıları görüyoruz. Bu yıllarda Danimarkalı ünlü ressam Bertel Thorvaldsen ölür. 1845’li yıllarda bilim alanında Alman matematikçi Georg Cantor’un, bilim adamı A. von Humboldt’un, fizikçi Wilhelm Röntgen’in ve İngiliz fizikçi Faraday’ın adlarıyla karşılaşırız. 1847’lerde yazın alanında Danimarkalı Andersen, Dostoyevski, George Sand, Emily Bronte, Dickens, Gontçarov, Tennyson gibi adları, felsefede de Proudhon’u –yapıtının adı: *Sefaletin Felsefesi*– ve Ranke’yi görüyoruz. Müzik alanında Cesar Frank, Mendelssohn-Bartholdy, Schumann, bilim alanında ise optik konusunda Carl Zeiss, fiziğin uygulayımında Thomas Alba Edison gibi en yetkin adlar sayılabilir. Bu yıllarda John Franklin ölür; teknoloji alanında önemli bir atılım olmak üzere çeşitli denizyolları şirketlerinin elektrik firmalarının (Siemens), Krupp’un çelik endüstrisinin ve W. G. Armstrong’un makine fabrikasının kurulduğunu görüyoruz.

1848 - 1849

Nietzsche’nin Lutherci bir papaz olan babası Karl Ludwig (30 Temmuz 1849), kısa bir süre sonra da erkek kardeşi Joseph (4 Ocak 1850) ölür. Bu yıllarda bilimsel sosyalizmin kurulduğunu ve *Manifesto*’nun yayımlandığını görüyoruz. Romantik yazar Chateaubriand ölür, oğul Dumas, *Kamelyalı Kadın* romanını; Charles Dickens, *David Copperfield*’i yayımlar; F. Dostoyevski önce ölüme mahkûm edilir, sonra sürgüne yollanır. Edgar Allan Poe ölür. Wilhelm Windelband dünyaya gelir, daha sonraları kültür felsefesinin öncülerinden olacaktır. Kierkegaard varoluşçu felsefesini sürdürür. Müzik alanında Richard Wagner, *Sanat ve Devrim* adlı yapıtında sanat felsefesini ortaya koyar ve Nietzsche’yi başlangıçta oldukça etkiler. Resim alanında H. Daumier çalışmalarını sürdürür, Paul Gauguin *dışavurumcu* (expressioniste) resimler yapar. Ünlü besteci Frédéric Chopin, Donizetti ve baba Johann Strauss dünyaya gözlerini kaparlar, Schumann yapıtlar vermeyi sürdürür. Bilim ve teknoloji alanında ise su türbinleri ve elektriğe ilişkin yöntemler geliştirilir. Dikiş makinesi kullanıma sokulur. Fizikte Foucault ve Fizeau, fizyolojide ise Ivan

Pavlov –Refleksolojinin kurucusu– araştırmalarını sürdürürler. Bu sırada D. Livingston, Afrika’da bazı bilinmeyen yerleri keşfeder.

1850 - 1856

Nietzsche’nin ailesi Naumburg’a göçer. H. Heine *Romen- zero*’larını; Herman Melville de *Moby Dick*’i yayımlar. Büyük romancı Honore de Balzac ile İngiliz ozan William Wordsworth ve öykü yazarı Gogol ölür. Richard Wagner müzik çalışmalarını sürdürür. Yazın alanında Whitman, *Longfellow* ve Turgenyev –ünlü romanı: *Babalar ve Oğullar*– yapıtlar verirler. G. B. Shaw’un, O. Wilde’in ve Ibsen’in ünleri doruk noktasındadır. Baudelaire’in *Kötülük [Elem] Çiçekleri* ile Flaubert’in *Madame Bovary*’si yayımlanır. 1855’li yıllarda H. Heine ve Alfred de Musset ölür. Felsefe alanında A. Comte, pozitif felsefe anlayışını –pozitivizmi– temellendirmeye girişir, Kantçı filozof Hans Vaihinger kendi “als-ob” felsefesini açıklar. Bu sıralarda yine Yeni Kantçı Paul Natorp, toplum ve doğa felsefeleri alanında da K. Vogt, L. Büchner ve Gobineau adlarını duyururlar. 1854’de Schelling, 1855’de Sören Kierkegaard, 1857’de A. Comte, 1858’de Robert Owen ölür. 1856 yılında Sigmund Freud dünyaya gelir. Bu sırada Avrupa’da Yahudi hareketinin canlandığına tanık oluruz. Courbet, Menzel gibi ressamlar natüralist resimler yaparlar. Van Gogh dünyaya gelir, Jacob Burckhardt sanat ve kültür tarihi üzerinde araştırmalar ve yeni değerlendirmeler yapar. R. Wagner *Lohengrin* operasını; sahneye koyar ve *Toplu Sanat Yapıtları Kuramı*’nı –Gesammelte Kunstwerkes Theorie– oluşturur. Verdi, *La Traviata* operasını; Liszt, *Macar Rapsodileri*’ni tamamlar. Alman besteci R. Schumann ve Rus bestecilerinden Glinka ölür, Elgar dünyaya gelir. Bilim alanı H. Becquerel, A. Michelson, W. Ramsay, Lorentz ve Ostwald gibi yeni adlar kazanır. Matematikçi, fizikçi ve filozof Helmholtz optik üzerinde çalışır. Matematikte *kompleks fonksiyonlar teorisini* kuran Cauchy, yine ünlü iki matematikçi Gauss ve Lobaçevski ölür, matematikçi ve filozof H. Poincaré doğar. Riemann, Öklid (Eukleides)-dışı geometrisini kurar. Pasteur bakteriyoloji alanındaki çalışmalarını sürdürür, ünlü fizikçi Hertz dünyaya gelir.

1858 - 1863

Nietzsche, Pforta Koleji’ne başlar. Bu yıllarda felsefe dünyası yeni adlar kazanır: H. Bergson, J. Dewey ve E. Husserl. Jacob Burckhardt, İtalya’da Rönesans Kültürü’nü yayımlar. Felsefesi Nietzsche’yi etkileyen ve kötümser idareciliği savunan Schopenhauer ölür. Filozof ve matematikçi Alfred North Whitehead dünyaya gelir. Bu yıllarda H. Spencer evrim felsefesini savunur. E. Renan’ın ve sosyolog W. Sombart’ın çalışmaları yayımlanır. Resim alanında Seurat yeni-izlenimciliği geliştirir. Ingres ve Courbet beğenilen resimler yaparlar. Büyük ressam ve resim kuramcısı E. Delacroix ölür. Müzik alanında Verdi, *Maskeli Balo*’yu bitirir, Liszt ürünlerini vermeyi sürdürür. Yine bu yıllarda Gounod, Brahms ve R. Wagner’i görüyoruz. Müzikte romantik akım hâlâ egemendir. Gustav Mahler ve Debussy birkaç yıl arayla dünyaya gelir, Bizet ilk operasını tamamlar. Bilim alanında ise Maxwell, “*Gaz Moleküllerindeki Parçacık Hızı Yasası*”nı bulur; Berthelot, benzol ve alkolün kimyasal sentezini gerçekleştirir. Fransız fizikçi Pierre Curie dünyaya gelir. Darwin, *Doğal Seçim ve Ayıklama ile Türlerin Ortaya Çıkışı* adlı yapıtını yayımlar. Doğa filozofu Haeckel, *darwinist* olur. Kuramsal mantık

araştırmaları yapacak olan Alman matematikçi D. Hilbert dünyaya gelir, doğa filozofu Alexander von Humboldt ölür. Fizikçi Helmholtz ve doğa bilimci H. Huxley araştırmalarını sürdürürler; ünlü fizik ve kimya bilgini Alfred Nobel, *nitrogliserin* üretimine başlar.

1864 Nietzsche papaz olmamaya karar verir. Bonn Üniversitesi'ne girerek burada klasik filoloji okur. Ekonomist Lassalle, *Kapital ve İş* adlı yapıtını yayımlayarak liberalizmi eleştirir. İtalyan psikiyatrist Cesare Lombroso, *suç psikolojisi* üzerindeki çalışmalarını ve düşüncelerini yayımlar. Max Weber, sosyolojiyi temellendirir. İlk bilimkurgu romancılarından biri olan Jules Verne, *Dünyanın Merkezine Seyahat*'i yayımlar. Resim alanında Manet, Corot değerli yapıtlar üretirler. Henri de Toulouse-Lautrec dünyaya gelir. Müzikte ise Anton Bruckner I. Senfonisini, J. Offenbach ise *Güzel Helena* operetini besteler. Besteci Meyerbeer ölür, oğul R. Strauss dünyaya gelir. Bilim ve teknoloji alanında ise Maxwell ve Mendel araştırmalarını sürdürürler; Siemens *çelik* üretimini yaygınlaştırır.

1865 - 1866

Nietzsche, Leibzig Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürmektedir. Eski kitaplar satan bir kitapçıda tesadüfen Schopenhauer'in *Die Welt als Wille und Vorstellung* (İstenç ve Tasarım Olarak Dünya) adlı yapıtına rastlar ve filozofu okumaya başlar; yine bu sıralarda ünlü antikçağ filoloğu Erwin Rohde ile dostluk kurar. Toplum eleştiricisi ve anarşizmin kurucularından P. J. Proudhon ölür; sosyal felsefesinin etkileri yaygınlaşmaktadır. ABD'de kölelik resmen kaldırılır, özgürlüklerin yaşama geçirilmesi dönemi başlar. Almanya'da kadın özgürlüğü hareketiyle ilgili ilk kez dernek kurulur. F. A. Lange, *Materyalizmin Tarihi*'ni yayımlar. Rudyard Kipling, W. B. Yeats, R. Rolland ve H. G. Wells dünyaya gelirler. Whitman şiirlerini, Ibsen oyunlarını yazmayı sürdürür. Dostoyevski, *Suç ve Ceza*'yı; J. Verne, *Dünyadan Aya* adlı bilimkurgu romanını yazar. Resim alanında Corot, Courbet, Manet, Daumier çalışmalarını sürdürürler; yine bu sıralarda izlenimcilik (Impressionisme) akımı başlar. Saltık stilin ustası ressam Vasili Kandinski, senfonik müziğin ustası J. Sibelius, yine bu yıllarda dünyaya gelirler. Wagner, Bruckner, Rimski-Korsakov başarılarının doruğundadırlar artık. Yine Liszt, Smetana ve Suppé gibi büyük besteciler müzik alanında ürün vermeye devam ederler. Bilim alanında ise Mendel, yasalarını; Maxwell, araştırma sonuçlarını açıklar. Öklidci (*Eukleides*) olmayan bir geometriyi kuran Bernhard Riemann ölür. *Biyolojinin* felsefesini yapan zoolog Haeckel, biyogenetiğin dayandığı temel ilkeleri araştırmayı sürdürür.

1867 Orduya katılan Nietzsche, eğitim sırasında attan düşmesi üzerine geri gönderilir. Bu yıllar resim dünyasının bir dizi ustasını yitirdiği yıllardır. Ressam Peter von Cornelius, Jean Auguste Ingres, Théodore Rousseau, Christian Morgenstern bunlar arasında sayılabilir. Courbet ve Manet Paris'de açtıkları bir sergiyle izlenimciliği (Impressionisme) resmen kurarlar. Müzik alanında Liszt, Johann Strauss ve Verdi çeşitli dallardaki verimliliklerini sürdürürler. Bilim alanında ise Polonyalı fizikçi Marie Curie dünyaya gelmiş ve İngiliz fizikçi Michael Faraday dünyadan göçmüştür. Nobel, *dinamiti* bulmuş, W. V. Siemens ve Wheatstone birbirlerinden bağımsız olarak *dinamo elektriği* ilkesini bulmuşlar ve elektrotekniği temellendirmişlerdir.

1868 - 1869

Nietzsche ilk kez Richard Wagner ve Liszt'in kızı Cosima ile karşılaşır, dost olur onlarla. İsviçre'deki Basel Üniversitesi'ne klasik filoloji (Yunanca) extraordinaryus profesörü olarak atanır. Quatre-Cantons gölü kıyısında bir eve yerleşir. Felsefe alanında Haeckel, *Doğal Yaratma Tarihi* adlı çalışmasını yayımlar. Sosyolog ve ekonomist Alfred Weber dünyaya gelir. Edward von Hartmann, *Bilinçdışının Felsefesi*'ni; J. Stuart Mill, *Kadının Bağımlılığı* adlı yapıtını yayımlar. Yazın alanında Dostoyevski, *Budala*'yı, Tolstoy bir yıl sonra tarihsel roman türünde *Savaş ve Barış*'ı, Verlaine şiirlerini (*Galante Feste*); Flaubert, *Duygusal Eğitim*'i; J. Verne, ütöpik roman türü örneği olarak *Denizler Altında 20.000 Fersah*'ı yayımlarlar. Bu yıllarda La Martine ölür, Maksim Gorki dünyaya gelir. Resim alanında Manet, Monet ve Renoir'ı görüyoruz; bu izlenimci ressamlar ürün vermeyi sürdürürler. Alman ressam Friedrich Overbeck ve yine onun yurttaşı ressam, hekim ve psikolog Karl Gustav Carus ölürler. Müzik alanında ise Brahms araştırma ve beste yapmayı sürdürürken, R. Wagner operalarını sahnelemeye girişir (*Nürnbergli Usta Şarkıcılar*). Yine bu yıllarda Rossini ve Berlioz ölürler. Bilim alanında ise kimya elementlerinin periyodik sistemini kuran Mendelyev'i görüyoruz. Fritz Heber ve W. Huygins bu sıralarda yıldız spektroskopisi kullanmışlar ve yeraltında bulunan gazları ortaya çıkarmışlardır.

1870 Nietzsche İsviçre'de profesör olarak çalışmalarını yoğun bir biçimde sürdürür ve kısa bir süre sonra da İsviçre vatandaşlığına geçer; ama Fransız-Alman Savaşı'nda gönüllü olarak Prusya güçlerine hastabakıcı olarak katılmaktan da geri kalmaz. Ekim ayında hastalanarak Basel'e döner; dinlenmeye çekilir. Bu sırada Avusturyalı doktor ve bireysel psikolojinin kurucusu Alfred Adler'in dünyaya geldiğini, yazın alanında ise C. Dickens'in, baba A. Dumas'nın ve Jules de Goncourt gibi romancıların da öldüklerini görüyoruz. Resim alanına gelince Courbet ve Manet'nin yeni resimler yaptıklarına tanık oluyoruz. Müzik alanında ise Delibes'in ünlü bale yapıtı *Coppelia* ve R. Wagner'in *Valküreler ile Tanhaeuser* operaları sahnede gösterilir. Wagner, F. Liszt'in kızı Cosima von Bülow ile evlenir. Yine bu yıllarda Alman arkeolog Schliemann, *Truva*'da kazılar yapar ve bu antik kentin tarihini ortaya çıkarır.

1871 - 1872

Nietzsche, ilk kitabı olan *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu* (Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik) adlı yapıtını yayımlar. Yine bu yıllarda Amerikalı düşünür Emerson, *Denemeler*'ini; Mommsen, *Roma Devlet Hukuku*'nu yayımlarlar. İsviçre'de ilk kez olmak üzere Zürih Üniversitesi'nde tıp fakültesine kadın tıp öğrencisi kabul edilir. Brezilya'da zenci köleliği kaldırılır. Filozof Du Bois Reymond, *Doğa Bilgisinin Sınırları* adlı yapıtını yayımlar ("Ignoramus et ignorabimus: –Onu– Bilmiyoruz ve Bilmeyeceğiz"). İnsan felsefesinin kurucularından Ludwig Feuerbach ölür. İngiliz filozof ve matematikçi Bertrand Russel doğar. Yazın alanında ise Dostoyevski, *Ecinniler*'i; Zola, *Rougon-Macquart* roman dizisinin ilk yapıtlarını yayımlar. Paul Valery dünyaya gelir. Resim alanında ise Cézanne, Corot, Courbet, Manet gibi büyük izlenimci ressamlar çeşitli konularda resimler yaparlar. Ünlü Alman romantik ressam ve nazarenciler okulundan Julius Schnorr von Carolsfeld ölür. Müzik alanında ise Bruckner, 2. *Senfoni*'sini; Verdi, *Aida* adlı operasını tamamlar; Bizet bir bale müziği olan *Arlesienne Suite*'ini; Cesar Franck, *Kurtuluş* adlı senfonik müziğini bitirir. Rus bale sanatının

Nietzsche, dostları Alfred Brenner ve Paul Rée ile birlikte İtalya'ya geziye gider. Malwida von Meysenburg'un yanında Sorrento'da tatil yapar. Wagner ile olan bağları çözülmeye başlar. *Unzeitgemaesse Betrachtungen* (Çağa Aykırı Düşünceler) adlı kitabı içinde şu yapıtlarını yayımlar: *David Strauss, der Bekenner und Schriftsteller* (David Strauss, Dindar ve Yazar); *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* (Yaşam İçin Tarihin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine). Bir yıl sonra da (1874) *Çağa Uymayan Düşünceler*'in III. kitabı olan Schopenhauer als Erzieher (Eğitimci Olarak Schopenhauer)'ı yayımlar; yapıtın tümünü yeniden gözden geçirerek 1876'da da bu başlığın son kitabı olan Richard Wagner'in Bayreuth'u (Richard Wagner Bayreuth'da) yayımlar. Aynı yıl içinde sağlığı bozulan Nietzsche, üniversiteden bir süre için uzaklaşarak Sorrento'ya yerleşir. Felsefe dünyasının öteki olaylarına gelince, Bakunin'in *Devlet ve Anarşi* adlı yapıtının yayımlandığını görürüz. Yine bu yıllarda İngiliz filozof J. S. Mill ve Alman filozof Albert Lange ölür, yeni Kantçı filozof Ernst Cassirer, İsviçreli sinir doktoru ve psikanalist Carl Gustav Jung, Albert Schweitzer ve Martin Buber doğar. Hippolyte Taine tarih felsefesi açısından *Bugünkü Fransa'nın Kökenleri*'ni yayımlar ve "pozitivist çevre" teorisini temellendirir. Lombroso, antropoloji, tıp ve hukuk ilişkileri üzerinde durur. Yazın dünyasında Flaubert, Zola, Twain, Whitman, Gobineau, Ibsen ve Turgenyev çeşitli konularda yapıtlar vermeyi sürdürürler. Ünlü tiyatro kuramcısı Max Reinhardt ve yazın adamları Hermann Hesse, Jack London, R. M. Rilke, Thomas Mann bu yıllarda dünyaya gelirler; H. C. Andersen, George Sand yine bu yıllarda ölür. Tolstoy'un *Anna Karenina*'s 1; J. Verne'in *80 Günde Devri Alem*'i yayımlanır. Verlaine ile Rimbaud'nun dostlukları başlar. Resim, heykel ve mimaride Manet, Semper, Liebermann, Monet, Rodin gibi sanatçılar çeşitli ürünler verirler. Gustave Courbet, J. F. Millet, C. Corot gibi usta ressamlar ölür ama bu yıllarda mimar Paul Bonatz ve ressam Raoul Duffy doğar. Müzik alanında Bruckner, III. *Senfoni*'sini tamamlar ve R. Wagner'e ithaf eder. Aynı dönemlerde ünlü opera sanatçısı tenor Enrico Caruso'nun, besteci Sergey Rahmaninov'un, Max Reger'in dünyaya gelişlerine tanık oluyoruz. Yine bu sıralarda Delibes, *Kral Buyurdu* operasını; Mussorgski, *Boris Godunov* operasını; Wagner son yapıtı olan *Götterdaemmerung*'u, Verdi de *Requiem*'ini; Bizet, *Carmen* operasını, Smetana *Vatanım* adlı senfonik şiirini besteler. Bruckner daha sonraki birkaç yıl içinde 4. ve 5. *Senfoniler*'ini, Brahms 1. *Senfoni*'sini, C. Saint-Seans *Samson ve Dalila* operasını besteleyeceklerdir. Mozart'ın toplu yapıtları ilk kez basılmaya başlanır. Ünlü Alman orkestra şefi Bruno Walter, İspanyol besteci Manuel de Falla, Fransız besteci Maurice Ravel, müzikte 12 ton tekniğini kuran besteci Arnold Schönberg dünyaya gelirler. 1875 yılında Bizet ölür. Bilim alanındaki gelişmelere gelince, Haeckel, *Anthropogenie oder Entwicklungsgeschichte des Menschen* (Antropoloji ya da İnsanın Gelişme Tarihi) adlı yapıtını yayımlar. Gustav Robert Kirchoff yazdığı mekanik kitabıyla "fizikal pozitivism"i kurar. Marconi dünyaya gelir. İlk kez doğudan batıya gidilerek Orta Afrika geçilir. A. G. Bell telefonu uygulama alanına sokar. R. Koch bakteriyolojide yeni araştırma yöntemleri geliştirir ve basil mikrobu bulur. Fizikçi Ludwig Boltzmann entropi üzerinde çalışır. Daha sonra Max Planck enstitüsü adını alacak olan fizik araştırma merkezi 1875'de *Kaiser Wilhelm Enstitüsü* olarak kurulur. Bu merkezin kısa sürede yetiştirdiği fizikçilerin hemen hepsi daha sonra Nobel Ödülü'nü

alacaklardır.

1878 Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*'yı (Menschliches, Allzumenschliches) yayımlar. Bundan sonraki on yıl boyunca filozof her yıl bir kitap çıkaracaktır. Felsefe alanında Charles Sanders Peirce (ABD) 'pragmatizm'ini temellendirdiği *How To Make Our Ideas Clear?* (Düşüncelerimizi Nasıl Açık Kılabiliriz?) adlı kitabını yayımlar. Avusturyalı yahudi din filozofu ve yazar Martin Buber dünyaya gelir. Engels'in diyalektik materyalizmin ana ilkelerini betimlediği *Anti-Dühring* yayımlanır. Haeckel'in de *Özgür Bilim ve Özgür Öğreti*'si çıkar. Yazın alanında ise Fransız romancı Edmond de Goncourt'un ve sosyal eleştiri romanları yazarı Upton Sinclair'in dünyaya geldiğini görüyoruz. Resim alanında Liebermann, Marées ve William Morris, müzikte de A. W. Ambros çalışmalarını ve ürün vermeyi sürdürürler. Bilim alanında Pasteur, *Mikroplar* adlı bakteriyolojiye ilişkin yapıtı yayımlar. *Davranış Psikolojisi*'nin (Behevizm) kurucusu J. B. Watson (ABD) doğar, Alman doğa bilimcisi ve araştırmacısı J. R. Meyer ölür.

1879 İyice sağlığı bozulan Nietzsche için artık zor bir dönem başlamıştır. Üniversiteden emekliye ayrılır. *Vermischte Meinungen und Sprüche* (Karışık Kanılar ve Maksimler) adlı yapıtı, *İnsanca, Pek İnsanca*'nın sonuna ekler. Yaz ayında St. Moritz'e gider. Gestalt psikolojisinin kurucularından Karl Bühler doğar. Sosyal demokrasi ve liberalizm idelerine karşı olan Treitschke'nin bu konularda yapıtları yayımlanır. Yazın alanında ise Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler* adlı romanını; Ibsen, *Nora ya da Bir Bebek Yurdu* adlı oyununu; Strindberg, *Kırmızı Oda* adlı romanını yayımlar. Fransız ressam ve grafikçi Honore Daumier ile Alman mimar Gottfried Semper ölür. Max Liebermann ile Fransız izlenimcilerinden Manet ve Renoir değerli resimler yapmayı sürdürürler. Bu tarihte Alman sürrealist ressam Paul Klee dünyaya gelir. Müzik alanında ise Bruckner, 6. *Senfoni*'sini ve *Yaylılar İçin Dörtlü*'sünü, C. Frank da oratoryolar ve piyano için parçalar besteler. Franz von Suppé'nin *Boccaccio* adlı opereti Viyana'da seslendirilir. Çaykovski'nin ilk operalarından biri olan *Yevgeni Onegin* de bu yıllarda tamamlanır. Bilim alanına gelince, Edison akkor (karbon) telini bulur. Modern fizikte çağ değişimi yaratacak olan ünlü fizikçi A. Einstein doğar; yine bu tarihte uranyum çekirdeğinin parçalanmasına ilişkin çalışmaları geliştiren kimyacı Otto Hahn, fizikçi Max v. Laue, İngiliz fizikçi Owen Richardson dünyaya gelirler, J. C. Maxwell de bu dünyadan ayrılır.

1880 Nietzsche, *Gezgin ile Gölgesi* (Der Wanderer und sein Schatten) adlı yapıtı, *İnsanca, Pek İnsanca*'nın ikinci ve son bölümü olarak yayımlar. Müzisyen dostu Peter Gast ile bir süre Venedik'te birlikte yaşar. Bu tarihte Avrupa ve Rusya'da toplumcu etkinlikler yoğunluk kazanmaktadır. Radyo Almanya'da kullanılmaya başlanır. Alman kültür filozofu Oswald Spengler dünyaya gelir. Windelband, *Modern Felsefe Tarihi*'ni yayımlar. Yine bu yıllarda Tolstoy, Hıristiyan bir toplumculuğa yönelişi simgeleyen *İtiraflar*'ını yayımlar. Daha bir buçuk yaşında görmez ve işitmez olan ama daha sonraları bu konularda insanın neler yapabileceğini gösteren mucizeler yaratan Helen Keller dünyaya gelir, yazgısını yener ve öteki umutsuz insanlara hem örnek ve hem de yardımcı olur. Gerçekçi Fransız yazar Gustave Flaubert ölür. M. Twain hümanist içerikli yapıtlar vermeyi sürdürür. Doğacı ve gerçekçi yazar Zola, deneysel romana örnek olmak üzere *Nana*'yı yayımlar. Güzel sanatlarda Cézanne, Degas, Max Liebermann, Manet resimler yaparlar. Müzik alanında Brahms, *Macar Dansları*'nı; Çaykovski, *İtalyan Kapriçyosu*'nu ve

1812 *Uvertür*'ünü besteler. Alman fizyolog ve filozofu Emil Du Bois-Reymond çözümü ve yanıtı olmayan Yedi Evrensel Bilmeciyi şöyle sıralar: 1- Madde ve Enerjinin Özü, 2- Hareketin Kaynağı, 3- Duyumların Kaynağı, 4- İstenç Özgürlüğü, 5- Yaşamın Kaynağı, 6- Doğanın Erekselliği, 7- Düşünce ve Dilin Kaynağı. Bu problemler filozofa göre yanıtlanamazdılar. Bilim alanında J. P. Pavlov şartlı refleksler üzerinde çalışır ve salgı bezlerinin fizyolojisini belirler. Werner son Siemens, elektrikli lokomotif ve elektroçelik üzerinde başarılı çalışmalar ve araştırmalar yapar.

1881 Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'de ele aldığı temayı *Tan Kızıllığı* (Die Morgenröte) kitabında da işler ve Venedik'in Gölgesi alt başlığıyla yayımlar. Kışı ve ilkbaharı Cenova'da geçiren filozof, yazın Sils Maria'da, sonbaharda da yine Cenova'da bulunur. Bu sırada kendi tarih felsefesinin temel düşüncesi olan "öncesiz ve sonrasız dönüş", "bengi dönüş" görüşünü geliştirir. Yine aynı yılda Ranke, *16 ciltlik Dünya Tarihi*'ni yazar. İngiliz tarihçi Thomas Carlyle ile ruhsal roman türünün önde gelen temsilcilerinden olan F. Dostoyevski ölür. Turgenyev yapıtlar vermeyi sürdürür, öykü ve romanlarında üstün gelen sevgi temasını işler. Yine bu tarihlerde Avusturyalı yazar Stefan Zweig ve Kübizmin kurucusu Pablo Picasso dünyaya gelir. Resim alanında Böcklin, M. Liebermann, Marées, Claude Monet birbirinden güzel resimler yapmayı sürdürürler. Müzik alanında ise Bruckner, *7. Senfoni*'sini, C. Frank solist-koro ve orkestra için bestelerini verir, Offenbach ise *Hoffmann'ın Masalları* adlı operasını bitirir. Rus besteci Modest Mussorgski ölür. Bilim alanında ise G. A. Hansen, *lepra* (cüzam) basilini bulur. Yine bu yıllarda Helmholtz ve Stoney tarafından elektriğin atomsal özelliği üzerinde durulur. Vitaminler üzerinde Lumin araştırmalar yapar. Wilhelm Roux, *Organizmada Parçacıkların Savaşımı* adlı kitabıyla organizmadaki mekanik gelişmeyi temellendirir. Pasteur *kuduz* mikrobuna karşı koruyucu aşığı bulur. Berlin'de *elektrikli tren* ilk kez hizmete sokulur.

1882 Nietzsche, dini bir illüzyon olarak ele aldığı *Şen Bilim* (Die Fröhliche Wissenschaft) adlı yapıtının basımını gerçekleştirir. Lou Salomé ile karşılaşır ve ona aşık olur. Kışı Cenova'da ilkbaharı Messina'da, yazı Tautenburg'da Lou Salomé ve kızkardeşi Elisabeth ile birlikte geçiren filozof sonbaharda Leipzig'de bulunur, kasım ayında da Rapallo'da dinlenir. Felsefe dünyasında ise Amerikalı filozof J. Dewey, *Materyalizmin Metafizik Kabulleri*; Alman filozof Haeckel, *Darwin, Goethe ve Lamarck'ın Doğa Görüşü*, J. Retzel, insan ve toprağı birlikte ele aldığı *Anthropogeographie* adlı yapıtlarını yayımlarlar. Amerikalı filozof Ralph Waldo Emerson ölür, yeni Kantçı Alman filozof Nicolai Hartmann ve yine Alman psikolog ve filozof Eduard Spranger dünyaya gelir. Yazın alanında Alphonse Daudet, *Tarascon'lu Tartarin*'i; Ibsen, *Bir Halk Düşmanı* adlı oyununu, Turgenyev de *Şiirli Öyküler*'ini yayımlar. Fransız yazar ve tarih filozofu J. A. Gobineau ile Amerikalı ozan H. W. Longfellow ölürler. Bilinç akımı romanı öncülerinden İrlandalı yazar James Joyce dünyaya gelir. Resim alanında ise Böcklin, V. Gogh, Manet resim yapmayı sürdürürler. Kübizmin kurucularından Fransız ressam Georges Braque doğar. Müzik alanında R. Wagner, *Parsifal*'i; Rimski Korsakof da *Kar Yağıışı* operasını besteler, Rus besteci Igor Stravinski dünyaya gelir. *Berlin Filarmoni Orkestrası* bu yılda kurulmuştur. Bilim alanında ise İngiliz doğabilimcisi ve araştırmacı Charles Darwin ölür. Edison ilk elektrik santralini kurar. Helmholtz, kimyasal affinitenin niceliksel yanını belirler, Koch tüberküloz basilini bulur.

1883 Nietzsche, "üstinsan/ übermensch" kavramını işleyip geliştirdiği *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün

(Also Sprach Zarathustra) ilk bölümünü kış boyunca kaldığı Rapallo'da yazar. Mart ve nisan aylarını Cenova'da, Mayıs ayını Roma'da geçirir. Kitabının ikinci kısmını Sils Maria'da tamamlar. İki kısım da ayrı ayrı 1883 yılında yayımlanır. Bu tarihten itibaren Nietzsche kışları Nice'de, yazları da Sils Maria'da geçirir. Aynı yılda büyük opera bestecisi R. Wagner ölür. *Toplu Sanat Kuramı* (Gesamtkunstwerk) ile o, sanat anlayışını bize anlatır. Aynı yıl içinde New York'ta *Metropolitan Operası* açılır. İngiliz macera romancısı Stevenson, *Define Adası*'nı yayımlar. Zola toplumsal içerikli romanlar yazmayı sürdürür. Ivan Turgenyev ölür. Felsefe alanında August Bebel, *Kadın ve Toplumculuk*; Dilthey, *Tinsel Bilimlere Giriş*; Rudolf von Ihering, *Hukukta Erek* adlı yapıtlarını yayımlarlar. Egzistansiyalist felsefenin öncülerinden Alman Karl Jaspers dünyaya gelir. Engels ile birlikte tarihsel maddeciliği ve bilimsel sosyalizmi kuran Alman toplumcu Karl Marx ölür. Resim alanında Cézanne, V. Gogh, Liebermann, Marées çalışmalarını sürdürürler. Fransız illüstratör Gustave Doré ve empresyonizmin kurucusu Fransız ressam Edouard Manet ölür. Aynı yıl içinde Fransız ressam Maurice Utrillo ve Alman ekspresyonist ressam Erich Heckel dünyaya gelir. Bilim alanında Georg Cantor, matematikte kümeler öğretisini temellendirir ve *Grundlagen einer allgemeinen Mannigfaltigkeitslehre* adlı yapıtını yayımlar. Pierre Curie, kristal oluşumlarında elektriksel yüklemenin önemini gösterir. Bu buluş daha sonra titreşim kuartzlarının temellerini belirleyecektir. Aynı yıl da *Daimler* otomobilin patentini alır, de Laval buhar türbününü kurar. Avusturyalı fizikçi Ernst Mach, *Gelişimi İçinde Mekanik* adlı yapıtını yayımlar. Oswald Schmiedeberg, bilimsel farmakolojiyi kurar ve eczacılığın temellerini atar. Teknoloji alanında ise Maxim ilk kez makineli tüfeği imal eder, Olzewski de hidrojen gazını sıvılaştırır.

1884 Nietzsche, Nice'de, ocak ayında *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün üçüncü kısmını yazar ve aynı yılın sonunda yayımlar. Engels'in, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı yapıtı yayımlanır. Arnold Toynbee, 1770'lerden bu yana İngiltere'de endüstri devriminin kurulmuş olduğunu kanıtlamaya çalışır. Yazın alanında Ibsen, sahne oyunları yazmayı sürdürür. Mark Twain, hümoristik çocuk romanlarına örnek olarak *Huckleberry Finn'in Serüvenleri*'ni yayımlar. Resim alanında ise Van Gogh, Liebermann, Monet, Renoir birbirinden güzel tablolar yapmayı sürdürürler... Müzik alanına gelince Bruckner, 8. *Senfoni*'sini; J. E. F. Massenet, *Manon* adlı operasını tamamlar. Çek besteci Bedrich Smetana ölür. Bilim alanında ise bu yıllarda Goodwin ve Eastman fotoğraf filmi üzerinde çalışırlar. Cl. M. Hall ve P. T. Heroult, alüminyumun elektrolitik yoluyla elde edilmesini sağlamışlar ve bu başarıları sonucunda da alüminyum tekniğini kurmuşlardır. O. Hertwig, W. Roux, E. Strassburger, Th. Boveri, kromozomlar üzerindeki araştırmalarıyla kromozomların kalıtımın taşıyıcıları olduklarını saptamışlardır. Soyaçekim üzerinde araştırmalar yapan Grogor Mendel ölür. J.J. Meçnikof, kandaki akyuvarların bakterileri yokettiğini savunur ve buna *Fagozit kuramı* der. Yine bu yıllarda Nicolayev, *tetanos*; Löffler, *difteri* ve Koch da *kolera* virüsünü bulmuşlardır.

1885 Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün dördüncü ve son bölümünü kış ayında Nice Montone'da yazıp bitirir. Bu yapıtın yalnız kopyası basılır ve filozof bunlardan yedi tanesini dostlarına gönderir. Engels, arkadaşı Marks'ın *Kapital* adlı yapıtının ikinci cildini yayımlar. Bu dönemde Avrupa'nın önde gelen güçlü ülkeleri ile ABD zenci ticaretini yasaklarlar. Almanya'da *Goethe Derneği* kurulur. Yine aynı yıllarda Gorki öykülerini, Guy de Maupassant erotik roman türünün

bir örneği olan *Bel Ami* adlı yapıtını, Tennyson, *Kral Perileri*'ni ve Zola da *Germinal*'i yayımlar. Amerikalı romancı Sinclair Lewis dünyaya gelir. Resim alanında Van Gogh, Feuerbach, Marées gibi ressamlar resimler yaparlar. Müzik alanında ise Bruckner, kilise müziğine örnek olmak üzere *Tedeum*'u; oğul Johann Strauss, *Çingene Baron* operetini besteler. Sullivan, İngiliz operet dağarcığına *Mikado*'yu hediye eder. Bilim ve teknoloji alanında ise Benz ilk kez olmak üzere 3 devirli benzin motorlu arabayı yapar. Bu yıllarda hücre araştırmaları yoğunluk kazanır. W. Flemming, *Hücre Özü, Çekirdek ve Çekirdek Parçacığı* adlı yapıtını yayımlar. A. Weismann, embriyon plazmasının canlı olduğunu ortaya koyar. New York'ta Brooklyn Asma Köprüsü kurulur.

1886 Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'yi (Jenseits von Gut und Böse) yayımlar. *Tragedyanın Doğuşu ve İnsanca, Pek İnsanca* adlı yapıtlarını da yeniden gözden geçirir ve bunları birer yeni önsözle yayımlar. İngiltere'de *Goethe Derneği* kurulur. Ibsen, R. L. Stevenson, Strindberg ve Tolstoy gibi yazın sanatçıları romanlar ve oyunlar yazmayı sürdürürler. Almanya'daki kültür tartışmaları son bulur. Diyalektik bir teolojiyi kuracak olan İsviçreli Karl Bart dünyaya gelir. Ardında 54 ciltlik bir anıt-yapıt bırakan Alman Tarihçi Leopold von Ranke ölür; onun sayesinde tarih araştırmalarında güçlü ve ciddi bir kaynak eleştirisi anlayışı yerleşmiştir. Yine bu tarihte tarikat kurucusu ve Hindu olan Hintli Ramakrişna ölür. Yaşamı boyunca bütün dinlerin aynı ve haklı olduğunu savunmuştur. W. V. Siemens, iyimser görüşler öne sürdüğü *Doğabilimsel Dönem* adlı yapıtını yayımlar. Resim alanında Van Gogh, Cézanne, M. Klinger ve Meunier değerli resimler yaparlar. Yazar ve ressam Oskar Kokoschka dünyaya gelir, ünlü Macar besteci Franz Liszt ölür. Fransız besteci Saint-Saens orglu senfonisini tamamlar. Fransa'nın ABD'ye hediye ettiği *Özgürlük Anıtı* New York Limanı'na dikilir.

1887 Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'yi (Zur Genealogie der Moral) yayımlar. *Morgenröte*'yi yeni bir önsözle, *Şen Bilim*'i de yeni eklediği beşinci bir kitap ve şiirler ekiyle yayımlar. Alman filozof ve Psikolof Gustav Theodor Fecher ile yine Alman yazar ve filozof Friedrich Theodor Vischer ölür. A. Riehl, *Felsefi Eleştiri* adlı eserini yayımlar. Yazın alanında İsveçli oyun yazarı Strindberg, *Baba* oyununu bitirir. Rus heykeltıraş Alexander Archipenko dünyaya gelir. Yine Rusya'da doğup Fransa'da yaşayacak olan ressam Marc Chagal doğar. Resim alanında ayrıca Gauguin, Van Gogh, Marées, Monet, M. Klinger, Liebermann gibi sanatçılar resim yapmayı sürdürürler. Müzik alanında Aleksandr Borodin, *Prens Igor* operasını; Debussy, *İlkbahar Orkestra Süitini*, Verdi de *Othello* operasını bestelerler. Bilim ve teknoloji alanında ise ilk gramofon ve plağın yapıldığını görüyoruz. Daimler, dört devirli benzin motorlu arabanın yapılmasında rol oynar. Matematikçi Richard Dedekind, *Sayılar Nedir ve Neye Yarar?* adlı yapıtını yayımlar. Avusturyalı teorik fizikçi Erwin Schrödinger dünyaya gelir.

1888 Nietzsche, kışı Nice'de, ilkbaharı Turin'de, yazı Sils Maria'da, sonbaharı yine Turin'de geçirir. *Wagner Olayı*'nı (Der Fall Wagner) yayımlar. Artık ünlenmeye başlayan filozof üstüne Georg Brandes, Kopenhag Üniversitesi'nde dersler verir. Yine bu yılda yayımlanan yapıtları arasında şunları sayabiliriz: *Güçlülük İstenci – Tüm Değerlerin Altüst Edilişi Üzerine* (Der Wille zur Macht – Versuch einer Umwertung aller Werte), *İsa'ya –Hıristiyanlığı– Karşı* (Der Antichrist), *Nietzsche Wagner'e Karşı* (Nietzsche Contra Wagner). Bu sıralarda *Empirikritisizmin* (deneysel eleştiriciliğin) kurucularından Richard Avenarius, *Salt Deneyin Eleştirisi*'ni

yayımlar. Yine Engels, *Ludwig Feuerbach ve Alman Felsefesinin Sonu*'nu; Eucken, *Tinsel Yaşamın ve İnsanlığın Eyleminin Bilinçli Varlıktaki İşbirliği*'ni, H. Wölfflin, *Rönesans ve Barok*'u yayımlarlar. Sanat alanında ise T. S. Eliot dünyaya gelir; K. Hamsun, G. Hauptmann, Ibsen, Strindberg, Verlaine kendi yazın dallarında ürünler verirler. Müzik alanında ise C. Franck, senfonik şiirler ve senfoniler besteler, Rimski Korsakov, *Şehrazad* adlı kompozisyonunu tamamlar. Bilim alanına gelince, Hallwachs elektronları ışık aracılığıyla çözülmeye uğratar. Heinrich Hertz, elektromanyetik dalgaları üreterek onların varlığını gösterip kanıtlar. Böylece de Maxwell'in teorik tasarımlarının doğruluğunu ispatlamış olur. Kaşif Nansen, *ski ile Güney Grönland*'ı doğudan batıya geçer. Batı Avrupa demiryoluyla İstanbul'a bağlanır.

1889 - 1894

Nietzsche, ocak ayının başında Turin'de bir bunama krizi (Démence) geçirir. Dostu ve meslektaşı Overbeck, onu Basel'e geri getirir ve filozof genel bir paralizi durumu nedeniyle Jena'da bir sağlık evine yerleştirilir. Daha sonra annesi bakımını üstlenerek onu buradan çıkarır ve Naumburg'a götürür. 1897'de annesinin ölümü üzerine kızkardeşi Elisabeth Förster Nietzsche, daha sonra onu Weimar'da kendi bakımı ve gözetimi altına alacaktır. Bu sıralarda 1888'de yazıp bitirdiği *Putların Alacakaranlığı* (Die Götzen Daemmerung) ve *Ecce Homo* yayımlanır. Almanya'da Nasyonal Sosyalizmi kuracak olan Adolf Hitler dünyaya gelir. Bergson, *Zaman ve Özgürlük*'ü yayımlar. Alman egzistansiyalist filozoflarından Martin Heidegger doğar. Mısırlı filozof Muhammed Abduh, modern bir islam felsefesi kurmak için çalışır ve El-Ezher Üniversitesi'nde reforma girer. Bu yıllarda, önsüzünü B. Shaw'un yazdığı *Fabian-Essays* adlı yapıtı, İngiliz Evrimci Toplumculuk Kuruluşu yayımlar. Ayrıca W. James, *Psikolojinin İlkeleri*'ni, Engels, *Toplumculuğun Ütopyadan Bilimselliğe Doğru Gelişmesi*'ni, Bebel, *Hıristiyanlık ve Toplumculuk*'u, Haeckel, *Monizm*'i. *Bir Doğa Araştırmacısının İnanıldığı Bilgiler*'i yayımlarlar. G. Frege, matematiksel mantığı (lojistik) kurar. Lou Andreas-Salomé, *Yapıtlarında F. Nietzsche*'yi, Dilthey, *Betimleyici ve Çözümleyici Bir Psikoloji Üzerine Düşünceler*'i yayımlar. Bu yıllarda yazın alanında G. Hauptmann, Guy de Maupassant, Lagerlöf, Wedekind, Whitman, Wilde, Zola, Verlaine gibi yazarlar ı görüyoruz. Amerikalı romancı Pearl S. Buck dünyaya gelir. Ayrıca Hamsun, Ibsen, Kipling ve Shaw çeşitli alanlardaki etkinliklerini sürdürürler. 1892'de Amerikalı ozan Walt Whitman ölür. Müzik alanında R. Strauss, *Don Juan* ve *Till Eulen Spiegel*'i, Debussy sütünlerini besteler; ayrıca C. Franck ve Çaykovski besteler yapmayı sürdürürler. G. Mahler I. Senfoni'sini bitirir. Bruckner 9. *Senfoni*; *Leon Cavallo* ve Verdi, *Falstaff Operası* görkemli besteler yaparlar. Bu yıllar içinde Sergey Prokofiev dünyaya gelir, C. Franck ve Léo Delibes ölürler. Debussy, *Yaylılar İçin Dörtlü*'yü ve *Bir Faune'un Öğleden Sonrası*'nı besteler ve bu yapıtıyla da empresyonist müziğe bir örnek vermiş olur. Fransız besteci Charles Gounod, Rus besteci Anton Rubinstein, 6. *Senfoni*'sini (Patetik) bitirdikten kısa bir süre sonra da Çaykovski yakalandığı koleradan ölür. Resim alanında ise Van Gogh en görkemli tablolarını yapar ve veriminin doruk noktasındadır; bu arada Gauguin'le aralarında bir dostluk da kurulur. Yine bu sıralarda Renoir, Rodin, Cézanne, Monet, Degas, Toulouse-Lautrec gibi sanatçılar birbirinden güzel yapıtlar üretirler. Sinema oyuncusu Charlie Chaplin dünyaya gelir ve kısa bir süre sonra da Georges Seurat ve Van Gogh (1890) ölürler. M. Liebermann, Meunier ve Gauguin resim yapmayı sürdürürler. Bilim ve teknoloji alanında ise

1885'den beri yapılmakta olan üç yüz metre yüksekliğindeki Eyfel (Eiffel) Kulesi tamamlanır. Yine bu yıllarda hesap makinesi kullanılmaya başlanır. Astronom Edwin Powell Hubble dünyaya gelir. R. Koch ilk kez tüberkülünü üretir ve böylece tüberküloz hastalığına bir basilin neden olduğunu bularak tedavi yollarını araştırır. Artık üç renkli baskı yapılabilmektedir. Fransız fizikçi Louis de Broglie dünyaya gelir. Behring, *difteri* serumunu bulur. R. Diesel kendi motorunu üretmeye başlar. Nansen, Kuzey Kutbu'nu keşif için bir geziye çıkar. Haeckel, *Sistematik Filogeni* adlı yapıtını yayımlar. H. V. Helmholtz ölür. Louis Lumiere *sinematografiyi* bulur. Bu sırada *veba* basili de bulunmuştur. Rayleigh ve Ramsay gibi İngiliz fizikçileri argon gazını soy gazlardan ayırmayı başarırlar.

1895 - 1899

1888'de yazılmış olan *Deccal – Hıristiyanlığa Lanet* (Der Antichrist) ve *Nietzsche Wagner'e Karşı* (Nietzsche Contra Wagner), filozofun toplu yapıtlarının 8. cildi olarak yayımlanır. Yine bu sıralarda, August Bebel, *Sosyal Demokrasi ve Genel Oy Kullanma Hakkı'nı*, Sigmund Freud ve Breuer, *Histeri Üzerine İncelemeler'i* yayımlarlar; bu iki nörolog, psikanaliz, diğer adıyla derinlik psikolojisini kurarlar. Diyalektik maddeciliğin kurucularından Alman toplumcu F. Engels, empiriyokritisizm felsefesiyle tanınan R. Avenarius ve tarih felsefecisi Heinrich Treitschke ölür. Rickert, *Doğabilimsel Kavramların Sınırları'nı*, Ed. V. Hartmann, *Kategoriler Öğretisi'ni*, R. Eucken, *Tinsel Bir Yaşa m İçin Savaş'ı* ve Bergson, *Madde ve Bellek'i* yayımlarlar. Kültür ve sanat tarihçisi J. Burckhardt ve toplum filozofu Wilhelm Heinrich von Riehl ölür. Pragmatizmin kurucularından W. James, *İnanma İstenci'ni* yayımlar. Alman politikacı ve devlet adamı Bismarck'ın ölümünden sonra *Düşünceler ve Anılar'ı* yayımlanır. Du Bois-Remond'un 1880'lerde ortaya attığı problemlere çözüm getirmek amacıyla Haeckel, monist-materyalist bir yaklaşımı sergilediği *Evren Bilmecesi'ni* ve *Doğadaki Sanat Biçimleri'ni* yayımlar. P. Natorp, sosyal pedagojiyi kurar. Yazın alanında G. Hauptmann, Tolstoy, Verlaine, Wedekind, Wells, J. Conrad, Ibsen, Rilke gibi yazarlar roman, oyun, şiir alanlarında yapıtlar verirler. Oğul Alexandre Dumas, Edmond de Concourt ve bir yıl sonra Paul Verlaine, 1897'de de Alphonse Daudet ölür. Bu sırada Lagerlöf, Edmond Rostand, Strindberg, Hamsun, Thomas Mann ve Wilde yazın alanındaki çalışmalarını sürdürürler. Stanislavski, *Moskova Sanat Tiyatrosu'nu* kurar. Amerikalı yazar Ernst Hemingway, İspanyol ozan ve oyun yazarı Federico Garcia Lorca dünyaya gelir. Gorki, Hofmannstahl yazmayı sürdürürler. Resim alanında ise Corinth, Munch, Segantini, Toulouse-Lautrec, M. Liebermann, H. Maise, Rodin, Monet gibi sanatçılar güzel sanatlarda ürünler verirler. İlk kez Berlin'de film gösterisi yapılır ve bir yıl sonra Paris'te yinelenir. Alfred Sisley ve Giovanni Segatini arkalarında pek çok tablo bıraktıktan sonra ölürler. Müzik alanında ise atonal müziğin kuramcılarında Paul Hindemith ile kilise müziğiyle ünlü besteci Johann Nepomuk David dünyaya gelir. Brahms şarkılarını; Puccini, *La Boheme'i* besteler. Anton Bruckner, piyanist Clara Schumann, bir yıl sonra da yeni klasik biçemin ustası Johannes Brahms ölür. P. Dukas, *Leoncavallo* besteler yapar. A. Toscanini, *Milano Scala'da* orkestra yönetir. Sibelius, *Finlandia* adlı senfonik şiirini besteler, birkaç yıl sonra oğul Johann Strauss ölür. Bilim alanında ise N. R. Finsen mor ötesi (ultravirole) ışınları tıbbi soker; Eijkmann ve Vordermann, piriç zarinin B vitaminini içerdiğini bulgularlar ve *beriberi* hastalığına karşı kullanırlar. Carl von Linde -191 derece celsius'da havayı sıvı hale dönüştürür. H. A. Lorentz,

elektronlar kuramıyla ışık kırılmalarını açıklar. W. Ostwald ilk kez katalizatörü tepki hızlandırıcı olarak kullanır. Fransız bakteriyologu ve kimyacı Louis Pasteur ölür. İngiliz fizikçiler Ramsay ve Cleve atmosferden helium gazını elde ederler. Alman fizikçi Röntgen X ışınlarını, Fransız fizikçi Becquerel ise uranyumun çıkardığı radyoaktif ışınları bulur. Bu yıllarda İsveçli kimyager Alfred Nobel ölür. J. J. Abel ilk kez koyunun böbrek üstü bezlerinden hormon elde eder. Marconi 14 km. uzaklığa yayın yapabilen radyoyu çalıştırır. Marie Curie, *radium polonium*'u bulur. Bergmann, *Beyin Hastalıklarının Ameliyatla İyileştirilmesi* adlı kitabıyla beyin şirürjisini kurar. Sentetik ilaç olarak aspirini de ilk kez bu yıllarda Dresser tanıtır dünyaya. Atomun parçalanması sonucunda ortaya çıkan radyoaktivite nedeniyle atom çekirdeği fiziğini Elster ve Geitel adındaki fizikçiler başlatırlar. Matematikçi Davil Hilbert, *Geometrinin Temelleri* adlı yapıtıyla çok boyutlu sonsuz "Hilbert Uzayları" kavramını getirmiş ve kuramsal fiziğe yeni bir yön vermiştir. Otto Lummer ve Ernst Pringsheim'in çalışmaları sayesinde ısıtılarak karartılmış bir cisimden çıkan ve yayılan ışının ölçülebilmesiyle Planck'ın Quant'la kuramının deneysel temelleri atılmış olur. Yine bu yıllarda Wright kardeşler ilk motorlu uçakla uçuş çalışmalarını yaparlar. İlk uçuş ise 1903 yılında gerçekleşecektir.

1900 Nietzsche, 25 Ağustos'ta en ufak bir zihinsel iyileşme göstermeden Weimar'da ölür. 1884'den bu yana oluşturduğu notlarından kızkardeşi Elisabeth Förster, 1901 yılında dört yüz sayfa kadarını *Güçlülük İstenci* (Der Wille zur Macht) adı altında yayımlar. Bu yapıtı tamamlamak üzere yine kızkardeşi 1904'de *Friedrich Nietzsche'nin Yaşamı* (Das Leben Friedrich Nietzsches) yapıtına da iki yüz sayfa kadar not ekler ve yapıtı 1067 sayfa olarak tamamlanmış biçimde daha sonra yayımlanır. Yine 1888 yılında yazılıp bitirilmiş olan *Ecce Homo*'nun ilk basımı da 1908'de gerçekleştirilecektir. Bu dönemde felsefe alanındaki öteki etkinlikler de şunlardır: Bergson, *Gülme* adlı incelemesini; Paul Claudel, Uzakdoğu kültürünü incelediği *Doğuluların Bilinci*'ni; Freud, kendi psikanaliz kuramını açıkladığı *Rüyaların Yorumu*'nu; Ed. v. Hartmann *Metafiziğin Tarihi*'ni yayımlarlar. Prusya Bilimler Akademisi, Immanuel Kant'ın tüm yapıtlarının gözden geçirilmiş basımlarını yapmaya başlar. Ernst Mach, *Duyumların Analizi ve Fiziksel ile Psişik Olanın İlişkisi* adlı yapıtını; Georg Simmel, *Paranın Felsefesi*'ni yayımlar. Mistik bir rasyonalizmi temsil eden Rus filozofu Vladimir Sergeyeviç Solovyev ölür. Japonya'da Budist etkilere karşı Şintoizm yeniden canlandırılır. Yazın alanında ise Conrad, A. France, Gorki, G. Hauptmann, Ibsen, J. London, H. Mann, Rilke, Strindberg, L. Tolstoy, Jacob Wasserman, Wedekind gibi yazar ve ozanlar çeşitli türlerde yapıtlar vermeyi sürdürürler. Bu yıllarda Antoine de Saint-Exupery, Ignazio Silone dünyaya gelir, Oscar Wilde ölür. Müzik alanında Elgar, Puccini, Sibelius besteler yaparlar; Brecht'in yapıtlarına sahne müziği besteleyecek olan Kurt Weil dünyaya gelir. İngiliz besteci Arthur Sullivan ölür. Resim ve heykel alanında ise Degas, Gauguin, A. V. Hildebrand, Ed. Munch, Rodin, Sargent, Zorn gibi sanatçılar resim, heykel ve mimariye ilişkin yapıtlar verirler. Bu yılda Georges Melies, *Jeanne d'Arc* adlı bir film yapar; bunu İngiliz James Williamson izler. Bilim ve teknoloji alanında ise Hugo de Vries, Mendel'in kalıtım yasalarına açıklık getirir. Edelman ultrases üzerinde araştırmalar yapar. Karl Escherich, böceklerin bakterilerle birlikte sürdürdükleri ortak yaşam olayını (sembioz) inceler ve açıklamalar getirir. Karl Landsteiner farklı dört kan grubu saptar. Lebedev, ışığın yayılım sırasındaki basıncını ölçer. Max Planck, bulduğu bir formül ile kara bir cisimde yayılan ışığın yayılım hızını açıklamak için Quantum kuramını kurar. Bu temellendirme ise modern fiziği kısa

bir sürede büyük gelişmelere uğratacaktır. Böylece hem fizikte ve hem de genel doğa anlayışında köklü bir değişiklik başgösterecektir. İlk zeplinle gezi yapılır bu yıllarda ve yine ilk 100.000 Ps (beygir) gücünde olan bir buhar makinesi inşa edilir.

NIETZSCHE YAŞAM FİLOZOFUDUR¹

¹ Çeviren: Kenan Sarıalioğlu

Alexis Philonenko **Didier Raymond’la söyleşi...**

Nietzsche dünyasında bir şeyin çaresiz bir şekilde yitmiş olduğu fikri vardır. Sadece sanattır bu uçurumu aşma olanağını sağlayan. Nietzsche bir nostalji estetiği kurar. Aşağıda Nietzsche, *le rire et le tragique* (Nietzsche, gülüş ve trajik) adlı yapıtın yazarı Alexis Philonenko ile yapılmış bir söyleşi bulacaksınız.

Odasında binlerce kitabın ortasında kocaman koltuğuna gömülmüş Alexis Philonenko, sigara dumanlarının arasında görünmez bir şekilde bana bakıyor ve dinliyor beni. Dostoyevski’nin *Suç ve Ceza*’sındaki o esrarengiz komiser Porphyre’e benziyor. Bunu kendisine söylüyorum, o da kabul ediyor (aslında mükemmel bir Raskolnikov olacağını ekliyor arkasından). Metafizikten suçbilime kadar değişik konular üzerine ona sorular sorabileceğimi biliyorum. Schopenhauer’i de düşündürüyor bana, zira Philonenko, Kant ve Fichte üzerine çok sayıda önemli incelemeler kaleme alan ama Nietzsche gibi de “insani olan her şey beni ilgilendirir” diyebilen büyük bir metafizikçidir. Metafizikçi üzerine yapıtını tamamladıktan sonra, Schopenhauer gibi “parerga ve paralipomena”larını² –bir boks tarihi, suç üzerine bir kitap ve yakında yayımlanacak olan 16. Louis üzerine bir inceleme– yazdı kısa süre önce. Onun *Schopenhauer, Bir Trajedi Filozofu*’nu (1980’de yayımlandı) ve *Nietzsche, Gülüş ve Trajik*’ini (Le Livre de poche biblio essai, 1995) tekrar okudum. Bugün onunla Nietzsche üzerine konuşmayı düşünüyorum.

² Parerga und Paralipomena: Derme Çatma Yazılar (Ed. n.).

Didier Raymond, felsefi sezgilerinin çoğunu Schopenhauer’e borçlu olduğunu ileri sürerek, Nietzsche’nin özgünlüğüne itiraz edenler oldu kimi zaman. Üstat ve çırağının birbirleriyle ilişkisini nasıl kurmak gerekir?

Alexis Philonenko, Nietzsche felsefeye gönül verdiği yirmi bir yaşındadır ve temel yapıtını okuduğu Schopenhauer’den kaçamaz. Ancak söylemek gerekirse, kötü bir öğrencidir. Schopenhauer tarihten *eadem, sed aliter*, yani “her zaman aynı ama başka kılıkta” diye söz eder. Değişen bir şey yoktur, insan yüreğinin duyguları hep aynıdır, görünüş değişir sadece. Oysa *Çağa Aykırı Düşünceler*’de Nietzsche üç farklı tarih biçimi ayırt eder. Bunlardan biri, anıtsal tarih, uzman tarih tarafından denetlenecek bir kalıntı bırakır. Schopenhauer’le ilk ayrım budur: Yadsınan tarih –iyi anlaşılmamış aşkınsal Estetik’in temeli üzerinde: Schopenhauer görünüş ile fenomeni karıştırır– yaratıcı tarihe yer verir. *Böyle Buyurdu Zerdüşt* tarihin aşkınsal bir yapısı olacaktır. İnsan verili bir olgu değil, bütün ilişkiler ve etkiler altında gerçekleştirecek bir olgudur. İşte önemli bir karşıtlık; Schopenhauer bir ölüm filozofu iken, Nietzsche yaşam filozofudur. Bir güz ormanında gezinen Schopenhauer ne görür? Her tarafta, daha çok ışık isteyen büyük ağaçların kendini kurtardığı kardeş kavgalarının kurbanı ve tanığı olan cansız yapraklar ve kararmış dallar: Sonra da korkunç bir buharlaşma, her taraftan sızan bir kadavra kokusu. Her orman kasvetli bir ezgidir; Schopenhauer’in görüp işittiği budur – Nietzsche de, tersine, ilk karın örttüğü altın sarısı yapraklarda, yeniden canlanacak olan hoş doğa’nın uyuklamasını görür. Kuşkusuz görebildiğimiz sadece birkaç karşıtlık –

ancak *Böyle Buyurdu Zerdüşt'*ün yönteminde etkili olan şeyi en açık bir şekilde vurgulayacağım: Bu, geceye ve ateşe ayarlanan bir güneş felsefesidir. Ya da kozmik bir felsefedir.

Ya müzik?

Tam da bu konuya geliyordum. Hem köprü hem uçurumdur bu. Schopenhauer için olduğu gibi, Nietzsche için de kötü bir modern müzik ve iyi bir eski müzik yoktur. Acele yargılardan da kaçınmak gerekir. Schopenhauer Rossini'yi Mozart'a tercih eder. Yanl ış bir seçim denilebilir; ancak Viyana'da Büyük Müzik Tiyatrosu'nda Rossini'nin *Messa di Gloria*'sını (şükür ayini) dinleme şansınız olsaydı, bu kararınızı yeniden gözden geçirmek zorunda kalabilirdiniz. Schopenhauer için bu modern ve güzeldi. Nietzsche, Schopenhauer'in kanısını paylaştı: Müzik metafiziğin yerini alabilecekti. O, dünyanın saydam kalp atışıdır. Nietzsche ile Schopenhauer arasında güçlü bir bağ ve de bir uçurum vardır. Nietzsche eşsiz bir müzisyendi gerçekten. Piyanoda neredeyse bir virtüözdü, ayrıca çok yetenekli bir doğaçlama ustasıydı –kanıtlar kesindir– ama onun bize bıraktığı kimi parçalar Wagnerce titreşimlerden uzak, çok tatlı bir kişiliği gösterirler. Schopenhauer ne iyi bir uygulayıcı, ne de iyi bir doğaçlamacıydı, bundan dolayı onu iyi bir müzisyen olarak göremiyorum: Çalgı ile, çalgısı ile içten bir ilişkisi olmayan bir müzisyen düşünemiyorum; “onun” Stradivarius'unu öğrenmek gerektiği söylene bile.

Ancak bu sorunu çözülmüş sayalım, Schopenhauer ve Nietzsche'de felsefi sezgilerden de söz edilir. Schopenhauer bir fikrin, zihninde birden şekillenen ve değişmesi olanaksız bir kristal fikrin tam etkisi altındadır. Gerçekten de onun değişik yazıları, değişmeyen bir tema üzerine çeşitlemelerden başka bir şey değildir. Fenomen görünüştür sadece. Onu Bergson'dan ayıran, onun temasını farklı ontolojik düzeylere çıkartan şey budur. Ancak kendinde (en soi) metafizik bir oluşun (devinir) kesin sezgisine sahip olan Nietzsche'ye onu incelikle yaklaştıran da budur. Bu oluş, iki devinen kutbun belirlediği oluştur: Biri üstinsan, öteki Unter-Mensch (alt insan). Tözün birciliği-eğilimin ikiciliği.

Bu bağlamda uygun olmayan bir imge vardır. *Gaya scientia*'nın (*Şen Bilim*) giriş bölümünü süsleyen imgedir bu, barınak imgesi yani. Barınak (konut, yuva) fikri Schopenhauer'de çok açıktır: Mezardır bu, edebi barınak... Ama bir anlamda, mezar yoktur Nietzsche'de. Daha da ötesi bir gençlik şiirinde ölümün ancak kavranabilir olduğunu söyler o. Toprağın altından beslenir yaşayan ağaç.

Üç kavramın genel bir özetiyle bu sorunu bir yana koymak isterim: 1) Wille zur Macht'ta (*Güç İstenci*) yöneltik bir gerilim fikrini içeren “zur” eki bir tamlayan durumu (-in durumu) ile anlaşılabilirliği gibi; şöyle çevirmeli bunu: “Güç'e doğru istenç” 2) “Tanzlied” sözcüğünü, kendini ifade etmenin metafiziksel hafifliği, özgürlüğü fikirlerine olanak sağlamayan dans için müzik diye çeviriyoruz; 3) Widerkehr des Gleichen (aynı şeyin dönüşü), aynı şey ile başka şeyin bir sentezine yol açmaması için özdeş'in dönüşü olarak çevrilmeli.

Bir Richard Wagner dostu ve yandaşı olduktan sonra, Nietzsche 1876'da onunla kesin olarak bağlarını koparır. Sizce, böyle bir ayrılığın derin nedenleri neler olabilir?

Bu sorunun birçok yanıtı olabilir. Niebelungen³ Nietzsche'ye sonuçta çocukça gelebilirdi. Bunda Homeros destanlarının ne tadı ne de içeriği vardır. Siegfried,⁴ söğüt yaprağı ile hamur karton halinde bir Akhilleus'tur. Elbette, sırtının ortasına yapıştırılmış söğüt yaprağı, Titanların ensesinde bulunan ve onlara geleceği görme olanağını veren üçüncü gözü anımsatır, bu da Akhilleus'ta ortadan kaldırılmış yetidir. Her insanın yaralanabilir olduğu Homeros ideası burada söz konusu olur.

Nietzsche bu tür değişiklikleri değerlendirmek için Grek dünyasına çok dalmıştı. Ona göre Grek özgürlüğünü zayıflatacak noktaya gelinemezdi. Richard Wagner değişmedi aslında; derinden değişen Grek ruhu üzerinde düşünen Nietzsche'dir. Onların müziğe ilgileri de değişti: Wagner'de fırtına – Nietzsche'de damıtılmış incelik; çekiç darbeleriyle felsefe yapılabilir. Ama yine de çekiç darbeleriyle iyice yumuşatılmış klavseni yazması için Nietzsche'ye güvenilmez. Çok sonra, çok daha sonra, Nietzsche Bizet'e vurulacaktır: Bunun, uzun süre Wagner'e karşı yoğunlaşan bir nefretin dışavurumu olduğunu sanmıyorum. Bu daha çok Wagner'le tanışmadan da önceki bir seçimdir, Kuzey'e karşı Güney'in seçimidir. Kuzey Prusya'ya ve onun gizemli sislerine karşı Yunanistan ve Parthénon⁵ aydınlığı.

³ Niebelungen: Wagner'in ünlü opera çevrimi. *Der Ring des Niebelungen* (Niebelungen'in Yüzüğü, 1853-1874).

⁴ Öldürdüğü cüce Fafnir'in kanyla yıkandığı için hiçbir silah onu yaralayamazmış. Ancak Niebelungların (Cüceler Soy) kralı Siegfried öldürdüğü cüce Fafnir'in kanyla yıkanırken omzuna düşen yaprağın örttüğü yerden vurularak öldürülmüş. (Çev. n.)

⁵ Parthénon: Atina'da Akropolis'in üstündeki Athena tapınağı. Sözcük, Athena Parthenos (Bakire Athena) adından geliyor. (Çev. n.)

Müzik avutucu olabilir mi?

Müziğin avutucu olduğu her zamanki bir düşüncedir. Ama yine de Schopenhauer ve Nietzsche onu alışılmadık bir tarzda ele alırlar; müzik ancak münzevi tarzıyla avutabilir. "Geist"ın içindeliğinde yaşanan müzik, gerçek sevinci ve var olma doyumunu sağlar. Wagner coşturur bizi, Nietzsche yatıştırır – Wagner'den ve Nietzsche'nin işler acısı bir biçimde eksik olan parçalarından çıkardığım şey budur. Nietzsche niçin bir müzik mesleğini gerçekten denemedi? sorusu savunmasız kalıyor. Hakikati söylemem gerekirse bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Ya da daha doğrusu bir düşüncem var. Nietzsche'nin inanılmaz derecede edepli biri olduğuna inanıyorum. Hakiki sanatçı olağanüstü bir şekilde edepsiz ve teşhircidir. Büyük bir çelişkidir bu. Nietzsche Mozart gibi hoş görmedi bu çelişkiyi. Ancak insanın ya da özgür-doğa'nın elinden çıkan her nesne, avutucu olabildiğine göre, böyle bir avutma biçimine, böyle bir güzel sanatlar sisteminin yanıt vermesi kaçınılmaz, bu da bir totolojidir. Müzikal bir lahza belli bir kültürel alandan soyutlanmaya izin vermez; daha da ötesi bu alanı dile getirir. Nietzsche'de müziğin bu konuda şiirleri üzerine göre konuşma olanağımız olduğu ölçüde, Çigan bir karakteri olabilir, diyebilirim. Bu tamamen kişisel bir düşünce...

Bu gelişme içinde Nietzsche bir Kant okuyucusu olarak düşünülebilir mi? Ve Alman filozofların en az Alman'ı olarak?

Bana Alman felsefesini gösteren, Cassirer'in ötesinde, Kant okumasıdır. Daha sonra, her zaman bir temel fikri tarafından yöneltilen belirli bir tarzın belirlemesi oldu bu. Biz, Fransızlara da bir temel fikri egemendir, ancak Almanlarınkinden bir başka biçimde. Ortak olan, belli bir bilmenin tamamlanmış olduğu ve bu sıfatla kurulmuş olması gerektiği fikridir; herhangi bir şey kurma gereksinimi duyulmaz: Kant'ta temel ilkin uzamla (mekân, geometri) sonra zamanla (aritmetik) ilgilidir ve aşkınsal (transcendantal) denen yöntem us'un (raison) bütününe yayılmıştır. Racine'in anlayışında duyguya yer yoktur. Araştırmanın tanımı yalnızca düşüncellikle (ideal) ilgilidir. Gerçek'i mümkün kılan öz'dür. Örneğin, sentetik bütünlük olarak nedensellik kategorisi, fizik olarak bilim alanındaki özdür. Burada büyük bir yanlışlık olduğu söylenecektir: Uzama ve zamana uygulanan sentetik yöntemin gelişmesi, kurucu bilimlere, düzenleyici bilimlere olanak sağlıyor. Ancak bu sonuç Kantçılığın dehasıdır. Vaihinger, o kadar ele ştirilmış –hatta unutulmuş– adam, bu konuda

yanılmamıştır. Kategoriler özün özü olan “Düşünüyorum”u araç olarak görürler (Platon’da, İyi’nin her var olmayı mümkün kılan var olma olması gibi). Alman filozofların üzerinde tartıştıkları bu özün özü konusudur – hepsi özün özünü özgürlük alanına geçirmek gerektiğini kabul eder, bu öz’ün Kant’ta “aklın biricik gerçeği” olarak üstün bir değeri vardır.

İlkönce, Kant ile gerçekleştirilen olağanüstü altüst oluşu açıklığa kavuşturmak isterim: Aslında var olanın kökeninde bulunan varlık değildir artık; bu var olmayan şeyin var olmaya yönelmesi olarak istençtir. Varlık arzu temeli üzerinde kendiliğinden doğurur. Işık ilke değil (tem anlamında) sonuçtur. Aslolan da zaman değil, gecedir.

Nietzsche’nin bütün Alman filozofların en az Alman’ı olup olmadığını soruyorsunuz bana. Buraya kadar anlatılan bütün görüşler bu savı, örneğin onun Güney’in müziğini tercih edeceğini göstermek içindir; aynı şekilde Grek kaynaklarına ilgisini, Homerosça gülüş’ü, trajedi kavramını da... Wagner Eski Yunan’dan Alman unsurlara geçmiştir kolayca. Oysa bu geçiş o kadar da kolay değildir. Örneğin Wagner’in Yunanistan’ı Schiller’inkinden başka şey değildir: Weimar klazismi. Nietzsche Alman filozofları içinde en az Alman olan filozoftur.

Aforizmaların problemi çoktur. Alman filozoflar sistem fikrine öncelik verirler; Nietzsche aforizmalarıyla karşı çıkar buna. Aforizma Nietzsche’de çok gizemlidir. Bu konuda Chestov’un durumunu biliyoruz. Nietzsche, bana kalırsa, Kantçı sorunları paylaşmaz. Bütün Kantçı sorunlar, özellikle de ruhun ölümsüzlüğü sorunu, aşkınlık ve yitik Tanrı görüşü içinde ifade edilmiştir, oysa Nietzsche içkin ve ulaşılabılır bir ideal peşindedir. O idealinin Prusya askeri olduğunu sakınmadan söyleyecektir.

Ama o zaman değerlerin alışılmamış bir açıdan yeniden ele alınmaları gerekir...

Estetik sonuçlar gerçekten çoktur. Önce, Nietzsche estetiği ortaçağ estetiğinden daha az yenidir. O şövalye değerlerine bağlıydı. Gerçekten ortaçağ, çelebi değerlere daha çok sahip gibi gelir bana. Böyle *Buyurdu Zerdüşt*’te aryan ve soylu bir aşk vardır. Soylu âşk kesinlikle çıkar gözetmeyen bir aşktır. Bu aşk iki kişi için bir var olma tutkusudur. Buradan, aşkın estetik ve soylu olduğu kadarıyla öznel-ötesi bir ilişki olduğu beylik sonucu çıkarıyorum. “O”, sınırları “Ben” ve “Sen” olan estetik alandan geri sürülmüştür. Ahlaktan (büyük canavar) “Söz etmen” ötelenmiştir – önce hem duygusal havayı dışladığı, hem de insansal fenomenin bütünlüğünden büyük bir bölümü soyutladığı için. Oysa Nietzsche’nin istediği gibi bir estetik insan bütünlüğünün toptan uzlaşımıdır. Bundan dolayı estetik, Kant’ta kuşkusuz özsel ama kısmi bir felsefe bölümü olabilir ancak: Nietzsche’de estetik her şeydir. Burada da Wagner’le bir uzlaşma mümkün olmuş oldu.

Ama Nietzsche kendi şiir sanatında ironik değerleri yakalamak istedi. Böyle *Buyurdu Zerdüşt* ironik değerlerle doludur. “Alışılmadık bir ziyaretçi” edebiyat için ne öyküler... Nietzsche ve incelik üzerine söylenecek çok şey vardır. Wagner’in yabanıl neşesi yaraladı onu. Sanatçı ölçülü olmalı ve yapıtının arkasına saklanmalı. Sanatçının kuramı, bu nedenle çözümlenmesi kolaydır Nietzsche’de. Birtakım olumsuzluklarla böyle tanımlanabilir. Örneğin iğrenç Body Art’dan oldukça uzaktadır. Ve sonra, her büyük sanatçıda olduğu gibi, bir çılgınlık rüzgârı vardır onun ruhunda ve korkutma fikrinden de çekinmez. Ludwig Stein onun kurnazlıklarından ürktü. Bir ayrıntıyı da eklemek isterim: Nietzsche nerede, nasıl olursa olsun, sonsuzluğa dek ortadan kaybolmaması korkusundan ötürü o gizlice görüşme fikrini (ya da imgesini) saptaması gerekirmiş gibi yazıyordu. O böylece bir ateş topu içinde yaşamaya yazgılıydı: Onun geride bıraktığı belgelerde çok kesin bir düzen asla bulunamayacaktır. Burada Mozartien bir şey, Wagner’in ne yaklaşmasını ne de anlamasını bildiği bir

ateş rengi yaşam vardır. Nietzsche Dans Müziği'nde bu yaşamı anlattı.

Nihayet bu sanat kavramı düşünülemediğinden daha klasiktir. Bu bir nostalji, dönüş karşısında – ilkin Grekler'e, sonra soylu aşk'a dönüş– bir acı estetiğidir: Geçmiş burada aşkınsaldır (transcendental). Nietzsche'nin dünyasında bir şeyin çaresiz bir şekilde yitip gittiği fikri vardır. Tek sanat, öncesiz-sonrasız yıkımların yüceliğini kavrayabilen sanat bu uçurumu aşabilir. Herkes ilk bakışta Nietzsche'nin keskin düşüncelerini kavrayabileceğini sanır tabii. Ancak o ağırlık, yavaşlık gerektiren bir filologdur.

Bir felsefe, hakikat fikrini, estetik bir dünya görüşü olarak ifade etme uğruna feda edebilir mi?

Nietzsche'nin özgün bir hakikat fikrine sahip olduğu ve bu konuda kitaplar değil de kocaman bir kitaplık oluşturulduğu söylendi. Yine de Nietzsche'nin bu konuda temel bir makalesi vardır, 1873'te yayımladığı... Aslında, iki hakikat fikrimiz vardır bizim: Biri mekanik (anlık, entendement hakikati), öteki estetik (us). Anlık hakikati teknik ve ortakır; yakıtsız motor çalışmaz: Herkes hemfikirdir bu konuda – çok sayıda ortak hakikat, çok sayıda ayrımsız (indifférent) hakikat vardır. Bu hakikatleri maniple ederek şişinenler, şöyle derler: “Ben! Ben bir bilimciyim, bir Dekartçıyım”. Hekimlerde de aynı “biliciler” vardır. Hakikatin, onun bir hata olduğunun unutulmasıyla ilgili bir önerme olması önemli değildir – önemli olan olumlamanın içinde biçimlendiği tin'dir (esprit). Dil hataları da vardır elbette: Çocuklar “kesin bilimler”e yöneltilir – “kesin olmayan bilimler” varmış gibi! Öte yandan da kişisel hakikatler vardır: Gerçek bir aşk – bunlar bir varlık anını tanımlarlar ve Leibniz gibi konuşacak olursak, bir sisteme sokulamazlar.

Nihayet, Nietzsche'de hakikatin iletilebilir ya da ifade edilebilir olduğunu söylemek isterim. Bu sonuncu anlamda hakikat bir işleve yakındır. Hakikatin güzel olduğunu da ekleyelim.

Nietzsche'den sonra, kartezyen bir matematik modeline öykünerek felsefe sistemlerini birleştirmeye devam edilebilir mi ya da daha çok sanatçıların çabasından mı esinlenmeli? Bu bize, filozofu bir bilimciden daha çok bir sanatçı olarak yorumlama olanağı sağlar mı?

Kartezyen bir zihin yönelimini kavrasam da kartezyen bir sistemi kavrayamadığım için soru temelsizdir. Ne tıp ne mekanik ne de ahlak tamamlanmıştır. Oysa kartezyen yönelim içinde hayatın ilerleyişinde iç gerekliliklerdir bunlar; tıpta, onun kaygısı sağaltmanın hayatın süresini uzatmaktan daha az olmasıdır. Tabii ki hareket diyalektiktir: Hayatım sürdükçe onu sürdürebilir deneyleri de kavrayabilirim ve böylece kesintisizce devam eder bu. Bütün bunlar hiçbir şekilde Nietzschece değildir. Descartes ve Nietzsche, sanki teknik ve sağaltımsal bir ayırım yapabilirmiş gibi. Zaten sistem fikri de kartezyen değil mi? Ferdinand Alquié böyle düşünmüyordu. O Descartes da Varlık nostaljisiyle düş kırıklığına uğramış, onunla kuşatılmış, nesnenin Varlık olmadığına inanmış bir sistematik görüyordu.

Filozofun sıradan bir bilgin karşısında büyük bir üstünlüğü vardır; o anlamadığını bilir, oysa sıradan bilgin anladığını sanır. Sıradan bilgin bilimci düşünür, iğrenç dil – tıpta bir “hekim” benden daha bilgin değildir ve eski bir Teknik Okul öğrencisi de öyle.

Yakında cinayet ve canilerle ilgili bir kitap⁶ yayımladınız. Nietzsche'nin felsefesi size özellikle bu konuda aydınlatıcı gibi mi göründü?

⁶ Tueurs, figures du meartre (Katiller, Cinayet Simgeleri), Alexis Philonenko, Bartillat Yayınları.

Bu iki yanlı bir sorun. Bir yandan olağanüstü bir kavrayışla: Nietzsche, Rus vicdanına karşı çıkan Dostoyevski'nin *Ölümler Evinden Anılar*'ına parmak bastı. Dostoyevski özet olarak surların arkasında Rusya'nın "en sağlam", en iyi odunundan yapılmış bireyler olduğunu, hücrelerine kadar vicdan azabına boğulan ve örneğin, kahkahalar atarak ve kocaman kwas⁷ bardaklarıyla zıkkımlanırken ayaklarından asılan karılarını palaskalarıyla ölümüne döven bu bireylerin olduğunu açıklar. Onlar kendileri için değil, bizim için iyinin ve kötünün ötesindedirler. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de Nietzsche aynada gerçekliğin yansısını ya da yansının gerçekliğini görür. Öte yandan da ahlak bozukluğu vardır. Ne Dostoyevski, ne Nietzsche kabul ederler bunu. Kendisine bir bardak votka⁸ vermeyen büyükannesini boğan küçük baba masumdur ama küçük bir kızı iğfal eden bir ellilik masum değildir, çünkü o ruhsal olarak kirlidir. Sonuçta, Rusya'nın en iyi odunundan çıkan cani parlak bir üstünlük gösterir. Dostoyevski zindanda onlarla bir aradayken kendini aşağılanmış ve onuru kırılmış hisseder.

⁷ Kwas: Rus köylülerinin arpadan ürettikleri bir içki. (Çev. n.)

⁸ Votka (vodka): Voda (su), ka (sevgili, müşfik) eki alarak vodka: Müşfik su.

Nietzsche en büyük psikologun Dostoyevski olduğunu söyledi ve "Stendhal'den de büyük" olduğunu ekledi. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Nietzsche'nin Schopenhauer'den sonra, Stendhal'i tanıması otuz yaşına doğru olur. Annem Stendhal'i seviyordu sanırım, ölüm yatağında her akşam bana ondan birkaç sayfa okuttururdu. Onu anlayış olarak hoş ve parlak buluyordu. Ama biz asıl konuya dönelim: Stendhal'i okumak için bir çağ (otuz yaş), Dostoyevski'yi okumak için başka bir çağ (kırk yaş) vardır ve o zaman yazarımızı ötekenden çok üstün buluruz. Nietzsche için de aynı şey söz konusu oldu sanıyorum.

Heidegger, Nietzsche'yi metafizikçilerin ve hümanistlerin sonuncusu olarak görür, bu görüş kabul edilebilir mi ya da siz bu görüşe karşı çıkma nedenleriniz olduğuna mı inanırsınız?

Bu soru bana çok soruldu. Önce, insandan, onun bitmemişliğinden vb. söz edilemeyeceğini ve ona bir hayta gibi felsefede hareket etme izni verilemeyeceğini söylemekle başlamak isterim. Sonunda ontolojinin ve fenomenoloji'nin sopa darbelerine maruz kalmıyoruz. Varlık hakkında bir gizem yaratılıyor – Claus Berg'den beri genellikle olduğu gibi. *Was ist das die Philosophie*'den (Felsefe Nedir?) birkaç sayfa okuyun. Ancak her şeye bir son gerektiğine göre... Felsefeden söz edelim! Bana öyle geliyor ki sonu doğru bir şekilde tanımak için, ya başlangıç olan şeyi bilmek (tarihsel model) ya da ideal başlangıcı tanımak gerekecektir.

İdeal başlangıç herkesin çok iyi bildiği bir şey. Onlar olmadan düşüncenin kavranılmaz olduğu ilkeler üzerinde bir düşünme (réflexion) söz konusu. Bu, Nietzsche'nin reddettiği Fichte'nin konumudur. Anlık'a (müdrike, entendement) ayrılan yer çok geniştir.

O zaman tarihsel konuma sarılırız. Ancak bu konum şiireseldir ve bu nedenle de anlık'ı doğurmaya yetersizdir.

Soruya dönelim yeniden: Metafizikçilerin sonuncusu... Bunun anlamı metafizikçilerin var olduğudur, sadece metafizikçi taslaklarının değil. Ama: Nerede bunlar? Sanatlarda mı? Bir Van Gogh, bir Latour, bir Mozart, bir Beethoven metafiziğinin olduğunu mu söyleyeceğiz? – Sınırı nerede çekmeli? Biricik sınır olarak, iç duyunun (bilinç, sens interne) belirlemesi bulunur. Bu hem çok az hem de

fazladır. Ve gemi Çin duyumu içinde soruyu dile getirmenin de nedenidir. Kim Tanrının bir gün yeniden doğacağını ileri sürecek kadar deli olacaktır? Ancak sorun burada değil belki de. Maxime Schuhl sorunu gereği gibi koydu ortaya: Burada makineleŐmenin ve kurgunun konumu nedir? Belki de makineleŐme fiyaskosundan başka bir nedenle ziyaret edilen bir ülkede kurgu asla olmayacak.

⁹ Çeviren: Kenan Sarıalioğlu

*Mathieu Kessler*¹⁰

¹⁰ Mathieu Kessler: Amiens Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde ders veriyor. Özellikle *Nietzsche Estetiği* ve *Nietzsche ya da Metafiziğin Estetikle Aşılması* (PUF Yay., 1998-1999) adlı yapıtlarıyla ve iki estetik deneme, *Çağdaş Sanatın Çatışkıları ve Manzara ile Gölgesi* (PUF Yay., 1999) ile dikkati çekti.

Metafizikten vazgeçen Nietzsche kültür ve uygarlık sorununu felsefesinin merkezine alıyordu. Üstinsan önce bir filozof ve bir sanatçıdır yani bir yıkıcı ve bir yaratıcı.

Nietzsche'yi tümüyle bir filozof olarak ve sözcüğün tam anlamıyla bir sanatçı olarak görmek olacak şey gibi görünmüyor. Gerçekte, bu tür insanların kendi tanımlamalarında farklı oldukları söylenir genellikle. Filozofta gerçek (réel) olan ve sanatçıda imgesel olan ağır basar. Filozof, hakikat (wahrheit) içinde dünyayı betimlemekle yetinirken, sanatçı doğaya öykünmeyen özgün bir gerçeklik yaratmak zorundadır. Sanatçı doğayı olduğundan başka türlü tasarlamalı. Filozof ise sağduyusunun sınırları içinde düşünmekle yetinmeli. Sadece sanatçıdır, imgelemine özgürce bir yön vermek için çılgınlığına bel bağlayan... O halde, şiirsel imgelem ile ussal düşünmeyi karıştıran bir filozof da ne oluyor? Disiplinine ihanet etmekle mi suçlanacaktır o? Nietzsche düşüncesinin başına gelen tam da budur işte. Bu düşünce önce basit bir edebiyat olarak, yetenekli ama tümüyle mantıktan yoksun bir şiirsel oyun olarak karşılandı.

Çoğu zaman Nietzsche, söyleminin kaotik karakterinden ve savlarının çelişik olmasından dolayı kınandı. Yorumlar onun yapıtlarına küçümseyici bir felsefi bakış açısıyla yaklaşarak, ona bir *dil sanatçısı* olarak hayran olmaktan ibaret kaldı her zaman, öyle ya Nietzsche ile korkunç ve çelişkili düşünce ifadesi dışında neye tutunacağımızı bilemiyorduk... Jacques Le Rider'in gösterdiği gibi, Fransa'da Nietzsche ile ilk karşılaşmanın belirleyici havası (1890-1930 yılları) onun düşüncesini yazınsal bir anlama kaydırdı; otuzlu yılların sonuna doğru Sosyoloji Koleji'nin Nietzsche'yi, hem de önceki akımla, çok açık bir kopma göstermeyen, usdışı bir filozof olarak görene kadar. Ama sonunda *Acéphale* dergisinin birkaç sayısı, Nietzsche bir filozof-sanatçı olarak tahtına oturmuştu.

Ama yine de bu yanlış sunum, antifaşist bir Nietzsche kavramına katkıda bulunma onuruna sahipse de (hem de bu sorunun güncel ve oldukça netameli olduğu bir dönemde) Nietzsche felsefesinin ussal, bilinçli, pozitif, hatta pozitivist görünümünü karartmak gibi bir zaafı da vardı. Nietzsche'nin istediği bütünsel insan örneği sakat bir varlık değildir, bedeninde ve içgüdülerindeki özgür akışla tanımlanan bir varlık değildir sadece, öyle olsaydı onun bir hayvandan ne farkı kalırdı? Üstinsan başsız bir varlık değil de belli bir anlamda, "insanlığın kendine dönüşü"ne¹ dayanan bir nöbet değişimini gerçekleştiren bir varlıktır; insan bu dönüşle o zamana kadar insanın değersizliğini kavrayıp yeryüzü üstündeki egemenliğinin tam bilincine varır.

"Burada ortaya koyduğum sorun, varlıklar sıralamasında insanlığın yerini neyin alması gerektiğini bilmek değildir (zira insan bir sondur), sorun hangi tür insanın üstün değerlerce daha zengin, yaşamaya daha layık, geleceği daha sağlam diye yetiştirilmesi gerektiği, istenmesi gerektiği sorunudur.

Bu tür yüksek değerli insan önceden de çok görülmüştür; ancak mutlu bir rastlantı olarak, istisna

olarak ve hiçbir zaman da istendiği için değil.”2

Metafiziğe karşı hiçbir tutkusu olmayan Nietzsche'nin felsefesinin merkezine kültür ve uygarlık sorununu koymak uygun olur ve o halde, hiç değilse çökmekte olan bir insanlığın göstergesi olarak. Bundan dolayı üstinsan önce bir filozof ve bir sanatçıdır yani bir yıkıcı ve bir yaratıcıdır. O insanlığın tinsel evriminin tamamlanmasını temsil eder. Bu ilerleme süresince, özellikle yetenekli, güçlü, kendilerinden emin kimi insanlar ve yaratıcılar kendilerini Tanrı ve her tür öte-dünya ile birleştiren mistik bir bağın kopuşunu da göze alırlar.

Bitimliliğini tamamen göze almak ve varoluşun trajik karakterine koşulsuz boyun eğmek üstinsanın iki temel özelliğidir. Bu anlamda, üstinsan Tanrıdan nöbeti devralır. Yaratıcısı ölmüş olan, yani Tanrı inancı geçerliğini yitiren çağdaş birey ya saçmalık ve ölümle anlamdaş olan bir nihilizm uçurumuna dalmalı ya da sanatsal olarak insanın özünü yeniden tanımlayarak Yaratıcının yerini almalı. Böyle bir öz ancak bir yaratma olabilir, kendi varlığında bulunan bir gerçeklik değil. “İnsan, kendine özgü karakteri henüz belli olmayan hayvandır,”3 onun tanımı ebediyen karanlık, anlaşılmaz kalmalı. İnsanın özü, Nietzsche ile tarihsel karakterinin keşfine kavuşur. İnsan hiçbir öncesiz-sonrasız doğa'ya uymaz demektir bu. O sürekli oluş içinde bir varlık olarak tasarlanmıştır. Bundan dolayı sadece tarih ve soybilimsel araştırma, bir dizi ayırt edici özellikler kazandırma olanağını sağlar ona. Bunların her biri evriminin bir aşamasını yansıtır. Özne'nin sürekliliği üzerine kurulu belli bir hümanizma kavramı artık sizlere ömür...

Kutsallık düşüncesi bugüne kadar Hıristiyanlık tarafından kirletildi. Hıristiyanlığın soykütüğü Tanrı inancının, zamana ve onun geridöndürülemezliğine karşı bir intikam anlayışının ifadesi olduğunu gösterir. Bizzat bir dünya yaşamı fikri, bu dünya karşısında duyulan bir hoşnutsuzluktan başka nedir ki. Bu fikir, insanların çoğunun, bizzat kendilerinden hareketle dünyaya bir anlam verecekleri yerde, kurtuluşlarını dışarıdan beklediklerini gösterir. Bu açıdan bakılırsa, bizim Tanrının yaratıcıları olduğumuzu ileri sürmede belli bir kabalık vardır. İnanç kavramı hakikat ile kanı arasında bir ara duruma dayanır ama onun soykütüğü kimilerinde inancı, kimilerinde inansızlığı ortaya çıkaran ilişkileri gün ışığına çıkarır. Oysa ruhun inançsızlığı onun gücünün yansımasıdır:

“İstenç gücünün derecesi, olaylarda kendimizi anlamdan ne kadar bağışık tutabileceğimiz, anlamdan yoksun bir dünyaya ne kadar katlanabileceğimiz ile ilgilidir: Çünkü bizzat kendimiz bunun küçük bir parçasını oluştururuz.”4

İnançlılığa gelince, o yaratıcılık zayıflığının ve yoksunluğunun yansımasıdır. Nietzsche metafizik soru(n)lardan temelde ayrıldığı hiçbir zaman ileri sürmediği halde -özgürlüğün, ruhun ya da bir dünya yaratıcısının varoluşu gibi- sadece insanın sanatsal gücüne, onun tanımını bir tanrıyla eşleştirecek kadar yüceleştiren şeye dayanan bir değer ölçütü uygular. Üstinsan “süper güçler”le donanmış bir insan olarak anlaşılmalıdır. Bununla birlikte, o, yetkilerinin tarihinde tanrı ve tanrılara göre görülmemiş bir otorite ve egemenlik sahibidir.

Üstinsan insan varlığına düşen yeni bir sorumluluk atar ortaya. Dünyanın kutsal karakteri üzerine yöntemsel bir kökten kuşku ölçütünü oluşturduktan sonra, o artık kendi varoluşunun anlamını yaratmalıdır.

“Bir filozof nihilist olabilseydi, insanın bütün ideallerinin ardında hiçliği bulduğu için olurdu – ya da hiçliği de bir işe yaramayanı, saçma olanı, hastalığı, korkaklığı, bitkinliği, yaşamının boş kadehinde kalan bütün tortuyu...”5

Gerçekten, insanın Nietzsche ile bir sanatçı olarak tanımlanması onun düşüncesinde birbirini izleyen iki aşamayı var sayar. Birincisi filozofu ve hakikat ya da doğruluk kavramını işin içine koyar. İkincisi

ise geniş anlamda sanatçı ve yaşamsal yanılı kavramı ya da daha yalın olarak doğru diye düşünülen değer kavramı söz konusudur. Bu iki aşama Nietzsche felsefesinin can damarıdır. Bu art arda gelişeyimin en kesin anlamıyla onu bir filozof-sanatçı olarak ortaya koyar.

Bundan dolayı filozof-sanatçı ikiliği (dualité) ölümcül hakikat ve yaşamsal yanılı işlevlerinin zorunlu bütünleyiciliğine gönderme yapar. Bunu anlamamak, Nietzsche felsefesini metafiziksel bir bakışla değerlendirek, Platonculuk'un yerini almaya yetersiz, ters yüz edilmiş bir Platonculuk olarak yorumlamaktır. Heidegger de kesin bir şekilde Nietzsche'nin söylemini böyle yorumlar:

“Tragedyanın doğuşu inancı sanatta, bir başka inanç temeli üzerinde ifade eder: Hakikat ile yaşamın mümkün olmadığını; “hakikat istenci”nin daha şimdiden bir yozlaşmazlık belirtisi olduğunu bilerek...” (XIV, 368). [...]

Hakikat istencinin anlamı, Nietzsche için her zamanki gibi şudur: Platon'un ve Hıristiyanlığın düşüncesinde gerçek dünya istenci [...] yargısının anlamı şudur: Duyulur olan daha önemli bulunur, özellikle duyularüstü olan'dan daha gerçektir. Bu nedenle Nietzsche şunu da söyler: “Hakikatten korkmamak için sanatımız var bizim.” Bir kez daha söylersek, şudur hakikatin anlamı: Duyularüstü olanın “gerçek dünya”sı [...]

Heidegger'in temel yanlışlığı budur. Birçok kez açıklayıcı ilke olarak yinelenen ve tercih edilen bu yorum onun Nietzsche üzerine metafiziksel ve nihilist yaklaşımını bütünüyle geçersiz kılar. Metafiziğin Nietzschece aşılması şimdi Platonculukun çok basit bir ters yüz edilmesine indirgenmiştir, girişiminin başarısızlığını gösterir bu. Bu yanlış yorum aşağıdaki açıklamaya dayanır: Sanat Nietzsche'ye göre, kaotik bir dünyada, belirli normları olmayan bu gerçeğe daha uygun olduğu için felsefeden daha hakiki olacaktır.

Nietzsche duyulur (sensible) olarak tanımlayacağı gerçeklikle (réalité) metafiziksel bir ilişki biçimini böyle kuracaktır, oysa Platon bu gerçekliği kavranabilir (intelligible) yani düşüncenin alanına ait bir şey olarak görüyordu. Ve aynı metafiziksel idea, onunla bütünlüğü içinde bir gerçek (réel) tasarımına ulaşılabilirdi, böyle korunmuştur. Ancak bu, onun felsefesinin birçok temel ilkelerini bilmemektir:

1. Nietzsche genel olarak sanatsal işlevi, onun Apollonca boyutuyla, yani görünüşü yalanla süsleme olgusuyla özdeşleştirir her zaman. Bundan dolayı Dionysos müziği felsefenin erekliliği ile, diyelim hakikat ile özdeşleştirilmiştir, 1876 yılına kadar – onun romantizmden ve Wagnercilikten koptuğu yıldır bu. Bundan sonra, Nietzsche psikolojik modeli klasiklik olan plastik sanatlar kadar incelikle yalan söyleyebilen bir müziği kendisi yaratır.

2. Wagner'in müziğine olan tutkunluk döneminden sonra, bu dönemin varoluşun trajik anlamıyla ilgili hakikati (1876'ya kadar), sonra dinsel olarak yalan oluşu (1876'dan sonra) yüzünden dayanılmaz olduğunu söyleyen Nietzsche her sanatı her şeyin orada, gerçekten, sadece bir kaos, bir çelişki ve acımasız bir talih olduğu basit, dinsel ve klasik bir yapı yaratma olgusu ile özdeşleştirir.

Oysa, metinler kronolojik bir incelemeye tabi olmadığından, bunların mantıksal gelişimini dile getirmek için, Nietzsche'nin Heideggerce yorumunun tümünü şartlandıran “sanat olarak güç istenci” üzerine o görkemli bölüm terimlerin tanımı konusunda sürekli bir başıboşluğa yargılı kılınmıştır. Daha önce zikredilen parça, Heidegger'in şu konuların anlamını sistematik olarak ters anladığını gösteriyor:

1. Nietzsche hakikate haklı olarak iyimser yalan işlevini yüklerken, o, sanatın duyulur dünyanın açıklaması olarak hakikati dile getirdiğini söylüyor.

2. O, “hakikat”ın, Platon'a göre modeli İdealar dünyası olan duyularüstü bir dünyanın nihilist

kuruntusunu ifade ettiği için, tehlikeli olduğunu ileri sürer. Buna karşın, Nietzsche hakikat terimiyle birçok kavramı belirtir, oysa Heidegger bu terimin “her zamanki gibi” Platon’un kullandığı anlamda gerçek dünyayı belirttiğini düşünür. Gerçekte, bu terim, bu bağlamda, “Silen’in bilgeliği”nin⁷ hakikatini, yani varoluşun trajik, karamsar ve kaotik anlamını, kısacası Platonca iyimserliğe göre hakikatin karşıtı ifade eder. Her varoluşun trajik ve nihilist karakterinin keşfi anlamında hakikat özkıyım (intihar) arzusu uyandırmalı; burada tehlikeli olan budur, düşsel bir dünyaya inanma olgusu değil.

“Hakikat” burada Schopenhauer’den Nietzsche’ye intikal ettiği biçimiyle, karamsar ve umutsuz bir varoluş kavramını ifade eder. Oysa Heidegger, haksız yere Platon tarafından idealleştirilen anlamda bir hakikatin söz konusu olduğunu ileri sürer. Ama bu hakikat iyimser olduğuna göre, “korkutma”yı başaramaz. Nietzsche’ye göre, hakikat varoluşu, hem de “pasif nihilizm”in formlarından biri olan şeyi küçültür sadece.⁸ Ama iyimser yanılgıların ortadan kaybolması anlamında, sadece hakikat “korkutabilir” filozofu, o aslında bir sanatçı değilse.

Sonuç olarak, Nietzsche’nin sanat felsefesi Platonculukun çok basit bir ters yüz edilmesine dayanmaz: Platon sadece kavranabilir dünyanın¹¹ bilinebilir ve mülahazaya değer olduğunu ileri sürerken gerçek (hakiki) dünyanın duyulur dünya olduğunu ileri sürmek söz konusu değildir. Nietzsche’nin felsefesi, “nesnelere” uygunluk anlamındaki o hakikat kavramını olduğu gibi koruyarak, Platon’un o ünlü duyulur dünya – kavramlı dünya ikiliğini ters çevirmekten ibaret değildir. Nietzsche, kökünden dağıttığı bu karşıtlığı yeniden üzerine almadan, gerçek (hakiki) bir dünya ile görünür bir dünya arasında en küçük bir ayırım olamayacağını ileri sürer. Ama yine de: İlk olarak, metafiziksel yanılsamalardan (pasif nihilizm biçimi) kurtulmak için, varoluşumuzun tehlikeli ve dayanılmaz hakikati olan yıkıcı, “aktif” nihilizm üzerinde düşünmek; ikincisi, yaratıcı ve kurtarıcı (sağaltıcı) bir etkinlik içinde, nihayet duyulur ve tamamen yalanlardan ve yapaylıklardan oluşan bir varoluşun olumlanmasıyla bu felsefi nihilist meditasyonu aşmak uygun olur.

¹¹ İdeler dünyasının... (Çev. n.)

Filozof-sanatçının anlamı budur: Nietzsche, Stendhal’in şu tanımlamasına imzasını atar: “İyi filozof olmak için kuru, açık, yanılgısız olmak gerekir. Servet yapan bir bankacıda felsefede keşifler yapabilmek için, yani olanı açıkça görebilmek için gereken karakterden bir parça vardır,”⁹ ancak bunun sonu özkıyımına varacağı için, varoluşu onaylamak uygundur: “Dürüstlük’ün sonu tiksinti ve özkıyım olur, oysa dürüstlüğümüzün böyle bir sonuçla karşılaşmaması için önemli bir olanağa sahip olduğu da ortadadır: Sanat, görünüşe rıza olarak.”¹⁰ Bu anlamda, her sanatsal yaratım ölüme karşı bir meydan okumadır. “Sanatçılar hiçbir şeyi olduğu gibi görmek zorunda değiller; olanı daha dolu, daha yalın, daha sağlam görür onlar: Dahası bedende bir tür ebedi gençliğe, ebedi ilkbahara, bir tür doğal sarhoşluğa sahip olmaları gerekir.”¹¹ İyi filozof olmak, metafiziksel kuruntulara (“öte-dünyalar” a inanç) güven duymamaktır. Sanatçı olmak, “nesnelere anlam aramamak: Ancak onlara anlamlar yüklemektir!”¹² Sanatçı-filozof olmak da, korkusuzca canlılar dünyasına ait olduğumuzun bilincinde olmaktır!

NOTLAR

1. Nietzsche’nin ölümünden sonra yayımlanan notları, (Ö. S. Y. N.) 1888 başı-Ocak 1889 başı, éd. Gallimard, NRF, 1977, Fgt. 25 (6), s. 379.
2. L’Antéchrist (Deccal), éd. Gallimard, NRF, 1974, § 3, s. 162.
3. Par-delà bien et mal (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*), éd. Gallimard, NRF, 1971, § 62, s. 77.
4. Ö. S. Y. N., 1887 güz-1888 mart, éd. Gallimard, NRF, 1976, Fgt. 9 (60), s. 40.

5. Crépúscule des idoles (*Putların Alacakaranlığı*), éd. Gallimard, NRF, 1974, “Divagations d’un ‘inactuel’” (Zamandışı Birinin İzlenimleri), § 32, s. 126.
6. Martin Heidegger, Nietzsche I, éd. Gallimard, NRF, 1971, I, “Sanat olarak güç istenci”, s. 74.
7. La Naissance de la tragédie (*Tragedyanın Doğuşu*), éd. Gallimard, NRF, 1977, § 3, s. 50.
8. Ö. S. Y. N., 1887 güz-1888 mart, éd. Gallimard, NRF, 1976, Fgt. 9 (35), s. 28.
9. Par-delà bien et mal (İyinin ve Kötünün Ötesinde), éd. Gallimard, NRF, 1971, § 39, s. 57.
10. Le Gai Savoir (*Şen Bilim*), éd. Gallimard, NRF, 1982, § 107, s. 132.
11. Ö. S. Y. N., 1888 başı-Ocak 1889 başı, éd. Gallimard, NRF, 1977, Fgt. 14 (117), s. 86.
12. Ö. S. Y. N., 1882 yaz-1884 ilkbahar, éd. Gallimard, NRF, 1997, Fgt. 6 (15), s. 238.

KENDİSİYLE AŞILAN NİHİLİZM¹²

¹² Çeviren: Kenan Sarılioğlu

*Jean-Paul Ferrand*¹³

¹³ Jean-Paul Ferrand: Caen'de profesör. Özellikle Schopenhauer *ou l'épreuve de la volonté* (Schopenhauer ya da Güç Deneyimi) yapıtı önemli. (éd. Ellipses). *Simenon Üzerine Bir Felsefi Çalışma* hazırlıyor.

Nietzsche'ye göre, nihilizme karşı gösterilen direnişler boşuna. Nihilizmin dönüştürülebilmesi ve sonunda "kutsal bir düşünce tarzı" olabilmesi onun egemenliğini devirmekle olur ancak.

Nihilizmin Batı'da 19. yüzyılın ortalarından itibaren sık sık anlam bunalımına ve ortalığı kasıp kavuran değer çöküşüne gelip dayanmasının iki yararı olmuştur. Bu olay, bir yandan, Avrupa kültürünün son zamanlardaki bir hastalığıyla uyuşturduğumuz bir fenomeni belirgin olarak sınırlama olanağı sağlar. Öte yandan da, kesin bir nedenbilime (étiologie) yani bu kötülüğün nedenlerinin açıkça belirlenmesine izin verir gibidir. Böylece birçok Hıristiyan yazar, 18. yüzyıldaki nihilizmin kökenini geleneksel inancın felsefi eleştirisiyle sınırlayabileceğini düşünür. Onlar bu tanıya güvenirlere, reçeteleri de ortadadır: Tanrının ölümü Avrupa nihilizminin nedeni olduğuna göre, bu nihilizm ancak ölü Tanrıyı ve bugün geçersiz duruma düşen Hıristiyan değerlerini canlandırarak aşılabacaktır. Bu kestirip atan sonuçlar karşısında, kültürümüzün düş kırıklığı yaratacak nesi olduğu konusunda Nietzsche'nin getirdiği tanı şudur: Nihilizmin kendi belirsiz ve flu nedenleri, onun belirtilerinin görünüşte olağanüstü bir doğruluğu ile yaratılan sağaltım umutlarını boşa çıkarır. Gerçekten de onun nedenini kesin bir şekilde belirleyemezken, köken sorununu sonuca bağlamak için, sırasıyla ve sürekli olarak Sokratesçilik ve Platonculuk, Yahudilik ve Hıristiyanlık, kötü vicdan ve Tanrının ölümü hep belleğimizdeyen, nihilizmin önlendiği nasıl ileri sürülebilir? Bu belirsizlik Nietzsche'nin gerçek kimliğini ortaya çıkarır gibidir: Bu sözde "uygarlık hekimi"nin, nihilizmin çıkış tarihini bilmeyen, yine de izini sürebildiği bu sıkıntıyı sonunda incelemekten vazgeçmek zorunda kalan bir hekim müsveddesi olduğu ortaya çıkar.

Burada bir çelişki var elbette, ancak Nietzsche'nin tanısının sınırları, onun zayıflığını kanıtlaması şöyle dursun, gücünün işaretini ve ciddiyetinin kesin göstergesini oluşturmazlar mıydı onun? Nietzschece yorumun sınırlarının ve gücünün tam birleşmesi üzerine bir varsayım şunun üzerinde durmaya değer: Nietzsche nihilizmi ortadan kaldırmanın mümkün olduğuna inandıysa, onun yoğunluğunu ve derinliğini o gün herhangi birinden daha iyi ölçtüğü içindir belki de. Her ne olursa olsun, Nietzsche'nin, nihilizmin gerçek nedenleriyle geciken ve en şiddetli belirtilerini birbirine karıştırmaktan sakınacak olan tek 19. yüzyıl düşünürü olduğundan emin olabiliriz yine de.

Nietzschede böyle bir ayırım kaygısı, onun sonun sonundaki Schopenhauer hayranlığı anlayışında ortaya çıkar özellikle: Avrupalılar, kısaca söylersek hiçliğin donmuş soluğunu kendi yüzlerinde hiç değilse belli belirsiz bir şekilde hissetmek için, "her şeyin boş olduğu"nu düşünmek ya da "yaşamın hiçbir değeri olmadığı"ni sezmek için beklemediler Schopenhauer'i. Onun başarısı demek ki bir saçmalık ve değersizlik duygusunun, kuşkusuz yaygın olan ama şimdi daha çok dile getirilen bir duygunun a posteriori doğrulanmasına dayanır daha çok, onun yaşama usa yatkın bir amaç yüklemenin olanaksızlığı ile ilgili yepyeni gösterisine değil.

Gerçekte, yaşamın değerden düşmesi, nihilizmin belirgin özelliğiysen de, Avrupa'da yeni bir

görenek değildir. Nietzsche bunu Sokrates'in son sözlerinde ve İsa'nın şahadetinde bulup gösterir. "Sokrates'in bile", diye yazar Nietzsche, "dayanacak gücü kalmamıştı."¹ İdrak sahibi kişi için, Sokrates'in en son dileği, gerçekten de, bir bıkkınlık itirafı, bir yaşam iflasını gösterir: "Kriton, diye söylenir ölmeden önce, Asklepios'a bir horoz borcumuz var."² O böylece, bir baldıran kupası yardımıyla onu uzun süren bir hastalıktan: Yani yaşamdan kurtarmaya hazırlanan tıp tanrısına şükredilmesini ister. Ve İsa olayının çözümlemesi Nietzsche'yi benzer sonuçlara götürür: "Çarmıhtaki Tanrı", diye yazar o, "bir yaşamın lanetidir, ondan uzaklaşmak zorunda olmanın belirtisidir."³ Hıristiyanlık yaşam'a hayır der, onun kurtardıkları bu dünyadan kaçanlardır: O "umut işareti yerine bir darağacı önerir. Üstün derecede bir Hıristiyan simgesi öteki-dünya için bir yol parasıdır."⁴

Kültürümüzü yontup biçen ona biçim veren, bu sokratik ve Hıristiyanca iletilerin okunması haklı bir kaygı uyandırabilir. Bunun anlamı, gerçekten de, nihilizmin şimdiki çağı niteleyen geçici bir bitkinlik durumu değil de, kendi bütünlüğü içinde batı tarihinin bir mantığı, bu tarihin kurucu ögesi nihil'in içten içe bir filizlenişi olmasıdır. Nietzsche'nin, nihilizmi aşmak için genellikle önerilen çarelere karşı bizi tam bir uyanıklığa çağırması bu yüzden: Bu çareler, onların bakımını yapıp sürdürdükleri kötülükle aynı niteliktedir. "Nihilizmden kaçıp kurtulma girişimleri, eski değerleri ters yüz etmeden, ters sonuç verirler, sorunu daha da derinleştirirler."⁵ Modern değerleri nihilizmi alt etmek için yenilenen bir öte-dünyaya yansıtmak yetmez. "İnsanlığın uğursuz tarihöncesi"ne son veren bütünsel insanın gelişini şimdiye, yarına ya da ertesi güne vaat eden ilerleme ideologlarınca salık verilen çözüm yine de budur. Tıpkı Mesihçilik gibi, yaşama biraz kutsallık sunmak isterken daha da uğursuz bir bakış fırlatır onu: Yaşam sona ermeyi hak ettiği için sona ermesi gerekir... Burada hâlâ "olduğu gibi bir dünyanın olması gerekmiyordu (...) ve olması gereken bir dünya da yoktur."⁶

Onların kanıtları üzerine tamamen açık bir belirleme yokken, nihilizm akımlarına gösterilen direnişler demek ki boşuna, bu ancak onun dönüştürmeyi umut edebileceğimiz egemenliğini alaşağı etmekle olur. "Kendi içinde aşılın nihilizm. O zaman kadar yaşam olan her şeye evet deme girişimi."⁷ Filozof-sanatçının kendine ilke edindiği program budur. Olaylara bağlı bir anlamda inancın yeniden canlandırılmasını ummak şöyle dursun, en şiddetli acıyı sineye çekiyor, anlamdan uzak bir dünyada yaşamaya dayanıyorsa, bunun nedeni kuşkuculuğun her derecesini tecrübe ettikten sonra, bir anlam kırıntısını bizzat üretmesidir. Nihilizm böylece sonunda "bir tür kutsal düşünme" olabilir.⁸

NOTLAR

1. Crépuscule des idoles, Le problème de Sokrate (*Putların Alacakaranlığı*, Sokrates Sorunu), § 1.
2. Phédon (118 a).
3. Fragments puthumes (Ölümünden Sonra Yayınlanan Notlar), 1888-1889, Frag., 14 (89).
4. Mathieu Kessler, Nietzsche ou le dépassement esthétique de la métaphysique (Nietzsche ya da Metafizik Estetiğinin Aşılması), éd. P. U. F., 1999, s. 297.
5. La Volonté de puissance (*Güç İstenci*), TEL-Gallimard, t. II, 1. III, § 7, s. 12.
6. Ö. S. Y. N., XIII, 9 (60).
7. İbidem, s. 74.
8. La Volonté de, § 15.

BİR AK BOĞA OLARAK GÖRÜRDÜM SENİ

François Guery¹⁴

¹⁴ François Guery: Lyon III Felsefe Fakültesi'nin Dekanı, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, istenç-hakikat-güç, ikinci kitabın yeni bölümleri'ni yayımladı (éd. Ellipses, 1999). Ayrıca *Yeniden Tartışılan Heidegger* adlı bir çalışması var (éd. Descartes et Cie, 1995).

Zerdüşt'ün etrafını çeviren hayvanlar kendini aşmaya doğru atılımın kaynağı olan kendi özünü, gücünü verirler ona. Üstün bir hakikati ifade eden metafiziksel hayvanlardır bunlar.

İnsan, insan olmuş mudur, bitip tamamlanmış mıdır ya da gelecekteki insanın, “insanüstü”nün yolunda bir aşama mıdır? Bu ikinci varsayımda, hayvan geçici insanı tamamlayan ve onu yazgısının yoluna iten bir konumdadır.

Demek ki insanın oluşumunda, taşıyıcısı olduğu üstün türün biçimlenişinde bir işlevi vardır onun ama yine de kendini aşma yazgısını sona ermeden önce yarıda bırakmaz.

Alt insan ile yüksek insan, insani ile insanüstü arasında yer alan bu ara durumdaki hayvanlıkla ilgili birkaç biçim sıralanabilir.

Nietzsche'nin, değerlerin altüst edilişinin simgesi ve onun sözcüsü olan Zerdüşt'ün çevresini hayvanlarla sarmasının temel bir nedeni vardır: Çağın özlemini çektiği insanların henüz ortada olmadığını göstererek sergilemek. Hayvanlar insan çölünü gösterirler, onun çevresindeki kişileri gülünçleştirirler. Hayvanlar, masallarda olduğu gibi, insanı karikatürleştirirler. Bu sahnelemede kinizm vardır: Köpek insan denilen şeyden daha kötü değildir, onun alçaklığını daha iyi belli etmek için de dalkavukluk yapmak isteyebiliriz. Schopenhauer servetini kendi köpeğine bırakmamış mıydı? Bu köpeksi ve tırmalayıcı kavrayış, insanüstü üzerine ilk dersten bu yana onun yapıtlarında çok önceden gösterir kendini. “Topraktan insana bir solucan yolunuz, içinizdeki pek çok şey de solucandır hâlâ...”, “İnsanı aşmaktan daha çok yeniden hayvana dönmek istemez misiniz?”

Sorun eğitsel bir doğa sorunu olduğuna göre, modern zamanların da artık bu ada yaraşır insanları oluşturamadığını göstermek olduğuna göre, Eski Yunan'ın bu konuda örnek olduğu gibi, hayvanlarla arkadaşlığın alegorik bir önemi vardır burada; yetişkinlik çağına bir geçiş bağlamında hayvandan yararlanan ilk kişi değildir Nietzsche. Olağanüstü, günümüzün standartlarına uymayan bir insanı eğitmek ya da işlemek söz konusu olduğunda, hayvansal erdemlerin önemi aklın eylemine bağlı eğitsel reçetelere ilave edilir. Machiavelli, Akhilleus'un yarı-insan yarı-hayvan bir varlık olan Sentor Chiron tarafından yetiştirildiğini anlatırken bunun bir örneğini sunar. Pascal'ın şu ünlü: “Meleğe öykünmek isteyen hayvana öykünür” sözünün tersine dönüşüdür bu. Çünkü insana öykünmek, insaniliğin zaafını telafi edecek olan bir hayvanlık düzeyine varabilir en sonunda, öyle ki “bir insan yaratmak isteyen, bir hayvan yapar onu”.

Ancak çalışmada bir arkadaşlık söz konusudur, bir koruyuculuk değil. Zerdüşt'ün hayvanları ona arkadaşlık, maiyet görevi yaparlar. Onlar eğitmezler onu; ama onu, şimdiki yalıtılmışlık ve yalnızlık durumunu, bozguncu bir ahlakın etkisiyle kötü eğitilen çağdaşların yaydığı o boğucu atmosfere direnebilen tam bir insanlığa dönüştürürler.

Onu izleyen hayvanlardan yadım gören Zerdüşt, “günümüz insanları”na, bu insanlık kalıntılarına hiç benzemeyecek olan bir insanlığın prototipidir demek ki. Onlar ona kısacası daha uygun bir ortam yaratırlar. Üstinsanı, tıpkı kendisi gibi bir maden filizini saran çamurdan arınmış insanı haber

verirler.

Onlara kişilik vermek ve onları şimdiki zamanda pek bulunmayan erdemlerle donatmak kalıyordu geriye. Bu noktada, alaycılığın, konuşan karikatürün dışına çıkılır, hayvansallaştırmada ciddiyet kazanır. Onlar bir mikrokozmostur, çoğaltılacak bir erdemler hülâsasıdır. Onların niceliği, doğası, anatomisi çok canlı, sürükleyici bir güce sahiptir, insanı oluşturacak olan niteliklerin bir yenilenişini savunurlar. Arkadaşlık bir içerik, bir zenginlik, bir donanım olur.

Bu donanım (ya da donatım) başlangıçtan beri değil de, Zerdüş'tün öykülemeli yapısını oluşturan insanlığın elde edilmesiyle yavaş yavaş etkili olur. Başlangıçta yalnızdır o: "Zerdüş yalnız indi dağdan ve karşılaşmadı kimseyle" (s. 4)... Onun ilk arkadaşlığı, bir kadavra ile bir ip cambazının cesediyle olur. Derhal ayrılır ondan: "Arkadaşlar gerek bana, hem de canlı arkadaşlar, istediğim yere götüreceğim ölümler ve cesetler değil."

İlk karşılaşmaları bir çift hayvanla olur; bir kartal ve onun boynunda bir kolye gibi taşıdığı bir yılan... Bunlar erdemdir, rehberdir: Ona bir yol açacak olan ve adımlarına rehberlik edecek olan gurur ve ileriye görme yetisi. "Bu yüzden isteyeyim gururumdan, bilgeliğimle birlikte yürüsün her zaman!" (s. 25)

Bu beklenmedik karşılaşma, ki gökten gelmiştir ona, bir ışık doğurur içine Zerdüş'tün. Bönlüğünün farkına varır, uyanır. Dünyayı yöneten ve onu dayanılmaz kılan ağırlığın ruhuna karşı, kuşun hafifliğine, onun bağımsızlığına, onun yücelerden egemenliğine sahip olacaktır. Yılan da ona sakınım, hesaplı bir yavaşlık, zekâ sağlayacaktır.

Hayvan eğitir, arkadaşlık eder, savaşçı erdemlerle donatır. O yine de geleneğin zayıf insanı ile geleceğin güçlü, yaratıcı insanı arasında bir ara yerdedir, evrim yolunda bir ana noktadır. Yürünecek bir yol düşüncesi gelir aklına Zerdüş'tün; "oluş"un ya da evrimin, insandan itibaren, sanki insan bu evrimin kesin sınırınımış gibi, çizmekten vazgeçtiği o yolu düşünür. "Dönüşümler"i, tür oluşumlarını, ahlaksal ayrıcalıkları, ki bunlar doğal olanların yerini alacaktır yakında, gerçekleştirmek ve bu konuda yol almaktır onun işi. Deve ve aslan örnekleri ünlüdür. Bunlar yeni bir hayvan alegorisi oluşturur; sanki insan, sadece iki metamorfozla dereceli ve aşamalı "erdem" sahibi hayvanlardan kendine doğru yol almış gibi. Onlar bozulmuş bir insanlığın ilk günahından arınmış olan o insana, "çocuk"a doğru giderler. Ahlak yalanıyla aldatılmış insana, onun taşınacak değerler karşısında olduğu gibi, katlanılacak, kovulacak ve atılacak çirkinlikler karşısında da diz çöküp alçalan bir yük hayvanı, bir hamal olduğunu anlaması için bir deve gerekir. Onun tekrar kendine dönmesi için, ahlakın bizzat merkezi, aslı olan "yapmalısın"a sığınması için de bir aslan... Ne var ki sonunda, o bir çocuk gibi masum olacaktır, "hayır"dan "evet"e tek başına giden ve bunları birbirinden ayıran eşiği aşan o olacaktır.

Ama Zerdüş'te bütün hayvanlık figürleri yerini alacaktır: Otlayan sürü, geviş getiren inek, sümküren ve havlayıp duran ev köpeği, ak boğa, pazar sinekleri, göçebe balyasının üstündeki böcekler, edilgin ve uysal "evet"ini anıran eşek, güçlülerin arabasına koşulan sıpa... Lafı fazla uzatmadan söylersek, biricik bir ilke bulmak gerekir.

Hayvan yaşıyor, çünkü insan gibi bir güçtür. Nietzsche'ye göre yaşayan şey vardır, yaşamayan şey de yoktur; ancak yaşam istençtir, istenç de güç'ü (puissance) gerektirir. Bu canlılar hayvan olduklarından, yaşam niteliğinde oldukları ve bunlarla tanımlandıkları ölçüde güç isterler. Hayvanların türleri oranında güç ya da karakter tiplerini de oluşturmaları bundan dolaydır. Bu çileci, değer yoksayıcı bu adam, ahlak değerlerinin egemen olduğu oın onun istediği şeyi özlüğünde hissedemez kıldığı bu adam, kendinin ne olduğunu hayvanlardan öğrenmek zorunda kaldı demek ki

çünkü var olma arzusu çürüyüp yok olmamıştır onlarda... Schopenhauer hayvanları, tasarımları olmayan, tasarımın ikiyüzlü gücünden, aklın (raison) devindiriciye benzediği hesaplarıyla tekbenciliği (egoïsme) allayıp pullayan bu yalancı yetiden yoksun istençler (volonté) olarak tanımlarken başka türlü düşünmüyordu. Ama Nietzsche; çıplak, yanıltıcı örtülerden sıyrılmış istenci “mahkûm etmek” şöyle dursun, onun yaratıcı gücünü ortaya çıkarması için onu olduğu gibi yansıtmak ister.

Bu güç sanatta patlar, kültürlerin gücünün belirgin bir simgesidir sanat, çağa egemen olan bilgince bir “tasarım”da değil... Hayvan ve sanat, demek ki yaratmada, nesnelere biçim vermede, biçimsiz olana kendi karakterini vurmada ortakır. Onlar bu yaratıcı güçten nitelikçe farklı biçimler sunmakta da ortakır; öyle ki bir hayvandan ötekine, farklılık, onların doğumuna tanık olan çağa uygun olarak “tarihsel” ya da zamandizimsel deyimlerle değil de “estetik” ya da duygulu deyimlerle, güç, derinlik ve incelik vb... Deyimlerle dile getirilir. İnsanların “bilgin” olmalarına ve yaratıcı yetilerini boşa harcamalarına karşın, hayvanlar sanatçıdır!..

Bundan dolayı Zerdüş’tün hayvan öyküleri insansal olmaktan çok hayvansal olan bir erdemler ve kötülükler yelpazesi sunar ve insansal kötülüklerin daha canlı ve daha güçlü bir yorumunu da verir. Maymun bizatihi insandır, onun karikatürü olduğu için, özlüğünde iyi tanımadığı olanaklarını göz önünde tutarsak, insanın olduğu şeydir o... İnsan insana öykünür, onu taklit eder ama bu duyulur ve acıklı gerçeği yansıtan da maymundur.

Boşuna kızıp köpüren, inatçı bir hakikat araştırmacısı, bilginin yaratma gücü olarak hiçbir zaman sanata eş olmadığı doğruysa, bir boğadır o, onun gibi kör, öfkeli ve yanlış yönlendirilmiş bir istenç delisidir. “Seni ak bir boğa olarak görürdüm”, der Zerdüş bu “yüce insan”a... Aklık, boğanın sahip olduğu bir lütuf, onun bilgi pratiğinin onu bizzat kendisiyle maskeleyiği güzelliştir. Duyulur belirtiler, boyutlar, renkler, karakterler tablosunu tamamlarlar, bunlar birçok anlamda “güçler”dir; bir mizac ın kendini gösterdiği anlatımsal bir yaratma anlamında, çok yüksek düzeyde hem de.

Zerdüş’tün hayvanları demek ki ona kendi özünü, gücünü, kendini aşmaya doğru atılım arzusunu verirler. Hayvan milleti içinde, en yüksek erdemlerdir onlar ve temel felsefi çizgilerle tanımlanırlar. Üstün bir hakikati simgeleyen metafizik hayvanlardır onlar.

Kartal sadece güç ya da egemenlik değildir, yükseklerde bulunur o, Zerdüş’tün de yaptığı gibi, en yükseğe uçar (“Hayli uzağa uçtum geleceğin içinde...”) Ağırlığın ruhunu, “dünyayı yöneten bu şeytan”ı alt edebilir. Ağırlık, olduğu yerde olan, uzamda ve zamanda devinemez bir dünyanın ta kendisidir. Uçuşla alt eder dünyayı istenç, kendi ilerlemesini sağlar. Şimdi olan’a destek olmayı bırakarak üstinsan bulur.

Kartal uzama egemendir, yılan da zamana. Bu dünya, her ne kadar ağırlık ise de, zamanı yeniden canlandıramamanın en ağır büyüüne sahiptir: Olan şey, olmuştur. İstenç zamanın duvarını aşamaz, sırtı bu duvara dönüktür. Georges-Arthur Goldschmidt şöyle der bu konuda: “Zaman fikrinin altüst oluşudur bu, onun hedef fikrini kesin kararlaştırılmış başlangıca, istence dönüştüren tersine dönüşü üstinsandır ve aynı zamanda da bengi dönüşür.”¹ Öncesizlik-sonrasızlık gelir o zaman, dönüş halkası zamanı kendi üzerine kapatır ve istencin iki yönde ilerlediği bir çemberini oluşturur onun, ilgisizce (an, iki yolun, oradan sonsuzluğa doğru uzadığı ve sonsuzlukta kavuştuğu bir revaktır). Yılan halkayı simgeler, kusursuz bir çember gibi kendi üzerine çöreklenir, istencin gücünü tamamlamak için kartal ın boynuna sarılır. Birlikte, kartal ve yılan güç istenci ve bengi dönüş bütünlüğünü oluştururlar; tek bir düşüncenin öğeleriymiş gibi, bir anlam birliği yaratırlar.

Zerdüş’tün hayvanları, kısacası, Nietzsche’yi sarsan bir esinin canlı imgeleri olurlar; Surlej’de, 81 ilkbaharında, tüm varlığın bengi dönüşü (ebedi tekerrür) üzerine ona çıldırtıcı bir görüş sağlayan bir

NOTLAR

1. Georges-Arthur Goldschmidt, *Böyle Buyurdu Zerdüş't'e* giriş, LGF 1972, s. 21.

¹⁵ Çeviren: Kenan Saralioğlu

Didier Raymond¹⁶

¹⁶ Lyon-sud Hastaneleri öğretim ve araştırma görevlisi olan Didier Raymond, *Nietzsche ya da En Büyük Sağlık* (L'Harmattan Yay., 1999), *Dişil Eril Nietzsche* (Le Rocher Yay.) ve *Mozart ya da Sevinç Çılgınlığı* (Mercure de France Yay.) adlı yapıtları yayımladı.

Nietzsche sağlam, sağlıklı değerleri hastalık görüngesinde; bozulmuş, çürük değerleri de sağlık görüngesinde ele aldı. Bu ince işleminden en büyük sağlık fıskırdı...

İyinin ve Kötünün Ötesinde'de Nietzsche şöyle yazar: "Giderek şunu gördüm ki günümüze değin her büyük felsefe, yaratıcısının bir itirafı oldu ve (istesin ya da istemesin, farkına varsın ya da varmasın) onun anılarını oluşturmakta." Kavramsal değil de anlatımsal olan bir söylem olarak bir felsefi söylem tanımı sunan bur formülasyonla, Nietzsche, usa aykırı gelecek bir şekilde, yeni-olgucuların ve Anglosakson mantıkçıların düşüncesinde uzantısını bulacak olan bir felsefe yorumu akımının başında yer alır hemen. Filozofu sanatsal yetenekten yoksun bir sanatçı olarak tanımlayan Carnap, filozofa engin bir canlılık alanı sağlamak için, doğru ya da yanlış yargılar alanıyla, yani hakikat zeminiyle ilintiyi felsefe metninden kapı dışarı edecektir. Felsefe, Nietzsche için olduğu gibi mantıkçılar için de kavramsal çalışmadan çok şiirsel çalışmaya yakındır ve olgu yargılarından, yani nesnel olarak geçerli yargılardan daha çok değerlendirmeleri, yani bu değerleri dile getiren kişiyi ifade eden yargıları ifade eder.

Her felsefe metni, Nietzsche'nin temel kuralına göre, birinci şahısla ilgili bir söylem olarak yorumlanmalı, onu dile getiren kişiden hareket ederek sorgulanmalıdır.

Nietzsche böylece, sağlıktan ya da bunu bağıra çağıra söyleyen kişinin hastalığından hareket ederek tıbbi bir değerlendirmeyi işin içine sokar. Felsefe de tıpla ilgili bir girişim olur. Hekim filozof, Nietzsche'nin kendini betimlediği gibi, bir düşünürün alışkanlıkları olan beslenme biçimi, yaşama tarzı, karakter vb. özellikleri ile onun öğütlediği ahlaksal idealler arasında bir ilişki kuran kişidir. Bu şekilde ilkeleri aydınlatmak için yaşamöyküsüne başvurma, bir tür psikolojik hatta psikanalitik bir indirgemecilik çevreninde olmuş değildir. Yalnız, filozofa ait olanı yeniden filozofa vermekle yetinmek gerekir: Onun düşüncesinin kimi alanlarında ortaya çıkan ve çoğu zaman da frenlediği varoluşsal bir köklenme, filozofun hiçbir zaman kendini kurtaramadığı bir edimdir bu. Sözcüleri, fikirlerin nesnelliği maskesi altında fizyolojik dengesizliğin ya da bir eksikliğin bilincinde olmayan bir kılık değiştirmenin Nietzsche tarafından açığa vurulması. "Felsefenin, o zamana dek sadece bir beden yorumu ve beden konusunda bir anlaşmazlık olup olmadığını çok düşündüm." (*Şen Bilim*) Her felsefe demek ki bir beden sağlığını ya da hastalığını açıklamaktan başka bir şey yapmaz.

Felsefe tarihinde sağlık konusunu tamamen yeni bir tarzda ele alma yetisi; Nietzsche sık sık yineler bunu, işte bunu ona kazandıran, onu eşsiz bir şekilde geliştiren hastalık'tır, onun gözlerini açan ve "en küçük ayrıntıları gören aşırı-uyanık bir psikolojiyi" ona kazandıran budur. "Çünkü her şeyin benim kişiliğimde arındığı yerde hastalığın, bütün araçlarıyla gözetlemenin beni bu çağa alıştırdığı gerçektir." (*İnsanca, Pek İnsanca*) Dahası, hastalık ona sağlık konusunda bir bakış açısı edinmesini ve hastalıktan hareket ederek, insan üzerine normal bir insanın bakış açısını daha kesin bir biçimde altüst etmesini de öğretti... Nietzsche sağlam, sağlıklı değerleri hastalık görüngesinde, bozulmuş,

çürük değerleri de sağlık görüngesinde ele aldı. Bu ince işlemde en büyük sağlık fıskırdı: “Hastalık görüngesinden hareket ederek kavramları ve daha sağlam değerleri incelemeli, sonra tam tersine, tümlükten ve zengin bir yaşamın rahat güvenliğinden hareket ederek aşağıda çöküş içgüdüsünün gizli çalışmasına bakmalı.” (*Ecce Homo*) Demek ki hastalık değerlerin altüst edilmesinin kaynağı oldu. Nietzsche’nin büründüğü bu hekim filozof karakteri, onun felsefeleri ele alma biçimi, onun felsefeleri borçlu olduğu hastalık’la ilgilidir.

Nietzsche’nin incelediği çürük felsefenin tümü tek bir ilkede birleşirler: Yaşamı olumlamanın reddi. Hıristiyanlık çilecilikle ilgili idealleriyle bir hastalıktır. Schopenhauer, Wagner hasta ki şilerdir. “Wagner’in müziğini dinlerken hastanedeyizdir. Wagner bir nevrozdur.” (*Wagner Olayı*) İkisi de yaşamın aleyhine tanıklık eder. Schopenhauer tatmin edilmemiş şiddetli cinselliğin öfkesiyle çileciliği över. “Bir işkenceden kurtulmuş olmak ister.” diye haykırır Nietzsche onun için.

Hastalığın bize sağladığı şey, bu hasta ve çökkün olan her şeyi ele alma sanatından başka, daha yoğun bir sağlık arzudur, istencin karşımıza çıkarttığı yıkımların ancak bize verebildiği -bu yıkımları aşmak koşuluyla- güçlendirilmiş bir yaşama istencidir. Hastalık demek ki bir sağlık dürtüsü, bir yaşam uyarıcısı olabilir: “İnsan böyle yıkımlarla, daha ince bir damak tadıyla gelişmiş bir zevk beğenisiyle yeniden doğmuş gibi olur.” (*Şen Bilim*) Bundan dolayı sağlık Nietzsche’ye göre, ancak sürekli bir kazanım olarak anlaşılabilir: “Beni öldürmeyen her şey beni daha da güçlü kılar.” (*Putların Alacakaranlığı*) Hasta düşmek için yeterince sağlıklı, yani hastalıklı olmamak gerekir: “Tam hastalıklı bir varlık asla sağlıklı olamaz.” (*Ecce Homo*)

Nietzsche’nin öğütlediği şey, demek ki hiçbir zaman yaşamın aleyhine tanıklık etmemek için bu sağlığı tertemiz tutmaktır. Onun sağlığı korumaya ve “her günkü küçük olaylara” verdiği teme önem bundan dolayıdır. İyi bir sağlık el kitabı olan *Ecce Homo* onun sağlık kurallarını sıralar: Son derece değişik, hafif bir beslenme seçimi; bundan dolayı “kötü beslenmeden doğan bir melankoli yaşayan İsa”ya acır. (Ölümünden Sonra Yayınlanan Metinler). İklim ve yer seçimi: “Deha kuru hava, açık bir gökyüzü ister.” (*Ecce Homo*) Eş dost seçimi: Açık ya da gizli bize düşman olan herkesi dışlamak ya da mümkün olduğunca az oturmak, çok uyumak. Başka bir öğüt: Hekimlerle olabildiğince az görüşmek. Daha iyisi, kendi kendinin hekimi olmak: “Hekimi ve hastalığı bir kez unutamam, gerçekten iyileşiriz.” (Ölümünden Sonra Yayınlanan Metinler) Fiziksel ve psikolojik anlamda anlaşılması gereken iyi bir sindirim sistemine sahip olmak: Besinlerin akıllıca seçimiyle fiziksel, “ruhsal yapının koruyucusu” unutuş’u sağlarken psikolojik. Hınc insanı “sindirim güçlüğü çeken birine benzer. En küçük bir şeyden rahatsız olur.” (*Ahlakın Soykütüğü Üstüne*) Her şeye karşın hasta düşüldüğünde korunmaya hazır duruma geçmeli ve “savaşı çok şiddetli bulan; metabolizmasını yavaşlatmak, bir tür kış uykusuna ulaşmak için karlara gömülen bir Rus askeri gibi” (*Ecce Homo*) hastalıktan yararlanmalı, hastalık geçer o zaman.

Ancak bu uygun sağlık durumundan başka, Nietzsche’nin en çok istediği şey en büyük sağlık, sağlıklar basamağında daha yüksek düzeydeki sağlıktır. En büyük sağlık bütün hastalıkları içerebilen sağlıktır. “Daha neşeli, daha kötücül, daha direngen, daha tehlikeli bir sağlıktır.” (*Şen Bilim*) Acıyı içeren hazdaki ve çelişkileri üst bir yasaya tabi kılan büyük sitildeki sağlıktır o. En büyük sağlık, arda arkası gelmeyen dengesizlikler arasında kendini güçlendirmekten vazgeçmeyen ve kendi zayıflıklarıyla beslenen bir yapıyı koruyabilecek bir güçtür. Bu sağlık, birçok felsefe biçimlerini, sürekli ve hep önemli bunca sağlık biçimlerinin bulunduğu bakış açısı biçimlerini bitirme olanağını sağlar (Schopenhauer ve Wagner’in onun için hastalık durumunda olmaları bu anlamdadır). Bu büyük sağlığa ulaşmak için Nietzsche, yaşam çabasını uyaran, dürten Mozart, Rossini, Bizet ya da

Offenbach'ın müzikleri gibi canlandırıcı müzikler dinlemeyi salık verir önce. "Ağırbaşlılığından bile bir tatlılığın yayıldığı, hoş bir hafiflik ve pırıl pırıl bir neşe ruhu"nun fişkırdığı Mozart müziğinin, Nietzsche'de büyülü bir etki yarattığının üzerinde pek durulmamıştır. (*Gezgin ile Gölgesi*) Zira hiçbir müzisyen yaşamının hiçliğine böylesine inanmamış ve böyle bir yaşama coşkusunu ifade etmemiştir. Mozart'ta yaşamsal enerji ile müzikal enerji arasında büyülü bir birliktelik vardır. Ya şamdan hasta düştüğümüzde bizi canlandıran, yaşama konusunda hiçbir şey bilmeden yaşamın tüm umutsuzluklarını aydınlatan (yaşamın da hiçbir bilgisi yoktur yaşam hakkında) ve yaşama dayanabilmek için bizi yeniden yüreklendiren bu uyarıcı müziklerle var eder Mozart. Onda, aynı zamanda her şey yitmiş, her şey kazanılmıştır. Nietzsche'de de aynı şekilde, yaşam korkusu ve yaşam vecdi müzikal neşenin mucizevi anında birbirine karışır.

Gerçekliğin Nietzschece olumlanması müzikten ve onun gündelik uygulamasından geçer: "Müziksiz bir yaşam hata olurdu." (*Putların Alacakaranlığı*)

Nietzsche'de bu yaşam onayına, müziksel uygulamayla şenlik yapma eklenir: "Bir gün, Zerdüşt'le birlikte bir şenlik, yeryüzünü sevmeyi öğrenmem için yetti bana." (*Böyle Buyurdu Zerdüşt*) Şenliğin anlamı her şeyden önce, şenliğin asıl coşkusunu olan beklenmedik bir coşku seliyle "büyülü" diye nitelendirebileceğimiz iç sıkıntılarımızın sona ermesidir; hüznler yine bizimledir, unutmuyoruz onları. Şenlik, Tolstoy'a göre, söz konusu yararlarının aksine, anlayışla ilgilidir ("her şeyi anlamak, her şeyi bağışlamaktır"): Şenlik ne bağışlar, ne de hiçbir şeyi unutmaz. Evet, derinlik olarak tanımlanan şey, bir unutmayı ortadan kaldırma yeteneğidir. Bu, en açık bir trajedin karşısında, eli kulağında bir felaketin karşısında söz konusudur. Nietzsche'nin tam da müzik sarhoşluğuna benzettiği Dionysosça sarhoşluğun ayrıcalığı. Şenliğin sonuçta yücelttiği şey, insanın bizzat kendisiyle, onun bir yazgısının olmamasıyla (daha doğrusu almindaki yazılı bir kaderinin olmamasıyla) geçici bir uygunluğudur. İnsanın acılarından değil de tam tersine dayanaklarından kurtulduğu andaki bir mucize-şifa anı. Bütün bunlar, bir bütün halinde ansızın yitirilecek olan mücadele etme, yaşama, yaşamı savunmanın kesin belirtilebilir nedenleridir ve şenlik coşkusunun, bizatihi var olma mutluluğunun yaşandığı bütün var olma nedenlerini düşünmek de bu boşlukta olur. Hölderlin'in bir yerde dediği gibi, "sözlerim delicedir, sevinç budur."

Müzik ve şenlik demek ki başından sonuna trajediden başka bir şey olmayan, ancak bu mucizevi anlarda kabul edilen ve her şeye rağmen, yaşamış olma cezasına değen bir yaşamda yoğun neşe anlarını yaratırlar.

NIETZSCHE’NİN DELİLİĞİ¹⁷

¹⁷ Çeviren: Kenan Saralioğlu

*Jean-Paul Escande*¹⁸

¹⁸ Cochin-Tarnier Hastanesi’nde cilt ve zührevi hastalıklar uzmanı olan Jean-Paul Escande’ın *Hekimler* (Grasset Yay., 1975) ve *Hekim, Ayağa Kalk* (Albin Nichel Yay., 1978) adlı yapıtları özellikle önemlidir.

Nietzsche’nin deliliğinin farazi bir frengi hastalığıyla ilgili olduğu düşünülmüştür çoğu zaman. Bu delilik, kendini “maskelemek” isteyen bir düşüncenin uç bir belirtisi olmasın sakın?

Yıl 1889, Nietzsche delirmiştir, kimse bunu yadsımaz. Birkaç günde, hemen hemen birkaç saatte, kâğıt üzerine bıraktığı dağınık notlar onun kendinden geçişinin işaretleridir. Kırbaçlanan bir at için ağlamaktadır: Akli başından gitmiştir...

Nietzsche, yaşamının bir anında, her şeyle ve herkesle ilişkisini tümüyle kesmiştir hemen hemen. Davranışları skandal yaratır: Darmadağınık, Almanya’yı, onun imparatorunu ve düşünme biçimini, kilise yanlısı Yahudi anlayışını ve onun daha da kötü olan değişik biçimini, yani katolikliği mahkûm eder. Ne sosyalizmden ne romantizmden, ne Renan’dan ne de George Sand’dan söz edilmesine dayanamaz. Yeni bir dünya için yeni bir insan ister: “Resmen” deli olmasının zamanı değil midir? Ona daha uzun süre kim katlanabilecektir?

Şu bir gerçektir ki 1889’un sonunda Nietzsche delirir gerçekten. Neden gelmiştir bu onun başına? Kendi yetersizliğinden dolayı Nietzsche’yi ezmek gereksinmesini duymuş olan çok genç bir hekimin yazdığı acınası bir tez okunabilir yine de. Ona göre, kuşku yoktur. Nietzsche, yaşamının erken yıllarında yakalandığı ve ömrünün son yıllarında genel bir felç görüntüsü altında ortaya çıkan bir frengiden dolayı ölmüştür. Klinik açıdan birçok dışavurum biçimini, ki onlardan biri de yoğun bir sözde-deha idi, tanıyan frengiden ileri gelen yarı-gecikmiş bir belirti. Tezin sahibi, son dönemini yaşayan Nietzsche’nin son ürünlerini, onun gençlik dönemi aşağısamarları altında ezmek ve bu ürünlerde çok daha önce tımarhaneye tıklması gereken rahatsız ve hasta bir ruhun kanıtından başka hiçbir şey görmemek için seçiyordu.

Nietzsche’nin frengisi konusunda kanıtlanabilmiş hiçbir şey yoktur. Ne bunu ayrıntılarıyla ortaya koyan, ne de onun bu hastalığa yakalandığını gösteren hiçbir şey!

Ancak frengi, 19. yüzyılın sonunda, pek çok şekilde kullanıldı: Lehinde değil de daha çok aleyhinde konuşulması tercih edilen belli sayıdaki bireylerde çok hızlı bir şekilde ortaya çıkan bir deliliğin yorumunda mastürbasyonun yerini alıyordu bu hastalık. Wagner kesin olarak bununla suçluyordu Nietzsche’yi. Nietzsche ve müzik ilişkileri üzerine yapıtında¹ Fiescher-Diesku’nun anlattığı şey en azından budur. Eğer frengi mastürbasyonun yerini almak için bir yücelik ortaya çıkmasaydı, bugün Nietzsche’yi hor görenlerin hâlâ bu eski gülünç açıklamayı benimsediklerini pekâlâ düşünebilirdik.

Ancak 1889 yılında, hasmını ezmek için frengi üzerine çok yeni bilgilerden yararlanmak daha uygundur. Nietzsche’nin frengiye yakalanması hasımlarının işine geldiğine göre, demek ki frengisi vardı onun...

Oldukça tuhaftır, yetmişli yılların çok güzel bir filmi *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, filozofun aşağı yukarı frengiden öldüğü fikri üzerine kurulmuştur tamamen. Ancak frengi bu filmde, Friedrich Nietzsche’nin iyinin ve kötünün ötesine gitmek kaygısı içinde olduğunu, hatta geleneksel ahlakı altüst

etme kaygısı içinde olduğunu göstermek için kullanılmıştır, kahramanımız genelevde bir gün, genç bir fahişenin yanında isteyerek frengiye yakalanmaktadır. Liliana Cavoni'nin filmi tam bir güzellik filmidir. Onun niyeti gerçeklikte olan cinsel devrimi yüceltmektedir. SIDA'nın resmi oluşunda birkaç yıl önce cinsel özgürlük adına böyle bir savunma yapabilmek şaşırtıcıdır. SIDA'nın çevresinde ele alındığını gördüğümüz temalar: İki cinsliliğin ve tüm cinsel özgürlüklerin övgüsü, ölmek pahasına sevmeyi tercih etme cesareti, bütün bunlar var bu filmde. Bu felsefi filmin son derece yenilikçi fikirleri nasıl desteklemek istediği açıkça ortadadır.

Bunların hiçbiri, ne Nietzsche'nin iki cinsliliği, ne de onun aşktan ölme istenci hakkında hiçbir şeyi kesinleme olanağı sağlarlar...

Nietzsche, Salomé için ah vah ettiyse de, o hiçbir zaman onun heyecanlı, sonra da kızgın bir sevgilisi olmadı. O bir akşam bir genelevde piyano çalmaya gittiyse, bu onun o gün fahişelerle ilişkisi olduğunu asla kanıtlamaz. Nietzsche'nin temiz öldüğü tezi aynı kanıtlarla desteklenebilirdi.

Gerçekten Nietzsche'nin deliliğini açıklama imkânını sağlamıyor hiçbiri. Psikiyatri de, onu destekleyen temel nöroloji de şu öteki soruyu yanıtlama olanağını sağlamak için yeterince bir gelişme gösteremedi: Acıdan deli olmamız mümkün müdür? Nietzsche, 1888 yazında dostu Overbeck'e yazdığı hayranlık verici bir mektubunda entelektüel yalnızlığının karmaşık durumunu açıklar. Zerdüşt'ü yazmasının ona içinde yeni bir insani etkinliğin sergilenebileceği sonsuz bir dünyayı keşfettiğini ve esinle gözlerinin kamaştığını hissederken ne kadar yalnız olduğunu dile getirir. Parçalanmış bir yürekle, yergici bir biçimde yazarak çok eğlendiğini kendisinin de kabul ettiği küçük işlerde başarılı olmak için oldukça yetenekli olduğunu bizatihi dile getirir. Ancak mektubundaki genel hava bir umutsuzluk havasıdır. Bu sözcükleri kaleme olan adam, düşünce'nin "normal"in ötesinde olduğu bir başka dünyaya devrilmeye hayli yakın olduğunu, gerçekten, hissettiğimiz böylesine olağanüstü bir bilinçlilik adamıdır.

Nietzsche'nin bu deliliği, kaynağı ne olursa olsun, filozofun yapıtlarını yakından bilen herkes için önemli bir sorunu gösterir. Gerçekten Nietzsche tüm yaşamında, tuhaf bir yalnızlık türü olarak, sadece maskeli olarak düşünmeyi ve onu ciddilikten uzak bir şekilde işleyenler için kendini böyle anlaşılmaz göstermeyi seçti.

Şu görme biçimini de ileri sürebiliriz: Nietzsche'nin "deliliği", onu yüzeysel olarak okuyanlara baştan sona yanılma yolunu açan bir biçim altında her şeyi gizlemek isteğinin ona ait olan bir tarzda kızışmasından başka bir şey olmasın sakın?

Bunu yapmak bir tür delilikti, zira sadece sizi "derinden" ele almak isteyenlere açılmak istemekle, sizi yüzeysel olarak inceleyenlerce talan edilip karmakarışık bir hale getirilmenize izin vermiş olursunuz. Nietzsche'nin kız kardeşi, sonra da Naziler filozofun düşüncesinden hem iğrençlik hem de saçmalık oluşturacak olan bir gelenek yaratacaklardır. Ancak "maskeli" "deli" düşüncesiyle onları bu adeta yüzkarası tavıra yönelten de Nietzsche'dir.

Toplumlarımızın delilikle uyuşa n şeyi artık yapamadıkları bir gerçektir. Batı dünyamız, bu durumda, bir sürü başka "egzotik", hatta ilginç yükümlülüklerden kopmuş durumdadır. Kamerun'da oturan çok seçkin bir Cizvit papazı topluluğun ifade biçimlerini daha iyi anlamak için "n'ganga" olmak istedi. Bir n'ganga bir tür şaman rahiptir, hastalığa bir başka biçimde bakan hekimdir. Bu Cizvit papazı şöyle diyordu: "Kriz halinde şiddetli bir isteri hastası ya da artık kendine hâkim olamayan şiddetli bir paranoya gördüğümüzde, biz onu içeri tıkmak eğilimindeyizdir. Daha doğrusu orada denilir, işte size söyleyecek ilginç bir şeyi olan biri." Kendini gizleyen bir şey.

O halde değerleri altüst edişini, kendi düşüncesiyle tam karşıt olan yorumlara yer veren sözcükler

sisinin arkasında gizlemeye hangi delilik itmiştir Nietzsche’yi? Kendini sadece onu anlamak isteme çabasını gösterenlere vermek istemiş olması niçin? Nietzsche’de “Efendi” ve “Köle”yi okuduğumuzda şöyle okumak gerekir: “Kendinin efendisi” ve “kendinin kölesi”. Yüzeysel bir okumanın yol açabileceği şeyi temelinden değiştiren işte budur. “Aristokrat”, düşüncede aristokrattır, yani bizzat kendine egemen olma ve kendinin efendisi olma cesaretine sahip olan kişidir. Köle düşüncede köledir; kolaylığa, boyun eğmeye, nefrete teslim olan kişidir. Kısacası, Nietzsche’ye göre, şu olağan bir dünyada kölelerin içinde ne kadar zengin, güçlü ve egemen olan vardır? Ve aristokratların içinde ne kadarı yoksul, sefil ve itilip kakılan kişidir?

Ve güç istenci: Kendi üzerine bir güç istencinin söz konusu olduğu çok açık, başkaları üzerine değil... Ve Nazi de: Elbette, son insandır. Üstinsanın amansız, barışmaz düşmanı...

Konumuza dönelim. Sorun Nietzsche’nin son hastalığını anlamaya çalışmak ve onunla yazımızı bitirebileceğimiz şu soruya dönmektir: Bir insan beyninde, tüm düşünce savrulup görünürde anlaşılmasız olacak şekilde, kim “program değiştirmek”i başarabilir?

Nietzsche’nin her yapıtı Kantçı söylemin kesinliğine karşıt olarak Nietzschece bir yaşam fışkırmasında çözümlenebilirdi. Kendi üzerine güç istencini ortaya koyarak ona tamamen egemen olmak için yaşamı en aşırı biçimiyle kendi’nden fışkırmakla, belli bir anda, “programı tıkamak” tehlikesiyle karşılaşmaz mıyız? Ve o zaman, artık sizi ancak bir deli olarak görebilen bir toplumdan tümüyle kopmak tehlikesi söz konusu olmaz mı?

Belki çok uzun bir zaman içinde, delilerin dilini daha iyi çözebileceğiz ve o zaman deli Nietzsche’nin tutarlılığını daha iyi anlayabileceğimiz sözlerini derleyip toplamadığımızı pişman olacağız.

Delilerin dilinin anlamını bilmiyoruz, hiç değilse şimdilik bilmiyoruz. Ancak bir gün bileceğiz.

O zamana kadar, üstünkörü ve şüpheli birtakım tıp açıklamalarıyla felsefe dünyasının bu önemli olayını: Nietzsche’nin deliliğini yorumlamaya çalışarak daha fazla gülünç duruma düşmemek ve kendimizi hırpalamamak belki de daha iyi olur. Tıbbın söyleyecek bir şeyi yoksa, susmasını bilmeli. Ya da bilgisizliğini itiraf etmeli sadece...

NOTLAR

1. Fiescher-Diesku, Wagner ve Nietzsche, Francis van de Velde Yay., 1979.

SADECE YÜRÜRKEN AKLIMIZA GELEN DÜŞÜNCELERİN BİR DEĞERİ VARDIR¹⁹

¹⁹ Çeviren: Kenan Sarılioğlu

Jean-Paul Dollé

Nietzsche'nin büyük bir yürüyüşçü olsa da bir düşünürün özel zevklerine bağlı kalmaz sadece. Bir yürüyüş aşkı, Nietzsche'nin diyet uzmanı filozofa gösterdiği yeni hedefleri ifade eder.

*“Sadece otururken düşünüp yazabiliriz”
(Gustave Flaubert)*

*“Yakaladım seni nihilist! Kıçını kaldırmadan oturup kalmak, işte ruha karşı en büyük günah!
Sadece yürürken aklımıza gelen düşüncelerin bir değeri vardır.”
(Nietzsche, Putların Alacakaranlığı)*

Nietzsche büyük bir yürüyüşçü olsa da, Engadine dağlarında gezinmeyi, çok sevdiği güney kentlerini, Nice, Menton, Cenova ve özellikle Torino'yu baştan başa kat etmeyi çok sevse de, bir düşünürün özel zevklerine bağlı kalmaz sadece. Tam tersine bu değişmez davranış, onun düşünme tarzında yapmak istediği kırılmayı ve onun diyet uzmanı bir filozofa gösterdiği yeni hedefleri ifade eder. Kısacası bu yürüyüş aşkı, Nietzsche'nin savunucusu ve ilk uygulayıcısı olduğu bütün değerlerin değişmesinin ne anlama geldiği konusunda aydınlatıcı bilgiler sunar bize.

Kıçını kaldırmayanlara karşı böyle bir öfke neden? Ve basit bir nihilist olarak böyle damgalanması için ne yaptı ona zavallı Flaubert? Oturmuş olmak neden küçültür düşünmek isteyen her yazarı? Gerçekten hareketsiz gövde konumuna bu karşı çıkış ve karşılık olarak hareketin değerlendirilmesi ve daha açık olarak yürüyüş halindeki bir gövdenin düşüncelerine verilen bu pirim, ta Sokrates'ten beri en ateşli propagandacılar olan papazların ve metafizikçilerin yaşamdan nefretlerine karşı Nietzsche'nin sürdürdüğü savaşıma bir katkı olarak düşünülebilirler ancak. Yaşama karşı bu nefret ilkin bedene karşı bir nefrettir açıkçası – Platon'un beden hapisanesi, yanılığın asıl nedeni (Descartes, Pascal), duyu bedeni, bunlar tutkulara boyun eğmeler ve sonuç olarak bilgi yetisine ve ruhun cüz'i iradesine engel olurlar. Bundan dolayı müritler bedene, ancak mümkün olduğunca belirsiz ve silik olduğunda, yerini tümüyle mutlu ve muzaffer bir ruha bıraktığında katlanabilirler. –

Bedeniyle ilişkisini kesmiş gibi çalışma masasının başına oturan bir düşünür, Nietzsche'nin kargışladığı ideal bir çileci tipini canlandırır. Bu, gerçekten kusursuz bir nihilisttir, yani yaşamın değerini yadsıyan, onu küçümseyen ve en ehven onu bir şeyin karşıtı olarak, yaşadığımız bu dünyadan başka bir dünyanın duyular üstü bir dünyanın karşıtı olarak gösteren biridir. Ne var ki bu dünyanın yok olup gitmesi istencinin yol açtığı salt bir kurgudan, üstün değerler kurgusunun maskesi altında kılık değiştirmiş yaşama musallat olan bir hiçlik değerinden başka bir şey değildir. Tanrı, öz, iyilik, doğruluk. İç karartıcı hınç tutkusu!

Demek ki düşünmek için, yani beden etkinliğinin sadece küçük bir bölümünü temsil eden bilinçten – ben'in tepkisidir bu- kurtulmak için yürümek gerekir; çünkü Nietzsche'ye göre etkinliğin çoğunluğu bilinçdışıdır. “Bu bedenin hangi etkinlikle yetenekli olabildiğini ve niçin onu zincirlerinden boşandırarak sürekli gücünü erkin kılmak gerektiğini bilmiyoruz. Bedenin etkinliği, zihinsel

bakımdan, bilincimizden, tinimizden üstündür, tıpkı cebirin çarpım cetvelinden üstün olması gibi bilinçli düşünme, hissetme ve isteme hallerimizden üstündür.”

Zerdüşť açıklar iyi haberi: “Beden daha güçlü bir varlıktır, adı kendi olan bilinmeyen bir bilgedir beden. Senin bedeninde yaşar, senin bedenindir o!” (*Bedeni Horgörenler Üzerine*)

“Alman kitaplarını okuyalım; dans etmesini öğrendiğimiz gibi düşünmeyi öğrenmek gerektiğini unuturuz tamamen, düşünme de bir tür dans, o da öğrenim ister. Almanlar arasında, tinin hafif adımlarının bütün kaslara yaydığı o ince ürpertiye deneyimlerinden bilen kim vardır?.. Dansı, bütün biçimleriyle, soylu bir eğitimin dışında tutamayız: Ayaklarımızla, fikirlerle, sözcüklerle dans edebilmeliyiz. Kalem ile de dans edebilmek gerektiğini söylememe gerek var mı? Yazmasını öğrenmek gerektiğini de?” (*Putların Alacakaranlığı*)

Helen geleneğinin sürdürücüsü olduğunu ileri süren Alman felsefesi Yunan öğretimini unuttu ya da geriye itti. “Şairler ve düşünürler” toplumu olmakla övünen Almanlar en büyük trajik sanat dersine ihanet ettiler, çünkü onlar, o zamana dek yaşama bağımlı olan bilgiyi üstün bir makama, yaşamın yargııcı durumuna getirdiler. Kantçı eleştirinin sürdürücüsü olmak isteyen Nietzsche, onun yargılama yetisine fazla değer vermemeyi sürdürdüğü ölçüde ve aynı şekilde anlığın yasa koyucu meşrutiyetini de kurtarır, metafiziğin özgürleştirilmesi girişimini sonuna kadar, aklın mahkemesinin terazisine kadar götürmemiş olmasına hayıflanır. Ancak tin yargılamaz, o ister, yani yeni değerler yaratır. Düşünmek keşfetmek, yeni yaşam olanakları yaratmak demektir. Ancak yine de düşünmeyi istemek ve sonuç olarak düşünmeyi öğrenmek gerekir. Bunun için de, büyük düşünürlerin adımlarını izlemekten ve onlar hakkında bize anlatılanlara kulak vermekten daha iyisi yoktur; çünkü onlarla yaşam olanaklarını keşfederiz, onlardan sadece biri bile sevincin ve gücün hikâyesini açıklar bize. Düşünürlerin yaşamı büyük kâşiflerde olan bir yürekliliği taşır içinde, zira doğrusunu söylemek gerekirse, yaşamın en ücra ve en tehlikeli alanlarında keşif yürüyüşleridir bunlar. Yürümeyi, dans etmeyi öğrenmek işaretli yollardan uzaklaşmak ve onun ağır gidişin düzeltmektir, dünya ağırlığına karşın hafiflemektir, soluğunu güçlendirmek için soluyabilmektir – putlarla savaşmak ve “papaz” yalanlarını ortaya sermek için de bu soluk gerekir. Hiçbir zaman durup kalmayan, ancak oluşun ritmine kapılan büyük düşünceler için gereken atılganlığı yürürken kazanabiliriz ancak. Allegro presto!

Nietzsche yeni bir düşünce imgesi önerir. Hiçbir zaman düşünce tek başına ve kendisiyle düşünmez, ona egemen olan güçlere bağlıdır o. Bundan dolayı, düşünce tepkili hınç (ya da acı) güçleri tarafından işgal edildiğinde düşünemeyiz, çünkü düşünce etkinliği ortaya çıkamaz o zaman. Düşünce etkisizdir adeta, yürüyemez. Düşünce bir yeti değil, olan ya da olmayan bir olaydır. Bu düşünce gücü bizim budalalığımız ve bizim bayağılığımız olan Din ve Devlet tarafından kösteklenmiştir. Olumluluğa, düşünce gücüne, gülen bilgiye giden yol, zamana karşı uygulanan bir şiddeti gerektirir. Düşünür kendi zamanına karşı düşünmeyi öğrenmeli. Değerlerin dönüşmesini isteyen filozof ne öncesiz-sonrasız ne de tarihsel olan kavramlar değil, vakitsiz ve güncellikten uzak kavramlar yaratır. Bu durum düşünürün iyi niyetine değil, onu düşünmeye zorlayan şeye bağlıdır.

“Büyük ruhlarda bile onların plebyen ya da yarı plebyen kökenlerini ele veren bir ruhun davranışları vardır: Bu yürüyüştür ve özellikle, onları ifşa eden düşüncelerinin ayak sesidir: Onlar yürümeyi bilmezler. Çağın borazanlığını yapan bu yazarlar kadar insanı güldürecek hiçbir şey yoktur: Adımlarını gizlediklerini sanır onlar.” (*Şen Bilim*, 4. kitap, 282)

Eğer bir güç en büyük ruhları bile düşünmeye zorlamazsa, onları aktif bir oluş’a sürüklemese, onlar da yürümeyi öğrenemez, kendi zamanlarına karşı düşünmeyi öğrenemezler. En büyük eğitimci olan Zerdüşť bu gücün kendisidir.

Nietzsche büyük yürüyüşçü, yani büyük eğitimcidir!

²⁰ Çeviren: Kenan Saralioğlu

Jean-Paul Dollé

Bir kent ve orada sığınacak bir yer bulan üç öksüz. Yalnız, dalgın ve avunmasız bu insanlar Torino'ya ayak basarlar. Torino aristokratik barokun şaheseridir; geniş, dümdüz ve ağırbaşlı bir sadelik içindeki ağaçlı caddeleriyle, araba sellerine rağmen, Chirico'nun tablolarındaki²¹ gibi sonsuz bir ıssızlık gibidir. Chirico, bu yalnız yaşayan Yunanlı, İtalyan birliğinin başbakanı Cavour'un sultasındaki Savoie hanedanlığının başkentinde görece bir huzur bulmuştur.

²¹ Örneğin, *Bir Sokağın Gizemi ve Melankolisi*, 1914; *Torino Melankolisi*, 1915 vb. (Çev. n.)

Nietzsche, güneyin değişik kentlerinde, Nice'te, Menton'da, Cenova'da, güneşin acılarını ve iç sıkıntılarını dindirmeye yetmediği bu kentlerde aylak aylak dolaştıktan sonra limanına ulaşır. Torino, onun için umut vahasıdır, ona en büyük sağlığı sunacak olan bir mucizedir. Kendini çok iyi hissettiğinden; saf, kuru ve hoş kokulu havayı soluduğundan, hiç uyumamış gibi uyuduğundan ve yaşama gücünden dolayı vazgeçmez buradan; kirası oldukça azdır, sarayında bir derebeyi gibidir, kaldığı bölüm herkese açık bir derebeyi konutunun bir bölümüdür sanki. Nietzsche, tam bir manastır ya da kütüphane sessizliğindeki bir başkent bütünü rahatlığını ve büyümesini yaşatan bu kente hayrandır. Her gün kemerlerin altında kahvesini içmeye gider, ırmak boyunda bir gezinti yapar, uygarlaşmış kırlarda serüvenlere atılır ve aynı tratoryada yemek yer, burada dikkatli ve kibar hizmetçiler ona, Almanların hayvan yalı gibi yemeklerinin tam tersine, hafif ve rafine yemekler tattırırlar. Bu koşullarda Nietzsche tam bir coşku mutluluk içinde yazar yazılarını. Kendini dünyaya yaymak zorunda gördüğü en yüksek fikirlerin bir temsilcisi gibi hisseder. 1889'un başında, birden bire yıkılıp gitmesi Torino'da olur yine de. Uzun süren sessizlik dönemi başlar o zaman; Torino'dan uzakta, 25 Ağustos 1900 yılında ölümüne kadar...

Pavèse, 1950 yılında, Torino garına yakın bir otelde, bir yaz günü kıymıştır kendine. Ömrü boyunca "yaşama uğraşı" nı namuslu bir şekilde sürdürmeyi denedi ama bunu asla başaramadı, çünkü bir aile edinip bir kadınla yaşayamadı hiçbir zaman. Çocukluğundan, yani Torino'yu çevreleyen tepelere olan hayali ve duygusal ilişkisinden asla kurtulamadı. Yurdu, barınağı, yaşam kaynağı ve yaşama nedeni orada idi. Hiçbir kadın bu erotik güce karşı mücadele edemiyor, onu gönüllü olarak tutsak eden bu büyüğü bozamıyordu; ebedi olarak ana rahmine bağlıydı bu çocuk. Yazı geçici bir süre dindirebiliyordu onun melankolisini, çünkü yazı başlangıçtaki bu heyecanı yeniden canlandırabiliyor ve kendini gösteren ölümün kesin anını sürekli erteleyen esrikliğin tekrarını sağlıyordu. Ancak son bir âşk başarısızlığı karar anının geldiğini bildirir. Günlüğü "Yaşama Uğraşı"nda son bir cümle. Artık yazmayacağım. Kendine kıyar. Ölmüştür...

Frédéric Pajak, *Sonsuz Bir Yalnızlık*'ın yazarı, bir araba kazasında ölen bir babanın öksüzüdür, o da Torino'nun büyüüne kapılır ve iki yalnız yolcuyla, iki koruyucu hayaletle karşılaşır yol arkadaşlığı onlarda görür, onlar onun da geçip gitmesine yardım ederler. Onların yalnızlığıyla ısınır yeniden, onların dünyasında yaşar ve onların gizli varlıklarıyla doldurur varlığını. Ve biz, okuyucular da bu uç yalnızlığı yaşarız ve kendimizi daha canlı, daha güçlü ve biraz daha az yalnız hissederiz!

Edebiyatın gücü!

ŞİMDİ BİR TANRI DANS EDİYOR İÇİMDE

David Rabouin

Nietzsche'nin dansa ilgisi basit bir eğretileme değildir. Ona göre jestlere destek olan estetik asla bir aksesuar değildir, bir varlık ve dünya kavramında kaçınılmaz olarak yerini alır.

“Yalnız bir tanrıya inanacağım”, diye haykırır Zerdüşt, “dans etmekte eşsiz olan bir tanrıya!”

Ucuz bir filozof sözü mü bu? Bedava bir söz mü? Tanrının ölmüş... olduğunu bağırıp çağırarak hatırlatmakla işe başlayan aynı peygamber değil miydi? Kuşkusuz, onun umudunun bizim için önemli olmasının – ya da kim bilir, bizi tedirgin etmesinin nedeni de budur. Zira bu umudu Nietzsche bir kavram'a, daha iyi ve daha sağlam bir üstün varlık tanımına, daha güçlü bir kanıt'a, çürütülemez bir tanıt'a, daha iyi kurulmuş bir sisteme değil de, bir jest'e yerleştirir.

Tuhaf olan bu işte. Bir jest, sadece bir jest ve en öfkeli tanrısız inanç değiştirmeyi kabul edecektir. Bu jest ama düşünürlerin işi mi bu? Filozofun bu dansta payı olabilir mi? Elbette, *Şen Bilim*'in (Gai Savoir) sonunda ortaya atılan kuşkuyu hatırlayalım: “Sık sık düşündüm bunu, felsefenin o zamana kadar sadece bir beden yorumlaması ve beden hakkında bir anlaşmazlık olup olmadığını sordum kendime.” (Gallimard, 1982, s. 24) Felsefenin artık sadece jestlerin ne derece önemli olduklarını bilmemesi, felsefenin bedeni iyi tanımamasındandır. Düşünce bedenden korkarken kendi tözünden emin olduğu için onu dansa kıskırtmak gerekiyor: “Elle yazmıyorum ki ben sadece: Aya ğım diyor ben de varım bu işte./ Sağlam, özgür ve cesur, başlıyor koşuşmaya/ Bazen engin kırlarda, bazen kâğıtlarda.” (Şen Bilim, s. 42)

Ama danstan anlaşılana nedir? İlkin, esasa, özle ilgili olana, yani... Hayata bakmalı. Grekler'e borçlu olduğumuz bir derstir bu: “Onlar yaşam ustasıydılar: Yüzeyde, zarfta ve deride takılıp kalma konusunda yürekli bir tavır gerektirir bu (...) Grekler yüzeyseldirler – derinlik içinde!” (Şen Bilim, s. 27) Yüzey aşkının kendisini iki şekilde ifade ettiğini de belirtmek gerekir: Ya Apollonca ve ürkekçe hoş görünümlere dalma şeklinde ya da “bengi var olma şehveti”nin Dionysos'ça ve ürkütücü şeklinde. Bu sonuncusunun “fenomenlerde değil de, fenomenlerin ötesinde”, güçlerin çarpışmasının, biçimlerin oluşunun asıl karmaşasında varılır tadına (Tragedyanın Doğuşu, § 17). Bedenin titremesi ve jestlerin düzensizliği içinde, deri, düpedüz dünyanın gerçek ele geçirilişini temsil eder. Sınırları kesin ve değişmez güzel biçimlerin güzelliğinin bozulduğu yerdir burası. Oysa “bu trajik kavramı, görünüşün ve güzel'in biricik kategorisi şeklinde kavranan sanat ilkesinden çıkarılamaz. Böyle bir birey yok olduğundan alabileceğimiz zevk, kavrayacağımız müziğin esprisinden gelir.” (Tragedyanın Doğuşu, § 16) Metafizik örgüte karşı sanatı yüceltmek, hay hay; ama hangi sanatı, bunu bilmek gerek! Nietzsche, müzik olmasaydı, bunun hiçbir anlamı olamayacağını hatırlatır bize.

Nietzsche'nin dansa ilgisi basit bir eğretileme (metafor) değildir o halde. Sistem halinde katılmış bir felsefenin düşüncenin son sözünü oluşturmaktan uzak oluşun, özgürce düşünmek için dans etmek gereğini, üzerinde anlaşılmuş bir imgeyle göstermek söz konusu değil ya da söz konusu bile olamıyor burada. Bu konuyu La Fontaine'e ve onun cırcırböceklerine bırakalım. Jest, dionizyak gücünün olabilmesi için müzik halinde olmalıdır. Ne demektir bu? Her şeyden önce, büyük sözlerle ifade edecek olursak, Nietzsche'ye göre estetik olduğu kadar ontolojik de olan bir seçimin söz konusu olması: “Her şey dans eder kendi başına, Zerdüşt'e hayvanlarını anımsatır: Gelirler ve el uzatırlar ve gülerler ve kaçarlar, – ve tekrar gelirler.” (Böyle Buyurdu Zerdüşt, Livre de Poche, 1983, s. 311)

Çünkü Nietzsche, düşünceyi anlamlı olduğu kültürün dışında görmeye yanaşmaz; jestlerin temelinde olan estetiğin asla bir aksesuar olmadığını, bu estetiğin bir varlık ve dünya kavramında kaçınılmaz olarak bulunduğunu bilir. Bir yandan düşünce, öte yandan beden – sanata karşı felsefe: Bu çok basit olacaktır. Hiçbir şey aldatıcı değildir artık ve bu sıradan gibi görünen karşıtlık batılı, Yunan düşüncesinin beden karşısında ilk yanlışlığını gösterir. Bir ayrıntı noktası da söz konusu değildir, Nietzsche şiddetle hatırlatır bunu: Bütün metafizik kurgular (ben, ruh, gerçek dünya, neden vb.), felsefenin, şeyleri bedende ele almayı, şeylerin kabuğuna (dış görünüş) önem vermeyi kabul etmediği gerçeğinden kaynaklanır açıkçası – bu kabuğu “kendinde şey”in basit bir “görünüş”ü olarak küçümseme ile görse bile. Felsefe, kendini sanattan soyutlamaya çalışarak, sitenin şairlerini kovalayarak, her varoluşun taşıdığı estetik seçim zorunluluğunu reddederek, sonunda kendi seçimini unuttu. Oysa Nietzsche felsefeyi, tam da onun reddetmek savında olduğu şeyle yetinmeye zorluyordu: Güzel kurgularla, sıradan masallarla. Güzel formların Apollonca seyrine dalan felsefe dansın Dionysosça gücünü yavaş yavaş yitirdi ve gerçek dünya kurgusu içinde yitip gitti.

Jestler, karşı oldukları şeyle de değerlendirilir. Zerdüşt’ün “dans şarkısı” asıl düşmanı gösterir: “Şeytanın yanında Tanrının savunucusuyum: Oysa bu ağırlığın ruhudur. Hafifliğin ruhu nasıl olabilirdim, kutsal dansların düşmanı nasıl olabilirdim?” (pp.cit. s. 147) Müzik olarak jest, ben olarak kendini unutmanın, havada devinen kabukla yetinmenin, rüzgâra meydan okumanın tam bir Dionysosça tarzını gösterir, ancak insanın ilk reddini de: Ağırlığa karşı koymak. Düşünmek, düşmek pahasına sıçramak demektir. (“Çabuk haydi, katıl bana! Sen de hora tepen, kötücül kadın! Çık haydi, geç çabuk! – Eyvah! Sıçrarken kendim düştüm!”) Ya şamla yarışa girmek, zamanın buzu üzerinde hiç durmasızın kayıp gitmek demektir: “Dümdüz buz/ Bir cennettir elbet/ Dansçılar için/ Kaymasını, dans etmesini iyi bilenler için.” (*Şen Bilim*, s. 34) Nietzsche’nin çok sevdiği Fransız ahlakçılarından biri olan Joubert’in ifadesini kullanırsak, varoluşun bu paten alanına “tüm ağırlığımla çökersem, yitip giderim!”

Jestle ilgili bütün bu görüşler, onun bütünsel dehasına saygıdan dolayı, sanatçı olabilecek bir düşünürün çok çetin bir romantik ülküsünün etkisiyle, gösteriş olsun diye sunulmuş değildir. Bu tutum ilkin, bir beden ve böylece bir düşünce acemiliğidir, egemen Apollonculuk’un gizlemeye kalkıştığı bir estetikle ilgilidir. Ancak her romantizmin tersine, bunun anlamı şudur: Dehaya, yaratıcı bireye son vermek, onu jestlerini destekleyen ben’in kurgularından yoksun etmek. Zerdüşt’ün hâlâ meçhul bir tanrıya güvendiğine inanıyorsak yanlışlığımızın resmidir. Onun jestlerine kumanda eden inanç değil, coşkudur, kendinden geçiştir (transe): “Dans etmekte eşsiz olan bir tanrıya inanacağım sadece. Ve şeytanımı görünce onu çok önemli, titiz, derin ve görkemli bulacağım; ağırlığın ruhuydu bu – her şeyin onunla yere battığı ağırlığın ruhu...” Ama burada durup takılmak gerekmiyor: “Yürümeyi öğrendim: Kımıldamak için itilmeyi artık beklemediğimden beri./ Şimdi hafifim tüy gibi, uçuyorum, kendimin altında görüyorum kendimi, bir tanrı dans ediyor içimde şimdi.” (op.cit. s. 52) “Danstan sarhoş” olan yalvaçın tanrısı demek ki onun içindeydi ve onu artık bundan sonra onun adıyla çağırabiliriz. Nietzschece seçim bu sarhoşluk içinde gerçekleşir: Apollon’a karşı Dionysos – ya da bize daha yakın olması için şöyle diyebiliriz: İsa’ya karşı Dionysos. Dithyrambique dansta benin (moi) kendi (soi) tarafından yoksun bırakılması, seküler beden hor görüsünü unutma zamanını sağlar. Zira kendi (soi), bedendir: “Kardeşim, düşüncelerinin ve duygularının arkasında buyurgan bir efendi, meçhul bir bilge duruyor – kendiliktir onun adı. Senin bedeninde yaşar, senin bedenindir o.” (loc.cit. Bedeni Horgörenler Üzerine, s. 42)

Ancak bütün bunların ilginç oldukları ileri sürülecektir: Filozofun jestlerle ilgili görüşlerini basit

bir metafor olarak, bir gösteriş davranışı olarak almak gerekmez, anlaştık. Bir davranışın arkasında, derin bir tarz birliğinden doğan belli bir ruh ve beden düzeni, bir varoluş estetiği olacaktır: Peki ama bu düşünürün “çekiç darbeleriyle felsefe yaptığı”nı ileri sürmesini nasıl açıklamalı? Dans etmek için bir çekiçten daha ağır ve engelleyici bir şey var mıdır? Daha ciddi bir şekilde soralım, ağırlık ruhu, onun, ağırlık ruhuna karşı içimizde bıraktığı bütün o ağır yükler içinde gizlice saklanmış değil mi? Bu konuda Nietzsche düşüncelerini uzun uzadıya açıklar. O her ne kadar Wagner’in Alman estetiğinin büyüüne kapıldıysa da bu dönem çabuk bitti (“İnsan gençken düşler içindedir ve bir çılgın gibi meydan okur...”²²) ve onun çekicini şimşekler çaktıran bir tanrının ya da ters bir Niebelung’un²² ellerine verirsek son derece yanıltıcı oluruz. Zira bir yıkıcı ya da demirci ustasının ağırlığı değil de, putların dayanıklılığını ölçmek için onların gövdesine çekiç sallayan denemecinin aletidir söz konusu olan: “Burada çekiçle sorular sormak ve belki de yanıt olarak duymak –kulaklarımızın arkasında da kulak olan biri için ne hayranlık verici şey– karşısında sessiz kalmak isteyen kişiyi konuşturmayı başaran benim gibi yaşlı bir psikolog ve fare avcısı için ne müthiş şey!” (*Putların Alacakaranlığı*, Önsöz)

²² Niebelung: Sözcük anlamında yeraltı dünyası olan sis’in oğlu demektir. Cermen mitolojisinde cüceler soyunu anlatır. Cermenler cüceler bu sisten doğduğunu tasarlamaşlardır. (Çev. n.)

Ancak bu yerde kaçınılmaz tehlike kuşkusuz ağırlaşma tehlikesidir. Nietzsche kendine zarar verecek derecede bilincindedir bunun: “Kendi kopuşumuza, kanatları altında uzayın açılıp genişlediğini görmek için hep daha yükseklere uçan kuşun o ufuk zevkine gönül vermemek– uçanın tehlikesidir bu.” (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*, II, § 41)

²³ Çeviren: Kenan Saralioğlu

*Eric Blondel*²⁴

²⁴ Paris Üniversitesi'nde Ahlak Felsefesi profesörü olan Eric Blondel'in şu yapıtı özellikle önemli bizim için: *Nietzsche, Beden ve Kültür* (PUF Yay., 1986). Blondel ayrıca Nietzsche'nin *Ecce Homo*'sunu ve *Nietzsche Wagner'e Karşı* adlı yapıtı Fransızcaya çevirdi (GF-Flammarion, 1992).

Nietzsche için müzik, sanattan başka, güç istencinin gerçekliğini de ifade eder; trajik bir melankolik de olsa, müzik hayatın uyarıcısıdır. Kendisi de kompozitör olan Nietzsche müzik üzerine birçok yazı yazdı.

“Müziksiz bir hayat hata olurdu” (*Putların Alacakaranlığı, Özdeyişler ve Oklar*, § 33). Nietzsche'nin dostları Peter Gast ve Georg Brandes'e yazdığı mektuplarda da yinelediği bu muhteşem aşk ilanı kişisel bir tutku duygusuyla sınırlanamaz. Nietzsche alışlagelen övgülerden değildir hiç. Anlaşılmaz gücünden dolayı müziği Kirke²⁵ ile de karşılaştığı çoğu zaman: Müzik bir büyüdür (*Carmen*), büyüler, ancak dinleyenlerini yoldan çıkarıp sapıttırır. “Cave musicam!” (*İnsanca, Pek İnsanca, II, Düşünceler ve Karışık Özdeyişler, Önsöz*, § 3). Oldukça kapalı bir tarzda, “Her müziğin Sirenler'den²⁶ geldiğine dair bir inancın filozoflarda her zamanki bir önyargı olduğu”nu da yazdı Nietzsche. (*Şen Bilim*, § 372) Kesin olan da şu ki Nietzsche yazımızın başında sunulan açıklamaya yadsınamaz bir şekilde metafizik bir kavrayış gücü vermiştir. Bu büyük söz, Yaratıcının niyetiyle aynı çizgide bulunduğumuz anlamına gelir: İnsanlar için Tanrı tarafından istenen hayatın müziksiz bir anlamı olmazdı, dünyada müzik olmasaydı Yaratılış bir fiyasko olurdu. Tanrıtanımaz Nietzsche'nin ifadesiyle bir tür Gloria in excelsis'in asla Tanrıya değil de dünyaya ve hayata seslenmesi bu işte. Müziksiz bir hayat bir hata olurdu, tıpkı aşksız, bağışlamasız ya da kudretsiz Tanrının Tanrı olamayacağı gibi; böyle bir Tanrı boş bir kavram, bir tür total şeytan olurdu.

²⁵ Helios (Güneş) ile Perseis'in kızı, kral Aietes'in kardeşi.

²⁶ Sirenler: Yunan mitolojisinde belden aşağısı kuş veya balık biçiminde, belden yukarısı kadın biçiminde tasvir edilen ve bazen elinde bir lir tutan kötü ruhlu cinler.

Tanrı öldü. Hayat tek gerçeklik o halde. Nietzsche bütün görünüşleriyle, trajik, fizyolojik, duyarlı, dokunaklı görünüşüyle hayatın ve gerçekliğin bu onanmasına; sorunsal klasik metafiziklerin “ilm-i ilâhi” (Tanrının kanıtlanması) adını verdikleri dünyaya ve hayata bu “evet deme” (Jasagen) olgusuna amor fati der. Bu bakımdan, Nietzsche'ye göre, müziğin dünyanın ve hayatın doğrulanması, bir “yeter neden ilkesi” olduğunu; Leibniz gibi söyleyecek olursak, “en iyinin ilkesi” olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak hangi müzik ve hangi bakımdan, tanımlar hayatı? Nietzsche'ye göre hangi müzik hayatın temelini ve eşsiz güzelliğini açıklar bize? Müzik konusunda Nietzsche'nin benimsediği ve hiç benimsemediği şeyler (türler, tarzlar, besteciler, harmonik ve *kontrapantik* teknikler) onun psikolojisi, kültürü ve kişisel tarihi ile yakından ilgilidir. Daha çok onun bütün çalışmalarında önerdiği felsefe kavramına -bu durumda ortaya çıkan “metafizik” sözcüğüne de cesaret edelim-kendimizi adamak için onun çok güzel zevklerini hızlı geçmek istiyoruz. Müziğin Nietzsche'nin hayatının bütün biçimlerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu hatırlatmadan da geçemeyiz elbette: O genel olarak müzik üzerine, özel olarak da çağının ya da geçmişin bestecileri üzerine çok yazdı. *İnsanca*,

Pek İnsanca'nın 2. bölümünün birçok paragrafı, ister *Düşünceler ve Karışık Özdeyişler* (özellikle 171. paragraf) ister *Gezgin ile Gölgesi* (paragraf 149+169) olsun, Alman kültürünün bir çözümlenmesi çerçevesinde müzik ve müzisyenler (özellikle Almanlar) konusunu işler. (Bach, Händel, Beethoven, Mozart, Schubert, Schumann...) Ancak hiç kuşkusuz, Nietzsche'nin çözümlmelerini giderek şiddetlenen eleştirilerini ve nihayet yergi dolu saldırılarını üzerinde yoğunlaştırdığı müzisyen Wagner'dir. Bu "ayrıcılık", 1870 yılı boyunca (Nietzsche'nin Basel dönemi) iki adamın çok samimi oldukları, Nietzsche'nin ona derinden bağlı olduğu ve özellikle onun müziğini derinden sevdiği (Bizet'nin *Carmen*'ini açıkça fazla inanmamıştır) gerçeğine bağlanamaz sadece. Nietzsche'nin Alman kültüründe dekadant, demagojik, sanat karşıtı ve ahlakçı olarak nefret edip korktuğu şeyin eşsiz bir simgesini Wagner'de görmesini sağlayan sonuç ile Wagner'in tam buluşmasıdır bu. Şunu da iyice belirtmek gerekir ki Nietzsche yukarıdaki olumsuzlukları kendinde de görür, ona göre Schopenhauer'in temsil ettiği bu metafizik düşüncenin özüyle kendi içinde ve felsefede şiddetle savaşıması da aynı şekildedir az çok...

Nietzsche'nin bizzat beste yapmayı denediği olgusu üzerinde de çok ilginç ve fıkra gibi bir şeydir bu. Birkaç kayıtsız şartsızın ya da müzikologun ilgisi ya da merakına karşın, Nietzsche'nin müzik yapıtları günümüze kalamadı ve ölümsüz bir anı olarak koruyamadık onları. O iyi bir amatördü ama gerçek bestecilerle mukayese edilecek kadar uzman değildi. Onun sık sık acımasızca alay ettiği kişilerden biri olan Robert Schumann ile yarışmaya kalkmaktan çekinmedi; Schumann'ın *Manfred Uvertürü* adlı yapıtını kendisi aynı adla (*Manfred-Meditation*) bir yapıt yazarak eleştirmeye kadar vardırırdı işi. Bu beste, Liszt'ın kızı ve Wagner'in eşi olan Cosima'nın eski kocası profesyonel müzisyen, orkestra şefi Hans von Bülow'un alaylarına yol açtı; Nietzsche yapıtını bu adama sunma yüzüzlüğünü göstermişti... "Bütün beste kurallarına, en temel harmoni yasalarına ait üstün sentaks kurallarına bilinçli olarak mı meydan okuyorsunuz? Psikolojik ilginçliğinizi bir yana koyalım (...), sizin Meditation'unuzun, müzikal açıdan, ahlak alanında bir cinayetten başka bir değeri yoktur."²⁷ (24 Temmuz 1874 tarihli mektup).1

²⁷ Nietzsche'nin bu kuraltanmazlığına öfkelenen von Bülow, bunun müzik tanrıçasının ırzına geçmek olduğunu yazar. (Çev. n.)

Nietzsche'nin hangi müziği dinlediğini düşünmemiz daha uygun olur: Bu bizi, onun kültürde müziğe hangi rolü verdiğini, yani başlangıçta sözünü ettiğimiz yaşamla bu metafizik bağın ne olduğunu bilmekle ilgili daha can alıcı bir soruya yöneltebilir. Demek ki insan Nietzsche'nin zevkleri yaşam için gereklilikten daha az söz konusu olmakta. Oysa Nietzsche, kendi felsefi, yazınsal ya da müzikal aşklarına karşı ahlaksal ve felsefi eleştiri anlayışını acımasız bir şekilde uygulayarak işleri birbirine karıştırır. *Ecce Homo*'da bir belirtisi vardır bunun (Niçin böyle akıllıyım, § 7): "Asıl istediğim nedir müzikten? Ekim ayının bir öğle sonu gibi keyifli ve derin olsun. Kendine özgü, coşkulu ve nazlı olsun, hem sürtük hem soylu tatlı bir kadıncık olsun... Müziğin ne olduğunu bilecek bir Alman aklımın köşesinden geçmez asla (...) Bana gelince, Chopin uğruna müziğin geri kalanını feda edecek kadar bir Polonyalıyım henüz." *Carmen*'in temsil ettiği ahlakdışı kişiliğe dokunmadan geçelim. Salt uydurma da olsa Polonyalı kökenlerinden ötürü Almanlara yöneltilen kırıcı sözlerin de üstünde durmayalım. Nietzsche'nin burada söylemek istediği şey, onun saygın ve lanetli üstadı Schopenhauer'de bulunduğu müzik ve sanat kavramına iyi yönlü tepkiyle anlaşılmalıdır. Önce, *Tragedyanın Doğuşu*'ndan (§ 16) *Ecce Homo*'ya kadar görebileceğimiz gibi, Nietzsche tıpkı Schopenhauer gibi müziğin tüm yaşamın özünü ifade ettiğini düşünür. Schopenhauer, *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*'nın 52. bölümünde, müziğin dünyanın, gerçek yani duygusal varlığın, gerçekliğin, istenç olarak dünyanın ifadesi olduğunu yazar. "Müzik, tıpkı dünya gibi tüm istencin dolaysız bir kopyasıdır." Dünya, istenç olarak,

duygululuktur. Müzik öyleyse dünyanın asıl özüdür; tasarıma, usa, bilince, kavramlara girmeden söz konusudur bu. “Müzik bir fenomeni açıklamaz asla, fenomenin asıl özünü, içini, hatta istenci açıklar. (...) Müzik istencin dolaysız yeniden üretimidir ve fiziksel dünyadaki metafiziği, her fenomenin kendinde şeyini (chose en soi) ifade eder.” Demek ki “müzikle şeylerin gerçek varlığı arasında sıkı bir ilişki vardır. (...) Müzik her formdan önce gelen şeyi, iç özü, şeylerin yüreğini açar bize. (...) Sadece bir yolla, sesler vasıtasıyla, açık ve kesin bir şekilde dünyanın özünü, kısacası bizim istenç kavramıyla kavradığımız şeyi ifade eder.” Nietzsche birçok kez aynı şeyi yineleyecektir, örneğin *İyinin ve Kötünün Ötesinde*’de şöyle yazar: “Müzik, tutkuları tutkularla doyuma ulaştıran bir tercümandır.” (§ 106) Bundan dolayı, Schopenhauer ilgili bölümün başında sözünü ettiği Leibniz’in bir deyimine öykünerek şöyle yazar: “Müzik bilinçdışı bir metafizik uygulamadır, ruh bu uygulamada felsefe yaptığını bilmez.” (a.g.y. 52. böl., Burdeaux ve Roos çev., Paris, 1966, s. 327 ve devamı.)

Nietzsche’ye göre işin canalıcı noktası burada. Müzik, sanattan bambaşka, gür istencinin gerçekliğini ifade eder, trajik ve melankolik de olsa, tüm yaşamın temelidir, bir “hayat uyarıcısı”dır (Stimulanz zum Leben), hayata sürükleyici bir coşkudur da aynı zamanda (Verführerin zum Leben). *Tragedyanın Doğuşu*’na alt başlık olarak “müziğin ruhundan” ibaresinin konulmasının nedeni anlaşılır böylece. Bununla birlikte, Schopenhauer karşısında Nietzscheci bir tavır alışın ikinci görünümü de budur, müzik Schopenhauer’in savına uygun olarak yaşamın olumsuzlanmasının bir ifadesi de olabilir; buna göre sanat istencin acılarından kaçınmak için, sanatın paradigmatları olan Platon’cu idealara sığınarak kendini yardıma istenci için en üstün araçtır. *Parsifal* ile *Carmen* arasında zorlama ve çok inandırıcı olmayan bir karşısav ile Wagner’e karşı yürüttüğü savaşımın -biz çağdaş müzikseverlere göre yantutar, haksız ve aşırı bir savaştır bu- anlamı da budur. Ne var ki Nietzsche’ye göre, uygarlık sorunu için, yaşamın diyonizyak olumlanması sorunu için esas olan budur. Bu onay hınca, ahlaka, beden ve yaşamın yadsınmasına, “katıksız budala” (der reine Tor) Parsifal ile simgeliştirilen “her şeyden el etek çekmeye” karşıttır. Bu karşısavın temel sözcüğü, *İnsanca, Pek İnsanca*’dan *Ecce Homo*’ya ya da *Putların Alacakaranlığı*’na kadar Nietzsche’nin yazılarında sık sık rastlanan bir durumla ilgili, pek de fark etmediğimiz bir sözcüktür. Heiterkeit sözcüğüdür bu. Bu sözcüğü; acıların, yaşamın ve insani tutkuların acı verici muammalarının ortasında bile biraz patavatsız ve dingin bir sevinç olarak, “belle humeur” (hoş bir öfke) ile çevirmeye alıştım. Onun ilk görüntülerinden biri Mozart’ın müziğini nitelendirmeye yarar. Bu çağrışım Nietzsche’nin ifade etmek istediği şeye tamamen uygundur: “Şu Mozart’ın pırıl pırıl, hoş bir öfkeyle dolu, müşfik hafiflik ruhu; onun ağırbaşlılığından tatlılık fışkırır, ancak dehşet asla!” (§ 165, *İnsanca, Pek İnsanca*’nın II. böl., *Gezgin ile Gölgesi*, § 154 ve § 160) Şu da dikkat çekicidir ki Nietzsche, aklında hep Mozart, ne olursa olsun acıların ortasında sert ve ciddi, aynı zamanda neşeli olan bu müzik türünü düşünerek, 17 Aralık 1888’de Jean Bourdeau’ya şu satırları yazmıştı: “Hoş öfkeyi (belle humeur) felsefemin kanıtlarından sayıyorum.” Yayınlanan en son yazılarından birinde de şu fikri desteklemişti: “Kasvetli ve ağır bir sorumluluk gerektiren bir işe girişildiğinde o tatlı öfkeyi koruyabilmek pek de kolay bir şey değildir: Yinede o tatlı öfkeden daha gerekli ne olabilir ki?” (*Putların Alacakaranlığı*, Önsöz)

Nietzsche’nin ve onun felsefesinin müzikle ilgili metafiziksel tutkusu üzerine bu birkaç kısacık açıklama, *Şen Bilim*’de üzerinde durulan ve *Nietzsche Wagner’e Karşı*’dan alınan, 1888 yılının bir başka güzel metniyle özetlenebilir: “Ve şu soruyu soruyorum kendime: Bedenim tam olarak ne bekler müzikten? Ruh olmadığına göre... Sanıyorum, onun hafifliği müziktir; tüm diriksel işleyişler hafif, atak ve coşkulu ritimlerle hızlanmak zorundalar adeta; yaşamın tunçtan ve kurşundan ağırlığı altın sayesinde, melodilerin şefkati ve yumuşaklığı sayesinde unutulur gider sanki. Benim melankolim

yetkinliğin gizli yerlerinde ve uçurumlarında dinlenmek ister: İşte benim müzik tutkumun nedeni!”2

NOTLAR

1. Mektuplar, II, J. Bréjoux ve M. de Gandillac çev., Paris, 1986; ayrıca *Ecce Homo*'da “Neden Böyle Akıllıyım” adlı bölümde § 4'de okunabilir.
2. “İtirazlarım”, Eric Blondel çev., Paris, 1992, s. 185.

28 Çeviren: Kenan Saralioğlu

Michel Onfray ile Pascal Dusapin arasında bir mektuplaşma

Nietzsche müziği büyüleyici bir soybiliminin içinde görür: Beden, özellikle de kulak, pusuda bekleyen bu organ en eski çağlardan beri korkuyla, gece ve alacakaranlıkla ilişkide. Bir yağmacı olarak müzisyen üzerine.

Pascal Dusapin (d. 1955) çağdaş Fransız müziğinden uluslararası tarzda yeni renkler üreten bir sanatçı. Parlak, yenilikçi ve sözü çok uzatan Dusapin, müzik tarihine bundan böyle göz önünde tutulması gereken yeni bir sayfa ekler. Yazınsal kaynakları Meister Eckhart'tan, Gertrude Stein'dan, Heiner-Müller ya da Aldo Palazzeschi'den geçerek Lucretius'tan Oliver Cadiot'ya varır. Kataloğu hiçbir düzen (registre) tanımaz; solo parçalardan (Beckett figürüyle ilgilidir bunlar) oda müziği, orkestra için parçalar ve konçertodan geçerek operalara (şimdilik 3 no'lu opus, bir dördüncüsü de sırada) kadar...

Üç hedonist gazetesinde Michel Onfray (d. 1959) müzik üzerine çok yazdı (Debussy, Schinberg, Jean François, Alban Berg, Prokofiev ya da Poulenc gibi 20. yüzlünün müzisyenleri hakkında olduğu kadar, günümüz müziği üzerine, dostları Eric Tanguy ya da Pascal Dusapin'le ilgili yazılar da yazdı). Eric Tungay'ün isteği üzerine bir kantat için metinler, birçok melodi çevrimleri (bunlardan oluşan Zevkler Bahçesi, Salabert'den bir disk haline getirildi), bir radyofonik opera ve bir opera yazdı.

Michel Onfray, *Yıldırımın Erdemleri*'nde (Grasset Yay.) Pascal Dusapin'in müziği *Kaynayan Bulutların Gürültüsü* başlığıyla bir çözümleme sunar. Müziğin temelden Deleuzyen olduğunu ileri sürer. Besteci (Parisli) ve filozof (taşralı) coğrafi uzaklıklarını telafi etmek için yazışır. Bu mektuplar temelde müzikle ilgilidir. İlk teatileri Nietzsche'nin kulakla ilgili bir cümlesinin anlamına yöneliktir. İşte bu mektup.

PASCAL DUSAPIN'DEN MICHEL ONFRAY'A MEKTUP1

(...) Nietzsche'nin şu cümlesini bilirsin: "Kulak, korkunun organı." Bunun nereden kaynaklandığını bilmek isterdim. Hangi kitapta yazılı? Bu cümle altüst etti beni!!! Tek sen yardım edebilirsin bana. (...)

Pascal Dusapin

MICHEL ONFRAY'DAN PASCAL DUSAPIN'E MEKTUP

(24 Eylül 1998)

(...) Bu yazışmayı, Nietzsche'nin benden kaynağını istediğin o cümlesiyle başlatmak ne müthiş bir fikir! Müzikal bir sorunu ele almak için, onun bir başka filozoftan çok daha uygun olduğuna inanıyorum. İlk, kendisi müzisyen olduğu için, sonra da bildiğimiz Dionysosçu bir düşünür olduğu için. Bana sorduğun alıntı *Tan kızılığı*'nda (§ 250). Aforizmanın tümünü yazıyorum sana: Gece ve müzik. Korkunun, tedirginliğin organı olan kulak, geceleyin ve orman ile mağaraların alacakaranlığında ancak bu kadar gelişebildi, korku çağının yaşama biçimine göre, yani var olan en uzun insan çağına göre: Yeryüzü ısrken kulağa pek ihtiyaç olmaz. Gece ve alacakaranlık sanatı olan müziğin karakteri buradan gelir."

Onun özünü, doğasını, tanımını daha kesin bir şekilde nasıl söylemeli? Jankélévitch'in "anın

gizemi”, “duyulamaz olanın sesleri” ve “bitmemişliğin içinde bir yerlerde” evrime uğrayan başka sesli figürler vb. oksimorlarla ya da bulanık stil figürleriyle kavramaya çalıştığı şeyi daha iyi nasıl sınırlayabiliriz? Nietzsche müziği büyülü bir soybilimi içinde görür: Beden, özellikle de kulak –küçük de olsa, Nietzsche övünür onunla, orada korkunç bir zekânın izini gördüğünü ileri sürer... Dünyanın ve kişinin özdeği gürültülerle, seslerle, sonra müzikle iç içe girmiştir. Kulaklar duyunun beş direğinden birini oluşturur, “gerçek” bunlarla ana rahmine kadar, ete kadar sokulur.

Nietzsche'nin sözlerini açıklamak için, sanıyorum, sonuncu Freud'a –gerçekten en büyük Nietzscheci odur– özellikle *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nu yeniden okuyarak, dikkati çekmek gerekir. Aynı şekilde *Bir Yanılgının Geleceği*'nde en büyük felsefi tutum üzerine birtakım sözler buluruz. Bu durumda insanlaşma hakkında; bu ilkel canlının, yakında üstün diyebileceğimiz bu memeli hayvanın insanileşmesi hakkında sözler. Freud özellikle kokusal ve işitsel bir biçimde dünyaya ayak basan ilk insanı anlatır. Yüksek ağaçlarda, uçsuz bucaksız çayırlarda, ormanlarda, gür bitkiler içinde, istilacı bir bitkisel âlemin ortasında, henüz insan olmayan hayvan, büyük ölçüde hayvan kalan insan değilse de, tehlikeyi izler: Gözetler, dinler, duyar, kulak verir; koklar ve hisseder de.

Böylece, müzisyen başına gelebilecek risklerden haberli yağmacıdan ve öngörüyle tehlikeden sakınma gereğinden doğar. Yiyen ya da yenilen, yıkıcı ya da yıkılmış, avcı ya da av, ayırım kulakla yapılacaktır. Bu ilkel figür durumunda, müzikal bir kulağa sahip olmak hayatta kalmak demektir; daha iyi işitmek tehlikeyi savmak, öteye geçmek ve hayatı sürdürmek demektir. Filozoflar dünyayı tinselleştirmekte, onu etten kemikten sıyrıp maddeden soyutlamakla yetinerek anlam elde etmek için zihinsel bir yapı ürettiklerinde, beş duyunun farklı şekilde onurlandırıldığı çok geç anlaşılmıştır. Koku alan, hisseden, iz peşine düşen, burun deliklerini açan ve titrek burunlu memelilerle yakınlığını açıkça gösteren hayvanı oldukça hatırlatan, *fermalı* hayvanla yakınlığını gösteren şeyler, dik baş, sabit göz, en küçük sesleri, hatta *enfra* ve ultra sesleri çeken bir radar gibi hareketli kulaklar, bütün bunlar demek ki felsefi olarak fazla yoğun, fazla hazır olan bir dünyayı uzaktan kurduğu için daha saygın olan görmenin lehine gözden düşmüşlerdir. İki ayaklılık, elleri serbest bıraktırken yeni beyin zarının ve sinir sisteminin gelişmesini sağlar; insan olmuş hayvanı ya da aşağı yukarı öyle, önce süründüğü sonra dört ayaklıya evrildiği topraktan uzaklaştırır. Görme gelişince, tehlike uzağı önüne katıp engini kucaklayan bakışla sınırlandırılmış olur. Gözün gelişmesi kulağın gerilemesine yol açar. Daha iyi gördükçe işitme gereksinmemiz daha da azalır. Körlüğün tuhaflığı, Diderot'ya ve aydınlanma çağının duyumcu filozoflarına göre önemli, birbirleriyle yarışarcasına körlerin sanatsal çalışması ve aşırı işitimi gösterir. Tinselleştirilmiş, ülküleştirilmiş, uzaklaştırılmış dünya sadece lanetlenmiş bölümlerinden dolayı korkulmuş olmaktan uzaktır. Tat almaz değil de işitmez ve koku almaz olan insanlar kavramları, fikirleri ve imgeleri yüceltmeye başlarlar. Dünyanın unutulmuşu sadece yansıtma kaygısından ötürü iki katına çıkar.

Geceden ve koyu karanlıklardan uzakta, vahşi ve doğal gürültüler uygarlaşmış ve kültürel seslere dönüşürler. Vahşi kuşların ses titremesinden Lutherci ilahilerin kontrpuanına, tarihöncesi yıldırım çatırtılarından *İlkbahar Ayini*'nin perküsyonlarına ya da Varèse'in müzikal parçalarına, dalları dolduran rüzgârların ritminden Anton Webern'in serilerine uzanır ritminden Anton Webern'in serilerine uzanır gider bu yol. Her müziğin kökeninde büyük bir olasılıkla çılgınlıklar ve ulumalar, homurtular ve hırıltular, sesli gösteriler ve kızgınlıklar bulunduğu gibi. Cıvıltılar, çığrışmalar, ciyıklamalar, bağrışmalar ya da oluklardan akan yağmurun sesi, gökten gelen hortumlar, ırmakların aydınlık ve pırıl pırıl dalgaları, karların ve buzların çözülmesinden doğan gürültüler, derelerin ve sellerin akışı da vardır. Lascaux'yu sesli düşünmek gerekir: Benekli ceylanların soluğunu, narin

danaların böğürmesini; alageyiklerin, güzel kalçalı gergedanların, kara boğaların, çift hörgüçlü bizonların, ters dönmüş dağ keçilerinin bağırmasını, Çin atının burun deliklerinin titreyişini, bodur midillilerin dört nal seslerini... Mağaralarda fısıltıların sesini, boynuzlu insanın homurtularını, mızrak ve okışıklarını, ağaçların ve taşların çarpışmasını, gerilen postları, dövülen deriyi, ocağın çatırtısını... Ormanın uğultusunu da rüzgârın hangi rüzgâr olduğunu da: Beyaz kışların hüküm sürdüğü kutup rüzgârı mı yoksa yaz meltemlerinin doyulmaz esintisi mi? Yanmış ve kurumuş yaprakların cılız bir sesle düşüklerinde duyulan güz titreşimlerini de sesli düşünmek gerekiyor. Çok uzak bir dünya, – bildiğimizi kim söyleyebilir ki– ama her birimizin sürüngen beyninin kıvrımlarında yakın ve hazır duruyor. Bestecinin dünyasıdır bu.

İnsanlar doğayı taklit ettikleri hatta onu daha iyi aşmak için onu model aldıkları andan itibaren, gürültüyü kültürel olarak kullandıkları zaman önce sesi sonra müziği yaratmışlardı. Müzik, sesli gramer gibi yavaş ama sağlam bir şekilde kurar sentaksını: Düzenlemeler, besteler, yapılar, yinelemeler, tonlamalar, ritimler, bellek; bugün yüksek düzeyde bir müziği belirleyen her şey gerçek soybilimini tarihönncesinde bulur. Mağara adamından Varèse'e Ksenakis'e ya da Scelsi'ye kadar gürültü seste sürüp gider, sonra ona maddiyetini ve istikrarını verir.

Nietzsche bir başka güzel aforizmasında, bu kez *İnsanca, Pek İnsanca*'da (§ 217, "Büyük sanatın zihinselleştirilmesi"), müziğin oluşumunun gittikçe daha zihinsel (intellectuel) olacağına işaret eder. Gürültü içinde işinin başında olan akli dinleme olanağını sağlayan sesli çalışmaların çoğalmasında çağdaş kulağın soybiliminin izini sürer (1878 tarihli metin). Sesin etkisini değil anlamını, onun katıksız varlığını değil de anlatımını arayan insanlar seslerin anlamını köreltirler. Kulak gittikçe daha çok kabalaşır ve aşırı ölçüde hassas kulağı olan amatörler de giderek azalır. Müziğin zihinselleştirilmesi (intellectualisation) korkunç olanın, yüce ve gizemli olanın hareket halinde olduğu yeni olanaklar, yeni dünyalar açar.

Sonuç olarak müzikal dünyanın zihinsel oluşumu bu dünyayı özdeksiz bir evrenin belirsiz sınırlarına vardırır. Nietzsche duruma gerçekten üzülür: "Simgesel giderek gerçek'in yerini almakta" der. Dünya çirkin, berbat, korkunç oldukça müzik de dünyayı değiştirir ve ülküselleştirilmiş sesli bir imge önerir. Bu çağda Arnold Schönberg Viyana sokaklarında kısa pantolonla çember çevirmektedir. Dört yaşındadır. *Tragedyanın Doğuşu*'ndan itibaren Nietzsche'nin uyumsuz nota bileşimlerine (dissonance) yaptığı övgülere neredeyse bir karşılık olarak, sesli dünyayı yeniden maddileştirmek ve ona her zaman özünde taşımak durumunda olduğu tarihöncesi durumunu kazandırmak –yukarıda size göstermeye çalıştığım anlamda– için canla başla uğraşır.

Nietzsche'ye göre bu sesli dünyayı betimlemek için, bu yeni kulak korkuyla, gece ve alakaranlıkla her zaman daha çok ilişkide olmalıdır (Dönüşen Gece, Gece Böyle, Noktürnal, Geceler, Gecenin Korkuları vb. 20'ın büyük bestecileri geceyi sevmişlerdir.) Deleuze -sanıyorum Bin Yayla'da- kuşların müziğinin bittiğinden ve böceklerin müziğinin başladığından söz eder. Bu kavşak noktasında, bir Oliver Messiaen hâlâ kuşları dile getirmeye ve böcekleri, onların hışırtılı kabuklarını, buruşuk kanatlarını, hızara ve kesiciye benzeyen ayak seslerini, ezici çenelerini duyurmaya çalışır. Kulağın ve pusunun, tarihöncesi gürültülerin ve soya bağlı seslerin dönüşü, yağmacı dikkati ve tehlikedeki hayvanın gerginliği: Müzik, her yöntemi kullanarak geceyi ve alacakaranlığı savmaya çalışan Katarsis'i (arınmayı) gösterisel ve şaşırtıcı kılmayı sürdürür. Senin müziğin de, öyle değil mi?

(...)

NOTLAR

1. Bir kartpostal söz konusu Klaus Huber (1924) Tenebrae für grosses Orchester (1966-67), Skizze, Sammlung Paul Sacher.

²⁹ Çeviren: Kenan Sarılioğlu

*Paolo D'Lorio*³⁰

³⁰ ITEM'de araştırmacı olan Paolo D'Lorio, Nietzsche'de bengi dönüş üzerine bir kitabın yazarıdır (La linea e il circolo, Genova, 1994). Francesco Fronterotta ile Platon öncesi filozoflar üzerine Nietzsche'nin derslerini düzenleyip yorumladı (Combas, 1994); Pléiade Kitaplığı için gençlik yazılarından bir seçmenin basımıyla uğraştı. 2000 sonbaharında Paris, Weimar ve Bologna'da yapılan "Nietzsche ve Avrupa" konulu büyük bir bilimsel kolokyumdan sorumluydu.

Wagner dramıyla sarsılan Nietzsche, Bizet'nin *Carmen*'inde "ironik" bir panzehir, bir karşısav bulur. *Carmen* partiyonu hakkında Nietzsche'nin yayımlanmamış notları üzerine bir araştırma.

Wagner'in ölümünden birkaç gün sonra, Nietzsche Malwida von Meysenburg'a şöyle yazıyordu: "Wagner bana öldüresiye saldırdı, bunu bilmenizi isterim! Onun ağır ve dalkavukça Hıristiyanlığa ve Kilise'ye dönüşünü şahsıma karşı bir hakaret olarak hissettim: Bütün gençliğim ve gençliğimin bütün özlemleri, bunu yapabilen birine saygı duyabildiğim için kirlenmiş gibi geldi bana."

22 Şubat 1883 tarihli bu mektup, Wagner'in Hıristiyan ve Alman karakteri taşıyan kültür tasarısından Nietzsche'nin uzaklaşmasının temel nedenini bize açıklamaktadır. Ancak müzik estetiğinin ve Wagnerci "tüm sanat çalışması"nın temelini sorgulayan ikinci bir neden daha vardır.

Tragedyanın Doğuşu'nda (1872) Wagner'in Beethoven üzerine 1870'de yazdığı yazıda ortaya koyduğu müzik felsefesini izleyen genç Nietzsche, sanatların birliğinin, özellikle de sahnede temsil edilen mitik imgeler birliğinin, saf müziğin yıkıcı gücünü dayanılır kılmak için zorunlu olduğunu ileri sürer; aksi takdirde bu saf müzik –Schopenhauer'e göre ilk metafiziksel ilkenin, yani yaşama istencinin doğrudan tasarımı olan müzik– principium individuationis'in (ben olma ilkesinin) yıkım tahrik edecek ve bireyin yok olmasına yol açacaktır.

Tragedyanın ve sanatın üstün metafiziksel hedefi Apollonca imgenin bizi koruması ve gösteren ve gizleyen bir peçe gibi- dionizyak olanın yıkıcı gücünü bize ifşa etmesidir: "Dionysos Apollon'un dilini konuşur, Apollon da en sonunda, Dionysos'un dilini."

Bu eleştiri ya da daha iyi söylemek gerekirse, bu sanat metafiziği özeleştirisi, 1874 tarihli bir not defterinde çoktan yerini almıştır. 1878'de, *İnsanca*, *Pek İnsanca*'da Nietzsche, Schopenhauer'in felsefesini ve Alman kültürünün müzikal tiyatroyla canlanmasıyla ilgili Wagner tasarısını reddettiğini ilk kez olarak açıkça ifade eder; "*Wagner Olayı*"nın sanatın ve dekadansın fizyolojisi açısından acımasız bir çözümlenmeye tabi tutulduğu 1888 yılındaki yergisine dek onun bütün yapıtlarında değişmeden kalacak olan bir niteliktir bu. Bunun dışında, Nietzsche bu arada *Wagner Olayı*'nı onunla başlattığı bir panzehir –yazdığı gibi "ironik" ama aynı zamanda karşısav olan– bir araç bulur: Georges Bizet'nin *Carmen*'idir bu.

Bu operada, Wagner dramını reddetmesiyle kesin olarak saf müziğe dönmek istemeyen filozof, orkestrasyonun duruluğu ve özellikle müzikal yasalara saygı ile karakterize edilen bir müzikal tiyatronun örneğini bulur. Bizet'nin müziği "zengindir. Açıktır. Kurar, düzenler, bir hedefi vardır: Bu hedefle de müzik polipine, 'bitimsiz müziğe' karşıdır." Çok ideolojik olduğu için sona eren –tarihin bize trajik bir biçimde gösterdiği gibi– metafiziksel ya da kurtarıcı savlardan uzak olan Bizet'nin operası "moralinsiz³¹ güvence" olan aşk tutkusunun ince bir psikolojik betimlemesini sahneye koyar

ve doğada yeniden ifade eder onu: “Bir yazgı (fatum), bir kaçınılmazlık olarak kavranır aşk, köpeksi (cynique), masum ve zalim – doğa da tam böyle değil midir!”

31 Moralinsiz: “Moral”den (ahlak) *moralin* sözcüğünü türeten Nietzsche, bununla içinde “ahlaksal” bir öz bulunmayan doğal bir ahlaki kast ediyor. (Çev. n.)

Bu durum, yetmişli yılların sonuna doğru sanat metafiziğinden ahlakın doğal tarihine geçmiş olan ve vaktiyle yeni bir Alman kültürünün kuruluşu tasarısından tümüyle vazgeçip geleceğin iyi Avrupalılarına seslenen bir filozofun çok hoşuna gidiyordu. Bu operanın ilk temsilinden beri Nietzsche’yi allak bullak eden böyle bir yıldırım çarpmasının bizi hiç şaşırtmamasının nedeni bu işte.

GEORGES BIZET, KİM?

Nietzsche’nin *Carmen*’le ilk kez karşılaşması 27 Kasım 1881’de Cenova’da Paganini Tiyatrosu’nda olur. Ertesi gün, o zaman Venedik’te bulunan müzisyen dostu Peter Gast’a bir mektup yazar: “Çok yaşa, ey dost! Yeniden güzel bir eserin esiniyle dolup taştım, Georges Bizet’nin (Kim acaba?) bir operası, *Carmen*! Nükteli, güçlü, yer yer heyecan verici, yeni bir Merimée³² gibi dinleniyordu bu. Gerçekten bir Fransız opera-komik yeteneği, hiçbir şekilde Wagner’den etkilenmemiş, buna karşın gerçek bir Hector Berlioz öğrencisi. Böyle bir şey olabileceğine inanıyordum! Fransızlar’ın dramatik müzik alanında en iyi yol üzerinde olduklarını sanıyorum.”

32 Prosper Merimee: *Carmen*’in yazarı Fransız yazar.

Peter Gast’ın yanıtı kısa ve açıktır: “Bizet altı yıl önce genç öldü.³³ Halévy’nin bir öğrencisiydi o. *Carmen* iki aydır Viyana’da Lucca ile sahneleniyor; burada da sık sık oynanıyor ama ben henüz dinlemedim.” Nietzsche direnir. Tiyatroya döner ve müzisyen dostuna 5 Aralık’ta yeniden şunları yazar: “Bizet’nin ölmüş olduğunu öğrenmek bir bıçak gibi saplandı yüreğime. *Carmen*’i ikinci kez dinledim – yeniden çok önemli bir yenilik izlenimine sahip oldum, Merimée’de olduğu gibi. Böylesine tutkun ve böylesine çekici bir ruh! Bana kalırsa, bu eser bir İspanya yolculuğuna değer, müthiş güneyli bir eser! Gülmeyin, eski dostum, benim ‘zevk’im öyle kolayca ve bütünüyle yanılmaz.”

33 1875. (Çev. n.)

Nietzsche’nin bu coşkusuna kuşkusuz biraz gülümseyen Peter Gast, hâlâ kuşkulu, ilk fırsatta *Carmen*’i görmeye gideceği sözünü vererek yanıtlar onu. Nietzsche ısrarlıdır ve 8 Aralık’ta yeniden bir mektup yollar Venedik’e: “*Carmen* adıyla gerçekten yeni bir Merimée’nin bulunduğunu ve bu sanatçının şemasının, düşüncesinin ve hatta trajik sonunun da operada yaşadığını çok geç hatırladım (belleğim çöküyor bazen). (Opera güftesi gerçekten dikkat çekecek kadar iyidir.) *Carmen*’in olabilecek en iyi opera olduğuna inanıyorum ve yaşadığımız yıllarca da tüm Avrupa repertuarlarında yer alacaktır.”

Bu kez mektubu karşılıksız kalır. O zaman Nietzsche opera piyanosu için bir partiyon ele geçirir ve sayfa kenarlarına birtakım notlar koyar ve bunları besteci dostuna gönderir: “İşte *Carmen*, sevgili dostum [...]! Sayfa kenarlarına birkaç not yerleştirmekte sakınca görmedim – insanlığınıza ve müzik bilginize güvenerek. In summa, kendi zararına size belki de güzel bir gülme fırsatı veriyorum.”

Gast, partiyon elinde, önemli bir şeyin söz konusu olduğunun farkına varmaya çalışır. Hemen her gün gittikçe artan hayranlıkla *Carmen*’i okur ve oynar, filozof dostuna şöyle itiraf eder: “Şaşkınlığım büyük [...] En büyük zevki sizin müzikle ilgili ilginç notlarınızı okurken yaşadım, sizin benden daha çok müzikle ilgili olduğunuza, benden daha çok müzisyen olduğunuza bu notları okurken bir daha hak verdim!”

Weimar'ın Goethe-Schiller Arşivleri bugün hâlâ Nietzsche'nin yazdığı *Carmen* partisinin örneğini korumakta, bunlardan birkaç sayfayı yeniden yayımlayıp yorumlayacağı şimdi.

EPIGRAM

Uvertürün sonunda Nietzsche ölüm, kader, bohem özgürlüğü gibi olgularla ilgili motife bir sayfa notu düşer, bu motif *Carmen*'in en derin özü olan aşk, özgürlük, yazgı ve ölümün söz konusu olacağı her zaman tıpkı Wagnerci bir Leitmotiv (ana motif) gibi yeniden ortaya çıkacaktır.

Nietzsche bir sayfanın kenarına şunu yazar: “Hier ist der Clavierauszug sehr ungenügend.” (“Burada piyano için özetleme çok yetersiz.”) (Kuşkusuz bu özetleme hem keman hem de altoların hızlı tekrarının gücünü hem de viyolonselere, trompetlere, kontrbasların zorlamasıyla fagot ve klarnete bırakılan motifin gücünü veremiyordu). Sol sayfada, filozof bu motifle ilgili yorumunu şöyle yazar: “Ein Epigram auf die Leidenschaft, das Beste, was seit Stendhal sur l’amour geschrieben worden ist”, “Tutku üzerine bir epigram, Stendhal'den bu yana bu konuda yazılanların en iyisi”. Tutku üzerine bir epigram: Nietzsche'nin şimdi sanatlarda sevdiği ve istediği şey metafiziksel bir boyutun gelişmesi değil psikolojik tanımın gücü ve belirginliğidir yani kapasitedir; iki sözcük ya da iki notla, tutku gibi birtakım kompleks unsurları tanımlama kapasitesidir. Aşk gibi en kompleks bir tutkuyu!

“Şu kitap aşk adı altında *dile gelen* tutkuyu oluşturan bütün duyguların ayrıntılı ve oldukça titiz bir betimlemesidir.” Nietzsche'nin başvurduğu Stendhal'in kitabı *Aşk Üzerine*'nin konusu budur işte: “Kuru ve duygusuz olmak için çok uğraştım. Söylenecek çok şey olduğuna inanan kalbimi susturmak istiyorum. Bir hakikati yazmış olduğuma inandığımda, sadece bir iç geçirmeyi, bir suskunluğu yazmış olduğumdan korkuyorum.”

Stendhal, “büyük Fransız psikologların sonuncusu” olan bu yazar, Nietzsche'nin onu “Alman ikiyüzlülüğü”ne karşı çıkartmak için Bizet'nin yanına koyduğu yazardır. Nietzsche *Wagner Olayı*'ndan söz ettiği *Ecce Homo*'nun bir bölümünde, Almanların iç dünyalarının sahte ve karanlık derinliğine karşı Stendhal ve Bizet'nin yumuşaklığını ve derinliğini över: “Almanlar derinliği olan tek bir yapıt yarattılar mı acaba? Bir yapıtı derin kılan şeyden zerre kadar haberleri yoktur onların [...] Ve ne zaman ki Stendhal'i derin bir psikolog olarak övmeye başladım, Alman Üniversitesi profesörleri onun adını hecelememi istediler benden.”

Gerçekten *Wagner Olayı* kuşkusuz Wagner'e bir saldırıdır ancak daha çok, zihin işlerinde gittikçe daha tembel ve sezgiden yoksun olan Alman ulusuna karşı bir saldırıdır.” Nietzsche yaşlı Wagner giderek Almanlaştığı için üzülür. Bütün bunların başlangıcı 1876 yılındaki 1. Bayreut Festivali'ne dek uzanır: “Ne olmuştu? –diye yazar Nietzsche *Ecce Homo*'da– Wagner'i Almancaya çevirmiştik! “Wagnerci” Wagner'i alt etmişti! – Alman sanatı! Büyük Alman! Alman birası!..” Bundan dolayı Nietzsche kendini gözlerden saklamış ve “romantik olmayan özyaşamöyküsü”ne başlamıştı. Ama 1886'da *Monte-Carlo*'da, Parsifal'in uvertürünü dinlediğinde, dostu Gast'a bir kez daha şöyle yazar: “Konuyla ilgili olmayan şeyleri bir yana bırakıp (böyle bir müzik neye yarayabilir ya da yaramalı?), salt estetik açıdan esinlenerek: Wagner daha iyisini yaptı mı hiç? Olması gereken konusunda en üstün psikolojik açıklık ve kesinlik, epigrama kadar gelişen her duygunun nüansı, en kısa, en doğrudan ve uygun bir biçimle burada söylenir, açıklanıyor, iletiliyor.”

İşte epigramın psikolojik tanım içinde aşırı kesinlik olarak görünmesi bu. Çünkü Nietzsche, Wagner'de olduğu gibi Bizet'de de, gerçekte kendi felsefi stilini beğenir. Ve bu pek belli edilmese bile bu stilin temel niteliği onun tanımlama kapasitesidir, bu kapasite zaten iyice belirli bir ontolojiye tabidir.

Eğer dünya bir kozmos ise, biricik bir ilkeye göre düzenlenip yönetiliyorsa, o zaman onu betimlemek, daha doğrusu bir kitaba kapatmak isteyen filozof sistematik bir yöntem kullanmak zorunda kalacaktır: Spinoza, Hegel, Schopenhauer vb. Yok, eğer dünya üniter bir ilke ile yönetilemeyen bir kaos ise ve filozof da bu kaosun özünü ve oluşunu açıklamak için büyüdü bir sözcüğe sahip değilse ve sahipmiş gibi yapmak istemiyorsa, o zaman her şeye karşın tanıyabildiğimiz şu birkaç küçük şeyi nasıl dile getirmeli? Nietzsche aforizmayı kullanır. İyi bir aforizma dünyanın en son gizemini açıklar gibi bir havaya girmeden, bir bilgiyi en açık ve en yalın bir biçimde iletme yeteneğidir.

İyinin ve Kötünün Ötesinde'de Nietzsche, Stendhal'in şu sözleriyle (metinde Fransızca) özgür bir filozofun stilini, yerinde olarak şöyle belirtir: "İyi bir filozof olmak için yalın, aydınlık, yanılsamasız olmalıdır. Servet kazanan bir banker felsefede buluşlar yapmak için gereken bir karaktere sahiptir, yani olan biteni açıkça görme yeteneğine." Ve bu tanımlama, Nietzsche bize bunu hatırlatır, tam da Alman zevkine ters düşer, bir yandan sistemleri yücelten, öte yandan da gerçeği görmeye, yani ahlaksal gözlüklerle gerçeği saptırmaya eğilimli olan Alman zevkine.

GÜNEY VE TÖREDİŞİLİK

Bizet'nin müziği, tam tersine, Nietzsche'ye göre şu Seguediglia'da³⁴ olduğu gibi töredışı bir gerçekliği betimler:

³⁴ Seguediglia: Üç zamanlı, ölçülü hızda bir ritimle yapılan İspanyol dansı; bu dansa eşlik eden müzik ve şarkı. (Çev. n.)

"Seguediglia –von mir sehr bewundert! – Auch als Text. (Gehört zu meiner Gil Blas – Seligkeit)", "Seguediglia– ne müthiş bir bölüm! Konu kadar hayranlık verici. (Benim Gil Blas³⁵ ile ilgili mutluluğumun kaynağı." Stendhal'in adıyla hatırlatılan psikolojik gözlem gücünden sonra, Gil Blas güney ülkelerini ve töredışılığını (immoralisme) temsil eder. 1880 yılında, *Carmen*'i dinlemeden önce, Nietzsche not defterlerinden birinde şunu yazmıştı: "Gil Blas'dan asla ayrılmayacağım: Shakespeare'de olduğu gibi, hiçbir duygusallık, hiçbir retorik olmadan, burada nefes alıyorum." Gelecek yıl, *Carmen*'de çok sevdiği bu dünyanın müzikal temsiliyle karşılaşır ve Gil Blas'nın adı defterlerinde görünür yeniden: Neredeyse düzenli olarak müthiş bir Gil Blas arzusu niçin sarıyor benliğimi, Merimée'nin öyküleri niçin yeniden geliyor aklıma? *Carmen* her operadan daha çok büyüledi mi beni? Benim için değerli olan bu çevrenin (sadece altı ay için terk ettiğim) kulaklarımda çınladığı opera bu değil miydi?"

³⁵ Gil Blas: Alain René Lesage'nin toplum dışı insanlar üzerine "romans" niteliğindeki bir oyunu. (1715, 1724, 1735)

Nietzsche, Sorrent'te bir yıl geçirdikten sonra (1867-77), 1880'den itibaren Almanya'yı terk eder ve Güney'e yerleşir (Cenova ve Nice arasında; Venedik'e, Roma'ya, Messina'ya kadar geziler yapar, Engadine yaylalarında kalır). Güney'i karakterize eden bu müziğin bir başka parçası ikinci perdenin Bohem Şarkısıdır, bu şarkının başında şöyle yazar Nietzsche: "Aşırı ölçüde Güney'e özgü. Tam bizim Gil Blas'nın sevdiği dünya!" 1888 yılında da bir cep defterinde şunları görürüz: "Gil Blas sevimli bir dünya, Almanlar yok burada; Prosper Merimée, daha da sevimli bir yer – tek bir erdeme çatmayız orada."

Carmen'de Nietzsche demek ki neşeli bir immoralizm ve vicdan azabı, hıncı, rahatsız bir vicdanı olmayan, özgürlüğü seven ve nihayet mutlu olan kaçakçılarla dolu bir dünya bulur.

KAHRAMANLIK VE KADERCİLİK

Cesaret, kahramanlık ile kadercilik bu özgür ve coşkulu yaşamla birleşir. Öncelikle de, bu cesareten ötürü, genel, yasal ve aynı zamanda ciddilikten uzak bir dışavurumun canlı örneği olan *Boğa Güreşçisi*'nde.

Ünlü *Boğa Güreşçisinin Şarkısı*'nın sayfa kenarına şunu yazar Nietzsche: “Habe ich oft Nachts auf den Straßen singen hören; ist den Genüssen ins Blut gegangen. Mir auch.” (“Geceleri sokakta bunun sık sık söylendiğini duydum; Cenovalıların kanına giren bir şarkı bu. Benim de tabii ki.”)

Ama kahramanlık ve kadercilikten söz edildiğinde, bohem ahlakına göre yaşayıp ölme cesareti olan *Carmen*'in kendisini düşünmek gerekir hemen. İnsanların karşısında özgür, yazgı karşısında boyun eğen bir insan. Ve yazgı operanın ortasındaki ünlü bir parçada açıklanır: Kartlar açıktır.

Bir başka sayfa kenarı notu: “Fatalistische Musik des G. Bizet.”, “Georges Bizet'nin kaderci müziği” ifadesi daha 1888'de, *Wagner Olayı*'nı yazarak, bu operanın temel niteliğini oluşturan “kısa ve tehlikeli mutluluktan, kaderci bir neşelilikten” söz edecek olan Nietzsche'nin kısa ve özlü yorumudur.

Birinci perdede, *Carmen* asi bir kuş gibi ünlü aşk şarkısıyla ortaya çıktığında, onun kösnüllüğü ve baştan çıkartma gücü doğa'nın karşı konulmaz güçleriydiler. Nietzsche bu partiyon hakkında da şöyle yazmıştı: “Eros, ataların hissettikleri gibi baştan çıkarıcı, oyuncu, acımasız, şeytani, karşı konulmaz. Sahnede gerçek bir büyücü. –Böyle bir şarkı hiç dinlemedim– (İtalyanca dinlemeli bunu, Almanca değil)”.

Ancak kartların sahnesinde, erotizmden daha güçlü bir şeyin olduğu, bizim bohem özgürlüğüne susamışlığımızdan ve yaşam doluluğundan daha keskin bir şey olduğu ilk kez görülür. Onun istenç gücü ile “yazgısına kaderci bir boyun eğişi” arasındaki karşıtlıktır bu. Kesin bildiği bir ölüm karşısında direnir *Carmen*, daha önce insanların yaptığı gibi yazgıya meydan okur, ondan asla kurtulamayacağını bilse bile...

Kalbinde bu ölüm haberi ve yargısıyla, *Carmen* yazgısını sonuna dek kışkırtır. Sevilla'ya, boğa güreşlerine gider, yeni sevgilisini izler. Yüreklidir, korkak bir kadın değildir. “Buradayım, onu bekliyorum... Ona da söyleyeceğim”, kendini Don José'den korumasını ona söyleyen arkadaşlarından birine böyle karşılık verir. Yazgısı ile konuşmak istiyor gibidir. Komandör³⁶ simgesini akşam yemeğine çağırır Don José'dir. *Carmen* aşkla, tutkuyla, ölümle tartışamayacağını çok iyi bilir.

³⁶ Komandör: Şövalyelikte bir unvan. (Çev. n.)

Birbiri ardına bu nota çizgilerinin ritmine kapılan Nietzsche'den bazı notlar:

“Ach wie das Herz klopft! Was giebt Ruhe vor dem einzigen Gedanken!” (“Ah, nasıl da çarpıyor yüreğim! Tek düşünceme karşı [ölüm düşüncesine] nasıl da huzur veriyor bana!”)

“Im Theater hier zwei-dreimal an jedem Abende verlang.” (“Bu bölüm, tiyatrodaki her akşam iki defa istendi.”)

“Ist Genüssen Blut darin.” (“İçlerinde Cenovalı kanı var.”)

“Herrlich instrumentiert.” (“Müthiş bir orkestra.”)

“Das Fieber der todbereiten Leidenschaft.” (“Ölüme hazır bir tutkunun ateşi bu.”)

Nietzsche bu bölüm hakkında, iki yıl sonra, 22 Mart 1883'de dostu Peter Gast'a yazdığı mektupta şunları belirtir: “Dün akşam, bir kez daha dinledim *Carmen*'i – Belki de yılın yirminci temsiliydi bu. Salon her zamanki gibi doluydu. Burası operaların operası. Cenovalılara en çok sevdikleri bölüm, 4. perdenin Prelüd'ü ve “esmerler” fırtınası oynandığında ölümün sessizliğini duymak zorunda kalıyorsunuz.”

İYİ AVRUPALILARIN MÜZİĞİ

Peki Nietzsche, Cenovalı hemşehrileri gibi, bu bohem ve kaçakçı öykülerini niçin seviyordu? Çünkü bu durum, onun dünya ve içkinlik felsefesiyle, çağın Fransız kültürü kozmopolitizminde, daha doğrusu metafizik sağanağına tutulmuş bir Alman miti rönesansı çerçevesindeki rahatlığında daha çok hissedilen bir felsefe ile uyuşuyordu. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin 254. aforizmasında Bizet, Nietzsche'nin sabırsızlıkla beklediği iyi Avrupalılar fikrinin bütün kozmopolitlerinin muştucusunu temsil eder: “Günümüzde bile Fransa’da hâlâ, pek ender bulunan ve ender olarak hoşnut olan bu insanlara karşı, hiçbir vatanseverliğin asal dolduramayacağı kadar geniş, kâhince bir anlayış ve bir incelik görürüz, bu insanlar Kuzeyde Güneyi, Güneyde de Kuzeyi severler – doğuştan Akdenizli, “iyi Avrupalılar”dır onlar. Bizet müziğini onlar için yaptı, yeni bir güzellik ve yeni bir ayartma keşfetmesini bilen son deha oldu Bizet.”

³⁷ Çeviren: Kenan Saralioğlu

Jean-François Groulier

‘Zevk’ kavramı felsefi düşünce tarafından özellikle terk edilmiştir. Oysa Nietzsche onu, en değişik alanlarda, dinsel, sanatsal ya da felsefi alanlarda, değerlendirmenin kurucu ögesi olarak kullanır.

Değerlendirme ya da değer yargısına karşın, zevk sorunu Nietzsche yorumcularınca pek ender olarak çözümlenmiştir. Yorumcular ın çekingeliklerinin pek çok nedeni var. Zevk kavramı, Hegel’den beri, estetik alanda çözülmemiş bir sorundur ve güzellik ve öteki estetik kategoriler gibi, her belirgin anlamsal (sémantique) içerikten boşalacak derecede kuramsal geçerliliğin önemli bir kısmını yitirmiştir. Bununla birlikte, zevk ve tiksinti Nietzsche’nin düşüncesinde eleştirel sorunlar olarak, dinsel ya da sanatsal, felsefi ya da bir çağın kültürüne özgü olayların değerlendirme biçimleri olarak sürekli yer alırlar. Birçok aldatıcı idealizm, entelektüel hile biçimleri ya da kaba ve bayağı düşünme üslupları karşısında kavram ve kanıt (argument) yetersiz ve güçsüzdür. Pek çok durumda, Nietzsche daha kurnaz, daha kavrayışlı ve daha güvenilir bir kılavuza çağrı yapar: Zevk. “Zevk duyusu, doğru aracı duyudur.”

Nietzsche zevk, “Geschmack”³⁸ sözcüğünü kullandığında, bu çoğu zaman Alman estetik düşüncesinden uzak bir anlamdır. Onun Geschmack’ı Balthasar Gracian’ın gusto’su ve özellikle Fransız ahlakçılarının işlediği gibi zevk tarafından oluşturulmuştur. Zevk (goût) gibi gusto da, yaşamın en değişik koşullarına uygun olarak ayırt etme sanatında en yetkin yoğunluğun ifadesidir: Onlar estetik’i belirlediği kadar bir yaşam etik’ini de belirler. Oysa, Nietzsche’nin sözcüğün bu anlamına neredeyse başdöndürücü bir yoğunluk verdiği apaçık: Bu anlam bütün varoluş biçimlerine, kültürlere olduğu gibi uluslara uygulandığı kadar, sanat deneyimlerine de uygulanır. “Değer veren – yarar değil– zevk olduğu” için, bu anlam, kurucu bir değerlendirme ögesi olur. Bu gücün ya da yetinin, bir şeyin değerini veya değersizliğini belirlemek için yeterli bir koşul olduğu anlamına kesinlikle gelmez bu durum ama bazı estetik ya da felsefi sorunları çözmek için ayrıcalıklı bir araç olarak her değerlendirmenin özünde bulunması sıfatıyla yeniden güçlenmesi gerektiği anlamına gelir. “Hıristiyanlığa karşı karar veren bizim zevkimizdir” (*Şen Bilim*) ya da “Her şey konusunda sağbeğeniye belirlem hakkı öteki düşünürlerden çok bize aittir” (*Tan Kızılıığı*). Her ne kadar bu cümleler kışkırtıcı, hatta küstahça bir şekilde çınılıyorsa da, bu eleştirilen nesne nedeniyle olmadığı gibi, Nietzsche’nin, yani zekâyâ ya da akla karşıt gibi görünen bir yeteneğin başvurduğu eleştiri aracı nedeniyle de değildir.

³⁸ Bu sözcük aynı zamanda ‘lezzet’, ‘tat’ ve ‘çeşni’ anlamlarına da gelmektedir.

Kant’ın ve daha tuhafı, Wittgenstein’ın dışında, felsefi ve özellikle estetik düşünce zevk’i (beğeniye) ve özellikle sağbeğeniye (bon goût) anımsatabilecek her şeye karşı açık bir tiksinti gösterdi genellikle. Her ayırt etme yetisi böylece estetik yüklem analizlerinde yani genellikle bir apori (çözüksüzlük) dizisinde erimeye ya da antropolojik veya sosyolojik bir esin göreceliğinde yok olmaya adanmıştır. Oysa, Nietzsche Zerdüş’t e şunu söylediğinde içinde olduğumuz bu durumu önceden sezer: “Ve siz bana, ey dostlar, ‘renkler ve zevkler tartışılmaz,’ diyorsunuz ama her hayat renkler ve zevkler uğruna bir kavgadır! Zevk, aynı zamanda ağırlık, terazi ve tartıcıdır; ağırlık, terazi

ve tartıcı yüzünden kavgasız yaşamak isteyecek olan her canlı şeyin vay haline!” “Ağırlık, terazi ve tartıcı yüzünden kavgasız yaşamak” yani kişisel değerlendirme olmadan, bilimin ya da etik zorunlulukların nesnelliği ve yansızlığı adına yaşamak, bugün en büyük güçle ve çoğunlukla kör bir biçimde kendini benimsetmek isteyen şeydir açıkça. Ancak bu üçlü ağırlık, terazi ve tartıcı eğretilmesi, aşma istencinden başka basit zevk öznelliğini de ifade eder. Nietzsche bu duyuş tarzını bir kişisel tepki, gerçek bir duyma ve algılama biçimi olarak tanımladığında, bu tanım keyfi ve geçici bir estetik duyguya hiçbir şekilde atıfta bulunmaz. Zevkten söz eden, yorumdan, değerlendirmeden ve tartışmadan yani enerji niceliklerinin, gücün ve nihayet erkin varoluşundan söz ediyor demektir. Bedenin kendisi önceden gösterir bunu: Duyum, algı, zevk, bütün bunlar yorumlayıcı ve değerlendirmeye bir etkinliği içeren fizyolojik olarak koşullanmış birtakım işlevlerdir. Değerlendirmek, bir fenomenin, bir yapının ya da bir insanın hiyerarşik bir düzene göre değerini veya değersizliğini belirlemek değildir sadece; değer biçen varlığın bütünlüğünü bağlayan gerçek bir edimdir de.

Nietzsche kuşkusuz, bir önermenin doğruluğu ya da düzmeceliği sorununun değer sorununa göre ikincil olabileceğini dile getirmeye cesaret eden tek filozoftur. İster din ister ahlak isterse idealizmin ve doğal olarak sanatın birçok formu söz konusu olsun, eleştirel yöntem ve düşünce tarzı olarak değerlendirmenin önceliğini ortaya koydu. Her hakikat kararı üzerine bu değerlendirme üstünlüğünün, değer bir yaşamı koruma koşulu olmasıyla ilgili olduğunu, onun nihilizmin olumsuz ve tehlikeli güçlerine karşı estetik bir yaşam uyarısı olduğunu biliyoruz. Zevk ve tiksinti ancak güç ilişkileri ve sürekli çatışmalar içinde anlamı olabilen kavramlardır. Sanatsal nitelikler ya da kültür formlarıyla ilgili her hiyerarşik ayrımcılık fikrinden korkmayı fobik bir şekilde işin içine sokan bizimki gibi bir çağ için, değerlendirme her zaman daha utanılası bir edim gibi görünür. 18. yüzyıl Fransızlarının klasik ülküsünü anımsatan Nietzsche onların ölçütlerini şöyle tanımlar: “Tat duyumlarından, ani bıkkınlıklarından, yabancı olan her şeye karşı *ikircimli* ihtiyatlarından, zevkten yoksun kaygılarından vb. çok emin bir şekilde, evet ve hayır.”

“Nietzsche’nin usdışılığı” hakkında eski eleştiriyi yeniden işleyen Habermas’ın işin içinde olması, kesinlikle “tat duyumuyla ilgili evet ve hayır”a karşı olmaktır. Habermas’ın kanıtlaması, zevk yargısının bizim filozofta aklın yerini almaya yöneleceğini ve düşüncesinin önemli tutarsızlıklardan zarar göreceğini söylemekten ibarettir. Nietzsche ile ilgili bir usdışılık fikri, birbirine indirgenemeyen iki düşünce tarzının birbirine karışmasına dayanır gerçekten: Birincisi; edim olarak, nihilizmin ve çökmekte olan yaşam biçimlerinin karşısında değer (valeur) zorunlu bir olumluluğunun onaylanması olarak değerlendirmenin üstünlüğünü ortaya koyarken, ikincisi; en azından ilke olarak, bizzat değerlendirmenin mantıksal çözümlemesinin ussal gerekliliğine dayanır. Kant’tan çağdaş analitik felsefeye kadar, ikinci düşünme tarzı ussallık adına estetik alanda ayrıcalıklı oldu. Zevkin öznel usdışılığı ile doğru ussal yöntem arasında, estetik ile mantık arasında bu karşıtlık gerçeklikte tümüyle yapaydır. Buna karşın Nietzsche bu karşıtlıklar oyununda, sertliği ve tutarlılığıyla eşsiz bir bilinçlilik, tam da örnek bir tutum gösterir gibidir bize. Gerçekten, onun konumu ilkin yüksek düzeyde stratejiktir. O her ne kadar değerlendirmelerini geçerli sayıp onaylayacak olan her kanıtlamayı veya her mantıksal yöntemi dışlamaya bunca dikkat ediyorsa da bu hiçbir şekilde mantığın ve discursif³⁹ bir düşüncenin “aristokratça” bir küçümsenmesinden dolayı değildir. Bu, her şeyden önce değerlendirmenin, değerlendirme zevkinin sadece bir kiplik olmasından, bir aciliyet durumuna, esasa *değın* bir önceliğe, örneğin, olan ve zorunlu olarak her mantıksal söylem çözümlemesini ikinci plana atan şeyle ilgili kendi bıkkınlığımıza karşı bir kavganın önceliğine yanıt vermesinden dolayıdır. Analitik araştırmaların değer yargısının doğruluğunu ve geçerliliğini

göstermesini beklemek gerekiydi, sonunda sessizliğe gelip dayanmak ya da daha kötüsü, bugün pek çok kez salık verilen ve tüm görecelik biçimlerini doğrulamaya yönelik bir bilgilimsel (épistémologique) maskaralıktan başka bir şey olmayan bu “değersel (axiologique) yansızlık”ı uygulamak gerekirdi. Analitik estetiklerin ve öteki mantıksal araştırmaların, değer yargısı olarak bir değer yargısının ussal açıklamasını bize sağlayamadıkları bir olgudur. Nietzsche demek ki Kant’tan sonra, yargının değer verici yapısı ile ancak tasarısının saygınlığını düşürebilen her mantıksal yöntem arasında bir karşılaştırmayı yeniden gündeme getirmekten iyice sakınmıştır.

[39](#) Discursif: Mantıkta, yargılanmaya dayanan, önermeden önermeye geçerek sonuca varan düşünce yöntemi. (Ed. n.)

⁴⁰ Çeviren: Kenan Saralioğlu

Robert Koop⁴¹

⁴¹ Koleksiyon yayımcısı (eski kitaplardan Laffont) ve Basel Üniversitesi'nde profesör olan Robert Koop, 19. yy. edebiyatı ve Baudelaire uzmanıdır.

Nietzsche Baudelaire'de "modern ruh"un temsilcilerinden birini, Wagner ve Delacroix gibi, bir "décadent" görüyordu. Cansıkıntısının şairi ile "bengi dönüş"ün filozofu arasındaki uygunluklar nedir acaba?

Baudelaire'in Nietzsche'nin çalışmalarında tuttuğu yer, 19. yüzyılın ahlakçıları ve büyük yazarlarının (Victor Hugo, Sainte-Beuve, La Rochefoucauld, Vauvenargues, Chamfort, Taine, Goncourt ve Bourget) yanında önemsiz gibi görünür. Onun adı ancak iki kez ileri yaşlarda ortaya çıkar: *Putların Alacakaranlığı*'nda (1888) ve *Ecce Homo*'da (1889). Peter Gast'a gönderilen bir mektubu ve *Öldükten Sonra Yayımlanan Yazılar*'daki bir on beş kadar anıştırmalı sözü dosyaya koyalım: Tamam olacaktır.

Ama yine de metinlerin düzeyini bir yana bırakırsak, iki yazarın aşağı yukarı benzer bir tarza sahip oldukları görülür. Walter Benjamin'den René Char'a birçok eleştirmen, cansıkıntısı şairi ile bengi dönüş filozofunu yan yana koydu.

Nietzsche'nin Baudelaire okumalarından açıklıkla söz ettiği metin, 26 Şubat 1988'de Nice'ten Peter Gast'a bir mektuptur. "Eskiden cesurca gibi görülebilen bir soruya, sadece bu soruya vermiş olduğum bir yanıt hakkında kendime hak verdiğimi görmekten bugün hoşnut oldum, şöyle ki: "Wagner'e en iyi hazırlanan kim oldu? Wagner'e rağmen ve Wagnersiz, en doğal ve en içten bir şekilde kim Wagnerci oldu? Bu soruya uzun zamandan beri kendi adıma cevap vermiştim: Adamakıllı deli *Kötülük Çiçekleri*'nin şairi, garip adam Baudelaire oldu bu. O zaman bu derinden Wagnerci karakterin yaşarken Wagner'i tanımamış olmasına üzülmiştim. Onun şiirlerinde başk a şiirlerde anlatımı bulunmayan adeta Wagnerci bir duyarlılığın izlerini ortaya çıkarmıştım (Baudelaire inançsız, mistik, "şeytani"dir ama özellikle Wagnercidir). Bugün de benimde başıma gelen bu! Fransa'da çok hayranlık duyulan ve benim de çok sevdiğim bu dehanın *Öldükten Sonra Yayımlanan Yapıtlar*'ından şu yakınlarda oluşturulan bir derlemeyi karıştırıyorum. Ne mi görüyorum? Dekadans psikolojisi (*Çırılçıplak Yüreğim*, Schopenhauer ve Byron'un durumunda, yanmış olanın tarzında) üzerine çok önemli uyarılar arasında, Baudelaire'in 1861 Nisan'ında *Revue européenne*'de yayımlanmış olduğu bir inceleme ile ilgili Wagner'in yayımlanmamış bir mektubuna rastladım. Size onu aktarıyorum [...]" Wagner'in mektubunun tam metnini izler. Nietzsche şunu da ekler: "Böyle bir minnetarlık hatta hayranlık belgesini, eğer tamamen yanılmıyorsam, Wagner ancak bir kez daha, *Tragedyanın Doğuşu*'nu görmüş olduktan sonra yazdı."

Nietzsche demek ki Baudelaire'i yaşamının iki farklı döneminde okuyacaktır. İlkin, içgüdüsel olarak derinden Wagnerci olarak hissetmiş olacağı *Kötülük Çiçekleri*'ni alacaktır eline; sonra, 1887'de Eugène Crépet tarafından yayımlanan *Öldükten Sonra Çıkan Yapıtlar*'ını okuyarak sezgisinin doğrulandığını görecektir.

Ancak Nietzsche, Baudelaire'i, onu okumadan çok önce tanıyordu. Fransızca okumaları sırasında ki bunlardan bazıları Basel günlerine kadar uzanır, adına rastlamıştı onun 1883-1884 yıllarında Nice'te

geçen ilk kış döneminde Bourget'nin *Çağdaş Psikoloji Denemeleri*'yle karşılaşmıştı. Baudelaire üzerine denemede, cilt bununla başlar, Bourget bir "dekadans kuramı" tasarlar: İnsanı doğadan gittikçe daha çok uzaklaştıran ileri bir maddi uygarlık, "insanla çevre arasında kaçınılmaz olarak bir uyumsuzluğa" yol açmaktadır. "Cansıkıntısı", "melankoli", "bulantı" üreten, nihilizme ya da kötümserliğe de varan "bir ahlak bunalımı"nın kaynağı olur bu uygarlık. Schopenhauer ve Baudelaire, "her gün batı uygarlığını daha çok karartan bu yaşamı yadsıma anlayışı"nın kendine özgü temsilcileri arasındadır.

Bourget'ye göre toplum, bütün organizmalar gibi, farklı basamaklardan doğan enerjinin birliğe bağlı kalmasıyla ancak işleyebilen bir organizmadır. Aksi takdirde anarşi ve dekadans vardır: "Bir dekadans stili, kitap birliğinin sayfa bağımsızlığına, sayfanın cümle bağımsızlığına, cümlelerin de sözcük bağımsızlığına yer vermesi için oluşturulduğu stildir." Nietzsche 1883-84 kışı boyunca tuttuğu not defterlerinden birinde bu tanımları aktarır ancak Baudelaire'in adını –onun için bir şey ifade etmez bu– Wagner'le değiştirir.

Weimar'daki Nietzsche Arşivi'nde korunan *Kötülük Çiçekleri*'nin örneği, Nietzsche'nin daha çok Baudelaire'in şiirleri üzerine Gautier'nin yazdığı notlara takılıp kaldığını düşündürmektedir: Kurşunkalemle altı çizilen dizeler ve sayfa kenarı notları önsözde kitabın kendisinden daha çoktur, kitapta sadece yedi şiirin sayfa kenarında okuma belirtileri görülür.

Gautier, Baudelaire'i dekadansın ilk temsilcilerinden biri yapan kişidir. Nietzsche demek ki Gautier'nin notlarında Bourget'nin bildiği şeyin doğrulandığını görüyordu.

Baudelaire, Bourget ile Gautier arasında olan ama aynı zamanda Basel'de okuduğu Sainte-Beuve ile Maxime Du Camp arasında da olan Nietzsche'de görüldüğü gibi, "modern ruh"un kendine özgü temsilcilerinden biridir, 1830'lu yılların romantizminin bir çocuğudur. Wagner ya da Delacroix gibi bir dekadandır. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de kaleme alınan bilanço işte bundan dolayı: "Bugün bile Fransa hâlâ en tinsel, en süzölmüş Avrupa uygarlığının beşiğidir, en gelişmiş zevk okuludur: Ama bu beğeni Fransasını keşfedebilmek gerekir. Onun temsilcileri kendilerini iyi saklıyorlar [...]. Belki Schopenhauer, bu ruhun Fransa'sında, bir karamsarlık Fransa'sında, Almanya'da asla yaşamadığı ölçüde, kendi yurdunda hissedecektir kendini ve en ince ve en mızımız Parisli şairlerin uzun yıllardan beri etine kanına karışan Heinrich Heine'den ve yaşayan tarihçilerin *ilki olan* olan Taine aracılığıyla şimdilik zalimce etkisini sürdüren Hegel'den söz etmiyorum. Richard Wagner'e gelince, Fransız müziği "modern ruh"un gerçek ihtiyaçlarını ifade etmeyi öğrendikçe daha çok "Wagnerleştirecektir", böyle bir tahmin yapılabilir; bugün bile yeterince yapılıyor! Fransa'nın üstünlüğünün temelini kuran üç tema var: "Sanat için sanat" tutkusu, onun ahlakçı kültürü (Stendhal) ve onun müzik beğenisi (Bizet)." Bu uzun aforizma ile ilgili –Baudelaire'in adı geçmez burada– 1885 Haziran-Temmuz tarihli bir not defterinde bir ilk düzeltme söz konusu. Metnin gidişi aynı: Fransa üzücü bir alçaklık eğilimine karşın büyük bir ülke olarak kalır ama Fransa'nın üstünlüğünü destekleyecek üç kanıt verecek yerde, Nietzsche "üstün ruhlar"ın sıralamasına girer. Montaigne'den Stendhal'e düzyazı ustalarına adanan hızlı bir ufuk turundan sonra, Nietzsche şairlerin payına düşen bir açıklamayla bitirir: "Fransa'da şairlerle ilgili oluşan her şey Heine'nin ve Baudelaire'in etkisiyle olur, Leconte de Lisle'yi dışta tutabiliriz belki; çünkü Schopenhauer'in bugüne dek Fransa'da Almanya'dakinden daha çok sevilip okunması gibi, Heine sevgisi de Paris'e göç etti. Karamsar Baudelaire'e gelince, o Parisliler kadar Alman olan şu pek tuhaf amfibilerin dünyasına aittir; onun şiirinde Almanya'da "ruh" ya da "sonsuz melodi" veya bozan da "efkâr" denilen bir şey var. Öyle de olsa, Baudelaire belki sefih ama çok kesin, çok kategorik, kendinden çok emin bir zevk adamıydı; bugün kararsızlara kan

kusturması bundan. Çağının yalvacı ve Delacroix'ın savunması olmuşken, belki de Paris'in şu anda ilk Wagnercisi olacaktır. Baudelaire'de çok Wagner var.”

1884-85 tarihli defterlerde bulunan bütün notlar arasında Baudelaire'in en önemli notu budur.

Bu yıllarda Baudelaire'in ve Wagner'in ilişkilerinden tümüyle habersizdir. Peter Gast'a şöyle yazmıştı Nietzsche: “Onun şiirlerinde adeta Wagnerci bir duyarlılığın izlerini göstermiştim.” Adam ve Deniz'in son iki dördlüğü, Maske'nin son dördlüğü, Güzelliğe Övgü'nün son dördlükleri, De profundis clamavi'nin (Haykıran Derinlik) son dördlüğü, Yalan Aşk'ın son dördlüğü, birinci bölümün son iki dördlükleri ve sondaki iki dördlük söz konusu, nihayet Güzellik başlığı küçük bir çarpı ile işaretlenmiş. Nietzsche *Kötülük Çiçekleri*'ni oldukça hızlı bir şekilde taramış gibi görünüyor. Dikkatini çeken şiirler esas olarak ya estetik ya da metafizik konuları işlemektedir, Héautontimorouménoların kavgalarını ya da Delphine ile Hippolyte'nin sonsuzluk aşkını değil. Wagnerci duyarlılığa gelince, bunu Güzelin ve İyinin ya da Güzelin ve Gerçeğin ayrışmasında bulabilirdik; Nietzsche'nin dikkatini çeken neredeyse bütün şiirlerden alınacak sonuç içinde, Baudelaire'in “al işte!” dediği ders budur.

Dikkati çeken şey, Wagner'in, Baudelaire ve Delacroix ile yakınlığıdır. “Avrupalı ruhların, gelişmeleri içinde ortaklaşa sahip oldukları şey, örneğin Delacroix ile Wagner arasında bir karşılaştırma sayesinde görülmüş olmalıdır; biri ressam-şair, öteki şair-müzisyen, Fransız ve Alman yeteneğinin farkına göre. Ama bunun dışında, özdeşirler. Delacroix, üstelik de çok müzisyen – bir Coriolan uvertürü. İlk yorumcusu, Baudelaire, bir tür müziksiz Wagner” (not defteri Nisan-Haziran 1885).

Bu bölüm, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin 256. aforizmasında –ama Baudelaire adı bu kez görülmez– yeniden bulunur; Nietzsche burada bütün büyük kafaların ortaya koydukları “Avrupa birliği arzusu”nu çağının “milliyetçi çılgınlık”ının karşısına koymaktadır. “Napolyon, Goethe, Beethoven, Stendhal, Heinrich Heine, Schopenhauer gibi insanları düşünüyorum; Richard Wagner'in adını da onların arasında sayarsam kınamayın, kendisiyle ilgili yanlış düşüncelerinden dolayı onun hakkında yanılmamalıyız [...]. Onunla kırklı yılların Geç Fransız Romantizmi arasında yakın ve içten bir benzerlik vardır.” Hazırlık notlarında geçen Baudelaire adı, Nietzsche tarafından yayımlanan metinden iki kez kaybolur. Yargısından mı kuşulanmaktadır Nietzsche? Baudelaire'i yeterince tanımadığını mı düşünmektedir?

1888 yılının başlangıcında –bilinçli yaşamının son yılı– Nietzsche, Baudelaire'in *Öldükten Sonra Yayımlanan Yapıtlar*'ını okuyunca sezgilerinin doğru olduğunu görür. Bütün değerlerin altüst edilmesi amacıyla geniş alıntılar yapar ondan.

Bu alıntıları Tolstoy'dan (*Dinim*), Goncourt'lardan (*Jurnal*), Benjamin Constant'tan (Waldstein'a Önsöz, Dostoyevski'den *Ecinniler*), Julius Wellhausen'den (*Prolegomena zur Geschichte des Volkes Israel*) ve Renan'dan (*İsa'nın Yaşamı*) alınan çok sayıda alıntılar izler. *Ölümünden Sonra Yayımlanan Yapıtlar*'dan yapılan seçmeler demek ki belirli bir bağlam içindedir: Avrupa nihilizminin tarihi, bölüm: Karamsarlık, alt-bölüm: Edebiyatta karamsarlık. Söz konusu seçmelerden hemen önce gelen plandan açıkça anlaşılan budur: “‘Büyük Zevk’ için; bundan kısmen acı çeken kısmen kendini doğuran sinirli-katolikçe-erotik edebiyat, Fransa'da yazınsal karamsarlık, Flaubert, Zola, Goncourt, Baudelaire, Magny'de Akşam yemekleri.”

Nietzsche'nin *Öldükten Sonra Yayımlanan Yapıtlar*'dan yaptığı seçmeler, “güç olarak karamsarlık” ile “zayıflama olarak karamsarlık” yani “dekadans” olarak karamsarlık arasındaki ayrımı aydınlatmaya yönelikti. Baudelaire, bütün açıklığıyla, bu sonuncu eğilimi temsil eder. Yüreğim

Çırlıplak'ı okurken Nietzsche'yi şaşkına çeviren "dekadans psikolojisi üzerine önemli uyarılar" idi.

Nietzsche'nin seçmeleri genel olarak Crépet baskısını izler, hiç yorumlanmamıştır bunlar; sadece üç kez, uyumsuzluğunu ifade eder Nietzsche: Pétrone hakkında, dünyanın sonu üzerine en önemli sayfada açıklanan insanlık geleceğinin Baudelairece görüntüsü konusunda ("Korkunç!" diye haykırır) ve nihayet Voltaire konusunda (Baudelaire'in tiksindiği ama Nietzsche'nin Rousseau'ya karşı savunduğu yazar).

Bu ayrılıklar Baudelaire'in yazılarında Nietzsche'nin kendi düşüncelerini ve kendi yargılarını bulduğu çok sayıda yazıyı unutturmamalı bize: George Sand üzerine, basın üzerine, demokrasi üzerine, kadınlarla mücadelenin zorunluluğu üzerine, aynı zamanda deha adamının yalnızlığı üzerine, ahlaksal yargıların ya da kalp atışlarının "kendini aldatma"sı (mauvaise foi) üzerine.

Wagner Olayı'nın ilk yazımını içeren 1881 ilkbahar tarihli bir not defterinde, Baudelaire ile Wagner arasındaki benzerlik özdeşleştirmeye kadar varır: "Oldukça modern, sapık, değişik ve çarpık, deyim yerindeyse, Wagner'in ortaya koyduğu soruya hazır birinin olup olmadığını düşündüm çok. Olsa olsa, Fransa'da, belki: Charles Baudelaire.

Oysa, Baudelaire'nin çizgileri Wagnerinkilerle ne kadar karışıyor, Nietzsche'nin yargıları Bourgetinkileri ne kadar doğruluyorsa, Nietzsche de Wagner'le ve dolayısıyla, Baudelaire'le de o kadar özdeştir: "Benim kaygım, en içten endişem, gerçekte dekadans sorunu oldu her zaman ve bu konuda nedenlerim de oldu." *Ecce Homo*'da şöyle yazar Nietzsche: "Benim bir dekadandan olduğum gerçeğini bir yana koyalım, ben onun karşıtıyım da."

Nietzsche'nin yayıma ayırdığı Baudelaire üzerine tek parçayı sonunda *Ecce Homo*'da buluruz. Bir daha söyleyelim, Baudelaire Wagner'e yakındır, *-İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de olduğu gibi- Avrupa romantizmi bağlamında yer alır. 256 no'lu aforizmaya gönderme oldukça açıktır: "Ancak Wagner'i nereye koymak gerektiğini, en çok nereye yakın olduğunu daha önce (*İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de) açıkladım: İkinci kuşak Fransız romantiklerine, Delacroix ve Berlioz gibi yüksekten uçan, müthiş ihtiraslı bu sanatçılar soyuna, doğuştan onulmaz bir şey olan bir tutku derinliğine, gerçek üslup fanatiklerine, sapına kadar virtüöz olan sanatçılar soyuna... Ve kim oldu Wagner'in en birinci anlayışlı yandaşı? Charles Baudelaire; Delacroix'ı ilk anlayan da kişiliğinde bütün bir sanatçılar soyunun birbirini tanıdığı bu kendine özgü dekadandan Baudelaire oldu. Ve hiç kuşkusuz sonuncu da..."

⁴² Çeviren: Kenan Saralioğlu

Fabrice Zimmer

Nietzsche’de; Baudelaire’in, Barbey d’Aureville ve Wilde’ın düşündükleri gibi, düşüncesini “dandysme”e⁴³ yaklaştran tam bir görünüş ahlakı vardır.

⁴³ Dandysme (dandiklik): İnce tavırlar, aşırı incelik, dandinin ahlaksal tutumu (ilgisizlik, başına buyruk bir estetizm). “Dandiklik aşırı bir süslenme ve maddi bir incelik zevki değildir.” (Baudelaire)

“Ah! Bu Grekler, nasıl da biliyorlar yaşamayı! Yiğitçe yüzeyde kalma; kumaşa, deriye tutunma; görünüşe tapınma ve biçime, seslere, sözcüklere, bütün bir Olimpos görüntüsüne inanma kararlılığını gerektirir bu! Bu Grekler yüzeyseldirler... Derinden!” Nietzsche *Şen Bilim*’in 2. basımının (1886) önsözünde böyle haykırır. Burada bir kapristen söz ediyor değiliz; Nietzscheci düşüncenin ağırlık merkezlerinden birine, üstünde pek durulmayan ama en önemlilerinden birine değiniyoruz.

Bu övgü, bir yüzeysellik övgüsü değil de belli bir “hafiflik” övgüsüdür –aynı yıl (1886) yayımlanan *İyinin ve Kötünün Ötesinde*’nin birinci bölümünde² bunun yeni bir formülasyonunu buluruz– ve Nietzsche’nin öteki yapıtlarıyla da tamamen tutarlıdır. Her ne kadar Nietzsche’nin parçalı düşüncesine bir mimari kazandırmak istesek de, (bu düşünce, bazen söylendiği gibi, mantığı mantık olduğu için reddediyor değildir ancak onu yoksullaştırıcı olarak gördüğünden güvenmez ona) bu tutum; “idealar” adı verilen şeyin ya da *Ecce Homo*’da ve *Putların Alacakaranlığı*’nda “idoller” denilen şeyin Nietzsche tarafından reddedilmesinden yani Batı idealizminin ve onun gerçeklik dünyası ile üstün “özler” dünyası arasındaki “aldatıcı” karşıtlığının yeniden ve esastan tartışma konusu yapılmasından kaynaklanır önce. Bir “başka dünya”nın varlığını yok sayan bu “Platon karşıtlığı”, hiç kuşkusuz Nietzsche’ye sadece görünüşten yana olma serbestliğini sağlar; onun amacı bu görünüşü yavan bir şekilde övmek değil onda yeni değerler aramaktır.

Belli bir us (raison) geleneğinde, usun bizi ancak yerleşik varsayımlarımızın totolojik onayına götürebileceği geleneğe bir tuhaflık bulan ve bir başka üstün bilgiyi, şiirsel doğa bilgisini bu geleneğin karşısına koyan kendi bilgi eleştirisini de barındıran bir yeniden yapılanma. Çünkü Nietzsche, verimlilikleriyle ölçülen bilim ve tekniklerin hakikatleri gibi “pratik” hakikatlerin statüsünü, bizim ancak estetik ile yaklaşabileceğimiz bambaşka bir hakikatin statüsünden açıkça ayırır. “Derinden yüzeysel” gibi paradoksal bir ifadenin anlamlarından biri de budur zaten; kendinde (en soi) görünüşün yüceltilmesi değildir bu; bu anlam aslında sadece boşluğa götüren sözde “derinlik”e aykırı olduğu için, nesnelere daha yüksek hakikatini barındıran hakikate, o gizeme saygılıdır. *Şen Bilim*’in önsözünde Nietzsche, bu pozitivist kabalığa, bizim “her ne pahasına olursa olsun hakikat” ihtiyacımızın yansıttığı bu “beğenisizlik”e şiddetli bir öfkeyle de saldırır zaten: “Şu toy adamın budalalığı tiksindirir bizi, diye yazar: Oldukça deneyim sahibiyiz, oldukça ciddi, neşeli ve derinlikliyiz... Perdeleri olmadan, hakikatin hakikat kalabileceğine inanmıyoruz artık (...) Her şeyi çıplak görmemeyi, her şeye tanık olmamayı, her şeyi anlayıp “bilme”ye çalışmamayı şimdi bir yöntem sorunu yapıyoruz.”

Nietzsche’nin Greklerde övdüğü “derinden yüzeysellik” demek ki daha geniş, daha derin bir başka bilgiye güzellik yoluyla bir çağrı olarak okunmalı. *Şen Bilim*’in 81. aforizması açıklar bunu: “Bu

aylak adam Iphigénie temsilinden çıkarken ‘ne güzellik var bunda’ diye sorarak”, Nietzsche’yi sorgular orada. “Hiçbir şey!” diye yanıt alır ondan. Nesnelere bu gizemine ve estetik seyrine verilen bu değer ile “dandysme”in temellerinden biri arasında ortaya çıkan bu ortaklıktan burada şaşkına döneriz ancak basit bir ortaya çıkma olgusuyla, “dandy”nin Güzel ile Doğru arasına yerleştirmeyi başardığı kimlik budur işte. Çünkü “dandy” giyimsel bir gösterişle hiçbir şekilde tanımlanamaz. – Dandysme ve George Brummel Üzerine’de³ Barbey’i de güven altına alan gerçek “dandysme” “bir giysi yadsıması”dır– ancak Güzel’in araştırılmasına kurucu bir ahlaksal rol veren estetik bir başkaldırı ile tanımlanabilir.

Nietzscheci tavır ile kaba biçimlerinden onu ayırmak için “kurumsal” olarak nitelendirebileceğimiz bir “dandysme” arasında çizebileceğimiz tek koşul burada değildir. Ya şamanın “parıltılı yalan”ı ve varoluş için gereken, toplumsal olduğu kadar bireysel de olan⁴ “başlıca hatalar” üzerine Nietzsche’nin yinmeli açıklamalarıyla, estetik diyaloglarında⁵ Wilde tarafından kaleme alınan ünlü *Yalana Övgü* arasında koşutluklar kurmak da ayrıca aydınlatıcı olur. Nietzsche, yaşamak için bazen “geçici bir körlük”e ihtiyacımız olduğunu ve “derin olan her şeyin maskeyi sevdiğini” kabul eder.⁶ Wilde, o da kendi açısından, maskenin gerçeklikten her zaman daha gerçek (vrai) ve daha ahlaksal (moral) olduğunu ileri sürer. Basit bir derece sorunu, çünkü temel aynıdır: Wilde için olduğu gibi Nietzsche için de akılla ulaşılamayan hakikatin kaynağı gerçekte görünüştedir; orada hakikat ancak sezme yeteneğinin bulunduğu bu eşsiz “dandy” özelliğiyle elde edilebilir ya da yaklaşılabılır ona.

Aynı şekilde “dandy” etiğinin, sürekli kendi kendini keşfeden, yaşamını sürekli bir sanat yapıtına dönüştüren insanın, Nietzsche’nin “insanüstü” kavramı ve –çünkü “*Güç İstenci*” *Yoktur* adlı yapıtında⁷ Montinari’nin yazdığı gibi, Nietzsche’de “üstün insan” (surhomme) yoktur, sadece bir “insanüstülük” (surhumanité) ilkesi vardır– ve onun “tüm değerlerin altüst edilmesi” amacı ile birçok ortak noktalarının olduğunu ileri sürebiliriz. Her iki durumda, Nietzsche’nin “dandy”yi de, aristokratik ahlakın yeniden değerlendirilmesini de, birlikte çözüme havale etmesi, gerçekte onun kendi değerlerinin trajik bir öz yaratımıyla (autocréation) ilgilidir. Çünkü –Baudelaire de bunu söylemekten vazgeçmez– “dandy” her şeyden önce, asaleti kendisiyle başlayan ve bayağı bir toplumun bağrında kendi değerlerini dünyanın suratına nefretle fırlatan, kendi kendini aristokrat ilan eden bir sahtecidir.

Tarzın rolü, Nietzscheci düşünce ile “dandysme” arasında nihayet son geçiş noktasını oluşturur. Çünkü Nietzsche’ye göre –o aynı zamanda Alman düzyazı ustalarının en büyüklerinden biridir– tarz dekoratif bir uru değil, onun gerçeği araştırmasında esas mekanizmayı temsil eder. Nietzsche için, tam olarak “dandy” için de, incelik bireysel ya da toplumsal, bütün davranışların temeli olabilen gerçek bir dürüstlük ilkesine de yakındır: Başka deyişle, incelik yaratıcı bir etik değerdir. Kısacası, Nietzsche her ne kadar bir “dandy” olmak için fazla sanatçı, fazla yaratıcı ve fazla “pozitif” kalsa da – zira Baudelaire’in *Çırlıçıplak Yüreğim*’de yazdığı gibi, “dandy” “hiçbir şey yapamaz”, yararlı olmak bile düşürür onu; onun başkaldırısı anlamsızlığın bir başkaldırısıdır; onda belirli bir umutsuzluk ya da en azından müzmin bir melankoli de görülebilir – onun yapıtlarında, başarısız kalmış ve “dandysme”i de üstü örtük olarak ebediyen içeren bu felsefeyi kurmaya özgü bir mimari de söz konusudur.

NOTLAR

1. Burada A. Vialette’nin çevirisini alıyoruz, *Şen Bilim*’in içinde, Idées-Gallimard.
2. “Filozofların önyargıları”, 2. aforizma.
3. Barbey d’Aureville, *Bütün Yapıtları*, La Pléiade, Gallimard, cilt 2.

4. Nietzsche'nin ölümünden sonra yayımlanan yapıtları, Gallimard.
5. Oscar Wilde, *Yalanın Sonu*, éd. Complexe ve Yönelimler, 10/18.
6. "Özgür Ruh", 40. aforizma, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin içinde.
- 7.azzino Montinari, "Güç İstenci" Yoktur, éd. L'Eclat.

⁴⁴ Çeviren: Kenan Sarılioğlu

Lionel Richard

Nietzsche öldükten sonra “*Güç İstenci*”ni yayıma hazırlayan kız kardeşi Elisabeth, onun düşüncelerini kendi görüşüne uydurup bozarak nasyonal sosyalizme yol verdi. İşte bu çarpıtmanın öyküsü...

Nietzsche, Nuremberg Mahkemesi’nin suçlu sandalyesinde mi? Fransa Cumhuriyeti’nin geçici hükümet delegesi François Menthon’a¹ göre, onu gerçekten burada düşünmek çok doğal. 17 Ocak 1946’da oturuma başlangıç konuşmasında Menthon, nasyonal sosyalizmin “uzak ve derin” kökenlerini araştırır. Fichte’nin savaşı savunmasından, Hegel’in “kaba Darwincilik”i ve Devleti kutsamasından, “ırk birliği”ni ve yeni bir “yaşam alanı”nın fethini yücelten bir propagandadan söz eder, sonra “güç istenci” üzerine kurulu “son Nietzsche felsefesi”nin “baskın” etkisinden dem vurur. Ona göre “insanüstülük”ü öğütleyen Nietzsche, sonunda bir “güçler seçimi”ne ve böylece “zekâ ve iradi enerji bakımından üstün, uzlaşımsal ahlakların hepsinden sıyrılmış modern bir barbar”a varır.

Menthon, her ne kadar Nietzsche felsefesinin Hitler’in ırkçı kuramlarından ve onların kötü taklitlerinden daha ince, daha karmaşık olduğunu kabul etse de onun felsefesinde gördüğü kötülüğü bağışlamaz: “Kuşkusuz bu felsefe ile nasyonal sosyalizmin hoyrat darkafalılığını birbirine karıştıramayız. Ancak Nietzsche nasyonal sosyalizmin sahip çıktığı atalar içinde sayılabilir pekâlâ, çünkü o, bir yandan hümanizmanın geleneksel değerlerinin eleştirisini haklı olarak tutarlı bir şekilde ilk ifade eden biri oldu ama öte yandan da onun yığınların yönetimiyle ilgili görüşleri Nazi rejiminin daha önce hiçbir engel olmadan egemenlerce ilan edilmesinde etkili oldu. Nietzsche zaten üstün bir ırka inanıyor ve genç bir ruh, bitmez tükenmez olanaklar gördüğü Almanya’ya üstünlük tanıyordu.”

Parlak bir denemeci olan Bertrand d’Astorg, *Terör Dünyasına Giriş*² adlı yapıtında, 1945 yılında, Nietzsche’den hesap sormanın olanaksız olduğuna dikkati çeker. Onun yapıtlardan beri Almanların beklediği “çağrı”dır, “olayların içinde Nazi Almanyası’nın bütün düzeni olabilecek bir yeni düzen”i esinleyen bir çağrıdır ona göre. Bu yapıt⁴⁵ “Terör Dünyasının esas ocağı”ni temsil eder. Nietzsche’nin nazizmi tanımış olsaydı, ondan tiksiniş olacağı ve SS’lerde somutlaşan üstinsanı reddetmiş olacağı -çömezleri emindir bundan- görüşüne ne yanıt verebilir? Tek yanıt vardır bunun: “Bir yazar sadece söylediği şeyden değil bütün okuyucularının onun söylemek istediğini bıkıp usanmadan araştırıp incelediği şeyden de sorumludur.”

⁴⁵ *Güç istenci...* (Çev. n.)

Savaş sonrası ansızın başlayan bütün bu suçlamalarda, bıkıp usanmadan başvurulmuş kaynağın *Güç İstenci* olmasıdır esas sorun. Oysa, 1959’dan itibaren Weimar’da Nietzsche’nin elyazmaları üzerinde çalışan Giorgio Colli ve Mazzino Montinari’nin³ gösterdikleri gibi, bu kitap ona atfedilen yazarı tarafından asla tasarlanmadı. 1887 güzünden 1889 ocak ayına kadar olan parçalar notlar halinde kaldılar. Belirsiz tasarı aşamasından öteye geçmediler. Bu parçaların arasında, 1888 ilkbaharına kadar olan ilk bölüm için, Nietzsche bir sıralamaya girer ancak bu sıralama hazır bir yapıya tümüyle uymaz. Bu malzemeler, 1901’de keyfi ve korkunç bir geleceği çağrıştıran bu başlık altında yayımlanması için düzenlendiler, bölümlere ayrılıp tanınmaz hale getirildiler: *Güç İstenci* böyle çıktı ortaya. Bu *ihtilâsların* başında filozofun kız kardeşi, Nietzsche arşivlerinin kurucusu Elisabeth

Förster-Nietzsche gelmektedir.

Tarihin cilvesi herhalde; bu düzmece kitap en çok yorumlanan kitaplardan biri oldu. Hemen hemen bütün yorumcuların dörtte üçü süresince, ona “Nietzscheci felsefenin esas izleği” gözüyle baktılar. Bu süreçte Fransa’da ne oldu? 1904’te Henri Albert tarafından yayımlandı, 1936’da Gallimard yayınlarında yeniden çevrildi, bu son yıllara kadar sayısız elkitaplarında ondan alınan parçaları saymazsak, aşağı yukarı otuz civarında yeni baskıya ulaştı. Kitabın ikinci çevirisine değinen ünlü Cermen dilleri uzmanı Geneviève Bianquis, onun girişinde şunu yazmakta hiç duraksamaz: “Nietzsche, yapıtlarının en önemlisi olarak *Güç İstenci*’ni, kendisi belirtmektedir.” Ancak şurası gerçek ki felsefi olarak çok daha nitelikli bir uzman olan Gilles Deleuze 1968’de hâlâ bu küstahça derlemenin sonucunu “çarpıtma” olarak adlandırmayı reddediyordu.

1904 yılında ağabeyine adadığı yaşamöyküsünde, Elisabeth Förster-Nietzsche, *Güç İstenci*’ni ağabeyinin gerçek felsefesinin bir hazinesi olarak gördüğünü yazar. Kardeşinin bu yapıtı, 1870 savaşı sırasında bozguna uğrayan ama yine de saldırıya geçmek için hiç tereddüt etmeyen Prusya alayının tepkisi karşısında geliştirdiğini açıklar. Onun temel dünya görüşü Darwin’in dünya görüşü yani hayatta kalmak için zorunlu bir savaş düşüncesi değil “güç istenci”dir. Bu anlamda, o bir Prusyalı tipinin ta kendisiydi, diye belirtir. Bir vatansever, bir savaşçıydı o.

Doğal olarak, olayların devamının da bunu gösterdiği gibi, Nietzsche kız kardeşine güvenmiyordu. Budala ırkçı Bernhard Förster ile evlenebilmiş olması onun körlüğünü yeterince gösteren bir işaretti. Onun darkafalı yobaz karakteri tedirgin ediyordu Nietzsche’yi. 21 Nisan 1883’te Heinrich Köselitz’e, kız kardeşinin ona, eğer Katolik olsaymış, “onun düşünme tarzından doğacak olan kötülüğü bağışlatmak için hemen bir manastıra kapanırdım.” dediğini yazar. Kız kardeşinin ona, “tamamen değışene kadar ve gerçekten iyi bir kişi olmaya gayret edene kadar açık bir düşmanlık” ilan ettiğini söyler Nietzsche. Annesine yazdığı bir mektubun başında “böyle acımasız bir yaratıkla akraba olmaktan” tiksinti duyduğunu açıklar.

Kısa zamanda, ne yazık ki kız kardeşine karşı kendini savunamayacak bir duruma düşer Nietzsche! Dul Elisabeth ilkin ona göz kulak olmak için ortaya çıkar. Sonra, ağabeyi öldüğünde onun bütün belgelerine el koyar. İngesini ve entelektüel mirasını kendine mal eder. Guillaume II.’nin hayranı, nasyonalist ve coşkulu bir savaş yanlısı olan kız kardeş, imparator tarafından horlanmış olan ve onu küçümseyen ölmüş ağabeyini aynı yolu izlemeye sürükler. 1914 yılında, onun Kahramanlar Kütüphanesi’nde tutulan ilk yazarlardan biri olması için kendine bir çekidüzen verir. Savaşı haklı gösterenlerin yanına onun metinlerini de koyar. 1915’te, tüm enerjisini hazırlanmasına katkıda bulunduğu yirmi binden fazla nüshası olan örnek bir alıntılar dergisini yayımlamak için kullanır. Sertlik, irade, vatanseverlik, kahramanlık – bütün bu erdemler, “bu yüce çağın yol arkadaşı”nda keşfedilecektir, okuyucuları bu keşfe çağırır Elisabeth.

1918’den sonra, aynı sahteci çalışmasını sürdürür. Aşırı sağın yandaşı, Frank Müfrezeleri’nden yana, milliyetçi-halkçı partinin üyesi ve aşırı sağın yandaşı olan Förster “arkadan hançerleme” efsanesine, Almanya’nın “içerden” ihanete uğradığı için yenilmiş olduğuna inanır kesinlikle. Weimar Cumhuriyeti onun için bir korkunçluktur, demokrasi korkuluğudur. 1922’de Almanya’nın dirilmesi için verdiği savaşa bir kez daha katar kardeşini: Demokratik sisteme karşı metinlerden bir seçki oluşturur (Devletler ve Halklar Üzerine).

Mussolini’nin, İtalya’yı ele geçirirken, Nietzsche’yi üstadı olarak tanımasını da böyle bildirir! *Elinden gelen şey*, ona olan hayranlığı konusunda Mussolini’ye güven vermek için Nietzsche’nin kalemine dört elle sarılmaktır. Arşivlerden fotoğraflar gönderir ona. Gazetelerde kendini faşizmin

yandaşı olarak ilan eder. Berlin’de, ona para yardımı yapan İtalya Büyükelçiliği ile temasa geçer. Bizzat Dük, onun bunca coşkuyla yönettiği kuruma toplan yirmi bin lireden bağışlar. Karşılık olarak Elisabeth’in sıcak teşekkürleriyle karşılaşır. Teşekkürler, kardeşinin her zaman “tercih ettiği ülke”, böyle diyor Elisabeth, İtalya için olduğu gibi, bizzat Dük içindir de.

1932 ocak ayında, Mussolini’nin oyunu “Yaz Gün” Weimar Ulusal Tiyatrosu’nda sahnelenir. Elisabeth yazarın gelişini heyecanla bekler. Ancak temsillerin açılışını varlığıyla onurlandıran bir başka önemli kişidir: Hitler. İlk temsilden sonra, bir çiçek demetiyle kapısında belirir. Hak edilmiş bir candan yakınlık! Kont Kessler Defterler’inde, 7 Ağustos 1932 pazar günü yazdığı bir notta, öğleden sonra Madam Förster-Nietzsche’yi ziyaret ettiğini ve onun kendisine, “en alt kademedeki şefe kadar” herkesin arşivlerde Nazi olduğunu söylediğini yazar. Kendisinin dışında ama o yine de her zaman “milliyetçi-halkçı”dır. Kont Kessler’in notları, Guillaume II.’nin dul eşi İmparatoriçe Hermine’in yakında çaya davet edildiğini de öğretir bize: “Nietzsche’nin ve Nietzsche arşivlerinin durumu bu işte. Ağlanacak bir durum!”

Elisabeth’in ve onun aracılığıyla, Nietzsche’nin adının aşırı sağla, özellikle de Nazilerle gizli anlaşması yıllar boyunca giderek daha da net görülmektedir. Volkischer Beobachter’de “Alman aydınları Hitler’e oy veriyor” başlığı altında bir çağrı yayımlanır. İmzacılar arasında, o zaman Yena’da bir hukuk felsefesi kürsüsü sahibi olan Carl Auguste Emge de vardır; Emge, Nietzsche Arşivleri Bilimsel Kurulu’nun başkanı, başka deyişleri bu arşivlerin yöneticisidir. Onun imzası niçin? Carl Auguste Emge, nasyonal-sosyalist hareketi olumlu değerlendirmesini, “kültürlerin evrimi ve sonu hakkında Nietzsche’nin fikirlerinin araştırılması”ni böyle açıklıyor Emge, borçluymuş...

Weimar’daki Silberblick villası böylece Nietzsche’ye tapınılan bir mâbet olur ancak bozulmuş ve aynı zamanda Nazi propagandasının kutsal tapınaklarından biri olan bir Nietzsche’dir bu. Bu durum, 1932’de düzenlenecek ilk bölgesel devlet olan Thuring’in, nasyonal sosyalist bir yönetimin politik gelişmesiyle de uyumludur zaten. 1933 ve 1934’te birçok Nazi yönetici, aralarında Hitler ve Rosenberg de vardır. (Rosenberg, *Güç İstenci*’nin sahibi kabul edilen yazarın doğumunun 90. yıldönümünün arifesinde oradadır) Elisabeth’e konukları olma şerefini bahşederler. Hitler ve Mussolini’nin 1934’te Roma’da buluşmaları sırasında, Elisabeth 16 Haziran tarihli şu telgrafi gönderir: “Friedrich Nietzsche’nin kutsal ruhu Avrupa’nın en büyük iki devlet adamının söyleşisini izliyor.”

Elisabeth 8 Kasım 1935’te, 89 yaşında ölür. Cenaze alayının bulunduğu, Hitler’in de orada hazır olduğu bir tören yapılır. Max ve Richard Oehler adlarında, ikisi de Nazi, yeğenleri vardı onun. Richard, sözümona filozof, “vatansever Alman” Nietzsche’yi onun “dünya bolşevizmine karşı mücadele”sini öven makale ve kitaplarla kendini harcayacaktır. Ancak arşivlerin yönetimini Max alır. *Yıllardan beri* kendisine bahşedilen bölgede Silberblick villasını olduğu gibi korur. Ödülü büyük olur: Rosenberg, 15 Ekim 1944’te, Weimar Ulusal Tiyatrosu’nda büyük adamın 100. doğum yılı törenlerini başlatır. Ne yazık ki bu törenler için düşünülen resimli albüm, henüz bitmemişken, ortaya çıkarılamayacak bir şekilde bombardımanlarla yok edilmişti.

1995 yılında, belgelerle dolu *Güç İstenci*’nin *Zaferi* adlı yapıtında, Martha Zapata Galindo, uzun süre, yaygın bir anlayışın aksine, III. Reich’in Nietzsche’yle ilişkilerinin ciddi bir şekilde araştırılmadığını saptar. 1945 sonrası Alman filozoflarının çoğuna göre, gerektiğinde, Nietzsche’nin Nazi ideolojisinin habercilerinden biri olarak sayılıp sayılmaması gerektiğini düşünmek uygun bir tutum idi. Ancak onlara göre, kullanılmış olan yöntem çok önemli değildi. Ve yine onlara göre, Reich ne zekânın, ne felsefenin orada gelişmediği ve orada ortaya çıkan sözümona “düşünce”nin üzerinde

durmanın hiçbir zahmete değmeyeceği bir barbarlık kışkırtıcısından başka bir şey olmadı.

1933'ten sonra kariyerlerini sevinçle sürdüren üniversite üyeleri, savaşın ertesinde bu dünya görüşünü davranışlarıyla onaylıyorlardı. Heidegger, Gadamer ve birçok ötekiler gibi, kendilerini kendi yurtlarında sürgün ya da gizli faşist düşmanı sansalar da Nietzsche arşivlerinin ünlü Emge'si gibi bu konuda yüzsüz de olsalar, o dönemi ve bu dönem üzerinde yoğunlaşan her düşünceyi baskı altına alıyorlardı. Nietzsche'nin sadık hayranlarına gelince, onlar idollerine saygısızlık edilmiş olduğunu, onun nasıl inceleneceğinin bilinmediğini saptamakla yetiniyorlardı.

Bundan dolayı Martha Zapata Galindo, 1933 ve 1945 yılları arasında, ona adanan bütün makale ve kitaplardan hareket ederek, Nietzsche'nin bütün görüntüsünü yeniden oluşturma hedefini vermişti kendisine. Onun metinleri dikkatle incelemesi, Nazi yorumcularının kendi görüş açıları içinde birtakım farklılıkları dile getirebildikleri ancak öz üzerinde aralarında büyük bir çoğunlukla anlaşmış oldukları sonucunu çıkarma yetkisi verir ona. Sonuç, Nietzsche'nin düşüncesi III. Reich'in ideolojik sloganlarına uyarlanmış oldu, öyle ki bu düşüncenin basite indirgenip çarpıtılması Alman toplumu faşistleştirmeye yardım etti.

Yine de bu çarpıtmanın bu kadar kolay olmasının ve zengin ve ilginç bir sentezde (Nietzsche ve Almanlar) Zerdüşt yazarının Nazi Almanyası'ndan çok daha önce kutsallaştırılmış olduğunu gösterme onurunun İsraili Steven E. Aschheim'e ait olmasının nedenini anlamaya çalışmak gerekir. Sesinin gürlüğüne karşın bu kutsallaştırma Bismarck'a duyulan derin saygıya ulaşmadı ama onun parıltısı yoğun oldu. 19. yüzyılın sonundan beri, "Nietzschecilik" denilen şey, bir parti ya da bir hareket tarafından üstlenilen özel bir politik ideoloji değildi. Ancak yerinde olarak dogmalara hiç yüz vermemesi nedeniyle, kurumsal ve sosyal bütün yaşam alanlarına yerleşti. Nietzsche, kimi kez eleştirel ya da yergisel kimi kez de trajik birçok tiyatro oyununa da konu oldu. Bu oyunlardan birini, 1896'da, ünlü doğalcı yazar Arno Holz yazdı.

Onun birçok aforizması ya da kitap başlıkları her gün beylik sözler gibi ortaya atıldılar. Nietzscheci anlaşılmasız fikirlerle bir tür yakınlık oluyordu kendiliğinden. Bu yakınlık belli sözcüklerin kullanımına kadar yansıtılıyordu. "İyinin ve kötünün ötesinde", "Üstün", "Güç İstenci", "değerlerin dönüştürülmesi", bunlar öğrencilerin gündelik diline nüfuz eden klişeler. Sosyalist ortamlarda olduğu gibi liberal çevrelerde de muhalifler "Sarı yaratık!" gibi bir deyimle azarlamıyordu. Bu muhalifler bir "Efendiler ahlakı"ndan dolayı kınanıyordu.

Weimar Cumhuriyeti yönetiminde, aşırı sağ "millileştirilmiş" bir Nietzsche imgesini ileri sürdü. "Almanlık"ın temsilcisiydi bu. 1926'da, bir Nazi olan Franz Haiser, *Efendiler Ahlakı Açısından Yahudi Sorunu*'nu yayımlar ve *Deccal* ile *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'de Yahudiler'in "vatandaşlıktan çıkarılma"sıyla ilgili olabilecek bütün bölümleri araştırmaya girişir. *Halkların Yaşamında Sosyal Asalaklar* üzerine bir kitapta, filozof Arno Schikendanz Yahudiliğin doğasını "hareket halinde bir yıkım" ifadesiyle, Almanlığın doğasını da "yaşam atılımı"yla tanımlar. Bu karşıtlık sadece açık bir çatışmaya varabilir çünkü Alman olmanın "biricik ve kutsal yasası", Nietzsche'nin ilkesidir bu, "ne isen o olmak"tır.

Nietzsche böylece, Hitler'in iktidara gelmesinden çok önce nasyonal-sosyalist kalıtla bütünleşmiş olur. Hem zaten 1931'den beri resmi olarak da öyledir. Nazi Partisi'nin kuramsal dergisi *Aylık Nasyonal-Sosyalist Muhtıralar*'da Nietzsche o zaman bir "hareketin habercisi" olarak ileri sürülmüştür. Dönemin bir Yahudi tanıdığı olan Arthur Prinz, 1932 tarihli bir makalede, Yahudi düşmanlığını ve Yahudilerin Alman toplumundan atılmasını yaymak için bol bol Nietzsche temalarının kullanıldığını ürküntüyle kaydeder.

1933'ten itibaren Nietzsche, Almanya'nın büyük adamları anıt-yapısına girmiştir. Sözünden sapmayan ve çok sivri bir Nazi filozofu Alfred Bäumler, onun bütün yapıtlarını yayımlama sorumluluğunu alır. 1935'te, şu cümle üzerine makaleyi bitirir: "Törendeki gençleri Heil Hitler'lerle alkışladığımızda, bu sözcükler arasında Friedrich Nietzsche'yi de selamlıyoruz."

Güç İstenci'nin uydurma yazarı, Yahudi düşmanlığından başka, bu düşmanlık kadar bir yıkım mantığına sokulmuş girişimleri aklamak için de yardıma çağırılmıştır. Gücsüzlerin, hastaların, "bozulmuşlar"ın kökünü kazımanın tam sırasıdır. 1920'den beri, köktenci soyarıtımı ve eziyetsiz ölüm yandaşları, bir hastanın sosyal bir asalak olduğu yönündeki inançlarına destek sağlamak için Nietzsche'den referans alacaklardı. Naziler iktidara geldiklerinde, entelektüel denen alçaklar, toplumun "yeniden canlandırılması" konusunda, Nietzsche'nin uydurma otoritesi aracılığıyla, demek ki daha önceden yerlerini almışlardır. Durumu niteleyen bir örnek, bir psikiyatr ve "sağlık koruma uzmanı" Kurt Hildebrandt ki o, *İnsan Varlığının Normalliği ve Bozulmuşluğu* adlı bir çalışmasıyla ünlenmişti; 1941'de, Nietzsche'nin kişiliğine, "güç istencinin habercisi" arasında "bozulmuşların, gücsüzlerin yok edilmesi"nin bir savunucusunu da ekler.

Kuşkusuz, Nietzsche'de Alman toplumu için oldukça marazi bir kişilik gören 19. yüzyılın sonundan beri tutucu bir akım var ola geldi. Almanlar, bu görüş açısı içinde, onun karşısına ancak kendi geleneksel, ulusal ve dinsel değerlerini koyabiliyorlardı. Bu tutucu kanadın bir kısmı, III. Reich yönetiminde, politik olarak Nazi iktidarını tam olarak benimserken, Nietzsche'ye resmen saygı göstermeyi reddetti hatta açıkça eleştirdi onu. Bu kesim Nietzsche'yi Hıristiyan düşmanı, Yahudi dostu, Fransızsever ve nihilist olarak, kısacası ulus düşmanı bir kişi olarak görüyordu.

Ama yine de sormak gerek, bu akımın gücü neydi? Arno Münster, çok açık ve kanıtlarla dolu *Nietzsche ve Nazizm* (Kimé Yay., 1995) adlı küçük bir kitapta, onun ne kadar "azınlıktan yana" olduğunu vurgular. Onun temsilcileri resmi çizgiye rağmen birbirlerini duyabilirler ama sesleri biraz "zayıftır". III. Reich yönetiminde Nietzsche'nin imzasını taşıyan yapıtların çok fazla satılması bunun kanıtıdır. 1939'dan 1943'e kadar, sadece Kröner baskılarının ikiyüz elli bini *Böyle Buyurdu Zerdüş*, sadece elli bini *Güç İstenci*'dir.

1946-47'den beri, Thomas Mann gibi Nietzsche'nin de birçok Alman yazar için Almanya'nın ve kültürünün yazgısı üzerine bir düşünme vesilesi olması ve kimilerinin onun çabucak "Nazilikten uzaklaştırılma"sını önermesi şaşırtıcı değil. Nietzsche'nin, kız kardeşi ve Naziler tarafından ele geçirilmesi, 1950'de Karl Jaspers'in şu sözlerinin anlaşılmasını sağlar; Jaspers, III. Reich'in karşısında hizaya geçen ve farklı formlar üzerine düşünmeye çabalayacak bir "Alman sorumluluğu" ilkesini ortaya atan filozof, şöyle diyor: "Nietzsche'nin tarzı varlığını sürdürmüyor, ünü kaldı onun. Eğer bir önemi varsa, sonun kaçınılmaz yazgısından ötürüdür bu; bugün hâlâ ve çok şey uğruna, onun temsil ettiği tehlikeden ötürüdür."

NOTLAR

1. François de Menthon, *Nuremberg Davası*, cilt 1, Fransız Yayın Dergisi, 1946.
2. Bertrand d'Astorg, *Terör Dünyasına Giriş*, Seuil Yay., 1945.
3. Giorgio Colli (öl. 1979) ve Mazzion Montinari (öl. 1986) için *Éclat* yayınlarındaki yapıtlarına bakınız. Çevirenler: Patrizia Farazzi ve Michel Valensi. (Özellikle Colli'nin *Nietzsche Üzerine Yazılar*'ı ve Montinari'nin *Güç İstenci Yok* adlı yapıtları.)

Paolo D'Lorio

Paraguay'dan [burada kocası Bernard Förster tarafından kurulan aryen kolonisi Nueva Germania iflas etmişti] Almanya'ya dönen Elisabeth Förster-Nietzsche kardeşinin -artık bir psikiyatri kliniğindeydi o- kitaplarının bir okuyucu kitlesi bulmaya başladığını gördü. O zaman Peter Gast tarafından başlatılan bütün yapıtlarının (1892'den 1894'e kadar, 5 cilt) yayımını durdurarak kardeşinin bütün kitapları ve elyazmalarının tüm haklarını üzerine aldı; Nietzsche Arşivleri'ni kurup 1899'dan 1926'ya kadar "Kilisece onaylı" 20 ciltlik bir yayıma başladı. Ayrıca, 60'lı yılların fragmanlarını içeren bir bütünü yazınsal bir tasarım halinde özetleyerek *Güç İstenci* adıyla bastırmayı düşündü ama gerçekte Nietzsche'nin vazgeçtiği bir tasarıydı bu. Nietzsche Arşivleri'nce düzenlenen baskı, ölümünden sonra yayımlanan fragmanlar dışında, Fransa'da 1899-1907 yılları arasında, Mercure de France Yayınları'nda Henri Albert yönetiminde çevrilmiş oldu. (Bu baskı son yıllarda Jean Lacoste ve Jacques Le Rider tarafından Bouquins koleksiyonunda yeniden ele alındı, eleştirel örgüsü ve endeksi genişletilip, gerçektışı oylumu küçültüldü).

Otuzlu yılların başında, Nietzsche'nin tüm yapıtlarının eleştirel ve tarihsel yeni bir baskısı düşünölmeye başlandı. Hans Joachim Mette ve Karl Schlechta tarafından yönetilen bu baskıdan, Nietzsche Arşivleri'nin her etkinliğini engelleyen savaştan önce, sadece 5 cilt yayımlanabildi.

Ellili yıllarda, İtalyan bir filozof Giorgio Colli, yayımcı Einaudi'ye Nietzsche'nin Tüm Yapıtları'nın İtalyanca çevirisi tasarısını sunmuştu. Tasarı kabul edilmişti ve çeviri Almanya'da ateşli bir tartışmanın patladığı sırada başlamıştı: Karl Schlechta Nietzsche Arşivleri'nce düzenlenen eski Almanca baskısının, özellikle sözde *Güç İstenci*'ne bakarak, bütün sınırlarını gözler önüne seriyordu. 1961'de Giorgio Colli tarafından Weimar'a araştırmaya gönderilen Mazzino Montinari, bundan böyle Goethe-Schiller Arşivleri'nde korunan Nietzsche'nin özüne ulaşmayı başardı ve onun yazılarının Almanca eleştirel baskısını daha yeni yapmak üzere olduğunu gördü.

Tasarının bu şekilde genişlemesinin karşısında Einaudi geri çekildi. Bir Einaudi kıdemlisi tarafından bu fırsatla kurulan Adelphi Yayınları tasarımı yeniden ele aldı ve Fransızca bir çeviri ile ilgili olan Gallimard'ın kesin katkısıyla, metinleri özgün dilinde henüz bir yayımcı bulamamış olan Nietzsche'nin yapıtlarının yeni bir eleştirel baskısının ilk ciltlerini yayımlamaya başladı. Berlin'li yayımcı Walter de Gruyter'in girişimine katılmasından sadece birkaç yıl sonra Japon, İngiliz ve Amerikalı yayımcılar işe koyuldular. Ölümünden yüz yıl sonra (2000 yılında) Alman filozofun yapıtları yeni çevirisiyle 3 cilt halinde Marc De Launay yönetiminde yayımlandı ve Pléiade kitaplığına girdi.

⁴⁷ Çeviren: Kenan Saralioğlu

Gilbert Merlio⁴⁸

⁴⁸ Paris-Sorbonne Üniversitesi'nde profesör olan Gilbert Merlio'nun özellikle şu yapıtı önemli: *Ne Sol, Ne Sağ: İki Savaş Arasında Fransız ve Alman Aydınlarının İdeolojik Dansları* (Bordeaux, 1995). Merlio'nun *Böyle Buyurdu Zerdüşt* üzerine bir çalışması da var (Éd. Du Temps, 2000).

“İyi Avrupalı” kavramı, Nietzsche'nin milliyetçiliğe ve Yahudi düşmanlığına karşı olduğunu gösterir. Onun Avrupa'yı benimsemesi belirgin bir Fransızseverlikle birliktedir ve Yahudilerle bütünleşmeyi içerir.

1886 tarihli Özeleştirici Denemesi'nin gösterdiği gibi, Nietzsche, gençliğinde, “Alman olma”nın olanakları üzerine masallar uydurmaya başlamıştı. Wagner tarafından vaat edilen “Büyük İnsanlık Devrimi”ne inanmıştı: Wagnerci “bütünsel sanat yapıtı”nın estetik ve sosyo-politik erdemleri sayesinde Almanya’da yeni bir Yunanistan yaratacak olan kültürel devrim! Bununla birlikte, Bismarck’ın zaferi “Alman Reich yararına Alman ruhunun kökünden silinmesi”ne çok çabuk inandırmıştı onu. Çevresinde gelişip serpildiğini gördüğü milliyetçilik, ona göre halkların kitleleştirilmesine ve tecimsel açıdan yabancılaştırılmasına katkıda bulunan “modern fikirler”den bir fikirdir. Milliyetçi emperyalizmler arasındaki savaşlar, ayrıca riskin evrensel bir güç olduğunu ve ulusal sınırları aşan bir “büyük politika” gerektiren bir çağa girildiğini de gösterir. Nietzsche Avrupalı ulusların uyuşukluğunu sarsmanın çaresini görür orada. Bir Rusya karşısında, Tocqueville ve Burckhardt gibi geleceğin iki büyük gücünden biri olarak (öteki kuşkusuz Amerika’dır) görür bu ülkeyi, Nietzsche bu ulusları farklılıklarını aşmaya ve birleşmeye çağırır. Zaten, teknik ilerlemelerle ve mübadelenin yoğun olarak uluslararası bir nitelik kazanmasıyla buna sürüklenmiyorlar mı? Nietzsche güncel etkililiğine karşın ölüme mahkûm milliyetçiliğe inanır ve her ulusun bir “kanton” statüsüne sahip olacağı bir “Avrupa Birliği”ni düşünür.

Ancak bu görüşler politik planda oldukça belirsiz kalırlar. Kuşkusuz Nietzsche bugün bir Birleşik Avrupa'nın yandaşı olurdu, ulusun bir res nata'dan⁴⁹ daha çok bir res facta⁵⁰ olduğuna inanmıştı. Onun dikkatini çeken milliyetçilik sonrası (postnational) Avrupa’da gerçekten yeni bir insan tipinin ortaya çıkmasıdır. Onun bakış açısı ilkin kültürel ve antropolojiktir. Onun ona özgü “büyük politika”sı, yığınları farklı çıkarların hizmetine sokan ve Avrupalı uluslar arasında savaşları sürdürme tehlikesini taşıyan buyurgan (emperyal) bir politika değildir. Bu politika “İyi Avrupalı” idealinde belli olur. Açıklanması *İnsanca, Pek İnsanca*'nın birinci bölümünün 475 no’lu aforizmasında görülür. “Mübadelenin uluslararası bir nitelik kazanması,” diyor Nietzsche, “kaçınılmaz olarak ulusların silinmesine yol açar, melez bir ırkı, Avrupalı insan ırkını doğurur. Bu olguyu kabul ettik mi sadece İyi Avrupalı diye geçinmekten ve eylemli olarak ulusların kaynaşmasına çalışmaktan çekinmek zorunda kalmayız; Almanlar halk yorumcuları ve aracılarının denenmiş eski nitelikleriyle buna yardım edebilirler.” *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin “Uluslar ve Vatanlar” üzerine olan bölümünde, Nietzsche bu “fizyolojik” süreci açıklar. “Demokratik hareket”in sonu “uluslar üstü ve göçebe”, önceden belirlenmiş her ortamdan kurtulmuş “bir insan türü”nün ortaya çıkışına varır: “Ortalama bir şekilde, insanın –sürücül, yararlı, çalışkan, her amaç için kullanılabilir ve her zaman da hazır bir hayvan sırasına düşmüş insanın– eşitlenmesini belirleyen aynı yeni

koşullar, en tehlikeli ve en çekici, kural dışı insanların doğmasına da oldukça elverişlidir... Şunu söylemek istiyordum: Avrupa'nın demokratikleştirilmesi sözcüğün tüm anlamlarıyla –en tinsel olanı da dahil– ve hiç elinde olmadan, bir zorba fidanlığı hazırlar bize.”

49 Res nata: Doğal varlık. (Çev. n.)

50 Res facta: Yapay varlık. (Çev. n.)

Nietzsche, ondan önce Tocqueville ve Burckhardt'ın (Platon'un da) söylemiş olduğu şeyi yineler durur: Demokrasinin bir zorbalık okulu olduğunu. Burada da nihilizmin yükselişini gösterir ve onun aşılmasının yolunu belirtir. Avrupa insanlığının birbirine benzetip eşitlenmesinin (küçültmeden ve sersemleştirmeden de söz eder), bir ayrıcalıklı kişiler “sınıf”ına adeta verimli bir toprak görevi gören büyük bir köleler sınıfının oluşmasına yol açacağına umut eder. Seksenli yılların bir posthume notu, oldukça tumturaklı bir şekilde, “dünyanın yazgısını ele almak ve insanı bizzat sanatçı olarak yetiştirmek için demokratik Avrupa'yı en kullanışlı bir araç olarak kullanan felsefe ya da sanat zorbaları”nı anımsatır. Nietzsche'nin başvuru kaynağı Platon'un aristokratik toplumdur. Başlangıçtan beri, emekçiler çağında yaratıcı bir seçkin sınıfın olasılık koşulları sorunu vardır ortada. Her kültürün ve her politikanın hedefi, ona göre, en uç gerilimdeki en zıt çelişkileri (Sezar'ın gücü ile İsa'nın ruhu, öldükten sonra yayımlanan bir notta böyle diyor) etkin bir yetenek içinde bir bireşim haline getirebilen dehaların ve üstün bireylerin yetiştirilmesinden başka bir şey olamaz. Bu bireyci ve estetik bakış elbette Üstinsan figürünü anımsatır. Nietzsche'nin “iyi Avrupalı”sı “vatansız” bir insandı; ulus devletlerin mitolojilerini aşan, arıtılmış her Avrupa geleneğini onun zararlı unsurlarıyla bütünleştiren; özgür, yani tanrısız ve töretanımsız, Batı metafiziğinin idollerini alaşağı edip, “büyük sağlık”ı sayesinde çevredeki nihilizmi aşmış olan bir karakterdir. O, çocuktan daha da gözü pektir ama yarının yaratıcılarına işaret eder. Bu “iyi Avrupalı” kuşkusuz Nietzsche'nin ta kendisidir. 19. yüzyılda, “bu yeni sentezi hazırlayan ve *deneme olarak* Geleceğin Avrupalısını önceden haber veren” belli sayıda kişileri yolunda bizzat kendisi bulunur: Goethe, Beethoven, Stendhal, Heine ve Napolyon'un yolunda... Özellikle “insanlıkdışı ve insanüstünün sentezi, ens realissimum olan Napolyon'un”; onun Avrupa'yı birleştirme girişimi Almanların yersiz direnişiyle hiçe indirilmiş oldu.

“İyi Avrupalı” kavramı Nietzsche'nin milliyetçiliğe ve Yahudi düşmanlığına karşı olduğunu gösterir: Onun Avrupa'yı benimsemesi belirgin bir Fransızseverlikle (ve Alman düşmanlığıyla) birliktedir ve özellikle dayanıklı ve yetenekli Yahudi ırkının gelenekle bütünleşmesini içerir. Görüşlerinin aristokratik köktenciliği ya da seçmeci estetizmi, bir ırk terminolojisinin metafizik kullanımı gibi, onun öğretisini, onun Avrupa'dan kesinlikle atmak istediği bir barbarlıkla, ne yazık ki gözden düşürdüler.

⁵¹ Çeviren: Kenan Saralioğlu

*Eric Alliez*⁵²

⁵² Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nin Kültür Felsefesi Enstitüsü'nde profesör olan Eric Alliez'nin başlıca şu yapıtları var: *Les Temps capitaux, I, Récits de la conquête du temps*, éd. Cerf, 1991 (G. Deleuze'ün önsözü); II, Vol. 1: *L'État des choses*, éd. Cerf, 1999; *De l'impossibilité de la phenomenologie. Sur la philosophie française contemporaine*, éd. Vrin, 1995; *Gilles Deleuze un vie philosophique*, éd. Syntélabo, 1998.

Peter Sloterdijk'in "İnsanat Bahçesi İçin Kurallar" adlı konferansıyla Almanya'da yaratılan büyük polemğin arkasında Nietzsche figürünün bulunduğunu bilmemek olanaksız. Soru: Dün Nietzsche'ye (ve Foucault'ya), bugün de Sloterdijk'e yöneltilen neo-conservatisme (yeni-muhafazakârlık) suçlaması, hümanizmanın ve onun biçimlerinin hatta liberallerin, "türün ıslahı" konusundaki düşüncesizlikleri hakkında her soruyu engellemeye yetecek mi?

Yeni bir makalesinde, Bruno Latour, "Sloterdijk davası" ile Yeni Bir Nietzsche'nin¹ ortaya çıkışını muştuluyordu: Kışkırtıcı ve gözüpek olması için önermenin iki önemli özelliği var: Sloterdijk'in her şeyden önce; Deleuze'ün söylediği gibi, "duygularla, gerilimlerle, deney ve deneyimlerle..." konuşma zevkini göstererek size arkadaki çocuklar payesi veren bu düşünürün, Nietzsche'nin önemli bir okuyucusu olduğunu dolaylı olarak hatırlatmakta – bu çocuklardan her biri bir on yıl kadar önce Fransızcaya çevrilen şu yapıtı baştan sona okuyarak yargılayabilecektir: *Sahnedeki Düşünür*. Nietzsche'nin Materyalizm.²

Bu önerme "Sloterdijk Davası"nın açıklığa kavuşturacak derecede, doğrudan Nietzsche'yi göstermekte – bu dava "Habermas Olayı"ndan ayrılamaz bana kalırsa hem de sözü geçen davanın tek kurgusunu aşan nedenlerden dolayı.³

O zaman, söz konusu Nietzsche ya da modernite sularının paylaşımı mı?

Soybilim, çok kesin bir son'dan başlamamızı ister bizden.

Bu son, gerçekten, Nietzsche'nin payının tasfiyesiyle tarihsel olarak uyuşacak derecede Eleştirel Kuram'ın da sonudur, Frankfurt okulunun mirasının bizzat Habermas⁴ tarafından tasfiye edilmesinin yolunu açar. "Kant ve Fichte"ye bir "Dönüş" olarak. (Nasıl olmasın ki?) Zira, Nietzsche'nin, Aklın Diyalektiği'nin yapıbozumunca gerekli olan bir deneysel felsefe –Bloch'un ifadesiyle bir *Experimentum Mundi*– tasarısına ilk itkiyi vermiş olduğunu yadsıyamayız (Aklın Diyalektiği'nin alt-başlığının Nietzschece bir anlatımı çağrıştırdığını görmezlikten gelemeyiz: Felsefi Parçalar.⁵ Sonuç biliniyor. Dialektik der Aufklärung'un, aklı ve erki, güç ve geçerlilik–meşruluk'u birleştirmeye dayanan karmaşık bir "retorik" yüzünden "kendi üzerine dönen tek bir ideoloji eleştirisi stratejisinden daha çok Nietzsche'ye borçlu olduğu" ortada; *enstrümantal* aklın eleştirisinde, "kendi"nin korunmasını ve erki güven altına alma amacı güden buyrukları" gizlediği oranda evrenselci bir ahlakın yadsınması görülüyor –Nietzschece bir "dizginsiz kuşkuculuk"a (ve onun Foucaultca bir yankılanışına) sürükleyebilecek şey– Habermas ipoteği kaldırmaya çalışacaktır. Kendini kendi araçlarıyla yadsıyan bir akıl görünümüne bürünen edimsel çelişki "yasaının ve ahlak anlayışının evrenselci temelleri"ni ortaya koymanın söz konusu olacağı biliniyor... Ve her "erk kuramı"ni aşan, güçle ilgili her "estetik yüceltme"den üstün iletişimsel bir ussallığın haklarını bu "Bir" mantığına dayandırmanın da...⁶

Bundan dolayı her, "Niçin Habermasçısınız?" sorusunun ardından çınlayan bir halde "Niçin

Nietzscheci değiliz?” sorusu gelir. Bunun manifesto değeri, arka bahçede, Nazi ve Stalinci okumaların kesişmeleriyle ilgilidir (Bu Aklın Yıkımı=Bu Demokrasinin Yıkımı), oysa sahne önu gelenek ve kanıtlanma'nın yerleşmesi-çatışması ile meşguldür. “Tartışma ahlakı”nın dorukları olan yücelerde başı dönen Nietzscheci felsefe sonunda kendini olduğu Şeye hasreder: Bir yeni-gelenekçilik, bir yeni-muhafazakârlık.⁷

Sloterdijk'i kendi adını taşıyan Davadan daha az anıyoruz. Bu kanıtların aşırı parlaklığıyla kendinden geçmeyecek, belki de Davanın, “performatiğinden” daha az “kamusal” karakteriyle uyarılmış olacak olan bir okuyucu hayal edelim Őimdi⁸ ve çalışma odasının alacakaranlığında, gelenek böyle..., ellerinin arasında adı hayli önceden belirlenen Şu kitabı tutacak olan bir okuyucuyu: *Sahnedeki Düşünür*. Elbette, bu okuyucunun *Aufklärung*'un dramatik yapısını düşünmek için, ender bir metni ve bir yorum modelini ya da Nietzsche'nin ilk yapıtı *Tragedyanın Doğuşu*'nu “ritmik” diyebileceğimiz bir empati ile kuşatan bir refakat modelini keşfetme şansı olacaktır. Öyle ki bu yapıya indirgenebileceği ileri sürülen “saydamlığın buyurganlığı”nın yerini yapıtın santoresk⁵³ doğuşundan itibaren, onun Apollonca ve Dionysosça güçlerinin dramaturjisi olacaktır. (Burada, müzik tutkunu bir ressam olan Delacroix'yi, Baudelaire gibi modern okulun başı olarak düşünelim). Nietzsche'nin antikite ile ilgili hayli sanrılı düşüncesinin yoğunluğuyla, Sloterdijk'in metni, ondan “özneliğin ilk tarihi”ni (ki bu henüz güç istenci öğretisi değildir) çıkarmak için tâbi tuttuğu dramatikleştirme yöntemiyle, bu güçler oyunu, temsilin kimliğini bozan ve varoluşu bir kendi'nin deneyiminde, ilkesi “dayanılmaz olan, sanatın baskısını kabul ettirir” olan bir trajik tiyatrodan ortaya çıkaran bir hakikat modelinin tanımıyla ilgilidir.

⁵³ Santoresk: Efsanelerde yarı insan yarı at biçiminde anlatılan yaratık. (Çev. n.)

Yani *sub specie artis* düşünülen bir yaşam.

Oysa, Sloterdijk'in çok güzel bir şekilde gösterdiği Şey, *Tragedyanın Doğuşu*'ndan itibaren Nietzsche'nin dehasının ve güncelliğinin, tamamen onun romantik, Schopenhauerce, Wagnerce, vb. aksesuarları yanında aynı zamanda Apollon ve Dionysos arasında tarihsel bir uzlaşma biçiminde, acı çeken bir Tanrı fikri konusunda da, bu önermenin aşırılığına bağlı oluşudur. Bu aşırılığın, Nietzsche'den beri, “olağan'ın Dionysoslukları”na ve bireyleşme acısının biçim değıştirmesine bağlı olan bir adı, hem yeni hem çok eski bir adı vardır: Felsefe. Ya da dayanılmaz olan'ı, yaşamın kendi kendini yansıtan bir yapıbozumunun nesnesi değıl de önce bir yaşama Şiiri olabileceği bir gülen bilgiye dönüştürerek nasıl dayanılır kılmalı... “Sabih felsefe”, diye yazıyor Sloterdijk, “demek ki fırtınadan sonra Dionysosça bir dinginlik olarak ortaya çıkar. Felsefe, aşırılığın aydınlığında olağanın törenidir.”

Modernitenin protestan korumasından yıpranan *Aufklärung*'a karşı, Nietzschece *Aufklärung* düşüncesinin dramaturjisi gibi zekâ (intelligence) üzerine bahis tutan bir beden estetiğı olarak gösterir kendini: Şimdiki zamanların bir meydan okuyuşu şeklinde oluşan Őeyeye açık. “Ortak değerler”e karşı, ancak Eleştiri Kuramı yandaşlarının çok korktukları, uçurumlarla flört eden toplum dışı bir beden aristokrat tavrıyla değıl; ama modernitenin en duyarlı sorunsalı gereğı, “dünyanın acısından gizli ekolojiye bakışları üzerinde toplayan gecceci bir politika kavramı”na uygun olarak, Nietzsche ile birlikte, “günlük politika düzleminde her eylemden ve her tepkiden önce gelen acı ve zevkin ilk-politik temeli”ni kendine mal eden bir kavrama uygun olarak.

Peter Sloterdijk'in çok iyi bildiğı bu ısrarlı aciliyet, bir Dionysos materyalizmi bizim görevimiz.

1. Le Monde des Débats, no. 8, Kasım 1999.
2. Christian Bourgois, 1999 [Suhrkamp, 1986]. Şubat 2000'de yeni baskısı açıklandı.
3. Bkz. Le Monde des Débats'da benim makalem; bunun orijinal başlığını burada veriyorum: "L'Affaire Sloterdijk au le Cas Habermas?" (Sloterdijk Davası mı, Habermas Olayı mı?)
4. J. Habermas, *Connaissance et intérêt (Bilgi ve Çıkar*, Gallimard Yay., 1976, Böl. 9) [Suhrkamp, 1968].
5. M. Horkheimer, Th. Adorno, *Dialectique de la Raison (Aklın Diyalektiği*, Gallimard, 1974) [1. baskı, 1944].
6. J. Habermas, *Le Discours de la modernité (Modernite'nin Söylemi*, Gallimard, 1988) [Suhrkamp, 1985], Böl. V.
7. L. Ferry, "La Critique nietzschéenne de la démocratie" (*Nietzschece Demokrasi Eleştirisi*), *Les Critiques de la modernité politique (Politik Modernite Eleştirileri*, Alain Renaut yönetiminde, Calman-Lévy Yay., 1999).
8. L'Express'ten onun Almanya'daki eşi Spiegel'e kadar birçok dergi, Nietzsche ve Sloterdijk'i dişi koyun Dolly ile sahneye koyan eğlenceli bir foto-montajı yayımlamakta hiç tereddüt etmediler!

NIETZSCHE MODERNİTEYİ TAM KUŞKULU BİR ÜSLUPLA DÜŞÜNDÜ

*Jacques Le Rider*⁵⁴

⁵⁴ Yüksek Araştırmalar Pratik Okulu'nda araştırma müdürü olan Jacques Le Rider toplu bir Nietzsche yayımladı. *Nietzsche, Fransızca Algılamının Yüz Yılı* (Suger Yay., Paris Üniversitesi-VIII), Ahlakçı Nietzsche Sayısı, No: 11, 1999, Uluslararası Alman Dergisi (9 ve 19. yüzyıldan Günümüze Fransa'da Nietzsche kitabı, PUF Yay.)

Bana göre Nietzsche'nin bugün çok güncel olmasının nedenlerinden biri, onun moderniteyi tam bir kuşku ve düşkünlüğü içine düşmüş bir üslupla –Derrida'nın Nietzscheci “yapıbozumu” dediği şey– düşünen Alman filozoflarından biri olmasıdır elbette. 19. yüzyılın sonunda pek az filozofun ilerleme, hümanizma ve kültürel kimlik (Alman ya da Avrupalı) fikirlerinin ortadan kaldırılmasında bu kadar köktenci olduklarını düşünüyorum. Zaten Nietzsche, gerçekten dahice yazınsal dili sayesinde olağanüstü hoşlukla okunacak bir yazar olduğu için, Kant'tan beri, özellikle de Kant sonrası filozoflardan beri, her şeye karşın çok teknik ve bazen içrek bir dil konuşan Alman felsefesine nazaran bir tür avunmadır bu. İfade canlılığının, düşünce derinliğinin bölünmez bütünleyicisi olduğu 18. yüzyılın felsefe kültürüne götürür bizi Nietzsche. Düşünüyorum ki 19. yüzyılın sonunun bazı düşkünlüklerini ve sorunlarını yineleyen bu 20. yüzyılın son döneminde, bu binyılcı konjonktürde. Nietzsche'nin bu “güncel olmayan güncelliği”, çok derinden kuşkucu hatta karamsar olarak neşeli [onun kendine özgü deyimleriyle “gülen bilgi” anlamında] kalmak için büyük bir olanak gibi görünüyor. Bu güçlü Nietzsche kişiliğinin, kendi çıkarımı savunmayacağım burada, özellikle Fransa'da çok güçlü bir fenomen olduğunu da eklemek isterim. Zira Almanya'da, onun kendi ülkesinde, Nietzsche'nin önemli bir klasik kişiliği vardır; ancak o, 1945'ten beri, entelektüel Almanya'nın 3. Reich'in getirdiği karanlığa hiç aldırmaksızın değerlendirmekte çok güçlük çektiği birtakım *faşizan* müdahalelerde adı geçen birinin sıkıntılarını da taşır. Biz daha çok özgürüz, 1890'lı yıllardan beri, Fransızlar Nietzsche'yi bir Avrupalı olarak hatta Almandada yazan bir Fransız filozofu olarak gördüler. İkinci Dünya Savaşı sırasında bile Fransız Nietzscheciler, Nazilerin sözde Nietzscheci ideolojilerini Nietzsche düşüncesinin esası ile hiçbir zaman birbirine karıştırmadılar.

“MODERN İNSAN DOĞANIN TRAJİK YASALARINI UNUTTU!”

*Eric Blondel*⁵⁵

⁵⁵ Paris I-Panthéon-Sorbonne Üniversitesi'nde Ahlak Felsefesi profesörü.

“Nietzsche’yi bugün niçin okumak gerektiğini ve bu ‘bugün’ün ne olduğunu bilmek söz konusuysa, üç önemli nokta üzerinde durmam gerekecek. Bir yandan, kıyıların, soykırım olaylarının çoğalmasıyla ilgili... Ve çağdaş bilincin özellikle iki dünya savaşından sonra – öteki savaşları da unutmayalım!– her ahlak kavramından ve her ahlak ideolojisinden hepten sıyrılmış olmasına yol açan belli bir *umutsuz düşkünlük*, Nietzsche’nin deyişiyle, belli bir nihilizm biçiminin geçerli olması. Bu birinci husus, ahlak kültüründen başka ilkeler üzerinde yeni bir uygarlık, yeni bir kültür yaratmaya çalıştığı için Nietzsche’nin karşı saldırılardan gerçekten de yararlanabilmesi.

İkinci nokta, medyanın giderek büyüyen ve çok güçlü olan etkisidir. Bu açıdan bakarsak, gazetecilikten nefret eden ve özellikle onda “sürü ruhu”nun bir tezahürünü gören Nietzsche eleştirel ya da vakitsiz bir anlayış sahibi olmamıza yardım edebilir. Unutmamak gerekir ki Nietzsche çağı ile çok uğraşır ama aşırı ölçüde eleştirel bir tavırla. Özel olarak, daha önce sözünü ettiğim kavram; onun “modern fikirler” dediği ilerleme, ahlaksallaştırma, mutluluk vb. konuların eleştirisidir.

Üçüncü nokta, tabii ki tekniğin bütün gücüdür. Nietzsche için –Rousseau değildir o!– bunun bir sakıncası var, modern yorumcuların pek ender olarak üzerinde durdukları bir sakınca: Modern insanın insani olmak için, çabanın anlamını değil –Nietzsche bir Pétain değildir!– belli bir acı biçimini kabul etme zorunluluğunu unutmasıdır bu. “Zayıf” acı çekmek istemeyen kişidir. Modern insan, onun “her şeyin kolay ya da mümkün olduğu” ideolojisi yüzünden doğa’nın trajik yasalarını unuttu. Doğa’yı unutan insan, yeniden çekingen ve kuramsal bir insan olur. Ürkektir o. Hastalığa, ölüme, sıkıntılara dayanamaz. Ve hatta kendi bedenine; öyle ki bir yük olur ona kendi bedeni!”

David Rabouin’le söyleşi

SÖZÜN DİKEY BOYUTU

*Simone Benmussa*⁵⁶

⁵⁶ Renaud-Barrault Topluluğu'nda çok sayıda gösteri sahneledi. Nathalie Sarraute ile *Konuşmalar* adlı bir kitabı yayımlandı. (La Renaissance du livre yay.)

1995 yılında Espace Cardin'de "Nietzsche" gösterime sunuldu. Benim yazıp sahneye koyduğum gösteri Nietzsche ve Lou Salomé metinlerinden yararlanılarak oluşturulmuştu (O zamana kadar böyle bir şey yapılmamıştı). Nietzsche'yi sahneye koymak bana çok zor gelmedi çünkü her zaman okunan ve güncel olan bir yazardır o. Daha az tanınan ama geniş bir modernitenin kadınlarla ilgili görüşlerini temsil eden Lou Salomé yüzünden çok karmaşık bir gösteri oldu bu. Beni tetikleyen, az bilinen ve önemsiz olarak görülen Nietzsche'nin müziğidir öyle ki Nietzsche'nin müziğinden ve metinlerinden hareketle bir oyun yapmak bana ilginç geldi. Bu, hiç de müzikal bir birliktelik değildi daha çok bir tür dans ve şiir bireşimiydi. Benim Nietzsche'de sevdiğim şey sadece felsefe değil, olağanüstü bir gücün imgelerini yaratabilen şair ve yazar kişiliktir. Şair olarak Nietzsche zamanın içine işledi ve bugün düştün, şiirden yoksun bir dünyada her zamankinden daha günceldir. Nietzsche'de benim için önemli olan, Mallarmé'nin dediği gibi, sözün dikey boyutudur.

Didier Raymod'la söyleşi

⁵⁷ Çeviren: Kenan Sarılioğlu

Jean-Pierre Miquel⁵⁸

⁵⁸ Comédie-française'in genel yönetmeni olan Jean-Pierre Miquel *Tragedya Üzerine Söyleşiler*'in (Actes-Sud Yay.) yazarıdır. Sertorius, Suréna, Horace ve Britannicus'u sahneledi.

“Nietzsche özeleştiri denemesinde, bana kesin gibi gelen ve benim gibi bir yönetmen için her zaman doğru olan şeylerden söz etti. Bana göre tragedyanın yeşermesi karamsarlığa karşıdır; kökeninde de korku, tevekkül ve kadercilik yoktur. Trajik kişilikler dramı aşmayı deniyorlardı. Onlar kendini dışa vurmaya çalışan bir güç fazlalığına sahipler. Trajik kahramanın aradığı, ne türden olursa olsun (ister aşkla ilgili, ister politik) onunla çatışabilecek ve onun taşkın gücüne meydan okuyabilecek bir hasımdır. Böyle bir dirence tek başına karşı çıkan bu hasıma kader de denilebilir. Trajik kahraman bu engeli aşar ve ona acılamakla kalmaz. Bütün bunlar, canlı bir güncellik bulduğum ve tekrar okumam gereken bir metin olan özeleştiri denemesinde söyleniyor. Savaşları, çatışmaların yeryüzünü kasıp kavurduğu günümüzde, hiçbir güçlük önünde boyun eğmeyen trajik kahramanın soyluluğunu yeniden bulma olanağı her zaman vardır insan için.. Tiyatro acının açığa vurulması değil, acıya bir soyluluk verilmesidir. Onu sahnede daha güzel kılmanın bir aracıdır. Yaşamın yoğunlaştırılma biçimidir. Benim yaptığım bütün trajedi mizansenleri her zaman bu duygu içinde yüreklendirdi beni. Nietzsche, Sokrates'le ve belli bir usçuluğun ortaya çıkmasıyla tragedyanın sonunun geldiğine çok üzüldü elbet. Günümüzde bilim ve teknik tarafından ortaya atılan usçuluk budur, yüceliği yerle bir edilen insanın bu şekilde ürkünç bir bayağılığa düşürülmesi ve sıradanlaştırılması söz konusudur. Bundan dolayı, insana bütün yüceliğini yeniden kazandıran tragedya oynamak her zamankinden daha çok gereklidir.

NIETZSCHE EN BÜYÜK FRANSIZ YAZARLARINDAN BİRİDİR

*Philippe Sollers*⁵⁹

⁵⁹ Denemeci ve romancı Philippe Sollers, son yıllarda *Kaplan Yılı*'nı (Seuil Yay., 1999) ve *Proust'un Gözü*'nü (Stock Yay., 1999) yayımladı.

Kem küm etmeden sadede gelmek için konuyu özünden kavrayan iki ateşli aktüalite yazarı: Voltaire ve Nietzsche. O, *İnsanca, Pek İnsanca*'yı Voltaire'e ithaf etmiş olması ve *Ecce Homo*'da ona yeniden görkemli, heyecanlı, övücü bir üslupla saygılarını sunmasıyla, benim için en büyük Fransız yazarlarından biridir. O, Almanya'nın uğursuz bir örümcek tarafından (Kant'tır bu) örülen metafiziğin kendi tarihinde yazılı olan bir korkunçluk yaratmış olduğunu ve Wagner'de doruğuna ulaşan bu sorunda her şeyin sürüncemede kaldığını, çözülemediğini gördü. Onun Fransız aydınlanmasına gönül vermesi, gerçekte Fransızcanın bulunduğu derin Yunancada, Stendhal ile Voltaire aras ında farklı sinyallerle bir araya gelinebilen o derin dünyada görülebilecek şeye çılgınca hayranlığı, kendilerini bilmeyen–haklı olarak elbette!– o Fransızlar tarafından bile iyi anlaşılmamış gibi bir izlenim bırakıyor bende. Bugün niçin Nietzsche? Derin bir gerçekliği olan şeyin, Yunan mucizesinden daha fazla vuku bulduğunu; Fransız mucizesinin küçük bir aristokrat azınlığın diktatörlüğü olduğunu (nihayet 18. yüzyıldı dönem), bunun gerektiğinde dinlemek ve izlemek zorunda olduğumuz en büyük esin kaynağı olduğunu söylemeye cesaret ettiğinden elbette. Nietzsche'nin yeri burasıdır işte; onun için gerçekleşemeyen bir şenlikte; biz kör, sağır, kötürüm, ciğer hastası, melankolik vb. bitmiş, çökmüş olmasaydık, bizim için gerçekleşebilirdi bu şenlik! Fransızcanın dünyasında onu ele almamız gereken yer burasıdır. Bundan dolayı da onu okumamız gerektiğine inanıyorum. Hiç kimsenin okumadığı, bir de ne yazık ki çok kötü çevrilen, ne yazık ki iğdiş edilmemiş bir bölümü de kalmayan, bu inanılmaz kitabı –Heidegger'in Nietzsche'sidir bu– okumak bir acelecilik olsa da... Ancak daha da inanılmaz olan, her yerde felsefe diye sunulan şeyin sadece Nietzsche'den değil Heidegger'in Nietzsche'sinden de kısıntı yapmasıdır; hiçbir anıtsal filozofun, ne Sartre'ın ne Lacan'ın ne Foucault'nun ne Derrida'nın ne Deleuz'ün, bu işe burnunu sokmadığını göstermek çok kolaydır. Nihilizmin sorunu budur, bizi tam şu anda ilgilendirmesi gerekecek şekilde karşımıza çıkan metafizik tarihinin ta kendisidir...

Didier Raymond'la söyleşi

DÜŞÜNCE İÇİN TAM ANLAMIYLA UYARICI BİR ŞEY

Marc De Launay⁶⁰

⁶⁰ Marc De Launay: CNRS’de felsefe araştırmalarıyla meşgul. Pléiade kitaplığı Gallimard için Nietzsche yayımından sorumlu. “Bugün niçin Nietzsche okunmalı? Bu soru, onu yine de okuyabildiğimiz için sorulabilmektedir bugün. Colli ve Montinari’nin içerik açısından çok güvenilir bir baskısı olduğu için değil sadece, artık bu metinlerden habersiz olduklarını bahane edemeyen yorumcularda belli bir olgunluk kendini gösterdiği için de... Bu konu bir açıklama gerektiriyor: Ölümünden sonra birtakım parçalardan yararlanıldığı için Nietzsche’yi düz olarak okuyabilmek söz konusu değil. İlk dönemde, bu parçalarla, “tüm Nietzsche”yi anlamamıza olanak sağlayan gerçek dayanaklara sahip olduğumuz izlenimini veren belli bir hayranlık vardı. Buna, yorumunu “son Nietzsche”den, yani 1887-88 yıllarının Nietzsche’sinden hareket ederek ortaya koyan Heidegger tarafından büyük bir canlılık kazandırıldı. Demek ki *Ölümünden Sonra Yayımlanan Yazılar*’ın, Colli ve Montinari’nin zamandizimsel bir sıra içinde yayımladıkları oldukça titiz metinlerin, şimdi yapıtların tümünün elimizde olmasına olanak sağladıkları izlenimine kapıldık. Oysa bu yayımcıların bana göre kusursuz bir şekilde kanıtladıkları ilk gerçek keşif, onun tamamlanmamış en önemli yapıtı olduğu ileri sürülen *Güç İstenci*’nin, Nietzsche’nin bizzat kendisinin vazgeçtiği, kendi sözlerine göre, yayımlanmasını istemediği bir tasarı olmasıdır. İlk coşkunun yerini böylece, ne ölçüde olduğu düşünülmesi gereken parçaların görüş açısına sahip ve bizi yayımlanmış metinlere dönüş yapmak zorunda bırakmayan bir titizlik alır şimdi. Nietzsche Malwida von Meysenbug’a yazdığı bir mektupta ancak 2000 yılında gerçekten okunup anlaşılabileceğini yazdı! Zavallı Malwida’ya göre ironiden çok öte, yapıtlarına sadece pek az karşılık gören bir yalnızın biraz peygamberce ya da azgın karakterinden de öte, burada derin bir hakikat var: Kendisinin dilediği özenle okunmadığı için okunamayacağını tam bilincindeydi Nietzsche. Bugün, yazıp yayımladığı metinleri düzenleme tarzının aşırı derecede özenle parçaların içinden, ona göre uygun, sıkı bir seçim yapıyordu; şimdi de parçalardan hareketle değil, onları kendisinin yayımladığı gibi metinlerden hareketle bu seçmeyi çözümlmek söz konusu. O zaman bu metinler başka bir aydınlık kazanırlar; biz de Nietzsche’nin *İyinin ve Kötünün Ötesinde*’de, onun asıl içreklik biçimi olan yapıtta söylediklerini anlayacak noktaya geliriz. Onun gizemli bir öğretisi olduğundan değil açıkça söylenmeyen –ya da apaçık söylenen– şeylerin ilk görüldüğü şeyden başka bir şeye gönderme yapmasını sağlayan bir yazma tarzı olduğundan. Böylece bir ikinci maske yararına “güç istenci” kavramının göreceleşmesine doğru yol alırız; bengi dönüş öğretisi. Nietzsche’nin tasarısı Zerdüşt’te kusursuz bir biçimde açıklanır diye düşünüyorum. Zerdüşt: İlk, geleneksel olarak “şiirle felsefe” diye adlandırılan şeyin aşılması, sonra da anlaşılması daha zor olan şey, rastlantının yadsınması (“bengi dönüş” olarak anlaşılması gereken şey). Rastlantının yadsınmasının, felsefenin şiirle aşılması tasarısı ile birleştirilmesi tam anlamıyla uyarıcı, düşünce için devrimci niteliktedir.”

David Dabouin’le söyleşi

Jean-Fraçois Mattéi

Yaşarken az okunan Nietzsche, *Eğitim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine* konferanslarında sözünü ettiği o sessiz ve tek tük okuyucularından başka okuyucu aramak kaygısı duymadı hiçbir zaman. Çağın başdöndürücü hızına kendini kaptırmayan kimi okuyucular acele etmezler ve henüz düşünmeyi unutmadan, “satır aralarını okumanın sırrını” bilirler. Bugün Nietzsche’yi okumak, o halde bugün var olmamak ve bir antikacı merakına kapılmadan, zamanın egemenlerinden yakayı sıyırmaktır.

Böyle Buyurdu Zerdüşt, herkes için ve hiç kimse için bir kitaptı. Kitabın muamması şudur elbette: O herkese konuşur ama hiç kimseye seslenmez çünkü kendi maskesini indirip yeni bir yüz kuran herkesin kitabıdır. Okumak, beklemeyen bir dünya koşusuna bir zaman ara vererek derin düşüncelere dalmaktır. Çağımız Nietzsche’nin çağından da daha acelecidir; geleceğin içine şimdi’den, kopmuş ve parçalanmış bir şimdi’den daha az akıyoruz, pırıltılı ve baştan çıkarıcı şimdi’de zapping egemendir, görüntünün hükmü sürer orada her gizemi yasaklayarak. Artık okunmayan ve günün önemli başlıklarına şöyle bir göz atmakla yetinilen bir çağda şeylerin okunabilirliğinden ne kadar da söz ediliyor!

Yine de okunacaktır Nietzsche, onunla güncel olmayanın arayışına çıkmak için, bugün şimdilik doğru olan ve ebediyen yanlış olan politik doğruların baskısından kurtulmak için! Nietzsche zamanına karşı ve gelecek bir zaman için, zamanın da üstünde hareket ederek güncel olmayan bir etki sahibi olmak istiyordu. Sokrates’ten beri, hep zamana aykırı olan felsefenin hakikatini bulmaktı onun bütün çabası. Nietzsche’nin kitapları hepimiz için ve hiç kimse içinse, bunun nedeni belki de kimseye benzemeyen, yersiz ve zamansız sorular ortaya atarak haklı bir şekilde önemli biri olabilen kişinin “atopi”sine (benzersizliğine) açık olmak için genelin zorbalığından kendini kurtarmanın herkesi ilgilendirmesidir...

NIETZSCHE TAM BİR MADDECİDİR

*Bernard Edelman*⁶²

⁶² Bernard Edelman: Hukuk doktoru ve avukat. *Nietzsche, Kayıp Bir Kıta* adlı yapıtı yayımlandı (P. U. F. Yay., 1999).

“Bugün niçin Nietzsche okumalı? Hâlâ okumak gerekir onu da ondan! Nietzsche okumak henüz olanaksız bir şey... Herkes bilir bunun güçlüklerini, özellikle ölümünden sonra yayımlanan yapıtları yüzünden... Yayımlanan kısmın ancak buzdağının görünen kısmı olduğu, en azından bana göre, belli oldu. Gerçekte, bütün dayanaklar ölümünden sonra yayımlanan parçalardadır ve bunları derinleştirmeden toplu bir görüş sahibi olamayız. Kendi payıma benim yapmaya çalıştığım ve bana hâlâ yeni gibi gelen şey apaçık sorular ortaya atmaktır: Nerede başlar bunlar? Nasıl sürdürülür? Nerede biter, biterse eğer? Temel sorular; Hegel ya da Kant gibi filozoflar için bayağı görünebilirler ama Nietzsche, o böyle bir şey demedi hiçbir zaman. Benim için bu büyük bir çalışma oldu: Bu sorulara cevap vermekle işe başlamalı. Vaktiyle oldu bu, bugün niçin Nietzsche okumalı diye düşünebiliriz. Bana kalırsa, ilkin Nietzsche tam bir maddeci olduğu için; bildiğim kadarıyla, onu yorumlayanlar pek önemsemediler onun bu özelliğini – inanılmaz şey! Nietzsche’nin, kozmolojik ya da biyolojik olsun, ilkin madde olduğu, tepeden turnağa madde olduğu söylendi. Karşımızda zeki, işlenmiş ve derin, pek az bulunur bir maddecilik var. Nietzsche’nin bir Grek filozofu, daha açıkçası Herakleitosçu bir filozof olması (ama modern bir acun görüşüyle yani çağdaş fiziğin acun görüşüne yakın bir görüşle donatılmış) bir filozof olması bundan ileri gelir. Onun modern bir sağlık görüşü vardır çünkü çağının bütün biyolojik evrimine karşı son derece dikkatlidir: Hücre keşfedilir, Darwin’in dönemidir bu, gerçekten biyolojinin doğuş çağıdır. Nietzsche tamamen biyolojinin içindedir, içine işlemiştir bu. Özellikle bana daha önemli gibi gelen şey, onun canlılar etiğini (bioéthique) önceden sezmesi, yani biyolojik bir ahlak kurmasıdır – bizim bugün durumumuz bu olduğuna göre olağanüstü öngörücü bir fenomen! Biyolojik bir ahlakı önceden sezen Nietzsche biyolojiyle ve antidemokratik varsayımlarla kurulan yeni bir politika da kurar. Bizi tahrik ettiği yer de burasıdır.

David Roubain’la söyleşi

NIETZSCHE'Yİ METİNLERİNİN DIŞINDAN İZLEMEK

*Paolo D'Lorio*⁶³

⁶³ Paolo D'Lorio: I. T. E. M.'de (Çağdaş Metinler ve Elyazmaları Kurumu) araştırmacı.

“Nietzsche bizi niçin ilgilendiriyor hâlâ? Yirminci yüzyılda, edebiyatta ve ideolojide Nietzsche felsefesini gerçekten anlamadan kullanarak – bazen de onu okumadan ya da *Güç İstenci* gibi düzmece metinlerden okuyarak başladı. Yüzyılımızın sonunda Nietzsche'yi filozof olarak yeniden keşfettik. Geçerlikte olan eleştirel yayın ve tarihsel bağdaştırma (contextualisation) sayesinde anlıyoruz ki Nietzsche bir 19. yüzyıl filozofuydu ve onun büyük yayımcısı Mazzino Montinari'nin dediği gibi: “Bizim sorularımız onun soruları değil, onun yanıtları bizim yanıtlarımız değil”di.¹ Nietzsche zaten tarihsel olarak okunmak istemişti. Yapıtlarının bu şekilde okunmasından kaygı duymuyordu çünkü tarihinin, eleştirel filozofun büyütücü altında incelenmekten hiç endişe duymamak hatta böyle ele alınmayı istemek için yeterince güçlüydü. Yapıtlarının bir zamanı olduğunu ve duyarlı kulaklara yönelik olduğunu yazdığında, eski klasik diller uzmanının söylemek istediği buydu. O halde, filozofun geride bıraktığı eserleri sabırla düzene sokmak ve üzerlerinde düşünmek gerekir, bu *in fieri* felsefeye hayat ve hareket kazandıran oluşumu, zikzakları, kesik çizgileri izlemek için... Ama yetmez bu: Nietzsche'yi onun istediği gibi okumak için, Montinari'nin söylediği gibi onu metinlerinin dışından izlemek, sorunsal çerçeveyi onun felsefesini kuşatan şeyin içinde yeniden kurmak gerekir. Yazılarının doğuşuna tanık olan çağdaşlarını, çağının eğilimlerini, bütün sorunların doğasını gerçekten anlamak istediğimizde, bir buyruk olur bizim için. 20. yüzyıl ona kulak vereceğine, fanatik bir gözle baktı ona, politikanın hoyrat eliyle tanınmaz hale getirdi onu, Zerdüş'tün aslan kılığına bürünmüş maymunlarının çığlıklarıyla seslendi ona. Bugün çok sayıda tarihsel-eleştirel yayın ve deneme, mitleri dağıtmak ve Nietzsche felsefesini gerçekten gün ışığına çıkarmak için çözüm yolları sunar bize. Hoyratça yanlışlıklar ve yorumlamalı karikatürler arasında çağımızın geleceğe bıraktığı miras budur. 21. yüzyıl, bilimsel araştırmanın gösterdiği inceleme yöntemini sentetik ve yaratıcı bir biçimde kullanarak Nietzsche'nin gerçekten kim olduğunu, onun felsefesinin bağrında hâlâ hangi gizli güçlerin, olanakların saklı olduğunu bize gösterebilecek insanları bekliyor!

David Rabouin'le söyleşi

“NIETZSCHE YENİ BİR BİRLİĞİN ÖZELLİKLERİNİ BETİMLİYOR”

Marc Crépon⁶⁴

⁶⁴ Marc Crépon: CNRS’de araştırmacı ve Nietzsche’nin *Özyaşamöyküsel Yazılar*’ının (P. U. F., 1994) çevirmeni. *Ruhun Coğrafyası*’nı (Payot, 1996) yayımladı. Şimdilik Nietzsche’ye adanan bir Herne Defteri’ni yönetiyor ve Nietzsche için ipuçlarından biri olacak *Le Malin génie des langues* (Dilen Şeytanı) adlı bir kitap hazırlıyor.

Önce tarihle ve Nietzsche’nin algılama koşullarıyla ilgili birkaç kanıt hatırlatacağım. Nietzsche’nin korktuğunun aksine, ölümünden yüz yıl sonra nihayet bir filozof olarak okunuyor. Kuşkusuz bu felsefi okuma bugünün işi değil... Fransa için konuşarak iki belirgin aşamadan söz edilebilir: Deleuze’ün 1962 tarihli *Nietzsche ve Felsefesi* ile Heidegger’in 1971 tarihli *Nietzsche* adlı yapıtının çevirisi. Ancak bu kadarıyla iş bitmiyor: Az çok doğrudan ve bu saygın yorumcularla ve onların son temsilcileriyle birlikte itiraf edilen bir karşılaştırma yeni bir yorum için yolları açıyor. Heidegger ve Deleuze’ün karanlıkta bırakabildikleri ve belki de tamamen kesin olan şey söz konusudur. Bugün birçok yöntem sunulmuştur araştırmacıya; *Nietzscheci* metnin ya da bu metnin oluşumunun, gençlik yapıtlarından olgunluk yapıtlarına dek onun gösterdiği kişilik üzerine kendi çalışmasının olağanüstü metinlerarasılığını (intertextualité) göz önüne alabilecek birçok yöntem... Şimdi, bu mülâhazalar, ilke olarak metin yorumlamasıyla ilgilidirler, bir filozofun Nietzsche’nin yapıtlarıyla anlaşılmaktan hissedebileceği ilgiyi ya da ihtiyacı anlatmazlar. Sadece yapıtı daha iyi anlamak için değil onun kendi yönteminin içinde ilerlemek için de. Yapıtın bir tür sınırlanamayan gösteri gibi onun yoluna dikilmesi de pek az görülen bir durum değildir. Nietzsche’nin defalarca söylediği gibi: Yapıtlarının okunması, hiçbir şey değişmeden sıyrılıverdiğimiz okuma değildir. Yapıtın önceden sezdiği ve açıkladığı hiçbir şey kesin olarak gerçekleşmediği için çok açık bir şekilde daha da gerçektir bu: Onun betimlediği şeylerden, örneğin demokrasinin koruması, nihilizmi sürdürmekten başka bir işe yaramayan farklı tepki biçimleri, Hıristiyanlığın dayattığı değerlerin direnişi vb., kurtulmuş değiliz...

Bana kalırsa, hep Nietzsche’ye mal edilmesinin bir nedeni sandığım betimleme ile peygamberlik arasındaki bu karmaşık ilişkide olur bu. Felsefenin üç temel biçim altında [betimsel, kuralcı ve programcı] kullanıldığı kabul edilirse Nietzsche’nin yapıtları bu üçüncü söylem türünü örnek bir şekilde sorgulama olanağı sağlar. Her erekbilimi (téléologie) kökten eleştirmesiyle felsefenin vaat edebildiği her şeye [kurtuluş, devrim vb.] kesin bir darbe indirir ama yine de hiçbir muştudan vazgeçmez: Yeni bir birliğin özelliklerini betimler, ne hukuk ne de kan birliğini içeren bir “biz” tasarlar. Unutmamak gerekir ki “üstinsan” birinci çoğul şahsa seslenir: “Biz vatansızlar”, “Biz ruhbilimciler”... Her ahiretbilimine (eschatologie) karşı böylesine derinden eleştirel bir felsefenin ancak bir muştı gösterişi içinde kendini başka türlü düşünebilmesini nasıl anlamalı? Sadece Nietzsche’nin felsefesi için değil genel olarak felsefe için bu gösterişin anlamı nedir? Hangi tehlikenin, özellikle politik, bunu düşünceye koşturduğunu biliyoruz. Felsefenin her programcı söylemden kaçınması gerektiğini mi söylemeli? Bana göre, Nietzsche’nin yapıtlarını gelecekte bir soruşturmanın tam içine koyan sorulardan birkaçı bunlar işte...

David Rabouin’le söyleşi

İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE BİR AHLAKI YENİDEN DÜŞÜNMEK

*Paul Audi*⁶⁵

⁶⁵ Paul Audi: Paris XII Üniversitesi eski öğretim üyesi. *Tutkunun Topografyası* adlı bir kitap hazırlıyor. Nietzsche için ipucu olabilecek yapının alt başlığı *Beden ve Sözleri Üzerine Deneme* adını taşıyor. (Encre Marine Yay.)

Bugün niçin Nietzsche okunmalı? Bugün, bunun anlamı 20. yüzyılın sonu yani ahlakın her tür şiddeti ve barbarlığı önlemekte çok yetersiz olduğunun anlaşıldığının sonu.. Oysa, politik felaketlerden, insanlığa karşı işlenen suçlardan ve herhangi bir gün olabilecek soykırımlardan sorumlu ideolojiler üzerinde çok kötü bir etki yapmış olmasını, uzun süre Nietzsche'ye ve onun üstinsan söylemine bağladık. Ama şimdi yapabileceğimiz şey, onu bambaşka bir görüş açısı içinde okumaktır: Ahlakın esas başarısızlığını, Kantçılıktan hareketle belirlenen ahlaksal boyundurukları özündeki yetersizliği aşmak için bize yardım edebilecek biri olarak. *Ahlakın Soykütüğü Üstüne'* ye şüpheli bir töretanımsızlığın (immoralisme) hizmetindeki ahlakın temellerinin bir sökümlü olarak değil de (böyle olsaydı, Nietzsche nihilizmi aşmak için uğraşmazdı) ahlakı ancak onun üzerine sarkan bir boyuta (ben buna etik diyorum) açmak için aşmayı hedefleyen bir düşünme biçimi olarak. Nedir bunun anlamı? İlk, bizi benzerlerimizle bir arada tutan ilişkilerin yeri olarak ahlak alanını sınırlayabiliriz; ahlak (moral) başkası ile kurulması gereken iyilikçi ve adil ilişkileri düzenler. Buna karşılık, etik sadece kendi'ne bağlı ve sadece "kendi"ni ilgilendiren bir konudur ve bambaşka'nın karşısında her iyidileklilik ya da iyilikseverlik ilişkisinden bağımsızdır. Nietzsche şöyle diyordu: "Tek şey var zorunlu olan: Kendi karakterine bir üslup kazandırmak." Onun etik programı budur. Bu karakter Nietzsche'nin reddetmediği, bunu unutuyoruz genellikle, ancak bunun tersine Zerdüş'te "Büyük Akıl" adını verdiği "kendi"nin bir ifadesidir. Bu "ben" yaşayan "bedensellik"tir. Belli bir görüş açısıyla öznenin eleştiricisinden öznelliğin kendisini uzaklaştıran bir öznellik eleştirisinin aşılması söz konusudur burada. Beni ilgilendiren de bu görüş açısidir. Çünkü özne (bir "oluş" felsefesi içinde) zorla saf dışı edilse de dilbilgisel (grammatical) bir kurgu olsa da öznellikten tamamen farklıdır; bu öznellik, bize ahlakın etik ile aşılması üzerine dayanan yeni bir araştırma alanı vererek 20. yüzyılın başını atlayıp geçmemize yardım edebilen bir yorumu çok iyi karşılayabilir. Bu yeni öznellik yorumunun anlamı nedir? Açıkçası bu öznellik bedensel güçlerin yorumuna dayanır ama aynı zamanda ve özellikle, yeni bir tutku tanımanı, Nietzsche'nin dediği gibi "son gerçek" olarak tutku; ne bir alt-katman ne de bir ilk töz anlamında, arkasında özel olarak hiçbir "özne" bulunması gerekmeyen tutku anlamında... Gerçekten, tutkunun öznesi yoktur. Öznellik olarak tutku vardır – ve insanın, canlı olma niteliğiyle, sürekli olarak "iyinin ve kötünün ötesinde" kendine göre bir konum alması durumunda olduğu "etik" zorunluluk da...

David Rabouin'le söyleşi

İNTİKAM MANTIĞINI AŞMAK

*Jean-Pierre Faye*⁶⁶

⁶⁶ Jean-Pierre Faye: Filozof ve yazar *Alavere Havuzu* (L'Ecluse, Seuil Yay., 1964), *Totaliter Diller* (Langages totalitaire, Hermann, 1972), *Yahudi Karşıtı Saçmalık ve Dili* (La Déraison antisemite et son langage, Actes-Sud, 1993). Nietzsche üzerine yapıt: *Gerçek Nietzsche: Savaşa Savaş* (Le Vrai Nietzsche: Guerre â la guerre, Hermann, 1998). Ayrıca Nietzsche'nin Lou Andreas-Salomé ile ilişkisini anlatan bir kitap da hazırlıyor. (Grasset Yay.)

Bugün niçin Nietzsche okunmalı? Önemli bir soru. Bir yerde, onun postmodern olduğu için moda olduğunu okudum. Bu bana gülünç geliyor – postmodern, dansa göre kendi değeri olan bir düşlemdir ama Nietzsche için... Nietzsche yarın için önemlidir çünkü onun temel düşüncesi sadece savaşa karşı mücadele değildir –o belirsiz kalmakt, çünkü Nietzsche söylevlerinden birinde savaşın çok iyi bir şey olduğunu– ancak kin güdücü'yü aşmak için bir mücadele olduğunu söylediği doğrudur. Onun “birçok” felsefesi olduğu da doğru ise, öteki felsefelerden daha çok sana ait olan bir felsefesi de vardır onun.. En “doğru” felsefeden değil, kendine en yakın felsefeden söz ediyorum: Kendinde (en soi) insanı değil –üstinsan onun nezdinde koca bir masaldır sadece– intikam mantığını aşma felsefesi. Bu onun gerçek düşüncesidir, kulağa fısıldanan bir düşünce. En büyük düşünceler çok alçak sesle söylediğimiz düşüncelerdir, Nietzsche'nin Tain'e açıkladığı gibi. Yüksek sesle söylenen ve aptallar tarafından işitilen [özellikle kız kardeşi Elisabeth tarafından] şeyler vardır. Çok alçak sesle söylediğimiz düşünceler de vardır. Thomas Mann'ın hatırlattığı gibi: Nietzsche'yi harfi harfine ele alan kaybetmiştir. Bütün düzeylerde, denediği bütün altüst edişler arasında, onun sürekli mücadelesi buradadır: Hınç adımı verdiği, yani intikam mantığı dediği (Almanca'da hemen hemen aynı sözcüktür bu: Nachgefühl ve Rachegefühl) şeye karşı mücadele etmek. Ahlakta eleştirdiği engizisyon mantığı budur. Bir etiği vardır onun, bu sözcük ender olarak görünür onda ama etiğin niteliği ile ilgili ciddi bir şey vardır ve hınçtan tiksindenir bu. Ona göre, hıncın doruğu Yahudi karşıtlarıdır. Onun her zaman, açık ve sürekli bir şekilde, Yahudi karşıtlarının karşısında... Onları fark ettiği andan itibaren, red konumunda olmasını sağlayan şey budur. Yahudi karşıtlarının modern görünüşleriyle her zaman var olduğunu bilmek gerekir: Lakırdı 1880'de ortaya çıkar. O bunlara tiksintisini dile getirir. Onun dediği gibi tekmeler savurur onlara. Bir Avrupa, tek ve aynı bir Ekonomik Avrupa kurmak istediğinde bunun hınca “karşı-karşıt” olduğunu söyler. Bir figür, ona verdiği acıya rağmen parlak bir rol oynar: Lou Salomé'dir bu. Bu genç kadına duyduğu ve sonuna kadar koruduğu hayranlık, kadının o anlamda “üstün” olduğu gerçeğinden ileri gelir: Hınç sahibi olmadığı için “yüksek” bir ruhtur o. Bunu soylu bir davranışla gösterecektir: Elisabeth Nietzsche'nin kitaplarını okuduğunda, Elisabeth'in ondan nefretle söz ettiği sayfaları koparmaz. Bu Nietzsche'nin bölünmesidir. Lou'ya göre Nietzsche, Elisabeth'e göre Nietzsche. Kötü versiyonunu Elisabeth'e gösterir: Güçlüler ve zayıfların gerçek ayrım olarak sunulduğu bu versiyon aptallar içindir. Onun gerçek versiyonu kibirli olmayan “yüksek ruhlar”, hıncı aşan ruhlardır. “Sıradan ruhlar” Yahudi karşıtlarıdır – “Arilere özgü saçma gevezelikler”dir bunlar. Bu kin evreninde, hiçbir şey çağımızdan daha edimsel değildir. Gelecek uğruna, bu rezildan kurtulmak için Nietzsche'ye ihtiyacımız var.

David Rabuin'le söyleşi

⁶⁷ Almanca aslından çeviren: Murat Batmankaya

Herkes ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap

1. BÖLÜM: ZERDÜŞT'ÜN BAŞLANGIÇ HİTABESİ

1.

Zerdüşt otuz yaşındayken yurdunu ve yurdunun gölünü terk edip dağlara çekildi. Orada ruhunun ve yalnızlığının tadına vardı ve on yıl boyunca da bundan usanmadı. Lakin sonunda bir değişiklik hissetti gönlünde ve bir sabah, tan vakti kalkıp güneşin karşısına geçti ve ona şöyle hitap etti:

“Ey büyük yıldız! Işığınla aydınlattıkların olmasaydı, bahtın nice olurdu?”

On yıldır, yükselirsin mağaramın üzerinde: Eğer ben, kartalım ve yılanım olmasaydık, usanırdın ışığından ve yolundan!

Fakat biz bekledik seni her sabah; yükünün fazlasını aldık ve takdis ettik seni bunun için!

Bak! Ben, fazla bal toplamış arılar misali, hikmetimden usandım; ona uzanacak ellere muhtacım artık.

İnsanlar arasında, bilgeler divaneliklerinden, fakirler zenginliklerinden bir kez daha memnuniyet duyana değin, dağıtmak ve paylaşmak istiyorum hediyelerimi.

Bunu yapabilmek için aşağılara inmeyelim: senin akşamları denizin ardında batışın ve yer altını aydınlatışın gibi, ey fevkalade zengin yıldız!

Aralarına inmek istediğim insanların tabiriyle, batmalıyım ben de seninle!

En büyük saadete bile kıskanmadan bakabilen ey tok göz,⁶⁸ kutsa beni!

⁶⁸ Ruhiges Auge' tamlamasını dilimize, 'dingin göz', 'sakin göz' şeklinde çevirmek de mümkün... (Çev.n.)

Taşmak isteyen kâseyi kutsa ki aksın altın gibi içindeki su, taşısın her tarafa saadetin parıltılarını!

Bak! Bu kâse yine boşalmak, Zerdüşt yine insan olmak istiyor.”

– Böyle başladı Zerdüşt'ün batışı.

2.

Zerdüşt dağdan yalnız olarak indi ve yolda kimseyle karşılaşmadı. Fakat ormana ulaştığında, karşısına, ormanda kök toplamak için mukaddes kulübesinden ayrılmış bir ihtiyar çıktı. Ve şöyle buyurdu ihtiyar, Zerdüşt'e:

“Bu seyyah, yabancı gelmedi bana: Hayli zaman önce geçmişti buradan. Zerdüşt'tü adı, lakin değişmiş.

O gün külünü taşıyordun dağlara: bugün maksadın, vadilere mi taşımaktır ateşini? Korkmaz mısın cezasından kundakçılığın?

Evet, tanıdım Zerdüşt'ü. Berraktır gözleri ve bulaşmamıştır ağzına mekruh bir şey. Bu sebeple değil midir böyle dans eder gibi yürümesi?”

Zerdüşt değişmiş, çocuğa dönüşmüş; Zerdüşt, ‘uyanmış’ biri artık: Ne ararsın uyuyanların arasında? İnzivadayken yaşadın denizde adeta ve taşırdı deniz seni. Yazık, ne diye karaya çıkmak istiyorsun? Yazık, bedenini yine kendin mi sürüklemek istiyorsun?”

Zerdüşt cevap verdi: “İnsanları seviyorum.”

“Neden?” dedi ermiş, “Neden ormana ve inzivaya çekildim? İnsanları her şeyden çok sevdiğim için değil mi?”

Artık Tanrıyı seviyorum: İnsanları sevmiyorum. Bana öyle geliyor ki insan, henüz yeterli olgunluğa erişmemiş bir şey. İnsanı sevmek mahvedebilirdi beni.”

Zerdüşt karşılık verdi: “Ne diye sevgiden bahsediyorum ki! İnsanlara hediye götürüyorum.”

“Onlara bir şey verme.” dedi ermiş, “Mümkünse yüklerini al onların ya da birlikte taşı – böylesi daha mutlu kılacaktır onları: Tabii, bu senin de hoşuna gitmeli!”

Ve onlara ille de bir şey vermek istersen, sadakadan fazlasını verme; bunun için bile olsa bırak yalvarsınlar sana.”

“Hayır.” dedi Zerdüşt. “Ben sadaka vermem. Sadaka verecek kadar fakir değilim.”

Ermiş, Zerdüşt’ün haline güldü ve şöyle dedi: “Madem öyle, hazinelerini onlara kabul ettirmeye bak! Onlar münzevilerden kuşkulanırlar ve hediye vermek için geldiğimize inanmazlar.

Adımlarımız pek sessiz çınlar onların sokaklarında. Gece yataklarındayken, güneşin doğmasından çok evvel, birinin ayak sesini işitseler, kendi kendilerine sorarlar hemen: Bu hırsız nereye gidiyor böyle?”

İnsanlara gitme, ormanda kal! Hayvanlara gitmen çok daha iyi. Neden benim gibi olmak istemezsin: Aylar arasında ayı, kuşlar arasında kuş.”

“Peki, bir ermiş ormanda ne yapar?” diye sordu Zerdüşt.

Ermiş şöyle dedi: “Şarkılar söyleyerek, ağlayarak, gülerken ve hatta homurdanarak, benim olan Tanrıyı överim. Överim de söyle bakalım sen şimdi, hediye olarak bize ne getirdin?”

Zerdüşt bu sözleri duyar duymaz ermiş selamladı ve şöyle dedi:

“Size verecek neyim olabilir ki? Ancak bırakın bir an evvel gideyim, hiçbir şeyinizi almadan.” Böylece ayrıldı ermişle Zerdüşt iki çocuk gibi gülüşerek.

Ne ki yalnız kalınca Zerdüşt, kendi kendine şöyle söylendi: “Mümkün olabilir mi böyle bir şey? Henüz işitmemiş olabilir mi ormanda yaşayan bu mukaddes ermiş, Tanrının öldüğünü?”⁶⁹

⁶⁹ Nietzsche, “Tanrı öldü!” derken, muhtemelen Hıristiyanların tanrısının değil, İsa’nın ölümünü kastediyor. (Çev. n.)

3.

Zerdüşt, ormanın eteklerine kurulmuş en yakın şehre vardığında, halkı pazar yerinde toplanmış buldu: Zira bir ip cambazının duyurusu yapılmıştı. Zerdüşt halka şöyle hitap etti:

Üstinsanı öğreteceğim size. İnsan, aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için ne yaptınız?

Bugüne değin bütün varlıklar kendilerinden üstün şeyler yarattılar: Siz bu büyük meddin cezri olmak ve insanı aşmak yerine hayvanlığa dönmek mi istiyorsunuz?

İnsan için maymunun manası nedir? İnsanı gülümseten ya da acıya sebep olan bir utanç vesilesi mi? İnsan, Üstinsan’a da aynen böyle bakmalıdır: Gülünecek ya da acıya sebep olan bir utanç!..

Solucandan insana uzanan yolu kat ettiniz ancak içinizde pek çok şey hâlâ solucan halinde. Bir zamanlar maymundunuz; gel gör ki insan hâlâ, herhangi bir maymundan daha maymun.

En bilgeniz dahi bir nifak, bitkiyle hortlak arası bir karışım. Size hortlak ya da bitki olmanızı mı söylüyorum?

Fark edin, size Üstinsan'ı öğretiyorum!

'Üstinsan' arzın manasıdır. İradeniz demeli ki: Üstinsan yeryüzünün manası olmalı!

Yeminle teyit ve tasdik ederim ki kardeşlerim, yeryüzüne sadık kalın ve kanmayın size dünyanın ötesindeki ümitlerinden bahsedene! Onlar, zehir saçanlardır, bilerek veya bilmeyerek...

Onlar, hayatı hakir görenlerdir; nesli tükenenlerdir, kendi kendilerini zehirleyenlerdir; usanmıştır arz onlardan: Bırakın göçüp gitsinler.

Bir zamanlar, Tanrıya karşı çıkmak,⁷⁰ en büyük günahı; lakin Tanrı öldü, onunla birlikte bu günahlar da öldü. Şimdi ise en korkunç şey, arza karşı günah işlemek ve bilinmesi mümkün olmayan yeryüzünün manasından üstün tutmaktır.

⁷⁰ "Frevel" hem günah hem de cürüm, cinayet gibi anlamlara gelir. Burada tercihim, bağlamı gözetererek "karşı çıkma"dan yana kullandım. (Çev. n.)

Bir zamanlar ruh, bedeni hakir görürdü: ve o zamanlar bu küçümseme, en yüce şeydi: – ruh, beden cılız, çirkin olması ve acısından ölmesini isterdi. Bu sayede bedenden ve yeryüzünden kurtulmayı umardı.

Ah, bu ruhun kendisi cılız, çirkin ve acısından ölmek üzereydi: Ve bu gaddarlık, onun kösnüsüydü.

Fakat kardeşlerim, siz de söyleyin: Bedeniniz, ruhunuz hakkında ne düşünüyor? Ruhunuz; fakirlik, kirlilik ve acınası bir rahatlıktan ibaret değil midir?

Sahiden, kirliliğin bir nehirdir insan. Kişinin, kirlenmeden kirliliğin bir nehri içine alabilmesi için derya olması gerekir.

Fark edin, Üstinsan'ı öğretiyorum size: o, bu denizdir ki, içinde büyük horgörünüz batıp gidebilir.

Yaşayabileceğiniz en büyük şey nedir? Büyük horgörü saatidir. Saadetin dahi iğrenç geleceği saattir, mantığın ve faziletin dahi...

Şunu söylediğiniz saattir: "Talihim dediğim şey ne ki? Yoksulluk, kirlilik ve acınası bir rahatlıktan başka... Ne var ki talihim haklı çıkarmalı varlığı."

Şunu söylediğiniz saattir: "Aklım dediğim şey ne ki? Bir aslanın yiyeceğine duyduğu ihtirası, bilgi karşısında da duyuyor mu? Yoksulluk, kirlilik, acınası rahatlıktan başka nedir ki o!"

Şunu söylediğiniz saattir: "Erdemim dediğim şey ne ki? Henüz öfkelenemedi beni! Ne kadar bezginim, yaptığım iyilik ve kötülüklerden! Bunların hepsi yoksulluk, kirlilik ve acınası bir rahatlıktan başka nedir ki o!"

Şunu söylediğiniz saattir: "Adaletim dediğim şey ne ki? Bakıyorum da ne alevim ne de kömür. Halbuki adil olan alev ve kömürdür!"

Şunu söylediğiniz saattir: "Merhametim dediğim şey ne ki? Merhamet, insanları sevenin mihlandığı çarım değil midir? Halbuki benim merhametim bir çarımın germe değil!"

Böyle konuştunuz mu hiç? Haykırdığınız oldu mu hiç böyle? Ah, işitmiş olsaydım keşke, böyle haykırdığınızı!

Günahınız değil – kanaatkârlığınız haykırıyor göklere, günah işlerken bile gösterdiğiniz cimriliğiniz haykırıyor göklere!

Nerede sizi diliyle yalayacak o yıldırım? Aşılmanız gereken cinnet nerede?

Fark edin, size Üstinsan'ı öğretiyorum: O, bu yıldırımdır; o, bu cinnet! –

Zerdüş sözlerini bitirdiğinde, ahaliden biri bağırdı: "Yeter ip cambazı hakkında duyduklarımız; bırakın da kendisini görelim!" Ve kalabalığın tümü, Zerdüş'e gülmeye başladı. Gel gör ki kendisiyle alay edildiğini sanan ip cambazı, başladı gösteriye.

4.

Lakin Zerdüşt, halka şöyle bir bakıp şaşırıldı. Ardından şöyle buyurdu:

İnsan bir iptir, hayvanla Üstinsan arasına gerilmiş, – uçurum üstünde bir ip.

Tehlikeli bir geçiş, tehlikeli bir yolculuk, tehlikeli bir geriye bakış, tehlikeli bir ürperiş ve duraklayış.

İnsanda büyük olan şey, onun bir amaç değil bir köprü olmasıdır: İnsanda sevilebilecek olan şey ise onun bir geçiş ve bir batış olmasıdır.

Ben, batmadan yaşamayı bilmeyen insanları severim çünkü onlar karşıya geçenlerdir.

Ben, büyük hor görenleri severim çünkü onlardır taparcasına sevenler, onlardır karşı kıyıya duyulan hasretin okları.

Ben, batmak ve kurban olmak için yıldızların ardında sebep aramayanı değil günün birinde, arz, Üstinsan'ın olsun diye kendilerini arza kurban edeni severim.

Ben, idrak etmek için yaşayan ve Üstinsan'ın geleceğini idrak eden insanı severim. O insan ki böyle olsun ister kendi batışı da.

Ben, Üstinsan'a ev yapmak ve ona toprak, hayvan ve bitki hazırlamak için çalışan, keşifler yapanı severim, çünkü böyle olsun ister kendi batışı da.

Ben, erdemini seveni severim: Çünkü erdem batma iradesi, hasretin bir okudur.

Ben, kendisine bir damla ruh bırakmak şöyle dursun, büsbütün erdeminin ruhu olmak isteyenini severim: Böylece o, bir ruh olarak köprüyü geçer.

Ben, erdemini dayanağı ve felaketi olarak hazırlayanı severim; böylece o, yalnız erdeminin hatırı için yaşamak ister, başka bir şey için değil.

Ben, pek çok erdeme sahip olmak istemeyeni severim. Tek bir erdem, iki erdemden daha fazilettir çünkü kaderin asıldığı düğündür o.

Ben, ruhunu israf edip, teşekkür beklemeyeni, teşekkür etmeyeni severim çünkü o, daima verir ve kendisine saklamak istemez.

Ben, attığı zar, lehine düştüğü zaman utanan ve şöyle soranı severim: Hilekâr oyuncu muyum ben – çünkü helak olmak ister.

Ben, bir işe soyunmadan evvel altın sözler saçan ve vaat ettiğiinden fazlasını tutanı severim: Çünkü o, batışını ister.

Ben, gelecektekileri haklı çıkaranı ve geçmiştekileri kurtarını severim: Çünkü o, bugünküler tarafından helak edilmek ister.

Ben, sevdiği için, tanrısını edepli kılanı severim: Çünkü o, tanrısının gazabıyla helak olmak mecburiyetindedir.

Ben, yaralıyken de ruhu derin olanı severim ve küçücük bir yaşantıda dahi yok olanı: Çünkü o, memnuniyetle geçer köprüyü.

Ben, kendini unutacak kadar ruhu dolup taşanı severim ki içindedir her şey onun: Böylece her şey onun batışı olur.

Ben, ruhu hür, gönlü hür olanı severim: Öyle ki kafası bağırdır gönlünün, ancak gönlü batmaya sürükler onu.

Ben, insanların üstünde asılı duran kara buluttan tek tek düşen ağır damlalar gibi olanların hepsini severim: Onlar, yıldırımın habercisidirler ve helak olurlar haberci gibi.

Fark edin, yıldırımın habercisiyim, buluttan düşen ağır bir damla: Ancak bu yıldırımın adı 'üstinsan'dır. –

5.

Zerdüşt, bu sözleri söyledikten sonra, halka bir kez daha baktı ve sustu. “Orada dikilip duruyorlar” dedi kendi kendine, “Orada gülüşüp duruyorlar: anlamıyorlar beni, bu kulaklara hitap eden ağız değilim ben.

İlkin kulaklarını mı patlatmak gerek, gözleriyle işitmeyi öğrenmeleri için? Davul ya da günah çıkaran vaiz gibi yaygara mı koparmalı? Yalnız kekemelere mi inanırlar yoksa?

Bir şeyleri var ki gurur duyuyorlar onunla. Ne diyorlardı, onları gururlandıran şeyin adına? Eğitim diyorlar; kendilerini keçi çobanlarından ayırt eden şeymiş bu!

Bu sebeple, kendilerinden söz edilirken ‘horgörü’ sözcüğünün kullanılmasından pek haz etmezler. Bundan ötürü gururlarına hitap etmek isterim ben de.

Bundan ötürü kendilerine hor görülebilecek olandan bahsedeceğim: Ancak bu son insandır.”

Ve şöyle buyurdu Zerdüşt halka:

Zamanıdır, insanın kendine bir gaye edinmesinin. Zamanıdır, insanın en yüce umudunun tohumunu ekmesinin.

Toprak, buna imkân verecek kadar bereketlidir hâlâ. Gel gör ki bir süre sonra bu toprak fakirleşecek, gevşeyecek ve hiçbir ulu ağaç yükselmeyecek üzerinde bir daha.

Yazık! Vakti gelince, insan, hasret okunu insandan öteye atamayacak ve yayını germeyi unutacak!

Size söylüyorum: İnsanın, dans eden bir yıldız doğurabilmesi için, içindeki kaosun henüz bitmemiş olması gerekir. Size söylüyorum: O kaos henüz bitmemiş içinizde.

Yazık! İnsanın artık yıldız doğuramayacağı zaman yaklaşmakta. Yazık! En çok hor görülenin dahi, kendini hor göremeyeceği zaman gelmekte.

Bakın! Size son insanı gösteriyorum.

“Aşk nedir? Yaradılış nedir? Hasret nedir? Yıldız nedir?” – böyle soracaktır son insan ve kırpacaktır gözlerini.

O zaman yeryüzü küçülmüş olacaktır, her şeyi küçülten son insan onun üzerinde sıçrayacaktır. Cinsi, toprak piresi gibidir, kökü kurutulamaz; son insan herkesten uzun ömürlü olandır.

“Saadeti biz keşfettik”–derler son insanlar ve gözlerini kırparlar.

Onlar yaşanması güç semtleri terk etmişlerdir: çünkü hararet lazımdır kişiye. Henüz komşu sevilmemektedir, ona sürtünülür: çünkü hararet lazımdır kişiye.

Hasta olmak ve kuşku duymak günah kabul edilir: Sakınarak yürürler. Budaladır, buna rağmen ayakları taşa sürçen ya da insanlara takılıp tökezleyen kişi.

Ara sıra bir miktar zehir: Bu, hoş rüyalar gördürür. Ve nihayetinde al inan fazlaca zehir, huzur içinde bir ölüm temin eder bu da.

Hâlâ çalışmaktadır kişi zira iş eğlencelidir. Fakat dikkat edilir, eğlencenin kişiyi tüketmemesine.

Artık kişi ne zenginleşir ne de züğürt kalır. Her ikisine de katlanmak güçtür. Kim hükmetmek ister ki artık? Kim artık itaat etmek ister? İkisine de katlanmak güçtür.

Çobansız bir sürü! Herkes aynı şeyi ister, herkes birdir: Kendini farklı hisseden, gönüllüdür tımarhaneye.

“Bir zamanlar dünyanın tamamı çılgındı.” – deyip en kurnazları, göz kırparlar.

İnsan zekidir ve olup biten her şeyi bilir: Bu nedenle iğnelemelerinin sonu yoktur. İnsanlar hır gür halindedir hâlâ ancak çabuk barışırlar – aksi takdirde mideleri bozulur.

İnsanın, gündüz için ayrı, gece için ayrı, küçük şekerlemeleri vardır: Yine de değer verirler sağlığa.

“Saadeti biz keşfettik” – derler son insanlar ve göz kırparlar.–

Ve Zerdüşt'ün 'başlangıç hitabesi' ki kimileri "Öndeyiş" de derler buna, son bulur burada: Çünkü yığınların haykırış ve coşkusu sözünü keser. "Ey Zerdüşt, bize bu son insanı ver!" –bu şekilde bağurmaktadırlar– "Bizi bu son insanlardan yap! Böylelikle armağan edebiliriz biz de sana üstinsanı!" Yığınların tümü zafer çığlıkları atmakta ve ağızlarını şapırdatmaktadır. Ne var ki Zerdüşt kederlenip, şöyle der gönlüne:

"Anlamıyorlar beni: Bu kulaklara hitap eden ağız değilim ben.

Demek oluyor ki pek fazla kalmışım dağlarda, pek fazla kulak vermişim derelere ve ağaçlara: hal böyleyken keçi çobanlarına hitap eder gibi sesleniyorum onlara.

Ruhum dingin ve aydınlık, dağlardaki kuşluk vakti gibi. Ancak onlar beni, soğuk ve korkunç şakalar yapan biri sanıyorlar.

Ve bundan ötürü bana bakıp bakıp gülüyorlar: ve güldükçe nefret ediyorlar benden. Buz var gülüşlerinde!"

6.

Tam da bu esnada, bir şey oldu ki ağızlar dilsiz, gözler hareketsiz kaldı. İp cambazı gösterisine başlamıştı zira: Cambaz, küçük bir kapıdan çıkıp, iki kule arasında, halkın ve panayırın üstüne gerilmiş bir ip üzerinde yürüyordu. Cambaz ipin ortasına varınca, küçük kapı bir kez daha açıldı, rengarenk giyinmiş, soytarı kılıklı bir adam, kapıdan fırlayıp, hızlı adımlarla cambaza yönelmişti.

"Yürü, miskin topal!" diye yükseldi felaket sesi, "Yürü, haymana mandası,⁷¹ karaborsacı, solgun suratlı! Yürü ki ayağımın altına almayayım seni! Ne işin var iki kulenin ortasında? Seni kuleye tıkmalı, yerin orası senin! Ne hakla kendinden üstün olanın yolunu tıkıyorsun!" – Her sözle biraz daha yaklaşıyordu cambaza: Ramak kalmıştı ki yetişmesine, ağızları dilsiz, gözleri hareketsiz bırakan o korkunç şey oldu – şeytani bir çığlık atıp, yolunu kesen kişinin üstünden atladı. Cambaz, rakibinin muzaffer edası karşısında, başı döndü ve ipe hâkimiyetini yitirdi; elindeki sırığı savurdu ve adeta bir kol ve bacak kasırgası halinde, sırığından daha büyük bir hızla, aşağıya düştü. Panayır meydanı ve halk, fırtınaya maruz kalmış denize döndü: Herkes bir yana koşuşturuyor, birbirleri üzerine düşüyorlardı ve özellikle cambazın vücudunun çakılacağı yer boşalmıştı.

⁷¹ "Faultier", zaman zaman "faulenzler" manasında da kullanılır. 'Bıçkın', 'kaldırım mühendisi', 'tembel teneke' gibi seçenekler bulunmasına rağmen, yukarıdaki tamlamayı tercih ettim. (Çev. n.)

Gel gör ki Zerdüşt yerinden kıınıldamadı, cambazın vücudu, fena ve paramparça bir halde yanı başına düştü ancak hâlâ canlıydı. Bir süre sonra paramparça olan adamın bilinci açıldı ve Zerdüşt'ü yanında diz çökmüş olarak gördü. Nihayet, "Burada ne yapıyorsun?" dedi, "Şeytanın beni çelmeleyeceğini epeydir bilmekteydim. Şimdi de cehenneme sürüklüyor beni: Ona mâni olmak ister misin?"

"Şerefimle söylerim ki dostum..." diye karşılık verdi Zerdüşt, "Bahsettiğin şeylerin hiçbiri yok: Ne şeytan ne de cehennem. Ruhun, bedeninden önce ölecektir: bundan böyle korkma!"

Adam, kuşkuyla baktı. "Eğer doğruysa söylediğin..." deyip ekledi, "Hayatımı kaybetsem dahi, kaybettiğim bir şey yok demektir. Hayvandan öte bir şey değilim, birkaç darbe ve birkaç ısırıkla dans etmeyi öğrenen."

"Haksızlık etme!" dedi Zerdüşt, "Sen ki mesleğini tehlikeden yarattın, bunda hor görülecek bir yan yok. Şimdi mesleğin uğruna yerle bir oluyorsan: Bundan ötürü seni ellerimle gömmek istiyorum."

Zerdüşt bunu söylediğinde, can çekişmekte olan cambaz bir karşılık vermedi; ancak elini hareket ettirdi, sanki teşekkür etmek için Zerdüşt'ün elini aramaktaydı. –

7.

Bu arada akşam oldu ve panayır meydanı karanlığa gömüldü: Derken kalabalık dağıldı çünkü merak ve dehşetin ta kendi yorulmuştu. Zerdüşt ise, yerde yatan ölünün yanına oturdu ve düşüncelere daldı: Böylece zamanı unuttu. Nihayet gece oldu ve soğuk bir rüzgâr, münzevinin üstünden esmeye başladı. O zaman ayağa kalktı Zerdüşt ve şöyle söyledi gönlüne:

“Hakikaten, Zerdüşt güzel bir balık tuttu bugün! Bir insan değil ama bir ceset yakaladı.

İnsanın varoluşu⁷² endişe vericidir ve manasızdır hâlâ: Felaketine sebep olabilir, soytarının biri.

⁷² Dasein. (Çev. n.)

İnsanlara var olmanın⁷³ manasını öğretmek istiyorum: Bu üstinsandır, kara bulut olan insandan çakan şimşek. Ancak hâlâ uzağım onlardan ve duyularım hitap etmiyor onların duyuların. İnsanlar nazarında deliyle ceset arası bir şeyim.

⁷³ Sein. (Çev. n.)

Gece karanlıktır, karanlıktır Zerdüşt’ün yolları. Gel, soğuk ve katı yoldaşım! Seni ellerimle gömeceğim yere taşıyayım.”

8.

Zerdüşt bunları gönlüne söyledikten sonra, cesedi sırtlayıp yola koyuldu. Henüz yüz adım gitmemişti ki bir adam, yanına sessizce sokulup kulağına fısıldadı – bak şuna! Kuledeki soytarı değil miydi konuşan – “Git bu şehirden, ey Zerdüşt” diyordu; “Burada çok kişi sana kin güdüyor. İyiler ve adiller nefret ediyorlar senden; seni düşman ve hor gören olarak tanımlıyorlar; hak dinin müminleri nefret ediyorlar senden ve tehlikeli sayıyorlar seni halk için. Hayırlı oldu, sana gülmeleri: Hakikaten, bir soytarı gibi konuştun. Hayırlı oldu, ölü köpeğe yanaşman da: Kendini böylesine alçaltarak, yakayı kurtardın bugünlük. Fakat uzaklaş bu şehirden – yoksa yarın üstünden atlarım, bir canlının bir ölünün üstünden atlaması gibi.” Bunu söyledikten sonra kayboldu adam; Zerdüşt ise karanlık sokaklarda yoluna devam etti.

Şehrin kapısında mezarcılarla karşılaştı: Fenerlerini yüzüne tuttular Zerdüşt’ün, onu tanıdılar ve hayli dalga geçtiler onunla. “Zerdüşt, ölü köpeği alıp götürüyor: Aferin Zerdüşt’e, mezarcı olmuş! Oysa bizim ellerimiz, böylesi bir leş için fazlasıyla temiz. Şeytanın elinden lokmasını almak mı istiyor yoksa? Madem öyle, buyursun! Ve afiyet olsun! Şayet şeytan, Zerdüşt’ten daha usta bir hırsız çakmazsa tabii! – Şeytan her ikisini de çalar; ikisini de yer!” Bunu diyenler, baş başa verip güldüler aralarında.

Zerdüşt, tek kelime söylemeden yoluna devam etti. Ormanlar ve bataklıkları aşarak iki saat kadar yol aldıktan sonra, aç kurtların uluyuşlarını dinledi sık sık, kendisi de acıkmıştı. Derken, orada tek başına duran ve ışığı yanan bir evin önünde durdu.

“Açlık...” dedi Zerdüşt, “Bir eşkıya gibi bastırdı. Ormanlarda ve bataklıklarda bastırdı açlığım ve gecenin karanlığında.

“Tuhaf huyları var açlığımın. Çok defa öğün sonrası bastırırken, bugün gün boyunca hiç gelmedi: nerede kalmış olabilir ki?”

Bunları söylerken evin kapısını çaldı Zerdüşt. Yaşlı bir adam görüldü; elinde mum⁷⁴ vardı ve sordu: “Bu gelen de kim bana ve berbat uykuma?”

⁷⁴ “Licht” sözcüğü, zaman zaman “mum” (Kerze) karşılığı da kullanılır. (Çev. n.)

“Bir canlı ve ölü!” dedi Zerdüşt. “Bana yiyecek ve içecek bir şey ver, gündüz yemeyi unuttum. Her

kim ki açları doyurur, kendi ruhunu da ferahlatmış olur: Böyle buyurur bilgelik.”

Yaşlı adam uzaklaştı, fakat bekletmeksizin geldi; Zerdüşt’e ekmek ve şarap sundu. “Burası açlar için kötü bir yer.” dedi, “Onun için burada oturuyorum. İnsanlar ve hayvanlar uğrarlar bana, bu münzeviye. Fakat yoldaşına da yiyecek ve içecek ver, o senden daha yorgun.” Zerdüşt cevap verdi: “Yoldaşım ölü, kendisini yemesi için ikna etmem güç.” Yaşlı adam suratını asarak, “Bu beni ilgilendirmez.” dedi, “Kapımı çalan kişi, ne sunarsam kendine almalı. Yiyin ve rahatınıza bakın.” –

Bundan sonra Zerdüşt, bir kez daha iki saat boyunca yürüdü, yola ve yıldızların ışığına güvendi: Çünkü o, gece gezmelerine alışkındı ve uyuyanların yüzüne bakmayı severdi. Gel gör ki tan ağarırken kuytu bir ormanda buldu kendini, herhangi bir güzergâh dahi yoktu. Ölüyü bir ağaç kovuğunun içine yatırdı, –çünkü onu kurtlardan korumak istiyordu– kendisi de yere, yosunların üzerine uzandı. Uzanmasıyla uyuması bir oldu, vücudu yorgun, ruhu dingindi!

9.

Uzun süre uyudu Zerdüşt ve yalnız tan kızılığı değil, öğle öncesi ışığı da vurdu yüzüne. Ama sonunda açıldı gözleri: Hayretle ormana ve sükûta baktı; hayretle kendi içine baktı. Sonra birden kara görmüş denizci gibi süratle doğruldu: Çünkü yeni bir hakikat görmüştü. Ve şöyle dedi gönlüne:

“İçimde bir ışık doğdu: Yol arkadaşlarına ihtiyacım var benim, canlı yol arkadaşlarına – gönlümün istediği yere taşıyacağım ölümlere ya da cenazelere değil.

Bilakis canlı yol arkadaşlarına ihtiyacım var, arzuladıkları için bana refakat eden – ben nereye gidersem, oraya gelen.

İçimde bir ışık doğdu: Zerdüşt, halka değil, yoldaşlara hitap etmeli! Bir sürünün köpeği ya da çobanı olmamalı Zerdüşt!

Birçoklarını ayırmak için sürüden – bunun için geldim ben. Varsın halk ve sürü kızsınlar bana: Çobanlara haydut demek ister Zerdüşt.

Çoban diyorum ben onlara, onlarsa kendilerini ‘iyiler’ ve ‘adiller’ olarak görüyorlar: Çoban diyorum ben onlara, onlarsa kendilerini hak dininin müminleri olarak görüyorlar.

Şu iyilere ve adillere bakın! En çok kimden nefret ediyorlar? Kıymet levhalarını parçalayandan, aykırı harekette bulunandan, mücrimden⁷⁵: – Oysa yaratandır o.

⁷⁵ Mücrim: Cürüm işlemiş, sürgün edilmiş; sanık... (Çev. n.)

Bütün inançların müminlerine bakın! En çok kimden nefret ediyorlar? Kıymet levhalarını parçalayandan, aykırı harekette bulunandan, mücrimden: – Oysa yaratandır o.

Yoldaşlar, yaratıcı arar, ceset değil sürü ve müminler de aramaz. Yaratıcı, yeni levhalar üstüne yeni kıymetler yazacak, yaratma ortakları arar.

Yoldaşlar, yaratıcı arar, hasat ortakları arar çünkü onda her şey hasada uygundur. Ancak eksiği yüz oraktır onun: Böylece söker başakları ve darılır.

Yoldaşlar, yaratıcı arar, oraklarını bilemesini bilenleri arar. Onlara ‘imha edici’, ‘iyi’yi ve ‘kötü’yü hor gören denir. Fakat onlar, hasat yapan ve bayram edenlerdir.

Birlikte yaratacağı yoldaşlar arar Zerdüşt, birlikte hasat yapacağı, birlikte bayram edeceği: Onun sürüler, çobanlar ve ölümlerle yaratabileceği ne var?

Ve sen, benim ilk yoldaşım, huzurlu ol! İyice gömdüm seni ağaç kovuğuna ve sakladım iyice kurtlardan.

Lakin senden ayrılmanın vakti geldi. İki tan kızılığı arasında yeni bir hakikate erdim.

Ne çoban olmayım ben ne de mezarcı... Yığınlarla konuşmayacağım bir daha ve son defa hitap

ediyorum bir ölüye.

Yaratanla, hasatçıyla, bayram edenle ortaklık kurmak istiyorum: Gökkuşağını göstermek istiyorum onlara ve bütün basamaklarımı üstinsan'ın.

Yalnız yaşayanlara söyleyeceğim türkümü ya da iki kişi yaşayanlara; işitilmemiş şeyler için kulağı olanın gönlünü ağırlaştıracağım saadetimle.

Hedefime ulaşmak istiyorum, kendi yolumda gidiyorum; müteredditlerin ve mızızların üzerinden atlayacağım. Böylelikle benim yürüyüşüm, onların batışı olacak!”

10.

Güneş tepeye ulaştığında, bunları söylemişti Zerdüşt gönlüne: soran gözlerle baktı yükseğe – başının üstündeki bir kuşun keskin çığlığını duymuştu çünkü. Şuna bak! Bir kartal, havada geniş daireler çizerek uçuyordu ve bir yılan asılmıştı, bir av gibi değil bir dost gibi: çünkü sarılmıştı yılan kartalın boynuna.

“Bunlar, benim hayvanlarım!” dedi Zerdüşt ve gönülden sevindi.

“Güneşin altındaki en mağrur ve güneşin altındaki en zeki hayvan – keşif üzere çıkmışlar yola.

Bilgi almak istiyorlar, Zerdüşt sağ mı? Sahiden yaşıyor muyum ben hâlâ?

Daha tehlikeli, insanlar arasında olmak, hayvanlar arasında olmaktan daha tehlikeli; tehlikeli yollarda yürüyor Zerdüşt. Yolumu göstermeli hayvanlarım bana.”

Zerdüşt, bunları söylerken, ormandaki azizin konuşmasını hatırladı, içini çekti ve şöyle buyurdu gönlüne:

Zeki olmayı tercih ederim! Baştan aşağıya zeki olmayı, yılanım gibi!

Fakat imkânsız diliyorum ben: İyisi mi gururumdan, daima zekâmla beraber yürümesini dileyeyim!

Ve bir gün aklım beni terk ederse: –Ah, uçup gitmeyi pek sever!– uçmalı o zaman gururum deliliğimle birlikte!

– Böyle başladı Zerdüşt’ün batışı.

ÜÇ DÖNÜŞÜM HAKKINDA

Size ruhun üç dönüşümünü anlatacağım: Ruhun nasıl deveye, devenin aslana ve aslanın da çocuğa dönüştüğünü.

Ruhun ağır yükleri vardır, güçlü, dayanıklı bir ruhun, içinde derin saygının barındığı: Onun gücü, daima ağırı ve en ağırı ister.

Ağır olan nedir? Böyle sorar dayanıklı ruh, deve gibi diz çöker ve iyi yüklenmek ister.⁷⁶

⁷⁶ Yüklenmek (Alm. beladen), –sanırım– “bilgi edinmeyi istemek” manasında anlaşılmalı. (Çev. n.)

En ağır olan nedir, ey yiğitler? diye sorar dayanıklı ruh ki omzuma alayım ve memnun kalayım gücümden.

Şu değil mi: Kibrini zedelemek için kendini alçaltmak? Hikmetiyle alay edebilmek için deliliğini ışılatmak?

Ya da şu: Zaferini kutlarken davamızdan vazgeçmek? Baştan çıkarana⁷⁷ baştan çıkarmak için yüksek dağlara çıkmak?

⁷⁷ Baştan çıkarana (Alm. Versucher), daha çok “şeytan” yahut “iblis”le birlikte düşünülmeli. (Çev. n.)

Ya da şu: İdrakin⁷⁸ palamut ve çiminden beslenmek ve hakikat istenciyle ruh açlığı çekmek?

⁷⁸ Alm. Erkenntnis. (Çev. n.)

Ya da şu: Hasta olmak ve teselliye geleni evine göndermek ve istediğini hiçbir zaman duymayan sağırılarla dostluk kurmak?

Ya da şu: İçinde hakikat var diye kirli sulara dalmak ve soğuk kurbağalarla, sıcak kaplumbağaları hakir görmemek?

Ya da şu: Bizi tahkir edenleri sevmek ve bizi korkutmak isteyen hayalete el uzatmak?

Tüm bu ağırlıkları⁷⁹ yüklenir dayanıklı ruh: Kendi çölüne doğru hızla ilerler, yükünü alıp ilerleyen deve gibi.

⁷⁹ Bağlam gözeterek “Schwerste”yi, “zorluklar”, “güçlükler” şeklinde çevirmek de mümkün. (Çev. n.)

Fakat en ücra çölde ikinci dönüşüm gerçekleşir: Aslana dönüşür ruh, hür bir ortam kurmak ve kendi çölünün efendisi olmak ister.

Son efendisini arar burada: Onun düşmanı olmak ve zafer uğruna büyük ejderhayla güreşmek ister.

Ruhun artık efendi ve tanrı olarak tanımadığı büyük ejderha nedir? Büyük ejderhanın adı ‘sen yapmalısın’ dır.⁸⁰ Oysa aslanın ruhu ‘ben isterim’⁸¹ der.

⁸⁰ Du-sollst. (Çev. n.)

⁸¹ Ich will. (Çev. n.)

‘Sen yapmalısın’, durur yolunda, altın kıvılcımlarıyla parlayan pullu bir hayvandır o ve her pulun üstünde altın gibi bir ‘sen yapmalısın’ parıldar.

Binlerce yıllık kıymetler bu pulların üstünde parıldar ve şöyle der ejderhalar içinde en güçlüsü: “Bende parıldar nesnelere tüm kıymeti.”

“Tüm kıymetler önceden yaratılmıştı ve yaratılmış kıymetlerin tamamı – işte o benim. Sahiden ‘ben isterim’ olmamalıdır artık.” Böyle buyurur ejderha.

Kardeşim, ruh aslana niçin ihtiyaç duysun? Yük hayvanı neye yetmez ki mütehammil⁸² ve saygılı?

⁸² Mütehammil: Tahammül eden, dayanan; yük altında bulunup ses çıkarmayan. (Çev. n.)

Yeni kıymetler yaratmak – buna aslan dahi muktedir olmuş değildir: Yenisini yaratmak için kendine özgürlük yaratmak – işte buna yeter aslanı gücü.

Kendine özgürlük yaratmak, kaçınılmaz görevler karşısında dahi mukaddes bir ‘hayır’ diyebilmek: Kardeşlerim, işte bunun için aslana ihtiyaç vardır.

Yeni kıymetlere hak kazanmak – bu, dayanıklı (mütehammil) ve saygılı bir ruh için ‘almaların’ en korkuncudur. Hakikaten bu onun için bir gasptır ve yırtıcı bir hayvanın işidir.

Bir zamanlar en mukaddes şey olarak ‘sen yapmalısın’ı seviyordu: Şimdi sevgisinden özgürlüğünü çalabilmek için, en mukaddes olanda bile hezeyan⁸³ ve keyfilik bulmak zorunda: Bu gasp için aslana ihtiyaç vardır.

⁸³ Wahn. (Çev. n.)

Fakat söyleyin bana kardeşlerim, aslanın yapamayıp da çocuğun yapabildiği nedir? Gaspçı aslan neden bir de çocuklaşmak zorundadır?

Masumiyettir çocuk ve unutkanlık, yeni bir başlangıç, bir oyun, kendiliğinden yuvarlanan bir çember, ilk hareket ve mukaddes bir ‘evet’ tir.⁸⁴

⁸⁴ Ja-sagen. (Çev. n.)

Evet, yaratma oyunu için kardeşlerim, mukaddes bir ‘evet’ lazımdır: Ruh, kendi iradesini ister, dünyayı kaybeden, kendi dünyasını kazanır.

Size ruhun üç dönüşümünden söz ettim: Ruhun nasıl deveye, devenin aslana ve nihayet aslanın da

çocuğa dönüştüğünü. –

Böyle Buyurdu Zerdüşt.

Ve o esnada, kimilerinin ‘Alaca İnek’ dediği şehirde bulunuyordu.

FAZİLET KÜRSÜLERİ HAKKINDA

Zerdüşt’e, uyku ve fazilet hakkında güzel konuşmayı bilen bir bilgeyi övdüler: Bu sebeple saygı görür ve takdir edilirmiş ve tüm gençler kürsüsünün önünde otururlarmış. Zerdüşt, bu zata gitti ve diğer gençlerle birlikte oturdu kürsüsünün önüne. Ve şöyle buyurdu bilge:

Saygı ve utanç duymalı uyku karşısında! İlk yapılması gereken budur! Ve yolundan çekilin, gece boyunca uyanık kalan ya da fena uyuyanların!

Hırsız bile utanç duyar uyku karşısında: Daima geceleri çalar sessizce. Ancak utanmazdır gece bekçisi, hayasızca taşır düdüğünü.

Oysa kolay bir sanat değildir uyku: Gün boyunca uyanık kalmak gerekir uğruna.

Günde on kez kendini yenmen gerekir; bu iyi bir uyku verir ve afyonudur ruhun.

Yine günde on kez, kendinle barışman gerekir: Yenme acıdır ve barışmayan fena uyur.

Günde on kez hakikat bulman gerekir: Aksi takdirde gece boyunca ararsın hakikati ve ruhun aç kalır.

Günde on kez gülmen ve şen şakrak olman gerekir: Aksi takdirde, gece boyunca rahatsız eder miden seni, şu elem babası yani.

Az kişi bilir bunu: iyi uyumak için bütün faziletlere sahip olmak gerekir. Şahitlik mi edeceğim yalan yere? Zina mı yapacağım?

Komşumun hizmetçisine mi musallat olacağım? Tüm bunlar iyi uykuyla uzlaşmaz.

Ve kişinin bizzat kendi tüm faziletlere sahip olsa bile, bir şeyi anlamalı: Faziletleri de vakti geldiğinde uykuya yollamalı.

Birbiriyle didişmesinler diye, bu nazik dişiler, ey bedbaht!

Tanrı ve komşuyla barış: Böyle ister iyi uyku! Ve hatta komşunun şeytanıyla da barış! Aksi takdirde gece boyunca dolanır etrafında.

Saygı duy, üst kademedeki hükümet makamlarına ve itaat et, hatta sahtekârlarına⁸⁵ dahi! Bunu ister iyi uyku. Elimden ne gelir, eğer iktidar,⁸⁶ çarpık bacaklar üzerinde gezinmekten hoşnutsa?

⁸⁵ Krumm (Alm.): mec. Doğru dürüst olmayan, samimiyetsiz, sahtekâr. (Çev. n.)

⁸⁶ Macht: (Çev. n.)

Koyununu en yeşil yamaca süren, en iyi çobandır benim için: iyi uykuyla uyuşum içindedir bu.

Çok şeref istemem, ne de büyük servet: İltihapla kaplanır dalak. Ancak iyi uyumaz, iyi bir nam ve küçük bir servete sahip olunmayınca da.

Makbuldür bence küçük bir topluluk, fena topluluktan. Yeter ki vaktinde gidip gelsin. Budur iyi uykunun bir şartı da.

Fikir yoksulları⁸⁷ da hoşuma gider: uyumayı kolaylaştırır bunlar. Nasıl da mutludurlar, kendilerine daima hak verildiğinde.

⁸⁷ Geistig-Armen. (Çev. n.)

Böyle gelip geçer faziletlinin günü. Gece olunca, imtina ederim, uykuyu çağırırmaktan! Çağrılmak istemez uyku ki efendisidir faziletlerin.

Özellikle hatırlarım, gündüzün ne yaptığımı ve ne düşündüğümü. Geviş getirircesine sorarım

kendime, ineğe eş sabırla: Neydi senin galebe çaldığın on şey?

Peki, kalbime huzur veren on barışma, on hakikat, on gülüş nelerdi?

Tüm bunları mülahaza eder ve kırk düşünceyle salınırken, bastırır uyku, o çağrılmayan, faziletlerin efendisi olan uyku.

Gözlerime vurur uyku: Ağırlaşır gözlerim. Ağzıma dokunur uyku: Açık kalır ağzım.

Hakikaten, yumuşacık pençeleriyle gelir bana hırsızların en sevimlisi ve çalar benden düşüncelerimi: Şu kürsü kadar pestenkerani⁸⁸ kalakalırım orada.

⁸⁸ Bir nesneyi imlediği için “dumm”u bu sözcükle [pestenkerani: saçma, değersiz, önemsiz] karşılamayı yeğledim. (Çev. n.)

Lakin çok sürmez dikilmem: Uzanıveririm. –

Zerdüş, bilgeyi dinlerken için için güldü: Çünkü bir ışık yükselmişti içinde. Ve şöyle buyurdu gönlüne:

Soytarının teki bence, şu kırk fikirli bilge: Fakat zannım o ki uykudan iyi anlıyor.

Talihli sayılır, bu bilgenin yakınına oturan! Bulaşıcıdır böylesi bir uyku, kalın duvarları dahi aşır sirayet eder.

Bir sihir barındırmakta kürsüsü dahi. Değilmiş beyhude meğer, oturmaları gençlerin, bu fazilet hatibinin önünde.

Hikmetinin tanımını şöyle: Uyanık kalmak, iyi uyuyabilmek için. Ve hakikaten, eğer hayatın bir manası olsaydı ve bir zırvalık yeğlemem gerekseydi, seçilmeye en layık zırvalık bu olurdu benim için de.

Şimdi çok daha iyi anlıyorum, fazilet ustalarında, öncelikle nelerin arandığını. İyi bir uyku aramış kişi ve yanı sıra da afyon tesiri yapan faziletler!

II. BÖLÜM: F. W. NIETZSCHE: Eserlerinden Seçmeler

1. BÖLÜM

Bu kürsülerin methedilen tüm bilgilerinin ‘hikmet’i, rüyadan yoksun bir uykuydu: Hayatı anlamlandıracak başka bir şey tanımıyorlardı.

Kuşkusuz bugün de bulunmakta, bu fazilet vaizleri gibi düşünen ve hatta bu kadar dürüst bile değiller: Ne var ki onların zamanı geçti. Uzun süre ayakta kalamazlar artık: İşte serilmişler bile.

Mekânı cennet bu uykucuların: birazdan başları düşecektir. –

Böyle Buyurdu Zerdüş.

ÖTE DÜNYALILAR HAKKINDA

Vaktiyle Zerdüş de bütün öte dünyaya (ahrete) inananlar gibi, vehmine kapıldı insandan sonrasının. Dünya, o zaman bana, bir şeyden mustarip ve azap çeken bir tanrının eseri gibi görünürdü.

Dünya, benim için bir rüya ve bir manzum eser gibiydi tanrının yazdığı; ilahi bir memnuniyetsizin gözündeki renkli bir duman gibiydi.

İyi ve kötü ve haz ve eza ve ben ve sen – yaratıcının gözleri önünde renkli bir duman gibi görünürdü bana. Kendinden uzağa bakmak istiyordu ki yaratıcı – dünyayı yarattı.

Mest edici bir heves verir, ıstırap çeken için, kendi acısından öteye bakmak ve kendinden geçmek. Mest edici bir heves ve kendinden geçmek gibi gelirdi bir zamanlar bana dünya.

Bu dünya, ebediyen kusurlu;¹ ebedi bir çelişkinin tasviri, kusurlu bir tasviri – kusurlu yaratıcı için mest edici bir heves: – Böyle gelirdi bir zamanlar bana dünya.

¹ “Bu dünya, ebediyen kusurlu” tümcecğini, “Bu dünya, kul yapısı, tanrı yapısı değil!” şeklinde de yorumlamak mümkün. (Çev. n.)

Böylece ben de bütün öte dünyaya inananlar gibi, vehmine kapılmışım insandan sonrasının. Hakikaten ne var insanın sonrasında?

Ah, kardeşlerim, yarattığım bu tanrı, insan-ürünü ve insan şuurunun ihtilaliydi, tüm tanrılar gibi!

Bir insandı o ve hatta zavallı bir insan parçası ve ‘ben’: Kendi külünden ve közümden gelmekteydi bana bu hayalet, hakikaten! Öte dünyadan değil!

Ne oldu kardeşlerim? Ben, ıstırap çeken kendimi yendim, dağlara taşıdım kendi külümü, daha parlak bir alev buldum kendime. Bak şuna! Hemen de kaçiverdi hayalet benden.

Böyle bir hayalete inanmak, *nekahat* sürecindeki benim için, elem ve ıstırap olur: Bir elem olur benim için ve de küçük düşme. Böyle buyurdum öte dünyalılara.

Elim ve liyakatsizlikti – tüm öte dünyaları yaratan; ve sadece en mustaribin farkına varabileceği kısa bir saadet hezeyanıydı.

Bir adımla, ölümcül bir sıçrayışla son merhaleye ulaşmak isteyen bir yorgunluk, daha fazlasını istemeyen zavallı, toy bir yorgunluk: Tüm tanrıları ve öte dünyaları yaratan.

İnanın bana kardeşlerim! Vücudun kendisiydi, vücuda dair ümitsizliğe kapılan – dokunurdu son duvarlara, aldanmış ruhunun parmaklarıyla.

İnanın bana kardeşlerim! Vücudun kendisiydi, yeryüzüne dair ümitsizliğe kapılan – kendisiyle konuştuğunu duyardı, varlığın derinliklerinin.

Ve böylece kafasıyla son duvarları geçmek isterdi ve yalnız kafasıyla geçmek değil – “öteki dünya”ya² geçmek isterdi.

² Jener Welt. (Çev. n.)

Fakat “öteki dünya”, ilahi bir hiç olan, barbarca³ ve insandan arındırılmış o dünya, iyi saklanmıştı insanlardan ve varlığın karnı⁴ artık hitap etmez insana, eğer insan insansa.

³ Unmenschlich: Gaddar, kıyıcı; barbarca, hayvanca; insanlığa yakışmaz, insanlıkdışı. (Çev. n.)

⁴ Der Bauch des Seins. (Çev. n.)

Sahiden zor, kanıtlamak her türlü varlığı ve konuşurmak. Söyleyin kardeşlerim, en iyi ispat edilen en acayip olan değil midir?

Evet, bu ben ve ‘ben’in çelişkisi karışıklığı, kendi varlığından söz eder, çok samimice, her şeyin ölçüsü ve kıymetidir, bu yaratan, isteyen, kıymetlendiren ‘ben’.

Ve bu en namuslu varlık,⁵ ben – vücuttan bahseder ve şiir yazdığı, hülyalara kapıldığı ve kırık kanatlarla titrediğinde bile vücudu ister.

⁵ Redlichtste Sein. (Çev. n.)

Gittikçe daha dürüstçe konuşmasını öğrenir ‘ben’: Ve öğrendikçe, daha fazla sözcük ve şeref bulur vücut ve yeryüzü için.

Yeni bir gurur öğretti benim ‘ben’im, ben de insanlara öğretiyorum bunu: artık gömmeyin başınızı ‘ilahi’ şeylerin kumuna, bilakis özgürce taşıyın, yeryüzüne mana katan bir dünya-kafası!⁶

⁶ Erden-Kopf. (Çev. n.)

Yeni bir istenç öğretiyorum insanlara: İnsanın körü körüne gittiği yolu istemeyi ve ona iyi demeyi ve bir kenara itmeyi, hasta ve ağır ağır ölüp gitmekte olanların yaptığı gibi!

Hastalar ve ağır ağır ölmekte olanlardı, bedeni ve yeryüzünü hakir görenler, cenneti ve kurtarıcı kan damlalarını icat edenler: Fakat bu tatlı ve hararet artıran zehirleri de aldılar bedenden ve yeryüzünden!

Yoksulluklarından kurtulmak istiyorlardı ve yıldızlar çok uzaktı onlara. Tam da burada iç çektiler: “Ah, keşke, kişiyi başka bir varlık ve başka bir saadete ulaştıracak semavi yollar olsaydı.” – Böylece keşfetmiş oldular dolap çevirmeyi ve kanlı içkilerini.

Bedenlerinden ve yeryüzünden kurtulabileceklerini sandılar, bu nankörler. Halbuki kime borçlular acaba, bu kurtuluşun çırpınışlarını ve neşesini? Bedenlerine ve yeryüzüne.

Müşfiktir hastalara karşı Zerdüşt. Hakikaten kızmaz, onların teselli tarzları ve nankörlüklerine. Yeter ki şifa bulsunlar ve engelleri aşsınlar ve kendilerinden daha üstün bir beden yaratsınlar.

Kuruntusuna şefkatle bakan ve gece yarısında tanrısının mezarına sokulan, *nekahattaki* birine de kızmaz Zerdüşt: Fakat hastalık ve hasta hal gözyaşlarında bile devam etmektedir.

Bunlar arasında nice hastalar vardı, kimileri şiir yazardı ve tanrı bağımlısıydı; bunu idrak edenden ve faziletlerin en yenisinden ölesiye nefret ederler ki adı: Namustur.

Daima geçmişe bakarlar, karanlık zamanlara: Burada vehim ve inanç başka bir şeydi hiç kuşkusuz; aklın cinneti tanrı benzerliğiydi ve şüphe günahı.

Pek iyi tanırım bu tanrı benzerlerini: Kendilerine inanılmasını ve şüphenin günah olmasını isterler. Pek iyi bilirim ben de bizzat kendilerinin en çok neye inandıklarını.

Sahiden, öte dünyalara, kurtarıcı kan damlalarına değil bedene inanırlardı en çok ve onlar için kendi bedenleri, kendinde şeydi.⁷

⁷ Immanuel Kant’ın yaygınlık kazandırdığı kendinde şey (Alm. Ding an sich) deyimini, bilinemezi imler ve bilginin sınırını gösterir. Kant’a göre kendinde şey, görüngülerin (Alm. Phänomen) altındaki, içindeki, kişiye verilmemiş, ancak akıl yoluyla (usla) kavranabilecek olan, duyular aracılığıyla bilinemezdir. Kant, Platon tarafından ‘düşünsel bilgi nesnesi’ manasında kullandığı noumenon’u (Yun.), phänomen karşılığında kullanmıştır. (Çev. n.)

Ancak onlar için hastalıklı bir şeydir bedenleri ve memnuniyetle sıyrılıp çıkmak isterler tenlerinden. Bundan ötürü ölüm vaazlarını dinlerler ve bizzat vaaz verirler öte dünyalara.

İyisi mi, kardeşlerim, dinleyin beni, sağlıklı bir bedenın sesini: Bu ses, daha dürüst, daha saf bir sestir.

Daha dürüstçe konuşur ve saftır sağlıklı beden, mükemmel ve dik bir beden: Ve yeryüzünün manasından bahseder.

Böyle Buyurdu Zerdüş.

BEDENİ KÜÇÜMSEYENLER HAKKINDA

Bedeni küçümseyenlere diyeceklerim var. Ne bildiklerinden vazgeçsinler ne de yeni bir şey öğretsinler bana, sadece kendi bedenlerine veda etsinler – başka bir deyişle sessiz kalsınlar.

“Ben, beden ve ruhum” – böyle konuşur çocuk. Peki, neden çocuklar gibi konuşmamalı?

Fakat uyanmış ve arif kişi der ki: Tamamen bedenim ben, başka bir şey değil; ruh ise basit bir sözcük, bedendeki bir şeyi tanımlayan.

Beden, büyük bir akıldır, tek hedefli bir çokluk, bir savaş ve bir barış, bir sürü ve bir çoban.

Bedeninin aleti de senin küçük aklındır, kardeşim, “ruh” dediğin şey, büyük aklının bir küçük aleti ve oyuncağıdır.

‘Ben’ diyorsun ve mağrursun bundan ötürü. Fakat çok daha büyük olan, senin inanmak istemediğin hani – bedenın ve onun büyük aklındır: O, Ben demez, Ben gibi davranır.

Duyunun hissettiğiyle, aklın idrak ettiğinin, kendi içinde sonu yoktur hiçbir zaman. Fakat duygu ile akıl, ikna etmek isterler seni, her nesnenin sonu olduklarına: Böylesine kibirlidirler.

Duygu ile akıl, alet ve oyuncaktır: Bunların ardında da kendi⁸ vardır. Kendi de duyuların gözleriyle arar, aklın kulaklarıyla dinler.

⁸ Kendi (Alm. Selbst): Özneyi pekiştirmede kullanılan, bir eylemin kendisine olan gönderimini dile getiren sıfat. Buna göre, özne söz konusu olduğunda, kendi deyimi, kendisini nesne yani ben olarak ortaya koyup ifade ettikten sonra, bu ifadeden hareketle yine kendi kendisine dönen ve bu şekilde somut bir gerçeklik kazanan özneyi ifade eder. Terim Friedrich Nietzsche’de, organizmayı düzenleyen, bireyin hakiki öznesini tanımlamaktadır. Kaynak: Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, 4. basım, 2000, s. 552. (Çev. n.)

Daima dinler ve arar kendi: Kıyaslar, zorlar, zapt eder, tahrip eder. Hükmeder ve ‘ben’in de hâkimidir.

Düşüncelerin ve duyguların ardında, kardeşim, kudretli bir efendi, meçhul bir bilge vardır – kendi denilen budur. Mekânı bedenındir, o senin bedenındir.

En yüce bilgeliğinden daha çok akıl vardır bedeninde. Ve kim bilir, bedenın, bu en yüce bilgeliğe hangi maksatla ihtiyaç duyar?

Kendi, ‘ben’ine ve onun mağrur sıçrayışlarına güler. “Ne ifade eder ki düşüncelerin bu sıçrayış ve uçuşları?” diye sorar. “Benim maksadım için dolambaçlı bir yol. Ben ‘ben’in kâhyası ve tasavvurlarını fısıldayanım.”

Kendi, ‘ben’e şöyle der: “Şuranda duy acıyı!” O an acı çeker ve daha fazla acı çekmekten nasıl kurtulacağını düşünür – ve zaten bunu düşünmesi de gerekir.

Kendi, ‘ben’e şöyle der: “Şurada duy hazzı!” O an sevinir ‘ben’ ve sık sık sevinmeyi düşünür – ve zaten bunu düşünmesi de gerekir.

Bedeni küçümseyenlere diyeceklerim var. Değersiz bulmaları saygılarından. Küçümsemeyi ve hürmeti, kıymeti ve iradeyi yaratan nedir?

Yaratıcını ta kendisi, saygıyı ve küçümsemeyi yarattı, hazzı ve elemi yarattı. Yaratıcı beden,

kendine iradesinin eli olarak, yaratmıştır ruhu.

Budalalığınızla ve horgörünüzle dahi, ey bedeni küçümseyenler, kendi'nize hizmet ediyorsunuz. Size söylüyorum: Ölmek istiyor aslında kendi'niz ve sırtını dönmek hayata.

En çok istediği şeye dahi, mutedil değil artık: – Kendinden ileri bir varlık yaratmak. Bunu ister en çok. Budur bütün tutkusu.

Ne ki bunun için artık çok geç – bu sebeple batmak ister kendi'niz, ey bedeni küçümseyenler.

Batmak istiyor bizzat kendi'niz, bundan ötürü bedeni küçümseyenlerden oldunuz! Çünkü sizler, kendinizden ileri bir varlık yaratamazsınız artık.

Ve bu nedenle hayata ve toprağa öfke duyuyorsunuz. Bilinmez bir kıskançlık vardır küçümsemenizin şaşı bakışında.

Sizin yolunuzdan gitmiyorum ben, ey bedeni küçümseyenler! Bence siz, üstinsana giden köprü değilsiniz. –

Böyle Buyurdu Zerdüş.

SEVİNÇLER VE TUTKULAR HAKKINDA

Kardeşim, bir faziletin varsa ve bu senin faziletinse, buna hiç kimse ortak değildir.

Elbette, adını koymak istersin ve okşayarak sevmek; kulağını çekmek, oyalanmak istersin onunla.

Bak! Artık paylaşmaktasın onun adını halkla ve faziletinle halktan ve sürüden biri oldun.

Şöyle deseydin daha iyi olurdu: “İfade edilemez ve adsızdır, ruhuma elem ve haz veren, karnımın⁹ açlığı olan şey.”

⁹ Eingeweide: 1. İç organlar; 2. Gönül, kalp. (Çev. n.)

Adların samimiyetine sığmayacak kadar yüce olmalı faziletin. Önünde kekelemekten utanma, eğer ondan bahsetmeye kalırsan mecbur.

Şöyle konuş ve kekele: “Bu benim ‘iyi’mdir, onu severim, bu halini beğenirim, yalnız bu şekliyle isterim ben ‘iyi’yi.

Tanrının bir buyruğu olarak istemem onu, insan tüzüğü ve ‘şerri’ olarak: üstdünya¹⁰ ve cennete giden yolun kılavuzu değildir benim için o.

¹⁰ Über-Erden. (Çev. n.)

Fani bir fazilettir benim sevdiğim: Biraz bilgelik vardır içinde, en az da herkeste olan akıldan.

Fakat bu kuş yanımda yaptı yuvasını: Bundan ötürü sever ve korurum onu – ve işte şimdi yanımda oturuyor, altın yumurtalarının üstünde, kuluçkaya yatmış bir halde.”

İşte böyle kekelemeli ve övmelisin faziletini.

Bir zamanlar tutkuların vardı ve kötü derdin sen onlara. Fakat şimdi yalnız faziletlerin kaldı: Onlar senin tutkunun içinde yeşerdiler.

En yüksek hedefini bu tutkuların bağrına bırakmıştın: Ve böylelikle onlar, senin faziletlerin ve sevinçlerin oldular.

İster ansızın hiddetlenenlerin,¹¹ ister şehvetlilerin, ister taassupların,¹² ister intikamcılarının soyundan gel:

¹¹ Jähzornigen: Bu, jäh (1. Birdenbire, ani, apansız; 2. Sarp, dik, dikine) + zornig (Öfkeli, hiddetli, kızgın) sözcüklerinden oluşmuş, -ler, -lar takılı, bileşik sözcüğü, belki biraz zorlayarak, dilimize “keçi gibi kin güden” (!), “burnunun dikine giden” şeklinde de aktarmak mümkün. (Çev. n.)

¹² Taassup (Alm. Glaubens-Wühtigen, ing. fanatical, Fr. fanatisme): Kendi dinini çok üstün tutarak başka dinden olanlara düşman olma.

(Çev. n.)

Sonunda bütün tutkuların fazilet ve bütün şeytanların melek oldular.

Bir zamanlar vahşi köpeklerin vardı mahzeninde: Fakat sonunda bunlar kuşlara ve sevimli şarkıcılara dönüştüler.

Zehrenden hazırladın kendine merhemini; kara kara düşünüp sağıyordun ineğini – şimdi ise memelerinden tatlı süt içiyorsun.

Ve bundan böyle kötülük yeşermez sende, faziletlerinin çatışmasından kötülük doğmazsa eğer.

Kardeşim, talihin varsa, bir tek faziletin olur ve fazlası değil: böylece daha kolay geçersin köprüden.

Ayrıcalıktır birçok fazilete salıp olmak, fakat güç bir kaderdir¹³ aynı zamanda ve kimileri çöle gidip öldürmüştür kendini, faziletlerin savaşımdan ve savaş alanı olmaktan bıktıkları için.

¹³ Schweres Loos (İng. hot lot). (Çev. n.)

Kardeşim, mücadele¹⁴ ve meydan muhaberesi¹⁵ kötü müdür? Gel gör ki gereklidir bu kötülük, gereklidir faziletlerin arasında kıskançlık, güvensizlik ve iftira.

¹⁴ Krieg. (Çev. n)

¹⁵ Schlacht. (Çev. n.)

Bak, her bir faziletin nasıl da en yüksek hedefi arzulamakta: Tüm ruhunu ister, haber getireni olabilmek için onun; öfke, nefret ve sevgide bütün gücünü ister.

Her fazilet diğer fazileti kıskanır, kıskançlık ise korkunç bir şeydir. Faziletler dahi yerle bir olabilir kıskançlık yüzünden.

Kıskançlık alevi ile sarılan kişi, sonunda kendine batırır zehirli iğnesini, akrep gibi.

Ah kardeşim, bir faziletin kendisine iftira edip, hançer sapladığını görmedin mi hiç?

İnsan, aşılması gereken bir şeydir: Ve bundan ötürü, faziletlerini sevmelisin –çünkü onlar seni yerle bir edecek.–

Böyle Buyurdu Zerdüş.

SOLGUN MÜCRİM HAKKINDA

Ey hâkimler ve kurban edenler, hayvanı, başını eğmeden öldürmek istemiyorsunuz, öyle mi? Bakın eğdi başını solgun mücrim: Büyük bir horgörü okunuyor gözlerinde.

“Benim ben'im aşılması gereken bir şeydir: Benim ben'im, bence, en beter aşağılanmasıdır insanın.”: Böyle diyor bu gözler.

Kendi kendini yargılaması, onun için en büyük andı: Müsaade etmeyin yücelmiş kişinin yeniden alçalmasına!

Böyle kendi kendine eza veren kişi için kurtuluş yoktur, tez gelen bir ölüm olmazsa tabii.

Ey hâkimler, sizin öldürüşünüz, bir acıma olmalı, intikam değil. Ve öldürürken de haklı çıkarmaya bakın hayatı!

Kâfi değildir, uzlaşmanız, öldürdüğünüzle. Kederiniz, Üstüsan'a duyduğunuz sevginiz olmalı: Böylelikle haklı kılarırsınız hâlâ hayatta kalışınızı!

“Düşman” diyebilirsiniz ama “canı”¹⁶ değil; “hasta” diyebilirsiniz ama “hain” değil; “mecnun” diyebilirsiniz ama “günahkâr” değil.

¹⁶ Bösewicht. (Çev. n.)

Ve sen, kızıl hâkim, yüksek sesle söylemek istersen eğer, zihnen neler yaptığını: şöyle haykırır

herkes: “Defol git, adi, zehirli solucan.”

Fakat fikir başka, eylem başkadır, eylemin tasviri ise bambaşka. Bunlar arasında dönmez nedenselliğin çarkı.¹⁷

¹⁷ Das Rad des Grundes (Nedensellik Çarkı): bu tamlama, her şeyin, bir nedeni olduğunu, aynı koşullar altında, aynı nedenlerin aynı sonuçları doğurduğunu ifade eden nedensellik ilkesine göndermedir. Bilindiği gibi nedensellik ilkesine ilk ciddi eleştiriyi David Hume getirmiştir. (Çev. n.)

Bir tahayyüldü, bu solgun adamın betini benzini attıran. Cürümü işlerken de aynı haldeydi: Fakat işledikten sonra, gördüğü manzaraya dayanamadı.

Kendini, bir eylemin faili olarak gördü daima. Çılgınlık diyorum ben buna: İstisna, onda varlığa dönüştü.

Atılan bir fırça, tavuğu buyruğu altına alır; atılan fırça ki bizzat eyleyendi, buyruğu altına aldı zavallı muhakeme yeteneğini – ben buna eylem sonrası nükseden çılgınlık diyorum.

Dinleyin, ey yargıçlar! Başka bir çılgınlık daha var: Ve bu, eylemden önceki çılgınlıktır. Ah sizler, inmediniz yeterince derinliklerine ruhumun henüz!

Şöyle der kızıl yargıç: “Ne için öldürmüş olabilir ki bu mücrim? Çalmak istiyordu.” Ancak ben diyorum ki size: Onun canı kan istedi, çalıp çırpılmak değil: O bıçağın saadetine susamıştı!

Zavallı aklı, bu çılgınlığı kavrayamadı ve onu ikna etti. “Kanda ne var?” dedi, “Çalarken, yanında başka bir şey daha yapmak istemez misin hiç? İntikam almayı mesela?”

Ve o, zavallı aklına uydu: Kurşun gibi çöktü üzerine aklının hükmü, – öldürürken, çalıyordu aynı zamanda. Utanmak istemiyordu çılgınlığından.

Ve şimdi yine çöktü kurşun gibi üzerine, işlediği suçun yükü ve zavallı aklı, yine öyle kurallara sıkı sıkıya bağlı, öyle kötürüm ve öyle yavaş.

Bir kafasını sallayabilse, düşecek üstünden yükü: Fakat bu kafayı kim sallayabilir ki?

Bu insan nedir? Hastalıklar yığını, zekâ vasıtasıyla dünyaya yayılan: Avlanmak isterler burada.

Bu insan nedir? Vahşi yılanlar yığını, yan yana geldiğinde sakin durabilen – bundan ötürü her biri ayrı ayrı dışarı çıkar ve ararlar avlarını dünyada.

Şu zavallı bedene bir bakın! Onun ıstırabını ve arzularını, bu zavallı ruh kendince yorumladı – onu öldürme tutkusu ve bıçağın saadetine duyulan ihtiras diye yorumladı.

Her kim ki hastalanır şimdi, kötülük çullandır üzerine, şimdi kötü olan: Acıtmak ister, kendisine acı verenle. Lakin başka zamanlar oldu, başka kötüler ve iyiler de.

Bir zamanlar kötüydü kuşku, Ben istenciydi. O dönem, hastalar kâfir ve cadı olmuştu: Kâfir ve cadı olarak acı çekti o ve acı vermeyi istedi.

Ne ki bunu duymak istemiyor kulaklarımız: İyiliklerinize zarar verirmiş bu, böyle diyorsunuz bana. İyi de bana ne sizin iyiliklerinizden!

Tiksindiriyor beni, iyiliklerinizden pek çoğu ve hakikaten kötülükleriniz değil. İsterdim ki uğrunda yerle bir olacakları bir çılgınlıkları olsun, şu solgun mücrim gibi!

Sahiden, isterdim ki çılgınlıkları hakikat, sadakat ya da adalet olsun: Gel gör ki onların uzun ve acınacak bir kendinden hoşnutluk içinde yaşamak için faziletleri var.

Ben büyük bir nehir içindeki korkuluğum: Tutunun bana, her kim tutunabiliyorsa! Koltuk değneğiniz olarak düşünmeyin ama. –

Böyle Buyurdu Zerdüşt.

Tüm yazılmışlar arasında sevdiğim tek şey, birilerinin kendi kanıyla yazdığıdır. Kanla yaz: Fark edeceksin ki kan ruhtur.

Kolay bir iş değildir, meçhul kanı anlamak: Nefret ederim, avare okurlardan.

Her kim ki okuru tanır, daha fazlasını yapmaz onun için. Bir okuru daha – ağır kokacaktır, ruhun ta kendisi.

Cümle âlem okumayı öğrenecek olsa, yalnız yazmak değil düşünmek de çürürdü.

Bir zamanlar ruh tanrıydı, sonra insanlaştı ve şimdi, neredeyse avamlaşmak üzere.

Kanla ve hikmetle¹⁸ yazan kişi, okunmayı değil ezberlenmeyi ister.

¹⁸ İlk ‘darbimesel’, ‘vecize’ ya da ‘deyiş’ manasına gelen “Spruch” sözcüğünü, cümle içindeki bağlamı gözeterek, Türkçedeki ikincil anlamıyla karşılamayı uygun buldum: Hikmet. (Çev. n.)

Dağda, en kısa yol, doruktan doruğa olandır: Ancak bunu yapabilmek için uzun bacaklı olmak gerekir. Hikmetli sözler, en üst derece olmalı: Ve onlar, muhatapların yani onlar da yüce ve heybetli olmalı.

Hava açık ve temiz, tehlike yakın ve ruh, şen bir muziplikle dolu: Birbirlerine iyi yakışmaktalar böyle.

Etrafımda koboldlar¹⁹ olsun isterim, yürekliyim zira. Hayaletleri dağıtan cesaret, kendisine koboldlar yaratır – cesaret, gülmek ister.

¹⁹ Kobold: (yun. Kobalos) Muzır yeraltı ve maden cini... (Çev. n.)

Artık sizinle aynı şeyleri hissetmiyorum: Altımda gördüğüm şu bulut, şu karanlık ve şu vahim, gıyabında güldüğüm – tam da bu, sizin fırtınaya yol açan bulutunuz.

Yukarı bakarsınız, ne zaman yücelmek istesiniz. Ve ben bakarım aşağı, zaten yücelmiş olduğumdan.

İçinizden hanginiz hem gülebilir hem de yüce olabilir ki?

En yüksek dağlara tırmanan, güler tüm facia²⁰ ve vahamete.²¹

²⁰ Trauer-Spiele. (Çev. n.)

²¹ Trauer-Ernst. (Çev. n.)

Yürekli, kaygısız, müstehzi ve zorba – böyle olmamızı ister bilgelik: Bir dişidir o ve daima yalnız savaşçı erkeği sever.

Bana diyorsunuz ki: “Hayatın yükünü taşımak zor.” İyi de, neye yarar o zaman, kuşluk vakti mağrur, akşam vakti itaatkâr olmak?

Hayatın yükünü taşımak zor: Ama siz de çıtkırıldım olmayın öyle! Her birimiz, pekâlâ hoş, hayli yük taşıyabilecek erkek ve dişi eşekleriz.

Üzerinde bir damla çiğ var diye tir tir titreyen gül koncasıyla müşterek neyimiz var?

Hakikat şu: Biz hayatı seviyoruz, ne ki hayata değil, sevmeye alıştığımız için.

Aşkta daima biraz hezeyan vardır. Ama hezeyanda da daima biraz akıl bulunur.

Ve bana, ki hayatla aram iyidir, öyle geliyor ki saadeti en iyi idrak edenler, kelebek ve sabun köpüğü ya da benzeri türden insanlardır.

Bu yufka, ahmak, narin, hareketli ruhçukları uçururken görmek – budur Zerdüş’tü gözyaşı ve türküllere sürükleyen.

Ben, yalnız dans etmesini bilen bir Tanrıya inanırdım.

Ve şeytanımı gördüğümde, onu ciddi, titiz, derin ve vakur buldum: O, ağırlığın ruhuydu – onun yüzünden düşmekte her şey.

Öfkeyle değil, tebessümle öldürülür kişi. Hadi, öldürelim ağırlığın ruhunu!

Yürümeği öğrendim: Öğrendim öğreneli koşar dururum. Uçmayı öğrendim: Öğrendim öğreneli ihtiyacım kalmadı, yerimden kıvılcıdamak için itilmeye.

Şimdi hafifim, şimdi uçuyorum, şimdi altımda kendimi görüyorum, şimdi bir tanrı dans ediyor içimde.

Böyle buyurdu Zerdüş.

DAĞDAKİ AĞAÇ HAKKINDA

Zerdüş'ün gözleri, bir delikanlının kendisinden kaçmaya çalıştığını görmüştü. Ve bir akşam, yalnız başına 'Alaca İnek' denen şehrin etrafını saran dağlarda gezinirken: Gördü, delikanlının ağaca nasıl yaslandığını ve bitkin bakışlarla vadiyi süzdüğünü. Delikanlının yaslandığı ağacı tuttu Zerdüş ve şöyle dedi:

“Ne vakit, şu ağacı ellerimle sarımsmaya kalksam, gücüm yetmez buna.

Lakin bizim görmediğimiz rüzgâr, onu hırpalar ve istediği tarafa eğer. İşin kötüsü, biz en çok görünmeyen ellerce bükülür ve eziyet görürüz.”

Tam da bu anda delikanlı ayağa kalktı şaşkınlıkla ve şöyle dedi: “Zerdüş'ü duyuyorum ve biraz önce ben de onu düşünüyordum!” Zerdüş karşılık verdi:

“O halde niye korkuyorsun? – Ancak insanların hali ağaçlardan farklı değildir.

Yüksekliklere ve aydınlığa çıkmak istedikçe, kökleri onu toprağa, aşağıya, karanlığa, derine – kötülüğe çeker.”

“Evet, kötülüğe!” dedi delikanlı. “Bu nasıl mümkün olur, ruhumu nasıl keşfedebilirsin?”

Zerdüş gülümsedi ve şöyle dedi: “Bazı ruhlar hiç keşfedilemez, ilkin icat edilmedikçe.”

“Evet, kötülüğe!” diye bir kez daha bağırdı delikanlı.

“Sen hakikati söyledin Zerdüş. Yüksekliklere çıkmak istediğimden bu yana, güvenemiyorum kendime ve başkaları da güvenmiyor artık bana, nasıl oluyor bu?

Hayli hızlı dönüşüyorum: Bugünüm, dünümü çürütüyor. Üzerinden atlıyorum basamakların, tırmanmaya yeltendiğimde – affetmiyor bunu hiçbir basamak.

Yukarıdayken, daima yalnız buluyorum kendimi. Kimse konuşmuyor benimle. Issızlığın dehşetli soğuğu tir tir titretiyor beni. Ne istiyorum ki yükseklerden?

Küçümsemem ve hasretim birlikte büyüyorlar; ne kadar yükseğe çıkarsam, o kadar küçümsüyorum yükseleni. Ne işi var ki onun yüksekte?

Nasıl da utanıyorum yükselmemden ve tökezlememden! Nasıl da sarakaya alıyorum öfkemden köpürüşümü!²² Nasıl da nefret ediyorum uçanlardan! Ne kadar da yorgunum yükseklerde!”

²² “Heftigen Schnauben”, daha çok “hızlı hızlı burnundan soluma” olarak yorumlanır. (Çev. n.)

Bu anda susar delikanlı. Ve Zerdüş, yanlarındaki ağaca bakar ve şöyle buyurur:

“Tek başına duruyor şu ağaç bu dağın başında; aşmış durumda boyu insan ve hayvanı.

Öyle ki konuşmak istese dahi, kimse olmaz yanında, kendini anlayacak: O kadar serpilip büyümüş.

Şimdi bekliyor da bekliyor – neyi bekliyor? Bulutların divanına yakın oturuyor: İlk yıldırımını mı bekliyor yoksa?”

Zerdüş, bunu söylediğinde, delikanlı hararetili hararetili bağırdı: “Evet, Zerdüş, sen hakikati söylüyorsun. Yüksekleri dileyerek, aslında batışımı istemiş oldum ki sensin benim beklediğim o yıldırım! Bak, artık kimim ki ben, bize görüldüğünden beri? Beni perişan eden, sana duyduğum hasettir.” – Böyle buyurdu delikanlı ve acı acı ağladı. Bunun üzere, doladı kolunu Zerdüş

delikanlıya, birlikte yürüdüler.

Ve bir müddet birlikte yürüdükten sonra, Zerdüşt konuşmaya başladı:

“Kalbimi paralıyor bu. Gözlerin, sözcüklerinden daha iyi anlatıyor, içinde bulunduğun tehlikeyi.

Özgür değilsin henüz, hâlâ aramaktasın özgürlüğünü. Uykusuz ve aşırı uyanık yapmış seni bu arayış.

Özgür yükseklikleri istiyorsun, susamış ruhun yıldızlara. Ancak senin kötü içgüdülerin de susamış durumda özgürlüğe.

Vahşi köpeklerin özgür olmak isterler; havlarlar hazdan mahzenlerinde, ruhun tüm zindan kapılarını açmağa çalışırken.

Henüz bir mahpussun bana göre, özgürlük peşinde koşan:²³ ah, kurnaz olur, bu tür mahpusların ruhları kurnaz fakat hilekâr ve fena aynı zamanda.

²³ “Ersinnen” in ikincil anlamı, “kötü bir şeyin peşinde koşmak, kötü bir şey planlamak”. (Çev. n.)

Mecburdur arınmaya, ruhu özgürleşmiş olan dahi. Hâlâ pek çok zindan ve çürüme kalmıştır içinde: Gözlerinin bile arınması gerekir.

Evet, tanıyorum, seni bekleyen tehlikeyi. Ancak sana sevgim ve umudumla yemin ederim: Terk edip gitme sevgi ve umudunu!

Soylu hissediyorsun kendini henüz: Ve soylu buluyorlar seni hâlâ, sana kin tutsalar ve kem gözle baksalar dahi. Öğren, herkesin yolunu kesen bir soylu bulunmaktadır.

İyilerin de yolunu kesmektedir soylu: Ve her ne kadar iyi olarak tanımlasalar da kendisini, bu şekilde, bertaraf etmek isterler onu.

Yeni şeyler yaratmak ister soylu ve yeni bir fazilet: Eskiye ister iyiler ve eskiye muhafaza etmeyi.

Fakat soylunun içinde bulunduğu tehlike, onun iyi bir kişi değil bilakis bir küstah, bir müstehzi, bir yıkıcı olmasıdır.

Ah, tanırdım ben, en yüksek umutlarını kaybeden soylular. Ve şimdi kara çalmaktalar, tüm yüksek umutlarına.

Artık küstahça yaşıyorlar, anlık hazlar içinde ve ertesi güne dair hedefleri yok neredeyse.

“Ruh da şehvettir” – böyle derlerdi. Bu sırada kırıldı ruhların kanatları: Şimdi yerlerde sürünüyor ruhları ve kirletiyor kemirdiği her şeyi.

Bir zamanlar kahraman olmayı düşünüyorlardı: Şehvet düşkünüler şimdi. Bir kasvet ve dehşet, onlar için kahraman.

Fakat sevgim ve umudumla sana yemin ederim: Terk edip gitme ruhundaki kahramanı! Kutlu tut, en yüksek umutları! –

Böyle buyurdu Zerdüşt.

ÖLÜM VAİZLERİ HAKKINDA

Ölüm vaizleri vardır: Ve doludur yeryüzü, hayattan elini çekmesi için vaaz verilmesi gerekenlerle.

Doludur yeryüzü, gereksiz kişilerle, bozulmuştur hayat bu fazla fazlalıklarla.²⁴ Gönül ister ki ‘ebedi hayat’ vaadiyle çekilip gitsinler bu hayattan!

²⁴ Viel-zu Vielen. (Çev. n.)

“Sarılar”: Ölüm vaizleri böyle anılmakta ya da “Karalar”. Fakat ben onları size başka renklerde de göstermek istiyorum.

Dehşet verici olanlar vardır, içlerinde yırtıcı hayvan taşıyan ve kendi kendini parçalamak ya da bu lezzet dışında başka bir seçimi olmayanlar. Hazları bile kendi kendilerini yemektir onların.

Henüz insan dahi olamamışlardır, bu dehşet vericiler: Gönül ister ki yaşamdan feragat etmeyi vaaz edenlerin bizzat kendileri feragat edip gitseler.

İşte ruhu veremliler: Daha doğmadan başlarlar ölmeye ve hasret çekerler yorgunluk ve feragat öğretilerine.

Ölmeyi memnuniyetle kabul ederler ve istençlerini onaylamamız lazım bizim de! Sakınalım bu ölüleri uyandırmaktan ve bu canlı tabutlara zarar vermekten!

Bir hasta ya da bir ihtiyar ya da bir cenaze çıkar karşılıklarına ve şöyle derler hemen: “Hayat fanidir!” Fakat fani olan, varoluşun yalnız bir yüzünü gören kendileri ve gözleridir.

Kesif bir hüznle tıka basa dolu ve ölüm getiren küçük tesadüflere düşkün – böyle beklerler ve gıcırdatırlar dişlerini.

Ya da: Saldırırlar şekerlemelerine ve sarakaya alırlar çocukluklarını bu vesileyle: Tutunurlar bir saman çöpüne²⁵ ve sarakaya alırlar tutunmalarını saman çöpüne.

²⁵ “Strohalm” karşılığı olarak saman çöpünü önerdim lakin bu noktada kastedilenin şişedeki, bardaktaki yahut herhangi bir çevreyici içindeki sıvıyı içmede kullanılan çubuğa (pipet) gönderme yapılmış olabileceği de unutulmamalı sanırım. (Çev. n.)

Bilgelikleri şudur onların: “Budaladır, hayatta kalan, ancak şimdiye kadar biz de budala olduk! Ve hayatın en budalaca yanı da bu işte!” –

“Hayat yalnız ıstıraptır” – böyle der diğerleri ve yalan da değildir bu: Temin edin öyleyse, sizde sonunuzu! Temin edin öyleyse, yalnız ıstırap veren bu hayatın bitmesini!

Ve şöyledir faziletinizin öğretisi: “Öldürmelisin bizzat kendini! Kaçıp kurtulmalısın kendinden.”

“Şehvet günahdır” –böyle der ölüm vaaz eden bazıları,– “Kenara çekilelim ve çocuk yapmayalım.”

“Doğurmak zahmetlidir” der bazıları. “Niye doğurmalı ki? Yalnız bedbahtlar doğurduktan sonra!” Bunlar da vaaz edenlerdir ölümü.

“Acımak gerekir” – böyle demekte üçüncü şahıslar. “Alın, neyim varsa! Alın, her ne isem! Alın ki daha az bağlanayım hayata.”

Sahiden merhametli olsalardı, zehir ederlerdi yaşamı yakınlarına. Kötü olmak – bu olurdu onların en hakiki iyiliği.

Oysa el etek çekmek istiyor onlar hayattan: Umurlarında mı ki başkalarını zincirleri ve hediyeleriyle daha sıkı bağlayıp bağlamadıkları! –

Ve sizler, hayatları çılgın bir çalışma ve huzursuzluktan ibaret olan sizler: Usanmadınız mı yaşamaktan? Fazla olgunlaşmadınız mı ölüm vaizleri için?

Deli gibi çalışmayı, aceleyi, yeniyi ve yabancıyı seven sizler, – kendinize bile katlanamıyorsunuz, çalışkanlığınız, kaçış ve kendinizi unutmaya istencinden başka bir şey değildir.

Daha fazla inansaydınız eğer hayata, daha az kaptırırdınız kendinizi ona. Ancak içinizde, yeterli muhteva yok, beklemek için – hatta tembellik için bile!

Çınılıyor dört bir yanda, ölüm vaaz edenlerin sesleri: Ve yeryüzü, doludur böyle, kendilerine ölüm vaaz edilmesi gerekenlerle.

Ya da “ebedi hayat”²⁶ vaaz edilmesi gerekenlerle: Benim için hiç fark etmez – bir an evvel gitsinler de oraya!

²⁶ Das ewige Leben. (Çev. n.)

Böyle buyurdu Zerdüş.

En iyi düşmanlarımız tarafından esirgenmek istemeyiz, gönülden sevdiğimiz tarafından dahi. O halde size hakikati söyleyeyim!

Savaşta ki kardeşlerim! Sizi gönülden severim, ben de sizdendim ve hâlâ öyleyim. Ve de sizin en büyük düşmanınızım. Bu yüzden size hakikati söyleyeceğim!

Kalbinizdeki nefreti ve kıskançlığı bilirim. Nefreti ve kıskançlığı bilmeyecek kadar büyük değilsiniz. O halde kendinizden utanmayacak kadar büyük olun!

İdrak²⁷ azizleri değilseniz dahi, onun savaşçısı olun bari. Onlardır böylesi bir kutsiyetin yoldaşları ve öncüleri.

²⁷ Erkenntnis. (Çev. n.)

Pek çok asker görüyorum: Savaşçı görmek isterdim oysa! “Üniforma” diyorlar giydiklerine: Bununla sakladıkları şey uni-form²⁸ olmasa keşke!

²⁸ Ein-Form: Tekdüze, tek tip, yeknesak. (Çev. n.)

Gözleri daima düşman arayanlar olmalısınız – kendi düşmanlarınızı. Ve içlerinizden bazılarında nefret uyanmalı ilk bakışta.

Düşmanınızı aramalı, düşünceleriniz uğruna mücadelenizi sürdürmelisiniz. Ve mağlup olsa da düşünceleriniz, zafer çılgınlıkları atmalı doğruluğunuz bu suretle.

Yeni savaşların aracı olarak sevmelisiniz barışı. Ve sevmelisiniz kısa barışı uzun barıştan fazla.

Size çalışmanızı değil, savaşı tavsiye ederim. Barışı değil, zaferi tavsiye ederim. İşiniz savaş, barışınız zafer olsun!

Kişi ancak oku ve yayı olduğu zaman susup sakince oturabilir: Yoksa gevezelik edip, çekişir. Barışınız zafer olsun!

Diyorsunuz ki savaş bile kutsal kılan, iyi bir davadır. Ben de diyorum ki: Her davayı mukaddes kılan, iyi savaştır.

Savaş ve cesaret, diğerkâmlıktan daha büyük şeyler yapmıştır. Kazazedeleri, merhametiniz değil, cesaretiniz kurtarmıştır bugüne değin.

“İyi nedir?” diye soruyorsunuz. Cesur olmak iyidir. “İyi olan, hem güzel hem de dokunaklı bir şeydir” diye küçük kızlar konuşsun.

Size kalpsiz diyorlar: Oysa sizin yüreğiniz halis²⁹ ve ben seviyorum sizdeki samimi utangaçlığı. Siz utanırken yükselişinizden, başkaları utanıyor alçalışından.

²⁹ Halis (Alm. Ächt [echt]): Hilesiz, katkısız. (Çev. n.)

Çirkin misiniz? Madem öyle, pekâlâ kardeşlerim! Sarılın yüceye, çirkinin hırkasına!

Ve ruhunuz büyüdüğünde coşup taşacaktır ve şeytanlık olacaktır heybetinizde. Tanırım sizi.

Şerde buluşur coşup taşanla zayıflar. Ancak yanlış anlarlar birbirlerini. Tanırım sizi.

Sizin, yalnız kin beslenecek düşmanlarınız olmalı, hor göreceğiniz düşmanlar değil. Gurur duymalısınız düşmanınızla: işte o zaman düşmanınızın başarısı, sizin de başarınız olur.

İsyân – kölelerin soyluluğudur bu. Sizin soyluluğunuz itaat olmalı! Emriniz dahi itaat olmalı!

İyi bir savaşçının kulağına ‘sen yapmalısın’, ‘ben isterim’den daha hoş gelir. Ve hoşunuza giden her şeyin, ilkin buyurulması gerekir size.

Yaşam sevginiz, en yüksek umudunuzun sevgisi olsun: Ve en yüce umudunuz, en yüce fikriniz olmalı hayata dair!

Ancak en yüksek fikrinizi, bırakın ben buyurayım – bu emir şudur: İnsan aşılması gereken bir şeydir.

Böyle sürüp gitsin, itaat ve savaş içerisinde ömrünüz! Ne manası var ki uzun yaşamamanın! Hangi

savaşçı esirgenmek ister ki!

Ben sizi esirgemem, sizi canı gönülden severim, savaşan kardeşlerim benim!
Böyle buyurdu Zerdüşt.

YENİ PUTLAR HAKKINDA

Bir yerlerde, hâlâ halklar ve sürüler vardır ama bizde yoktur kardeşlerim: burada devletler var. Devlet? Nedir bu? Pekâlâ! Kulak verin şimdi, çünkü size halkların ölümünden bahsedeceğim. Devlet, tüm soğuk zamanların en soğuşuna verilen addır. Onun yalanı da soğuktur ve sürüne sürüne çıkar ağızından şu yalan: “Ben, yani devlet, halkım.”

Yalandır bu! Yaratıcılarıdır halkları yaratan ve halkların üstüne bir inanç ve sevgi asanlar: Böyle hizmet ettiler hayata.

Yok edicidir, birçokları için tuzak kuran ve buna devlet diyenler: Bir kılıç ve yüzlerce ihtiras astılar üzerlerine onların.

Halkın hâlâ mevcut olduğu yerde, devlet anlaşılmaz ve nefret edilir ondan kem gözmüş gibi, örf ve hukuka karşı işlenmiş bir günah sayılarak.

Şu emareyi veririm size: Her halk, kendi ‘iyi’ ve ‘kötü’sünden bahseder: Anlamaz komşu bunu. O, dilini örf ve yasalardan türetmiştir.

Fakat devlet, her iyinin ve kötünün dilinde yalan söyler; söylediği her şey yalandır – ve sahip olduğu her şey çalıntı.

Her şey sahtedir onda; ısırır çalıntı dişleriyle bu ısırğan. Bağırsakları bile sahtedir onun.

İyinin ve kötünün dilsel karışıklığı: Bu emareyi, size devletin bir emaresi olarak veriyorum. Ölüm istencine dair bir imdir bu emare! Hakikaten işaret eder ölüm vaizlerine!

Gereğinden fazla insan doğmakta: Bu fuzuli insanlar için türetilmiştir devlet.

Bakın, devlet nasıl da ayartıyor bu lüzumsuzları! Nasıl da çiğniyor, yutuyor ve geviş getiriyor!

“Daha büyüğü yok benden yeryüzünde: Nizam yaratan parmağımı ben Tanrının.” – böyle kükrer o canavar. Ve önünde diz çökenler, yalnız uzun kulaklı ve dar görüşlüler değildir!

Ah, yüce ruhlar, o sizin içinizde de fısıldar karanlık yalanlarını. Ah, kendini memnuniyetle harcayan cömert gönüller bulur.

Evet, sizleri de bulur, yaşlı tanrıyı yenen sizleri! Yoruldunuz savaşta ve yorgunluğunuz artık yeni puta hizmet etmekte!

Yeni put, kahramanları, şeref sahibi olanları ister etrafında! Memnuniyetle güneşlenir iyi vicdanların ışığında – o soğuk hilkat garibesi!

Bu yeni put, ona taptığınız müddetçe, vermek ister her şeyini size: Böylece satın alır kendine, erdemlerinizin parıltısıyla mağrur gözlerinizin bakışını.

Lüzumsuzları tuzağa düşürmek ister o! Evet, cehennemî bir sanat eseri icat edildi burada; bir ölüm atı, ilahi payelerin süslü koşum takımı içinde tangırdayan.

Evet, niceleri için, kendini hayat olarak öven bir ölüm icat edilmiştir burada; hakikaten tüm ölüm vaizlerine *içtenlikle* yapılan bir yardımdır bu!

Devlet derim, iyilerin ve kötülerin, tüm zehir içenlerin bulunduğu yere: Devlet derim, iyilerin ve kötülerin, herkesin kendini kaybettiği yere: Devlet derim, herkesin ağır ağır intiharına – “hayat” denilen yere.

Şu lüzumsuzlara bakın hele! Çalarlar eserlerini kâşiflerin, hazinelerini bilgelerin: “Yüksek öğrenim” diye tanımlarlar hırsızlıklarını – ve her şey bir hastalık, bir dert haline gelir onlar için.

Şu lüzumsuzlara bakın hele! Hastadırlar daima, kusarlar safralarını ve buna da gazete derler. Yutarlar birbirlerini ve hazmedemezler üstelik.

Şu lüzumsuzlara bakın hele! Servet edinirler, edindikçe de züğürtleşirler. Güç ama öncelikle gücün kaldırıcı olarak çok para isterler – şu lüzumsuzlar!

Tırmanışlarına bakın hele, şu çevik maymunların! Birbirlerinin üzerine basarak yükselmeyi istemekteler, böylelikle batağa ve uçuruma sürüklemekteler birbirlerini.

Tahta ulaşmak ister hepsi de: Bu da divanelikleri onların – sanki tahta oturmuş gibi saadet! Bataklık vardır oysa çoğu kez tahtın üzerinde – hatta çoğu kez bataklık üzerindedir taht.

Hepsi divane bunların, şu tırmanan maymunlar ve onların açgözlülükleri.³⁰ Pek fenadır kokusu putlarının, o soğuk hilkat garibesinin: Pek fena kokar, şu putperestlerin hepsi.

³⁰ Alm. Überheisse; İng. Eager (Çev. n.)

Kardeşlerim, boğulmak mı istersiniz, ağızlarının, ihtiraslarının sisinde? Evladır oysa camı çerçeveyi kırıp, boşluğa atlamak!

Çekilin yolundan fena kokunun! Kaçıp kurtulun bu lüzumsuzların putperestliğinden!

Çekilin yolundan fena kokunun! Kaçıp kurtulun şu insan kurbanlarının dumanından!

Hâlâ açık yeryüzü yüce ruhlara. Boş duruyor hâlâ, etrafında sakın denizlerin kokusunun estiği pek çok yer, yalnızlar ve yalnız çiftler için.

Hâlâ mümkün yüce gönüller için hür bir hayat. Hakikaten, mülkü az olanın, tutkusu da az oluyor: Küçük yoksulluk, çok yaşa!

Devletin bittiği nokta neresi ise, orada başlar, lüzumsuz olmayan insan: Orada başlar, lüzumluların türküsü, biricik ve yeri doldurulmaz bir şekilde.

Oraya, devletin bittiği yere – şöyle bir bakının kardeşlerim! Görmüyor musunuz ebemkuşağı ve köprülerini üstinsan'ın? –

Böyle buyurdu Zerdüş.

PANAYIR SİNEKLERİ HAKKINDA

Yalnızlığına sığın dostum! Mühim adamların tantanası karşısında afallamış olarak görüyorum seni ve de küçük adamların iğneleriyle sokulmuş.

Ağırbaşlılıkla susmasını bilir orman ve kaya seninle. Benze yine ağaçlara, hani o çok sevdiğin, geniş dallılara: Dingin ve itaatkâr durmaktalar, denizin üstünde.

Yalnızlığın bittiği yerde başlar panayır: Ve panayırın başladığı yerde, başlar büyük oyuncuların gürültüsü ve zehirli sineklerin vızıltısı.

Dünyada en iyi şeyler dahi, onları gösterecek kimse bulunmazsa, bir şeye yaramazlar: Halk, bu göstericilere 'büyük adam' der.

Büyükten pek anlamaz halk; yani yaratmadan. Ancak halk, büyük davaların bütün göstericilerine ve oyuncularına karşı duyarlıdır.

Dünya, yeni değerler yaratanların çevresinde döner: Görünmeden döner. Oysa, oyuncuların çevresinde döner halk ve şan: Böyledir dünyanın gidişi.

Ruh vardır oyuncuda lakin zayıftır vicdanı ruhun. O, daima inanmak istediği şeye inanır en çok – kendine inanır!

Yarın başka, ertesi gün başka bir şeye inanır. Hızla değişen duygulara sahiptir halk gibi ve değişken haleti ruhiyeye.

Devirmek – bu onda şu manaya gelir: İspatlamak. Kudurtmak – bu onda şu manaya gelir: İkna etmek. Ve kan, onun için tüm delillerin en sağlamıdır.

Yalnız hassas kulaklara sızan hakikati yalan ve hiç olarak tanımlar. Sahiden de o, ancak dünyada büyük gürültü koparan tanrılara inanır!

Şatafatlı şaklabanlarla doludur panayır – ve halk, büyük adamlarlarıyla övünür! Bunlar, halk için an'ın hâkimleridir.

Fakat an onları sıkıştırır: Böylece onlar da seni sıkıştırır: Ve senden bir Evet ya da Hayır bekler. Eyvah, Leh ile Aleyh arasına mı yerleştirmek istersin iskemleni?

Ey hakikat âşığı, kıskanma bu kayıtsız şartsızları ve zorbaları! Hakikat, hiçbir zaman takılmamıştır bir zorbanın koluna.

Bu şappadakçılardan³¹ dolayı kendini emniyete al: Yalnız panayırdaki saldırılar insana, Evet veya Hayır'la.

³¹ Plötzlichen. (Çev.n.)

Tüm derin kaynakların tecrübesi ağırdır: Uzun süre beklemeleri gerekir, derinliklerine düşen şeyin ne olduğunu anlamak için.

Tüm büyüklükler, ötesindedir panayırın ve şöhretin: Yeni kıymetlerin yaratıcıları, daima ötesinde bulunur panayırın ve şöhretin.

Yalnızlığına sığın dostum: Zehirli sinekler tarafından delik deşik edildiğini görüyorum. Çekip git, sert ve güçlü bir havanın estiği yere!

Yalnızlığına sığın! Sen ki küçüklere ve acınası adamlara çok yakın yaşadın. Kurtul onların görünmez intikamlarından. Başka bir şey düşünmez bunlar, senden intikam almak dışında.

El kaldırma artık onlara! Sayılamayacak kadar çoktur onlar ve sineklik olmak değildir senin kaderin!

Sayılamayacak kadar çoktur bu küçük ve acınası adamlar ve nice mağrur yapının harap olmasına sebep, yağmur damlaları ve yabancı otlardır.

Sen kaya değilsin, şimdiden oymuş seni ama bir yığın damla. Daha da çatlatıp parçalayacak seni, bu bir yığın damla.

Hırpalanmış görüyorum seni zehirli sinekler tarafından, yaralar açılmış görüyorum yüz yerinde ve gururun öfkelenmek dahi istemiyor.

Kan istemekteler senden, tam bir masumiyet içinde, kana hasret onların kansız ruhları – ve sokmaktalar onun için tam bir masumiyet içinde.

Fakat, sen ey derin kişi, derin ıstıraplar duyarsın küçücük yaralarda dahi ve henüz şifa bulmadan, elinin üstünde yürür, aynı zehirli sülük.

Bu pis boğazları öldüremeyecek kadar mağrursun. Aman dikkat et ki kaderin olmasın, tüm zehirli zalimliklerine katlanmak!

Onlar överek de etrafında vızıldarlar: Sırnaşıklıktır onların övgüsü. Yakın olmak isterler tenine ve kanına.

Sana, bir Tanrı veya şeytanmışsın gibi yaltaklanırlar; bir Tanrı veya şeytanmışsın gibi sızlanırlar karşında. Ne gam! Onlar sırnaşık ve yaltakçılardır, başka da bir şey değil.

Çoğu kez şirin yaratıklar gibi görünürler sana. Fakat bu, öteden beri kurnazlığı olmuştur hep korkakların. Evet, kurnazdır korkaklar!

Sığ gönülleriyle düşünürler seni çok – kuşku uyandıran birisin sen daima onlar için. Kuşku uyandırır, üzerinden fazlaca düşünülen her şey.

Bütün faziletlerinden ötürü cezalandırırlar seni. Hatalarıdır – yürekten bağışladıkları sadece.

Mülayim ve adil olduğun için şöyle dersin: “Küçücük varoluşlarından³² ötürü masumdur onlar.”

Fakat onların sığ ruhları şöyle düşünür: “Günahkârdır, tüm büyük varoluşlarıyla.”

³² “Dasein”... Heidegger’in, dasein’i, belirli bir türden varoluşu tanımlamada kullandığını anımsamakta yarar var galiba. (Çev. n.)

Şefkatli davransan dahi onlara, hakarete uğramış hissederler kendilerini ve üstü örtülü kötülükle karşılık verirler yaptığın iyiliğe.

Sessiz gururun, hitap etmez onların zevkine: Davranmaya gör, mağrur olacak kadar mütevazı olmaya, uçarlar sevinçten.

Biz, bir insanda tanımladığımız şeyi, alevlendiririz de kendisinde. Bundan ötürü sakın kendini küçüklerden!

Küçük hissederler kendini, senin karşısında ve yanıp tutuşur alçaklıkları sana karşı, görünmez bir kin halinde.

Farkında değil misin, onlara yaklaştığında nasıl sessizleştiklerinin ve güçlerinin, sönen bir ateşin dumanı gibi, kendilerini terk ettiğinin?

Evet dostum, vicdan azabısın sen, yakınların için: Çünkü layık değiller onlar sana. Bundan ötürüdür ki nefret ederler senden ve emmek isterler kanını.

Zehirli sinek olacaktır yakınındakiler daima; sende büyük olan şey – daha zehirli ve daha fazla sinek yapacaktır onları hep.

Yalnızlığına sığın, dostum; sert ve güçlü bir havanın estiği yere. Bir sinek-kovan olmak değil senin kaderin. –

Böyle buyurdu Zerdüş.

İFFET³³ HAKKINDA

³³ “Keuschheit”ın bir anlamı da “cinsel ilişkiden uzak durma”dır. (Çev. n.)

Ormanı severim. Kötüdür şehirlerde yaşamak: Orada azgınlar pek fazladır!

Daha iyi değil midir bir katilin eline düşmek, azgın bir dişinin rüyasına girmekten?

Şu adamlara bakın bir: Gözlerinden okunur – bir kadınla yatmaktan daha iyi bir şey yoktur dünyada.

Bataklık vardır ruhların temelinde; yazık olur, eğer zekâsı varsa bataklıkların!

Hayvan olarak mükemmel olsaydınız bari! Ama hayvana mahsus bir şeydir masumiyet.

Size duyularınızı öldürmenizi mi tavsiye ediyorum? Size duyuların masumiyetini tavsiye ediyorum.

İffetli olmanızı mı tavsiye edeyim size? İffet, bazılarınca bir erdemdir lakin çoğunluk için neredeyse kötü bir alışkanlık.

Bunlar kendilerini tutarlar – fakat şehvet denen dişi köpek, kıskançlıkla sırtır yaptıkları her şeyden.

Erdemlerinin zirvesine ve soğuk ruhun içine kadar takip eder onları bu haşarat³⁴ ve onun huzursuzluğu.

³⁴ Getier. (Çev. n.)

Ve şehvet denen dişi köpek, nasıl da bilir dilenmesini, bir parça haz için, esirgediğinizde kendisinden bir parça et.

Seversiniz değil mi trajedi ve kalp burkan şeyleri? Fakat güvenmiyorum ben sizin kancık şehvetinize.

Pek zalim gelir gözleriniz bana ve şehvetle bakarsınız mustariplere. Şehvetiniz dahi kılık değiştirip, merhamet demedi mi adına?

Şu kıssayı da vereyim size: Az değildir, kovmak isterken şeytanı, pisliğe gömülen.

Her kimi güç gelirse iffet, önerilmemelidir o kişiye: Kendisini cehenneme –ruhun bataklığı ve azgınlığı– götüren yol olmasın diye.

Kirli şeylerden mi bahsediyorum? Bence en fena şey bu değildir.

Aklı eren, hakikatin suyuna kirli olduğu zaman değil sığ olduğu zaman girmeyi sevmez.

Hakikaten, baştan aşağı iffetli olanlar vardır: Bunların kalpleri yufkadır, sizden daha çok, daha sevimli gülerler.

Onlar iffete de gülerler ve sorarlar: “İffet nedir?”

İffet delilik değil midir? Fakat bu delilik bize geldi, biz ona gitmedik.

Biz bu misafire barınak ve gönül verdik: Şimdi bizimle oturuyor – ne kadar kalmak istiyorsa, o kadar kalabilir!”

Böyle buyurdu Zerdüş.

DOSTLUK HAKKINDA

“Daima bir kişi fazladır etrafımda” – böyle düşünür münzevi. “Her zaman, bir kere bir – zamanla iki olur!”

Ben ile kendim³⁵ hararetle görüşürüz her zaman: Nasıl tahammül edilir hayata, bir dost olmasa?

³⁵ Ich und Mich. (Çev. n.)

Bir münzevi için dost, daima üçüncü şahıstır: üçüncü şahıs, iki kişi arasındaki konuşmanın derinleşmesini önleyen bir mantardır.

Ah, tüm münzeviler için çok fazla derinlik vardır. Bu sebeple, özlem duyarlar bir dostta ve onun yükseltmesine.

Başkalarına olan inancımız, kendimizde en fazla neye inanmak istediğimizi ele verir. Ele verir bizi, bir dostta olan hasretimiz.

Ve çoğu kez, sevgiyle aşılmak istenir kıskançlık. Ve çoğu kez, saldırıya açık olduğunu gizlemek için saldırır insan, düşman yaratır kendine.

“Hiç değilse düşmanım ol benim!” – böyle der, dostluk kurmaya cesaret edemeyen hakiki saygı.

Bir dostta sahip olmak isteyen, uğrunda mücadele etmeyi de göze almalı: Ve gerektiğinde düşman olabilmeli.

Kişi, dostundaki düşmana da saygı göstermeli. Onun safında olmadan, dostuyla omuz omuza olabilir mi insan?

Kişi, dostunda en iyi düşmanını bulmalı. Kalben yakınında olmalı, muhalefet ettiği dahi.

Anadan üryan mı olmak istersin dostunun karşısında? Onur mu duymalı dostun, kendini olduğun gibi sunduğun için? Gel gör ki bunlardan ötürü “Şeytanından bul!” demek ister o.

Her kim ki kendini gizlemeyi başaramaz, kudurur: Çıplaklıktan ürkmek için, birçok gerekçeniz var. Evet, tanrı olsaydınız eğer, işte o zaman utanabilirdiniz giysilerinizden.

Dostun için ne kadar süslensen azdır: Çünkü sen, onun için üstinsan olmaya yönelik bir hedef³⁶ ve özlem ifade etmelisin.

³⁶ Pheil. (Çev. n.)

Dostuna uyurken baktın mı hiç – keşfetmek için, nasıl görüldüğünü? Diğer zamanlarda nasıldır dostunun çehresi? O, pürüzlü ve kusurlu bir aynada, senin çehrenin görünüşüdür.

Dostunu uyurken gördün mü hiç? Dostunun böyle görünmesinden ötürü, kapılmadın mı dehşete? Ah

dostum, insan, aşılması gereken bir şeydir.

Dost dediğin, sezgi ve sükûnet hususunda usta olmalı: Her şeyi görmek istememelisin. Rüyaların açığa çıkarmalıdır, dostunun uyanırken ne yaptığını.

Merhametin sezgi olmalı: Öncelikle bilmen gereken, dostunun merhamete ihtiyaç duyup duymadığı. Belki de sendeki cesaretini kaybetmemiş göz³⁷ ile sonsuzluk bakışını seviyordur.

³⁷ Ungebrochne Auge. (Çev. n.)

Dostuna duyduğun merhamet, sert bir kabuk altında saklanmalı; ona ulaşmak için ısırıldığında kabuğu, kırmalısın bir dişini. İşte o, böyle tatlanır ve lezzetlenir.

Dostun için hem temiz hava hem inziva hem ekmek hem ilâç mısın? Bazıları kıramazlar kendi zincirlerini ama kurtarıcılarıdır dostlarının.

Köle misin? O halde dost olamazsın. Zorba mısın? O halde dostun olmaz.

Kadında uzun zamandır saklı bir köle ve zorba vardır. Bu yüzden kadın henüz dostluğu beceremez: O sadece sevgiyi bilir.

Kadının sevgisinde, sevmediği her şeye karşı adaletsizlik ve körlük bulunur. Kadının bilinçli sevgisinde bile hâlâ saldırı [tecavüz]³⁸ ve tepeden inmelik³⁹ vardır ve ışığın yanı sıra gece.

³⁸ Überfall. (Çev. n.)

³⁹ Blitz. (Çev. n.)

Dostluk kurmaya henüz ehil⁴⁰ değildir kadın: Kedidir hâlâ kadınlar ve kuş. Ya da en iyi ihtimalle, inek.

⁴⁰ Nodl. (Çev. n.)

Dostluk kurmaya henüz ehil değildir kadın. Lakin söyleyin bana, ey siz erkekler, hanginiz dostluk için uygun ehliyete sahipsiniz ki?

Vah, sizin ruh cimriliğiniz ve züğürtlüğünüze, ey erkekler! Sizin dostunuza verdiğinizizi, ben ancak düşmanıma veririm ve yoksullaşmam bununla da.

Arkadaşlık var: Dostluk da olsa keşke!

Böyle buyurdu Zerdüş.

BİN BİR AMAÇ HAKKINDA

Çok memleket gördü Zerdüş ve pek çok halk: Böylelikle keşfetti pek çok halkın iyi ve kötü saydıkları şeyleri. İyi ve kötünden daha büyük bir güç bulamadı Zerdüş yeryüzünde.

Yaşayamaz hiçbir halk, yoksunsa her şeyden evvel takdir [tahmin] yeteneğinden; yaşamak isterse yine de başka türlü olmalıdır takdiri komşusununkinden.

Pek çok şey var ki bir halkın iyi diye tanımladığı şeyi, bir başka halk istihza ve hakaret sayabilir: Böyle olduğunu gördüm. Şurada kötü diye tanımlanan şeyin, bir başka yerde erguvani bir şerefle yaldızlandığını gördüm.

Hiçbir zaman anlamadı komşu komşusunu, hep hayret etti ruhu, komşusunun hezeyan ve kötülüğüne.

Menkul mallar levhası asılıdır her halkın üstünde. İşte bu, o halkın zaferinin levhasıdır; işte bu sesidir, o halkın güç istencinin.

Övgüye değerdir, müşkül olan her şey; zaruri ve zor olana iyi denir ve her ne ise en büyük zarurettten kurtulan, nadir ve en güç olan, – kutsal diye övülür.

Onu iktidara taşıyan, muzaffer ve haşmetli kılan her şey, dehşet ve kıskançlığa sürükler komşusunu:

Bu, o halk için en ulvi, en muteber, her şeyin mana ve gayesi olan şeydir.

Hakikaten kardeşlerim, bir halkın ihtiyacını, toprağını, göğünü ve komşusunu tanıdın mı: Anlarsın o zaman, zaferlerinin yasasını ve neden umutlarına bu merdivenle çıktığını.

“Daima birinci olmalısın ve aşmalısın diğerlerini: Kimseyi sevmemeli kıskanç ruhun, dostun dışında” – bu söz, bir Yunanlı’nın yüreğini titretti: Böylece yürüdü yüceliğin patikasında.

“Doğru söylemek, ok ve yayı ustaca kullanmak”: – Bu, hem sevimli hem de zor gelirdi, bana adını veren halka – o ad ki benim için hem sevimli hem de zordu.

“Ana babayı saymak ve arzularımı içtenlikle [kalben] yerine getirmek”: – Bu zafer levhasını, bir başka halk astı üzerine ve bununla güçlendi ve ölümsüzleşti.

“Sadakat göstermek ve sadakat uğruna kötü ve tehlikeli şeyler için bile şerefini ve kanını riske etmek.”: Bunu telkin ederek idare etti kendini bir başka halk ve kendini idare ederken büyük umutlara gebe kalıp ağırlaştı.

Hakikaten her türlü iyilik ve kötülüğü tatbik etmiştir insan. Hakikaten bunları almadılar, bulmadılar ve bunlar gökten bir ses gibi inmedi onlara.

İnsan kendini korumak için ilkin nesnelere değer verdi – evvela nesnelere manasını yarattı, insani manasını! Bundan ötürü “insan” der kendisine: Yani takdir eden [kıymet biçen].

Takdir etmek [kıymet biçmek], yaratmaktır [üretmektir]: Ey yaratıcılar, duyun! Takdirin [kıymetin] bizzat kendisi, hazinesi ve cevheridir tüm takdir edilmiş nesnelere.

Takdir [kıymet], ancak takdir etmekle [kıymet biçmekle] çıkar ortaya: Ve takdir etme [kıymet biçme] olmaksızın, boş olurdu varoluş cevizi. Dinleyin, ey yaratıcılar!

Kıymetlerin değişimi – yani, yaratıcıların değişimi. Sürekli tahrip eder, yaratmak zorunda kalan.

Başlangıçta halklardı yaratıcılar ve çok sonra bireyler oldu; hakikaten bireyin bizzat kendi, en yeni eseridir kendisinin.

Halklar, bir zamanlar, üstlerine iyiliklerin levhasını asarlardı. Hükmetmek isteyen sevgiyle itaat etmek isteyen sevgi, kendileri için yarattılar bu levhaları.

Sürüdeki haz, eskidir ben’deki hazdan: Ve iyi vicdan, sürü manasına geldiği müddetçe, der ki kötü vicdan: ‘Ben’.

Hakikaten, kendi çıkarını çokluğun çıkarında arayan kurnaz ve sevgiden yoksun ben: Sürünün kaynağı değil çöküşüdür bu.

Seven ve sürekli yaratanlardı onlar, iyiyi ve kötüyü üretenler. Sevginin ve öfkenin ateşi, korlaşırdı tüm erdemlerin adına.

Çok memleket gördü Zerdüş ve pek çok halk: Daha büyük bir kudret bulamadı yeryüzünde, sevenlerin eserlerinden: ‘İyi’ ve ‘kötü’dür bu eserlerin adı.

Hakikaten fevridir [saldırgandır], bu övme ve yermenin kudreti. Söyleyin kardeşlerim, onu kim alt edebilir? Söyleyin, kim zincir vurabilir binlerce boynuna?

Binlerce erek vardı şimdiye değin, binlerce halk vardı çünkü. Yalnız binlerce boyuna geçirilecek zincir eksik, ereklerden biri eksik. İnsanlığın bir ereği yok henüz.

Fakat söyleyin kardeşlerim: İnsanlığın bir ereği eksikse, eksik değil midir – bizzat kendisi de? – Böyle buyurdu Zerdüş.

DİĞERKÂMLIK⁴¹ HAKKINDA

⁴¹ “Nächstenliebe”, her ne kadar İngilizceye “Brotherly Love” (kardeşçe/ kardeş sevgisi) olarak aktarılsa da Almandada “a.) Altruizm, diğerkâmlık; b.) Hayırseverlik, hamiyet” anlamlarına gelmektedir ki özünde, “hiçbir çıkar gütmeyen başkalarına yardımcı olma”dan başka

bir şey değildir ve Auguste Comte tarafından bencilik ya da bencilik deyimine karşı ileri sürülmüştür. (Çev. n.)
En yakınlarınızın etrafında fır dönersiniz ve söyleyecek güzel bir sözünüz vardır hep. Fakat ben size derim ki: Diğerkâmlık, kendinize duyduğunuz kötü sevgidir.

Kendinizden kaçıp, sığınuyorsunuz en yakınınızdakine ve bir erdem yaratmak istiyorsunuz bundan. Lakin ben, bu fedakârlığınızın iç yüzünü görebilirim.

‘Sen’, daha eskidir ‘ben’den; kutsanmıştır ‘sen’, ancak ‘ben’ henüz değil: Bu sebeple, sokulmaya çalışır kişi, yakının çevresine.

Diğerkâmlığı mı tavsiye edeyim size? Bilakis, yakınlarınızdan kaçmayı ve en uzaktakini sevmeyi tavsiye etmeyi yeğlerim.

Daha yücedir yakındakine duyulan sevgiden, en uzaktakine ve istikbale duyulan sevgi. Daha yücedir nesnelere [şeylere] ve hayaletlere duyulan sevgi, insana duyulan sevgiden.

Kardeşim, önünde koşan bu hayalet, daha güzeldir senden; neden ona etni, kemiğini vermiyorsun? Lakin dehşete kapılıp, koşarsın yakınlarına.

Tahammül dahi edemiyorsunuz kendinize ve sevmiyorsunuz kendinizi kâfi derecede: Şimdi de en yakınınızdakini sevgiyle baştan çıkarmak ve yapacağı bir hatayla yaldızlanmak istiyorsunuz.

Tüm şu yakınlarınız ve onların komşularına tahammül edemez halde olmanızı isterdim; böylelikle yaratasınız diye dostunuzu ve onun taşkın ruhunu bizzat kendinizden.

Ne zaman kendi lehinize konuşmak istesiniz, bir şahit davet edersiniz ve onu hakkınızda ‘iyi’ düşünmeye ikna ettiğinizde, iyi düşünmeye başlarsınız siz de kendiniz hakkında.

Yalancı, yalnız bildiğinin aksini söyleyen kişi değildir bilakis daha çok bilmediğinin tersini söyleyendir. Ve öyle bahsedersiniz ki görüşmelerinizde kendinizden, kendinizle birlikte komşunuzu da kandırılmış olursunuz.

Şöyle buyurur divanenin teki: “İnsanlarla ilişki içinde olmak karakteri bozar hele de o kişinin bir karakteri yoksa.”

Kimi, kendini aradığı için gider yakınına, kimi de yitirmek istediği için kendini. Kendinize duyduğunuz kötü sevgi, zindana çevirir yalnızlığınızı.

Uzağınızdakilerdir, yakınınızdakilere duyduğunuz sevgiyi ödeyen ve ölmesi gerekir altuncunun, ne zaman beşiniz bir araya gelse.

Sizin bayramlarınızı da sevmem: Çok fazla oyuncuya rastladım orada, ki seyirciler dahi, oyuncular gibi davranırdı sık sık.

Size yakınınızdakini değil dostu öğretiyorum. Dost olsun, sizin için yeryüzünün bayramı ve üstinsanı seziş.

Size dostu ve onun taşkın ruhunu öğretiyorum. Fakat her kim, taşkın ruhlarca sevilme istiyorsa, bir sünger olmayı da bilmeli.

Size, iyilik kâsesi olarak hazır bulunan dostu öğretiyorum, ki kendisinde şekillendi dünya – yaratıcı dostu öğretiyorum, her zaman armağan etmeye hazır bir dünyası olan.

Ve nasıl dünya, yuvarlanıp açılırsa onun için, yuvarlanıp sarılır benzer şekilde halka halka; iyinin kötüden meydana gelmesi gibi, ereğin tesadüften gelişmesi gibi.

Gelecek ve en uzaktaki, bugününün sebebi olmalı: Kendi sebebin olarak sevmelisin dostunda üstinsanı.

Kardeşlerim, diğerkâmlığı tavsiye etmem ben size: Size ben en uzaktakileri sevmeyi tavsiye ederim. Böyle buyurdu Zerdüş.

İnzivaya çekilmek mi istersin, kardeşim? Aramak mı istersin, kendine giden yolu? Biraz durakla ve dinle beni.

“Aryan, kolayca kaybedebilir kendini. Günahtır her türlü yalnızlık”: Böyle buyurur sürü. Ve sen, uzun süredir parçasının bu sürünün.

Sürünün sesi, senin de içinde çınlayacaktır. Ve şöyle demek istersen eğer, “müşterek vicdana sahip değilim artık sizlerle”, işte o zaman bir şikâyet ve ıstırap olacaktır bu.

Bak, bu acıyı da o müşterek vicdan doğurdu: Ve bu vicdanın son kıvılcımı senin tasan üzerinde parlamakta hâlâ.

Fakat sen kederinin yolunda mı ilerlemek istersin, kendine giden yolda yani? Göster bana o halde gücünü ve kanıtla bunu hak ettiğini.

Sen yeni bir güç ve yeni bir hak mısın? İlk devinim misin? Kendiliğinden yuvarlanan bir tekerlek misin? Yıldızları da zorlayabilir misin etrafında dönmeye?

Ah, ne çok yükseklik heveslisi var! Öyle çok ihtilacı⁴² var ki muhterislerin! Göster bana haris⁴³ ve muhterislerden olmadığını.

⁴² İtilâc: 1. Çarpıntı, çarpınma; 2. Seçirme; 3. Eterin gevşeyip büzülmesi; 4. Havale nöbetinin tutması. (Çev. n.)

⁴³ Haris: Hırslı, tamahkâr, bir şeye çok düşkün, lüzumundan fazla istekli... (Çev. n.)

Ah, ne çok büyük fikir var ki körükten başka bir şey değildirler: Doldurulup havayla, boşaltırlar. Hür mü diyorsun sen kendine? Hâkim düşünceni işitmek isterim, boyunduruktan kaçıp, nasıl kefeni yırttığını değil.

Bir boyunduruktan kaçmaya hakkın var mı? Öyleleri vardır ki uşaklıktan kurtuldukları an, ellerindeki son kıymeti de kaybetmiş olurlar.

Neden kurtuldun ki? Zerdüş'te ne bundan? Açıkça söylesin gözlerin bana: Ne için kurtuldun? Bahşedebilir misin kendine, iyilik ve kötülüğünü ve kılabilir misin istencini bir kanun gibi kendine hâkim? Olabilir misin kendi kendinin yargıcı ve kendi kanununun intikamcısı?

Korkunçtur kişinin kendi kanununun yargıcı ve intikamcısıyla baş başa kalması. Bir yıldız böyle fırlatılır ıssız uzaya ve yalnızlığın buz gibi soluğuna.

Ey yalnız, bugün dahi kalabalığın ıstırabını çekiyorsun: Bugün dahi eksiksiz bir cesaret ve umuda sahipsin.

Fakat, gün gelecek yoracak seni yalnızlık, gün gelecek kırılacak gururun ve çatırdayacak cesaretin. Gün gelecek haykıracaksın, “Yalnızım!” diye.

Gün gelecek, göremeyeceksin artık yüceliğini, buna mukabil çok yakınında olacaksın alçaklığının; bizzat ulviyetin korkutacak seni bir hayalet gibi. Gün gelecek bağıracaksın: “Her şey yanlış!” diye.

Hisler vardır, yalnızı öldürmeyi arzulayan; başaramadıklarında bunu, ölmeleri gerekir kendilerinin. Fakat katil olacak yetenekte misin ki?

Tanır mısın kardeşim, “hor görme” sözcüğünü? Ve adaletinin, seni hor görenlere karşı adil olmanın azabını?

Zorluyorsun nicelerini, değiştirsinler diye hakkındaki fikirlerini; bu sana pahalıya patlayacak. Yaklaştığın halde onlara, geçip gittin önlerinden: Asla bağışlamayacaklardır bunu!

Çiğneyip geçiyorsun üzerlerinden: Fakat sen ne kadar yükselirsen, o kadar küçülür kıskançlığın gözü. Ne var ki en çok da uçabilenden nefret edilir.

“Nasıl adil olabilirsiniz bana?” –demelisin– “ben sizin adaletsizliğinizi seçtim kendime pay olarak.”

Haksızlık edip çamur atarlar yalnızca: Fakat kardeşim, eğer yıldız olmak istiyorsan, daha az aydınlatmalısın onları tam da bu nedenden ötürü.

Ve koru kendini iyiler ve adillerden! Onlar, kendi erdemlerini yaratanları memnuniyetle çarmıha gererler – nefret ederler yalnızlardan.

Koru kendini kutsal basitlikten! Basit olmayan her şey, uzaktır ona göre kutsallıktan; sever de oynamayı ateşle – odun yığınının ateşiyle.

Koru kendini sevginin nöbetlerinden! Çok çabuk uzatır elini yalnız kişi, tesadüf ettiği her kişiye.

Bazı kişilere, elini değil, pençeni uzatabilirsin sadece: Ve ben isterim ki tırnakları da olsun pençenin.

Fakat karşılaşılabileceğin en kötü düşman, bizzat kendin olacaksın daima; sensin mağaralarda ve ormanlarda pusu kuran kendine.

Ey yalnız, yürüme kendine giden yolu! Gel gör ki bu yol uğramakta, kendine ve yedi şeytanına.

Münkiri olacaksın kendinin ve cadısı ve kâhini ve delisi ve şüphescisi ve uğursuzu ve şirreti [mücrimi].

Yakmak istemelisin kendini, kendi alevinde: Nasıl yeni olabilirsin, önce kül haline gelmeden?

Ey yalnız, sen yaratıcının yolundan yürürsün: Bir tanrı yaratmak istersin kendine yedi şeytanından.

Ey yalnız, sen sevenlerin yolunda yürürsün: Kendini seversin sen ve bu sebeple hor görürsün kendini, tüm sevenlerin hor gördüğü gibi.

Yaratmak ister seven kişi, hor görür zira! Sevdiğini hor görmek zorunda kalmayan kişi ne anlar ki sevgiden?

Sevginle sığın yalnızlığına ve de yarattıklarında kardeşim; geç de olsa topallayarak gelecektir peşinden adalet.

Gözyaşlarımla sığın yalnızlığına kardeşim. Ben, kendinden üstün bir şey yaratmak isteyen ve bu uğurda yok olanı severim. –

Böyle buyurdu Zerdüş.

İHTİYAR VE GENÇ KADINCIKLAR HAKKINDA

“Alacakaranlıkta öyle ürkek ürkek nereye gidiyorsun, Zerdüş? Paltonun altında ne saklıyorsun öyle itinayla?

Servet mi sana hediye edilen? Ya da bir çocuk, senden dünyaya gelen? Yoksa sen de hırsızların yolunu mu tuttun, ey kötülerin dostu?” –

Hakikaten kardeşim! dedi Zerdüş, bana hediye edilmiş bir hazinedir bu: Küçük bir hakikattir, taşıdığım şey.

Fakat bu hakikat, afacan bir çocuk gibi; ağzını kapamasam, avazı çıktığı kadar bağırır.

Bugün, güneş battığı bir vakit yolda yürürken, ihtiyar bir kadına rastladım; şöyle seslendi ruhuma:

“Çok şey söyledi Zerdüş, biz kadınlara da, fakat kadınlar hakkında hiçbir şey söylemedi.”

Ben de karşılık verdim kendisine: “Yalnız erkeklerle konuşulur kadınlar hakkında.”

“Bana da bahset kadınlardan.” dedi kadın: “Söylediklerini anında unutacak kadar ihtiyarım.”

Ve itaat ettim yaşlı kadıncağıza, şöyle konuştum onunla:

Her şey bir muammadır kadında ve her şeyin tek bir çözümü vardır kadında: Adı hamileliktir.

Erkek kadın için bir araçtır: Amaç daima çocuktur. Peki kadın nedir erkek için?

İki farklı şey ister sahih erkek: Tehlike ve oyun. Bu sebeple ister kadını, en tehlikeli oyuncak olarak.

Savaş için eğitilmelidir erkek ve kadın da savaşçıyı dinlendirmek için: Deliliktir bunun dışındaki.

Fazlasıyla tatlı meyveler – sevmez bunları savaşçı. Bu sebeple sever kadını; en tatlı kadın dahi acıdır zira.

Kadın, çocukları erkeklerden daha iyi anlar lakin erkek daha çocuktur kadından.

Bir çocuk gizlidir sahih erkekte: Oynamak ister. Haydi kadınlar, keşfedin bakalım erkekteki bu çocuğu!

Bir oyuncak olmalıymış kadın, saf ve zarif, henüz teşekkül etmemiş bir dünyanın erdemleriyle mücevher misali parlayan.

Sizin sevginizde parlasın bir yıldızın ışığı! Umudunuzun tarifi şu olsun: “Üstinsanı doğurabilsem keşke!”

Cesaret olmalı sevginizde! Sevginizle yürümelisiniz üstüne, sizde korku uyandıranın.

Haysiyet olmalı sevginizde! Aksi takdirde haysiyeti yeterince idrak edemez kadın. Haysiyetiniz, sevildiğinizden daha fazla sevmek ve hiç bir zaman ikinci olmamak olsun.

Seven kadından korkmalı erkek: Sevdiği uğruna her türlü fedakârlıkta bulunur ve sevgisi dışındaki her şey kaybeder kıymetini.

Kin güden kadından korkmalı erkek: Zira erkek ruhunun derinliğinde yalnızca fenadır, kadın ise orada bayağıdır.⁴⁴

⁴⁴ Schlecht. (Çev. n.)

En çok kimden nefret eder kadın? – Demir böyle sormuş mıknaşa: “En çok senden nefret ederim çünkü çekersin, fakat yeterince güçlü değilsin kendinde tutacak kadar.”

Erkeğin mutluluk tarifi şudur: Ben isterim. Kadının mutluluk tarifi ise şudur: O ister.

“İşte şimdi dünya kusursuz oldu!” – böyle düşünür, tüm sevgisiyle itaat eden her kadın.

Ve itaat etmelidir kadın ve bir derinlik katmalıdır yüzeyselliğine. Kadının ruhu [mizacı] bir yüzeydir, bir zardır, sığ sular üzerindeki oynak, fırtınalı.

Erkeğin ruhu [mizacı] ise derindir, çağlar nehri yeraltı mağaralarında: Kadın onun gücünü sezer lakin idrak edemez. –

İhtiyar kadın bana şu cevabı verdi: “Pek sevimli şeyler söyledi Zerdüşt, özellikle de bunlara uygun yaştaki gençler için.

Ne tuhaf ki yeterince tanımaz kadınları Zerdüşt ancak haklıdır hakkında söylediklerinde! Bunun sebebi, kadında imkânsız diye bir şeyin olmayışı mıdır?

Ve şimdi şu küçük hakikati teşekkür olarak kabul et! Ben böylesi bir hakikati dile getirebilecek kadar ihtiyarım!

Onu sar sarmala ve kapa ağzını: Yoksa avazı çıktığı kadar haykırır bu küçük hakikat.”

“Anlat bana kadın , şu küçük hakikati!” dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu ihtiyar kadın: “Kadınlara mı gidiyorsun? Kırbacını unutma!” –

Böyle buyurdu Zerdüşt.

ENGEREK SOKMASI HAKKINDA

Günlerden bir gün, havalar sıcakken, incir ağacının altında, kolları yüzünde, uyuyakalmıştı Zerdüşt. Derken, bir engerek geldi ve boynundan öyle bir soktu ki onu, Zerdüşt acıdan bas bas bağırdı. Kollarını yüzünden çekince, yılanı gördü: O an tanıdı yılan Zerdüşt’ün gözlerini, acemice kıvrılarak kaçmaya yeltendi. “Gitme hemen,” dedi Zerdüşt, “henüz kabul etmedin teşekkürümü! Vaktinde

uyandırdın beni, yolum uzun daha.” “Artık kısadır yolun.” dedi engerek kederlenerek; “Öldürücüdür zehrim.” Zerdüşt gülümsedi. “Görölmüş şey midir bir ejderhanın yılan zehriyle öldüğü?” – dedi. “İyi de geri al zehrini! Zengin değilsin zehrini hediye edecek kadar bana.” Bunun üzerine yılan, bir kez daha boynuna sarıldı Zerdüşt’ün ve yaladı yarasını.

Zerdüşt, bir gün bunu yandaşlarına anlattığında sordular ona: “Söyle ey Zerdüşt, nedir bu kıssadan çıkaracağımız hisse?”

Bunun üzerine şöyle buyurdu Zerdüşt:

İyiler ve adiller, ahlak tahripçisi derler bana: Hikâyem ahlaka aykırıdır.

Ne var ki bir düşmanla karşılaştığınızda, karşılık vermeyin kötülüklerine iyilikle: Utanç verir çünkü bu. Bilakis size iyilik yaptığımı ispatlayın ona.

Ve mahcup etmektense, öfkelenin daha iyi! Ve size sövülürse eğer, hoşuna gitmez bunu nimetten saymanız. İyisi mi, kısmen de olsa karşılık verin sövgüye!

Ve size büyük bir haksızlık yapıldığında, vakit kaybetmeden buna beş küçük haksızlık daha ekleyin! Tüyler ürpertici bir şeydir haksızlığa tek başına katlanamı seyretmek.

Bunu zaten bilmiyor muydunuz? Paylaşılmış bir haksızlık, bir yarım haktır. Ve haksızlığı, ancak taşıyabilecek durumda olan yüklenmelidir!

Daha insancıldır küçük bir intikam, hiç intikam alamamaktan. Ve eğer ceza, yasaları çiğneyen için bir hak ve şeref değilse istemem o zaman sizin cezalarınızı!

Daha soylucadır kendini haksız çıkarmak haklı göstermekten hele de haklıysanız. Yalnız bunun için kâfi derecede zengin olması gerekir kişinin.

Sizin soğuk adaletinizi sevmem; yargıçlarınızın gözünden daima cellat ve onun soğuk çeliği bakar bana.

Söyleyin, nerede bulunur adalet ki gören gözleri olan sevgidir o?

Öyleyse yalnız bütün cezalara değil bütün suçlara da katlanan sevgiyi yaratın.

Öyleyse yargıçlar dışında herkesi beraat ettiren adalet bulun bana!

Şunu da mı işitmek istersiniz? Samimiyetle adil olmak isteyenler için yalan dahi insanseverlik olur.

Fakat nasıl samimiyetle adil olabilirim ki? Nasıl herkese kendi payımı verebilirim ki? Şu bana kâfi gelmeli: Herkese kendi payımı veririm.

Nihayet kardeşlerim, yalnızlara haksızlık yapmaktan sakının! Yalnız kişi, nasıl unutulabilir ki? Ve nasıl karşılık verebilir ki?

Derin bir kuyu gibidir yalnız kişi. İçine bir taş atmak kolaydır lakin dibe inerse taş, söyleyin, kim çıkarabilir onu dışarıya?

Sakının yalnız kişiyi kırmaktan! Eğer kırarsanız da onu, öldürün o zaman! – Böyle buyurdu Zerdüşt.

ÇOCUK VE EVLİLİK HAKKINDA

Sırf sana bir sorum var kardeşim: Bir sonda gibi atıyorum bu soruyu ruhuna, anlamak için ne kadar derin olduğunu.

Sen gençsin, çocuğun ve yuvan olsun istiyorsun. Fakat sorarım sana: Bir çocuk isteyecek denli ehil biri misin?

Zafer sarhoşu musun, kendi kendini mağlup eden misin, hâkimi misin duyularının, efendisi misin erdemlerinin? Böyle sorarım sana!

Yoksa arzunuzla dile gelen, hayvan ve def-i hacet mi? Yoksa yalnızlık mı? Yoksa barışık olamamak

mi kendinle?

İsterim ki bir çocuk özlemi duysun zaferin ve hürriyetin. Canlı abideler dikesin zaferine ve kurtuluşuna.

Kendinin ötesini inşa etmelisin. Fakat ilkin kendini inşa etmelisin, bedenlen ve ruhen dimdik olarak. Yalnız ileriye doğru değil, yukarıya doğru da kök salmalısın! Yardımcı olacaktır bunun için sana evliliğin bahçesi.

Daha üstün bir varlık yaratmalısın, bir ilk devinim, kendiliğinden dönen bir tekerlek – bir yaratıcı yaratmalısın.

Evlilik: Böyle tanımlıyorum ben, iki kişinin yaratıcılarından daha üstün bir varlık yaratma istencini. Böyle bir istence sahip olanların birbirlerine gösterdikleri saygıya evlilik derim ben.

Bu olmalı evliliğinin manası ve hakikati. Fakat şu gereğinden fazlaların evlilik dediği şeyi, şu lüzumsuzların... – ah, nasıl tanımlarım ben bunu?

Ah, iki kişilik züğürtlüğü şu ruhun! Ah, iki kişilik pislği şu ruhun! Ah, iki kişilik acınası rahat düşkünlüğü!

Evlilik diyorlar bunların hepsine ve nikâhlarının cennette [gökte] kıyıldığını söylüyorlar.

Gel gör ki beğenmem cennetlerini bu lüzumsuzların! Hayır, beğenmiyorum onları, ilahi ağlara takılmış hayvanları.

Uzak olsun benden, birbiri için yaratmadığı bu iki insanın nikâhını kutsamak için topallayarak yaklaşan Tanrı da!

Sarakaya almayın bu tür evlilikleri! Hangi çocuğun bir gerekçesi yoktur, anne ve babası için ağlamaya?

Ehliyetli göründü şu adam bana ve olgun, dünyanın gayesini kavramaya: Fakat karısını görünce, tumarhane sandım yeryüzünü!

Evet, nöbetler halinde sarsılsın isterim yeryüzü, bir azizle bir kaz çiftleşecekse eğer!

Bu adam, bir kahraman gibi aramaya koyuldu hakikati ve sonunda ele geçirdiği ganimet, küçük, süslü bir yalan oldu. İşte ailem, diye tanımladı bunu.

Bir diğeri, çekingendi ilişkilerinde ve seçici davranırdı. Fakat bir çırpıda altüst ediverdi ilişkisini: İşte ailem, diye tanımladı bunu.

Bir başkası, bir hizmetçi arıyordu, meleğin erdemlerine sahip. Fakat bir anda oluverdi hizmetkârı bir kadının ve şimdi tek eksiği bir melek olabilmek.

İhtiyatlı buldum tüm satıcıları, hepsinin hilekâr gözleri var. Fakat en hilekârı dahi, çuval içinde alıyor karısını.

Anlık hezeyanlar – aşk adını veriyorsunuz buna. Ve evliliğiniz, uzun süren bir budalalıkla son verir, bu anlık hezeyanlarımıza.

Kadına duyduğumuz sevgi ile kadının erkeğe duyduğu sevgi – ah, keşke bu, ıstırap çeken ve gizlenen tanrılara duyulan bir şefkat olsaydı! Ne var ki çoğu kez bulur iki hayvan birbirini.

Sizin en mükemmel aşkınız dahi, hayran kalınan bir betimleme ve bedensel acıya sebep olan bir kordur. Bir meşaledir o, daha yücelere uzanan yolunuzu aydınlatacak.

Kendinizin ötesinde sevmelisiniz bir gün. Sevmeyi öğrenin o halde, öncelikle! Bu yüzden içmek zorunda kaldınız aşkınızın acı kadehini.

En mükemmel aşkın kadehinde dahi bir acılık vardır: Böyle artırır üstinsana hasreti o sende, böyle susatır seni yaratıcı olan.

Yaratıcıya duyulan hararet, hasret ve ok üstinsana: Söyle kardeşim, bu mudur senin evlilik istencin?

Kutsal sayarım ben böyle bir istenç ve böyle bir evliliği. –
Böyle buyurdu Zerdüşt.

GÖNÜLLÜ ÖLÜM HAKKINDA

Çok geç ölür çoğunluk, bazıları da çok erken. Hâlâ yabancı gelir kulaklara şu vecize: “Vaktinde öl!”
Vaktinde öl: Bunu öğretir Zerdüşt.
Elbette, hiçbir zaman vaktinde yaşamayan, nasıl ölebilir ki vaktinde? Keşke hiç doğmamış olsaydı!
– Bunu tavsiye ederim ben lüzumsuzlara.
Fakat lüzumsuzlar dahi önemserler ölümlerini ki en boş ceviz dahi kırılmak ister.
Ölümü herkes önemser: Fakat bayram değildir henüz ölüm. İnsanlar henüz öğrenmiş değiller en iyi bayramlarını nasıl kutlayacaklarını.
Tamamlayan ölümü göstereceğim size, yaşayanlara bir diken ve bir adak olan ölümü.
Tamamlayan kişi, kendi ölümünü ölür, muzaffer bir edayla, etrafı umanlar ve adayanlarla çevrili olarak.
Böyle ölmeyi öğrenmek lazım ve hiçbir tören olmamalı, böyle ölen bir kişinin canlılara yeminlerini sunmadığı!
Böyle ölmek en iyisidir; ikincisi ise savaşta ölmek ve bir büyük ruhu feda etmektir.
Fakat savaşanın da zafer kazananın da kin güttüğü, sizin sırtan ve hırsız gibi sokulan –buna rağmen bir efendi gibi gelen– ölümünüzdür.
Kendi ölümümü överim size, gönüllü ölümümü, ben istediğim için bana geleni.
İyi de ne zaman isteyeceğim ben? – Bir hedefi ve bir varisi olan kişi, bu hedef ve varis için zamanında ölmek ister.
Ve o kişi, hedef ve varise duyduğu saygıdan ötürü, hayat mabedine asmayacaktır kuru bir çelenk.
Hakikaten, ip cambazlarına benzemek istemem: Onlar iplerini uzatırken, çekerler kendilerini geri geri.
Bazıları kendi hakikatleri ve kendi zaferleri uğrunda pek yaşlanırlar. Dişsiz bir ağzın artık her hakikati söylemeye hakkı yoktur.
Vaktinde şereflerini terk etmeli, şöhret sahibi olmak isteyenler ve vaktinde gitmek denen o güç hünere alışmalı.
Kişi, en lezzetli olduğu an durdurmalı kendini yedirmeyi: uzun zaman sevilme isteyenler bilirler bunu.
Ekşi elmalar vardır hiç kuşkusuz, kaderleri güzün son gününe kadar beklemek olan: Bunlar aynı zamanda olgunlaşır, sararır ve buruşurlar.
Bazılarının önce yüreği ihtiyarlar, bazılarının da ruhu. Bazısı da gençliğinde kocamıştır fakat geç gelen gençlik, uzun ömürlü olur.
Hayat fiyaskodur kimileri için: Zehirli bir böcek kemirir yüreklerini. Bunlar görebilseler keşke, ölümlerinin daha büyük bir başarı olacağını!
Bazısı hiç tatlılaşmaz, henüz yazken geçer içleri. Onu dalında tutan şey korkaklıktır.
Çoğu pek uzun yaşar ve uzun zaman sıkı sıkıya tutunurlar dallarına. Bir fırtına kopsun isterdim, tüm bu çürükleri, kurtlar tarafından kemirilmişleri dallarından döksün!
İsterdim ki hızlı ölüm vaizleri gelsin! Bence bunlar, hayat ağaçları için en iyi fırtına ve silkeleyici olurlardı. Lakin hep, vaaz edildiğini duyuyorum ağır ölüm ile tüm ‘dünyevi’ felaketlere tahammül etmenin.

Ah, dünyevi olana tahammül etmeyi mi vaaz ediyorsunuz? O dünyevi olandır aslında, ey küfürbazlar, size fazlasıyla tahammül eden!

Hakikaten, ağır ölüm vaizlerinin saygı gösterdiği o Yahudi, pek erken öldü: Ve korkunç bir mukadderat oldu, o zamandan bu yana, onun erken ölümü.

Yalnız gözyaşlarını ve yeisini tatmıştı Yahudiliğin, tüm iyilerin ve adillerin kiniyle birlikte – o Yahudi İsa: Derken sarıp sarmaladı onu ölüm hasreti.

Kalabilseydi keşke çölde, uzağında iyilerin ve adillerin. Belki yaşamayı öğrenirdi ve yeryüzünü sevmeyi – ve gülmeyi.

İnanın bana kardeşlerim! Pek erken öldü o; eğer benim yaşıma kadar yaşasaydı, yalanlardı kendi öğretilerini! Soyluydu yalanlayacak kadar!

Ancak henüz olgunlaşmamıştı. Ham olur delikanlının sevgisi ve hamlıkla kin güder insana ve yeryüzüne. Bağlı ve ağırdır hâlâ onun gönlünün ve ruhunun kanatları.

Ancak adamın içinde, delikanlıdan daha fazla çocuk saklıdır ve daha az kara sevda: Daha iyi anlar hayatı ve ölümü.

Ölmekte hür ve ölümden hürdür, ‘evet’ demeye vakit kalmadığında, kutlu bir ‘hayır’ diyebilen: Böylesi ölüm ve hayattan iyi anlar.

Dostlarım, ölümünüz insan ve toprağa karşı savrulmuş bir küfür olmasın: Bunu dilerim ruhunuzun balından.

Ölümünüzde parıldamalı hâlâ ruhunuz ve erdeminiz, dünyanın etrafındaki akşam kızılığ gibi: Kötü bir ölüm olur aksi takdirde ölümünüz.

Dostlarım, böyle ölmek isterim, sayemde daha çok sevesiniz diye yeryüzünü ve toprak olmak isterim, beni doğuranda huzur bulayım diye.

Sahiden bir hedefi vardı Zerdüşt’ün, topunu atmıştı: Ve şimdi dostlarım, sizler olun hedeflerimin varisi, size atıyorum altın topu.

Dostlarım, altın topu attığınızı görmeyi her şeyden fazla isterim! Ve bu sebeple şımarttım yeryüzünü: Siz de bağışlayın beni! Böyle buyurdu Zerdüşt.

HEDİYE VEREN ERDEM HAKKINDA

1.

Zerdüşt, gönülden bağlandığı, adına ‘Alaca İnek’ denen şehirden ayrıldığında, kendilerini Zerdüşt’ün havarisi sayan pek çok kişi, arkasından gidip eşlik ettiler ona. Böylece bir kavşağa ulaştılar: Zerdüşt, işte o an, bundan sonrasını yalnız yürümek istediğini söyledi; yalnız gezerlerin dostuydu zira. Havarileri vedalaşırken, altın kabzasında güneşe uzanan bir yılanın sarılı olduğu bir asa hediye ettiler. Zerdüşt asaya sevindi ve ona dayandı; ardından havarilerine şöyle dedi:

Söyleyin bana: Nasıl oldu da altın en yüksek değere ulaştı? Nadir bulunur ve yararsızdır, ışıldar ve tatlı bir parlaklığa sahiptir, daima hediye edilebilir.

Altın, en yüksek erdem bir sureti olarak ulaştı en yüksek değere. Altın gibi parıldar, hediye verenin gözü. Altının parıltısı temin eder Ay ile Güneş arasındaki barışı.

En yüksek erdem nadir bulur, yararsız, parlak ve tatlıdır: Hediye veren erdemdir, en yüksek erdem. Hakikaten anlıyorum sizi havarilerim; sizler de benim gibi hediye veren erdem peşindesiniz. Kediler ve kurtlarla neyiniz müşterek sizin?

Susuzluğunuzdur sizin, kendini kurban etmek ve hediye olarak vermek ve bundan ötürü susamışsınız,

yeryüzündeki tüm servetleri ruhunuzda toplamaya.

Doymak bilmez ruhunuz, peşinden koşar hazine ve mücevherlerin, hediye verme istencine doymadığından erdeminiz.

Zorluyorsunuz her şeyi kendinize ve içinize dolmaya, geri fışkırsın diye hepsi kaynağınızdan, sevginizin hediyesi olarak.

Hakikaten, haydutudur tüm değerlerin, böylesi bir hediye veren sevgi fakat ben kutsal ve şifalı bulurum bu bencilliği.

Bir başka bencillik daha vardır, yoksul mu yoksul, aç, daima çalmak isteyen; hastaların bencilliğidir bu, hastalıklı bencillik!

O, haydut gözüyle bakar parıldayan her şeye; bir açın tamahkârlığıyla tartar zengin sofrası olanı ve sırnaşır durur daima hediye verenlerin masasına.

Bu şekilde konuşur hastalık böylesi ihtirastan ve görünmez soysuzlaşmadan: Bu bencillik, hırsız ihtirasıdır ve verimli bir bedenden gelir.

Söleyin bana kardeşlerim, bizce kötü ve en kötü olan nedir? Soysuzlaşma değil mi? Ve kuşkulanırız biz, hediye veren ruhun bulunmadığı yerde soysuzlaşmadan.

Dimdik yükselir bizim yolumuz, bir türden daha üstün bir türe: Oysa dehşet vericidir bizim için, şöyle konuşan soysuzlaşmış bir duyu: “Her şey benim için”

Duyularımız yükselmeğe uçar bizim: Bu haliyle tasviri gibidir bedenimizin, yükselişin tasviri. Böylesi bir yükseliş tasviri, adıdır erdemlerin.

İşte böyle gelip geçer beden, bir oluşun ve savaştan olarak tarihten. Peki ya ruh – nesi olur beden? Savaşlarının ve zaferlerinin habercisi, yoldaşı ve yankısı.

İyi ve kötülük isimleri birer tasvirdir: Konuşmazlar, ima ederler sadece. Delidir, onları bilmek isteyen.

Kardeşlerim, dikkat edin, ruhunuzun tasvirlerle dile geldiği saatlere. Oradadır erdeminizin kaynağı.

Orada yükselmiş ve yeniden dirilmiştir bedeniniz; mest eder ruhu saadetiyle, böylece ruh, yaratan, takdir eden ve seveni olur her şeyin.

Yüreğiniz bir nehir gibi genişse ve akıyorsa coşkunca, yakınında oturanlar için bereket ve tehlike yaratıyorsa: Oradadır erdemlerinizin kaynağı.

Övgü ve yergi aşabilmişseniz ve iradeniz, bir sevenin iradesi gibi hükmetmek isterse her şeye: Oradadır erdemlerinizin kaynağı.

Hor görüp de rahat ve yumuşak olan yatağı, seremedinizse yufka yüreklilerden yeterince uzağa: Oradadır erdemlerinizin kaynağı.

Eğer tek bir iradenin sahibiyse ve elzem görüyorsanız bu dönüşümü tüm sıkıntılara rağmen: Oradadır erdemlerinizin kaynağı.

Hakikaten, bu erdem, yeni bir iyi ve fenadır. Hakikaten yeni ve derin bir çağlayışın, yeni bir kaynağın sesidir!

Kudrettir, bu yeni erdem; bir hâkim fikir, etrafında uyamık bir ruhun bulunduğu: Altın bir güneş ve etrafında da idrak yılanı.

2.

Burada, bir süre sustu Zerdüşt ve sevgiyle baktı havarilerine ve sonra devam etti kaldığı yerden – sesi değişmişti:

Kardeşlerim, sadık kalın yeryüzüne, erdemleriniz gücüyle! Hediye veren sevginiz ve bilginiz,

hizmet etsin yeryüzünün gayesine. Bunu rica edip sizden, bunun için yalvarırım size.

İzin vermeyin 'dünyevi' şeylerden kaçarak, kanat çırpıp gitmelerine ve 'ebedi duvarlara' kanatlarını çarpmalarına! Ah, ne kadar çok kaybolup gitmiş erdem var!

Döndürün, benim gibi kaybolup gitmiş erdemleri yeryüzüne – evet, döndürün onu bedene ve hayata: Bir mana katsın diye yeryüzüne – insani bir mana!

Şimdiye kadar yüzlerce kez kaybolup gitti ve tükenip bitti ruh da erdem de. Ah, bedenimizde barınır hâlâ tüm bu çılgınlık ve hatalar: Beden ve istenç oldular orada.

Şimdiye kadar yüzlerce kez tecrübe etti ve yanıldı ruh da erdem de. Evet, bir tecrübeydi insan. Ah, bizde vücut buldu, nice cehalet ve yanlgı!

Yalnız şuuru değil bin yılların – çılgınlığı da nükseder içimizde. Tehlikelidir mirasçı olmak.

Devasa tesadüfle çarpışmaktayız hâlâ adım adım ve şimdiye kadar, hükmü sürmekteydi tüm insanlık üzerinde saçmalığın, – anlamsızca.

Kardeşlerim, hizmet etmeli ruhunuz ve erdeminiz, yeryüzünün gayesine: Ve tüm nesnelere de ğeri, sizler tarafından biçilmeli! Savaşanlar olmalısınız bu sebeple! Yaratıcılar olmalısınız bundan ötürü!

Bilerek arınır beden; bilgiyle sınavarak yükselir; kutsileşir tüm dürtüler idrak edende; şen olur yükselenin ruhu.

Kendine yardım et, hekim: Böylece hastalarına da yardım etmiş olursun. Onun yaptığı en iyi yardım, kendiliğinden iyileştireni gözleriyle görmesidir.

Henüz yürünmemiş binlerce yol vardır, binlerce gizli adaları ve şifası hayatın. Tükenmemiş ve keşfedilmemiştir hâlâ insan ve onun dünyası.

Ey yalnızlar, uyanık olun ve dinleyin! Gelecekte bu yana doğru eser rüzgârlar, gizli kanat vuruşlarıyla ve müjdenin iyisi, ulaşır hassas kulaklara.

Ey bugünün yalnızları, ey ayrılanlar, bir gün, siz bir halk olacaksınız: Kendini seçmiş olan sizlerden, seçilmiş bir halk yetişmeli – ve onun içinden de üstinsan.

Hakikaten, *nekahat* yeri olmalı artık dünya! Ve şimdiden, yeni bir koku tütmede üstünde, bir şifa getiren, – ve yeni bir umut.

3.

Son sözünün söylememiş biri gibi sustu Zerdüş, tüm bunlardan sonra; kuşkuyla tartıp durdu asayı elinde. Nihayet şöyle konuşmaya başladı – sesi değişmişti.

Bundan sonrasını tek başıma yürüyeceğim havarilerim! Siz de gidin buradan hem de yalnız! Ben öyle istiyorum.

Hakikaten şunu tavsiye ederim size, uzaklaşın benden ve karşı koyun Zerdüş'e. Hatta daha iyisi: Utanın ondan! Belki de aldatmıştır sizi.

İdrak eden adam, yalnız düşmanlarını sevmek zorunda değil dostlarından da nefret edebilmelidir. İlelebet öğrenci kalırsa insan, değerini düşürür hocanın. Ve neden didiklemek istemiyorsunuz çelengimi?

Hürmet ediyorsunuz bana lakin ne olacak, bir gün hürmetiniz sona ererse? Sakının ki çarpmasın size bir heykelin sütunu!

Zerdüş'e inandığınızı mı söylüyorsunuz? Fakat Zerdüş'te ne var? Sizler benim müminlerimsiniz: Fakat ne özelliği var tüm müminlerin?

Henüz kendinizi aramamıştınız: Beni buldunuz o an. Böyle yapar tüm müminler; bu sebeple azdır önemi tüm inançların.

Şimdi sizden, beni kaybetmenizi ve kendinizi bulmanızı istiyorum; ve ancak beni hepimiz inkâr ettikten sonra dönmek istiyorum size.

Hakikaten, o zaman başka bir gözle arayacağım kaybettiklerimi; bir başka sevgiyle seveceğim sizi o zaman.

Ve bir gün yeniden benim dostlarım olacaksınız ve çocukları tek bir umudun: O zaman, büyük öğleyi kutlamak için sizinle, aranızda olacağım üçüncü kez.

Bu büyük öğle ise şudur: İnsanın, hayvanla üstinsan arasındaki yolunun ortasında bulunur ve akşam yolunu en büyük umudu olarak kutlamaktadır: Yeni bir sabaha çıkan yoldur bu zira.

İşte o zaman kutsar kendini batan kişi: Diğer yana geçen olduğu için ve bilgisinin güneşi tepesinin üstünde olacaktır.

“Tüm tanrılar öldü: Bundan böyle yaşasın istiyoruz üstinsan”: Bu olsun, o büyük öğle geldiğinde bizim son arzumuz. –

2. BÖLÜM: AYNA TUTAN ÇOCUK

Zerdüşt, bunun üzerine dağlara ve mağarasının yalnızlığına geri döndü, uzaklaştı insanlardan: Tohumunu saçmış bir çiftçi gibi beklemek için. Gel gör ki ruhu sabırsızlıkla ve sevdiklerine karşı hasretle dolmuştu: Onlara verebileceği daha çok şey vardı zira. Doğrusu en zor şeydir, sevgiden ötürü açılmış elleri kapamak ve hediye vermekten utanmak.

Böylece ayları ve yılları gelip geçti yalnızın fakat giderek arttı bilgeliği ve yoğunluğuyla eza verir oldu ona.

Lakin bir sabah, tan kızılığundan önce uyandı, uzun uzun düşündü yatağında ve nihayet şöyle dedi yüreğine:

“Beni ürküten neydi ki rüyamda, böyle uyandım? Elinde ayna⁴⁵ tutan bir çocuk mu geldi yanıma?

⁴⁵ Bu ‘sırlı cam’, ‘gelecek habercisi’dir. Öte dünyanın kapılarını araladığı rivayet edilir.

‘Ey Zerdüşt’ – dedi bana çocuk, ‘kendine bir bak aynada.’

Aynaya bakınca lakin, bir çılgılık kopardım ve yüreğim hızlı hızlı attı: Aynada gördüğüm benim değil şeytanın yüzüydü zira ve kıs kıs gülüyordu.

Hakikaten pek iyi tabir ederim rüyanın delaletini ve ihtarını: Öğretim tehlikede, buğdaylık hevesinde yabancı otlar.

Kudretli olmuş düşmanlarım, çehresini bozmuşlar öğretim, öyle ki utanır olmuş sevdiklerim kendilerine verdiğim hediyelerden.

Kaybetti dostlarımı; zamanı geldi demek ki kaybettiklerimi aramanın!” –

Bu sözlerle yerinden fırladı Zerdüşt, fakat ürkmüş ve nefes almaya çalışan biri gibi değil, daha çok ilham demindeki bir kâhin ve bir türkücü gibi. Hayranlıkla bakıyordu ona kartalı⁴⁶ ve yılanı:⁴⁷ Yüzüne, tan kızılığ gibi, gelmekte olan bir saadetin ifadesi yayılmıştı zira.

⁴⁶ Zerdüştükte göğün ve evrensel güçlerin simgesidir. Ahura Mazda’nın emarelerinden biridir.

⁴⁷ Zerdüştükte Ehrimen’in hizmetkândır ve öldürülmesi sevap kabul edilir.

Hayvanlarım, bana ne oldu? – dedi Zerdüşt. Dönüşmedim mi ben? Bir kasırğa gibi gelmedi mi bana uhrevi saadet?

Divanedir benim saadetim ve delice konuşacaktır: Henüz pek genç – sabırlı davranın ona!

Saadetimle yaralandım: Hekimim olsun tüm ıstırap çekenler!

Dostlarım ve düşmanlarımın arasına inebilirim yeniden! Yine konuşacak Zerdüşt, hediye verecek ve sevdiklerine sevgisini gösterecek!

Benim sabırsız sevgim nehirleri aşıp, taşıyor doğuya ve batıya.⁴⁸ Suskun dağlardan ve ıstırap fırtınalarından vadilere doğru çağlıyor ruhum.

⁴⁸ Aufgang und Niedergang: Her yer ya da her taraf. (Çev. n.)

Uzunca bir süre hasret çektim ve uzaklara baktım. Uzunca bir süre dinledim yalnızlığı: Böyle unuttum susmayı.

Ağız kesildim büsbütün ve çağlıtı oldum yüksek kayalardan akan ırmağın: Aşağıya, vadiye doğru salmak istiyorum sözlerimi.

Ve yuvarlanabilmeli sevgi ırmağım ulaşılması zor yollarda. Bir nehir, bulamaz olur mu hiç denize ulaşan yolu eninde sonunda?

Ne hoş ki içimde yalnız ve kendine yeten bir göl var lakin benim sevgi ırmağım onu da sürüklüyor

aşağıya – denize!

Yeni yollardan gidiyorum, yeni sözler geliyor aklıma; bezdim, tüm yaratıcılar gibi, eski dillerden. Artık aşınmış tabanlar üzerinde gezinmek istemiyor ruhum.

Yavaş geliyor bana her konuşma – arabana atıyorum, ey fırtına! Ve şeytanlık edip, kırbaçlamak istiyorum seni ayrıca!

Uzak denizleri aşmak istiyorum bir haykırış ve coşku içinde, ta ki dostlarımla misafir olduğu Saadet Adalarını⁴⁹ bulana kadar: –

⁴⁹ Filozofların, savaşta zaferler kazanmış komutanların öldükten sonra gittikleri varsayılan, yeryüzünün batısında olduğu kabul edilen adalar... Bu adalardan, muhtemeldir ki Platon, ilk kez *Şölen*'de söz etmektedir. (Çev. n.)

Ki dostlarımla da düşmanlarımla arasında! Nasıl da seviyorum, konuşabileceğim her bir ferdi! Düşmanlarımla dahi bir parçası bendeki saadetin.

Ve eğer binmek istersem en vahşi atıma, yardım eder en çok mızrağım bana: o hizmetkârıdır daima ayaklarımla: –

Düşmanlarıma fırlattığım mızrak! Ne kadar müteşekkirim, nihayet düşmanlarıma karşı kullanabileceğim için mızrağımı!

Pek yüksekti bulutumdaki gerilim: Derinlere, sağanak halinde dolu yağsın istiyorum, yıldırımların kahkahaları.

Şiddetle kabarcak o zaman göğsüm ve kuvvetle üförece kasırgasını dağların üzerine: rahatlayacak böylelikle.

Hakikaten, bir fırtına gibi geliyor saadetim ve özgürlüğüm! Ancak düşmanlarımla, sansınlar isterim, başlarımla üzerinde bir iblisin tepindiğini.

Dostlarımla, evet, sizler de dehşete kapılacaksınız, benim bu vahşi bilgeliğimden; ve belki de kaçacaksınız düşmanlarımla birlikte.

Ah, ayartabilsem keşke, çoban kavalıyla sizleri! Ah, öğrenebilse keşke, dişi aslan bilgeliğim, şefkatle kükremeyi. Gerçi pek çok şeyi birlikte öğrendik biz!

Gebe kaldı benim vahşi bilgeliğim, ücra dağlarda; yalçın kayalar üzerinde doğurdu yavrusunu, en küçüğünü.

Mecnun gibi dolaşıp duruyor şimdi haşın çölde ve arayıp duruyor yumuşak çimleri – benim ihtiyar, vahşi bilgeliğim!

Yüreklerinizin yumuşak çimine yatırmak ister dostlarımla! – sevginizin üstüne yatırmak ister, o en çok sevdiğini!

Böyle buyurdu Zerdüş.

SAADET ADALARINDA

İncirler dökülüyor ağaçlardan, olgun ve tatlılar, çatlıyor kırmızı kabukları dökülürken. Kuzey rüzgârımla ben olgun incirlerin.

Ve işte incirler gibi dökülmekte dostlarımla, bu öğretiler: Haydin için onların öz suyunu, emin lezzetli etini. Ortalık güz, gökyüzü açık, vakit ikindi.

Bakın, nasıl da bereketli etrafımız! Ve ne kadar güzel, bu bolluğun içinden uzak denizlere bakmak! Bir zamanlar uzak denizlere bakarken tanrı denirdi fakat şimdi size şöyle demeyi öğretiyorum: Üstinsan.

Bir zandır tanrı; fakat ben, yaratıcı iradenizden⁵⁰ daha ileri gitsin istemem zannınızın.

50 “Eylemlerimizi, arzu, niyet ve amaçlarımıza göre, kontrol altında tutabilme ve belirleme gücü; kişinin belli eylem ya da eylemleri gerçekleştirmede sergilediği kararlılık; belli bir durum karşısında, gerçekleştirilecek olan eylemi, herhangi bir dış zorlama ya da zorunluluk olmaksızın, kararlaştırma ve uygulama gücü; eyleme neden olan, eylemi başlatabilen yeti.” Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma, 4. Basım, Eylül 2000. (Çev. n.)

Bir tanrı yaratabilir misiniz? – Öyleyse söz etmeyin bir daha bana tanrılardan! Ne hoş ki yaratabilirsiniz üstinsanı pekâlâ!

Belki bizzat kendiniz değil kardeşlerim! Fakat siz kendi içinizden yaratabilirsiniz babalarını ve atalarını üstinsanın: sizin en iyi yaratmanız bu olmalı! –

Bir zandır tanrı: Fakat isterim ki sınırlı kalsın zannınız, düşünülebilirle.

Bir tanrı düşünebilir misiniz?– Fakat bu, sizin için hakikat iradesi manasına gelmeli ki dönüşebilsin insanın düşünebildiği, insanın görebildiği, insanın hissedebildiği her şeye. Bizzat kendi duyularınızla düşünebilmelisiniz sonuna değin!

Ve dünya dediğiniz şeyi, önce siz yaratmalısınız: Sizin aklınız, sizin görünümünüz, sizin iradeniz, sizin sevginiz olmalı önce! Ve hakikaten saadet vermeli bu size, ey idrak edenler!

Nasıl tahammül ederdiniz hayata, bu umut olmadan, ey siz idrak edenler! Siz doğmuş olamazsınız kavranması imkânsız ya da akılalmaz şeyler için!

Fakat dostlarım, tüm yüreğimi açayım size: Tanrılar var olsaydı eğer, nasıl tahammül ederdim ben tanrının olmamasına? Bu durumda yok demektir tanrı!

Evet çekip çıkardım bu sonucu ama şimdi, o çekiyor beni. –

Bir zandır tanrı: Fakat kim ölmeden dayanabilir bu zannın acılığına? Elinden alınmalı mı inancı yaratıcının ve yükseklerde uçma hakkı kartalın?

Bir düşüncedir tanrı, her doğruyu eğri kılan ve her duranı döndüren. Nasıl mı? Zaman gelip geçse ve ortaya mı çıksa her fani şeyin yalan olduğu?

Bunu düşünmek, anafora, baş dönmesine ve hatta mide bulantısına sebep olur: Hakikaten baş dönme hastalığı derim böyle bir zanna.

Kötü ve insan düşmanlığı derim buna: Böyle tek ve tam ve dingin ve tok ve ebedi olan tüm telkinlere.

Her ebedi şey – bu yalnızca bir tasvirdir! Ve şairler pek fazla yalan söylerler! –

Fakat zamanı ve oluşumu anlatmalı iyi tasvirler: Methi ve müdafaası olmalılar tüm faniliğin.

Yaratma – büyük kurtuluştur bu acılardan ve hayatın hafife alınmasından. Fakat yaratıcı olmak için çok ıstırap çekmek gerekir, çok dönüşmek.

Evet, pek çok acı ölüm olmak zorunda hayatınızda, ey siz yaratıcılar! Böylece sözcüsü ve müdafaacısı olun her faniliğin.

Yaratıcının ta kendisinin, yeni doğan bir çocuk olabilmesi için, doğuran kişi olmayı ve doğuran kişinin sancısına katlanmayı istemesi gerekir.

Hakikaten yüzlerce ruhun, yüzlerce beşiğin arasından ve doğum sancısından geçtim ben. Birçok veda gördüm, bilirim yürek burkan son saatleri.

Fakat böyle ister benim yaratıcı iradem ve kaderim. Ya da daha açık söyleyeyim size: Bilhassa böyle bir kader ister – benim iradem.

İstırap çeker bende his ve hapistir: Fakat iradem, daima kurtarıcım ve teselli edicim olarak gelir bana.

İrade kurtarır: Budur en doğru öğretisi irade [istenç] ve özgürlüğün – böyle öğretir size Zerdüşt.

Artık istememek, artık değer biçmemek, artık yaratmamak! Ah, uzak dursun daima bu büyük yorgunluk benden!

İdrakte dahi yalnız irademin doğurma ve gelişme hazzını duyarım ve eğer masumiyet varsa idrakimde, sebebi onda yaratma iradesinin bulunmasıdır.

Bu irade, ayartıp beni uzaklaştırdı tanrıdan ve tanrılardan; yaratacak ne kalırdı acaba, eğer tanrılar var olsaydı?

Ne var ki beni yeniden insanlara itiyor, benim ateşli yaratma istencim; böylece iter çekici de, taşta.

Ah, siz insanlar, taşta uyur bana göre bir görüntü, hayallerimin görüntüsü! Ah, mecbur mudur en sert, en çirkin taşta uyumaya?

Vahşice saldırıyor şimdi çekicim, onun zindanına. Parçalar uçuşuyor taştan: Bundan bana ne?

Tamamlamak istiyorum ben onu: Zira bir gölge geldi üzerime – tüm nesnelere en hafifi ve en dingini geldi bana bir gün!

Gölge olarak geldi bana üstinsanın güzelliği. Ah kardeşlerim! Bana ne artık – tanrılardan! –

Böyle buyurdu Zerdüş.

MERHAMETLİLER HAKKINDA

Dostlarım , şöyle eğlenildi dostunuzla: “Bakın şu Zerdüş’e! Hayvanlar arasından dolaşır gibi dolaşmıyor mu aramızda?”

Fakat şöyle dense daha iyi olurdu: “İdrak sahibi kişi, insanlar arasında, hayvanlar arasındaymış gibi dolaşır.”

İdrak eden kişi için insanın ta kendisi, kırmızı yanaklı bir hayvandır.

Nasıl oldu bu? Çok sık utanmak zorunda kaldığı için değil mi?

Ah dostlarım, şöyle der idrak eden kişi: Utanç, utanç, utanç – bundan ibarettir insanlığın tarihi!

Bundan ötürüdür ki şart koşar kendine utanmamayı soylu kişi: Yasaklar utanmayı kendine, tüm ıstırap çekenlerin önünde.

Hakikaten sevmem yufka yüreklileri, merhamet ederken mesut olanları: mahrumdur onlar haya duygusundan.

Merhametli denmesini istemem, mecbur kalsam dahi merhametli olmaya; merhamet gösteren kişiysem eğer, uzaktan merhamet göstermeyi tercih ederim.

Daha tanınmadan, memnuniyetle başımı örter ve kaçırım oradan: ve sizin de öyle yapmanızı öneririm dostlarım!

İsterim ki kaderim, yoluma sizler gibi dertsizleri çıkarsın ve umudunu, aşını ve balını paylaşabileceğim insanları!

Hakikaten kederliler için şunu veya bunu yaptım: fakat daha iyi sevinmeyi öğrendiğimde, daha iyi şeyler yapmış gibi hissettim kendimi hep.

Var olduğundan beri insanoğlunun, pek azı sevindi: Atalarımızdan miras kalan tek günahımız budur, kardeşlerim!

Ve ne kadar iyi öğrenirsek sevinmeyi, o kadar kolay unutturuz başkalarının canını yakmayı ve onlara acı verecek şeyler düşünmeyi.

Bu sebeple yıkıyorum, ıstırap çekenlere yardım eden elimi, onun için arındırıyorum ruhumu dahi.

Dertliyi ıstırap çekerken gördüğümde, duyduğu utanç utandırdı beni zira ve yardıma yeltendiğimde ona, fena incittim gururunu.

Büyük yükümlülükler, kişinin minnet duymasını temin etmez, bilakis kindar yapar ve unutulmazsa eğer küçük iyilik, kemirgen bir kurt olur çıkar.

“Nazlı olun kabul ederken! Lütuf yerine geçsin böylece kabul edişiniz!” – bunu tavsiye ederim,

hediye edecek bir şeyi olmayanlara.

Fakat ben, hediye edenim: Bir dost olarak hediye vermesini severim dostlara. Ancak yabancılar ile fakirler, kendileri koparsınlar meyveyi ağacımdan: Daha az utandırır bu.

Fakat dilencileri topyekûn bertaraf etmeli! Hakikaten, onlara bir şey vermek rahatsız eder insanı, vermemek de.

Benzer şey, günahkârlar ile kötü vicdanlılar için de geçerli! İnanın bana dostlarım: vicdan azabı, azap çektirmeyi öğretir kişiye.

Fakat en berbatı, küçük düşüncelerdir. Hakikaten, kötülük etmek daha hayırlıdır küçük düşünmekten.

Gerçi siz, “Küçük kötülüklerin verdiği keyif, mâni olur nice büyük kötülüğe.” dersiniz. Fakat vazgeçmemeli insan, bu tür büyük şeylerden.

Kötü eylem bir çıban gibidir: Kaşınır, diken gibi batır ve patlar, – dürüstçe konuşur.

“Bak, ben hastalığım” – böyle der kötü eylem: Dürüstlüğüdür bu onun.

Fakat mantara benzer küçük düşünce: sürünür, boynunu eğer, saklanır ve olmak istemez hiçbir yerde – tüm bedeni küçük mantarlar yüzünden çürüyünceye, sararıp soluncaya dek.

Fakat şeytana tutulmuşun kulağına şunu fısıldarım: “şeytanımı büyütmele iyi edersin! Senin için bile bir büyüklük yolu var hâlâ!” –

Ah kardeşlerim! Her kişinin bir tarafı çok bilindir! Ve bazıları şeffaf görünür bize, böyle olduğu halde anlayamayız onları.

Zordur insanlarla yaşamak, sessiz kalmak çok zordur zira.

Ve biz, en çok haksızlığı, aleyhimizde davranana değil, bizi hiç alakadar etmeyene karşı yaparız.

Ve eğer mustarip bir dostun varsa, istirahat yatağı ol ıstırabına; sert bir yatak ol ama asker yatağı: En çok bu şekilde faydalı olursun ona.

Ve bir dost kötülük ederse sana, şunu söyle ona: “Bağışlıyorum seni bana yaptığından ötürü, ancak bizzat kendine yaptığını – nasıl bağışlarım bunu?”

Böyle konuşur her büyük sevgi: bağışlamanın da merhametin de üstesinden gelir o.

Sıkı tutmalı kişi yüreğini; elden kaçmaya görsün bir kere, kaçıp gider tez elden kafa da zira!

Ah, dünyanın neresinde görülmüştür, merhamet gösterenlerin çılgınlıklarından daha büyük bir çılgınlık? Ve ne, daha çok ıstırap vermiştir, merhamet edenlerin çılgınlıklarından?

Yazıklar olsun, tüm o sevenlere, merhamet göstermekten öte bir şey yapamayanlara!

Vaktiyle şöyle demişti şeytan bana: “Tanrının dahi, kendine göre bir cehennemi vardır: İnsanlara duyduğu sevgidir bu.”

Ve geçenlerde şöyle dediğini işittim onun: “Tanrı öldü; insanlara gösterdiği merhameti yüzünden öldü tanrı.” –

Bu sebeple sakının merhametten: İnsanların üstüne kara [ağır] bir bulut gelecek oradan. Hakikaten, anlarım havanın emarelerinden!

Şu söze de mim koyun ama: Her büyük sevgi, üstündedir tüm merhametinin: Sevileni zira o – yaratmak ister!

“Kendimi sunuyorum sevgime ve en yakınıma, kendim olarak.” – böyle konuşur yaratanların hepsi.

Gel gör ki merhametsizdir tüm yaratanlar. –

Böyle buyurdu Zerdüş.

RAHİPLER HAKKINDA

Ve bir gün, havarilerine bir işaret verdi Zerdüş ve şöyle hitap etti onlara:

“Şunlar rahiptirler: Ve düşmanım dahi olsalar, sessizce geçip gidin yanlarından, kılıçlarınız kınında!

Onların arasında dahi kahramanlar bulunur; pek çoğu fazla ıstırap çekmiştir: – Ve bunun için ıstırap çektirmek isterler başkalarına da.

Kötü düşmanlardır onlar: Hiçbir şey, kindar değildir, tevazuları kadar. Ve çarçabuk lekelenir, onlara saldıran.

Fakat akrabadır benim kanım, onların kanıyla ve ben, bilmek isterim hâlâ, saygı gördüğünü kanımın, onların kanı arasında.”

Ve rahipler geçince, bir ağırı çöktü Zerdüşt’e ve kısa bir zaman boğuşuktan sonra acısıyla, şöyle buyurdu:

Acıyorum şu rahiplere. Hazzetmiyorum kendilerinden lakin gireli beri insanlar arasına, en önemsiz şey bu bence.

Fakat müşterek katlandık acılara onlarla ve katlanırım yine de; köledir bence onlar, mühürlüdürler. Kurtarıcı dedikleri, pranga vurmuş onlara: –

Sahte değerler ve boş sözler zincirine! Ah, biri kurtarsa onları kurtarıcılardan!
Vaktiyle, deniz onları sallarken [sürüklerken], bir adaya çıktıklarını sanıyorlardı; oysa görün, uyuyan bir hilkat garibesiydi o!

Sahte değerler ve boş sözler: Faniler için en kötü hilkat garibesidir bunlar – uzun süre uyur ve bekler onların içinde felaket [musibet].

Fakat nihayet gelir, uyanır, yer ve yutar üstüne yerleşmiş olanları.
Ah, rahiplerin bizzat yaptıkları barınaklara bir bakın! Kilise diyorlar, tatlı kokan mağaralarına.
Ah, o sahte ışık ve küf kokulu hava! Ruhun kendi yüceliğine uzandığı – uçamadığı yerdir burası!
Oysa şunu emreder onların inançları: “Ey günahkârlar, dizlerinizin üzerine basa basa tırmanın merdivenleri!”

Hakikaten, tercih ederim hayasızları görmeyi, görmektense kaymış gözlerini utançlarının ve dindarlıklarının.

Kim yarattı kendine bu mağaraları ve tövbe merdivenlerini? Kendilerini gizlemek isteyenler ve duru göğün altında utanç duyanlar değil miydi onlar?

Ve duru gök, çıkıp yıkık tavanlar arasından, harap duvarlardaki otlara ve kızıl gelinciklere baktığında yeniden, – ancak o zaman yöneltirim gönlümü bir kez daha bu tanrı barınaklarına.

Tanrı diye tanımladılar, kendilerine karşı koyana ve ıstırap verene: Ve hakikaten, tapınmalarında, kahramanlığa dair pek çok şey vardı!

Ve bilmiyorlardı tanrılarına sevgilerini göstermenin bir yolunu, insanları çarmıha germekten başka. Cesetler halinde yaşamak istiyorlardı; karaya bürüyorlardı cesetlerini; konuşmalarında dahi duyarım hâlâ, kötü kokusunu ceset odalarının.

Ve onlara yakın yaşayan, sürdürürdü hayatını, içinde kara kurbağanın tatlı bir melankoliyle türkü çağıracağı kara gölün etrafında.

Kurtarıcılarına inanabilmem için benim, daha güzel türküler söylemeleri gerekirdi: Daha bir kurtulmuş [hür] görünmeleri gerek bana havarilerinin!

Çıplak görmek isterim onları: Yalnız tövbe vaazı etmeli zira güzellik. Kimi ikna edebilir halbuki, şu maskelenmiş keder?

Hakikat şu ki onların kurtarıcıları dahi özgürlükten ve özgürlüğün yedinci göğünden⁵¹ gelmemişlerdi! Hakikat şu ki hiçbir zaman gezinmemişlerdi bizzat, bilgi halısının üstünde!

51 Bu ‘yedi gök’, kimi ezoterik kaynaklarda ‘yedi madam’ olarak adlandırılır. “Kişiliği tamamıyla kemale erene kadar, arayanın içinden geçmek zorunda olduğu yedi evreye verilen addır. Bu evreler insan olarak da tarif edilir. Şuurun değişim dereceleridir. Helmut Werner, *Ezoterik Sözlük*, Omega, 2005); kimi kaynaklarda ise yedi ana meleği (Zühal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit ve Ay) temsil ettiği varsayılır. (Çev. n.)

Boşluklardan mürekkepti o kurtarıcının ruhu; gel gör ki her boşluğa kendi vehimlerini, Tanrı dedikleri tıkaçlarını yerleştirmişlerdi.

Merhamet denizinde boğulmuştu ruhları ve merhametten kabarıp şiştikçe, hep büyük bir delilik çıkardı yüzeye.

Büyük bir şevkle, feryat figan sürerlerdi sürülerini köprülerin üstüne; tek bir köprü varmış gibi sanki, geleceğe uzanan! Hakikat şu ki bu çobanlar da dahildi sürüye!

Küçük ruhları ve geniş gönülleri vardı bu çobanların: Fakat kardeşlerim, ne kadar çok küçük ülke olmuşlardır en geniş gönüller dahi bugüne değin.

Yürüdükleri yola kandan işaretler bırakırlardı ve delilikleri onlara, hakikatin kanla kanıtlanacağını öğretirdi.

Halbuki kan, en kötü tanığıdır hakikatin; kan, en arı bilgiyi dahi zehirler, onu kalp kını ve kuruntusuna dönüştürür.

Ve birisi, ateşin içinden geçse dahi, öğretisi uğruna – neyi kanıtlar bu? Hakikat şu ki asıl marifet, ders almaktır kendi yangınından.

Bunaltıcı gönül ve soğuk kafa: Bunların birleştiği yerde çıkar ortaya, o deli rüzgâr, o ‘kurtarıcı’.

Hakikaten, halkın ‘kurtarıcı’ dediği, bu deli rüzgârlardan daha büyükleri ve daha soyluları olmuştur!

Ve siz, özgürlüğe uzanan yolu bulmak isterseniz eğer, kurtarılmak zorundasınız, tüm kurtarıcılardan daha büyük kurtarıcılar tarafından!

Doğmadı bir türlü üstinsan. Anadan üryan gördüm ben her ikisini de, en büyük insanla en küçük insanı: – Fazlasıyla benzemekte bunlar hâlâ birbirlerine. Doğrusu, fazla insani buldum – en büyüğünü bile!

Böyle buyurdu Zerdüş.

ERDEMLİLER HAKKINDA

Gök gürültüsü ve havai fişeklerle seslenmek gerek, gevşek ve uyuşuk hislere.

Halbuki güzelliğin sesi yavaş konuşur: Ancak o, sadece en uyanık gönüllere sokulur.

Hafifçe titredi ve güldü bana bugün kalkanım; bu, kutsi gülüşü ve titreyişiydi güzelliğin.

Ey erdem sahibi olanlar, bugün halinize güldü güzelliğim! Ve şöyle seslendi bana: “Bir de karşılık bekliyorlar.”

Bir de karşılık bekliyorsunuz, erdem sahipleri! Erdem için ödül, dünya için cennet ve bugününüz için ebediyet mi istiyorsunuz?

Ve şimdi kızıyor musunuz bana, öğrettiğim için ne ödül veren ne de veznedar olduğunu. Doğrusu, erdemim ta kendi bir ödüldür, dahi demem.

Ah, benim üzüntüm şudur: Her şeyin temeline, ödül ve ceza sokulmuş hileyle – ruhunuzun en derinine bile, ey erdem sahibi olanlar!

Fakat deşecektir sözlerim, ruhlarınızın en derin yerini, bir yaban domuzunun burnu gibi; saban demiri demenizi isterim bana.

Gün ışığına çıkmalı, içinizdeki tüm sırlar: Ve siz, tartaklanmış, paramparça bir halde yatarken güneşin altında, ayrılısın isterim o zaman da, yalanınız hakikatinizden.

Zira şudur sizin hakikatiniz: Siz şu sözler için fazla arınmışsınız: İntikam, ceza, ödül ve mukabele.

Erdeminizi bir annenin evladını sevdiği gibi seversiniz fakat duyulmuş şey midir sevgisine karşılık beklediği bir annenin?

En sevgili özünüzdür, erdeminiz. İçinizde susamıştır halka, çabalar kendine ulaşmak için bir kez daha her halka ve döner kendine.

Ve sönen bir yıldız gibidir, erdeminizin her eseri: Daima yoldadır ışığı, dolaşır durur – ancak ne zaman son bulacaktır bu yol?

İşte erdeminizin ışığı da yoldadır hep böyle, tamamlanmış olsa dahi işi. Unutulsa da, ölse de: Işığının parıltısı devam eder yaşamaya ve yoluna.

Erdeminiz, ta kendidir sizin, değildir bir yabancı, bir deri, bir örtü: Budur ruhunuzun derinliğinde yatan hakikat, ey erdemliler! –

Gel gör ki erdemi, bir kırbaç altında kıvranmak sanan kişiler de var: Ve siz, ne çok dinlediniz onların feryatlarını!

Ve erdem sayar bazıları da, kokuşmuşluğunu kötü huylarının; ve susmaya görsün bir kez kinleriyle kıskançlıkları, uyanıverir ‘insaf’ları, mahmur gözlerini ovarak.

Ve yine bazıları, çekilirler aşağı doğru: İblisleri çeker onları. Fakat ne kadar çok batarlarsa, o kadar ateşli parlar gözleri ve hasreti, tanrılarına duydukları.

Ah, siz erdemliler, kulağınıza erişen çığlıklar şunlardır: “Ne değilsem ben, işte odur benim tanrım ve erdemim!”

Ve yine bazıları, gıcırdaya gıcırdaya ve gayet ağır, yürürler taş taşıyan arabalar gibi yokuş aşağı: pek fazla bahis konusu olur haysiyet ve erdem – ayak bağına erdem der bunlar!

Ve yine bazıları, kurulu saat gibidir: Tik tak ederler ve isterler ki bu tik tak – erdem sayılsın.

Hakikaten, eğlendirir beni bunlar: Nerede bulsam böyle bir saat, kurarım onu, sarakaya alarak: Varsın zırlasınlar bu esnada!

Ve bazıları, mağrurdurlar bir tutam adaletleriyle ve tahrif ederler onun için, her şeyi: Böylece adaletsizliklerinde boğulur dünya.

Ah, nasıl da keyifsiz çıkar ağızlardan ‘erdem’ sözcüğü! Ve derlerse eğer: “Adilim”, bu demektir ki “adiyim!”⁵²

⁵² Özgün metinde “ich bin gerecht” (ben adilim) ile “ich bin gerächt!” (öcümü aldım) tümceciklerinde yapılan dil oyununu (gerecht–gerächt), Türkçeye taşıma gayreti olarak görülmeli ‘adil–adi’ kurgusu... (Çev. n.)

Oymak isterler erdemleriyle düşmanlarının gözlerini; ve sırf başkalarını alçaltmak için yüceltirler kendilerini.

Ve yine bazıları, oturup bataklıklarında, şöyle buyururlar kamışlar arasından: “Erdem – sükûnet içinde oturmaktır bataklıkta.

Biz kimseyi ısırmayız ve çekiliriz yolundan ısırılmak isteyen; ve her ne dikte edilmişse bize, odur herhangi bir konudaki kanaatimiz.”

Ve yine bazıları, severler jest yapmayı ve şöyle düşünürler: Erdem, bir tür jesttir.

Dizleri her daim ibadette ve elleri övgüsündedir erdemin fakat bihaberdir kalpleri tüm bunlardan.

Ve yine bazıları, erdem sayarlar şöyle demeyi: “Bir ihtiyaçtır erdem”; oysa asıl inandıkları, ihtiyaç duyulan tek şeyin polis olduğudur.

Ve insandaki yüceliği göremeyen bazıları, erdem sayarlar, olabildiğince yakında görmeyi alçaklıklarını: Başka bir deyişle erdemdir, kem gözlerine verdikleri ad.

Ve bazıları, eğitilmek ve yetiştirilmek ister, buna da erdem derler: Kimisi de altüst olmak ister, yine

adına erdem derler.

Ve böylece, erdemde şu ya da bu şekilde bir payı olduğuna inanır herkes; ya da en azından erbabı olmak ister 'iyi'nin ve 'kötü'nün.

Fakat şöyle demeye gelmedi Zerdüşt, tüm o yalancılar ve delilere: “Siz ne anlarsınız erdemden? Erdem hakkında ne bilebilirsiniz ki? –

Bilakis dostlarım, bıkasınız diye geldi o, delilerle yalancılardan öğrendiğiniz şu köhne sözlerden: “Ödül”, “bedel”, “ceza”, “haklı intikam” – bu sözcüklerden bıkasınız diye geldi.

“Bir eylem, karşılık beklemediği için iyidir” demekten bıkasınız diye geldi.

Ah, dostlarım! Tıpkı bir annenin çocuğunda olması gibi, kendiniz olarsınız diye içinde eylemin: Bu olsun sizin erdem sözünüz.

Hakikaten, elinizden aldım yüzlerce sözü ve erdeminizin gözde oyuncaklarını; çocuklar gibi kızıyorsunuz şimdi bana.

Denizde oynuyordu onlar – derken bir dalga geldi ve lime lime edip oyuncakları gömdü derine: ağlıyorlar şimdi de.

Fakat aynı dalga, yeni oyuncaklar getirecek onlara ve yeni, renkli deniz kabukları dökecek önlerine. Bununla teselli bulacaklar ve dostlarım, siz de onlar gibi, teselli bulacaksınız – ve de yeni, renkli deniz kabukları.

Böyle buyurdu Zerdüşt.

AYAKTAKIMI HAKKINDA

Bir haz pınarıdır hayat; fakat zehirlenir ayaktakımının su içtiği tüm pınarlar.

Temiz [açık seçik] olan her şeye bayılırım ancak sırttan ağızları ve pislerin susuzluğunu sevmem.

Gözlerini aşağıya, pınara diker onlar: Ondan sonradır ki iğrenç gülüşleri, pınardan yukarı doğru yansır bana.

Kutsal suyu şehvetleriyle zehirlediler ve kirli rüyalarını haz diye tanımlarken, sözcükleri de zehirlediler.

İştahı kesilir kıvılcımların, tutsalar yaş kalplerini ateşe; kaynamaya ve tütmeye başlar ruhun ta kendisi, ne zaman yaklaşırsa ayaktakımı ateşe.

Buruşur ve içi geçer meyvenin onların elinde; rüzgâr karşısında dayanaksız kılar bakışlarıyla meyve ağacını, kurutur tepesini.

Ve bazıları, sırtını dönüp hayata, özünde ayaktakımına sırtını dönmüş oldu: Paylaşmak istemedi pınarı, alevi ve meyveyi ayaktakımıyla.

Ve çöle gidip yırtıcı hayvanlarla birlikte susuzluk çeken bazıları oturmak istemediler sarnıcın başına, pasaklı deveçilerle.

Ve yok etmek üzere gelen ve meyve bahçelerinin üzerine dolu sağanağı misali boşalan bazıları, ayaklarını ayaktakımının boğazına tıkamak ve seslerini kesmek niyetindeydiler sadece.

Bana en çok bulantı veren lokma, hayatın ta kendisinin düşmanlık, ölüm ve azap çarmıhları gerektirdiğini bilmek değildir.

Tam tersi; bir gün şu soruyu sordum kendime ve az kalsın boğuluyordum bu sebeple: Ne? hayatın ayaktakımına da mı ihtiyacı var?

Zehirlenmiş pınarlara mı ihtiyaç var, berbat kokan ateş, kirlenmiş rüyalar ve hayat ekmeğinin içindeki kurtlar da mı bir ihtiyaç?

Nefretim değil, tiksintim kemirip bitiriyor hayatımı, aç kurtlar gibi!⁵³ Ah, bezdirdi beni ruhtan

[zekâdan], ayaktakımının dahi bir ruhu [zekâsı] olduğunu görmek.

53 “Frass mir hungrig am Leben!” tümceciğine ilişkin zorlayıcı bir betimleme.

Ve döndüm sırtımı hükümdarlara, neyi kastettiklerini öğrendikten sonra hükmetmekle: Hükmetmek diyorlar, iktidar uğruna pazarlık yapmaya ve çekişmeye – ayaktakımıyla.

Dilini bilmediğim yabancı halklar arasında kulaklarım tıkalı yaşadım: Duymayayım diye iktidar uğruna yapılan pazarlık ve çekişmeyi.

Burnumu tıkayıp gönülsüzce geçtim, tüm dün ile bugündeki her şeyin içinden. Hakikaten, muharrir ayaktakımın tüm dün ile bugünü berbat kokusunu yayıyor.

Bir dilsiz, bir sağır, bir kör ve kötürüm gibi – böyle yaşadım, uzun bir süre; uzak kalmak için iktidar–ayaktakımı, muharrir ayaktakımı ve haz ayaktakımından.

Zahmetle tırmandı merdivenleri ruhum, ihtiyatla; haz sadakalarıyla ferahladı ve sürünerek geçti ömrü körün.

Ne oldu bana böyle? Nasıl kurtardım kendimi tiksintiden? Kim gençleştirdi gözümü? Ve nasıl ulaştım, pınar başlarında ayaktakımının bulunmadığı yüceliğe?

Tiksintim mi verdi bana, kanat takıp pınarı bulma gücünü? Hakikaten, yeniden bulmak için haz pınarını, en yüksek irtifalara yükselmem gerekti!

Ah, buldum onu kardeşlerim! Burada, en tepede kaynıyor benim için haz pınarı. Ve sularından hiçbir ayaktakımının içmediği bir hayat var burada!

Ey haz pınarı, pek şiddetle akmaktasın gibi geliyor bana! Ve doldurmak isterken çok defa, boşaltıyorsun kâseyi.

Benimse daha çok tevazu göstererek yaklaşmayı öğrenmem gerek sana: Hâlâ şiddetle akmakta kalbim sana doğru: –

İçinde yazımın yandığı kalbim; o ömürsüz, kızgın, kara sevdalı ve mesut yazımın: Nasıl da hasretlik çekmekte serinliğine, benim yaz kalbim!

Gelip geçti, baharımın dingin hüznü! Geçti hırçınlığı, hazıranda görülen kar yumaklarının! Tepeden turnağa yaz kesildim, hatta yaz öğlesi.

Bir yaz ki en yüksek irtifada, soğuk pınarlar ve bahtiyarlık veren bir sükûnet içinde: Ah, gelin dostlarım, gelin de daha da bahtiyar olsun sükûnet!

Zira bu, bizim zirvemiz ve bizim yurdumuzdur: Burada, tüm pislik ve onların susuzlukların ötesinde, sarp bir yerde yaşıyoruz.

Dostlarım, sizler ey, dikin duru gözlerinizi haz pınarıma! Nasıl olur da bulanır bununla! Gülüşünüze, kendi temizliğiyle karşılık verecektir pınar.

Yuvamızı istikbal ağacının üstüne kurarız; kartallar gagalarında, biz yalnızlara, yiyecek getirir! Hakikaten, temiz olmayanların bizimle paylaşabileceği bir yiyecek değil bunlar! Onlar ateşi yiyebileceklerini sanıp yakarlar ağızlarını!

Hakikaten, kalacak bir yer hazırlamıyoruz temiz olmayanlar için! Buz mağarası gibi gelir saadetimiz, onların bedenleri ve ruhlarına!

Ve sert rüzgârlar gibi yaşamak isteriz onların üstünde; kartallara komşu, kara komşu, güneşe komşu: böyle yaşar sert rüzgârlar.

Ve bir gün, sert bir rüzgâr misali eseceğim aralarında ve ruhumla keseceğim soluğunu ruhlarının: Böyle olmasını arzular benim geleceğim.

Hakikaten, sert bir rüzgârdır Zerdüş, tüm düzlüklerde; şu öğüdü verir tüm düşmanlarına, tüm tüküren ve kusanlara: “Sakının rüzgâra karşı kusmaktan!”

Böyle buyurdu Zerdüş.

ZEHİRLİ ÖRÜMCEKLER HAKKINDA

Bak, bu zehirli örümceğin mağarasıdır. Görmek ister misin onu? Ağı şurada asılıdır: dokun da titresin.

İşte geliyor kendiliğinden: hoş geldin zehirli örümcek! Sırtında oturuyor kapkara, üçgeninle alametin; ve ben senin ruhunda ne oturduğunu da bilirim.

Senin ruhunda öç oturmakta: Simsiyah bir yara kabuğu bağlar, ısırığın yeri; zehrin, öçle firdöndürür ruhu!

Tasvir ederek buyuruyorum size, ey ruhu firdöndürenler, ey eşitlik vaizleri! Sizler zehirli böceklersiniz kanımca ve gizliden gizliye kin besleyenler!

Fakat açığa çıkaracağım yakında, gizlendiğiniz yerleri: Bundan ötürü gülüyorum yüzünüze, yücelere has kahkahamla.

Bu sebeple yerle bir ediyorum ağınızı, öfkeniz yalancılık mağaranızdan çıkmaya ikna etsin diye ve “adalet” sözünüzün arkasındaki kininiz açığa çıksın diye.

İnsanın kinden kurtuluşu, benim nazarımda, en büyük umuda uzanan köprüdür zira; uzun süren kötü havaların ardından beliren gökkuşağıdır.

Hiç kuşkusuz, başka türlü olmasını ister, zehirli örümcekler; “adalet diye tanımlanan, dünyanın kötü havasıyla dolmasıdır intikamımızın – böyle söyleşirler aralarında.

“Bize benzemeyen herkesten öç almak ve hakaret etmek isteriz.” Böyle ahdeder, zehirli örümcek yürekleri.

“Ve ‘eşitlik istenci’ – bundan böyle erdemini adı bu olmalı. Bundan böyle daha şiddetle bağıracağız, kudretli olan her şeye karşı!”

Ey eşitlik vaizleri, sizde ‘eşitlik’ diye haykırıyor, kudretsizliğin zalim çılgınlığı: böyle bürünüyor, saklı kalmış en zalim arzularınız, erdem sözlerine!

İncinmiş kibir, gizli haset, belki de babalarınızın kibir ve hasedi: bunlar bir kıvılcım ve bir öç çılgınlığı halinde çıkıyor sizden.

Babanın gizlediği şey, oğlunda çıkar açığa; çoğu kez, oğlu babanın açığa çıkmamış sırrı olarak görmüşümdür ben.

Coşkulu kişilere benzer onlar: Fakat onları coşturan yürek değildir – öçtür bilakis. İnce ve soğuk göründüklerinde, onları ince ve soğuk gösteren ruh değildir; hasettir bilakis.

Kıskançlıkları, düşünürün yoluna da sevk eder onları; ve kıskançlıklarının belirtisidir bu – daima aşırıya kaçarlar: Ta ki yorgunlukları, kar üzerinde uyumak zorunda kalana dek.

Öç sesi yükselir her yakınmalarında, ıstırap verir her övgüleri ve yargıç olmak mesut kılar onları.

Fakat dostlarım, şu tavsiyede bulurunum size: Güvenmeyin fazlasıyla cezalandırmaya eğilimli olanlara!

Bunlar, mahiyeti ve menşei bozuk halktır; cellat ve polis köpeğine benzer suratları. Sürekli adaletten dem vuranlara güvenmeyin! Hakikaten ruhlarının tek eksiği bal değildir.

Ve kendi kendilerini “iyiler ve adiller” olarak tanımlıyorlarsa, unutmayın ki eksikleri yoktur ‘riyakâr’⁵⁴ olmaları için; – iktidardan başka.

⁵⁴ Almancada *Pharisäer* sözcüğü, “kaba sofı, müri” anlamlarına gelmekle birlikte, Aramca ‘farisen’in karşılığı olarak da kullanılır: Ferisi [Farisi]. Bu kavram, ansiklopedilerde iki şekilde yorumlanır: 1.) “Hıristiyanlığın başlangıcında türeyen bir Yahudi tarikatının üyesi. (...) Ferisi kelimesi, İbranice *peruşim*’den gelir bazı tarihçilere göre ‘ayrılmışlar’ anlamını taşır. Kimine göre de ferisilere bu ismin

verilmesi, Tanrı yasasını uygularken, sözlü geleneklerde yaşayan veya kendileri tarafından geliştirilen yorumlara (*peruşim*) dayanmalarındandır. Ferisilere *haverim* (dernek üyeleri) denmesi de dini buyruklara titizlikle bağlı dernekler kurmalarından gelir. Ferisilik esasta dini bir akımdı; buna rağmen, icra kuvvetiyle dini kuvvetin devlet başkanlığı ile başrahipliğin ayrılmasından yana olmakla, siyasi bir rol da oynadı. Yahudi tarihçisi Flavius Josephus'a göre altı binden fazla ferisi, kral Heredos'a ve Roma imparatoruna sadakat yemininde bulunmayı reddetmişti. Gerçekte, ferisiliği benimseyen Yahudilerin sayısı çok daha kabarıktı ve halkın büyük bir çoğunluğunu meydana getiriyordu." Kaynak: *Meydan Lauresse*; 2.) "Erets Yisrael'de İkinci Bet Amikdaş döneminin büyük bir bölümünde Yahudi halkının manevi liderleri. Bu isim, İbranice'de 'peruşim' ('ayrı olmak', 'ayırma') kökünden gelmektedir. (...) Farisi ideolojisi, kökünü M.Ö. 5.yüzyılda Ezra ve Nehemya döneminden alır. Bu kişiler Yeuda'nın sakinlerine Tora'ya dayalı bir öğrenim sağlamak istiyorlardı. Bu amaçla kurulan en önemli kurum, Büyük Asambleydi. Bu örgütün mensupları sözlü yasayı yorumlar ve yayarlar ve Erets Yisrael ve Diasporada gelenekleri yaşatırlardı. Farisiler, halkın içine güçlü bir şekilde kök salmış kişilerdi ve uzun bir süre Yüksek Kahinlerin soyundan gelen zayıf yüksek aristokrasi tabakasını yansıtan Saduçilerden çok farklıydılar; Midraş ve Agada'nın ele aldığı kişilerdi." Kaynak: Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., Mayıs 2001. (Çev. n.)

Dostlarım, istemem başkalarıyla karıştırılmak ve başkalarının yerine konmak.

Öyleleri var ki benim hayat öğretimi vaaz ederler: Eşitlik vaizleridir onlar aynı zamanda, zehirli örümceklerdir.

Yaşama istencinden söz etseler de bu zehirli örümcekler mağaralarında oturup, sırtlarını dönerler hayata: Eziyet etmek isterler böylelikle hayata.

Şimdi iktidarda [güç sahibi] olanlara eziyet etmek niyetinde; ölüm vaizi en çok bunlar için makbuldür zira.

Başka türlü vaaz edeceklerdi zehirli örümcekler, böyle olmasaydı: ki onlardı, bir zamanlar dünyayı en fazla inkâr edenler ve kâfirleri yakanlar.

Bu eşitlik vaizleriyle karıştırılmak, onların yerine konmak istemem. Zira şöyle buyurur bana adalet: "Eşit değildir insanlar."

Ve eşit olmamalıdır da! Farklı konuşmuş olsaydım, ne olurdu benim üstünsana beslediğim sevgi?

İnsanlar binlerce köprü ve patika üstünde koşuşup dursunlar istikbale doğru ve aralarında daima daha fazla savaş ve eşitsizlik olsun: Böyle söyletir bana yüce sevgim!

Tasavvur ve hayaletler yaratmalılar düşmanlıklarıyla ve tasavvur ve hayaletlerle birbirlerine karşı girişmeliler en çetin savaşa.

İyi ve kötü, zengin ve fakir, yüksek ve sınırlı ve bütün diğer değerlerin adları: silahlar olmalı bunlar ve de çangıl çungul emareler, hayatın kendini defalarca aşmaya mecbur olduğunu gösteren!

Sütunlarla, basamaklarla yükseğe kurmak ister kendini – hayatın bizzat kendisi: Çok uzak mesafelere bakmak, kutlu⁵⁵ güzelliklere yönelmek ister – b u sebeptendir ki ihtiyaç duyar yüksekliklere!

⁵⁵ Selig... (Çev. n.)

Ve ihtiyaç duyduğundan yüksekliğe, basamaklara, basamaklarla onları tırmananlardan ayrı düşmesi de gerekir. Yücelmek ister hayat, yücelirken de yenmek [aşmak] kendini!

Ve bakın bana dostlarım! Burada, zehirli örümcekler mağarasının bulunduğu yerde, eski bir mabedin harabeleri yükselir, – oraya ışıldayan gözlerle bakın!

Hakikaten, burada bir zamanlar fikirlerini taş halinde yükseltenler, belli ki hayatın tüm sırrını en bilge kişiler kadar biliyorlardı!

Güzellikte dahi mücadele ve eşitsizlik olduğunu, iktidar ve üstünlük uğruna savaşıldığını: Bunu öğretiyor bize burada basit bir kıssayla.

Kubbe ve kemer nasıl da güreşir burada, nasıl da karşı koyarlar birbirlerine ışık ve gölgeyle; bu ilahi çatışmalar! –

Biz de dostlarım, böylesine sağlam ve güzel düşmanlıklar kuralım! İlahi çatışalım birbirimize karşı!

–

Eyvah! Tam da şu an ısırıldı beni eski düşmanım zehirli örümcek! Parmağımı ilahi bir azim ve güzellikle ısırıldı.

“Ceza ve adalet olmalı” – o, böyle düşünür: “Boşuna türküler yakmasın o burada, düşmanlık şerefine.”

Evet, öcünü aldı o. Ve eyvah! şimdi de benim ruhumun başını döndürmek istiyor öçle!

Fakat dostlarım, başım dönmesin istiyorsanız, sıkı sıkıya bağlayın beni şu sütuna! Kapılacağıma intikam girdabına, sütunlara bağlı azizlerden olurum daha iyi!

Hakikaten, ne hortum ne de kasırgadır Zerdüş; bir rakkase olsa bile, örümcek–dansçısı değildir asla! –

Böyle buyurdu Zerdüş.

MEŞHUR BİLGELER HAKKINDA

Siz halka ve onun batıl inançlarına hizmet ettiniz, ey meşhur bilgiler! – hakikate değildi hizmetiniz! Ve sırf bundan ötürü hürmet edildi size.

Ve bundan ötürü tahammül ettiler sizin kâfirliğinize zira inançsızlığınız, bir dolambaçlı yol ve nükteydi, halka ulaşma adına. Efendi, kölelerine işte böyle fırsat tanır ve onların coşkusuyla keyiflenir hatta.

Fakat köpeklerin kurttan nefret etmesi gibi, halkın nefret ettiği kişi: Özgür ruhtur, zincir düşmanıdır, tapınmayandır, ormanda yaşayandır.

Onu ininden çıkarmak – halk buna ‘hak duygusu’ der öteden beri: Ve hâlâ, üzerine salar en keskin dişli köpeklerini!

“Halk nerede ise, hakikat de oradadır zira! Vay ki vah, onu arayanlara! – öteden beri yankılanan budur.

Halkınızı haklı çıkarmak istediniz hürmetinde: ‘Hakikat iradesi’ adını verdiniz buna, ey meşhur bilgiler!

İçinizden ise daima şunu söylediniz: “Halkın içinden geliyorum ben: tanrının sesi de oradan geliyor bana.”

Bir eşek gibi inatçı ve kurnazsınız öteden beri, halkın sözcüsü olarak.

Halkla iyi geçinmek isteyen bazı kudretli kişiler, atların önüne küçük bir eşek, meşhur bir bilge koştular.

Ve meşhur bilgiler, artık isterim ki atın gitsin sırtınızdaki aslan postunu!

Yırtıcı hayvanın postunu, benekli postunu ve araştırmanın, arayanın ve fethedenin yelesini!

Ah, ‘samimiyetinize’ inanabilmem için, kırmanız gerek hürmet gösteren iradenizi.

Samimi – böyle tanımlarım tanrısız çöllere gidip saygılı yüreğini parçalayan kişiyi.

Sarı kumlar içinde, güneşten kavrulmuşken, gölgesinde canlıların istirahat ettiği ağaçları ve bol kaynaklı adayı hararetle düşler.

Fakat susuzluğu, bu rahat düşkünlerine benzemesi için kandıramaz onu: zira vahanın bulunduğu yerde, putlar da bulunur.

Acıkmış, kaba, yalnız ve tanrısız; böyle olmak ister aslan iradesi.

Kölelerin saadetinden uzak, tanrılardan ve tapınlardan kurtulmuş, korkusuz ve korku uyandıran, yüce ve yalnız: budur istenci hakikat erbabının.

Öteden beri çöllerde, hakikat erbapları, özgür ruhlar, çöllerin efendisi olarak otururlar: Halbuki şehirlerde oturur, iyi beslenmiş, meşhur bilgiler – yük hayvanları.

Zira daima, eşek misali çekerler – halkın arabalarını!

Öfke beslemem onlara bundan ötürü: Altın koşumlar içinde parlasalar dahi, nezirimde daima bir köle ve koşulu hayvan olarak kalırlar.

Ve çoğu kere iyi ve övgüye layık hizmetkârlar olmuşlardır. Zira şöyle buyurur erdem: “Mahkûmsan hizmetkâr olmaya, iyisi mi hizmetinden en çok yararlanacak olanı bul!

Serpilip gelişmeli efendinin ruhu ve erdemi, sen ona hizmet ettiğin müddetçe: öyle ki sen de serpilip gelişesin onun ruhu ve erdemiyle birlikte.”

Ve hakikaten, siz meşhur bilgeler, ey halk hizmetkârları! Siz halkın ruhu ve erdemiyle geliştiniz – halk da sizinle birlikte gelişti. Gurur duyusunuz diye söylüyorum bunu.

Fakat erdemlerinizde bile, siz bence hâlâ halktansınız, budala bakışlı halktan, – ruhun [zekânın] ne olduğunu bilmeyen halktan!

Ruh [zekâ], bizzat hayata nüfuz eden hayattır: kendi ıstırabıyla arttırır bilgisini, – biliyor muydunuz bunu?

Ruhun talihi de şudur: Kurbanlık hayvanlar gibi yağlanmak ve gözyaşlarıyla kutsanmak, – biliyor muydunuz bunu?

Ve körün körlüğü ve el yordamıyla yoklamaları ve aramaları, tanıklık etmelidir daha, baktıkları güneşin kudretine, – biliyor muydunuz bunu?

Ve idrak eden kişi, öğrenmeli dağlarla inşa etmeyi! Pek mühim bir şey değildir ruhun dağları yerinden oynatması, – biliyor muydunuz bunu?

Siz yalnız ruhun [zekânın] kıvılcımlarını tanırırsınız: fakat görmezsiniz onun örslüğünü ve çekicinin gaddarlığını!

Hakikatte bilmezsiniz siz ruhun gururunu! Konuşmaya görsün bir kere, tahammül edemezsiniz ruhun tevazusuna!

Ve asla atamadınız ruhunuzu bir kar çukuruna: Bunun için yeterince harareti [sıcak] değilsiniz! Bundan ötürü bilmezsiniz soğukluğunun verdiği hazzı.

Fakat her hususta, haşır neşirmişsiniz gibi gelir bana ruhla ve hikmetinizden, kötü şairler için çok defa hastane ve düşkünler evi yarattınız.

Kartal değilsiniz siz: Bu yüzden tatmadınız ruhun ürküntüsündeki saadeti. Uçurumlar üstünde yuva kurmamalı, kuş olmayan.

Ilık geliyorsunuz bana: halbuki soğuk akar her derin bilgi. Buz gibidir ruhun en içteki pınarları: Serinletir yanan elleri ve faal kişileri.

Ey meşhur bilgeler, saygıdeğer, kaskatı ve dimdik duruyorsunuz karşımda! – hiçbir kuvvetli rüzgâr ya da istenç sürükleyemez sizi.

Görmediniz mi hiç, hırçın rüzgârlarla titreyen, şişkin ve de kabarık bir yelkenlinin denizde seyrettiğini?

Benim bilgeliğim de o yelken gibi, ruhun hırçın rüzgârların etkisiyle titreyerek seyreder denizin üstünde; benim yabanıl bilgeliğim!

Fakat siz, ey halk hizmetkârları, ey meşhur bilgeler, – nasıl olur da yürürsünüz benimle? – Böyle buyurdu Zerdüş.

GECE TÜRKÜSÜ

Gecedir: daha güre konuşur şimdi, tüm çağlayan pınarlar. Bir çağlayan pınardır benim ruhum da.

Gecedir: asıl şimdi uyanır tüm türküleri sevenlerin. Bir âşığın yaktığı türküdür benim ruhum da.

Bir şey var içimde, dinmemiş hiç, durulmamış hiç; yükseltmek ister sesini. Öyle bir sevgi isteği ki içimdeki, aşkın diliyle konuşur.

Işığım⁵⁶ ben: ah, gece olsaydım keşke! Yalnızlığımdır benim ama ışıkla kuşatılmak.

⁵⁶ Zerdüştlükte ‘ışık’ kavramı, tanrısal özün görünüşe taşınmış halidir; bir çeşit ilahi doğum.. Ayrıntılı bilgi için bkz. Esat Korkmaz, *Zerdüştlük Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar, 2004. (Çev. n.)

Ah, karanlık olsam ya da benzesem geceye keşke! Nasıl da emerdim memelerinden ışığın!

Ve sizleri kutsardım, sizleri ey üstümüzde parıldayan yıldızlar ve ateş böcekleri! – bahtiyar olmak isterdim bahsettiğiniz ışıkla.

Lakin ben, yaşarım kendi ışığının içinde ve tekrar tekrar içerim kendimden kopan alevleri.

Ben almaktaki saadeti bilmem ve sık sık hayal ederim çalmanın almaktan daha keyifli olduğunu.

Benim fakirliğim, elimin her şeyi hediye vermesidir durup dinlenmeksizin; beni kıskandıran, bekleyen gözler ve hasretin aydınlattığı gecelerini görmektir.

Ah, tüm bağışlayanların bahtsızlığı! Ah, güneşimin kararması! Ah, arzunun ihtirası! Ah, tokluk içindeki yaman açlık!

Bunlar alır benden: ama henüz dokundum mu ki onların ruhlarına? Bir uçurum vardır vermekle almak arasında ve en küçük uçurumu bile aşmak gerekir en sonunda.

Bir açlık doğar güzelliğimden: aydınlattıklarına acı vermek isterim, hediye verdiklerimden çalmak isterim– böylesine açım kötülük etmeye.

Karşı karşıya geldiğinde bir el elimle, geri çekmek; dökülürken dahi yavaşlayan bir şelale gibi gecikmek: – Böylesine aç bir haldeyim kötülük etmeye.

Böylesi bir intikam peşinde benim zenginliğim; böyle bir hainlik kaynamakta yalnızlığımdan ötürü.

Bahşetmekten duyduğum saadet, ölüp gitti bahşederken; bıktı usandı erdemim kendi cömertliğinden.

Boyuna hediye veren, karşı karşıyadır utancını yitirme tehlikesiyle; boyuna dağıtanın, eli de yüreği de nasırlaşır dağıtmakla.

Artık dolup taşmıyor gözlerim, yalvaranların utancı karşısında; dolu ellerin titreyişini hissedemeyecek kadar duyarsızlaştı elim.

Gözümdeki yaşlar nereye gitti ve yumuşak tüyü yüreğimin? Ah, yalnızlığı tüm hediye verenlerin! Ah, sükûneti tüm parlayanların!

Tenha yerde dolanır nice güneşler: Seslenirler tüm karanlıklara ışıklarıyla – bana gelince susarlar ama.

Ah, ışığın düşmanlığıdır bu parıldayanlara; insafsızca devam eder yoluna.

Parlayana karşı içten insafsız, güneşlere karşı soğuk – her güneş böyle döner.

Bir fırtına gibi uçarlar, yörüngelerinde güneşler; böyledir onların devirleri. Sarsılmaz iradelerin peşinde koşanlar, bu onların soğukluğudur.

Ah, sizsiniz o, karanlıklar siz, geceye benzeyenler siz, sizsiniz o parlayan şeylerden hararet çeken! Ah, sizsiniz emen, sütle ferahlığı, ışığın memelerinden!

Ah, etrafım buz gibi, elim buz içinde yanıyor. Ah, bir susuzluk var içimde, sizin susuzluğunuza hasret.

Gecedir: Heyhat, mahkûmum ben ışık olmaya! Ve susamış durumdayım geceye ait olana! Ve yalnızlığa!

Gecedir: Bir pınar gibi çağlıyor hasretim – konuşmaya olan hasretim.

Gecedir: Daha gür konuşur şimdi, tüm çağlayan pınarlar. Bir çağlayan pınardır benim ruhum da.

Gecedir: Asıl şimdi uyanır tüm türküleri sevenlerin. Bir âşığın yaktığı türküdür benim ruhum da. –

Böyle çığırdı türküyü Zerdüş.

OYUN TÜRKÜSÜ

Zerdüş, bir akşam havarileriyle bir ormandan geçiyordu; bir pınar ararken, ne gördü dersiniz; ağaçlar ve çalılıklarla çevrilmiş, sakin, yeşil bir çimenlik: topluca raksetmekteydi burada genç kızlar.

Raksı bıraktılar, görür görmez Zerdüş'ü; Zerdüş ise dostça bir tavır takınıp, yanlarına vardı ve şu sözleri söyledi:

“Bırakmayın raksı, ey sevimli kızlar! Kem gözlü bir oyunbozan, bir kız düşmanı değil yanınıza gelen.

Tanrının sözcüsüyüm ben şeytan karşısında: Şeytansa ruhudur ağırlığın. Nasıl düşman olabilirim ben, ey gençler, sizin hafif, ilahi raksınıza? Ya da güzel bilekli genç kız ayaklarına?

Hiç kuşkusuz, bir ormanım ben ve de gecesiyim karanlık ağaçların: Ancak ürkmeyin karanlığımdan, servilerimin altında gül yatakları da bulunur.

Ve kızların en çok hoşuna giden küçük tanrıyı da bulur: pınarın yanında, sessizce yatmaktadır o, gözleri kapalı.

Hakikaten, aydınlık bir vakitte, uykuya dalmış durumda bu miskin! Çok mu koştı peşinden acaba kelebeklerin?

Gücenmeyin bana, ey güzel rakkâseler, birazcık azarlarsam eğer o küçük tanrıyı! Bağırıp çağırarak ve ağlayacaktır belki, – ancak ağlarken bile gülünesi durumdadır o.

Ve yaşlı gözlerle bir raks rica edecektir sizden; bir türkü uyduracağım ben de, onun raksına:

Bir raks – bir taşlama türküsü, ‘dünyanın efendileri’ denilen, en haşmetli ve en kudretli iblisim üzerine, ağırlığın ruhu üzerine.”–

Şudur, Cupido’yla⁵⁷ genç kızlar raks ederlerken Zerdüş’ün söylediği türkü:

⁵⁷ Cupido (Roma): Tanrı Eros’a Romalıların verdiği ad... Sözcük olarak *istek* anlamındadır. Kaynak: O. Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 3. Basım, 2000, s. 102. (Çev. n.)

Ey hayat, gözlerinin içine baktım geçenlerde. Daldığımı sandım dibine varılamaz bir derinliğin.

Fakat çekip çıkardın beni oradan, altın bir oltayla; müstehzi müstehzi güldün, dibine varılamaz bir derinlik dediğim için sana.

“Tüm balıklar böyle konuşur” dedin, “ulaşamadıkları her şey, varılamaz bir derinliktir onlara göre.

Oysa değişkenim ben yalnızca, vahşi ve tam bir dişiyim, erdemli olmayanından hem de!

Her ne kadar siz erkekler bana ‘derin’, yahut ‘vefalı’, yahut ‘ebedi’, yahut ‘esrarlı’ deseniz de –

Ama donatırsınız bizi kendi erdemlerinizle daima – ah, siz erdemliler!”

Böyle güldü, o inanılmaz lakin ne ona, ne de gülüşüne inanırım, ne zaman kötü konuşsa kendi hakkında.

Ve baş başa konuşurken ben yabancı bilgeliğimle, şöyle dedi bana öfkeyle: “İstiyorsun, arzuluyorsun ve seviyorsun, sonra da övüyorsun hayatı sırf bundan ötürü.”

Az kalsın aksi bir karşılık verecektim ve hakikati söyleyecektim öfkeliye: Ve insanın hakikati söylemekten daha aksi bir karşılık vermesi mümkün değil bilgeliğine.

İşte böyledir velhasıl, üçümüz arasındaki durum. Esasında hayatı seviyorum sadece – ve en çok da kendisinden ziyadesiyle nefret ettiğim zaman seviyorum.

Bilgeliğimle aramın iyi, genelde de fazla iyi olmasının sebebi: sık sık hatırlatmasındandır bana hayatı!

Gözleri onun gözleri, gülüşü onun gülüşü, hatta altın oltası dahi onunkiyle aynı: Elimden ne gelir, bu

kadar çok benziyorlarsa birbirlerine?

Ve bir gün hayat bana sorduğunda: Bilgelik dediğin de kim ola ki? – dedim ona hararetle: “Öyle ya! Bilgelik!”

İnsan ona susar da, kanamaz; tüller arasından bakar da ona, ağlar içinde yakalar onu.

Güzel midir? Ne bileyim? Fakat en yaşlı sazanlar dahi yemlenir onunla.

Kaprisli ve inatçıdır o: Sık sık dudaklarını ısırığımı, saçını tersinden taradığımı gördüm.

Belki de kötü ve yapmacık ve her şeyiyle dişidir fakat kendini yermeye görsün, işte o zaman baştan çıkarır insanı en fazla.”⁵⁸

⁵⁸ “Bilgelik ve yaşamın Zerdüşt’ün gözündeki karşı konulmaz çekiciliği, Kleopatra’yı ve onun Antonius üzerinde kurduğu iktidarı anımsatır [Shakespeare’in, *Antonious ve Kleopatra*’sında, Antonious’un Kleopatra’ya duyduğu fırtınalı aşkın, onun muhakeme gücünü zayıflatması ve aşağılayıcı askeri yenilgisine neden olması gibi Zerdüşt’ün yaşama duyduğu aşk sonunda onu utanç verici bir biçimde, ebediyet uğruna bilgeliğini feda etmeye iter]. Ne var ki Zerdüşt’ün kapıldığı hayal kısa ömürlüdür. Şarkısı sevgililerin yabancılaşması ile sona erer: Zerdüşt bilgeliğin üstün olduğu noktaları yadsır ve kendisini yaşama adadığını itiraf ettiğinde, yaşam bu itirafıyla alay eder. Peter, Berkowitz, *Nietzsche – Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, Çev.: Ertürk Demirel, Ayrıntı, 2003. (Çev. n.)

Bunları hayata söylediğimde, hınzırca güldü ve gözlerini kapadı. “Kimden bahsediyorsun?” dedi, “benden mi?”

Ve diyelim ki haklısın – bu, insanın yüzüne böyle mi vurulur! Haydi, biraz da bilgeliğinden bahset!”

Ah, açtın yine gözlerini, ey sevgili hayat! Dalmış gibiyim varılamaz bir derinliğe yine de. –

Böyle çığırdı türküyü Zerdüşt. Lakin raks bitip genç kızlar gidince, mahzunlaştı.

“Çok olmuş güneş batalı,” dedi sonunda; “çimenler nemli, ormandan da serinlik geliyor.

Meçhul bir şey var etrafımda, düşünceli düşünceli bakıyor. Ne! Sen yaşıyor musun hâlâ Zerdüşt?

Neden? Niye? Ne suretle? Nereye? Nerede? Nasıl? Budalalık değil de nedir, yaşamak hâlâ?

Ah dostlarım, akşamdır, içimde sorgulayıp duran beni. Bağışlayın kederimi!

Akşamdır: Bağışlayın beni, akşam oldu!”

⁵⁹ Almanca aslından çeviren: Murat Batmankaya

NUR NARR! NUR DICHTER!

Bei abgehellter Luft,
wenn schon des Thau's Tröstung
zur Erde niederquillt,
unsichtbar, auch ungehört
– denn zartes Schuhwerk trägt
der Tröster Thau gleich allen Trostmilden –
gedenkst du da, gedenkst du, heisses Herz,
wie einst du durstetest,
nach himmlischen Thränen und Thaugeträufel
versengt und müde durstetest,
dieweil auf gelben Graspfaden
boshaft abendliche Sonnenblicke
durch schwarze Bäume um dich liefen
blendende Sonnen–Gluthblicke, schadenfrohe.

YALNIZCA SOYTARI! YALNIZCA ŞAİR!

Aydınlığı yitmiş havada,
ne zaman, çiyin tesellisi
düşse toprağa,
görülmezsizin, işitilmeksizin hatta
– yumuşacık pabuçlar giyer
teselli eden çiy, tüm müşfikler gibi –
hatırlarsın o vakit, hatırlarsın harareti gönül,
nasıl susadığını, bir zamanlar,
semavi gözyaşları ve çiy damlalarından sonra
nasıl yanık ve yorgun susadığını,
otları sararmış patikada
gönlü kara akşam güneşinin nazarı
sıyrılıp kara ağaçlardan, dolaşırken üzerinde
güneşin parlak, harlı nazarı, eziyetten hoşlanan.
„Der Wahrheit Freier – du? so höhnten sie

nein! nur ein Dichter!
ein Thier, ein listiges, raubendes, schleichendes,
das lügen muss,
das wissentlich, willentlich lügen muss,
nach Beute lüstern,
bunt verlarvt,

sich selbst zur Larve,
sich selbst zur Beute,
das – der Wahrheit Freier?...
Nur Narr! Nur Dichter!
Nur Buntes redend,
aus Narrenlarven bunt herausredend,
herumsteigend auf lügnerischen Wortbrücken,
auf Lügen–Regenbogen
zwischen falschen Himmeln
herumschweifend, herumschleichend –
nur Narr! nur Dichter?..
“Hakikatle izdivaç talep eden – sen misin? diye sarakaya alırlardı

hayır! bir şair yalnızca!
bir hayvan, bir hilekâr, çapulcu, sürüngen
yalan söylemesi gereken,
yalan, kasten ve mahsus,
ganimet düşkünü,
güzelce ama soluk yüzlü,
maskesini düşüren bizzat kendi
yağma edilen bizzat kendi
bu mu– hakikatle izdivaç talep eden?..
Yalnızca soytarı! Yalnızca şair!
Lafügüzâf,
karnaval maskaralığı söyledikleri,
yalancı söz köprülerine tırmanan,
yalandan ebemkuşağına
sahte gökler arasında
gizlice dolanıp duran, sürünüp duran –
yalnızca soytarı! yalnızca şair!..

Das – der Wahrheit Freier?..
Nicht still, starr, glatt, kalt,
zum Bilde worden,
zur Gottes–Säule,
nicht aufgestellt vor Tempeln,
eines Gottes Thürwart:
nein! feindselig solchen Tugend–Standbildern,
in jeder Wildniss heimischer als in Tempeln,
voll Katzen–Muthwillens
durch jedes Fenster springend
husch! in jeden Zufall,
jedem Urwalde zuschnüffelnd,

dass du in Urwäldern
unter buntzottigen Raubthieren
sündlich gesund und schön und bunt liefest,
mit lüsternen Lefzen,
selig–höhnisch, selig–höllisch, selig–blutgierig,
raubend, schleichend, lügend liefest...

Bu mu– hakikatle izdivaç talep eden?..
Değil dingin, bükülmez, pürüzsüz, soğuk,
resmedilmemiş,
dönüşmemiş tanrısal sütuna,
dikili değil tapınaklara,
değil kapı kulu, tanrıya:
hayır! düşman böylesi fazilet heykellerine,
evi gibi her yabancı, tapınak nesine,
hıncahınç dolu kedi muzipliğiyle
zıplayıp her pencereden
hop! düşmekte her tesadüfün peşine,
almakta kokusunu her bakir ormanın,
sen ki bakir ormanlarda
kılları alacalı yırtıcı hayvanlar arasında
günahkârca sağlıklı ve zarif ve mütenevvi,
gezip durdun ihtiraslı ağzınla,
istihfaftan, iblislikten, hunharlıktan çakırkeyif,
eşkıyaca, sinsice yerde sürünerek, maval okuyarak...

Oder dem Adler gleich, der lange,
lange starr in Abgründe blickt,
in seine Abgründe...
– oh wie sie sich hier hinab,
hinunter, hinein,
in immer tiefere Tiefen ringeln! –
Dann,
plötzlich,
geraden Flugs
gezücken Zugs
auf Lämmer stossen,
jach hinab, heisshungrig,
nach Lämmern lüstern,
gram allen Lamms–Seelen,
grimmig gram Allem, was blickt
tugendhaft, schafmässig, krauswollig,
dumm, mit Lammsmilch–Wohlwollen...

Also

adlerhaft, pantherhaft
sind des Dichters Sehnsüchte,
sind deine Sehnsüchte unter tausend Larven,
du Nurr! du Dichter!..

Yahut, kartal gibi, uzun,
uzun dik dik bakan uçuruma,
kendi uçurumuna...
– ah, nasıl inerler buradan aşağıya,
aşağıya, içerlere,
daima daha derine, döne döne! –
o vakit,
birdenbire
dümdüz bir uçuşla
ani bir hamleyle
kuzulara çullanmak,
açlıktan tutuşarak, hurra üzerlerine
kuzulara teşne,
tüm kuzu beyinlilere lanet okuyarak,
hiddetle kahredip herkese,
faziletli, koyun gibi mutedil, kıvır kıvır
kuzu sütü hüsnüniyetiyle eblehleşenlere...

Hülasa

kartalvari, kaplanvaridir
hasreti şairin,
hasretini gizlemektedir bin surat,
seni soytarı! seni şair!..

Der du den Menschen schautest
so Gott als Schaf –,
den Gott zerreißen im Menschen
wie das Schaf im Menschen
und zerreisend lachen –

Das, das ist deine Seligkeit,
eines Panthers und Adlers Seligkeit,
eines Dichters und Narren Seligkeit!..

Bei abgehellter Luft,
wenn schon des Monds Sichel
grün zwischen Purpurröthen
und neidisch hinschleicht,

– dem Tage feind,
mit jedem Schritte heimlich
an Rosen–Hängematten
hinsichelnd, bis sie sinken,
nachtabwärts blass hinabsinken:

Sen ki bakarken insana,
tanrı suretiyle koyun olarak – ,
insandaki tanrıyı paralamak
paralar gibi insandaki koyunu
ve paralarken gülmek –

Budur, budur senin mutluluğun,
budur kaplanın ve kartalın mutluluğu,
budur şairin ve soytarının mutluluğu!..

Aydınlığı yitmiş havada,
orak kılıklı ay
erguvaniler arasında yeşil
ve haset içinde, ilerlerken sinsi sinsi,
– gündüze düşman,
her adımda biraz daha biçerken
gül tarhlarını gizlice,
sarıp soldurana, çökertene dek,
gecenin felaketine gömene dek:

so sank ich selber einstmals
aus meinem Wahrheits–Wahnsinne,
aus meinen Tages–Sehnsüchten,
des Tages müde, krank vom Lichte,
– sank abwärts, abendwärts, schattenwärts,
von Einer Wahrheit
verbrannt und durstig
– gedenkst du noch, gedenkst du, heisses Herz,
wie da du durstetest? –
dass ich verbannt sei
von aller Wahrheit!
Nur Narr! Nur Dichter!..

ben de batmışım bir kez öyle
hakikate divaneliğim yüzünden,
gündüz hasretim yüzünden,
günden yorgun, ışıktan huzursuz düşmüşken,
– aşağıya, akşama, gölgeye gömülü

bir hakikatten
yanmış ve susamış
– hatırlar mısın hâlâ, hatırlar mısın, harareti gönül,
nasıl susadığımı? –
bunu söylerken sürülmüşüm
her türlü hakikatten!
Yalnızca soytarı! Yalnızca şair!..

LETZTER WILLE

So sterben,
wie ich ihn einst sterben sah –,
den Freund, der Blitze und Blicke
göttlich in meine dunkle Jugend warf.
Muthwillig und tief,
in der Schlacht ein Tänzer –,

unter Kriegeren der Heiterste,
unter Siegern der Schwerste,
auf seinem Schicksal ein Schicksal stehend,
hart, nachdenklich, vordenklich –:

SON ARZU

Öylesine ölmek,
bir zamanlar ölümünü gördüğüm gibi –,
O dost, tanrısal şimşekler ve bakışlar
saçmakta karanlık gençliğime.
Munis bir yüreklilik ve derinlikle,
meydan muharebesinde rakkase –,

muhipler arasında en geniş gönüllüsü,
galipler arasında en müşkülü,
kaderin ötesinde bir kader gibi duran,
haşin, düşünceli, temkinli –:

erzitternd darob, dass er siegte,
jauchzend darüber, dass er sterbend siegte –:

befehlend, indem er starb
– und er befahl, dass man vernichte...

So sterben,
wie ich ihn einst sterben sah:
siegend, vernichtend...

galip, titiyor bundan dolayı,
sevinç nidaları atıyor, ölüm halinde, yendim diye –:

hükmeder gibi, ölüm esnasında
– verdiği hüküm de kişinin telef etmesi...

öylesine ölmek,
bir zamanlar ölümünü gördüğüm gibi:
muzaffer, telef ederek...

Özgür Tinlerin Kitabı

AHLAK DUYGUSUNUN TARİHİ ÜZERİNE

35.

Psikolojik gözlemin avantajları. – İnsanca, pek insanca şeyler üzerindeki o derin düşünme – ya da şu bilgili sözcedeki gibi: Psikolojik gözlem – yaşamın yükünü hafifletmemizi sağlayan araçlardan biridir, bu sanatın uygulanışının zor anlarda bize serinkanlılık ve sıkıcı ortamlarda eğlence sağladığı, kendi yaşamlarımızın en çetin ve en az mutlu edici dilimlerinden bile özdeyişler yaratabileceğimiz ve böylece kendimizi bir bakıma daha iyi hissetmemizi sağlayabileceğimiz: İnsanlar buna inanıyordu, bunu biliyordu – daha öncekilarda. Bu neden bunu unuttu, hem de en azından Almanya’da ve hatta Avrupa’nın her yerinde, psikolojik gözlem eksikliğinin pek çok belirtiyi kendisini hissettirdiği bir zamanda? Özellikle romanda, kısa romanda ya da felsefi düşünmede değil – bunlar istisnai insanların eserleridir: Daha ziyade kamusal olaylar ve kişiler hakkındaki yargılarda: Her şeyden önce de psikolojik ayırma ve birleştirme sanatı toplumun, insanların, daha açık söylemek gerekirse, hiçbir şekilde insanlık hakkında değil de insanlar hakkında konuştukları tüm katmanlarında eksiktir. Buna rağmen insanlar niçin en zengin ve en zararsız eğlence malzemesinin ellerinden kaçmasına izin veriyorlar? Niçin psikolojik özdeyişlerin büyük ustalarını artık okumuyorlar? – çünkü, hiç abartılmadan söylendiği gibi: Avrupa’da La Rochefoucauld⁶¹ ile onun ruhani ve sanatsal akrabalarını okumuş olan kültürlü insanlara nadiren rastlanabilir: Onları tanıyan ve küçümsemeyen birine ise çok daha nadiren. Ancak muhtemelen bu sıradışı okur bile, o sanatçılardan, onların benimsediği biçimin ona verebileceğinden çok daha az haz alacaktır çünkü en zeki akıl bile, eğer bizzat onlar için yetiştirilmemiş ve onlarla yarışmamışsa, özdeyişleri kusursuzlaştırma sanatını tam olarak anlama yeteneğine sahip değildir. Bizler, böylesi pratik bir eğitim olmaksızın, bu yaratıcılığı ve biçimlendiriciliği olduğundan daha kolay kabul ediyoruz; başarılı ve çekici olan için yeterince keskin bir duyguya sahip değiliz. Bu yüzden, günümüz özdeyiş okurları özdeyişlerden görece düşük bir tatmin edinmektedir, hele onları beğenmekten ise hemen hemen hiç haz almıyorlar, böylece insanlar özdeyişlere tıpkı işlemeli akiklere bakarken verdikleri türden tepkiler veriyorlar: özdeyişleri övüyorlar çünkü onları sevemiyorlar, onlara hayran kalmakta hızlılar ama bırakıp kaçmakta çok daha hızlılar.

⁶¹ François VI, La Rochefoucauld (1613-1680) Fransız ahlakçısı. Hayatlarını entrikalar ile salonlar arasında geçiren XVII yy. soylu sınıfının hemen hemen mükemmel bir temsilcisi olan La Rochefoucauld çağının töreleri üzerine uzun uzun düşünüp bilgi edinmesi ve bu bilgiyi kısa ve açık bir şekilde dile getirmesi sayesinde çağdaşları arasında sivrilmiştir. (Ed. n.)

36.

İtiraz. – Yoksa belki de psikolojik gözlemin varoluşu canlandırmanın, tedavi etmenin ve

rahatlatmanın araçlarından biri olduğunu savunan önermeye karşıt bir değerlendirmede mi bulunulmalı? Bunun nedeni, kendilerini onun uzağında eğitenlerin bakışlarını başka yöne çevirebilmek için bu sanatın hoş olmayan sonuçları hakkında kendimizi yeterince ikna etmiş olmamız olabilir mi? Aslında insan doğasının iyiliğine duyulan belirli kör bir inanç, insan davranışlarının kesilip biçilmesine duyulan köklü bir antipati, ruhun çıplaklığı hakkındaki bir tür utanç, bir insanın topyekün mutluluğu için, ancak belirli durumlarda bize yardımcı olan psikolojik anlayışlılık niteliğinden hakikaten de daha istenilir olabilir ve herhalde iyiye, erdemli insanlara ve davranışlara, dünyadaki kişisel olmayan yardımseverlik bolluğuna duyulan inanç, insanları, daha az güvenilmez hale getirmiş olması koşuluyla, daha iyi hale getirmiştir. Plutarkhos'un kahramanlarını heyecanla taklit edip onların eylemlerinin nedenlerinin izlerini şüpheyle takip etmeyi itici bulduğumuzda, bundan fayda sağlayan şey kuşkusuz gerçek değil, yalnızca insan toplumunun refahıdır: bu alandaki psikolojik hatalar ve genel bir kalın kafalılık insanlığın ilerlemesine yardımcı olurken, galiba gerçeğin bilgisi, La Rochefoucauld'nun *Sentences et maximes morales* adlı eserinin ilk basımının başlarında ileri sürdüğü türden bir hipotezin kışkırtıcı gücünden daha çok şey almaktadır: "Ce que le monde nomme vertu n'est d'ordinaire qu'un fantôme formé par nos passions, à qui on donne un nom honnête pour faire impunément ce qu'on veut."⁶² La Rochefoucauld ve o ruhu inceleyen diğer Fransız ustalar (ki son zamanlarda onlara *Psychologischen Beobachtungen* (Psikolojik Gözlemler) kitabının yazarı olan bir Alman da katılmıştır⁶³ kara boğanın gözünü tekrar tekrar vuran keskin nişancılara benzerler – onların vurduğu boğanın gözü insan doğasıdır. Yetenekleri insanı hayretler içinde bırakmaktadır ama bilimin değil de insancılığın ruhu tarafından yönetilen bir seyirci insanın ruhuna azaltma ve şüphe tohumları eken bir sanatı sonuç olarak lanetler.

⁶² "Dünyanın erdem dediği şey tutkularımızın yarattığı bir hayaletten daha sıradan değildir ki cezalandırılmadan istediğimizi yapabilmek için bu canavara dürüst bir isim veririz." La Rochefoucauld, *Réflexions: Sentences et maximes morales*, 606. (Ed. n.)

⁶³ Paul Rée, *Psychologischen Beobachtungen* (Berlin, 1875). [G. Handverk n.]

37.

Yine de. – Ne var ki lehinde ile aleyhinde arasındaki denge şu noktada kurulabilir: bu spesifik tekil bilimin mevcut durumu dikkate alındığında, ahlaki gözlemin yeniden canlanması gerekli hale gelmiştir ve insanlık psikolojik ameliyat masası ile onun bıçakları ve kıskaçlarının tüyler ürpertici manzarasına katlanmaya devam edemez. Çünkü burada yöneten şey sözümona ahlaki duyumsamaların kökenini ve tarihini araştıran bilimdir ve bu bilim ilerledikçe karmaşık sosyolojik sorunlar ortaya atmak ve onları çözümlenmek zorundadır – daha eski felsefe hiç de bu tür sorunlara aşına değildir ve ahlaki duyumsamaların kökeni ve tarihi hakkındaki araştırmalardan kaytarmak için her zaman sudan bahanelere sahip olmuştur. Hem de ne sonuçlarla: en büyük filozofların hatalarının başlangıç noktalarının genellikle insanların belirli davranışlarına ve duyumsamalarına getirilen yanlış açıklamalar olduğu, sözümona bencilce olmayan eylemler üzerine yapılan, örneğin kişiyi dinsel ve mitolojik karışıklığa başvurmaya yönelten yanlış bir analiz üzerinde nasıl da yanlış bir ahlakın inşa edildiği pek çok örnekle kanıtlandıktan sonra bu artık gözle görülür biçimde kendisini göstermiştir ve nihayet bu kasvetli ruhların gölgeleri fiziğin ve tüm dünya görüşlerimizin üzerine düşmektedir. Ama eğer psikolojik gözlemin yapaylığının insanın yargısına ve çıkarımına en tehlikeli tuzakları kurduğu ve kurmaya devam edeceği kesin ise, şu anda gerekli olan şey taş taş üstüne, çakıl taşı çakıl taşı üstüne koymaktan yorulmayan ısrarlı bir çabadır, gerekli olan şey böyle önemsiz bir işten dolayı utanmamayı ve ona yönelik tüm aşağılamalara kafa tutmayı sağlayan makul cesarettir. Doğrudur:

İnsanca ve pek insanca şeyler hakkında sayısız kişisel açıklama ortaya çıkarılmış ve önce toplumun, bilimsel bilgiye değil ama nükteli işveliğe her türlü fedekârlığı sunmaya alışık olan çevreleri arasında ifade edilmiştir ve ahlaki özdeyişlerin o eski evinin güzel kokusu – bir hayli baştan çıkarıcı olan kokusu – neredeyse ortadan kaldırılamaz şekilde tüm tarzlara sinmiştir: böylelikle onun yüzünden bilimsel bir kişi istemeyerek tarza ve onun ciddiyetine karşı belli bir güvensizlik sergiler. Ama bunun sonuçlarına değinmek yeterlidir: Zira en ciddi türün sonuçlarının psikolojik gözlemin toprağından boy verdiği daha şimdiden ortaya çıkmaya başlıyor. Yine de, *Ueber den Ursprung der moralischen Empfindungen* (Ahlaki Duyumsamaların Kökeni Üzerine) adlı eserin yazarı olan en cesur ve soğuk düşünürlerden birinin, insan davranışı üzerine yaptığı doğrudan ve belirleyici analizi sayesinde, ulaştığı başlıca önerme ne olsa beğenirsiniz? “Ahlaki kişi”, der söz konusu yazar, “hiç de anlaşılabilir (metafizik) dünyaya fiziksel kişinin durduğundan daha yakın durmaz.”⁶⁴ Tarihsel bilginin çekiç darbeleriyle daha da katılaştırılıp keskinleştirilen bu önerme, herhalde bir gün, gelecek zamanlardan birinde, insanların “metafizik ihtiyacının” köküne indirilen bir balta olarak işe yarayabilir – genel refaha yönelik bir lanetten daha çok bir kutsama olarak indirilip indirilmeyeceğini kim söyleyebilir? – Ama her halükârda en kayda değer sonuçları beraberinde getiren, aynı zamanda verimli ve ürkütücü olan ve tüm büyük genellemelerin sahip olduğu çifte çehreyle dünyaya bakan bir önerme olarak.

⁶⁴ Paul Rée, *Der Ursprung der moralischen Empfindungen* (Chemnitz, 1877) kısım 8. [G. Handwerk n.]

38.

Nereye kadar yararlı. – Bu yüzden: Psikolojik gözlemin insanlara daha fazla yarar mı yoksa yükümlülük mü getirdiği konusu hâlâ bir karara kavuşturulmamış olabilir; bununla birlikte, kesin olan şey, onun gerekli olduğudur çünkü bilim ondan vazgeçemez. Ama tıpkı doğa gibi bilim de nihai amaçlara sınırlı bir ilgi duyar: bunun yerine, tıpkı doğanın onları arzulamış olmaksızın kimi zaman olabilecek en amaçsal şeyleri başarması gibi, gerçek bilim de, doğanın kavramlarla taklit edilmesi olarak, zaman zaman hatta sık sık, insanların yararını ve refahını ilerletir ve bazı amaçsal başarılar elde eder – ama aynı şekilde böyle bir sonucu arzu etmiş olmaksızın. Yine de ruhu şeyleri bu şekilde görme esintisini fazlasıyla kış gibi hisseden herhangi birinin içinde oldukça sönük bir ateş olabilir: ama bırakın o etrafına baksın ve buz kutularını ve hiçbir yerde havayı yeterince soğuk ve kesici bulmayacak kadar ateş ve ruhla “birlikte yoğrulmuş” insanları gerektiren hastalıkları görecektir. Bunun da ötesinde, pek ciddi bir sululuk ihtiyacı içinde olan bireyler ve halklar olarak, pek duyarlı ve değişken olan başkalarının kendi sağlıkları için zaman zaman ağır, baskıcı yükler gibi gördükleri olarak: biz, giderek daha çok yerde ateş alan bir çağın daha ruhani insanları, en azından güçlü, zararsız ve şimdi olduğumuz gibi ılımlı kalmak üzere söndürme ve soğutma için mevcut olan tüm araçlara sıkı sıkıya yapışmak zorunda değil miyiz ve böylece bu çağa bir ayna ve kendini – hatırlama olarak hizmet etmekle belki de bir noktada yararlı hale gelmeyecek miyiz? –

39.

Anlaşılabilir özgürlük⁶⁵ masalı (Fabel). – Birine sorumluluk atfetmek amacıyla kullandığımız duyumsamaların, yani, sözümona ahlaki duyumsamaların tarihi şu başat aşamalardan geçer. Başlangıçta, nedenleri hakkında herhangi bir kaygı taşımak yerine, yalnızca onların yararlı ya da zararlı sonuçları hakkındaki bir değerlendirmeden hareketle tek tek eylemleri iyi ya da kötü olarak adlandırırız. Ama verdiğimiz bu anlamların kökenini kısa süre sonra unutturuz ve “iyi” ya da “kötü”

niteliğinin, onların sonuçlarından bağımsız olarak, bizzat eylemlerin doğasında olduğunu tasavvur ederiz: Taşın kendisini katı, ağacı ise yeşil olarak tanımlayan dil ile aynı hatayı yaparak – yani bir sonucu neden olarak kavrayarak. Ardından iyiyi ya da kötüyü nedenlere yerleştiririz ve eylemlerin kendilerini ahlaki bakımdan belirsiz olarak değerlendiririz. Daha da ileriye giderek artık iyi ya da kötü yüklemine tek tek nedenlere değil, bunun yerine tıpkı bir bitkinin topraktan yetişmesi gibi, nedenin çıktığı kişinin tüm varlığına atfederiz. Böylece kişiyi sırasıyla sonuçlarının, ardından eylemlerinin, ardından nedenlerinin ve nihayet varlığının sorumlusu haline getiririz. En sonunda bu varlığın bile, tamamen zorunlu bir sonuç, geçmiş ve şimdiki şeylerin öğelerinin ve etkilerinin bir somutlaşması olması hasebiyle, sorumlu olamayacağını keşfederiz: bu yüzden bir kişi hiçbir şeyden sorumlu tutulamaz, ne varlığından ne nedenlerinden ne eylemlerinden ne de o eylemlerin sonuçlarından dolayı. Böylelikle, ahlaki duyumsamaların tarihinin bir hatanın, sorumluluk hatasının tarihi olduğu bilgisine ulaşmış oluyoruz: bu bilgi, bu haliyle, özgür irade hatasına dayanır. – Buna karşılık, Schopenhauer şu yargıda bulunmuştur: Belli eylemler beraberlerinde bir tedirginlik(Unmuth) duygusu (“bir suçluluk bilinci”) getirdikleri için, sorumluluk var olmak zorundadır; çünkü, eğer yalnızca tüm insan eylemlerinin zorunluluk doğrultusunda ilerlemekle kalmayıp – tıpkı bu filozofun gerçekliğinde yaklaşımında zorunluluk doğrultusunda ilerlediği gibi – aynı zamanda insanların kendilerinin de kendi tam yapılarına – Schopenhauer’ın yadsıdığı bu zorunlulukla ulaşmaları söz konusu olmasaydı, bu tedirginliğin hiçbir temeli olmayacaktı. Schopenhauer bu tedirginlik olgusundan hareketle, insanların elbette eylemleri anlamında değil ama yapıları anlamında bir şekilde sahip olmuş olmaları gereken bir özgürlüğün varlığını kanıtlayabileceğini sanır: bu yüzden, özgürlük, şu ya da bu şekilde davranmak değil, şu ya da bu şekilde olmaktır. Özgürlüğün ve sorumluluğun alanı olan esse’den,⁶⁶ Schopenhauer’a göre, katı nedenselliğin, zorunluluğun ve sorumsuzluğun alanı olan operari⁶⁷ doğar. Söz konusu tedirginlik açıkça *operari* ile bağlantılıdır – o ölçüde de bir hatadır – ama gerçekte, özgür bir iradenin eylemi olan, bir bireyin varlığının temel nedeni olan esse ile bağlantılıdır; bir kişi olmak istediği şey olur, isteği varlığının önündedir. – Tedirginlik olgusundan, bu tedirginliğin gerekçesi ve rasyonel meşruiyeti türetildiği için, yanlış çıkarım tam da burada yapılmaktadır; ve bu yanlış çıkarımdan hareketle, Schopenhauer sözümona anlaşılabilir bir özgürlük hakkında kuruntudan ibaret bir sonuca ulaşır. Oysa eylemden sonra gelen bir tedirginliğin hiç de rasyonel olması gerekmiyor: Hatta, kesinlikle ve kesinlikle rasyonel değildir çünkü söz konusu eylemin zorunlu olarak meydana gelmek zorunda olmadığı gibi hatalı bir varsayıma dayanır. Bu yüzden: İnsanlar özgür oldukları için değil, kendilerini özgür olarak kabul ettikleri için, pişmanlık ve vicdan azabı yaşarlar. – Bunun yanında, bu tedirginlik ortadan kaldırılabileceğimiz bir alışkanlıktır; pek çok insan onu gerçekten hissederken pek çok insan için de bu alışkanlık hiç de eylemlerde mevcut değildir. Geleneklerin ve kültürün gelişimi ile bağlantılı olan ve galiba yalnızca dünya tarihinin görece kısa bir döneminde ortaya çıkan oldukça değişken bir şeydir. – Hiç kimse eylemlerinden, hiç kimse yapısından sorumlu değildir; yargıda bulunmak haksız olmakla aynı şeydir. Bu, birey kendisini yargıladığı zaman da aynı ölçüde geçerlidir. İlke gün ışığı kadar aydınlıktır, yine de bu noktada herkes gölgeye ve gerçekdışılığa geri gitmeyi tercih ediyor: Sonuçların korkusundan dolayı.

⁶⁵ Bu deyim daha önce antikitede Platon ve başkaları tarafından, yalnızca akıl tarafından kavranabilecek ve görünüm dünyasının şeylerine bir model teşkil eden bir düşünce dünyası bağlamında kullanılmıştı. Kant’ın bu kavramı yeniden formül edişi bu “noumenon”ların, deneyimden ve duyulardan bağımsız olmalarına ve bu yüzden insan kavrayışı için bilinemez olmalarına rağmen, ahlaki davranışa ilişkin nihai amaçları ve ona yönelik tutkuyu sağlamakla, pratik akıl için düzenleyici bir işlev teşkil ettiğini vurguluyordu. [G. Handwerk n.]

⁶⁶ Esse: (Lat.) Varlık. (Ed. n.)

40.

Ueber-Thier.⁶⁸ – İçimizdeki hayvan aldatılmak istiyor; ahlak o hayvanın bizi paramparça etmesini önleyecek vazgeçilmez bir yalandır. Ahlak varsayımlarında yatan yalanlar olmazsa, insanlar hayvan olarak kalacaktı. Ancak insanlar ahlakla birlikte kendilerini daha üstün bir şey olarak kabul etmişler ve kendilerine daha kesin kurallar dayatmışlardır. Bu yüzden, hayvanlığa daha yakın kalan düzeylerden nefret ederler ki bu da eskiden insan olmayan, şey olan bir varlık olarak görülen köleye yönelik aşağısamayı açıklar.

⁶⁸ Ueber-Thier: Ueber ön ekinin Nietzsche'nin yazılarında ilk ortaya çıkışlarından biri burada insanları, hayvanlardan daha öte olan ama yine de kendi hayvan kökenlerinin silinmez izlerini taşıyan varlıklar olarak nitelendirmek için "hayvan" sözcüğü ile kullanılmıştır.

41.

Değiştirilemez karakter. – Karakterin değiştirilemez olduğu dar anlamda doğru değildir; tersine, bu yaygın önerme⁶⁹ ile olsa olsa, bir insanı kısa ömrü boyunca etkileyen nedenlerin, binlerce yılın damgasını taşıyan izleri yok etmek üzere yeterince derinden kazıyamayacakları kastedilmektedir. Ama eğer sekiz bin yaşında olan bir insan tasavvur edebilseydik, onda tümüyle değiştirilebilir olan bir karakterle karşılaşacaktık: böylece ondan aşamalı olarak bir farklı bireyler bolluğu ortaya çıkacaktı. İnsan yaşamının kısalığı bizi yanıltmakta ve insanların tipik özellikleri hakkında pek çok yanlış değerlendirmede bulunmamıza yol açmaktadır.

⁶⁹ Krş. Aristoteles, Ethika Nikomakheia (Nikomakhos'a Ahlak), 6. 13.1: "Pek çok karakter özelliği doğa tarafından verilmiştir." veya Herakleitos, "Karakter, kaderdir". [M. Faber n.]

42.

İyi şeylerin düzeni ve ahlak. – Bir zamanlar düşük ya da daha yüksek ya da en yüksek egoizmin şunu mu bunu mu istediğine göre değerlendirilen iyi şeylerin rütbe düzeni, şimdi neyin ahlaki neyin ahlakdışı olduğuna karar vermektedir. Düşük bir iyiyi (örneğin, şehveni hazzı) daha yüksek saygı gösterilen bir iyiye (örneğin, sağlığa) tercih etmek ahlakdışı olarak değerlendirilmektedir, tıpkı rahat bir yaşamı özgürlüğe tercih etmek gibi. Ancak iyi şeylerin rütbe düzeni sabit ve tüm zamanlar için özdeş olan bir şey değildir; eğer biri intikamı adaletle tercih ediyorsa, o kişi daha önceki bir kültürün standartlarına göre ahlaklı, şimdiki kültürün standartlarına göre ise ahlaksızdır. Bu yüzden "ahlaksız" deyiimi, belirli bir zamanın yeni kültürünün beraberinde getirdiği daha üstün, daha rafine, daha ruhsal nedenleri henüz hissetmeyen ya da yeterince güçlü biçimde hissetmeyen birini ifade eder: Geri olan birine işaret eder ama her defasında belli bir yere kadar. – İyi şeylerin rütbe düzeninin kendisi ahlaklılığın bakış açısına göre kurulmuş ya da düzenlenmiş değildir ama şunu da belirtmek gerekir ki ona hâkim olan düzenleme bir eylemin ahlaki mi yoksa ahlakdışı mı olduğunu belirleyecektir.

43.

Gerici olarak acımasız insanlar. – Günümüzde acımasız olan insanları geride kalmış olan önceki kültürlerin aşamaları olarak değerlendirmek zorundayız: İnsanlığın sıra dağları başka yerde gizli kalan daha derin oluşumları burada açıkça sergilemektedir. Onlar, kalıtım sürecindeki bir tür kazadan dolayı beyinleri pek hassas ve çok yönlü olarak gelişmeyen geri kalmış insanlardır. Onlar bize hepimizi bir zamanlar ne olduğumuzu göstermekte ve bizi korkutmaktadırlar: Ama bir granit parçası

granit olmaktan ne kadar sorumluydu onlar da bundan o kadar sorumludur. Beyinlerimizde aynı zamanda aklın o durumuna tekabül eden izler ve helezonlar olmalıdır, tıpkı varlığımızın hatırlatıcıları olan balıkların bireysel insan organlarının yapısında araştırılabilir olması gibi. Ama bu izler ve helezonlar artık his (duygu, teessür, intiba) ırmağımızın aktığı yatak değildir.

44.

Minnettarlık ve intikam. – Güçlü birinin minnettar olmasının nedeni şudur. Ona iyilik yapan, yaptığı iyilik eylemiyle, o güçlü kişinin alanını ihlal etmiş ve kendisi oraya girmiştir; şimdi, bir misilleme olarak, o da minnettarlık eylemiyle, iyilik yapanın alanını ihlal etmektedir. Bu daha ılımlı bir intikam biçimidir. Minnettarlığın tatmininden yoksun olan güçlü (kudretli), önemli kişi, kendisini güçsüz biri olarak gösterecek ve bundan böyle değerlendirilecektir. Bu yüzden, özgün olarak güçlü insanlar anlamına gelmiş olan iyi insanlardan oluşan her toplum, minnettarlığı ilk görevlerin arasına koyar. –

İnsanların minnettar oldukları ölçüde intikam besledikleri yorumu Swift'e⁷⁰ aittir.

⁷⁰ Jonathan Swift: (1667-1745) İrlandalı yazar. Diplomalarını “özel bir lütufla” elde eder. *The Tale of a Tub* (1704) adlı yapıtında kiliselerin uzlaştırılmasını savunur. Parodi tekniğinin ilk sistemleştirilmesi olan *Argument to Prove that the abolishing of Christianity* (1708) ve olanaksız bir aşk ilişkisini yücelten *Cadenus and Vanessa*'yı (1726) yayımlar. Otuz yılda İrlandalıların tapıkları kişi haline gelir. İç kulak rahatsızlığına yakalanan, “vahşi öfkenin artık yüreğini parçalayamayacağı yere” ulaşmadan önce delilik tuzağına kısılan Swift, bütün servetini Avrupa'nın ilk tımarhanelerinden birinin kurulmasına adar. Bu merhamet canavarı, bu saygınlık şehidi, bir çocuk kitapları yazarı olarak tanıtılır. (Ed. n.) Bu yorum aslında Alexander Pope tarafından yapılmıştır. (G. Hadwerk n.)

45.

İyi ile kötünün ikili tarihöncesi. – İyi ve kötü düşüncesi ikili bir tarihöncesine sahiptir: Her şeyden önce, kabilelerin ve kastların ruhunda. İyiliğe iyilik ile, kötülüğe kötülük ile karşılık verme gücüne sahip olan ve gerçekten karşılık vererek saldırıya geçen ve bu yüzden hem iyi hem de intikamcı olan herhangi biri, iyi olarak adlandırılır; güçsüz olan ve karşılık vererek saldırıya geçemeyen biri ise kötü olarak değerlendirilir. Kişi, iyi biri olarak, “iyilere”, ortak bir duygusu olan bir topluma aittir çünkü tüm bireyler, karşılık beklendiği anlayışına sahip olmakla, birbirleri ile içiçe geçmişlerdir. Kişi kötü biri olarak, “kötülere”, hiçbir ortak duygusu olmayan itaatkâr ve zayıf-yürekli insanlar kitlesine aittir. İyiler bir kasttır, kötüler ise bir kitledir, tıpkı bir araya gelen toz zerrecikleri gibi. Uzun bir süre, iyi ve kötü asil ile adi, köle ile efendi anlamına gelmiştir. Buna karşılık, kişi kendi düşmanını kötü olarak değerlendirmez: karşılık vererek saldırıya geçebilir çünkü. Homeros'ta hem Troyalılar hem de Yunanlılar iyidir. Kötü olarak değerlendirilen kişi, bize zarar veren kişi değil, daha ziyade alçak olan kişidir. İyilerin toplumunda, iyilik kalıtsaldır; böyle iyi bir topraktan kötü bir kişinin yetişmesi imkânsızdır. Eğer iyilerden biri yine de kendisine yakışmayan bir şey yaparsa, kişi gerekçelere başvurur; örneğin, kişi şöyle diyerek suçu tanrıya atar: Tanrı söz konusu iyi kişiyi körlük ve çılgınlık içinde çarpmıştır. –İkincisi, baskı altındakilerin ruhunda, güçsüz kişi. Burada her diğer kişi, ister asil ister alçak olsun, düşman, düşüncesiz, istismarcı, acımasız, dalavereci biri olarak değerlendirilir; kötülük bir insan için niteleyici bir sözcüktür, hakikaten de varlığını tanrının varlığı gibi varsaydığımız yaşayan bir varlık için, örneğin: İnsanca, kutsal olan aynı şeykilde şeytanca ve kötü olarak değerlendirilmektedir. İyiliğin, yardımseverliğin ya da duygudaşlığın göstergeleri, korkudan dolayı bir hile, korkunç bir sonun başlangıcı, bir uyuşturucu ve bir aldatmaca, kısacası, rafine bir kötülük olarak kabul edilmektedir. Bireyler böylesi düşünceleri savunduklarında, komünal bir varoluş nadiren ortaya çıkabilir ya da çıksa bile en iyi ihtimalle en kaba biçimiyle çıkacaktır: Böylece bu iyilik ve kötülük anlayışının hüküm sürdüğü herhangi bir yerde, bireylerin, onların

kabilelerinin ve ırklarının yok oluşu yakındır. – Mevcut ahlakımız yönetici kabile ve kastların toprağından yetişmiştir.⁷¹

⁷¹ Krş. *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* (1887), birinci makale. [M. Faber n.]

46.

Duygudaşlık acı çekmeden daha güçlüdür. – Sempatinin fiilen çekilen acıdan daha güçlü olduğu durumlar vardır. Örneğin, arkadaşlarımızdan biri yüz kızartıcı bir suça maruz kaldığında, bu durumu kendimizin böyle bir suça maruz kalmasından daha fazla acı verici hissederiz. Birincisi, çünkü biz onun karakterinin saflığına onun kendisinden daha çok inanıyoruz; ikinci olarak da ona olan sevgimiz, muhtemelen tam da bu inançtan ötürü, onun kendisine olan sevgisinden daha güçlüdür. Ve eğer onun egoizmi gerçekten bizim egoizmimizden ziyade bu durumdan dolayı daha çok acı çekerse, onun kendi kabahatinin daha fazla kötü sonucuna katlanmak zorunda kalması koşuluyla, bizdeki egoist olmayan öge – bu terim hiçbir zaman çok dar bir anlamda anlaşılmalı, yalnızca dikkatli bir şekilde anlaşılmalıdır – her şeye rağmen, ondaki egoist olmayan ögeye oranla onun suçundan daha çok etkilenecektir.

47.

Hastalık hastalığı. – Başka bir kişiye olan sempatileri ve endişeleri nedeniyle hastalık hastası (Hypochondrie) haline gelen insanlar vardır; buradan çıkan sempati biçimi bir hastalıktan başka bir şey değildir. Aynı şekilde, İsa'nın çektiği acıları ve onun ölümünü hiçbir zaman gözlerinin önünden ayırmayan o yalnız ve dinsel dürtülerle hareket eden insanlara saldıran bir Hıristiyan hastalık hastalığı da vardır.

48.

İyiliğin ekonomisi. – İyilik ve sevgi, insan işlerindeki (Verkehr) en şifa verici bitkiler ve güçler olarak, öylesine değerli keşiflerdir ki bu teskin ve teselli edici ilaçları (balsamische Mitter) kullanırken, mümkün olduğu kadar ekonomik davranmamız pekâlâ gerekebilir: Ama bu imkânsızdır. İyiliğin ekonomisi en cüretkâr (pervasız, atılgan) ütopyacıların düşüdür.

49.

Teveccüh göstermek. – Küçük ama sayılamayacak kadar sık ve böylece aşırı biçimde etkili olan, bilimin büyük, daha seyrek şeylere gösterdiğinden daha fazla ilgi göstermesi gereken şeylere teveccüh⁷² göstermek de dahil edilmelidir; sosyal etkileşimdeki o dostça duygu ifadelerini, gözlerin o gülümseyişini, ellerin o sıkışmasını, insanın neredeyse tüm eylemlerini saran o huzur verici hazzı kastediyorum. Her öğretmen, her yetkili, bu çeşniye kendisinin görevi olanı ekler; her şeyin içinde yetiştiği şey, insan doğasının sürekli etkinliği, onun aydınlığının bildiğimiz dalgalarıdır; özellikle de en dar çevrede, yani aile içinde, hayat yeşile boyanır ve ancak bu hayırseverliğin araçları aracılığıyla filizlenir. İyi huyluluk, muhabbet gösterme, yürek inceliği, egoist olmayan yönelimin her zamankinden daha çok akan ırmaklarıdır ve kültürün inşa edilmesinde onun sempati, şefkat ve fedakârlık olarak adlandırdığımız meşhur ifadelerinden çok daha fazla rol oynamıştır. Ama biz onları küçümseme eğilimindeyiz ve gerçekten de: Onlarda egoistçe olmayan çok şey yoktur. Bu daha küçük dozların toplamı yine de güçlüdür, onların birleşik gücü güçler arasında en güçlü olandır. – Benzer şekilde, biz dünyada melankolik gözlerin gördüğünden çok daha fazla mutluluk buluruz: Eğer doğru bir hesap yaparsak yani her insan yaşamının her gününün, en sıkıntılı günün bile zengin olduğu tüm o huzur

verici haz anlarını unutmazsak.

[72](#) Teveccüh: 1. Çevrilme, yönelme, doğrulma, 2. Bir yere doğru hareket etme, 3. Güler yüz gösterme yakınlık duyma, hoşlanma, sevgi, 4. Nasip ve müeyesser olma. (Ed. n.)

50.

Merhamet uyandırmayı istemek.[73](#) – La Rochefoucauld (ilk kez 1658’de yayımlanan) kendi-portresinin en çarpıcı pasajında, merhamet karşısında rasyonel davranın herkesi uyarırken,[74](#) onlara bunu, kendilerini acı çekmekte olan bir kişiye yardım etme noktasına getirmek ve bir talihsizliğe zorla müdahale etmek üzere (akıl tarafından yönetilmedikleri için) duygu talep eden sıradan insanlara bırakmalarını tavsiye ederken elbette taşı gedğine oturtmaktadır; üstelik La Rochefoucauld’un (ve Platon’un[75](#)) yargısına göre merhamet ruhu zayıflatmaktadır. Hiç kuşkusuz, kişi merhamet sergilemelidir ama ona sahip olma karşısında tetikte olmalıdır: Çünkü talihsizler açıkça öylesine aptaldırlar ki merhamet gösterisi onlara dünyadaki en büyük iyiliği yapar. – Eğer talihsizlerin o ihtiyacını kesin bir aptallık, entelektüel bir eksiklik, talihsizliğin beraberinde getirdiği bir tür zihinsel sıkıntı olarak algılamak yerine (ki La Rochefoucauld’un böyle algıladığı anlaşılıyor), onu oldukça farklı ve sorgulanabilir bir şey olarak anlarsak, merhamete bu şekilde sahip olunmasına karşısın belki de çok daha güçlü bir uyarıda bulunmuş oluruz. Örneğin, kendilerine merhamet edilsin diye ağlayıp bağırarak ve bu yüzden kendi durumlarının birinin dikkatini çektiği ana kadar bekleyen çocukları; hastalık ve ruhsal baskı trafiğinde (münasebetiyle) yaşayıp, belagatli yakınmanın ve sızlanmanın ya da talihsizlik gösterisinde bulunmanın, esasen halihazırdaki kişileri acıya maruz bırakma hedefi taşıyıp taşımadığı sorusunu kendinize sorduğunuzu düşünün; o kişilerin bundan sonra ifade edecekleri merhamet, onların böylelikle tüm güçsüzlüklerine rağmen hâlâ en azından bir güce sahip olduklarını kabul etmeleri koşuluyla, güçsüzler ve acı çekenler için bir rahatlamadır: Acı verme gücüne. Talihsiz kişi, merhamet gösterisinin kendi bilincine çıkardığı bu üstünlük duygusundan bir tür haz elde eder; düş gücü artar, o hâlâ dünyaya acı verecek kadar önemlidir. Böylece, merhamet arayışı kişinin hemcinsleri pahasına elde edilecek bir kendinden – haz alma arayışıdır; kişinin kendi değerli özüne tamamen ilgisiz olduğunu gösterir: Ama La Rochefoucauld’un iddia ettiğinin aksine, hiç de “aptallığına” karşı ilgisiz olduğunu değil. Sosyal konuşmada tüm soruların dörtte üçü ve tüm cevapların dörtte üçü, muhataba bir parça acı vermek amacıyla ileri sürülür; pek çok kişinin toplum için güçlü bir arzu duyması bundandır; toplum onlara kendi güçlerinin duygusunu verir. Art niyetin kendisini hissettirdiği böylesi sayısız ama çok küçük dozlarda güçlü bir yaşam uyarısı vardır; tıpkı, insan dünyası boyunca aynı şekilde yayılan hayırseverliğin (teveccühün) bir çare olarak her zaman el altında hazır olması gibi. -Peki karşıdakine acı vermenin haz sağladığını itiraf eden kaç tane dürüst insan olacaktır? başka insanları, en azından düşüncelerinde, kızdırarak ve onlara küçük bir art niyetin büyük ateşini açarak kendimizi hiç de seyrek olmayan biçimde bu yolla eğlendirdiğimizi –ve de iyi eğlendirdiğimizi– söyleyecektir... İnsanların çoğu fazlasıyla sahtekârdır ve yalnızca birkaç kişi bu pudendum[76](#) hakkında bir şeyler bilecek kadar iyidir: Bu yüzden böylesi kişiler Prosper Mérimée’nin[77](#) şu sözlerinin haklılığını yadsımayı hâlâ tercih ediyor olabilirler: “Sachez aussi qu’il n’y a rien de plus commun que de faire le mal pour le plaisir de le faire.”[78](#)

[73](#) Bu aforizma, Schopenhauer’in merhameti en yüksek ahlaki duygu olarak övmesine karşı ortaya atılmıştır. (Krş. *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*, 4. Kitap, 67. bölüm). [M. Faber n.]

74 Je suis peu sensible à la pitié et voudrais ne l'y être point du tout... Cependant, il n'est rien que je ne fisse pour le soulagement d'une personne affligée... Mais je tiens aussi qu'il faut se contenter d'en témoigner et se garder soigneusement d'en avoir. C'est une passion qui n'est bonne à rien au dedans d'une âme bien faite, qui ne sert qu'à affaiblir le coeur, et qu'on doit laisser au peuple, qui, n'exécutant jamais rien par raison, a besoin des passions pour le porter à faire les choses (Merhamet beni fazla duygulandırmıyor ve duygulanmak istemem... Yine de acı çeken bir insanı rahatlatmak için yapmayacağım şey yoktur... Fakat aynı zamanda, insanın bunu (merhamet) göstermekten hoşnut olması ama merhamet uyandırmaktan özenle kaçınması gerektiğini öne sürüyorum. Bu, gelişmiş bir ruh için faydasız, sadece kalbi uyandırmaya yarayan ve akıldışı hiçbir şey yapmamış, harekete geçmek için tutkulara ihtiyacı olan kitlelere bırakılması gereken bir tutkudur. [M. Faber n.]

75 Platon, *Devlet*, 3. kitap, 387-88. [M. Faber n.]

76 *Pudendum*: (Lat.) Utanç ögesi. (Çev. n.)

77 Prosper Mérimée (1803-1870). Fransız yazar. Gogol, Puşkin ve Turgenyev'den çeviriler yaptı. (Ed. n.)

78 “Şunu da bilin ki hiçbir şey kötülük yapma hazzından dolayı kötülük yapmak kadar yaygın değildir.” (Paris, 1874), I, 8. [G. Handwerk n.]

51.

Görünen nasıl var olan haline gelir. – En derin acılar içinde olduğunda bile, kişi kendi kişiliği tarafından yaratılan izlenim ve olayın genel manzarası hakkında düşünmekten bir türlü vazgeçemez; örneğin, kendi çocuğunun cenaze töreninde bile, kendi kendisinin seyircisi olarak, kendi acısı ve onun ifadesi üzerine gözyaşı dökecektir. Hep tek ve aynı rolü oynayan ikiyüzlü biri en sonunda ikiyüzlü biri olmaktan çıkar; örneğin, genç erkekler olarak bilerek ya da bilmeyerek çoğu zaman ikiyüzlü olan rahipler en sonunda doğallaşır ve herhangi bir yapmacık davranış olmaksızın gerçekten rahip olurlar; ya da, eğer baba bu yolda fazlaca ileriye gidemezse, belki de o zaman babasının açtığı çığıı kullanan ve onun alışkanlıklarını miras alan oğul daha ileriye gidebilir. Eğer herhangi biri uzunca bir süre boyunca şaşmaz biçimde bir şey olarak görünmek isterse, o kişinin en sonunda başka herhangi bir şey olması zor olacaktır. Neredeyse herkesin beyanı, sanatçının ki bile, ikiyüzlülükle, dışarıdan alınma bir taklitçilikle, etkili olanın kopya edilmesiyle başlar. Dostça bir yüz ifadesi maskesini takan herhangi biri en sonunda, o olmaksızın samimiyet ifadesinin ortaya çıkmaya zorlanamayacağı iyicil mizacı üzerinde bir iktidar kurmak zorundadır – ve nihayet onlar kişi üzerinde iktidar kurarlar, o hayırseverdir.

52.

Aldatmacadaki dürüstlük noktası. – Tüm büyük sahtekârlar bunun bir şeye değmediği doğrultusunda hareket ederler çünkü güçlerini buna borçludurlar. Aldatmacanın asıl eyleminde, tüm hazırlıklar ve seslerinin, ifadelerinin, mimiklerinin korku ve merak uyandıran özellikleri arasında, etki bırakmak amacıyla yaratılan manzaranın tam ortasında, kendilerine olan inançları onların önüne geçer: Bu daha sonra etrafındaki insanlarla harikulade konuşan ve onları ikna eden biridir. Dinlerin kurucuları, bu kibir (Selbsttäuschung) durumundan doğmamaları bakımından bu büyük sahtekârlardan ayrılırlar: Ya da dinlerin kurucuları yalnızca çok nadir durumlarda, şüphe kendilerine hâkim olduğunda bu daha belirgin anları yaşarlar ama genel olarak bu daha belirgin anları kötü olan karşıta yüklerler. Kendini–aldatma (Selbstbetrug) bu tür bireyler için olduğu kadar, büyük sonuçlar yaratmak isteyen bireyler için de mümkün olmalıdır. Çünkü insanlar gerçeğe (hakikate) açıkça ve güçlü biçimde inanılan şeye inanırlar.

53.

Gerçeğin sözde aşamaları. – Yaygın yanlış tündengelimlerden biri şudur: Biri bize karşı gerçekçi

ve dürüst biçimde hareket ettiği için, o gerçeği ifade ediyordur. Böylece, çocuk kendi ebeveyninin yargılarına inanır, Hıristiyan ise kilisenin kurucusunun iddialarına. Aynı şekilde, bizler, daha öncekilardaki insanların kendi mutluluklarını ve yaşamlarını feda ederek savundukları tüm o şeylerin birer hatadan başka bir şey olmadığını kabul etmek istemeyiz: Galiba onların gerçeğin aşamaları olduklarını söyleriz. Ama böylelikle kısaca şunu kastederiz, eğer biri içtenlikle bir şeye inanmış ve kendi inancı uğruna mücadele edip ölmüşse, ona ilham kaynağı olan şeyin aslında bir yanılgı oluşu gerçekten de korkunç bir haksızlık olurdu. Böyle bir yaklaşımın sonsuz adalet ile çeliştiği anlaşılıyor; bu yüzden, duyarlı insanlar bu ilkeyi uygularken ellerindeki delilleri tekrar tekrar değerlendirirler: Ahlaki eylem ile entelektüel kavrayış arasında mutlaka zorunlu bir bağlantı olmalıdır. Ne yazık ki durum bunun tersidir; çünkü sonsuz (ebedi) adalet diye bir şey yoktur.

54.

Yalan. – İnsanlar niçin günlük yaşamda neredeyse her zaman hep gerçeği söylerler? -Elbette bir tanrı yalan söylemeyi yasakladığı için değil. Tam tersine, birincisi; gerçeği söylemek daha kolay olduğu için zira yalan yaratıcı olmayı, farklı görünmeyi ve belleği gerektirir. (Ki Swift bu konuda şöyle der: Yalan söyleyen herhangi biri altına girdiği ağır yükü nadiren fark eder; çünkü bir yalanı sürdürebilmek için, yirmi yalan daha icat etmek zorundadır.)⁷⁹ İkinci olarak ise: Basit durumlarda her şeyi doğrudan söylemek daha avantajlıdır: Bunu istiyorum, şunu yaptım ve benzerleri; işte bu yüzden zorlama ve otorite yolu kurnazlıktan daha emin bir yoldur. – Ama eğer bir çocuk karmaşık ailevi düzenlemeler içinde büyütülmüşse, yalana başvurmayı doğal görür ve hep gönülsüzce kendi çıkarlarına hitap eden şeyi söyler; bir gerçeklik anlayışı, yalanların kendi içinde yalanlara duyulan nefret çocuğa tamamen yabancı ve onun için erişilmezdir ve işte bu yüzden tam bir masumiyet içinde yalan söyler.

⁷⁹ Jonathan Swift, *Humoristische Werke*, Stuttgart, 1844, 2: 188.

55.

İnançtan dolayı ahlaktan kuşkulama. – Eğer sadece ikiyüzlüler tarafından temsil edilirse, hiçbir iktidar varlığını sürdüremez; Katolik kilisesi pek çok “dünyevi” unsura sahip olabilir ama onun gücü, bugün bile sayıları hâlâ bir hayli fazla olan, hayatı kendileri için zor ve derin anlamlı hale getiren ve bakışları ile sıksa bedenleri akla gece nöbetlerini, oruç tutmayı, ateşli yakarışları, hatta belki de dövünmeyi getiren o ruhani yapılara dayanır; onlar insanların cesaretini kırarak onları korkuturlar: ya böyle yaşamak bir zorunluluk olsaydı ne yapardık? – işte onları görürken dilimizin ucuna gelen berbat soru budur. Onlar bu kuşkuyu yaymakla, kendi iktidarlarına durmadan yeni *sacayakları* ekliyorlar; bağımsız eğilimlere sahip insanlar bile güçlü bir gerçek anlayışıyla o kişiliksizlik türüne karşı çıkmayı göze alıp şu soruyu sormuyorlar: “Siz aldatılanlar, başkalarını aldatmayın!” – Ancak fikir farklılığı onları ondan ayırır, hiçbir şekilde iyilik ya da kötülük farklılığı değil ama beğenmediğimiz herhangi bir şeye, çoğu zaman adil olmayan biçimde davranma eğilimindeyiz. Böylelikle, Cizvitlerin kurnazlığından ve kötü bir ün yapmış becerikliliğinden bahsederiz ama her bir Cizvit bireyinin kendisine dayattığı onca öz-hâkimiyeti ve Cizvit el kitaplarında vaaz edilen daha kolay yaşam tarzının hiç de onların değil, rahip sınıfından olmayanların yararına oluşunu küçümseriz. Aslında tamamen aynı taktikleri ve düzenlemeleri kullanan biz aydınlanmış olanların, kendimizi-yenmemizde (Selbstbesiegung), yorulmazlığımızda, adanmışlığımızda aynı şekilde birer iyi araç, aynı şekilde hayranlık verici olup olmayacağı sorulabilir.

56.

Bilginin radikal kötülük karşısındaki zaferi. – Bilge olmak isteyen birinin belli bir zaman diliminde insanları özleri itibariyle kötü ve yozlaşmış olarak gören bir anlayışa sahip olmuş olması ona bol bol kazanç sağlamıştır: Tıpkı karşıt anlayış gibi, bu da yanlıştır ama uzun daman dilimleri boyunca bu anlayış hâkimdi ve hem bize hem de dünyamıza kök salmıştır. Kendimizi kavrayabilmek için, onu kavramak zorundayız ama bu defa da daha yükselere tırmanabilmek için onun ötesine tırmanmak zorundayız. Bu noktada metafizik anlamda hiçbir günahın olmadığını fark ederiz; ama aynı anlamda, hiçbir erdem olmadığını da tüm bu ahlak anlayışları alanının sürekli bir değişim içinde olduğunu, daha üstün ve daha alçak iyilik ve kötülük, ahlaki olan ve ahlaki olmayan anlayışları olduğunu fark ederiz. Şeylerden onların bilgisinden daha fazla bir şey talep etmeyen herhangi biri kolayca ruh dinginliğine ulaşır ve çoğu zaman pek de aşırı arzudan dolayı değil, cehalet nedeniyle hata yapar (ya da dünyanın dediği gibi, günah işler). O artık arzuları karalayıp onları ortadan kaldırmayı istememektedir; tersine onu tam hâkimiyeti altına alan yegâne amaç, tüm zamanlarda mümkün olduğu kadar çok şey bilmek, onu sakinleştirecek ve kişiliğindeki tüm vahşiliği dindirecektir. Bunun yanı sıra, acı veren pek çok anlayıştan kurtulmuştur, cehennem azabı, günahkârlık, iyilik için yetersiz olma gibi terimler artık ona hiçbir şey hissettirmez: O onları yalnızca, dünya ve yaşam hakkındaki yanlış görüşler tarafından yayılan titreşimli gölge görüntüleri (Schattenbilder) olarak görür.

57.

İnsanların kendi kendilerini bölüşü olarak ahlak. – Konusuna yürekte bağlı olan iyi bir yazar, birinin çıkıp gelmesini ve bu konuyu daha açık bir şekilde temsil edip ve konunun içerdiği soruları bütünlüklü biçimde cevaplandırarak kendisini yok etmesini arzular. Âşık olan bir kız, kendi aşkının sadık adanmışlığını, âşık olduğu kişinin vefasızlığı ile ölçerek kanıtlayabilmeyi ister. Asker kendi muzaffer anavatanı için savaş meydanında düşebilmeyi arzular: çünkü onun anavatanının zaferi ile birlikte, onun en yüksek arzuları da zafer kazanır. Anne çocuğuna kendisinden aldığı şeyi verir, uykuyu, en iyi yiyecekleri, bazı durumlarda sağlığını, malını mülkünü. – Ama tüm bu durumlar bencilce olmayan durumlar mıdır? Bu ahlaklılık eylemleri, Schopenhauer'ın ifadesine göre, “imkânsız ama gerçek” oldukları için birer mucize midir? Tüm bu örneklerde kişinin kendisinin bir kısmını (Etwas von sich), bir düşünceyi, bir arzuyu, bir yavruyu kendisinin başka bir kısmından (etwas Anderes von sich) daha fazla sevdiği ve bu yüzden varlığını *bölerek* bir kısmı diğer bir kısma feda ettiği açıkça ortada değil midir? İnatçı bir herifin şu sözleri özü itibariyle farklı mıdır: “Bir adım atıp o kişinin önünden çekilmektense alnımdan vurulmayı tercih ederim”? – Bir şeyin (dilek, dürtü, arzu) cazibesine kapılma daha önce belirtilmiş tüm durumlar için söz konusudur; tüm sonuçlarıyla beraber kendini bir şeye vermek her halükârda “bencil olmama” değildir. – İnsanlar ahlaklılıkta, kendilerini birer individuum⁸⁰ olarak değil tersine bir dividuum⁸¹ olarak görürler.

⁸⁰ *Individuum*: (Lat.) Bölünemez. (Ed. n.)

⁸¹ *Dividuum*: (Lat.) Bölünebilir. (Ed. n.)

58.

Kişi neyin sözünü verebilirse. – Eylem (Handlung) sözü verebiliriz ama duyguların (hislerin) sözünü değil çünkü duygular istenç dışıdır. Birini sonsuza dek seveceğine ya da ondan nefret edeceğine ya da sonsuza kadar ona karşı dürüst olacağına söz veren herhangi biri, kendi gücü dahilinde olmayan bir şeyin sözünü vermiş olmaktadır ama hiç şüphesiz sevginin, nefretin, sadakatın düzenli sonuçları olan

ama aynı zamanda başka dürtülerden de doğabilen türden eylemler için söz verebilir: Zira bir eyleme giden pek çok yol ve dürtü vardır. Bu yüzden birini sonsuza dek sevme sözü vermek şu anlama gelir: Seni sevdiğim sürece, sana karşı sevginin eylemlerini sergileyeceğim; eğer artık seni sevmemem gerekirse, benden aynı tavırları görmeye devam edeceksin ama başka nedenlerle: Böylece sevginin değişmediği ve hâlâ aynı olduğu görüntüsü bizim insan türdeşlerimizin gözünde var olmaya devam edecek. – Bu yüzden bizler, eğer kendimizi kandırmadan, birine onu sonsuza kadar sevme konusunda güvence veriyorsak, bir sevgi görüntüsünün sürekliliğinin sözünü vermiş oluyoruz.

59.

Anlık ve ahlak. – Verdiğimiz sözleri yerine getirebilmemiz için iyi bir belleğe sahip olmamız gerekir. Sempatî duyabilmemiz için güçlü bir hayal gücüne sahip olmamız gerekir. İşte ahlak aklın (Intellect) mükemmelliğine böylesine sıkı bir şekilde bağlıdır.

60.

İntikam almayı istemek ve intikam almak. – İntikamcı bir düşünceye sahip olmak ve onu gerçekleştirmek yoğun olan ama geçip giden bir heyecan saldırısına maruz kalmak anlamına gelir: Ama onu gerçekleştirecek güç ve cesaret olmaksızın, bir intikam düşüşüncesi taşımak, kronik bir acıyı, bir beden ve ruh zehirlenmesini kendimizle birlikte her yere taşımak anlamına gelir. Yalnızca niyetlere bakan ahlak, her iki durumu da aynı şekilde değerlendirir; bizler alışılmış biçimde, birinci örneği daha kötü örnek olarak değerlendiririz (intikam eyleminden doğabilecek kötü sonuçlardan dolayı). Her iki yaklaşım da dar görüşlüdür.

61.

Bekleyebilmek. – Bekleyebilmek öylesine zordur ki en büyük yazarlar bile bekleme yetisinin yokluğunu kendi edebî çalışmalarının bir motifi haline getirmekten kaçınmamışlardır. Shakespeare Othello'da, Sophokles Aias'ta⁸² böyle yapmıştır: Eğer duygularının dinmesi için kendisine bir gün daha fırsat verseydi, kâhinin de ima ettiği gibi, Aias'ın intiharı artık hiç de ona bir zorunluluk olarak görünmeyecekti; muhtemelen kendi yaralanmış kibirinin korku verici kinayelerini yenecek ve kendisine şöyle diyecekti: Benim durumumdaki hangi kişi koyunu kahraman olarak görmemiştir? Bu o kadar da dehşet verici bir şey midir? Tam tersine, bu tipik biçimde insanca olan bir şeydir: Aias kendisine bu türden bazı teskin edici sözler söylemiş olabilir. Tutku beklemek istemez; büyük adamların yaşamlarındaki trajik öğeler çoğu zaman onlar ile yaşadıkları dönem ve onların türdeşi olan insanların alçaklığı arasındaki çatışmada değil, tam tersine, onların eylemlerini bir ya da iki yıl erteleme yeteneğinden yoksun olmalarında yatar; onlar bekleyemezler. – Tüm düellolarda, öğüt veren dostların bir şeyi belirlemesi gerekir, düelloya katılan kişi biraz daha bekleyebilir mi bekleyemez mi diye; eğer bekleyemiyorlarsa, düello makul bir şeydir, taraflardan her birinin kendisine şöyle demesi koşuluyla: “Ya ben yaşamaya devam ederim ki bu durumda onun derhal ölmesi gerekir ya da bunun tersi.” Böyle bir durumda beklemek kişinin kendi onurunun karşısındaki tarafından yaralanması duygusunun korkunç ıstırabını yaşamaya devam etmek anlamına gelir hatta bu, yaşamın deşebileceğinden çok daha fazla acı çekmeyi gerektirebilir.

⁸² Agamemnon, Akhilleus'un zırhını Odysseus'a ödül olarak verince, Sophokles'in oyununun kahramanı Aias çılgına döner ve bir koyun sürüsüne, onları asker sanarak saldırır. Aklı başına geldiğinde kendini kılıcıyla keser. [M. Faber n.]

62.

İntikam ile eğlenmek. – Onurlarının kırıldığını hisseden kaba insanlar, sırf kendilerinde uyandırılan nefret ve intikam duygusu ile iyice eğlenmek (Schwelgen) için, mümkün olduğu kadar yüksek bir hakaret etme derecesi elde etme ve olayı bir hayli abartılmış terimlerle anlatma eğiliminde olurlar.

63.

Küçümsemenin değeri. – Kendilerine olan saygılarını ve eylemlerindeki belli bir ustalığı korumak üzere, tanıdıkları tüm diğer insanları hor görmeyi ve küçümsemeyi mutlak bir zorunluluk olarak görenler yalnızca birkaç kişi değil muhtemelen tüm insanlardır. Ancak dar kafalı kişiler çoğunluk olduklarından, onların o ustalığa sahip mi oldukları yoksa onu yitirdikleri mi hususu büyük bir öneme sahiptir, öyleyse. -

64.

Öfkeli olan. – Bir noktada hayatımıza kastetme girişiminde bulunan birine ne kadar dikkat ediyorsak, bize öfkelenen birine de o kadar dikkat etmeliyiz: Çünkü bizim hâlâ yaşıyor olmamız olgusu, öldürme gücünün yokluğundan kaynaklanmaktadır; eğer bir bakış yeterli olsaydı, işimiz çoktan bitmişti. Fiziksel vahşiliği açıkça göstererek ya da korku yaratarak birini susturmak rafine edilmemiş bir kültürün hüneridir. – Aynı şekilde, üst düzey kişilerin kendi hizmetkârlarına yönelttikleri o soğuk bakışlar bir kişi ile başka bir kişi arasındaki kast ayrımının kalıntıları, rafine edilmemiş bir antikitenin parçasıdır; geçmişin koruyucuları olan kadınlar bu hayatta kalışı da daha vefalı şekilde korumuşlardır.

65.

Dürüstlük nereye götürebilir. – Birisi kendisini harekete geçiren nedenleri, diğer herkesinki kadar iyi ya da kötü olan nedenleri, zaman zaman oldukça dürüst bir şekilde ifade etmek gibi kötü bir alışkanlığa sahipti. Başlangıçta gücendiriyordu, ardından şüphe uyandırıyor ve en sonunda ise tamamen yasaklanmış ve toplumdışı biri olarak ilan edilmişti, ta ki yasa gözlerini kapatmak ya da başka yöne çevirmek yerine, nihayet kimi durumlarda böylesi yoksun bir kişinin varlığını anımsayınca dek. Genel sır hakkındaki suskunluğun bozulmayı ve hiç kimsenin görmek istemediği şeyi –kendini– görmek gibi sorumsuz bir eğilim onu hapisaneyeye ve zamansız bir ölüme götürdü.

66.

Cezalandırılabilir olan, asla cezalandırılmayan. – Suçlular karşısında işlediğimiz suç, onlara alçak (hain, pezevenk, köpekoğlu köpek [Schufte]) muamelesi yapmaktır.

67.

Erdemin sancta simplicitas'ı.⁸³ – Her erdemin ayrıcalıkları vardır: Örneğin, mahkûm edilmiş bir kişiyi yakmak için toplanan odun yığınının kendi küçük odun destesini katmak.

⁸³ *Sancta simplicitas*: (Lat.) Kutsal sadelik. (Ed. n.)

68.

Ahlak ve başarı. – Bir eylemin ahlakiliğini ya da ahlak dışılığını sık sık onun başarısı ile ölçenler yalnızca o eylemin tanıkları değildir; hayır, eylemde bulunanların kendileri bunu yapar. Çünkü dürtüler ve niyetler nadiren yeterince açık ve sade oldukları için ve bazen belleğin bile eylemin başarısından ötürü karıştığı anlaşıldığı için, kişinin kendisi kendi eylemine yanlış nedenler atfeder ya

da hayati olmayan nedenleri hayati nedenlermiş gibi görür. Başarı çoğu zaman bir eyleme iyi niyetliliğin tamamen onur verici olan parlaklığını kazandırır, başarısızlık ise saygıyı en çok hak eden eylemi vicdan azabının gölgesinde bırakır. Bundan, şöyle düşünen politikacının iyi bilinen pratiği doğar: “Bana yalnızca başarı verin: Başarıyla birlikte, tüm onurlu ruhları da kendi tarafıma çekmiş olacağım- ve kendimi kendi gözümde onurlu hale getirmiş olacağım.” – Benzer şekilde, başarının daha iyi bir gerekçe sağladığı söylenir. Pek çok eğitilmiş kişi hâlâ Hıristiyanlığın Yunan felsefesi karşısındaki zaferinin Hıristiyanlığın daha büyük gerçekliğinin bir kanıtı olduğuna inanır – esasen durum, daha baskıcı ve sert gücün daha ruhani ve hassas güç karşısında zafer kazanmasından ibaret olsa bile. Bu durumun daha büyük bir gerçeklik bağlamında nasıl bir duruş arzettiğini, uyanık halindeki bilimlerin adım adım Epikuros’un⁸⁴ felsefesine yakınlaşırken, Hıristiyanlığı adım adım reddetmeleri olgusundan anlayabiliriz.

⁸⁴ Epikuros: (İ. Ö. 341-270) Özdekçi (materyalist) ve ateist. Bilginin amacının insanı bilgisizlikten ve kör inançlardan, özellikle de Tanrı ve ölüm korkusundan kurtarmak olduğunu ve bu kurtuluş gerçekleşmedikçe insanların asla mutlu olamayacaklarını ileri sürüyordu. (Ed. n.)

69.

Sevgi ve adalet. – Neden adaletin aleyhine olacak şekilde sevgiye olduğundan daha fazla değer verir, onun hakkında en güzel sözleri söyleriz, sanki sevgi adaletten daha üstün bir özelliğe sahipmiş gibi. Sevgi, açıkçası adaletten çok daha aptal değil midir? – Elbette ama tam da bu nedenden dolayı herkes için çok daha sevimlidir. Sevgi aptaldır ve zengin bir bereket boynuzuna (Füllhorn) sahiptir, Cornucopia’ya;⁸⁵ buradan çıkardığı armağanlarını, herkese dağıtır, haketmeseler ya da şükranlarını ifade etseler bile. Sevgi, İncil’e ve deneyime göre, yalnızca haksız olanın değil ama bazı durumlarda adil olanın da iliklerine dek işleyen yağmur kadar tarafsızdır.⁸⁶

⁸⁵ *Cornucopia*: (Lat.) Amalthea’nın boynuzu; sanatçılar tarafından bolluk sembolü olarak kullanılan ve içinden çeşitli meyvalar taşan boynuz şekli. (Çev. n.)

⁸⁶ Matta 5:45. [G. Handwerk n.]

70.

İdam (Hinrichtung) – Nasıl olur da her idam bizi bir cinayetten daha fazla rahatsız eder? Bizi rahatsız eden şey yargıcın soğukluğu, özenli bir hazırlık ve başkalarını caydırmak amacıyla bir insanın burada araç olarak kullanıldığı düşüncesidir. Çünkü, böyle bir şey var olsa bile, burada suç cezalandırılmamaktadır: suç öğretmenlerde, ebeveynlerde, çevrede ve bizdedir, katilde değil – yani hazırlayıcı koşulları kastediyorum.

71.

Umut. – Pandora içi kötülüklerle dolu olan kutuyu getirip açtı. Dış tarafı güzel olan o baştan çıkarıcı armağan “mutluluk kutusu” olarak adlandırılmıştı ve tanrıların insanlara verdiği bir armağandı. Derken tüm kötülükler birer canlı, kanatlı varlıklar gibi peş peşe ondan çıkmaya başladı; o gün bugündür, tüm o kötülükler ortalıkta dolanıyor ve gece gündüz insanlara zarar veriyor. Tek bir kötülük henüz kutunun dışına çıkmamıştı: O zaman Pandora, Zeus’un isteği üzerine, kutunun kapağını çarparak kapatmış ve son kötülük kutunun içinde kalmıştı. Şimdi insan kendi evinde sonsuza dek mutluluk kutusuna sahiptir ve orada göz kamaştırıcı bir hazinesi olduğunu sanmaktadır; bu hazine insanın hizmetindedir, istediği zaman ona ulaşabilir; çünkü insan Pandora’nın getirdiği kutunun kötülükler kutusu olduğunu anlamıyor ve kutunun içinde kalan kötülüğü dünyevi servetin en büyüğü olarak kabul

ediyor – bu servet umuttur. – Çünkü Zeus, diğer kötülüklerden ötürü ne kadar acı çekerlerse çeksinler, insanların yaşamlarından vazgeçmelerini istemiyordu, bunun yerine yeniden acı çekmeye devam etmelerini istiyordu. Zeus böylelikle insanlığa umudu verir: ama aslında umut kötülüklerin en kötüsüdür, çünkü insanların ıstırabını uzatır.

72.

Ahlaki yanıcılığın bilinmeyen derecesi. – Tutkularımızın kor hale gelip tüm yaşamlarımıza yön verip vermeyecekleri hususu, haksız biçimde infaz edilen, öldürülen ya da şehit edilen bir baba, sadakatsiz bir kadın ya da beklenmedik acımasız bir saldırı türünden belirli cesaret kırıcı görüntüler ve izlenimler konusunda deneyim sahibi olup olmamamıza bağlıdır. Hiç kimse koşulların, acımanın, kızgınlığın kendisini nerelere götürebileceğini bilemez; hiç kimse kendi yanıcılığının derecesini bilemez. Acı verici, kapalı koşullar insanı merhametli hale getirir; iyi ile kötü bağlamında daha aşağılara düşmemizi ya da daha yukarılara çıkmamızı belirleyen şey, çoğu zaman deneyimlerin niteliği değil, tersine onların niceliğidir.

73.

Şehit (Der Märtyrer) iradesine karşı. – Siyasi bir partide yoldaşlarıyla asla çelişmeyecek kadar endişeli ve korkak biri vardı: Yoldaşları onu her işte kullanıyordu, ondan istediklerini alıyorlardı, çünkü o kendi dostlarının kötü fikrinden, ölümden korktuğundan daha çok korkuyordu; o acınası, güçsüz bir ruhtu. Yoldaşları bunu fark etmişler ve buradan hareketle onu bir kahraman ve hatta en sonunda bir şehit yapmışlardı. Korkak kişi her zaman kendi içinden ‘hayır’ demesine rağmen, dudakları hep ‘evet’ diyordu, partisinin görüşleri için darağacında öldüğünde bile: çünkü arkasında eski yoldaşlarından biri duruyordu ve onun sözleri ile bakışları korkak kişiye öylesine zorbalık etmişti ki gerçekten de ölümü en saygın biçimde yaşamış ve o günden beri görkemli bir kişiliğe sahip bir şehit olarak övülmüştür.

74.

Günlük standart. – Eğer aşırı davranışları beyhudeliğe, vasat davranışları alışkanlığa ve önemsiz olanlarını da korkuya dayandırırırsak, nadiren hata yaparız.

75.

Erdem hakkındaki yanlış anlama. – Haz ile bağlantılı olarak ahlaksızlığa aşına olan herhangi biri, tıpkı geride şehvetli bir gençlik bırakmış olan biri gibi, erdemlin hoşnutsuzluk ile bağlantılı olması gerektiğini düşünür. Buna karşılık, tutkuları ve ahlaksızlıklarından ötürü başı ciddi biçimde derde girmiş herhangi biri, bir ruhsal huzur ve mutluluk kaynağı olarak erdem için yapıp tutuşur. Böylece, iki erdemli kişinin birbirlerini hiçbir şekilde anlamaması mümkündür.

76.

Zühdi.⁸⁷ – Zühdi erdemden sefil bir zorunluluk türetir.

⁸⁷ Zühdi: Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete veren. (Ed. n.)

77.

Onuru kişiden şeye aktarmak. – Bizler sevgi ve kendini feda etme eylemlerine, nerede sergilenirlerse sergilenirler, genelde kendi komşumuzun yararı için değer veririz. Böylece bu şekilde sevdiğimiz ya

da kendimizi feda ettiğimiz şeylere olan saygımızı arttırmış oluruz: Bu şeyler kendi başlarına fazlaca bir değere sahip olmadıkları halde. Kahraman bir ordu, başkalarını da uğruna savaştığı davaya inandırır.

78.

Ahlak duygusunun yerine geçen hırs. – Yapıları itibariyle hiçbir hırsa sahip olmayan insanların ahlak duygusundan yoksun olması mümkün değildir. Hırslı insanlar ahlak duygusu olmaksızın da, işlerini, neredeyse aynı başarıyla yürütebilirler. – Bu yüzden ılımlı, hırslı olmayan ailelerin çocukları, bir kez kendi ahlak duygularını yitirdiler mi, genellikle çok hızlı şekilde yozlaşarak birer sefil (Lumpen) haline gelirler.

79.

Kibir zenginleştirir. – Kibir olmazsaydı insan ruhu ne kadar da yoksul olurdu! Ne var ki kibir olduğunda ise, insan ruhu, her türden müşteriye çeken ağzına kadar dolu ve sürekli ikmal edilen bir ambara benzer: kendileriyle birlikte gerekli parayı (hayranlık) getirmeleri koşuluyla, orada neredeyse her şeyi bulabilirler, her şeye sahip olabilirler.

80.

Yaşlı adam ve ölüm. – Dinin talepleri bir yana bırakıldığında, pekâlâ şöyle bir soru sorabiliriz: Yaşlanan ve güçlerinin çökmekte olduğunu hisseden bir insanın kendisinin yavaş yavaş tükenişini ve parçalanışını beklemesi neden, eksiksiz bir bilinçle kendisine bir sınır koymasından daha övgüye değer olsun ki? Böyle bir durumda intihar, aklın zaferi olarak haklı bir saygı uyandırması gereken tümüyle doğal, açık bir eylemdir: Ve gerçekten de, Yunan felsefesinin öncülerinin ve en cesur Romalı yurtseverlerin intihar etmeye alışık olduğu zamanlarda bu saygıyı uyandırmıştır da. Buna karşılık, hayatımızı bir gün daha uzatma, korku içinde doktorlara başvurma ve yaşamın gerçek amacına yaklaşma gücünden yoksun bir halde en acı verici şekilde yaşamaya devam etme çılgınlığı çok daha az saygıdeğerdir. -Dinler intihar taleplerinden kaçınma bakımından bir hayli zengindir: Dinler hayata düşkün olanların gözüne böyle girmeye çalışırlar.

81.

Acı çekenin ve acı verenin yanlıgıları. – Eğer zengin biri yoksul birinden zorla bir şey alırsa (örneğin bir hükümdarın bir pleb'in⁸⁸ sevgilisini elinden alması gibi), yoksul olanda bir yanlıgı ortaya çıkar; kendisinin sahip olduğu bu küçük şeyi alan zengin kişinin tamamen aşağılık biri olması gerektiğini düşünür. Ama zengin kişi tek bir malın değerini hiç de böylesine yoğun biçimde hissetmez, çünkü bu türden pek çok şeye sahip olmaya alışkındır: bu yüzden kendisini yoksul kişinin yerine koyamaz ve hatta yoksul kişinin inandığı ölçüde bir adaletsizlik de yapmış olmaz. Her ikisi de diğeri hakkında yanlıg bir anlayışa sahiptir. Güçlü olanın insanları tarihte en çok çileden çıkararak adaletsizliği, esasen görüldüğü kadar büyük değildir. Kendisine miras kalan daha üstün (yüksek) haklara sahip daha üstün bir varlık olma anlayışı daha baştan kişiyi bir hayli soğuk hale getirir ve onun vicdanını rahatlatır; gerçekten de kendimiz ile bir başka varlık arasındaki fark oldukça büyük olduğu zaman, hiçbirimiz artık adaletsizlik duygusuna kapılmayız ki böylelikle herhangi bir vicdan azabı duymadan bir sivrisineği öldürürüz. Bu yüzden, (tüm Yunanlıların bile önde gelen bir soylu olarak betimledikleri) Kserkses'in,⁸⁹ adam bütün o kampanyalarından tedirginlik ve uğursuz bir güvensizlik duyduğunu

ifade etti diye, çocuğunu alıp keserek parçalatması hiç de ayıplanacak bir şey değildir: Burada, tıpkı kabul edilemez bir böcek gibi, bireyin işi bitirilmektedir; dünyayı yöneten birinde herhangi bir rahatsız edici duygu yaratmasına izin verilmeyecek denli alt tabakaya dahil olmuştur. Hakikaten de hiçbir acımasız kişi, kendisinin kötü davrandığı kişinin sandığı kadar acımasız değildir; acıyı hayal etmek onu yaşamakla aynı şey değildir. Aynı şey adil olmayan yargıç ile hafif bir sahtekârlık yaparak kamuoyunu yanıltan gazeteci için de geçerlidir. Tüm bu durumlarda neden ve sonuç tamamen farklı duygu ve düşünce öbekleri tarafından sarılmıştır; oysa biz otomatik bir şekilde, acıyı verenin ve acıyı çekenin aynı şekilde düşünüp hissettiklerini varsayabiliriz ve bu varsayıma uygun olarak, birinin suçunu diğerinin acısı ile ölçeriz.

[88](#) Pleb: Eski Roma'da halktan biri. (Çev. n.)

[89](#) Kserkses: (İ. Ö. V.yy.) Pers Kralı. (Ed. n.)

82.

Ruhun derisi. – Tıpkı kemiklerin, etin, bağırsakların ve kan damarlarının, insanın görünümünü katlanılır hale getiren bir deri tarafından çevrelenmesi gibi, ruhun hareketleri ve ihtirasları da kibir ile örtülmüştür: Kibir ruhun derisidir.

83.

Erdemin uykusu. – Erdem uyuduğunda, dinçleşmiş olarak uyanır.

84.

Utancın arıtılması. – İnsanlar kirli bir şeyi düşündükleri için utanmazlar, tersine birisinin kendilerinin bu kirli düşüncelere sahip olabildiklerine inandığını düşündüklerinde utanırlar.

85.

Art niyet nadirdir. – Çoğu insan art niyetli olamayacak kadar kendisiyle meşguldür.

86.

Ağır basmak. – Yargı gücümüzün parlaması için bize daha fazla imkân sunmasına bağlı olarak över ya da suçlarız.

87.

Geliştirilmiş Luka 18:14.[90](#) – Kendisini alçaltan kişi yüceltilmek istiyordur.

[90](#) Çünkü kendini yücelten herkes alçaltılacaktır, kendisini alçaltan ise yüceltilecektir. [G. Handwerk n.]

88.

İntiharı engelleme. – Bir kişiden canını almamızı sağlayan bir hak vardır ama ondan ölümünü almamızı sağlayan hiçbir hak yoktur: Su katılmadık bir acımasızlıktır bu.

89.

Kibir. – Başka insanların iyi görüşleri, birincisi bizim için yararlı olmaları ve ikincisi o insanları mutlu etmek isteğimizden dolayı bizim için önemlidir (çocuklar ebeveynleri, öğrenciler öğretmenleri, hayırseverler ise genel olarak diğer insanları mutlu etmek ister). Diğer insanların iyi fikirleri ancak birinin çıkarından ve onun mutlu etme arzusundan bağımsız olarak onun için önemli

oldukları zaman kibirden bahsederiz. Bu durumda, kişi kendisini mutlu etmek istemektedir ama kendi türdeşi olan insanlar pahasına ki bu noktada ya insanları ayartarak kendisi hakkında yanlış bir fikre sahip olmalarını sağlar ya da (kıskançlık yaratarak) diğer herkes için acı verici olması gereken bir “iyi fikir” derecesi tutturmaya çalışır. Birey kendisinin kendi hakkındaki fikrini doğrulamak ve güçlendirmek için düzenli olarak başkalarının fikirlerini kullanmak ister; ama güçlü otorite alışkanlığı – insanlık kadar eski olan bir alışkanlık – aynı zamanda pek çok kişinin içlerinde var olan otorite inancını desteklemelerine ve böylece onu önce başkalarının ellerinden kabul etmelerine yol açar: başka kişilerin yargı gücüne kendi yargı gücüne güvendiklerinden daha fazla güvenirler. –Kendine ilgi duyma, kendini mutlu etme arzusu, kibirli kişide öyle yüksek bir seviyeye ulaşır ki başkalarını kandırarak kendisi hakkında yanlış, aşırı ölçüde yüksek bir övgüde bulunmalarını sağlar ama yine de o başka insanların otoritesine bel bağlar; böylece, kibirli kişi, yine kendisinin de inandığı bir hataya neden olur (yanılığa düşer). – Bu yüzden kibirli kişilerin yalnızca başkalarını değil ama kendilerini de mutlu etmek istediklerini ve bunda kendi çıkarlarını gözardı edecek kadar ileri gittiklerini kabul etmeliyiz çünkü kibirli kişiler sırf kendini tatmin etme zevkini yaşamak için, sık sık diğer insanları, kendilerine uygun olmayan şekilde, düşmanca, kıskanç bir şekilde ve bu yüzden zararlı bir şekilde yaklaşıyorlarmış gibi göstermek isterler.

90.

İnsan sevgisinin sınırı. – Başka birinin aptal, kötü bir herif olduğunu ilan eden herhangi biri, eğer söz konusu kişi öyle olmadığını gösterirse, öfkelenir.

91.

Moralité larmoyante.⁹¹ – Ahlaklılık ne büyük zevk verir! Asil, yüce eylemlerin masallarından bugüne kadar ne büyük mutluluk gözyaşları denizinin ortaya çıktığını bir düşünsenize. – Eğer tam sorumsuzluk inancı üstün gelseydi, hayatın bu büyüleyiciliği solardı.

⁹¹ Moralité larmoyante: Gözü yaşlı ahlaklılığı. [G. Handwerk n.]

92.

Adaletin kökeni. – Adaletin (dürüstlüğün) kökeni, Thukydides’in⁹² (Atinalı ve Melialı elçiler arasındaki korkunç diyaloglarda)⁹³ doğru bir şekilde anladığı gibi yaklaşık olarak eşit güce sahip olan insanlara dayanır; açıkça ayırt edilebilen bir üstünlüğün olmadığı ve çatışmanın her iki tarafa da etkisiz hasarlar verdiği bir yerde, uzlaşmaya gitme ve her iki tarafın taleplerini görüşme düşüncesi doğar; mübadele niteliği adaletin orijinal niteliğidir. Her bir taraf, diğerinden daha çok değer verdiği şeyi elde etmesi bakımından, diğer tarafı tatmin eder. Diğer kişiye istediği şeyi, bundan böyle ona ait olacak şekilde veririz ve bunun karşılığında istemiş olduğumuz şeyi alırız. Bu yüzden adalet yaklaşık olarak eşit bir güç konumu varsayımı doğrultusunda gerçekleştirilen bir karşılık verme ve mübadeledir; böylece, intikam kökeni itibarıyla adaletin alanına girer; intikam bir mübadeledir. Minnettarlık da öyle. -Adaletin izi doğal olarak sağgörülü kendini-koruma yaklaşımına dek uzanır, yani şöylesi bir düşüncenin egoizmine dek: “Niçin boşu boşuna kendime zarar vereyim ve buna rağmen amacıma ulaşamayayım?” – Adaletin kökeni bundan daha iyi açıklanamaz. İnsanlar, kendi entelektüel alışkanlıklarına uygun olarak, sözümona adil ya da hakkaniyetli eylemlerin özgün amacını unuttukları için ve özellikle de çocuklar binlerce yıl boyunca böylesi eylemlere hayran kalacak ve

onları taklit edecek şekilde yetiştirildikleri için, adil bir eylemin bencilce olmayan bir eylem olduğu görüntüsü adım adım ortaya çıkmıştır: Ne var ki söz konusu eyleme biçilen yüksek değer, o görüntüye dayanmaktadır ve daha da önemlisi, tüm değer vermeler gibi, hâlâ hep artmaya devam ediyor: çünkü insanlar yüksek değer biçtikleri şey için fedakârlıkta bulunarak çaba harcarlar, onu taklit edip yeniden üretirler ve böylece o her bireyin harcadığı çabanın ve gayretin değerini değer verilen şeye ekleyerek oylumsal olarak büyür. Unutkanlık olmasaydı dünya güç bela ahlaki görünürdü! Bir şair, Tanrının unutkanlığı insan şerefi tapınağının eşliğinde kapıcı olmaya gönderdiğini söyleyebilirdi.

[92](#) Thukydides: (İ. Ö. 465-395) Tarih biliminin kurucularından sayıldığı gibi, toplumbilim alanında da ilk düşünenlerden olmakla ünlüdür. (Ed. n.)

[93](#) Thukydides, 5. kitap, 87-111

93.

Güçsüz olanın hakkı üzerine. – Eğer biri belli koşullar altında, örneğin kuşatılmış bir şehrin yaptığı gibi, daha güçlü birine boyun eğerse, buna denk düşen koşul, onun kendisini ortadan kaldıracı olması, şehri yakabilmesi ve böylece daha güçlü düşmana büyük kayıp verdirmesidir. Böylelikle, burada hakların öngörülmesinde temel teşkil edecek bir tür eşdeğerlilik ortaya çıkar. Düşman, kişinin varlığını sürdürmesinden bir avantaj elde eder. – Böyle bir ölçü ile bakıldığında, köleler ile efendiler arasında bile haklar vardır yani, kölenin mevcudiyetinin onun efendisi için faydalı ve önemli olması ölçüsündeki haklar. Kişinin hakları aslında ancak bir kişinin diğerine değerli, gerekli, kaçınılmaz, fethedilmez ve benzeri biçimde görüldüğü yere kadar uzanır. Bu bağlamda, daha güçsüz kişinin bile hâlâ hakları vardır ama daha azdır. Şu meşhur deyimde olduğu gibi; unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet⁹⁴ (ya da daha kesin bir şekilde: quantum potentia valere creditur).⁹⁵

[94](#) Unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet: (Lat.) her kişi gücü oranında hakka sahiptir. (Çev. n.)

[95](#) Quantum potentia valere creditur: (Lat.) Onun sahip olduğuna inanılan güç gibi. (Çev. n.)

Bu sözceye Spinoza'nın *Tractatus Theologico-Politicus* adlı eserinin çeşitli yerlerinde rastlanmaktadır ve Schopenhauer tarafından *Parerga und Paralipomena* adlı eserinde alıntılanmıştır, çev. E.F.J. Payne (Oxford, Clarendon Press, 1874), 2. kısım 124, 242. R.H.M. Elwes kendi *Tractatus* basımında (Londra, 1895) söz konusu sözceyi “bir bireyin hakları, öyle koşullandırıldığı üzere, onun gücünün en uç sınırlarına kadar genişler” biçiminde çevirir (bölüm 16, 200). Spinoza'nın metninin bu bölümünden de açıkça anlaşıldığı gibi, “hak” ahlaki sorumluluğun doğasını ve sınırlarını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Böylece, “henüz akli bilmeyen ya da henüz erdem alışkanlığını kazanmamış olan biri, yalnızca kendi arzusunun yasalarına göre davranır ve tıpkı kendi yaşamını aklın yasalarına göre düzenleyen biri gibi hükümler hakkında sahiptir” (201). (G. Handwerk n.)

94.

Ahlakın bugüne kadarki üç aşaması. – Bir hayvanın bir insan haline gelişinin ilk işareti, onun eylemlerinin artık ansal değil tersine uzun erimli bir gönenç anlayışı ile ilişkilmesi yani, bir insanın faydalı ve amaçsal hale gelişidir: Bu noktada, aklın bağımsız kuralı ilk kez öne çıkar. İnsan onur ilkesine göre hareket ettiğinde ise, bundan daha üstün bir aşamaya ulaşmış olur ve insan onur aracılığıyla kendisini başkaları ile bir düzen içine sokar, kendisini ortak duyguların gerisine koyar ve bu durum onu yalnızca kişisel bağlamda anlaşılan bir yararlılık anlayışının onu yönettiği aşamanın hayli üzerine çıkarır: Saygı duyar ve kendisine saygı duyulmasını ister, yani: Yararlılığı kendisinin başkaları hakkında düşündüklerine, başkalarının da onun hakkında düşündüklerine bağlı bir şey olarak anlar. Nihayet, ahlakın bugüne kadarki en yüksek aşamasında, şeyler ve kişiler hakkında kendi standartlarına göre hareket eder, neyin onurlu olduğunu, neyin yararlı olduğunu kendisi ve başkaları için kendisi belirler; her zamankinden çok daha üstün bir gelişim kaydetmiş bir yararlı ve onurlu olan anlayışına uygun olarak, artık fikirlerinin yapıcısı olmuştur. Bilgi onun, kişisel yarar karşısında, en

yararlı olana, yani genel, uzun erimli yararlılığa ve ansal değer karşısında, genel, uzun erimli değerlerin saygın itirafına öncelik tanınmasını sağlar; kolektif bir birey olarak davranır ve yaşar.

95.

Olgun bireyin ahlakı. – Buraya kadar, kişisel olmamayı ahlaki eylemin gerçek ayırt edici işareti olarak değerlendirdik; ve başlangıçta, insanların kişisel olmayan tüm eylemleri övmelerinin ve ayrı bir yere koymalarının nedeninin genel yararlılık kaygısı olduğu kanıtlandı. Peki, en büyük genel yararlılığı sağlayan şeyin tam da kişisel kaygılara verilen en büyük önem olduğunu giderek daha açık biçimde kavradığımız böyle bir zamanda, bu görüşlerde köklü bir dönüşüm yaklaşıyor olamaz mı: böylece dar anlamdaki kişisel eylemler tam da (genel yararlılık olarak) mevcut ahlak anlayışına tekabül edemez mi? Kişinin kendisini bütünlüklü bir kişi haline getirmesi ve yaptığı her şeyde kendisinin en yüksek gönencinden gözünü ayırmaması – bu bizi, başkalarının hatırı için yapılmış o sempatik hareketlerden ve eylemlerden daha fazla ilerletir. Hiç kuşkusuz, hepimiz içimizdeki kişisel olan hakkında hâlâ çok küçük bir kaygı duymanın eksikliğini yaşıyoruz; bu kötü bir şekilde gelişti – bunu kendimize itiraf edelim: Bunun yerine, dikkatimizi zorla ondan çekip onu devlete, bilime, ihtiyacı olana bir kurban olarak sunduk, sanki o feda edilmesi gereken kötü bir şeymiş gibi. Şimdi bile kendi insan türdeşlerimiz için çalışmak istiyoruz ama ancak bu işte kendi şahsi çıkarımızı bulduğumuz sürece, ne daha fazla ne daha az. Bu tamamen kendi şahsi çıkarımızı nasıl anladığımız sorundur; olgunlaşmamış, gelişmemiş, işlenmemiş birey aynı zamanda bu çıkarı en kaba biçimiyle anlayacaktır.

96.

Örf ve adap. – Ahlaki olmak, etik olmak, uzun süre önce kurulmuş adap ya da geleneğe itaat etmek anlamına gelir. Bizim bunlara zorla mı yoksa isteyerek mi boyun eğdiğimiz önemli değildir; boyun eğmemiz yeterlidir. Adeta doğası itibariyle uzun bir mirasın ardından, yani kolayca ve isteyerek, geleneksel olanı yapan birini “iyi” olarak adlandırırız, yaptığı şey ne olursa olsun (örneğin, antik Yunanlılar arasında da olduğu gibi, eğer intikam almak iyi ahlaki davranış kapsamına giriyorsa, bu bir intikam alma olabilir). Böyle biri iyi olarak değerlendirilir, çünkü “bir şey için” iyidir; ancak hayırseverlik, sempati ve benzerlerinin hep “bir şey için iyi” olması, değişen gelenekler içinde yararlı olması düşünüldüğü için, şimdi özellikle hayırsever, yardımsever kişiden “iyi” olarak bahsediyoruz. Kötülük “ahlaki olmama” (ahlaksız olma), geleneğe aykırı davranma, ne kadar akla yatkın ya da aptalca olursa olsun, geleneğe karşı direnme anlamına gelir; ancak çeşitli zamanların tüm ahlaki kurallarında, kişinin komşusuna zarar vermesinin özellikle kötü olduğu düşünülmüştür, öyle ki şimdilerde “kötü” sözcüğü özellikle kasıtlı olarak komşuya verilen zararı aklımıza getirmektedir. İnsanların ahlaki olan ile ahlak dışı olanı, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etmek için kullandığı temel karşıtlık “egoistçe olan” ile “egoistçe olmayan” değil, tersine: Bir geleneğe ya da yasaya bağlanma ve ondan kopmadır. Geleneğin kökeninin ne olduğu burada önemli değildir; o her halükârda iyi ve kötü ile ya da her yerde hazır ve nazır olan herhangi bir kategorik zorunluluktan bağımsızdı ama her şeyden önce bir toplumu, bir halkı koruma amacına hizmet ediyordu; yanlış yorumlanan, rastlantısal bir olaydan doğan her batıl gelenek bizi, ahlaki olanın temeli olarak bir geleneği izlemeye zorlar; kendini o gelenekten koparmak tehlikelidir hatta toplum için birey için olduğundan daha zararlıdır (çünkü tanrılar, kendi ayrıcalıklarına yöneltilen her küfür ve saldırı için toplumu cezalandırırlar ve ancak bu ölçüde bireyi de cezalandırmış olurlar). Şimdi her gelenek, kökeni ne kadar uzakta kalıyor

ve ne kadar unutuluyorsa, o ölçüde sürekli olarak daha saygın hale geliyor; geleneğe gösterilen saygı kuşaktan kuşağa birikiyor, gelenek nihayet kutsal hale gelmekte, korku ve merak karışımı bir saygı uyandırmaktadır; ve böylece dindarlığın ahlakı her halükârda, egoistçe olmayan davranışları gerektiren ahlaktan çok daha eskidir.

97.

Gelenekteki haz. – Önemli bir haz kategorisinin ve böylece ahlakın önemli bir kaynağının kökeni alışkanlığa dayanır. Alışıldık şeyleri daha kolayca, daha iyi ve bu yüzden tercih ederek yaparız, onları yapmaktan haz alırız ve deneyimimiz sayesinde alışılmış olanın kendisini kanıtladığını ve bu yüzden yararlı olduğunu biliriz; birlikte yaşayabileceğimiz bir geleneğin, yeni ve henüz kanıtlanmamış deneylerin aksine, geliştirici, yararlı olduğu kanıtlanmıştır. Böylece gelenek keyif verici olan ile yararlı olanın birliğidir ve daha da önemlisi, hiçbir şekilde düşünmeyi gerektirmez. Bir kişi başkalarını zorlayacak güce sahip olur olmaz, kendi geleneklerini oluşturmak ve onları dayatmak üzere bu gücünü kullanır, çünkü gelenekleri onun için yaşamın kanıtlanmış bilgeliğidir. Aynı şekilde, bireylerden oluşan bir topluluk her bireyi aynı gelenekleri kabul etmeye zorlar. Yanlış bir tündengelim tam da burada yapılmaktadır: biri verili bir gelenek sayesinde tatmin olduğu ya da en azından bu gelenek aracılığıyla varlığını sürdürdüğü için, bu gelenek gereklidir, çünkü söz konusu kişi bu geleneği kendisini hoşnut hissedebilmenin biricik olasılığı olarak değerlendirir; yaşamdaki hoşnutluğun yalnızca ondan doğduğu anlaşılıyor. Alışılmış olanı varoluşun bir koşulu olarak gören bu anlayış ahlakın en küçük ayrıntısında bile karşımıza çıkmaktadır: Daha düşük bir gelişim aşamasında olan halklar ve kültürler arasında gerçek nedensellik hakkında çok az kavrayış olduğu için, onlar batıl bir korkuyla her şeyin aynı eski yolda ilerlediğini düşünürler; bir gelenek, zor, katı, sıkıntı verici olduğu yerlerde bile korunacaktır çünkü onun yararlılığı en önemli şey olarak görünür. Böylesi insanlar aynı gönenç düzeyinin aynı zamanda başka koşullar altında da var olabileceğini ve hatta daha yüksek bir gönenç düzeyine ulaşılabileceğini bilmezler. Ama hiç kuşkusuz, tüm geleneklerin, en katı olanların bile, zaman içinde daha zevk verici ve ılımlı hale geldiklerini ve en katı yaşam tarzının bile bir alışkanlık ve böylece bir haz haline gelebileceğini kavrarlar.

98.

Haz ve toplumsal içgüdü. – Diğer insanlarla olan ilişkilerimizden, kendimizden edindiğimiz haz duygularının ötesinde yeni bir *hazlar* kategorisi elde ederiz ve böylece haz verici duyguların alanını kayda değer ölçüde genişletmiş oluruz. Bununla ilgisi olan pek çok şey muhtemelen, birbirleriyle, özellikle de anneler yavrularıyla oynadıkları zaman açıkça haz alan hayvanlardan bize geçmiştir. Ardından, haz ile ilişkili olarak her dişiyi her erkek için ve her erkeği her dişi için ilginç hale getiren cinsel ilişkilere bakmak gerekiyor. Genel olarak, insan ilişkilerine dayalı haz duygusu insanları daha iyi hale getirir; paylaşılan sevinç, birlikte edinilen haz, çoğaltılır; bireye güven verir, onu daha iyi huylu hale getirir, güvensizliği, kıskançlığı dağıtır; çünkü birey kendisini mutlu hisseder ve başkalarının da aynı şekilde kendilerini mutlu hissettiklerini görür. Benzer haz ifadeleri, hayali bir sempati, bir tür aynı olma duygusu uyandırır: Ortak acılar, aynı fırtınalar, tehlikeler ve düşmanlar da aynı şeyi yapar. Öyleyse en eski ittifak bunun üzerine kurulmuştur: Ki bunun önemi, herkesin birlikte hareket ederek, yaklaşan hoşnutsuzluk tehdidine karşı, her bireyin yararı için savunmaya geçmesidir. Böylelikle hazdan toplumsal bir içgüdü doğmuş olur.

99.

Sözümona kötü eylemlerde masum olan. – Tüm “kötü” eylemler, kaynağını korunma (sakınma) dürtüsünden, daha kesin bir şekilde, bireyin haz elde etme ve acıyı önleme çabasından alır; böylece, onlar motive edilmiştir ama kötü değıllerdir. Filozofların beyninde olan dışında, “bilinen anlamda bir acı verme” yoktur, tıpkı “bilinen anlamda haz vermenin” (Schopenhauer’a göre acıma) mümkün olduğu kadar az olması gibi. Uygur toplum öncesi koşullarda, eğer kendimiz açsak ve ağaca yaklaşıyorsak, ister insan ister maymun olsun, ağacın meyvesini elde etmek için bize saldıran varlığı öldürürüz: tıpkı ıssız bir alanda dolaşırken yine bir hayvanı öldüreceğimiz gibi. – Şu anda bizi en çok çileden çıkaran kötü eylemler, onları bize dayatan kişinin özgür bir iradeye sahip olduğu, bu yüzden bize bu kötü şeyi yapmamanın onun seçme özgürlüğünün dahilinde olduğu türünden bir hatadan kaynaklanır. Özgür iradeye duyulan bu inanç nefreti, intikamcılığı, kini ve hayal gücünün tümüyle çökmesini provoke ederken, onu sorumlu olarak değerlendirmedığımız için bir hayvana çok daha az kızarız. Korunmak amacıyla değil de, misillemede bulunmak amacıyla birine zarar vermek – yanlış bir yargının sonucudur ve bu yüzden de masumcadır. Uygur toplumdaki önceki koşullarda, birey caydırmak amacıyla diğer varlıklara haşin ve acımasız şekilde davranabilir: Kendi caydırıcılık gücünü ortaya koyarak varlığını güvence altına almak için. Şiddet taraftarı ve güçlü insanlar bu şekilde davranırlar, tıpkı bir devletin daha güçsüz bireylere boyun eğdiren ilk kurucusu gibi. Onun bunu yapmaya hakkı vardır, şimdi devletin aldığı hak; veya daha ziyade: bunu engelleyebilecek hiçbir hak yoktur. Her türlü ahlakın temeli, ancak daha büyük bir birey ya da kollektif birey (örneğin devlet ya da toplum) bireylere boyun eğdirdiği, böylece onları içinde buldukları yalıtılmışlıktan çıkarıp bir ortaklık olarak örgütlediği zaman kurulabilir. Güç ahlaktan önce gelir, gerçekten de, bir süre için ahlakın kendisi güçtür, diğerlerinin zorlama olmaya, acıdan kaçınmak için sığındığı bir şeydir. Daha sonra gelenek haline, çok daha sonra özgür itaat haline ve nihayet neredeyse bir içgüdü haline gelir; ardından, uzun bir süre boyunca alışılmış ve doğal olmuş her şey gibi, haz ile ilintili hale gelir – şimdi ise erdem olarak adlandırılmaktadır.

100.

Utanç. – Bir ‘gizemin’ (mysterium) olduğu her yerde utanç vardır: ama bu, insan kültürünün antik dönemlerinde yaygın bir etkiye sahip olan dinsel bir kavramdır. Her yerde kutsal hakkın spesifik koşullar dışında, erişilmesini yasakladığı kapalı alanlar vardı: başlangıçta tümüyle uzamsaldı, öyle ki belli yerlere, oralara yaklaştıklarında ürperen ve korkan henüz dine kabul edilmemiş kişilerin ayak basmaması gerekiyordu. Bu duygu sık sık başka ortamlara da taşınıyordu, örneğin, daha olgun bir çağın ayrıcalığı ve adytum’u⁹⁶ olarak, gençlerin kendi yararı için onların görüş alanlarından çıkarılması gereken cinsel ilişkilere: korunması ve kutsanmaları için evlilik odalarına muhafız olarak gönderilen pek çok tanrının etkin olduğunun düşünöldüğü türden ilişkilere. (Bu yüzden bu oda Türkçe’de harem yani “kutsal yer” (Heiligthum) olarak adlandırılır ve bu yüzden genellikle camilerin ön avlusu için kullanılan aynı sözcük ile ifade edilir.) Böylece, krallık, gücün ve görkemin yayıldığı bir merkez olarak, kendi kulları için gizlilik ve utançla dolu bir sırdır: Bunun çeşitli yan etkileri, başka türlü utancı hissedecek biçimde karakterize olmayacak halklar arasında şimdi bile ayrımsanabilir. Aynı şekilde, tüm o içsel durumlar dünyası, yani ruh denilen şey, ruhun kutsal bir kökene dayandığı, kutsal olan ile ilişkili olmayı hakettiğine inanılan nice çağlardan sonra, filozof olmayan herkes için hâlâ bir sırdır: O bu yüzden bir adytum’dur ve utancı tahrik eder (uyandırır).

⁹⁶ Adytum: Bir tapınağın en iç kısmı; öğütlerin verildiği gizli türbe. (Ed. n.)

Yargılamama.⁹⁷ – Daha önceki dönemleri değerlendirirken, onlara haksızlık etmemeye özen göstermeliyiz. Kölelikteki adaletsizlik, kişilere ve halklara boyun eğdirişteki acımasızlık bizim standartlarımızla ölçülemez. Çünkü o zamanlar adalet içgüdü (Instinck der Gerechtigkeit) henüz yeterince gelişmemişti. Kim Doktor Servet'nin⁹⁸ yakılışı için Cenevreli Calvin'i⁹⁹ suçlamaya cüret edebilir? Bu onun inançlarından tutarlı şekilde doğan bir eylemdi ve Engizisyon da aynı ölçüde haklıydı; tüm olup biten hâkim fikirlerin yanlış olması ve o görüşler bize yabancılaştığı için bize acımasız görünen mantıki bir sonuç doğurmasından ibaretti. Üstelik neredeyse herkesi bekleyen sonsuz bir Cehennem azabının yanında tek kişinin yakılışının lafı mı olur! Yine de bu anlayış, çok daha yoğun olan iğrençliği Tanrı düşüncesine ciddi bir zarar vermeksizin, o sıralar tüm dünyaya hâkim olmuştu. Bizim aramızda bile, siyasi fraksiyonların taraftarlarına katı ve acımasızca davranılmaktadır, ancak bizler devletin gerekliliğine inanmayı öğrendiğimiz için, buradaki acımasızlığı, arkasındaki görüşleri reddettiğimiz zamanki acımasızlık kadar hissetmiyoruz. Çocuklar ve İtalyanlar arasında hayvanlara yönelik acımasızlık bir kavrayış eksikliğinden kaynaklanır: Kilise doktrinlerinin çıkarları doğrultusunda, hayvanlar insanların çok daha gerisine konulmuştur. – Tarihteki pek çok korkunç ve insanlık dışı olay, inanılması mümkün olmayan şeyler, aynı zamanda, emirleri verenler ile onları uygulayanların farklı bireyler oldukları değerlendirmesiyle hafifletilmektedir: Emri veren ne olduğunu görmez ve böylece onun hakkında güçlü bir izlenime sahip olmaz, emri uygulayan ise kendi üstüne itaat eder ve kendisini sorumlu hissetmez. Hayal kurma gücünden yoksun oldukları için, hükümdarların ve askeri liderlerin çoğu aslında öyle olmadıkları halde tesadüfen acımasız ve katı görünür. Egoizm kötü değildir, çünkü içimizdeki 'komşu'nun (Nächsten) takdimi/temsildir – bu sözcük Hıristiyan kökenlidir¹⁰⁰ ve gerçeğe tekabül etmez – oldukça zayıftır ve komşuza karşı kendimizi bitkilere ve taşlara karşı olduğu kadar özgür ve sorumsuz hissederiz. Başka bir varlığın acı çektiği öğrenilmelidir: Ama hiçbir zaman tümüyle öğrenilemez.

⁹⁷ Yargılama ki sen de yargılanmayasın. Matta 7:1

⁹⁸ Servet, Miguel de Vilonova: (1511-1553) Serveto adıyla da tanınan İspanyol hekim ve tanrıbilimci. Teslis hakkındaki geleneksel inanca karşı çıktığı *De Trinitatis Erroribus* (Teslis İnancının Yanlışlığı, 1531) ve teslis ile birlikte ilk günah ve kefarete öğretisini reddettiği *Christianismi Restitutio* (Hıristiyanlığın Onarılması; 1553) adlı yapıtlarında hem katoliklerin hem protestanların kabul edemeyecekleri görüşler öne sürdü. Fransa'daki engizisyonun kıl payı kurtularak Cenevre'ye iltica etti, orada tutuklanacak Calvin'in de belirleyici rol oynadığı bir yargılamadan sonra sapkın sayılarak ateşte yakıldı. Reform anlayışına aykırı olan bu hoşgörüsüzlük, Calvin'in manevi mirasçılarında üzüntü yarattı ve bunlar 1909'da Cenevre'de Miguel Servet'nin anısına bir anıt diktiler. (Ed. n.)

⁹⁹ Jean Calvin: Asıl adıyla Colvin (1509-1564). Fransız Reform Dönemi din adamı. (Ed. n.)

¹⁰⁰ Nietzsche olasılıkla, Luka 10:25-37'ye İyi Samiriyeliye gönderme yapıyor. [M. Faber n.]

“İnsanlar her zaman iyi olanı yapar.”¹⁰¹ – Doğa bizi yıldırımli bir fırtınaya tutup ıslattığında onu ahlaksız olmakla suçlamayız: Peki zarar veren bir insana niçin ahlaksız deriz? Çünkü birincisinde zorunluluk ikincisinde ise gönüllü olarak denetlenen özgür bir iradenin, varlığını farz ederiz. Ama bu ayırım bir hatadır. Öyleyse şu da hatadır: Bir zararın maksatlı olarak verilmiş olmasını tüm durumlarda bile ahlaksızlık olarak değerlendirmiyoruz; örneğin, sırf ötüşü bizi rahatsız ettiği için, kasıtlı olarak ve herhangi bir vicdani sıkıntı yaşamaksızın bir sivrisineği öldürürüz, kasıtlı olarak bir suçluyu cezalandırır, kendimizi ve toplumu korumak için ona zarar veririz. Birinci örnekte, kendisini

korumak ya da sadece kendisini sıkıntıya sokmamak için kasıtlı olarak zarar veren bireydir; ikincisinde ise, devlettir. Öz-savunma amacıyla kasıtlı olarak zarar vermemize her türlü ahlak izin vermektedir yani kendini-koruma söz konusu olduğunda! Ancak bu iki bakış açısı bir kişi tarafından başka bir kişiye karşı girişilen tüm kötü eylemleri açıklamak için yeterlidir: Kendimiz için biraz haz isteriz ya da kimi sıkıntıları engellemek isteriz; şu veya bu şekilde söz konusu olan hep kendini-korumadır. Sokrates ile Platon haklıdır: Kişi ne yaparsa yapsın, hep iyi olanı yapar, yani: aklının düzeyine, rasyonelliğinin hâkim ölçüsüne göre kendisine iyi (yararlı) görüneni.

[101](#) Platon, *Gorgias*, 468. [M. Faber n.]

103.

Kindeki zararsızlık. – Kinin amacı başkalarının bildiğimiz anlamda acı çekmesi değil, daha ziyade kendimizi tatmin etmedir, örneğin bir intikam duygusu ya da sınırlarımıza yönelik daha güçlü bir uyaran gibi. Tüm sataşma türleri gücümüzü başkasına karşı salıvermekten ve haz verici bir üstünlük duygusu ortaya çıkarmaktan ne kadar hoşlandığımızı zaten göstermektedir. Şimdi bundaki ahlak dışı öge başkalarının mutsuzluğundan zevk almamız olgusu mudur? Bir başkasının talihsizliğinden aldığımız zevk (Schadenfreude), Schopenhauer'ın söylediği gibi, [102](#) zalimce midir? Doğanın içinde iken, açıkçası gücümüzün farkına varabilmek için, dalları kırarak, taşları yerlerinden oynatarak, vahşi hayvanlarla savaşarak kendimize haz veririz. Başka bir kişinin bizden dolayı acı çektiğini bilmek öteki türlü kendimizi sorumlu hissetmediğimiz bir şey bağlamında bizi burada ahlaksız hale getirmeli midir? Ama eğer bunu bilmemişsek, aynı zamanda kendi üstünlüğümüzden de herhangi bir zevk almamışızdır; bu ancak, başkasının acısında, örneğin sataşmada, kendisini bilindir kılabilir insandaki her türlü haz ne iyi ne de kötüdür; öyleyse kendimizi mutlu etmek üzere başkalarını mutsuz etme hakkına sahip olmadığımız koşulu nereden doğmaktadır? Yalnızca yararlılığın bakış açısından, yani, sonuçlar hakkındaki bir kaygıdan, zira sonuçta ortaya çıkacak bir hoşnutsuzluk, eğer incinen taraf ya da onun temsilcisi olarak devlet misilleme ve intikam beklememize yol açtığında: Ancak böyle bir şey özgün olarak böylesi eylemlerin kınanması için bir neden sağlamış olabilir. Daha önce tanımlanan kin başkasının bildiğimiz anlamdaki acısını ne kadar az amaçlıyorsa sempati de başkasının hazzını o kadar az amaçlıyordur. Zira o kendi içinde en az iki (belki de çok daha fazla) kişisel haz ve böylece kendini-tatmin etme ögesi saklamaktadır: Birincisi, duygudan edinilen bir haz, trajik dramada karşılaştığımız türden bir acıma ve ikincisi, eğer bizi eyleme geçmeye zorlarsa, gücün kullanılmasından edinilen tatmin hazzı. Eğer acı çeken bir kişi, üstelik de, bize yakınsa, sempatik bir davranışta bulunarak kendi acımızı azaltırız. Birkaç filozof dışında, insanlar her zaman ahlaki duygular sıralamasında sempatiyi hayli alt bir sıraya koymuşlardır: Haklı olarak.

[102](#) “Ethik Üzerine”, *Parerga*, 2, kısım 114-214. [G. Handwerk n.]

104.

Öz-savunma. – Eğer öz-savunmayı genelde ahlaki olarak değerlendirirsek, aynı zamanda sözümona ahlak dışı bir egoizmin neredeyse tüm ifadelerini de kabul etmeliyiz: Biri kendini korumak, kişisel zararını önlemek için acıya sebebiyet verir, soygun ya da hırsızlık yapar; kurnazlık ve ikiyüzlülük kendini-korumanın uygun araçları olduğunda yalan söyleriz. Bizim varlığımız ya da güvenliğimiz (gönencimizin korunması) söz konusu olduğunda, kasıtlı olarak zarar verme ahlaki olarak kabul edilir; ceza verdiği zaman devletin kendisi de bu bakış açısıyla hareket eder. Kasıtlı olmaksızın zarar vermekte doğal olarak herhangi bir ahlaksızlık yoktur çünkü burada rastlantının hâkimiyeti söz

konusudur. Öyleyse, varoluşumuzun, gönencimizin korunmasının söz konusu olmadığı durumlarda verilen kasıtlı bir zarar biçimi var mıdır? Saf kinden dolayı herhangi bir zararın verildiği durumlar var mıdır örneğin acımasızlıkta olduğu gibi? Eğer bir eylemin ne kadar acıya yol açtığını bilmiyorsak, o zaman bu kinden kaynaklanan bir eylem değildir; bu yüzden bir çocuk bir hayvana karşı art niyetli ve kötü değildir: Çocuk hayvanı bir oyuncak gibi inceler ve ortadan kaldırır. Peki bir eylemin başkası için ne kadar acı verici olduğunu tam olarak bilmemiz mümkün müdür? Sinir sistemimizin yayılabildiği ölçüde kendimizi acıdan koruruz: Eğer sinir sistemimiz daha uzağa, örneğin türdeşimiz olan insanların içlerine dek, ulaşabilseydi, hiç kimseye acı vermeyecektik (kendimize acı verdiğimiz, yani, iyileşmek amacıyla bir tarafımızı kestiğimiz ve sağlık uğruna zahmete girip çaba harcadığımız durumlar dışında). Bir şeyin birine zarar verdiğini benzetme aracılığıyla anlarız ve kendi anımsamamız ile hayal gücümüzün gücü bizi hasta edebilir. Peki bir dışağrısı ile dışağrısına tanık olmanın yarattığı acı (sempati) arasında her zaman ne tür bir fark kalır? Bu yüzden: Sözüm ona art niyetle verilen her türlü zararda, oluşan acının derecesi her halükârda bizim için bilinmezdir; ama eyleme eşlik eden bir haz var olduğu sürece (kendi gücümüzün, kendi güçlü uyarımımızın duygusu), eylem bireyin gönencini korumak üzere gerçekleşir ve böylece öz-savunma ya da kaçınılmaz yalan söyleme ile benzer bir bakış açısının kapsamına girer. Haz olmadan hayat olmaz; haz elde etme mücadelesi hayatta kalma mücadelesidir. Bireyin bu savaşı, insanların onu iyi olarak adlandırdığı biçimde mi yoksa kötü olarak adlandırdığı biçimde mi vereceğine gelince, buna onun anlığının (Intellects) ölçüsü ve bileşimi karar verecektir.

105.

Ödüllendirici adalet. – Tam sorumsuzluk kuramını kavramış olan herhangi biri artık sözümona cezalandırıcı ve ödüllendirici adaleti adalet anlayışına dahil edemez: Bunun herkese hak ettiğini vermekten oluştuğunu varsaydığı için. Çünkü cezalandırılan biri cezayı hak etmez: O yalnızca insanları gelecekte belli eylemlerden caydırmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır; aynı şekilde, ödüllendirilen biri de bu ödülü hak etmez; davrandığından başka türlü davranamazdı. Bu yüzden, ödülün biricik anlamı daha sonraki eylemlere motivasyon sağlamak üzere onu ve başkalarını cesaretlendirmektir; bitiş çizgisine ulaşmış olana değil, hâlâ koşmaya devam edene tezahürat yapılır. Ne ceza ne de ödül herhangi birine onun hakkı olarak gelen bir şey değildir; bunlar, onun adil bir şekilde üzerinde hak talep etmeksizin, ona yararlılık nedeniyle verilmiştir. “Bilge insan, insanları iyi davrandı diye ödüllendirmez.” demeliyiz, tıpkı aynı kolaylıkla “biri kötü davrandı diye bilge insan onu cezalandırmaz, tersine insanlar kötü davranmasınlar diye onu cezalandırır” dediğimiz gibi. Eğer ceza ve ödül ortadan kalksaydı, bizi belli eylemlerden uzaklaştıran ve belli eylemlere yönlendiren en güçlü nedenler de ortadan kalkacaktı; insanların yararı onların sürdürülmesini gerektirmektedir; ve ceza ve ödül, suçlama ve övgü, kibirden kolayca etkilenerak işledikleri sürece, aynı yarar kibirin sürdürülmesini de gerektirir.

106.

Şelalede. – Bir şelaleye baktığımızda, dalgaların sonsuz kıvrımlarında, kovalamacalarında ve kırılmalarında irade özgürlüğünü ve seçme özgürlüğünü gördüğümüzü sanırız ama hepsi gereklidir, her hamle matematiksel olarak hesaplanabilir. İnsan eylemlerinde de bu böyledir; eğer her şeyi bilebilecek durumda olsaydık, elbette her tekil eylemi önceden hesaplayabilirdik, aynı şekilde bilgedeki her ileri adımı, her hatayı, her kötülük eylemini. Öznenin kendisi açıkçası özgür irade

yanılsamasına saplanıp kalmıştır; eğer dünyanın çarkı bir an için dursa ve bu duraksamadan faydalanabilecek her şeyi bilen ve hesaplayan bir kavrayış var olsaydı, her varlığın geleceğini olabilecek en uzak zamanlara dek açıklayabilirdi ve bu çarkın geçeceği her yolu tanımlayabilirdi. Öznenin kendisi hakkındaki yanılsaması, özgür irade iddiası, hâlâ-hesaplanması-gereken bu mekanizmanın bir parçasıdır.

107.

Sorumsuzluk ve masumiyet. – İnsanın kendi davranışı ve doğası karşısındaki tam sorumsuzluğu, bilgili insanın, eğer sorumlulukta ve görevde kendi insanlığı için soyluluğun ifadesini görmeye alışmışsa, yutmak zorunda olduğu en acı lokmadır. Onun tüm değerleri, ayrımları ve nefreti böylece değerden düşmekte ve tahrif olmaktadır: Kararlılığa ve kahramanlığa sunmuş olduğu en derin duygusu bir hatadan başka bir şey değildi; artık ne övmesine ne de suçlamasına izin vardır, çünkü doğayı ve zorunluluğu suçlamak ya da övmek saçmadır. Söz konusu kişi tıpkı öyle olmaktan başka bir şey elinden gelmeyen iyi bir sanat eserini sevdiği ama övmediği gibi, tıpkı onun önünde bir bitkinin önünde dururcasına durduğu gibi, insan eylemleri ve kendi eylemleri karşısında da aynı şekilde durmalıdır. Onların gücüne, güzelliğine ve bütünlüğüne hayran kalabilir ama orada bir erdem bulamaz: kimyasal süreç ve elementlerin çekişmesinde, iyileşmek için can atan hasta kişinin acısında da, nihayet en güçlü olana karar verinceye kadar – öyle deriz (ama gerçekte, en güçlü neden bizim adımıza karar verinceye kadar) çeşitli nedenlerden dolayı şu veya bu şekilde yaşadığımız ruhun o mücadeleleri ve sıkıntılarındaki kadar az erdem vardır. Ama tüm bu nedenler, onlara verilen isimler ne kadar yüce olursa olsun, kötü zehirlerin ikâmet ettiğini sandığımız aynı köklerden boy vermiştir; iyi ve kötü eylemler arasında tür bakımından herhangi bir fark yoktur, en fazla bir derece farkı vardır. İyi eylemler yüceltilmiş kötü eylemlerdir; kötü eylemler ise bayağı ve aptalca hale getirilen iyi eylemlerdir. Bireyin kişisel tatmine yönelik tek-amaçlı arzusu (onu kaybetme korkusuyla birlikte) her türlü koşulda kendisini tatmin eder, ne ki kişi yapabildiği her şekilde davranabilir, ki davranmalıdır da: İster kibir, intikam, haz, yarar, kötülük ya da kurnazlık edimlerinde olsun, isterse de kendini – feda etme, sempati ya da bilgi edimlerinde olsun. Onun yargıda bulunma kapasitesinin derecesi kişinin arzu tarafından nereye dek sürüklenmesine izin verdiğini belirler; iyi şeylerden oluşan bir rütbe düzeni her toplumda, her bireyde, kendi eylemlerini belirleyiş tarzına ve başkalarının eylemlerini yargılayış tarzına uygun olarak her zaman mevcuttur. Ama bu standart sürekli olarak değişmekte, pek çok eylem, sırf onları belirleyen akıl düzeyi çok düşük olduğu için kötü ve aptalca değerlendirilmektedir. Gerçekten de, belli bir anlamda tüm eylemler bugün bile hâlâ aptalcadır çünkü insan aklının şu anda erişilebilecek en yüksek düzeyi hiç kuşkusuz ki aşılmaya devam edecektir; o zaman ise, geçmişe bakıldığında, bizim tüm eylemlerimiz ve yargılarımız tıpkı geri ve vahşi kabilelerin eylemlerinin ve yargılarının şu anda bize görünmesi gibi sınırlı ve çökük görünecektir. – Tüm bunları fark etmek insana derin bir acı verebilir ama daha sonra insanı rahatlatan bir şey ortaya çıkar: böyle acılar doğum sancılarıdır. Kelebek kazasından çıkmak ister, onu çekiştirir, parçalara ayırır: sonra bilinmez bir aydınlık, bir özgürlük âlemi onu şaşırtır, gözlerini kör eder. O acıyı yaşayabilen böyle insanların –birkaç kişidir ancak!– ilk girişimi insanlığın kendisini ahlaki bir insanlık olmaktan çıkarıp bilge bir insanlığa dönüştürüp dönüştüremeyeceğini görmektir. Yeni bir gerçeğin güneşi o bireylerin ruhlarındaki en yüksek doruklara ilk ışınlarını yayar: Sis her zamankinden çok daha kalın bir perde oluşturur ve en parlak aydınlık ile en karanlık alacakaranlık yan yana uzayıp gider. Hepsi de zorunluluktandır – böyle der yeni bilgi: Ve bu bilginin kendisi

zorunluluktur. Hepsi masumiyettir: Ve bilgi bu masumiyetin bağrına giden yoldur. Eğer haz, egoizm ve kibir, ahlaki fenomenler ile onların en sevgili filizlerinin uç vermesi için, bilgideki gerçek ve adalet anlayışı için gerekli ise, eğer hata ve hayal gücünün yanılması insanlığın aşamalı olarak kendisini öz-aydınlanmanın ve öz-kurtuluşun bu düzeyine yükseltmesine yarayan araçlar ise – kim bu araçları küçümseyebilir? Bu yolların menzilerindeki amaçların farkına vardığında, kim üzgün olabilir? Ahlak alanındaki her şey olmaya gelmiştir, değişkendir, sabit değildir; her şey devinim halindedir, bu doğru: – Ama her şey aynı zamanda akmaktadır da: tek bir amaca doğru. Miras alınan yanlış bir şekilde değerlendirme, sevme, nefret etme alışkanlığı hâlâ içimizde geçerliliğini koruyabilir ama giderek artan bilginin etkisi altında giderek daha zayıf hale gelecektir: Yeni kavrama, sevmeme, nefret etmeme, göz yumma alışkanlığı içimizdeki aynı toprakta yavaş yavaş tohumlarını serpmektedir ve muhtemelen birkaç bin yıl içinde, insanlığa bilge, masum (masumiyetinden haberdar olan) bir insan ortaya çıkarma kudretini kazandıracak kadar güçlü olacaktır, tıpkı şu anda düzenli olarak – öyle bir insanın karşıtına değil, ona yönelik zorunlu, hazırlık aşaması olarak– bilge olmayan, adil olmayan ve suçlarının farkında olan insanları ortaya çıkardığı gibi.

1. KİTAP

1.

Sonradan gelen akılcılık. – Akıl, uzun yaşayan her şeye yavaş yavaş öylesine nüfuz eder ki başlangıcındaki akılsızlık olanaksız hale gelir. Neredeyse her kesin ve doğru oluşum tarihi, duygu üzerinde çelişkili ve kötü bir etki bırakmıyor mu? İyi tarihçi durmaksızın karşı çıkmıyor mu aslında?

2.

Bilgelerin önyargısı. – İnsanların tüm çağlarda neyin iyi, neyin kötü, neyin övgüyü, neyin eleştiriye hak ettiğini bildiklerine inanmaları konusunda, bilgiler doğru bir yargıya varmışlardır. Bizim şimdi herhangi başka bir döneme oranla çok daha iyi bildiğimiz ise bilgelerin bir önyargısıdır.

3.

Her şeyin bir zamanı vardır. – İnsan her şeye bir cinsiyet verdiğiğinde, oyun oynadığını değil, derin bir görüş sahibi olduğunu düşünüyordu: – Bu yanılığın boyutunun korkunçluğunu kendisine çok geç, belki de bugün bile tam anlamıyla itiraf etmedi. – Aynı şekilde insan var olan her şeyle ahlak arasında bir bağ kurdu ve dünyanın omuzlarına etik bir anlam yükledi. Günün birinde bu konu, bugün güneşin eril mi, dişil mi olduğu konusundaki inanıştan çok daha fazla önemli olmayacaktır.

4.

Alanların düşlenen uyumsuzluğuna karşı. – Birçok sahte mükemmelliği ortadan kaldırmalıyız çünkü onlar bizden çok, her şeyin hakkı olan adalete aykırıdır! Bunu gerçekleştirmek için dünyayı olduğundan daha uyumsuz görmemeyi istemek gerekiyor!

5.

Müteşekkir olun! – Şimdiye kadarki insanlığın büyük başarısı, artık vahşi hayvanlardan, barbarlardan, tanrılardan ve düşlerimizden korkmamıza gerek kalmamasıdır.

6.

Hokkabaz ve karşıtı. – Bilimdeki hayrete değer şey, hokkabazın sanatındaki hayrete değer şeyin tam tersidir. Çünkü o, gerçekte oldukça karmaşık bir nedenselliğin var olduğu yerde, bizim bunu basit bir nedensellik olarak algılamamızı sağlamaya çalışır. Buna karşın bilim bizi basit nedenselliğe olan inancımızdan vazgeçmeye zorlar ve bunu tam her şeyin kolayca kavranabilir görüldüğü yerde yapar ve biz bizzat kendi gözlerimizle bunu görmemize rağmen budalaca yok sayarız. “En basit” şeyler çok karmaşıktır, – buna ne kadar şaşılrsa azdır!

7.

Mekân duygusunun yeni baştan öğrenilmesi. – İnsan mutluluğuna gerçek şeyler mi yoksa düşsel şeyler mi daha çok katkıda bulunmuştur? En büyük mutluluk ile en derin mutsuzluk arasındaki alan boyutunun ancak soyut şeylerin yardımıyla oluşturulduğu kesin. Bu tür mekân duygusu, bu nedenle, bilimin etkisiyle sürekli küçültülüyor: Aynı dünyayı küçük, güneş sistemini bir nokta olarak algılamayı ondan öğrendiğimiz ve öğrenmeye devam ettiğimiz gibi.

8.

Dönüşüm. – Çaresizce acı çekenler, karmakarışık hayalciler, doğaüstü olaylara hayran olanlar – bunlar Raffaello'nun¹⁰⁴ insanları ayırdığı üç kategoridir. Biz artık dünyaya böyle bakmıyoruz – ve Raffaello da şimdi buna böyle bakmazdı: Çünkü o gözleriyle yeni bir dönüşümü görürdü.

¹⁰⁴ *Rafaello Santi* veya *Santio*: (1483-1520) İtalyan Rönesansı'nın en büyüklerinden biri. Ünlü tabloları arasında *Sistine Madonna*, *Kutsal Bakirenin Evlenmesi* ve *Atina Okulu* yer alır. [R. J. Hollingdale n.]

9.

Gelenek ahlakı kavramı. – İnsanlığın binlerce yıllık yaşam tarzı ile kıyaslandığında, şimdiki insanlar olan bizler, çok ahlaksız bir dönemde yaşıyoruz: Geleneğin gücü şaşılacak kadar azaldı ve ahlak duygusu da öylesine geliştirildi ve yüceltilti ki neredeyse buharlaştı ve yok oldu denebilir. Bu nedenle, geç doğan bizler için ahlak oluşumuyla ilgili temel görüşler oluşturmak zor, her şeye rağmen bunu başarsak bile, söyleyeceklerimiz dilimize yapışıyor ve ifade edilmek istemiyorlar: Çünkü kulağa kaba geliyorlar! Ya da ahlakı kötülüyor gibi oldukları için! Örneğin şu temel cümlede olduğu gibi: Ahlak geleneklere itaatten başka bir şey değildir (yani artık değildir!), geleneklerin ne türde olduklarının da bir önemi yoktur; ama gelenek alışlagelmiş davranış ve değerlendirme biçimidir. Geleneğin emretmediği konularda ahlak söz konusu değildir; yaşam gelenekle ne kadar az belirlenirse, ahlakın etki alanı o ölçüde daralır. Özgür insan ahlaksızdır, çünkü o her konuda geleneğe değil, kendisine bağlı kalmak ister: Başlangıçtan itibaren insanlığın tüm durumlarında “kötü”, neredeyse “bireysel”, “özgür”, “başına buyruk”, “alışılmamış”, “şaşırtıcı”, “değişik” anlamına gelir. Bu gibi durumların ölçütüyle değerlendirildiğinde: Bir davranış gelenek buyurduğu için değil başka nedenlerle sergilenir, (örneğin kişisel çıkarlar yüzünden), vaktiyle geleneği oluşturan bizzat bu nedenler olsa da, bu davranış ahlak dışı kabul edilir, bu davranışı sergileyen kişi tarafından da böyle algılanırdı: Çünkü davranışın temelini oluşturan geleneğe itaat değildi. Gelenek nedir? Bize yararlı olanı emrettiği için değil yalnızca emrettiği için itaat ettiğimiz üst düzeyde bir otoritedir. – Gelenek duygusu ve korku duygusu arasındaki fark nedir? Bu emredici yüksek bir akıldan, kavranamayan belirsiz bir güçten, kişisel bir şeyden daha fazla olandan korkmaktır, – bu korkuda batıl inanç vardır. – Başlangıçta, sağlıkla ilgili tüm eğitim ve bakım, evlilik, tedavi etme sanatı, tarım, savaş, konuşma ve susma, insanların birbirleriyle ve tanrılarla olan ilişkisi ahlak alanına giriyordu: Onlar, insanın kendisini bir birey olarak düşünmeden, kurallara uymasını istiyordu. Kısacası başlangıçta her şey gelenektir ve bunun üstüne çıkmak isteyen kişi yasa koyucu, büyücü ya da bir tür yarı tanrı olmak zorundaydı: Yani yeni gelenekler yaratabilmeliydi, – korkunç ve ölümcül derecede tehlikeli bir şey! – En ahlaklı olan kimdir? Öncelikle yasaya en çok uyan kişi: Yani Brahman¹⁰⁵ gibi, her yerde ve en küçük zaman diliminde onun bilinciyle davranıp, yasaya uyma konusunda sürekli yaratıcılık gösterebilen biri. Sonrasında ise en zor koşullarda bile yasanın gereğini yapan kişidir. En ahlaklı kişi, ahlak için en çok özveride bulunandır: Peki ama en büyük özveri hangisidir? Bu sorunun

yanıtlanması, birbirinden farklı birçok ahlak kavramını ortaya çıkarır ama en önemli fark, yasaya genellikle uyma ahlakını en zor koşullarda bile yasanın gereğini yapma ahlakından ayıran farktır. En zor koşullarda geleneğe uymayı, ahlaklılığın sembolü kabul eden ahlak motifi sizi yanıltmasın! İnsanın kendine hâkim olması, sağlayacağı faydalar nedeniyle değil, bireysel olan tüm aksi istek ve çıkarlara rağmen ahlakın ve geleneğin egemen görünmesi için istenir: Birey kendini feda etmelidir – gelenek ahlakı bunu gerektirir. – Buna karşın Sokrates’in izinden giden ve kendine hâkim olmayı, az şeyle yetinmeyi bireye, bireyin kendi yararı, mutluluğun kişisel anahtarı olarak empoze eden o ahlakçılar biristisna oluşturur– ve eğer bu bize farklı görünecek olursa, bunun nedeni onların etkisiyle yetiştirilmiş olmamızdan kaynaklanır: Onların tümü gelenek ahlakının tüm temsilcilerinin kınamalarına rağmen yeni bir yol izlerler – ahaksızlar olarak topluluktan koparlar ve tam anlamıyla kötüdürler. Aynı şekilde, dürüst ve erdemli bir Romalı “öncelikle kendi kurtuluşunu elde etmeye çalışan” her Hıristiyanı –kötü olarak– algıladı. Bir cemaatin ve dolayısıyla da gelenek ahlakının sözü konusu olduğu her yerde, geleneğe aykırı harekette bulunmanın cezasını verme görevinin, öncelikle cemaate düştüğü düşüncesi egemendir: İfadesi ve sınırları zor kavranan ve bu nedenle de batıl korkularla açıklanıp, ortaya konan o doğüstü cezalar. Topluluk, bireyi davranışı sonucu kişi ya da topluluğa verdiği zararı telafi etmeye zorlayabilir, sözde davranışının sonucu olarak onun yüzünden tanrısal bulutların ve fırtınaların cemaatin üzerinde toplandığını öne sürerek kişiden intikam da alabilir, – ama topluluk kişinin suçunu öncelikle kendi suçu olarak duyumsar ve onun cezasından kendisini sorumlu tutar – : “Eğer bu tür eylemler mümkün oluyorsa, gelenekler gevşedi diye, herkesin ruhunda haykırışlar başlar.” Her bireysel eylem, her bireysel düşünce tarzı dehşet uyandırır; özellikle ender rastlanan, seçkin, bozulmamış ruhların tarihin akışı içerisinde hep kötü ve tehlikeli olarak algılanmaları, hatta kendi kendilerini böyle duyumsamaları nedeniyle ne acılar çekmek zorunda kaldıklarını tahmin etmek olanaksızdır. Gelenek ahlakının egemenliğiyle her türlü özgünlük rahatsız olmaya başladı; bu nedenle bu ana kadar en iyilerin gökyüzü bile olması gerektiğinden daha fazla karartılmıştır.

105 Brahmanlar: (*Hint*) Hint rahipleri... Tanrı *Brahma*'nın bilgisini bilen ve öğreten kişiler olarak kendilerine *brahman* adını veren Hint rahipleri, karıları *brahmin*lerle birlikte ülkenin en üstün ve ayrıcalıklı sınıfını meydana getirmişlerdir. 1947 anayasasıyla kaldırılabilen bu sınıf, dini sınıfsal çıkarları için kullanmış ve geniş halk yığınlarının koyu bilgisizliğinden yararlanarak egemenliğine sürdürmüştür. Kaynak: Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, syf. 89. (Ed. n.)

10.

Ters etki içinde ahlak anlayışı ve nedensellik anlayışı. – Nedensellik anlayışı arttığı ölçüde, ahlak alanının kapsamı küçülür: Çünkü insan kaçınılmaz sonuçları kavrayıp, bunları tüm rastlantılardan ve bunlara bağlı olacıklardan (post hoc) seçip ayırarak düşünmeyi öğrendiği zaman, bugüne kadar geleneklerin temelini oluşturduğuna inanılan birçok düşsel nedenselliği yıkmış olur – gerçek dünya düşsel alandan daha küçüktür – ve her seferinde dünyadan bir parça endişe ve baskı yok olur, her seferinde geleneğin otoritesine duyulan saygıdan da bir parça yitirilir. Büyük ölçüde kaybeden ahlaktır. Buna karşın onu artırmak isteyen biri, sonuçların denetlenebilir olmasının önünü almayı bilmek zorundadır.

11.

Halk ahlakı ve kocakarı ilaçları. – Bir toplulukta egemen olan ahlak üzerinde herkes kesintisiz olarak çalışır. Birçok insan öne sürülen suç ve ceza, neden sonuç ilişkisi ile ilgili olarak örnek üzerine örnek verip, bunların haklı nedenlere dayalı olduğunu onaylayıp, inançlarını güçlendirir: Bazıları da

davranışlar ve sonuçları ile ilgili yeni gözlemler yaparak, bunlardan sonuçlar ve yasalar çıkarır: Çok azı ise zaman zaman harekete geçerek bu noktadaki inancı zayıflatır. – Ama bunların hepsi, eylemlerinin tam anlamıyla ham ve bilimsel olmayan özelliği nedeniyle birbirine benzer; ister örnekler, gözlemler, ya da itirazlar, isterse de bir yasanın kanıtlanması, güçlendirilmesi, ifadesi, çürütülmesi söz konusu olsun, – bunlar değersiz yollar ve yöntemlerdir, aynı kocakarı ilaçlarının malzemesi ve yapılış tarzları gibi. Kocakarı ilaçları ve halk ahlakı birbirinden ayrılmaz ve hâlâ yapılmakta olduğu gibi artık birbirinden bağımsız değerlendirilmelidir: Her ikisi de en tehlikeli sözde bilimlerdir.

12.

Katkı olarak sonuç. – Bir zamanlar bir eylemin başarısının bir sonuç olduğuna değil bunun bağımsız bir katkı olduğuna inanılırdı – yani tanrının bir katkısı olduğuna. Bundan daha büyük bir şaşkınlık düşünülebilir mi? İnsan eylem ve başarı için özel olarak çaba harcamak zorundaydı, hem de farklı yöntem ve uygulamalarla!

13.

İnsan neslinin yeniden eğitimine dair. – Siz hayırsever ve iyi niyetli insanlar ama yalnızca şu konuda, tüm dünyaya yayılmış olan ceza kavramının dünyadan uzaklaştırılmasında yardımcı olunuz! Ondan daha zararlı bir yabancı ot olamaz! Onun tohumları yalnızca davranış biçimlerimizin sonuçlarına atılmadı – neden ve sonucu, neden ve ceza olarak algılamak bile ne kadar korkunç ve mantığa aykırı! – Daha da fazlası yapıldı ve ceza kavramının bu denli rezil bir biçimde yorumlanmasıyla olup biten şeylerin arı rastlantısallığı masumiyetini yitirdi. Evet, çılgınlık, yaşamın bizzat kendisini ceza olarak duyumsamak gerektiği noktasına kadar götürüldü – durum, insan neslinin eğitimini, bugüne değin sanki gardiyan ve cellatların düş ürünü düşünceleri yönlendirmiş gibi!

14.

Ahlak tarihinde çılgınlığın anlamı. – Eğer, tüm insan topluluklarının “gelenek ahlakının” korkunç baskısı altında yaşamış olmasına rağmen, zaman hesabımızın öncesinde, binlerce yıl boyunca ve aynı şekilde günümüze dek bütünüyle bakılırsa (biz kendimiz istisnaların oluşturduğu küçük dünyada ve yani kötü bölgede yaşıyoruz): – Eğer, diyorum, yeni ve genel çizgiden sapan düşünceler, değerlendirmeler ve dürtüler tekrar tekrar ortaya çıkmış bile olsa, bu berbat bir korumacılık eşliğinde gerçekleşmiştir: Hemen hemen her yerde yeni düşüncelere yol açan, saygın bir geleneği ve boş inancı aforoz eden hep çılgınlık olmuştur. Bunun neden çılgınlık olması gerektiğini kavriyor musunuz? Ses ve tavırlarında, havada ve denizdeki doğaüstü güçlerin keyfiliği gibi korkunç ve ne yapacağı kestirilemeyen ve bu nedenle de benzer bir korku ve dikkati hak eden bir şey? Saralı birinin çarpınması ve ağzından çıkan köpük gibi görünür şekilde tamamen istem dışı olup, çılgın birini böylece sanki bir Tanrının maskesi ve borazanı olarak tanımlayan bir şey? Yeni düşüncenin sahibinin artık vicdan azabı değil, onun kendi kendisine derin ve yüce bir saygı beslemesini sağlayan, onu bu düşüncenin peygamberi olmaya, bu uğurda can vermeye iten bir şey? – Günümüzde bile hâlâ bize, dâhiye bir tuz tanesi yerine bir nebze çılgınlık otu katıldığı öğretilirken, tüm eski insanlar çılgınlığın olduğu her yerde, bir nebze deha ve bilgeliğin olduğu düşüncesine daha yakındı – insanların birbirlerine biraz “tanrısal” bir şey diye fısıldadıkları şey. Ya da daha doğrusu: Düşünceler yüksek sesle ifade edilirdi. “Çılgınlık sayesinde Yunanistan’a en büyük lütuflar yağmıştır,” demişti Platon tüm antik dönem insanlarıyla birlikte. Bir adım daha ilerleyelim: Kaçınılmaz bir biçimde herhangi bir

ahlakın esaretinden kurtulup, yeni yasalar koymak ihtiyacını duyan üstün insanların, eğer gerçekten çılgın değilseler, çıldırmak ya da çıldırması gibi görünmekten başka çareleri yoktu – ve bu sadece dini ve siyasi yönetmeliklerde değil, bütün alanlardaki yenilikçiler için söz konusuydu: – Hatta şiir vezninde yenilik yapmak isteyen biri bile çılgın olduğunu kanıtlamak zorundaydı. (Bunun sonucunda, daha hoşgörülü dönemlere kadar şairlerde bir tür çılgınlık geleneği söz konusu olmuştur: Örneğin Solon,¹⁰⁶ Atinalıları Salamis’in tekrar fethedilmesi için kıskırttığı da bu yola başvurmuştu.) – “Eğer insan deli değilse ve deli gibi görünmeye cesareti de yoksa, kendisini nasıl delirtebilir?” Eski uygarlığın neredeyse tüm önemli insanları bu müthiş düşünceyle ilgilenmişlerdir. Bu tür düşüncenin ve amacın masum hatta kutsal olduğu duygusunun yanında, bu konuyla ilgili gelişim ve perhiz yöntemlerini içeren gizli bir öğreti de gelişip yaygınlaşmıştır. Kızılderililerde büyücü, ortaçağ Hıristiyanlarında aziz, Grönlandlılarda angagok,¹⁰⁷ Brezilyalılarda paye olmanın yöntemleri özde aynıdır: Anlamsız bir oruç, aralıksız cinsel perhiz, çöle gitmek, bir dağa ya da sütuna çıkmak ya da “göl manzarası olan yaşlı bir söğütün üzerine oturmak” ve kesinlikle insanda coşku ve zihinsel kargaşa yaratacak hiçbir şeyi düşünmemek. Gelmiş geçmiş tüm zamanların belki de en üretken insanların acı çektiği, çok büyük ve çok fazla ruhsal sorunların yaşandığı ıssız ülkeye bir göz atmaya kimse cesaret edemez! Yalnızların ve şaşkınların iniltilerine kulak verecek olursak: “Ah tanrılar, beni çıldırtın artık! Çıldırtın ki sonunda kendime inanabileyim! Hezeyanlar ve sarsıntılar, ani aydınlıklar ve karanlıklar verin, daha önce hiçbir ölümlünün hissetmediği biçimde titreme nöbetleri geçirerek korkayım, büyük gürültüler ve dolaşan yaratıklarla ağlatın, inletin ve bir hayvan gibi yerlerde süründürün: Yeter ki ben kendi içimde bir inanç bulayım! Şüphe beni yiyip bitiriyor, ben yasayı öldürdüm, yasa beni bir cesedin canlı birini korkuttuğu gibi korkutuyor: Eğer ben, yasadan daha değerli değilsem, o zaman dünyanın en ahlaksız insanıyım. İçimdeki yeni ruhu siz yaratmadıysanız eğer, kim yarattı? Size ait olduğumu kanıtlayın bana ne olur; yalnızca çılgınlık bunu bana kanıtlayabilir.” Ve bu tutku çoğu kez amacına ulaştı: Hıristiyanlığın azizler ve çöl keşişleri açısından ne kadar zengin olduğunu ve bu sayede kendisini de kanıtladığını düşündüğü dönemde Kudüs’te başarısız olan azizler için büyük tımarhaneler vardı, bu yolda son tuz tanelerini bile feda eden o azizler için.

¹⁰⁶ Solon: Atinalı devlet adamı (Yaklaşık olarak İ. Ö. 640-558). Yunanistan’ın Yedi Bilge’sinden biri. Orta halli soylu bir ailenin çocuğuydu. Büyük ticaret işlerine girişti, bir süre İonia’da kaldı. Attike’ye dönünce (612) yurttaşlarını, Salamin’i (Salamis) Megaralılardan almağa teşvik etti, zaferle sonuçlanan bu seferde orduya Solon’un kumanda ettiği sanılır. Solon, dürüstlüğü ve yurtseverliğiyle tanındı; küçük burjuvalar (*mesoi*, orta sınıf), küçük esnaf, küçük mülk sahipleri kendisini tutuyordu. Zamanın ağır şartları altında ezilen bu insanlar, onun şiirlerinde açıkladığı programını beğenmişlerdi. Solon bu şiirlerinde, devlet işlerinde adaletin oynaması gereken rolü belirtiyor; zenginlerin küstahlığını, yoksulların yıkıcı isteklerini yeriordu. Eserinin nereye kadar vardığı bilinmez. Çünkü onun yaşadığı çağa ait, kendisinin olmayan birçok akıllıca tedbir, sonradan ona mal edilmiştir. 594-593 veya 592-591’de arkhon olan Solon, sürgünler ve siyasi mahkûmlar için af çıkarttı, aynı zamanda borçlu köylülerin yükünü hafifleten *sesakhtheia*’yı (borçların kalkması) kabul ettirdi. Gerçekten klanın (*genos*) gücünü azaltan tedbirlere başvurdu: Toprakları ele geçirenlere karşı tarlaların bölünmesi usulünü koydu; aile reisinin çocukları üstündeki hayat ve ölüm hakkını, kızını satma, oğlunu evinden kovma haklarını sınırladı, böylece babanın nüfuzunu azalttı, aylıklardan para cezası olarak ve köy kanunları çıkartarak (kurtların yok edilmesi, çeşmeler yapılması, ağaç dikme ve ev yapma kanunu, tartı ve ölçü reformu bu içte ve dışta bir devalüasyon gibi yararlar sağladı) iktisadı kalkınmayı destekledi. Siyasal alanda yürürlükteki töreleri tamamlayan birçok hüküm koydu, yüksek sınıfları siyasi güçleri ve ödevleriyle muhafaza etti fakat daha yüksek sınıfa geçmeyi kolaylaştırdı. Hâkimlerin tayininde, işi rastlantıya bırakan kura çekme usulünün etkilerini sınırlandırdı. Thesleri *ekklesia*’ya (zenginlerin topraklarında ücretle çalışan çiftçilerle şehirdeki işçiler) kabul etti, *bule* ve *heliata*’yı kurdu. Solon tarafından yapıldığı söylenen reformlar üstüne fazla bilgi yoktur. Çıkardığı çok sayıda kanun Atina’nın kaderini değiştirdi. (Ed. n.)

¹⁰⁷ Angagok (ilkel): Eskimo Şamanlarına verilen ad. (Ed. n.)

En eski avuntu yöntemleri. – Birinci aşama: İnsan başına gelen her kötü olay ve felaketten dolayı bir başkasının acı çekmesi gerektiğini düşünür – bu arada mevcut gücünü fark eder ve bu onu avutur. İkinci aşama: İnsan başına gelen her kötü olayı ve felaketi bir ceza olarak görür, bu cezanın çekilmesi, gerçek ya da hayali haksızlığın kara büyüünden kurtulmanın yolu demektir. Eğer felaketin beraberinde getirdiği avantajı görürse, o zaman bir başkasının bunun için acı çekmek zorunda olmadığına inanır – bu tür tatminden vazgeçer, çünkü artık bir başka tatmin söz konusudur.

16.

Uygarlığın ilk cümlesi. – İlkel insan topluluklarında amacı yalnızca gelenek olmak gibi görünen gelenek türleri vardır: Utanç verici ve aslında gereksiz olan (örneğin Kamçatkalılarda olduğu gibi, ayakkabılardaki karı kesinlikle bıçak kullanarak temizlememek, kömürü hiçbir zaman bıçak yardımıyla parçalamamak, demiri hiçbir zaman ateşe koymamak – bu kuralları çiğneyen birinin sonu ölümdür!) ama geleneğin sürekli yanı başında olduğunun, aralıksız uygulanması gerektiğinin hep akıllarda kalmasını sağlayan kurallar: Uygarlığın başladığı o büyük cümleyi doğrulamak için: Her gelenek, hiçbir geleneğin olmamasından daha iyidir.

17.

İyi ve kötü doğa. – İnsanlar önceleri kendilerini doğaya odakladılar: Her yerde kendilerini ve benzerlerini gördüler, yani kendi kötü ve keyfi huylarını sanki bunlar bulutlarda, fırtınalarda, yırtıcı hayvanlarda, ağaçlarda ve bitkilerde de gizliydi: O zaman “kötü doğayı” keşfettiler. Sonra yeniden doğadan koştukları bir dönem geldi. Rousseau’nun dönemi: İnsanlar birbirlerinden öylesine bıkmışlardı ki insanın acılarıyla ulaşamayacağı bir köşe istemeye başladılar: Ve “iyi doğa” bulundu.

18.

Gönüllü acı çekme ahlakı. – En katı ahlakın hüküm sürdüğü, sürekli tehlike ile karşı karşıya bulunan, o küçük topluluğun savaş durumundaki insanı için en büyük haz nedir? Güçlü, kinci, düşmanca, hain, güvensiz, en kötü şeyleri yapmaya hazır, yoksunluğun ve ahlakın katılaştırdığı ruhlar için yani? Acımasızlığın verdiği haz: Bu gibi durumlarda bu tür bir ruhun acımasızlık konusundaki yaratıcılığı ve doyumsuzluğunun bir erdem olarak kabul edilmesi gibi. Zalimin eylemleri ile topluluk rahatlar, sürekli korku ve tedbirin neden olduğu cesaretsizliği üzerinden atar. Acımasızlık insanlığın en eski debdebeli mutluluklarından. Bu nedenle, tanrılara acımasızlık örnekleri sergilenirse, onların da rahatlayıp neşelenecekleri düşünülür, – bunun sonucu, insanın gönüllü acı çekmesinin ve işkenceyi seçmesinin, anlamlı ve değerli olduğu düşüncesi dünyaya gizlice yayılır: Zamanla topluluk içindeki gelenek bu düşünceye uygun bir uygulama geliştirir: O andan itibaren aşırı mutluluklara karşı şüpheli, her zor ve acı veren duruma daha güvenle yaklaşılır; insan kendine şunu söyler: Tanrılar bize karşı mutluluğumuz nedeniyle katı, çektiğimiz acılar nedeniyle de daha yumuşak olabilirler – ama acımaları söz konusu değildir! Çünkü acılamak aşağılayıcıdır, güçlü ve korkunç bir ruha yakıştırılmaz; – ama merhametlidirler, çünkü bu sayede eğlenir ve keyiflenirler: Çünkü acımasız olan biri, güç duygusunun yarattığı heyecanın tadını çıkarır. Böylece topluluğun “en ahlaklı insan” kavramına, yoğun acı çekmenin, mahrumiyetin, zor yaşam tarzının, acımasızca nefsi köreltme işkencesinin erdemi dahil edilir – ve bu terbiye, defalarca tekrarlayacak olursak, kendi kendine hâkim olma ve bireysel mutluluk özleminin aracı olarak değil, – aksine topluluğa kötü tanrılar katında iyi bir ün sağlamanın ve sunakta uzlaşma adına dirençli bir kurban gibi onlara ulaşma çabalarının erdemi olarak ortaya konur. Geleneklerinin uyşuk ama verimli balçığında bir şeyleri kımıldatmak isteyen o halkların

ruhani liderleri, inanç bulmak adına çılgınlığın dışında bir de gönüllü işkenceyi gerekli gördüler – ve her zaman olduğu gibi çoğunlukla ve öncelikle kendilerine inanmak için! Özellikle onların ruhları ne kadar çok yeni arayışlara girip, bunun sonucu vicdan azabı ve korkularla acı çektiyse, kendi bedenlerine, kendi zevklerine ve kendi sağlıklarına o ölçüde acımasızca davrandılar, – sanki ihmal edilen ve karşı gelinen gelenekler ve yeni amaçlar yüzünden belki de öfkelenmiş olabilecek tanrılara yeni keyifler bağışlamış olmak için. Sakın ola, bizim şimdi bu tür bir duygu mantığından tümüyle kurtulduğumuz düşünülmesin! En yiğit insanlar bu konuda kendilerini sorgulayabilirler. Özgür düşünce alanında, birey tarafından şekillendirilmiş yaşamda atılan en küçük adım, her zaman için ruhsal ve bedensel işkenceler sonucu, savaşılarak elde edilmiştir: Sadece ileriye doğru adım atmak değil, hayır! insan normal olarak “dünya tarihinden”, insan varlığının komik denecek kadar kısa kesitinden söz ederken, tabii ki hiç üzerinde durulmayan o uzun arayışlarla geçen, temel oluşturan bin yıllar boyunca, her şeyden önce ilerleme, hareket ve değişim uğruna canını feda eden sayısız insana gerek olmuştur, aslına bakılırsa son yeniliklerin şamatasından başka bir şey içermeyen ve dünya tarihi denilen şeyin içinde bile gerçekte bataklığı kımıldatmak isteyen ve bu uğurda ölenlerin trajedilerinden daha önemli bir konu yoktur. Hiçbir şey şimdi gurur duymamızı sağlayan insan aklı ve özgürlük duygusu kadar pahalıya mal olmamıştır. Ama bu gurur, insanlığın karakterini saptayan, gerçek ve kesin tarih olarak “dünya tarihi”nden eskiye dayanan “ahlak geleneğinin” o muazzam dönemlerini bizim şimdi duyumsamamızı neredeyse olanaksızlaştırıyor: Acı çekmenin erdem, acımasızlığın erdem, aldatmanın erdem, intikamın erdem, aklın inkârının erdem, buna karşın mutluluğun tehlike, öğrenme arzusunun tehlike, barışın tehlike, acımanın tehlike, merhamet görmenin küfür, çalışmanın küfür, çılgınlığın tanrısallık, değişimin ahlaksızlık ve yozlaşma belirtisi olarak kabul edildiği dönemler! – Siz şimdi bütün bunların değiştiğini, bu nedenle insanoğlunun da karakterini değiştirdiğini mi sanıyorsunuz? Ah, siz insan sarrafları, kendinizi daha iyi tanıyın!

19.

Ahlaklılık ve aptallaştırma. – Gelenek, ilk insanların sözde yararlı ve zararlı olana ilişkin deneyimlerini yansıtır, – ama gelenek duygusu (ahlaklılık) bu tür deneyimlerle değil, geleneğin geçmişi, kutsallığı ve tartışılmazlığı ile ilişkilendirilir. Ve bu yüzden bu duygu, insanın yeni deneyimler edinmesine ve gelenekleri düzeltmesine engel olur: Bu şu demektir, ahlak, yeni ve daha iyi geleneklerin ortaya çıkmasına karşı koyar: aptallaştırır.

20.

Özgür davranan ve özgür düşünen. – Özgür davrananlar özgür düşünenlere oranla daha dezavantajlıdır çünkü insanlar düşüncelerinin sonuçlarından çok davranışlarının sonuçlarından açıkça acı çekerler. Ama bunların da onlar gibi tatmin arayışında olduklarını, yalnızca yasak şeyler üzerine düşünmenin ve bunları ifade etmenin özgür düşünenlere bir tatmin sağladığını düşünecek olursak, itici güçlere bakıldığında, birbirinden farklı olmadıkları görülür: Ama sonuçlara bakıldığında, eğilim, özgür düşüncelere karşı olacaktır, yeter ki gelişigüzel, ayrıntıya girmeyen bir bakışla, yani tüm dünyanın yapacağı bir değerlendirme ile yargılanmasın. Eylemleri ile bir geleneğin büyüsunü bozan – genelde bu insanlara suçlu denir – insanlara yapılan karalamaların bir çoğunun geri alınması gerekir. Var olan bir gelenek kuralını çiğneyen herkes, bugüne kadar önce kötü insan olarak kabul edilmiştir: ama daha önce yaşandığı gibi, eğer bu kural sonradan yeniden düzeltilmeyip, yeterli bulunmuşsa, bu unvan zamanla değişmiştir; – tarih genelde yalnızca sonradan aklanan kötü insanlardan söz eder!

21.

“Kuralın yerine getirilmesi.” – Bir ahlak kuralına göre davranmanın, vaat edilen ve beklenenden farklı bir biçimde sonuçlanması ve ahlaklı davranan insana, söz verilen mutluluğu değil de, beklenenin aksine felaket ve acı getirmesi durumunda, geriye vicdanlı ve korkak insanın sığındığı “uygulamada bir şey unutuldu” bahanesi kalır. En kötü durumda derin acılar çeken ve ezilen bir insanlık şu karara varacaktır: “Kuralın yerine getirilmesi olanaksız; biz tamamıyla zayıf ve günahkârız ve özümüzde ahlaklı olma yetisine sahip değiliz, bu nedenle de mutlu ve başarılı olmayı hak etmiyoruz. Ahlak kuralları ve vaatler bizden daha iyi varlıklar için ortaya koyulmuştur.”

22.

Davranışlar ve inanç. – Protestan öğretmenler hâlâ şu temel yanılığın yayılması için çabalamaktadır:¹⁰⁸ Asıl önemli olanın inanç olduğu ve kaçınılmaz olarak davranışların inançtan kaynaklanması gerektiği. Bu kesinlikle doğru değildir ama kulağa öyle hoş gelir ki Luther’in etrafındaki grubun dışında başkalarını da (Sokrates’in ve Platon’un etrafındaki insanları) yanıltmıştır: Tüm dönemlerin deneyimleri bunun tersini kanıtlıyor olsa da. En güvenilir bilgi ya da inanç, insana davranma gücü ve becerisi kazandıramaz; bir şeyin düşünceden eyleme dönüşebilmesi için, daha önceden geliştirilmiş olması gereken, o hassas çok aşamalı mekanizmanın uygulamasının yerini alamaz. Her şeyden önce ve en başta davranış! Yani uygulama, uygulama, uygulama! Bunun için gerekli olan “inanç” zaten devreye girecektir – bundan emin olabilirsiniz!

¹⁰⁸ *Protestan inanç öğretisi:* Protestanlığın tüm değer ölçülerinin özelliklerinden birine işaret ediyor: Tanrı önünde geçerli neden yalnızca inançla gelir. Protestanlar kurtuluşun bir hediye olduğunu savunurlar ve Tanrı, yaradılışın “akladığı” için, hiç kimse onu “kazanamaz.” Bu yüzden tanrı arınmayı basitçe ihsan eder. [R. J. Hollingdale n.]

23.

En gelişmiş olduğumuz konu. – Binlerce yıl boyunca nesnelere de (doğa, aletler, her türlü mal, mülk) aynı şekilde canları ve ruhları olduğu düşünülüşünden, kaba kuvvet ile zarar verme ve insani amaçlardan uzaklaşma yoluyla insanların acizlik duygusu, olması gerekenden çok daha büyük olmuş ve çok daha sık yaşanmıştır: İnsan ve hayvanlar gibi nesnelere de güvence altına alınması gerekiyordu, şiddet, baskı, yağcılık, anlaşmalar, kurban yoluyla, – ve çoğu batıl inanç kaynaklı göreneklerin kökeninde bu vardır, yani insanların bugüne dek yaptıkları tüm işlerin önemli, belki de en belirleyici ama buna rağmen boş ve faydasız olan kısmının! Ama acizlik duygusu ve korku çok güçlü hissedildiğinden ve uzun zaman neredeyse kesintisiz etkili olduğundan, iktidar duygusu öylesine ince ayarlandı ki insan bu konuda en hassas kuyumcu terazisi ile boy ölçüşebilecek duruma geldi. Bu onun en güçlü tutkusu haline geldi; bu duyguyu yaşamak için geliştirilen yöntemler neredeyse kültür tarihini oluşturur.

24.

Bir kuralın kanıtlanması. – Genelde bir kuralın iyiliği ya da kötülüğü, beklenen sonucun gerçekleşip gerçekleşmemesi, örneğin ekmek pişirmek gibi kuralların eksiksiz uygulanmasına bağlıdır. Ama ahlak kurallarında durum farklıdır: Çünkü bu konuda özellikle sonuçlar tüm boyutlarıyla kavranamaz ya da açıklanamaz ve belirsizdir. Sonuçlarına bakılarak kanıtlanmaları ya da çürütülmeleri aslında pek mümkün olmayan bu kurallar hiçbir bilimsel değeri olmayan varsayımlara dayanır: – Ama başlangıçta tüm bilimlerin gelişmemiş olduğu, bir şeyin kanıtlanmasına pek talebin olmadığı dönemlerde, – o dönemlerde bir ahlak kuralının iyiliği ya da kötülüğü, şimdi diğer kurallarda nasıl belirleniyorsa öyle

belirleniyordu: Başarıya dikkat çekerek. Eğer Rus ve Amerikan yerlileri arasında, hayvan kemiklerini ateşe atmamalısın ya da köpeklere vermemelisin kuralı geçerli ise, o zaman bu, şu şekilde kanıtlanır: “Yap, o zaman avda şansın olmayacaktır.” Ama insan her zaman bir biçimde “avda şanssız olabilir”; kuralın doğruluğunu bu yöntemle çürütmek pek kolay değildir; özellikle eğer ceza bir kişi için değil de, topluluk için geçerli ise, kuralın doğruluğunu kanıtlar görünen bir durumun yaşanması daha olasıdır.

25.

Gelenek ve güzellik. – Gelenek yararına şuna değinmeden geçilmesin: Geleneğe ta başından beri içtenlikle ve tüm kalbiyle boyun eğen herkesin hareket ve savunma organları – ruhsal ve fiziksel – körelir: Yani o giderek güzelleşir! Çünkü bu organların kullanımı ve buna bağlı düşünce tarzı, çirkinliği korur ve insanı çirkinleştirir. Bu yüzden yaşlı şebek, genç olandan daha çirkindir ve insana en çok genç dişi şebek benzer: Yani en güzel odur. – Buna göre kadın güzelliğinin kaynağı ile ilgili bir sonuç çıkarın bakalım!

26.

Hayvanlar ve ahlak. – Gelişmiş toplumda talep edilen uygulamalar: Maskaralıktan, alışılmamışlıktan, kibirden özenle kaçınmak, gerek tutkulu arzuları gerekse erdemleri geri planda tutmak, kendini vermek, topluluğa uymak, kendini önemsememek, – toplumsal ahlak değerleri olarak, bunların tümüne, ana hatlarıyla hayvanlar dünyasının derinliklerine kadar her yerde rastlanır, – ve özellikle bu derinlikte bütün bu sevimli önlemlerin arkasındaki asıl amacı görürüz: Takip edenlerden kurtulmak ve avını bulmada avantajlı olmak. Bu nedenle hayvanlar kendilerine hâkim olmayı ve kendilerini değiştirmeyi öğrenirler, örneğin bazılarının renklerini çevrenin rengine uydurması, (“kromatik fonksiyon” adı verilen yöntem sayesinde) ölü numarası yapması veya başka bir hayvanın, kumun, yaprağın, yosunun, süngerin şeklini ve rengini alması gibi (İngiliz araştırmacıların [mimicry¹⁰⁹](#) olarak tanımladıkları şey). Aynı şekilde birey de kendini “insan” kavramının bütünlüğüne ya da toplumun arkasına gizler ya da hükümdarlara, sınıflara, partilere, dönemin ya da çevrenin düşüncelerine uyarlar: Ve kendimizi mutlu, minnettar, güçlü ve âşık gibi gösterdiğimiz tüm uygar davranışların arkasında hayvanlarla olan benzerlik kolaylıkla görülecektir. Aslına bakılırsa güven duygusu olan hakikat duygusu da insan ve hayvanda aynıdır: İnsan yanılmak, kendi kendisinin kafasını karıştırmak istemez, kendi tutkularının telkinlerine şüpheyle yaklaşır, duygularını yenmeye çalışır ve kendisini pusuda bekler; bütün bunları hayvan da insan gibi algılar, ondaki kendine hâkim olma duygusu da gerçeklik duygusundan (akıllılıktan) kaynaklanır. O da aynı şekilde davranışlarının diğer hayvanlar üzerindeki etkilerini gözlemler, bu noktadan hareketle kendine bakmayı, kendini “nesnel olarak” algılamayı öğrenir, kendi çapında kendini tanır. Hayvan, düşmanlarının ve dostlarının davranışlarını değerlendirir, onların özelliklerini ezberler, o doğrultuda tavır alır: Belli türe ait olan bir hayvana karşı sonsuza dek savaşı bırakır ve aynı şekilde bazı hayvan türlerinin yaklaşımındaki barış ve uyumu sezer. Akıllılık, kendine hâkim olma, cesaret gibi doğruluğun başlangıcı da, – bizim kısaca Sokrates erdemleri olarak tanımladığımız her şey, hayvancadır: Besin aramayı ve düşmandan kaçmayı öğreten dürtülerin bir sonucu. En yüce insanın bile yalnızca beslenme tarzı ve düşmanları konusunda kendisini eğitip geliştirdiğini düşünecek olursak, o zaman tüm ahlaki olguların hayvanca olduğunu söylemekte sakınca olmayacaktır.

[109](#) *Mimicry*: Taklitçilik; benzeme, renk, biçim vb. bakımından düşmanlarına karşı korunacak biçimde doğal çevreye uyma. (Ed. n.)

27.

İnanüstü tutkulara inanmanın değeri. – Evlilik kurumu, aslında bir tutku olan aşkın, sürekli olabileceği, yani normalde ömür boyu süren kalıcı bir aşkın oluşturulabileceği inancını ısrarla korur.

Çoğu zaman yanlışlığı büyük ölçüde kanıtlanırsa ve bu nedenle bir *pia fraus*¹¹⁰ olsa da yüce bir inancın bu direnişi sayesinde aşka daha yüce bir asalet yüklenmiştir. Bir tutkunun, bu onun doğasına aykırı olsa bile, sürekliliğine ve sorumluluğuna inanan tüm kurumlar onu daha yüksek bir seviyeye taşımışlardır: Bu tür bir tutkuya yakalanan biri, artık eskisi gibi bu nedenle aşağılandığına ya da tehlikeyle karşı karşıya olduğuna değil aksine kendisinin ve kendi gibilerin gözünde yüceldiğine inanır. Bir anlık coşkulu teslimiyeti ebedi sadakate, şiddetli bir öfkeyi sonsuz intikama, umutsuzluğu sonsuz kedere, ani ve bir kere söylenmiş bir sözü sürekli yükümlülüğe dönüştüren kurum ve gelenekleri bir düşünün. Bu tür dönüşümler nedeniyle dünyaya her seferinde birçok yalan ve riya gelmiştir: Bu bedele rağmen, her seferinde de yeni bir insanüstü, insanı yücelten kavram.

¹¹⁰ *Pia fraus*: “soflu (soyulu) bir yalan”. En kutsal güdülerle uygulanan bir aldatmaca. [R. J. Hollingdale n.]

28.

Gerekçe olarak ruh hali. – Eylem yapma konusundaki sevinçli azmin nedeni nedir? – Bu soru insanları çok meşgul etmiştir. En eski ve hâlâ yaygın olan yanıt şudur: Neden tanrıdır; o bu yolla bize isteklerimizi onayladığını bildirir: Vaktiyle herhangi bir plan için kâhinlere başvurulduğunda, onlardan sevinçli azim duygularıyla eve dönmek istenirdi. Kafasının içinde birçok davranış olasılığı bulunan herkes, kuşkusunu şu şekilde giderirdi: “O duyguyu hissedersen, bunu yapacağım.” Yani insan en akıllıca olanı değil, ruhuna cesaret veren, onu umutlandıran düşünceyi tercih ederdi. İyimser ruh hali, gerekçe olarak terazinin kefesine koyulur ve akıldan daha ağır basardı: Bunun nedeni ruh halinin batıl inançla yorumlanmasıydı, başarı vaat eden ve ruh hali sayesinde kendi aklından en yüksek akılcılık olarak söz ettiren bir Tanrının etkisi. Eğer akıllı ve iktidar hırslı olan insanlar bundan faydalandıysa –ve faydalanıyorsa– o zaman böyle bir önyargının sonuçlarını, şimdi enine boyuna bir düşünün! “Havaya sokmak!” – bununla tüm nedenler değiştirilebilir, tüm karşı nedenler de yok edilebilir!

29.

Erdem ve günah oyunları. – Antik çağın erdemleri ile ünlenmiş insanları arasında anlaşıldığı kadarıyla kendi kendisine tiyatro oynayan çok sayıda insan vardı: Özellikle iflah olmaz oyuncular olan Yunanlılar, bunu bilinçsizce yapmış ve yapıları da doğru bulmuş olmalı. Bunun için herkes, kendi erdemiyle ya bir başkasının erdemini, ya da başka herkesin erdemini yarıştıırıyordu: İnsanın erdemini, özellikle kendine uygulama adına göstermek için kim bilir ne yöntemler denendi! Gösterilemeyen ya da kendisini göstermeyi bilmeyen erdem neye yarardı ki! – Bu erdem oyuncularına Hıristiyanlık engel oldu: Bunun yerine günahla gösteriş yapmayı, caka satmayı buldu, dünyaya sahte günahkârlığı getirdi (iyi Hıristiyanlar arasında günümüze kadar “görgü” olarak geçerliliğini korumuştur).

30.

Erdem diye sunulan törpülenmiş acımasızlık. – Buradaki sadece üstünlük dürtüsüne dayalı bir ahlaktır, – iyi bir şey olduğunu düşünmeyin! Bu aslında nasıl bir dürtüdür ve içyüzü nedir? Bakış açımızın başkasına acı vermesi, onda kıskançlık, acizlik ve çökme duygusu uyandırması istenir; onun

diline bizim balımızdan bir damla damlatıp, yapılan sözde iyilik sırasında onun zarar görmesine hınzırca sevinerek ve keskin bakışlarla gözlerine bakarak, ona alın yazısının acılığı tattırılmak istenir. Bu insanın onuru kırılmıştır ve o, bu onur kırıklığı için de mükemmeldir – uzun zamandan beri bu yolla işkence etmek istediği kişileri arayın! Onları bulacaksınız! Bu insan hayvanlara karşı merhametlidir ve bu nedenle ona hayranlık duyulur, – ama özellikle böyle davranarak öfkesini almak istediği bazı insanlar vardır: Orada büyük bir sanatçı duruyor. Alt edilen rakibin kiskançlığından duyduğu haz, onun gücünü yatıştırmamıştır, iyice büyüünceye kadar, – ve kim bilir büyüme uğruna başkalarına ne kadar çok acı anlar yaşatmıştır! Rahibenin bekâreti: Başka türlü yaşayan kadınların yüzüne nasıl da cezalandırıcı gözlerle bakar! Bu gözlerde ne kadar çok intikam isteği vardır! – Konu kısa, bununla ilgili çeşitlemeler sonsuz olabilir ama kolay kolay sıradanlığa düşülmez, – çünkü üstünlük ahlakının, sonuçta törpülenmiş acımasızlıktan zevk almak demek olması, hâlâ tümüyle çelişkili ve neredeyse acı veren bir yeniliktir. Sonuçta bunun buradaki anlamı şu: Her seferinde ilk kuşakta. Çünkü üstün herhangi bir eylem alışkanlığı kalıtım yoluyla geçse de bunun altında yatan düşünce kalıtımla geçmez (sadece duygulardır kalıtımla geçen, düşünceler değil): Ama eğitim vasıtasıyla tekrar arka plana itilmek koşuluyla, o zaman ikinci kuşakta acımasızlık zevki söz konusu olmaz: Aksine yalnızca alışkanlık zevki söz konusudur. Ama bu zevk “iyinin” ilk basamağıdır.

31.

Tin ile gurur duymak – Hayvandan türediği öğretisine karşı çıkan ve doğa ile insan arasında büyük bir uçuruma neden olan insanın gururu, – bu gururun nedeni tinin ne olduğuna dair önyargıdır: Ve bu önyargı oldukça yenidir. İnsanlığın uzun tarih öncesi dönemlerinde tin her yerde kesin bir şey olarak görülüyor ama ona, insanın bir ayrıcalığı olarak saygı göstermek kimsenin aklına gelmiyordu. Aksine tinsel olan (tüm diğer dürtülerin, kötülüklerin, eğilimlerin yanı sıra) ortak değer haline getirildiğinden ve bunun sonucu sıradanlaştırıldığından, hayvanlardan ya da ağaçlardan türemiş olmaktan utanılmıyor (asil soydan gelenler bu tür öykülerle onurlandırıldıklarına inanıyorlardı), tinin bizi doğaya bağladığına, ondan koparmadığına inanılıyordu. Alçak gönüllülük konusunda insan kendini bu şekilde eğitti, – ve aynı şekilde bir önyargının sonucu olarak da.

32.

Engel – Ahlak bakımından acı çekmek ve bu tür acı çekmenin temelde bir yanılgı olduğunu duymak, insanı öfkelenendirir. Başka tüm dünyalar yerine acı çekerek “hakikatin derin dünyasını” onaylıyor olmak, bu konudaki tek avantajdır ve insan acı çekmemek ve bu nedenle de üstünlük duygusundan mahrum olmak yerine acı çekmeyi ve acı çekerken de kendini gerçeklikten üstün hissetmeyi (şu “gerçekliğin derin dünyasına” yaklaşabilmenin bilinciyle) daha çok ister. Bu da ancak yeni ahlak anlayışıyla bağdaşmayan gurur ve onu tatmin etmenin alışılmış biçimiyle olasıdır. Bu engeli ortadan kaldırmak için hangi gücü kullanmak gerekecektir? Daha fazla gurur mu? Yeni bir gurur mu?

33.

Nedenlerin, sonuçların ve gerçekliğin küçümsenmesi – Bir topluluğun başına gelen beklenmedik kötü hava koşulları, kuraklık ya da salgın hastalıklar gibi kötü rastlantılar, topluluğun tüm üyelerinde geleneklere karşı gelindiği ya da başka yeni doğaüstü bir güç veya yazgıyı önlemek için yeni gelenekler bulmak gerektiği kuşkusunu uyandırır. Bu tür şüphe ve düşünce özellikle gerçek doğal nedenlerin araştırılıp çıkarılmasından kaçınır ve doğaüstü nedeni önkoşul sayar. Burada insan aklının kalıtımsal yanılgısının bir kaynağı vardır. Bunun yanında başka bir kaynağa, bir olayın gerçek, doğal

sonuçlarına doğaüstü sonuçlardan (Tanrının cezası ve lütfü olarak adlandırılan sonuçlardan) daha az önem verilmesidir. Örneğin belli zamanlarda belli banyoların yapılması öngörülmüştür: İnsan temizlenmek için değil, böyle buyurulduğu için yıkanır. İnsan, kirliliğin getireceği gerçek sonuçlardan kaçınmayı değil, yıkanmanın ihmal edilmesiyle tanrıların sözde bundan hoşlanmayacağını öğrenir. Batıl inançlardan doğan korkunun baskısıyla, bu kirlilikten arınmanın çok daha önemli olması gerektiği düşünülüp, ona ikinci ve üçüncü anlamlar yüklenir, insanın gerçeklik sevinci ve duygusu köreltilir ve sonuçta insan bunu bir sembol olabildiği ölçüde değerli bulur. Kendini gelenek ahlakına kaptıran insan önce nedenleri, ikinci olarak sonuçları, üçüncü olarak da gerçeği küçümser ve tüm yüce duygularını (hürmet, yücelik, gurur, minnettarlık, sevgi) kurmaca bir dünyayla ilişkilendirir: Sözde yüce dünya. Şimdi bile bunun sonuçlarını görmekteyiz: Bir insanın duygusunun yüceldiği yerde, bir biçimde o kurmaca dünya işin içindedir. Bu üzücü bir durum: Ama bütün yüce duygular öylesine mantıksızlık ve saçmalıkla iç içe geçmiştir ki bilimle ilgili insanların bu arada yüce duygulardan şüphe duyuyor olmaları gerekir. Kendilerinden ya da her zaman şüphe duymaları anlamında değil: Ama insanlığı bekleyen, giderek gelişecek olan tüm arınmaların içinde yüce duygulardan arınmak, en çok zaman alacak konulardan biri olacaktır.

34.

Ahlakla ilgili duygular ve ahlakla ilgili kavramlar – Ahlakla ilgili duyguların, yetişkinlerin belli olaylar karşısında gösterdikleri eğilim ve tepkilerin çocuklar tarafından algılanıp, doğuştan maymun olmaları nedeniyle çocukların bu eğilim ve tepkileri taklit etmeleriyle aktarıldıkları çok açıktır; öğrendikleri ve iyice alıştırmalarını yaptıkları bu duygularla dolu ileriki yaşamlarında, gecikmiş bir sorgulamada bulunur, söz konusu eğilim ve tepkileri görgü açısından yerinde oldukları gerekçesine dayandırılırlar. Ama bu “gerekçelerin” ne onlardaki duygunun temeli ne de derecesi ile bir ilgisi vardır: Sadece, insanın akıllı bir varlık olarak onaylaması ve karşı çıkması için gerekçeleri, daha doğrusu ileri sürülebilecek ve kabul edilebilecek gerekçelerinin olması gerektiği kuralı ile yetinilir. Bu bağlamda ahlakla ilgili duyguların geçmişi ile ahlakla ilgili kavramların geçmişi birbirinden tümüyle farklıdır. Bu konuda konuşmak gerekirse, ilki olaydan önce, ikincisi ise özellikle olaydan sonra güçlüdür.

35.

Duygular ve bunların yargılar açısından kökeni. – “Duygularına güven!” – Ama duygular ilk ve son değildir, duyguların altında bize duygular biçiminde (eğilimler, tepkiler) kalıtım yoluyla geçmiş olan yargılar ve değerler vardır. Duygudan kaynaklanan esin, bir yargının torunudur; – ve genellikle yanlış bir yargının! – Yani kesinlikle seninkinin değil! Duygularına güven, – bu, insanın büyükbabasına ve büyükannesine ve onların büyükanne ve babalarına içimizdeki tanrılardan –aklımız ve deneyimimiz– daha çok itaat etmesi anlamına gelir.

36.

Art niyetli dindarlık budalalığı. – Nasıl! En eski kültürlerin yaratıcıları, aletlerin, mezuraların, arabaların, gemilerin ve evlerin ilk üreticileri, gökyüzündeki düzeni ve çarpım tablosu kurallarını ilk belirleyenler, – onlar bizim zamanımızın mucit ve gözlemcilerinden kıyaslanmayacak ölçüde farklı ve daha yüce miymişler? Keşifler âlemindeki tüm yolculuklarımız ve dünya etrafını yelkenli ile dolaşmalarımız, ilk atılan adımlarla eşdeğerde değil miymiş? Önyargı kulağa böyle geliyor. Yine de açık olan şey şu: Eskiden tüm keşiflerin ve gözlemcilerin en büyüğü ve bahsedilen eski yaratıcı

insanların en iyi esin kaynağı rastlantıydı, günümüzde yapılan en önemsiz buluş ise, tüm eski dönemlerden daha fazla zekâ, eğitim ve bilimsel hayal gücü ile ortaya çıkıyor.

37.

Faydadan çıkarılan yanlış sonuçlar. – Bir şeyin büyük faydası kanıtlanırsa da, bununla onun kaynağının açıklanması için bir adım atılmış sayılmaz: Bu, var olmanın gerekliliğinin hiçbir zaman yararlılık ile izah edilemeyeceği anlamına gelir. Ama bugüne dek özellikle bunun tam tersi görüş egemen olmuştur – en ciddi bilim alanlarında dahi. Astronomide bile gök cisimleri sistemindeki (sözde) fayda (gezegenlerde yaşayanlar ışıksız kalmasın diye, güneşle aralarındaki büyük mesafe sonucu azalan ışığın başka bir biçimde güçlendirilmesi), bu sistemin asıl amacı ve oluşum nedeni olarak gösterilmedi mi? Bu bağlamda Kolomb’un vardığı sonuçlar akla gelecektir: Dünya insanlar için yaratılmıştır ve eğer ülkeler varsa, buralarda yaşayanlar olmalıdır. “Güneşin hiçbir şeyi aydınlatmaması ve yıldızların ıssız denizler ve insansız ülkeler için gece nöbetleri tutması olası mı?”

38.

Ahlaki yargılarla değişikliğe uğratılan dürtüler. – Geleneğin bu dürtüye yüklediği cezanın etkisiyle aynı dürtü utanç verici bir duygu olan korkaklığa dönüşür ya da hoş bir duygu olan alçakgönüllülüğe, tabii eğer Hıristiyanlık geleneği gibi bir gelenek bunu benimseyip, iyi olarak nitelendirdiyse. Yani, vicdan rahatlığı ve rahatsızlığı buna bağlanır. Aslında her türlü dürtü gibi bu dürtünün de ne böyle bir özelliği, ne ahlaki bir karakteri ve tanımı, ne de bu dürtüye eşlik eden belli bir istek ya da isteksizlik duygusu vardır: Bu nedenle eski Yunanlılar kıskançlığı bizden farklı bir biçimde algılamışlardır; Hesiodos¹¹¹ bu duyguyu, iyi, yardımsever Eris’in¹¹² özellikleri arasında saymış ve tanrılara bir parça kıskanç olma hakkı tanımak da ayıp sayılmamıştır: İçinde yarışma ruhu bulunan bir durumda, bu anlaşılır bir şey; şu da var ki yarışma olumlu bir şey olarak saptanmış ve değerlendirilmiştir. Yunanlılar umudun değerlendirilmesi konusunda da bizden farklıydılar. Umut yanlış ve kötü olarak algılanırdı. Umudun en güçlü etkilerini Hesiodos bir öyküde dile getirmiş ve bu öylesine garipsenmiştir ki hiçbir çağdaş yorumcu onu anlamamıştır. Çünkü Hıristiyanlıkla birlikte, umudun bir erdem olduğuna inanmayı öğrenmiş çağdaş bilince, bu çok aykırı gelmiştir. Bizim umut ile yetindiğimiz noktada, gelecekle ilgili bilgi edinmenin tümüyle olanaksız olmayacağını düşünen ve sayısız durumda geleceği öğrenmenin dini bir görev haline getirildiği Yunanlılarda umut, kâhinler, falcılar sayesinde tabii ki değerinden biraz kaybetmek, kötü ve tehlikeli bir konuma düşmek zorunda kalmıştır. – Yahudiler öfkeyi bizden farklı algılayıp, kutsal saydılar. Bu nedenle kendini insanın ürkütücü haşmeti ile gösteren öfkeyi, kendi aralarında bir Avrupalı’nın hayal edemeyeceği yükseklikte gördüler. Öfkeli kutsal Yehovalarını, öfkeli kutsal peygamberlerine göre oluşturdular. Onlarla kıyaslandığında Avrupalılar arasındaki en büyük öfke saçanlar, adeta ikinci el yaratıklardır.

¹¹¹ Hesiodos: Yunan şairi. İ. Ö. VIII. yy. ortalarına doğru Askra’da (Boiotia) doğduğu sanılır. *Erga Kai Hemera* (İşler ve Günler) adlı eseriyle tanınır. (Ed. n.)

¹¹² Eris: Kavga tanrıçası Eris, İhanet, Karasevda ve İhtiyarlık gibi tanrılaşmış kavramlardan hemen sonra gelir doğum sırasında. (Ed. n.)

39.

“Arı tin”in önyargısı. – Arı tinsellik öğretisi, egemen olduğu her yerde aşırılıklarıyla sınırları yıprattı: Bedeni küçük görmeyi, ihmal etmeyi ya da ona eziyet etmeyi, tüm dürtüleri uğruna insanın kendisine eziyet etmesini ve kendisini küçük görmesini öğretti: Karamsar, gergin ve bastırılmış ruhlar yarattı, – üstelik bunlar kendilerini kötü hissettiren duygunun nedenini bildiklerine ve belki de bunu

giderebileceklerine inanan kişilerdi! Gerçekte beden durmaksızın aşağılanması karşısında acıları aracılığıyla itiraz üzerine itiraz ederken, “Neden bedenin içinde olmalı! beden hâlâ çok iyi gelişiyor!” sonucunu çıkardılar. Sonunda genel, kronikleşmiş aşırı sinirlilik, o erdemli ve saf kişilerin yazgısı oldu: Onlar hazzı sadece kendinden geçme ve delirmenin diğer ön belirtileri biçiminde tanıdılar ve onların sistemleri, kendinden geçmeyi, yaşamın en yüksek amacı ve tüm dünyevi şeyleri kınayan bir ölçüt olarak kabul ettiğinde zirveye ulaştı.

40.

Gelenekler üzerine gereksiz düşünceler. – Bir kez cereyan eden garip bir olaya dayanarak üstünkörü belirlenen çok sayıda ahlak yasası, kısa bir süre sonra anlaşılma hale gelmiştir; bunların amacı kesinkes saptanamadığı gibi bu yasalara aykırı davranıldığında cezanın ne olacağı da kesin değildi; dini ayinlerin sonuçları bile şüpheliydi, – ama bu konu üzerinde kafa yordukça, hiçbir sonuca varmadan düşünmek, konunun önemini artırdı ve sonunda bir geleneğin en saçma yönü bile en kutsal kutsallığa dönüştü. İnsanoğlunun binlerce yıldır harcadığı enerji hafife alınmasın, hele hele geleneklerle ilgili gereksiz düşüncelerin etkisi hiç! Böylelikle aklın kullanıldığı en muazzam alana ulaşmış olduk, – bu alanda sadece dinler tasarlanıp geliştirilmemiştir: Bu alan aynı zamanda her ne kadar korkunç olsa da bilimin değerli tarih öncesidir, şair, düşünür, hekim, yasa koyucu bu alanda yetişmiştir! Belirsiz bir biçimde bizden ayinler yapmamızı isteyen, anlaşılma şeyden duyulan korku, giderek zor anlaşılana duyulan cazibe haline geldi ve insan, bir şeyin iç yüzünü anlamayı bilmediği yerde yaratmayı öğrendi.

41.

Vita Contemplativa'nın değerlendirilmesine dair. – Biz vita contemplativa¹¹³ insanı olarak, huzur ve sükunet içinde olma durumunun farklı etkileri aracılığıyla vita activa insanlarına ne tür kötülük ve uğursuzlukların aktarıldığını, kısacası eğer yaptığımız iyiliklerle çok fazla gururlanıp övünürsek, vita activa'nın başımıza neler çıkaracağını unutmamalıyız. Birincisi: Gözlemciler arasında sayıca daha fazla olmaları nedeniyle, türünün en kötü örneğini sunan sözüm ona dindar kişiler, tüm çağlarda faal insanların yaşamını zorlaştırmaya, mümkün olduğunca onları yaşamlarından bezdirmeye çalışmışlardır: Gökyüzünü karartmak, güneşi söndürmek, sevinci şüpheli hale getirmek, umutları değersizleştirmek, çalışan eli felç etmek, – bunlar onların nasıl yapılacağını bildikleri işlerdi, tıpkı sıkıntılı dönemler ve duygular için avuntulara, sadakalara, yardım ellerine ve hayır dualarına sahip oldukları gibi. İkincisi: Dindarlardan sayıca az olmakla birlikte, yine de vita contemplativa insanının sık rastlanan türü olan sanatçılar, insan olarak genellikle çekilmez, kaprisli, kıskanç, kaba, geçimsizdirler: Bu etkileri, onların eserlerinin keyifli ve heyecan verici etkisinden ayrı tutmak gerekir. Üçüncüsü: Dini ve sanatsal güçleri bir arada barındıran bir tür olan filozofların bir üçüncü özelliği de diyalektiktir yani bir şeye karşı çıkmaktan duydukları haz, böylece dindarlar ve sanatçılar tarzında acılar yaratırlar, ayrıca diyalektiğe olan tutkuları yüzünden birçok insana sıradan gelirler ama bunların sayısı her zaman çok az olmuştur. Dördüncüsü: Düşünürler ve bilim emekçileri; onların amacı hiçbir zaman etkilemek olmamış, aksine sessiz sedasız kendi köstebek yuvalarını kazmışlardır; bu nedenle çok fazla rahatsızlık ve huzursuzluk yaratmamış ve çoğunlukla alay ve gülme konusu olup, istemeden de olsa vita activa insanlarına yaşamı kolaylaştırmışlardır. Sonunda bilim herkes için çok faydalı bir şey haline gelmiştir: Eğer şimdi bu fayda sağlasın diye birçok vita activa misyoneri, kendine bilime giden bir yol açıyorsa ve bunu büyük bir zahmetle, kafa yorup lanet okuyarak

yapıyorsa, böylesi bir eziyetin sorumlusu düşünürler ve bilim emekçileri sürüsü değildir; bu “kendi kendine yaratılan bir eziyettir”.

113 *Vita contemplativa, vita activa*: Bir Latin düalizmi, tam olarak, “tefekküre adanmış hayat” ve onun zıttı olan “aktif hayat” (örn. aktif politik hayat). [R. J. Hollingdale n.]

42.

Vita contemplativa'nın kaynağı. – İnsanlar ve dünya üzerine karamsar düşüncelerin egemen olduğu ilkel dönemlerde kişi, tüm gücüyle söz konusu kararlara göre davranmaya, yani av, baskın, saldırı, yaralama ve cinayetlerle, buna topluluk içinde kabul gören söz konusu eylemlerin daha zararsız benzerleri de dahil, düşünceyi eyleme dönüştürmeye çalışır. Ama gücü azaldığında, kendini yorgun ya da hasta ya da hüzünlü ya da aşırı doygun ve bunun sonucu olarak zaman zaman istek ve arzudan yoksun hissederse, o zaman nispeten daha iyi, yani daha az zararlı bir insan olur ve kötümser düşünceleri artık yalnızca sözcükler ve düşüncelerle dışa vurur, örneğin arkadaşlarının ya da karısının ya da yaşamının ya da tanrılarının değeri ile ilgili düşünceler biçiminde; – yargıları kötü yargılar olacaktır. Bu durumda o bir düşünür ve bir şeylerin habercisi olur ya da batıl inancını geliştirmeye devam edip, yeni gelenekler tasarlar ya da düşmanlarıyla dalga geçer – : Ama ne tasarlarsa tasarlasın, “ruhunun” tüm ürünleri onun içinde bulunduğu durumu yansıtmak zorundadır, yani korku ve yorgunluktaki artış, eylem ve zevk almaya verdiği değer azalması gibi; bu ürünlerin içeriği bu şiirsel, düşünsel ve dinsel atmosfere uygun olmalıdır; burada kötü yargılar egemen olmalıdır. Eskiden tek tek kişilerin söz konusu durumda yaptığını, sürekli olarak yapanlara, yani kötü yargılarda bulunup melankolik ve hareketsiz yaşayanların tümüne daha sonra şair, düşünür, rahip ya da büyücü dendi. Yeterince eylemde bulunmadıkları için, bu tür insanlar rahatlıkla küçümsenip topluluktan atılabilirdi; ama bunun bir tehlikesi vardı, – onlar hurafelerin ve tanrısal güçlerin izinden yürümüştü, bilinmeyen güçlere sahip olduklarına hiç şüphe yoktu. Bu, düşüncelere dalmış insanların en eski örneğinin içinde yaşadığı bir değerlendirme biçimiydi, – aşağılandıkları oranda onlardan korkuluyordu! Huzur, yeryüzünde ilk kez böyle örtülü bir biçimde, böyle ikileme, kötü bir niyet ve ürkek bir beyinle ortaya çıktı, aynı zamanda zayıf ve korkunç, içte aşağılanarak görünüşte batıl inançlara dayalı saygıya boğularak! Her zaman olduğu gibi, burada da şöyle denmeli: pudenda origo!¹¹⁴

114 *Pudendo origo*: Yüz karası soy. [R. J. Hollingdale n.]

43.

Şimdi düşünürde ne kadar bir araya gelmeli.– Duyusal görmeye yabancılaşma, soyuta yükselme; – bu bir zamanlar gerçekten bir yükselme olarak duyumsanmıştı: Biz bunu artık tam anlamıyla hissedemeyiz. En önemsiz söz ve nesne imgeleriyle kendinden geçmek, bu tür görülemeyen, işitilemeyen, duyumsanamayan şeylerle oynamak, duyularla algılanabilen, dokunulabilen, baştan çıkarıcı ve kötü dünyaya karşı duyulan derin algılama nedeniyle daha saygın olan başka bir dünyadaki yaşam gibi algılandı. “Bu abstracte¹¹⁵ artık baştan çıkaramaz ama bize yol gösterebilir!” bunu derken yukarıya doğru yükseliyor gibi olunuyordu. Bu tür zihinsel oyunların içeriği değil bizzat soyutlamalar, bilim öncesi çağlarda “yücelik” kazanmışlardı. Bu nedenle Platon diyalektiğe hayranlık duymuş, diyalektiğin iyi ahlaklı insanla ilişkili olması gerektiğine içten inanmıştır. Sadece bilgiler, birer birer ve zamanla değil, bilgi araçları, insandaki idrakin önüne geçen durumlar ve eylemler de keşfedilmiştir. Ve her seferinde yeni keşfedilen eylem ya da yeni duyumsanan durum, anlamanın bir

aracı olarak değil, aksine tüm anlaşılmaya değer şeylerin içeriği amacı ve toplamıymış gibi algılandı. Düşünürün hayal gücüne, coşkuya, soyutlamaya, somutlaştırmaya, anımsatmaya, buluşa, sezgiye, tümevarıma, diyalektiğe,¹¹⁶ tündengelime, eleştiriye, malzeme toplamaya, nesnel düşünce tarzına, huzur ve sükunete ve birlikte görmeye ve bir o kadar da var olan her şeye karşı adil olmaya ve sevgi duymaya ihtiyacı vardır, – ama bütün bu araçlar, tek tek vita contemplativa geçmişinde bir kez amaçlar ve son amaçlar olarak kabul edilmiş ve son bir amacın gerçekleştirilmesi sırasında, insan ruhuna dahil olan mutluluğu, kendilerini icat eden kişilere vermişlerdir.

¹¹⁵ *Abstracte*: Soyutlamalar. [R. J. Hollingdale n.]

¹¹⁶ *Diyalektik*: Başlangıçta, tartışma sanatı idi. Aristoteles, bu tartışma sanatının kaynaklarını, Zenon'un hareket ve çokluk kavramlarına karşı ileri sürdüğü kanıtlarda bulur. Zenon'un diyalektiği, tamamen olumsuz özellik taşıyan bir diyalektik olarak görülmektedir. Bu diyalektiğin özelliği bir kavramı ele alıp içindeki çelişmeleri ortaya koymaktı. Sokrates ile Platon, diyalektiğin bu şekilde tamamen olumsuz bir düşünce olarak kullanılmasını aşmağa çalıştılar. Ama onların diyalektiğinde, olumsuz yan, tamamen ortadan kalkmadı. Sokrates'in istihzası ve Platon'un *Diyaloglar*'ında tezlerin karşı karşıya getirilmesi, diyalektiğin olumsuz yanını sürdürüyordu; buna karşılık, duyulur dünyadan akılla kavranılan dünyaya geçişte (diyalektik iniş), diyalektiğin taşıdığı olumlu yan kendini açıkça gösteriyordu. Platon, İdeaların kendisinde bir diyalektiğin bulunduğunu ve her İdea'nın, hem *kendisi* hem de kendisinden *başka bir şey* olduğunu ileri sürüyordu. *Diyalektik*, bu kelimeye verilen çeşitli anlamlara rağmen, olumsuz yan (yani, karşıtlıkların ve hatta çelişmelerin ortaya konulmasını sağlayan bir çaba olmak niteliğini) her zaman koruyacak ve bir olumluluğa yani karşıtlıkların ve çelişmelerin sentezine yönelecekti. Kaynak: *Meydan Larousse*, Meydan Yayınevi, İstanbul 1981, syf. 762. (Ed. n.)

44.

Köken ve anlam. – Neden hep aklıma bu fikir geliyor ve hep daha çok renkle parlıyor? – vaktiyle araştırmacıların, nesnelere kökenini araştırırken tüm davranış ve yorumlar adına, önemi ölçülemeyecek bir şey bulduklarını düşünmeleri, hatta insanın kurtuluşunun, nesnelere kökeninin incelenmesine bağlı olduğu: Buna karşın şimdi bizim kökeni araştırdığımız ölçüde ilgimizin azalması ve nesnelere yüklediğimiz tüm değerler ve “ilgi duymaların”, bilgimizle ne kadar geriye gidip nesnelere bizzat yaklaşırsak, anlamlarını o kadar çok yitirmeye başlaması. Bir kökeni ne kadar çok incelersek, köken o denli önemsiz görünür: En yakınımızdaki, çevremizdeki ve içimizdeki şeyler, eski insanlığın hayal edemeyeceği renkler, güzellikler, bilmeceler ve zenginlikler göstermeye başlamasına karşın, kökenin incelenmesiyle birlikte kökenin anlamsızlığı artar. Vaktiyle düşünürler, tutsak edilmiş hayvanlar gibi hiddetli davranır, kafeslerinin parmaklıklarını parçalamak için, sürekli onları inceler, onlara doğru sıçrayıp dururlardı: Ve bir delikten dışarıyla, öte dünya ve gelecekle ilgili bir şey gördüğünü zanneden kimse, görünüşte mutlu olurdu.

45.

Bilginin tragedyaya özgü sonu. – Yüceltme yöntemleri arasında tüm çağlarda insanları en fazla yükselten ve yücelten, insanları kurban etmek olmuştur. Ve belki de tek bir olağanüstü düşünceyle başka her türlü çaba alt edilip, en büyük zafere üstün gelen zafer elde edilebilir, – kendini kurban eden insanlık düşüncesiyle. Ama kendini kime kurban etmeliydi? Eğer bu düşüncenin yıldızı, bir gün ufukta belirecek olursa, geriye, uğrunda bu tür bir kurbanın uygun olacağı gerçeklik bilgisinin tek büyük amaç olarak kalmış olacağından insan emin olabilir, çünkü onun için hiçbir kurban büyük değildir. Bu arada, bir bütün olarak insanlığın bilgiyi geliştirmek için adım atmasının ne ölçüde mümkün olacağı sorunu hiç ortaya konmadı, nerede kaldı ki gözlerinde erken bilgeliğin pırlıltısı ile ölebilmek için, bilgi dürtüsü insanlığı kendi kendini kurban etme noktasına getirebilsin. Günün birinde diğer yıldızlarda yaşayanlar ile bilgi amaçlı yakın bir dostluk kurulursa ve birkaç bin yıl boyunca yıldızlar arası bilgi alışverişi söz konusu olursa belki. Belki o zaman bilgiye duyulan heyecan, gel-git

olayında deniz seviyesinin ulaştığı en yüksek noktaya ulaşabilir!

46.

Kuşkudan kuşkulanma. – “Hangi güzel yastık, iyi gelişmiş bir kafa için şüphe yaratır ki!” – Montaigne’in bu sözü Pascal’ı¹¹⁷ hep öfkelenmiştir, çünkü iyi bir yastığa ondan daha fazla ihtiyaç duyan kimse yoktu. Peki bunda yanlış olan neydi? –

¹¹⁷ Pascal: (1623-62) Fransız filozof ve bilim adamı. *Pensées*’i yazdı ve olasılık kuramı ve geometriye katkıda bulunmuştur. Yastığa duyulan ihtiyaçla ilgili referans muhtemelen, Pascal’ın, tanrı ve din, ölüm ve ölümsüzlük, öteki katkılarını gölgeleyen endişeleriyle ilgili iyi bilinen, sancılı meşguliyetinden kaynaklanmaktadır. [R. J. Hollingdale n.]

47.

Sözcükler bizi engelliyor! – Eskiler, sözcük ürettikleri her yerde, bir keşif de yaptıklarına inanırlardı. Oysa durum gerçekte ne kadar farklıydı! – Bir soruna değinmişler ve onu çözdüklerini sanarken, çözümsüzlük yaratmışlardı. – Şimdi her bilgi edinmede, insanın ayağı taşlaşmış ölü sözcüklere takılmak zorunda kalıyor ve bunu yaparken, sözcük engelini aşmaktan çok bacağını kıracağa benziyor.

48.

Bilim bütünüyle “kendini tanı” demektir. – İnsan, ancak tüm nesnelere konusunda bilgi sahibi olduktan sonra kendini tanımış olacaktır. Çünkü nesnelere insanın sadece sınırlarıdır.

49.

Yeni temel duygu: Kesin olan faniliğimiz – Bir zamanlar insanın tanrısal kökenine dikkat çekilip, insanın olağanüstü olduğu duygusuna ulaşılmaya çalışılırdı: Şimdi ise bu yasak bir yol oldu, çünkü bu yolun girişinde diğer vahşi hayvanlarla birlikte maymun duruyor ve anlaşılır bir biçimde şöyle der gibi dişlerini gösteriyor: Bu yöne devam etme! Bu nedenle şimdi tam karşı yönde gidilmeye çalışılıyor: İnsanlığın izlediği yol onun olağanüstülüğünü ve tanrıya yakınlığını kanıtlamaya yaramalı. Ah, bu da pek işe yaramıyor! Bu yolun bitiminde son insanın ve mezarcının yakıldıktan sonra küllerinin bulunduğu çömlek duruyor (üzerinde “nihil humani a me alienum puto” yazılı). İnsanlık kendini ne düzeyde geliştirirse geliştirmiş olsun – belki de sonunda başlangıçta olduğundan daha düşük bir seviyede olacaktır! – Karınca ve kulak bitinin “yeryüzü serüveninin” bitiminde tanrı katına ve ölümsüzlüğe yükselmediği gibi, onun için de daha yüksek bir düzene geçmek söz konusu değildir. Gelecek, geçmiş peşinden sürükler durur: Neden, devamlı sürüp giden bu oyun küçük bir yıldız ve yine küçük bir türe ayrıcalık tanısin. Defolup gitsin bu tür duygusallıklar!

50.

Sarhoşluğa inanç. – Aykırılık uğruna ve sınırlarını gereksiz yere yıpratmaları nedeniyle kendilerini genelde çok kötü ve ümitsiz hisseden yüce ve coşkulu anların insanları, o anları gerçek özleri, “kendileri” olarak kabul edip, sefalet ve ümitsizliği “kendi dışlarında” bir etki olarak düşünürler; bu nedenle de çevrelerine, dönemlerine, tüm dünyaya karşı yürekleri kin ve öç alma duygusu ile doludur. Sarhoşluk onlar için gerçek yaşam, esas ben anlamına gelir: Bunun dışında her şeyi, ister zihinsel, ister ahlaki, ister dini ya da sanatsal olsun, sarhoşluğun düşmanı ya da engelleyicisi olarak görürler. İnsanlık birçok kötülüğü bu coşkulu içkicilere borçludur: Çünkü onlar kendileri ve yakınlarından hoşnut olmayan, dönemi ve dünyayı aşağılama ve özellikle dünyadan bezme konusunda hiç durmadan nifak tohumları saçan kişilerdir. Belki de bir yığın suçlu bu ezici, yeri göğü bozan dolaylı korkunç

etkiyi, ele avuca sığmayanların, hayalperestlerin, yarı delilerin ve kendilerine hâkim olamayan ve olası zevklerin tadını ancak kendini kaybettiği zaman çıkararak dâhilerin küçük soylu topluluğu gibi en uzak yere gönderemeyebilir. Caninin çoğu zaman kusursuz özdenetim, özveri ve akıl örneği sergilemesine ve bu özelliklerden çekinenlerde bu özellikleri canlı tutmasına rağmen. Onun yüzünden yaşam üzerindeki gökyüzü, belki tehlikeli ve kasvetli olabilir ama hava sert ve keskin kalır. – Bu bağımlılar, ayrıca tüm güçleriyle yaşam içindeki yaşama inanmayı pekiştirmek yerine, sarhoşluğa inancı pekiştiriyorlar: korkunç bir inancı! Aynı vahşilerin şimdilerde “ateş suyu” ile hızla çökertilmesi ve mahvedilmesi gibi insanlık da, esas itibarıyla düşünsel ateş sularıyla, yavaş yavaş ve esaslı bir biçimde sarhoş eden ve bu tutkuyu canlı tutan duygularla bozuldu: Belki de bundan dolayı mahvolup gidecek.

51.

Bu halimizle! – “Önemli tek gözlülere karşı hoşgörülü olalım!” – demişti Stuart Mill: Onlara inanmanın, neredeyse tapınmanın alışkanlık halini aldığı bir noktada, sanki hoşgörü istemek gerekiymiş gibi! Ben şöyle diyorum: Önemli önemsiz tüm çift gözlülere karşı hoşgörülü olalım, – çünkü bu halimizle hoşgörüden daha fazlasını gösteremeyiz!

52.

Yeni ruh hekimleri nerede? – Yaşama acı dolu olma temel özelliğini, şimdi bu özelliğe inanılıyor, kazandıran teselli olmuştur; insanların en ciddi hastalığı, karşı mücadeleden doğmuştur ve görünürdeki ilaçlar zaman içerisinde yok edilmesi gereken şeylerin daha kötüsünü üretmişlerdir. O an için etkili olan, uyuşturan ve sarhoş eden ilaçlar, sözde teselliler, bilgisizlik yüzünden gerçek anlamda tedavi eden ilaçlar olarak kabul edildi, hatta bu ani rahatlamaların bedelinin, genellikle hastalığın yayılıp derinleşmesiyle ödendiği, sarhoşluğun sonradan ortaya çıkan etkilerinden, daha sonra sarhoşluktan yoksun olmaktan, en sonunda huzursuzluk, sinir bozukluğu ve sağlıksızlığın yarattığı genel bunaltıcı duygudan dolayı hastaların acı çekmek durumunda kaldıkları fark edilmedi! İnsan belli bir dereceye kadar hastalandıysa bir daha iyileşmiyordu, – bunu genel olarak onay gören ve tapınılan ruh hekimleri sağlıyordu. – Haklı olarak Schopenhauer için insanlığın acılarını nihayet yeniden ciddiye aldığı söylenir: Peki bu acıların panzehirini ciddiye alacak ve insanlığın bugüne dek ruh hastalıklarını tedavi ettirmeye alıştığı, olağanüstü isimler verilen utanç verici şarlatanlığı teşhir edecek kişi nerede?

53.

Vicdanlıların istismarı. – Büyük Perhiz vaazlarının¹¹⁸ ve cehennem korkusunun baskısı altında müthiş acılar çeken vicdansızlar değil, vicdanlılardı; hele hele bunlar bir de hayal gücü olan insanlarsa. Yani yaşam en çok neşeye ve hoş simgelere – sadece kendi kendilerine iyileşsinler ve sağlıklarına kavuşsunlar diye değil, aksine insanlık bundan mutluluk duyup, bu güzellikten kendi payına enerji alsın diye – ihtiyaç duyan kimseler için karartıldı. Ah, ne kadar çok gereksiz zulüm ve hayvan işkencesi, günahı keşfeden o dinler tarafından ortaya kondu! Ve tabii bunlar sayesinde en büyük iktidar zevkini yaşamak isteyen insanlar tarafından!

¹¹⁸ *Büyük Perhiz Vaazları*: İncil takviminde inançlının, günahlarının kefareti ödemesi gereken bir periyot olan Büyük Perhiz boyunca vaizin uyarıları. [R. J. Hollingdale n.]

54.

Hastalıkla ilgili düşünceler! – En azından şimdiye kadar olduğu gibi hasta, hastalığından çok, hastalığıyla ilgili düşüncelerinden acı çekmesin diye hastanın evhamını yatıştırmak, – bu da bir şeydir diye düşünüyorum! Ve bu pek önemsiz bir şey de değildir! Şimdi görevimizi anlıyor musunuz?

55.

“Yollar” – Sözde “daha kısa yollar” insanlığı hep tehlikeye sokmuştur; insanlık daha kısa bir yolun bulunduğu müjdesiyle hep kendi yolundan ayrılır – ve yolu kaybeder.

56.

Özgür ruh inancından dönen. – Kimin dindar, inancı güçlü insanlara karşı antipatisi vardır? Aksine onlara derin bir saygıyla bakıp, onların varlıklarından mutlu olup, bu mükemmel insanların bizimle aynı duyguları paylaşmadığına üzülmez miyiz? Peki vaktiyle ruhun tüm özgürlüklerine sahip olup, sonunda “dindar” olana karşı bu nedensiz, derin ve ani antipati nereden kaynaklanıyor? Bunun üzerinde düşündüğümüzde sanki ruhumuzdan silmemiz gereken iğrenç bir şey görmüş gibi oluruz! Bu bağlamda biz de şüphe uyandıracak en saygın insana bile sırtımızı dönmez miyiz? Ve bunu ahlaki bir kınama yüzünden değil de, aksine ani bir iğrenme ve dehşet duygusuyla yaparız! Bu duygunun sertliği nereden kaynaklanır! Belki de herhangi biri, bize ima yoluyla aslında kendimizden tam olarak emin olmadığımızı anlatıyor olabilir mi? Yaşlılığın bizi güçsüz ve unutkan kıldığı önemli anlarda, içimizdeki küçümseme duygusundan kurtulmayalım diye, bizim eskiden etrafımızı en aşırı küçümsemenin olumsuzluklarıyla sardığımızı anlatıyor olabilir mi? Samimi olalım: Bu tahmin yanlış ve kim bu tahminde bulunuyorsa, o özgür ruhu neyin etkilediği ve belirlediği konusunda bir şey bilmiyor demektir: Düşüncelerini değiştirmeyi pek de aşağılayıcı bulmaz! Aksine düşüncelerini değiştirme becerisine saygı duyar, özellikle bunun ileri yaşlara kadar devam etmesi ender ve önemli bir ödüldür! Hırsı (korkaklığı değil) spernere se sperni ve spernere se ipsum’un¹¹⁹ yasak meyvelerine bile uzanır: Kendini beğenmiş ve rahat insan gibi korkacak olsa bile! Bütün bunların yanı sıra o, düşüncelerin masumiyeti öğretisini doğru bulduğu kadar davranışların masumiyeti öğretisini de doğru bulur: Özgür ruh inancını terk eden dönemin önünde, nasıl yargıç ve cellat olabilirdi? Tiksindirici bir hastalığa yakalanmış hastanın görünümü doktoru nasıl etkilerse, onu da daha çok etkileyen onun görünüşüdür: Süngeri anımsatan, yumuşamış, her tarafa yayılan, cerahat içindeki kişiye duyulan fiziksel tiksinti, bir an yardım etme düşüncesi ve isteğine galip gelir. Böylece iyi niyetimiz, özgür ruh inancını kaybetmiş kişide var olan korkunç hilekârlık düşüncesiyle yok olur: Karakterin iliklerine kadar işlemiş genel bir yozlaşma düşüncesiyle. –

¹¹⁹ *Spernere se sperni ve spernere se ipsum*: “Kendini küçük görmeyi küçük görmek” ve “kendini küçük görmek.” [R. J. Hollingdale n.]

57.

Başka korku, başka güvence. – Hıristiyanlık yaşama çok yeni ve sınırsız bir tehlike katmış ve bununla birlikte her konuda tamamen yeni güvenceler, zevkler, kurtuluşlar ve değerlendirmeler yaratmıştı. Bu tehlikeyi bizimimiz vicdan rahatlığıyla reddediyor: Ama yine de o, Hıristiyanlığa özgü güvencenin, zevkin, kurtuluşun, değerlendirmenin eski alışkanlıklarını kendiyile birlikte sürükleyip duruyor! En soylu sanatlarına ve felsefelerine bile dahil ediyor! Ne kadar sönük ve eskimiş, ne kadar yarım yamalak ve beceriksiz, ne kadar keyfi ve saplantılı ve hepsinden önemlisi: Şimdi ayrıca o korkunç tezat, Hıristiyanın ebedi kurtuluşu ile ilgili hep var olan korkusu da kaybolduğundan, bütün bunlar ne

kadar kuşkulu bir etki bırakacak!

58.

Hıristiyanlık ve duygular. – Hıristiyanlıkta felsefeye karşı herkesçe anlaşılır büyük bir protesto mevcuttur: Eski bilgelerin aklı, insanlara şiddetli heyecanlar önermişti, Hıristiyanlık bunları onlara geri vermek istiyor. Bu amaç doğrultusunda filozofların yorumladığı şekliyle – aklın duygular üzerindeki galibiyeti olarak – erdemdeki tüm ahlaki değerleri reddediyor, aklı tamamen yargılıyor ve duyguların güçlü ve görkemli bir biçimde dışa vurulmasını teşvik ediyor: Tanrı sevgisi olarak, tanrı korkusu olarak, tanrıya duyulan fanatik bir inanç olarak, Tanrıdan körü körüne umutlanma olarak.

59.

Rahatlatıcı olarak yanılgı. – Kim ne derse desin, Hıristiyanlık, mükemmelliğe giden daha kısa bir yol gösterdiğini düşünerek, insanları ahlaki beklentilerin yükünden kurtarmak istemiştir: Tıpkı bazı filozofların yorucu ve zaman alan diyalektikten ve doğruluğu titizlikle sınanmış gerçekleri toplamaktan vazgeçebileceklerini sanmaları ve “hakikate götüren mükemmel bir yolu” göstermeleri gibi. Her ikisi de hataydı, – ama çölün ortasında gücü tükenmiş ve çaresiz kalmışlar için büyük bir rahatlatıcı.

60.

Her türlü ruh nihayet somut olarak görülebiliyor. – Hıristiyanlık, teslim olmaktan hoşlanan, aşağılanmak ve tapınmaktan zevk alan bütün o soylu ve kaba insanların ruhlarını içine aldı ve bunu yaparak, köylü kabalığından kurtulup – örneğin havari Petrus’un en eski tasvirinin gösterdiği gibi – yüzündeki binlerce kırışık, art düşünce ve bahanelerle manevi açıdan zengin bir dine dönüştü; Hıristiyanlık, Avrupa insanının sadece din konusunda kurnazlaştırmakla kalmayıp, yaşanılan kötü deneyimler sonucu akıllandırmıştır da. Böyle bir ruh ve iktidarla kurduğu ittifak ile ve genellikle teslimiyete duyulan derin saygı ve dürüstlikle, belki de şimdiye kadar gelmiş geçmiş insan toplumlarının en soylu kişiliklerini yontup, ortaya çıkarmıştır: Asil bir soydan gelip, davranışlarında doğuştan bir zarafete, otoriter bir ifadeye sahip gözlere, güzel el ve ayaklara sahipseler, seçkin sayılan ya da çok seçkin olan Katolik rahiplerin dış görünümünü belirlemiştir. Bu noktada insanın görüntüsü, kurgulanan bir yaşam tarzının, insanın içindeki hayvanı terbiye etmesinden sonra mutluluğun iki türünün (iktidar duygusu ve teslimiyet duygusu) sürüp giden gelgitleriyle bir ruhsallaşmaya kavuşur. Burada takdis etme, günah bağışlama ve tanrısallığı temsil etmeden oluşan bir uygulama, insanüstü bir misyon duygusunu ruhta, hatta bedende de sürekli canlı tutar. Burada doğuştan askerlere özgü olan, o bedenin güçsüzlüğünü ve mutluluğun esenliğini küçük görme eğilimi söz konusudur; bütün aristokratların belirgin özelliği olarak itaat etmekten gurur duyulur, misyonunun fevkalade olanaksızlığı ile insan kendine mazeret ve ideal bulur. Kilise piskoposlarının muazzam güzelliği ve asilliği halka kilisenin gerçeğini hep kanıtlamıştır, rahiplere zaman zaman acımasız davranılması (Luther’in döneminde olduğu gibi) beraberinde hep bu inancın karşısını da getirmiştir. – Biçim, ruh ve görev uyumundaki insan güzelliğinin ve asaletinin bu sonucu da dinler sona erince mezara mı götürülecek? Ve bundan daha yüksek bir düzeye erişilemez mi, bunun tasarlanması bile olanaksız mıdır?

61.

Zorunlu kurban. – Şimdi bile hâlâ içten bir Hıristiyan olan, ciddi, çalışkan, yasalara uyan ve derin

hissedebilen bu insanlar: Onlar bir kez olsun uzun süreliğine Hıristiyan dini olmaksızın yaşamayı denemeye borçludurlar; bir kez bu şekilde “çölde” yaşamayı inançları için göze almaya mecburdurlar, – amaçları sadece Hıristiyanlığın gerekli olup olmadığı konusunda konuşma hakkını elde etmektir. Şimdilik kendi ülkelerinin toprağına yapışmış, buradan ülkenin ötesindeki dünyaya küfür ediyorlar: Birisi çıkıp da, aslında ülkenin dışında bütün bir dünyanın bulunduğunu, Hıristiyanlığın topu topu sadece bir köşeyi kapladığını söylediği zaman, kızıp öfkeleniyorlar! Hayır, elinizdeki referansın, Hıristiyan dini olmadan yaşadığınız, büyük bir tutkuyla Hıristiyan olmamak için direndiğiniz – ondan uzaklaşmak için göç etmeye varıncaya kadar – uzun yıllardan daha fazla bir önemi yok. Sizi vatan özlemi değil de ciddi bir karşılaştırmaya dayanan karar geri dönmeye zorluyorsa, o zaman vatana dönüşünüzün bir anlamı olur! – Gelecekteki insanlar günün birinde geçmişin tüm yargılarıyla bunu yapacaklar; bunların tümü gönüllü olarak bir kez daha yaşanmak, aynı şekilde bunların tersi de – sonunda bunları elekten geçirme hakkına sahip olabilmek için.

62.

Dinlerin kaynağına dair. – Nasıl olur da bir insan, bazı konular hakkındaki fikrini bir vahiy olarak algılayabilir? Bu, dinlerin oluşumu ile ilgili bir sorundur. Söz konusu hadisenin cereyan etmesi, her seferinde bir insanla mümkün olmuştur. Bunun önkoşulu, o insanın daha önceden vahye inanıyor olmasıdır. Sonra günün birinde birdenbire kendi yeni düşüncesine erişir ve kendi büyük dünyasını ve varlığını içine alan bu varsayımın yarattığı mutluluk bilincine öylesine güçlü bir biçimde varır ki kendini bu tür bir uhrevi mutluluğun yaratıcısı olarak duyumsamaya cesaret edemez ve bunun nedenini ve yine o söz konusu yeni düşüncenin nedeninin nedenini tanrısına mal eder: Tanrının bir vahyi olarak. Nasıl olur da bir insan, böylesine büyük bir mutluluğun yaratıcısı olabilir! – Onun kötümser kararsızlığı bunu böyle görür. Bunda gizliden gizliye başka şeyler de etkili olur: Örneğin insan bir düşünceyi vahiy gibi hissederek, bunu kendisine karşı güçlendirir, bunu yaparak varsayım olasılığını ortadan kaldırır, eleştiriden, hatta şüpheden kaçınır ve onun kutsal olmasını sağlar. Gerçi insan böylelikle kendini gerçeğin öğrenilmesinde bir araca indirgemiş olsa da, sonuçta düşüncesi tanrı düşüncesi olarak galip gelir, – her şeye rağmen galip gelme duygusu, söz konusu aşağılanma duygusuna üstün gelir. Arka planda başka bir duygu da rol oynar: İnsan kendi ürettiği bir şeyi kendi üzerine çıkarıp, görünüşe göre kendi değerinden vazgeçse bile, bunda yine de her şeyi dengeleyen ve dengelemekten fazlasını yapan baba sevgisi ve babalık onurunun sevinci vardır.

63.

Yakınlarından nefret etmek. – Bir başkasının kendisi için hissettiklerini, biz de onun için hissettiğimizi varsayalım – Schopenhauer’in acıma dediği ama ortak acı, aynı acıyı duyma demenin daha doğru olacağı – o kendisini, Pascal örneğinde olduğu gibi, nefrete layık görüyorsa, o zaman bizim de ondan nefret etmemiz gerekirdi. Galiba Pascal da genelde hem insanlara karşı, hem de Tacitus’un¹²⁰ bildirdiğine göre, Neron döneminde odium generis humani¹²¹ “suçlaması” yapılan eski Hıristiyanlığa karşı bu duyguyu besliyordu.

¹²⁰ Tacitus, Publius Cornelius: (yakl. İ. S. 55 - yakl. 120) Romalı düşünür. Ünlü komutan Agricola’nın damadıydı. Söylevci olarak büyük ün yapmıştı. Aynı zamanda törebilimciydi. Fransız ozanı Racine, onun için “eskiçağı en iyi anlatan adam” der. O günlerin Roma’sını anlatırken söylediği “burada savaşlar ve yaralar orada hamamlar ve meyhaneler” (Lat. Alibi proelia et vulnera, alibi balnea papino eque) sözüyle ünlüdür. (Ed. n.)

¹²¹ *Oidium generis humani*: “İnsanoğlunun nefreti”. Hıristiyanların bebekleri kurban edip kan içtiğine inanan geleneksel paganlar tarafından ilk dönem Hıristiyanlarına yönelttikleri yaygın bir suçlama. [R. J. Hollingdale n.]

64.

Ümitsizliğe kapılanlar. – Herhangi bir şeyle ümitsizliğe düşürülebilecek herkese karşı Hıristiyanlığın avcılara özgü bir sezgisi vardır, – insanlığın sadece küçük bir grubu bunu yapabilecek durumdadır. Hıristiyanlık onların peşinden koşar, onlara pusu kurar. Pascal, en alaycı bilginin yardımıyla her insanın ümitsizliğe sürüklenip sürüklenmeyeceği konusunda bir deneme yapmıştı; – deneme onun ikinci umutsuzluğu olarak başarısızlıkla sonuçlandı.

65.

Brahmanizm ve Hıristiyanlık. – Güç duygusu için reçeteler vardır, birincisi kendine hâkim olabilenler ve bu nedenle de önceden beri güç duygusunu iyi bilenler için: İkincisi özellikle bu duygusu eksik olanlar için. Birinci türden insanlarla Brahmanizm, ikinci türden insanlarla da Hıristiyanlık ilgilendi.

66.

Vizyon yeteneği. – Bütün ortaçağ boyunca en yüce insanlık için asıl ve belirleyici özellik şuydu: İnsanın vizyona – yani derin bir bilinç bozukluğuna – sahip olması. Ve tüm saygın kişiliklerin (dini alanda) ortaçağ yaşam kuralları, aslında insanı vizyon sahibi yapmayı hedefler! Eğer bu yarı deli, hayalperest, fanatik, sözde dâhiyane insanlara çağımıza kadar çok fazla önem verilseydi, harika olurdu; “onlar başkalarının görmedikleri şeyleri gördüler” – elbette! ve bu bizim onlara inanmamızı değil, onlara karşı daha dikkatli olmamızı sağlamalı!

67.

İnananların fiyatı. – Kendisine inanılmasına, bu inanç karşılığında cennet vaat edecek kadar önem veren birinin, bu bizzat çarmıha gerilmiş herhangi biri de olsa – korkunç bir güvensizlik ve çarmıha gerilmenin her türünü yaşamış olması gerekir: Aksi takdirde kendisine inananları böyle yüksek bir fiyata satın almazdı.

68.

İlk Hıristiyan. – Bütün dünya hâlâ “kutsal ruh” masalına inanıyor ya da bu inancın etkisi altında: İnsan İncil’i açarsa, bunu kendini “onarmak”, küçük ya da büyük kişisel dertlerine bir avuntu bulmak için yapar, – kısacası insan İncil’in derinliklerine dalar ve çıkar. İncil’de en hırslı ve küstah insanlardan birinin, aynı şekilde kurnaz olduğu kadar batıl inançları da olan bir beynin, havari Paulus’un öyküsünün yer aldığı, – bazı bilginleri dışında bunu bilen var mı? Ama bu garip öykü, böyle bir beynin, böyle bir ruhun şaşkınlıkları ve coşkuları olmasaydı, Hıristiyanlık olmazdı; Mürşitleri çarmıhta ölen küçük bir Yahudi tarikatından hiç haberimiz olmazdı. Elbette, eğer bu öykü doğru zamanda kavranmış olsaydı. Paulus’un yazıları “kutsal ruhun” vahiyleri olarak değil de, kişisel sıkıntılar için içine karıştırılmadan, samimi ve özgür bir ruhla okunsaydı, gerçek anlamda okunsaydı – bu tür bir okuyucu bin beş yüz yıl boyunca çıkmamıştır–, o zaman Hıristiyanlık çoktan bitmiş olurdu: Yahudi Pascalın bu yazıları, Hıristiyanlığın kökenini ne ölçüde ortaya çıkarıyorsa, Fransız Pascal’ın yazıları da Hıristiyanlığın kaderini ve neden dolayı yok olacağını tüm açıklığı ile ortaya koyuyor. Yani Hıristiyanlığın çok sayıda Yahudiyi fazlalık görüp dışlamasını, onların dinsizler arasına katılmasını, katılabilmesini ortaya koyuyor, – bu çok acı çekmiş, acınması gereken, rahatsız edici ve kendinden rahatsızlık duyan tek bir insan öyküsünden kaynaklanıyor. Onun bir saplantısı vardı ya da daha açık söyleyecek olursak, sabit, hep gündemde olan, hiç durulmayan bir soru: Yahudi yasalarının niteliği neydi? Daha doğrusu bu yasaların yerine getirilmesinin özelliği neydi? Yahudilerin

gençliklerinde çok fazla önem verdikleri bu yasaya kendisi de şiddetle uymak istemişti, – bu halk, ahlaki üstünlük düşüncesini başka herhangi bir halktan daha fazla önemsemiş, sadece bir tek kutsal tanrıyı ve bu kutsallığa karşı işlenecek suç olarak günah kavramını yaratmayı başarmış bir halktı. Paulus, aynı zamanda bu Tanrının ve onun yasasının fanatik bir savunucusu ve koruyucusu olmuş ve ona uymayan ve ondan şüphelenenlere karşı sürekli pusuda ve savaş halinde olmuş, onlara karşı oldukça sert ve acımasız ve en ağır cezaları verme yanlısı olmuştur. Bu arada –öfkeli, cinsel istekleri olan, melankolik, nefret konusunda acımasız biri olarak– yasaya bizzat kendisinin de uyamayacağını fark etmiştir. Ona en garip gelen şey ise: Ölçüsüz hükmetme arzusunun, yasayı çiğneme konusunda sürekli tahrik edilmesi ve kendisinin de bu tahrik unsuruna boyun eğmek zorunda kalmasıydı. Onun sürekli yasalara aykırı davranması, gerçekten “bedensellikten” mi kaynaklanır? Yoksa bunun nedeni, daha sonraları kendisinin de şüphelendiği gibi, sürekli olarak uyulmasının zor olduğunu ortaya koyan ve insanı karşı konulmaz bir çekicilikle ihlale sürükleyen yasanın kendisi değil midir? Ama o zamanlar o bunun pek bilincinde değildir. Onu rahatsız eden pek çok şey vardır – düşmanlık, cinayet, büyücülük, resimlere tapınma, fuhuş, içki ve abartılı içki âlemlerine dikkat çeker, aynı zamanda vicdanı ve hükmetme arzusu ile fanatik bir biçimde yasaları tanıma ve koruma arasında nasıl bir mesafe oluşturmaya çalıştığına da dikkat çeker: “Her şey boşuna! Yasalara aykırı davranmanın işkencesi dayanılır gibi değil.” diye düşündüğü anlar olmuştur. Manastırında dini idealin kusursuz insanı olmak isteyen Luther de benzer şeyler hissetmiş olmalı. Ve günün birinde kendisine itiraf edemeyecek kadar ölümcül bir kinle dini idealden, papadan, azizlerden ve tüm ruhban sınıfından nefret etmeye başlayan Luther gibi Paulus da benzer şeyleri hissetmiş olmalı. Yasa, onun için gerildiği çarmıhtı: Ondan nasıl da nefret ediyordu! Ona karşı nasıl da kin besliyordu! Onu yok etmek için, kendi adına artık ona uymamak için ne yollar bulmaya çalışıyordu. Ve sonunda bir sanrı ile birlikte aklına parlak bir fikir geldi, zaten saralı birinden de farklı bir şey beklenmezdi: Kendi içinde bu konuda çok yorulmuş, fanatik yasa savunucusuna, yüzü tanrının nuru ile parlayan İsa ıssız bir yolda görünür ve Paulus şu sözleri duyar: “Beni neden izliyorsun?” Ama oradaki asıl gelişme şudur: Zihni birdenbire aydınlanmıştır; Kendine şöyle der: “Özellikle İsa’yı izlemek akılsızlıktır! İşte kurtuluş burada, işte mükemmel intikam burada, burada ve başka hiçbir yerde ben yasayı yok eden birini bulamam!” Zoraki kibirden hasta olan bu kişi birden iyileşir, ahlaki umutsuzluğu uçup gider, çünkü ahlak uçup gitmiş, yok edilmiştir – yani orada çarmıhta yasa gerçekleştirilmiştir! O ana kadar bu aşağılık ölüm onun için yeni öğreti yanlılarının sözünü ettiği “mesihliğe” karşı temel gerekçe olarak geçerli olmuştu: Yasayı ortadan kaldırmak için şayet bu gerekliyse, bu nasıl böyle olabildi! – Bu düşüncenin, bu bulmacanın çözümünün sonuçları, gözünün önünde uçuşup durur, bir anda en mutlu insan olur, – Yahudilerin yazgısının, yok bütün insanlığın yazgısının bu düşünceye, o ani aydınlanma anına bağlı olduğunu sanır, düşüncelerin, anahtarların, ışıkların en mükemmeline sahiptir; bundan böyle tarih onun etrafında dönecektir! Çünkü bundan böyle o, yasanın nasıl yok edileceğini öğretecektir! Kötüyü yavaş yavaş öldürmek –yani yasayı da öldürmek, maddeci olmak– yani yasaya uymak! İsa ile bir olmak –yani onunla birlikte yasayı yok eden olmak; onunla ölmek– yani yasanın da ölmesi! Hatta günah işlemek dahi mümkün olsa, artık yasaya aykırı olmaz, “ben bunun dışındayım”. “Eğer ben yasayı yeniden kabul etmek ve ona uymak isteyecek olsam, o zaman İsa’yı günahın işbirlikçisi yapmış olurum”; çünkü yasa günah işlensin diye vardı, endişenin hastalığı ortaya çıkardığı gibi, yasa da günahı ortaya çıkarıyordu; bu ölüm olmaksızın yasanın uygulanması mümkün olsaydı, tanrı İsa’nın ölümüne asla karar veremezdi; şimdi sadece tüm günahların bedeli ödenmedi, günahın bizzat kendisi de yok edildi; şimdi yasa öldü, şimdi onun içinde bulunduğu maddesellik de öldü – ya

da en azından çürüyerek ölmek üzere. Kısa bir süre daha bu çürümenin içinde kalacak! İsa ile bir olmadan, İsa ile yeniden dirilmeden, İsa'nın tanrısal muhteşemliğini paylaşmadan ve aynı İsa gibi "Tanrının oğlu" olmadan önce Hıristiyanın yaşaması gereken olgu budur. – Bununla Paulus'un sarhoşluğu ve aynı zamanda ruhunun sınır tanımazlığı doruğa ulaşmıştır, – bir olma düşüncesi ile birlikte her türlü utanç, itaat ve sınır ortadan kaldırılmıştır, dizginlenemeyen iktidar hırsı ise, kendini tanrısal olağanüstülüklerde yaşanan bir lüks olarak ortaya koymaktadır. – İşte bu Hıristiyanlığı keşfeden ilk Hıristiyandır! O zamana kadar sadece birkaç Yahudi tarikat yanlısı vardı. –

69.

Taklit edilemez. – Kıskançlık ile dostluk, aşağılık kompleksi ile gurur arasında, korkunç bir gerilim ve mesafe vardır: Birincisini Yunanlı yaşadı, ikincisini ise Hıristiyan.

70.

Yüzeysel bir aklın faydalı olduğu şey. – Hıristiyan kilisesi değişik kaynaklı, tarih öncesi kültürlerin ve görüşlerin bir ansiklopedisidir ve bu nedenle bu kilisenin misyon özelliği vardır: Vaktiyle gittiği, şimdi de nereye giderse gitsin, hep kendisini uydurabileceği ve yavaş yavaş kendi duyarlılığını yerleştirebileceği benzerlikler bulmuştur ve bulacaktır. Bu dünya dininin yayılmasındaki neden, onun Hıristiyan öğeleri içermesinden değil, aksine geleneklerinin evrensel-pagan özelliğindedir. Kökleri hem Yahudi, hem de Helen dünyasına dayanan düşünceleri, başlangıçtan itibaren ulusal ve ırksal ayrımlar ve nüanslar kadar önyargıların da üzerine çıkmayı bilmiştir. En farklı şeyleri iç içe büyütebilen bu güce ne de olsa hayranlık duyulabilir: Ama bu gücün aşağılayıcı özelliği, kilisenin oluşum döneminde zekâsının şaşırtıcı yüzeyselliği ve kanaatkârlığı unutulmamalı. Yani her türlü gıda ile yetinip, çakıl taşı sertliğindeki zıtlıkları hazmetmek için.

71.

Hıristiyanlığın Roma intikamı. – Belki de hiçbir şey, hep galip gelen birinin görüntüsü kadar insanı yoramaz, – iki boyunca Roma'nın art arda halklara boyun eğişi izlendi, çember daralmış, tüm gelecek sona ermiş gibi görünüyor, her şey ölümsüzlük durumuna göre düzenleniyordu, – imparatorluk bir şeyler inşa ediyorsa, bunun arka planında "aere perennius" düşüncesi vardı; sadece "yıkıntıların melankolisini" tanıyan bizler, ne olursa olsun insanın karşısında kendini korumak zorunda olduğu, o tamamen başka türlü olan ölümsüz

yapıların melankolisini anlayamayız, Horatius'un¹²² kayıtsızlığı ile örneğin. Başkaları, çaresizlik sınırına varan bitkinliğe karşı, tüm düşünce ve duyguları umutsuz kılan, her yerde o büyük örümceğin oturup, nerede akan kan varsa tümünü içtiği, ölümcül bilince karşı başka avuntu yolları arıyordu. Roma'nın egemen olduğu her yerde, yorgun izleyicilerin Roma'ya karşılarca duyduğu sessiz nefret, sonunda Roma'yı, "dünyayı" ve "günahı" bir duyguda birleştiren Hıristiyanlıkta açığa çıktı: Dünyanın sonunun yakın olduğu düşünülerek ondan intikam alındı: Yeni bir gelecek oluşturarak ondan intikam alındı – Roma kendi geçmişine ve bugüne ilişkin her şeyi yapmayı bilmişti – karşılaştırıldığında Roma'nın artık en önemli şey olarak görülmediği bir gelecekti bu; mahşer günü hayal edilerek ondan intikam alınıyordu, – kurtuluşun simgesi olarak çarmıha gerilen Yahudi, eyaletlerdeki görkemli Romalı valiler için büyük alay konusuydu, çünkü artık onlar felaketin ve batmak üzere olan bir "dünyanın" sembolleriydi. –

¹²² Horatius, Flaccus: (İ. Ö. 65-8) Romalı ozan. Kimilerine göre felsefesi "gününü gün et, vaktinin tadını çıkar" dizelerinde özetlenen

72.

“Ölümden sonra.” – Hıristiyanlık, tüm Roma İmparatorluğu’nda cehennem cezası düşüncesiyle karşılaşmıştır: Çok sayıda gizli din, kendi ürettikleri değerden çok bu konuyu irdelemekten hoşlanmışlardır. Epikuros,¹²³ kendi gibiler için bu inancın köklerini kurutmaktan başka bir şey yapamamıştır. Epikuros’un öğretisinin hüznü ama iyimser yanlısı Romalı Lucretius’un¹²⁴ en güzel biçimde ifade ettiği zafer için henüz erkendi, – Hıristiyanlık, korkunç cehennem olaylarına duyulan ve unutulmakta olan bu inancı özel koruma altına aldı ve bu konuda akıllılık etti! Paganlığa karşı bu cesur müdahale olmasaydı, Mithra¹²⁵ ve Isis¹²⁶ kültlerinin popülerliğini nasıl yenebilirdi ki! Böylelikle en korkak olanları kendi tarafına çekti, – yani yeni bir inancın en güçlü yandaşlarını! Yunanlılar gibi ve Yunanlılardan daha fazla, yaşamı önemseyen ve ona bağlı olan bir halk olarak Yahudiler, bu düşünceleri pek fazla geliştirmemişti: Günahkârlığının cezası olarak mutlak ölüm ve en büyük tehdit olarak ölümden sonra dirilmeme, – bunlar, bedenlerinden kopmak istemeyen, bedenlerini gelişmiş Mısır kültü sayesinde ebediyen kurtarmayı uman bu garip insanlar üzerinde yeterince etkili olmuştur. (Makkabiler’in ikinci kitabında¹²⁷ sözü edilen Yahudi bir şehit, iç organlarından vazgeçmek istemez: Öldükten sonra dirildiğinde onların kendisinde olmasını ister, – Yahudilik bunu gerektirir!) Sonsuz ıstırap düşüncesi ilk Hıristiyanlardan çok uzaktı, onlar “ölüm sayesinde” kurtulacaklarına inanıyor ve günden güne ölmeyi değil bir değişimi bekliyorlardı. (İlk ölüm olayı bu bekleyenler arasında tuhaf bir etki bırakmış olmalı! Şaşkınlık, sevinç, şüphe, utanç, coşku, nasıl da birbirine karışmıştır! – Büyük sanatçılar için gerçek bir konu!) Paulus, Mesihi ile ilgili olarak, onun herkese ölümsüzlük kapısını açtığını söylemekten başka bir şey söyleyememiştir, – kendisi kurtarılmış olmayanların dirileceğine henüz inanmamaktadır hatta uyulması mümkün olmayan yasa ve ölümle ilgili öğretisinin sonucu olarak şüphe içindedir, ona göre aslında şimdiye dek hiç kimse (ya da çok az kişi, kendi başarısından değil lütuftan) ölümsüz olmamıştır; bu seçkin kişi kibrinden şunu da eklemekten geçemez, ölümsüzlük kapılarını ilk kez şimdi açmaya başlıyor, – neticede ölümsüzlük için seçilenlerin sayısı da pek fazla değilmiş. – Yaşama dürtüsünün Yahudiler ve Yahudi Hıristiyanlar arasındaki kadar büyük olmadığı, ölümsüzlük ihtimalinin mutlak ölüm ihtimalinden hiç de daha değerli bulunmadığı başka yerlerde, pagan ama yine de Yahudiliğe pek uzak olmayan cehennem anlayışı, misyonerlerin elinde istenen bir araç oldu: Günahkâr ve kurtarılmamışın da ölümsüz olduğunu savunan yeni bir öğreti doğdu, ebedi lanetliler öğretisi ve bu öğreti artık tamamen unutulmakta olan mutlak ölüm düşüncesinden daha güçlüydü. Sadece bilim, her türlü ölüm ve öte dünya yaşamını reddetmek suretiyle onu yeniden ele geçirmek zorunda kaldı. Bir ilgimizi daha kaybettik: “Ölümden sonrası” bizi artık hiç ilgilendirmiyor! – Tanımı olanaksız olan hayırlı bir iş ama bu haliyle geniş bir alanda duyumsanabilmesi için henüz çok yeni. – Ve Epikuros yeniden zafer kazanıyor!

123 Epikuros: (İ. Ö. 341-271) İ. Ö. 306’dan itibaren Atina’da hocalık yapan Yunan filozof. Bir atomist olan Epikuros hedonizmi savunuyordu: Haz, bütün öteki erdemlerden daha önemli olan, doğal ve doğuştan gelen bir gayedir. Bu filozof için hazzın tek alternatifi, bir orta hal olmaksızın, acıdır. Acıyı azaltmak için, başkalarını, ölüm ve tanrılardan duyulan korkudan kurtulmaya ve cehennemi yalnızca bir illüzyon olarak görmeye teşvik etti. [R. J. Hollingdale n.]

124 Lucretius: (İ. Ö. 99 veya 94 - 55) Romalı filozof, Epikurosçu atomculuğun ayrıntılı bir açıklaması olan *De Rerum Natura*’nın (Şeylerin Doğası Üzerine) yazarı. Lucretius, eserinde, *Inter alia*, boşlukta hareket eden sonsuz sayıda atomdan başka birşey olmadığını ispatlamaya çalışmıştır. [R. J. Hollingdale n.]

125 *Mithra*: Daha sonra Roma ve Grek mitolojisine mal edilen, Perslerin büyük tanrısı; ışık ve gerçeklik tanrısı. Mithra dini Hıristiyanlığın en büyük rakiplerindendi ve İ. S. IV. yy'ın sonuna kadar büyük ölçüde uygulandı. [R. J. Hollingdale n.]

126 *Isis*: Adına bir gizem dini kurulan bir başka tanrıça. Mısır bereket tanrıçası, umut ve yaşam getiren tanrıça. [R. J. Hollingdale n.]

127 Makkabilerin ikinci kitabı: Makkabilerin Eski Ahit'teki ikinci kitabı. Kitaplar, Yahudilerin Seleukos krallarına karşı dini ve politik özgürlük için mücadele verdiklerini anlatır. Kitapların isimleri ana şahsiyetler Makkabeus'tan gelmektedir. Nietzsche'nin sözünü ettiği Yahudi şehit Kudüs'ün yaşlılarından Razis adlı bir adamdı (2 M, 14:37-46) Yahudiliğe inandı ve tutuklanıp beş yüz asker tarafından dövülmek üzereyken aşağılık adamlar elinde utanç verici bir biçimde ölmektense kılıcının üzerine atlayarak kendini öldürmeyi seçti. Fakat iskaladı ve siperden kalabalığın içine atladı. Ne yazık ki kalabalık geri çekilince boş alana düştü. Kemikleri kırılan ve kanlar içinde kalan Razis, iç organlarını söküp eline aldı ve kalabalığa doğru koşarak onları üzerlerine fırlattı. Ölmeden önce Rab'dan organlarını daha sonra ona geri vermesini istedi. [R. J. Hollingdale n.]

73.

“Gerçeğin” lehine! – “Hıristiyanların erdemli yaşama biçimi, acı konusundaki dayanıklılıkları, güçlü inançları ve her şeyden önce tüm üzüntülere rağmen Hıristiyanlığın yayılıp gelişmesi, Hıristiyanlık gerçeğinin lehine olmuştur”, – siz bugün de aynı şeyleri söylüyorsunuz! Bu çok üzücü! Bütün bunların, gerçeğin ne lehine ne de aleyhine olmadığını, gerçeğin doğruluktan farklı kanıtlandığını ve doğruluğun hiçbir biçimde gerçeğin bir kanıtı olmadığını öğrenin artık!

74.

Hıristiyanın arka plandaki düşüncesi. – Birinci Hıristiyanının en alışılmış düşüncesi şu olamaz mı: “İnsanın kendini suçsuz olduğundan çok, suçlu olduğuna ikna etmesi daha iyidir çünkü insan, böylesine kudretli bir yargıcın zihniyetinin ne olduğunu tam olarak bilemez, – ama suçunun bilincinde olan çok kişi, bulmayı umduğu için korkmak zorundadır! Bu kadar büyük gücü olunca, kendi huzurunda birinin haklı olduğunu itiraf etmektense, bir suçluyu bağışlamak daha kolayına gelecektir.” – Eyaletteki zavallı insanlar Romalı valinin önünde şöyle bir duyguya kapılıyorlardı: “O bizleri masum göremeyecek kadar gururludur,” – en yüce yargıç fikrinin Hıristiyanlıktaki yorumunda özellikle bu duygunun ön plana çıkmamasına olanak var mıdır ki!

75.

Ne Avrupaya özgü ne de soylu. – Hıristiyanlıkta biraz doğruluk, biraz da kadınsılık vardır: “Tanrı sevdiğini cezalandırır” düşüncesinde bu gizlidir. Çünkü doğudaki kadınlar, disiplin altına alınmayı ve dünyayla ilişkilerinin kesilmesini, kocalarının sevgililerinin bir göstergesi olarak algırlar ve bu göstergeler olmadığında bundan rahatsızlık duyarlar.

76.

Kötü düşünmek kötü yapmaktır. – Tutkular kötü ve tehlikeli diye nitelendirilirse, kötü ve tehlikeli olurlar. Bu yüzden Hıristiyanlık, her türlü cinsel duygunun inananların vicdanlarında neden olduğu azabı kullanarak Eros¹²⁸ ve Afrodit'ten¹²⁹ –ideal olmaya uygun büyük güçler– şeytani kobaldlar¹³⁰ ve hayaletler yaratmayı başarmıştır. Gerekli ve olağan duyguları, insanın özünün adiliğine bağlayıp, bu yolla iç sefaleti her insanda gerekli ve olağan yapmayı istemek, ürkütücü bir şeydir! Bir de ayrıca, gizli tutulan ve bu nedenle daha derinlere kök salan bir rezillik olarak kalır: Çünkü herkesin, Shakespeare'in sonelerinde yaptığı gibi Hıristiyanlığın bu noktada yaptığı zavallılığı ortaya koymaya cesareti yoktur. – İnsanın savaşmak zorunda olduğu, belli sınırlar içinde tutması gereken ya da duruma göre tümüyle aklından çıkarması gereken şey, mutlaka kötü bir şey midir ki! Düşmanın hep kötü olması gerektiğini düşünmek aslında bayağı insanların tarzı değil midir ki! Ve Eros düşman

olarak tanımlanabilir mi ki! Merhamet ve tapma duyguları gibi cinsel duyguların ortak noktası, aslında insanın zevk alırken bir başka insana iyilik yapıyor olmasıdır. – Bu tür iyiliklere doğada pek sık rastlanmaz. Ve bunu böylesine karalamak ve vicdansızlıkla eşit tutarak yok etmek! İnsanın üremesini vicdansızlıkla bir tutmak! – Sonunda Eros’un şeytanlaştırılması bir komedi halini almıştır: Kilisenin erotik konuları dillendirmemesi ve gizli tutması üzerine “şeytan” Eros, insanlara zamanla tüm melekler ve azizlerden daha ilginç gelmeye başlamıştır: Bu da günümüze gelene dek, aşk hikâyesinin tüm çevrelerce paylaşılan tek ve gerçek ilgi halini almasına neden olmuştur, – antik çağın kavramakta zorlandığı ve ileride günün birinde kahkahalara neden olacak bir abartı biçiminde. En büyüğünden en küçüğüne, temel öykü olarak aşk hikâyesinin yer aldığı tüm edebiyat ve felsefe eserleri bu önemin izlerini hem de fazlasıyla taşır: Sonraki kuşakların, Hıristiyan kültür mirasını önemsiz ve çılgın olarak değerlendirmesinde belki de bunun rolü vardır.

128 *Eros*: (Hesiodos’a göre) Zeus’tan olma ya da (savaş tanrısı) Ares ile (aşk tanrıçası) Afrodit’in oğlu aşk tanrısı. Genellikle güzel bir erkek, fiziksel güzelliğin doruğu olarak resmedildi. [R. J. Hollingdale n.]

129 *Afrodit*: Eros gibi onun da iki yaradılış hikâyesi vardır: Uranos’tan doğan *Aphrodite Urania* ulu ve semavi aşkı temsil eder; iki cinsiyetli doğan *Aphrodite Pandemos* (halk için) aşkın fiziksel yanlarının tanrıçası ve fahişelerin koruyucusu. [R. J. Hollingdale n.]

130 *Kobald*: Alman folklöründe yeraltında yaşadığına inanılan bir cin. [R. J. Hollingdale n.]

77.

Ruhsal işkenceler üzerine. – Biri, bir başkasına işkence ettiğinde, şimdi herkes yüksek sesle tepkisini dile getiriyor; böyle bir şeyi yapabilecek insana karşı hemen bir öfke baş gösteriyor. Evet, bir insana ya da hayvana işkence yapmak düşün-

cesi bile bizi ürpertir ve bu tür kesin kanıtlanmış bir gerçeği duyduğumuzda dayanılmaz acılar çekeriz. Ne var ki ruhsal işkence ve bunun yapılmasının korkunçluğu konusunda aynı ölçüde birlikte ve belli bir acı duymaktan henüz çok uzağız. Hıristiyanlık bu tür işkenceyi inanılmaz ölçüde kullanmıştır ve bunu öğütlemeye de devam etmektedir. Hatta, bu tür işkencenin söz konusu olmadığı bir durumla karşılaştığında, masum bir şekilde düşüş ve soysuzlaşmadan yakını – bütün bunların sonucu olarak insanlık, ruhsal anlamda diri diri yakılmaya, ruhsal işkencelere ve işkence aletlerine karşı, geçmişte insanın ve hayvanın bedenine yapılan zulme karşı gösterdiği ürkek sabrı ve kararsızlığı bugün de göstermektedir. Cehennem gerçekten de sadece bir sözcük olarak kalmamıştır: Yeni yaratılan gerçek cehennem korkularıyla yeni bir tür acıma duygusu da türemiştir, taşlaşmış

konuğun Don Juan’a¹³¹ sezdirmediği örnekteki gibi Hıristiyanlığın egemen olduğularında genelde taşlara bile ağıt yaktıran, “bir daha çıkmamak üzere cehenneme atılanlara” duyulan çirkin, çok ağır, eski dönemlerde bilinmeyen bir acıma. Plutarkhos paganlık döneminde yaşayan batıl inançlı birinin durumu ile ilgili hüznü bir tablo çizer: “Ebedi azaptan” kurtulamayacağını varsayan ortaçağ Hıristiyanı ile kıyaslandığında bu tablo masum kalır. Ona korkunç mesajlar verilir: Belki gagasında bir yılan tutan ve onu yutmakta tereddüt eden bir leylek. Ya da doğa birdenbire renksizleşir ya da toprağın üzerinde parlak renkler uçuşup durur. Ya da ölmüş yakınlarının suretleri, yüzlerinde yaşanmış acıların izleriyle yaklaşırlar. Ya da uyuyan insanın odasının karanlık duvarları aydınlanır ve duvarlarda sarı dumanlar içinde işkence aletleri ile şeytan ve yılanlardan oluşan bir karmaşa kendini gösterir. Evet, Hıristiyanlığın her tarafa İsa’yı çarmıha gerilmiş halde gösteren heykeller dikmesi sonucu, “haklının ölürcesine işkence gördüğü”nü göstererek, dünyayı korkunç bir yer haline getirmeyi bilmiştir! Ve büyük papazların zoruyla bireylerin gizli acıları, “günah çıkarma odası” işkencesi herkesçe duyulduğunda, örneğin bir Whitefield¹³² zaman zaman hıçkırıp ağlayarak, zaman

zaman tepinip harareti bir biçimde, en keskin ve ani seslerle bir saldırının tüm öfkelerini mevcut tek bir kişiye yöneltmekten, onu korkunç bir biçimde topluluktan dışlamaktan çekinmeden, aynı “ölmek üzere olan birinin ölmekte olanlara” konuşması gibi vaaz verdiğinde – kim bilir dünya her seferinde nasıl da gerçekten “kötülükler çayırına” dönüşmek istiyor gibi görünüyordu! O zaman sanki delirme krizi geçiriyormuş gibi bir araya üşüşen insan yığınları ortaya çıkıyordu. Birçoğu korkudan kasılıyor, diğerleri bilinçsizce, hareket etmeden orada yatıyordu. Bazıları ise tir tir titriyor ya da –her tarafa yayılan, saatler süren çılgınlıklarla havayı delip duruyordu. Her yerde boğazlanan insanların nefes almak için çıkardıkları sesler gibi gürültülü soluklar. Bu tür bir vaaza tanık olan biri şöyle diyor: “Kulağa gelen seslerin neredeyse tümü, acılar içinde ölen insanların sesleriydi.” Ölüm döşeğini işkence döşeğine ilk dönüştürenlerin Hıristiyanlar olduğunu ve o gün bu gündür bu yatakta yaşanan sahnelerle ve ancak burada duyulması normal kabul edilebilecek korkunç seslerle, sayısız görgü tanığının, kendi ve çocuklarının yaşamı ile ilgili duygularının ve kanının zehirlendiğini hiç unutmamalım! Vaktiyle duyduğu şu sözler gibi sözleri unutamayan zararsız bir insan düşünün: “Ah ebediyet! Ah, keşke ruhum olmasaydı! Ah, keşke hiç dünyaya gelmeseydim! Ben lanetliyim, lanetliyim, sonsuza kadar mahvoldum. Altı gün önce bana yardım edebilirdiniz. Ama artık çok geç. Ben şimdi şeytana aitim, onunla cehenneme gitmek istiyorum. Bırakın, bırakın zavallı taşlaşmış kalpler! Bırakmak istemiyor musunuz? Taşlaşmış kalpler için daha ne yapılabilir? Sizin kurtulmanız için, ben lanetlendim! İşte geldi! Evet işte orada! Gel iyi Şeytan! Gel!” –

131 *Don Juan*: Birçok edebi eserde yer alan efsanevi İspanyol soylusu. Bkz. Lord Byron’un *Don Juan*’ı. Genellikle kadın peşinden koşan erkekler için kullanılan bir terim. [R. J. Hollingdale n.]

132 George Whitefield: (1714-70) Kabul görmeyen yöntem ve düşünceleri yüzünden asılan İngiliz Metodist misyoner. [R. J. Hollingdale n.]

78.

Cezalandırıcı adalet. – Felaket ve suç, – bu iki şeyi Hıristiyanlık aynı kefeye koymuştur: Öyle ki eğer suçu izleyen felaket büyükse, suçun büyüklüğü bugün bile hâlâ bilinçsizce bizzat ona göre ölçülür. Ama bu eski Yunan’da böyle değildir ve bu nedenle de fazlasıyla fakat başka anlamda, felaket ve suçun ele alındığı Yunan tragedyası, o dönem insanların duyumsayamadığı ölçüde gönülleri hoş etmiştir. Onlar, suç ve felaket arasında “eşit ilişki” kurmayacak kadar masum kalabilmişlerdi. Tragedya kahramanlarının suçu, muhtemelen takıldıkları ve bu yüzden kollarını kırdıkları ya da bir gözlerini sakatladıkları küçük taşı: Eski Yunan dünyası bunu herhalde şöyle yorumlardı: “Evet, yolunda daha dikkatli ilerlemeli ve kendine fazla güvenmemeliydi!” Ama şunları söyleme hakkı sadece Hıristiyanlığındı: “Burada büyük bir felaket söz konusu, biz onu tam olarak göremesek de ardında aynı büyüklükte bir suçun bulunması gerekir! Bu felaketi yaşayan insan olarak sen böyle hissetmiyorsan, o zaman dik kafalının birisin, – başına daha kötü şeyler gelecektir!” – Üstelik antik çağda gerçekten felaketler mevcuttu; saf, masum felaketler; her şeyin cezaya, hak edilmiş cezaya dönüşmesi Hıristiyanlıkla mümkün olmuştur: Bu durum, acı çekenin hayal gücünü daha da geliştirir öyle ki yaşadığı her kötü şeyde kendini ahlaksız ve alçak biri olarak hisseder. Zavallı insanlık! – Yunanlıların başkasının yaşadığı felakete duyulan isyan için kendilerine özgü sözcükleri vardı: Bu duygu Hıristiyan halkları tarafından yersiz bulundu ve pek fazla gelişemedi, bu nedenle de onlarda merhametin daha delikanlı olan bu erkek kardeşi için bir kavram yoktur.

79.

Bir öneri. – Eğer ben’imiz, Pascal’a ve Hıristiyanlığa göre hep nefret edilmesi gereken bir şeyse,

nasıl olur da başkalarının onu sevmesine izin verip, bunu benimseriz – bu ister tanrı ister insan olsun! Sadece nefret edilmeyi hak ettiğini bile bile, insanın kendini sevdirmesi, görgülü olma durumuna aykırıdır – diğer savunma duygularından hiç söz etmeyelim. – “Zaten bu da merhametin var olduğu alandır.” – O zaman sizin insan sevginiz de size göre merhamet midir? Acımanız bir merhamet mi? Peki eğer bunu yapabilmeniz mümkünse bir adım daha atın: Kendinizi merhamet duyduğunuz için sevin. – O zaman tanrınıza gereksiniminiz kalmayacak, günaha girme ve günahtan kurtulma dramı, kendiliğinden içinizde son bulacaktır!

80.

Merhametli Hıristiyan. – Bir Hıristiyanın kendine yakın olan insanın acısına duyduğu merhametin arka planında, o insanın tüm neşesine, istediği ve yapabildiği her şeyden alacağı keyfe karşı duyulan derin bir kuşku bulunmaktadır.

81.

Azizin İnsancılığı. – Azizin biri, inananlar arasına girmişti ve onların günaha karşı duydukları sürekli nefrete artık katlanamıyordu. Sonunda şunları söyledi: “Tanrı her şeyi yarattı, günah hariç: Böyle bir eğilimi olmaması ne kadar şaşırtıcı değil mi? –Ama insan günahı yarattı– ve o, sahip olduğu bu tek çocuğunu, günahın büyükbabası olan tanrının hoşuna gitmediği için dışlamalıydı! Bu insana yakışır mı? Bütün övgüler, övgüyü hak edenin olsun! –Ama duygu ve akıl öncelikle çocuğu desteklemeli– sonra ikisi birlikte büyükbabanın onurunu kurtarabilirler!”

82.

Dini baskın. – “Bunu kendi kendinle halletmen gerek, çünkü söz konusu olan senin yaşamındır.” Böyle seslenerek yaklaşır Luther ve bıçağın gırtlamıza dayandığını hissettiğimizi düşünür. Ama biz, onu daha yüce ve daha dikkatli birinin sözleriyle kendimizden uzaklaştırırız: “Şunun bunun hakkında fikir yürütmeyip, ruhumuzu huzursuz etmemek kendi elimizdedir. Çünkü nesnelere, doğaları gereği bizi karar vermeye zorlayamazlar.”

83.

Zavallı insanlık! – Beyindeki kanın bir damla fazla ya da az olması, yaşamımızı tanımlanamayacak ölçüde perişan ve korkunç bir hale sokabilir öyle ki biz Prometheus’un¹³³ akbabasından çektiğinden fazlasını, bu bir damla kandan çekeriz. Ama en kötüsü, nedenin bu damla olduğunu bilmeyip, bunu “şeytan!” ya da “günah!” ile açıklamaya kalkışmaktır.

¹³³ Prometheus: Zeus’un kuzeni ve bir Titan’ın oğlu. Ölümlülere ateşi getirdiği için Zeus ceza olarak onu bir kayaya zincirledi ve gönderdiği akbaba Prometheus’un, her seferinde yenilenen ciğerini deşti. [R. J. Hollingdale n.]

84.

Hıristiyanlığın filolojisi. – Hıristiyanlığın, dürüstlük ve adalet anlayışının gelişimine pek katkısı olamadığı, bilginlerinin yazdığı yazıların havasından oldukça iyi anlaşılabilir: Tahminlerini dogmalar gibi cüretle ileri sürer, İncil’in herhangi bir bölümünü yorumlarken, dürüst olmak gibi bir endişeleri yoktur. Her seferinde şöyle derler: “Haklıyım, çünkü kitapta yazıyor – “ ve bunu terbiyesizce, gelişigüzel yapılan bir yorum izler öyle ki bunu bir filolog duyduğunda öfkelenir mi gülsün mü bilemez, donar kalır ve kendine sürekli şu soruyu sorar: Bu mümkün mü! Bu dürüstlük mü? Bu hiç yakışık alır mı? – Bu bağlamda Protestan kiliselerinin kürsülerinden dürüstlük adına çok şeyler

yapıldığını, vaizin, kimsenin kendi sözünü kesmemesinin avantajını terbiyesizce kullanması, burada İncil'in nasıl orasından burasından kırılıp, bir şeyin ustaca nasıl kötü okunabileceğinin halka her anlamda öğretilmesi gibi bunu ancak kiliseye hiç gitmeyen ya da hep giden biri küçümseyebilir. Ama sonuç olarak; açıklandıklarında Tevrat ile ilgili o görülmemiş filoloji maskaralığını sergileyen bir dinin etkilerinden ne beklenebilir ki: Bununla anlatmak istediğim, Tevrat'ta Hıristiyan öğretilerinden başka bir şey olmadığını, Yahudiler ona haksız yere sahip çıkarken, onun aslında İsrail'in gerçek halkı olan Hıristiyanlara ait olduğunun ileri sürülerek, Tevrat'ın Yahudilerin elinden alınmaya çalışılması. Ve bunun üzerine insanlar öfkeye kapılıp, dürüstlikle pek bağdaşmayan yorumlar ve eklemeler yaptılar: Yahudi bilginlerin karşı çıkmalarına rağmen; sözde Tevrat'ın her bölümünde İsa'dan ve sadece İsa'dan, özellikle onun haçından söz ediliyormuş, bir odundan, bir çubuktan, bir merdivenden, bir ağaç dalından, bir ağaçtan, bir söğüt ağacından, bir sopadan söz açan her satır, aslında çarmıhla ilgili bir kehanet anlamındaymış: Hatta tek boynuzlu hayvanın ve tunç yılanın doğrulması, Musa'nın¹³⁴ dua ederken kollarını açması bile ve hatta Fısıh¹³⁵ bayramında yenilen kuzunun¹³⁶ kızartıldığı şiş – bunların hepsi çarmıha yapılan bir gönderme ve aynı zamanda ön hazırlıkmış! Bu iddialarda bulunan acaba bunlara hiç inandı mı? Kilisenin, eklenen bölümü (örn. mezmur 96, mısra 10)¹³⁷ daha sonra Hıristiyan kehanetleri olarak kullanmak üzere, Septuaginta¹³⁸ metnini zenginleştirmekten çekinmediği iyice düşünülmelidir. Ne yapalım, insan savaştaydı ve düşmanı düşünüyordu, dürüst olmayı değil.

¹³⁴ Musa: (yakl. İ. Ö. XIII. yy.) İsrail halkını Mısır'dan alıp vaat edilen Kenan ülkesine götüren Yahudi yargıç ve kanun yapıcı. Sina Dağı'nda On Emir'i aldı. Tora-Eski Ahit'in ilk beş kitabı ona atfedilir. [R. J. Hollingdale n.]

¹³⁵ Fısıh: Çıkış 12:23-27'de İsraililerin Mısır'daki ilk doğanların helak edilmesinden muaf tutulması. İsraililerin Mısır'da kölelikten kurtuluşlarının kutlandığı yıllık dini ve zirai festival. Nisan ayının 14. günü başlar. [R. J. Hollingdale n.]

¹³⁶ Fısıh kuzusu: Fısıh bayramında kesilen kurban. Aynı zamanda 1 Kor. 5:7'de İsa'ya tekabül eder. [R. J. Hollingdale n.]

¹³⁷ Mezmurlar 96:10: "Milletler arasında deyin: 'Rab saltanat sürüyor.' Dünya da pekişmiştir, sarsılmaz. Kavimlere doğrulukla hükmeder." (Yeni Kudüs İncili). [R. J. Hollingdale n.]

¹³⁸ Septuaginta: Eski Ahit'in Yunanca tercümesi. Apocrypha'yı da kapsar. İsmi kökü *septem*, yani yediden gelir ve İskenderiye'de Eski Ahit'i Yunancaya tercüme eden yaklaşık yetmiş Yahudi'den kaynaklanır. İbranice bilmeyen, Yunanca konuşan Mısırlı Yahudiler için hazırlanmıştır. [R. J. Hollingdale n.]

85.

Nezaket yoksunluğu. – Sizin derin metafiziğinize pek benzemediği için, sakın Yunan mitolojisi ile alay etmeyin! Keskin zekâsına bu noktada dur demeyi bilmiş, dogmatik düşünce tarzı ve batıl inanç tehlikesinden kaçınma konusunda uzun zaman duyarlı kalabilmiş bu halka hayran olmanız gerekir!

86.

Bedenin Hıristiyanlara özgü yorumu. – Mideden, bağırsaklardan, kalp atışlarından, sinirlerden, safra kesesinden, spermden kaynaklanan ne varsa – o keyifsizliklerin, zayıflıkların, aşırı gerginliklerin tümü, bizce pek bilinmeyen bu makinenin tüm rastlantısallığı! – Bunların tümünü Pascal gibi bir Hıristiyan, ahlaksal ve dini bir olay olarak alıp, bunda tanrının mı, şeytanın mı, iyinin mi, kötünün mü, kurtuluşun mu, belanın mı rolü olduğunu sormak zorunda! Ah, yazık o mutsuz yorumcuya! Haklı çıkmak için sistemini ne kadar eğip büküp, zorlamak zorunda!

87.

Ahlaksal mucize. – Hıristiyanlık, ahlak konusunda sadece mucizeyi tanır: Tüm değer yargılarının aniden değiştirilmesi, tüm alışkanlıkların birden bırakılması, yeni şeylere ve kişilere karşı ani, karşı konulmaz bir eğilim. Hıristiyanlık, bu olayı tanrının etkisi olarak algılar ve bunu yeniden doğuş olarak nitelendirir, buna olağanüstü önem verir. – Bunun dışında ahlak olarak nitelendirilen ve bu mucizeyle ilgisi olmayan her şey, bu nedenle Hıristiyan için önemsiz, hatta belki de gönül rahatlığı ve kibir olacağından, bir korku sorununa dönüşür. Yeni Ahit’te erdem, yerine getirilen yasanın esasları ortaya konmuştur: Ama olanaksız erdem esasları biçiminde: Ahlaklı olma konusunda çaba gösteren insanlar, böyle bir kural karşısında kendilerini amaçlarının hep daha uzağında hissetmeyi öğrenmeli, erdemden ümidini kesip, sonunda kendilerini bağışlayıcının kollarına atmaları gerekir, – ancak böyle sonuçlanan ahlaksal çaba, bir Hıristiyan için değerli olabilirdi, yani hep başarısız, keyifsiz, melankolik bir çaba olarak kalması koşuluyla; ayrıca bu insan, “lütfun belirlediği” ve ahlaksal mucizenin yaşadığı o kendinden geçme anının oluşmasına da yardımcı olabilirdi: – ama ahlaklı olmak için bu uğraş gerekli değildir çünkü söz konusu mucizeyi, özellikle günahla beslenen bir günahkârın yaşaması da az rastlanan bir şey değildir; evet en derin ve köklü günahkârlıktan bunun tam tersine geçiş daha kolay ve mucizenin algılanabilir kanıtı olarak da daha çok arzulanan bir şeymiş gibi görünüyor. – Ayrıca bu tür aniden gelişen akılsızca ve karşı konulamaz hızlı değişimin, en derin çaresizlik ve en derin huzurun bu tür değişiminin psikolojik olarak ne anlama geldiğini (belki de maskelenmiş bir sara hastalığı olup olmadığını?), – bunu ve bu tür “mucizeleri” (örneğin cinayet ve intihar eğilimi olarak) fazlasıyla saptamak zorunda olan ruh hekimleri inceleyebilir. Hıristiyanın elde ettiği, buna oranla daha “hoş olan sonuç” da farklı bir şey değildir. –

88.

Büyük hayırsever Luther. – Luther’in en önemli etkisi tüm azizlere ve tüm Hıristiyan vita contemplativa’sına karşı uyandırdığı güvensizliktir: Ancak o günden sonra Avrupa’da Hıristiyanlığın dışında bir vita contemplativa için yol açılmış, dünyevi etkinliklerin küçümsenmesine ve din adamı olmayanlara bir hedef belirlenmişti. Manastıra kapatıldıktan sonra da cesur bir madenci çocuğu olmayı sürdüren Luther, burada başka dipler ve “derinlikler” bulunmadığından, kendi içine inip, korkunç karanlık koridorlar kazdı, – sonunda kendisi için rahat ve kutsal bir yaşamın mümkün olmayacağını, ruh ve bedeninde doğuştan beri var olan “hareketliliğin”, kendisini mahvedeceğini fark etti. Çok uzun bir süre nefsini körelterek, azizliğe giden yolu bulmaya çalıştı, – sonunda kararını verdi ve kendi kendine şöyle dedi: “Aslında gerçek bir vita contemplativa yok! Aldatılmamıza izin verdik! Azizler bizim hepimizden daha değerli değil.” Elbette bu kendini haklı çıkarmak için köylüce bir tarzı, – ama o dönem Almanları için tek ve doğru yoldu: Onların bundan nasıl esinlendiğini, şimdi onların Lutherci din kitabından okumak mümkün: “On Emir’in dışında tanrının hoşuna gidebilecek başka eser yok, – azizlerin ünlü dini eserleri kendi düşüncelerinin ürünüdür.”

89.

Günah olarak kuşku. – Hıristiyanlık, çemberi kapatmak için her şeyi yaptı ve hemen ardından kuşkuyu günah olarak ilan etti. İnsan, akıl devrede olmaksızın, bir mucize sayesinde inancın içine atılmalı ve sonrasında orada sanki en aydınlık ve açık ortamdaymış gibi yüzmelidir: Kıyıya bir bakış, belki de sadece yüzmek için orada bulunulmadığı düşüncesi, suda ve karada yaşayabilen yapımızın en ufak hareketi bile – günahtır! Bununla, inancı kanıtlara dayandırmanın ve aynı zamanda onun kökeni üzerinde düşünmenin de olanaksız ve günah olduğunu görmek gerek. İnsanın kör ve sersem olması ve

içinde aklın boğulduğu dalgalar üzerinde hiç bitmeyen bir şarkı söylemesi isteniyor!

90.

Bencilliğe karşı bencilik. – Hâlâ ne kadar çok insan şöyle diyor: “Eğer tanrı olmasaydı, yaşam çekilmezdi!” (ya da idealist çevrelerde söylendiği gibi: “Temelindeki etik anlam olmasaydı, yaşam çekilmezdi!”) – buna göre bir tanrı (ya da varolmanın etik anlamı) olmalı! Oysa gerçek, bu düşüncelere alışan insanın, onlar olmadan yaşamak istememesidir: Yani kendisi için ve yaşamını sürdürmesi için gerekli düşüncelerin olabileceği, ancak benim yaşamımı sürdürmem için gerekli olan her şeyin varolması gerektiği ile ilgili bir genelge yayınlamak ne büyük bir kendini beğenmişlik! Sanki benim varolmam çok gereklimiş gibi! Aynı başkalarının farklı duyumsaması, özellikle o iki inanç maddesi doğrultusunda yaşamak istemeyen ve yaşamı o noktada artık pek yaşanacak değerde bulmayanlar gibi! – Ve şimdiki durum bundan ibaret.

91.

Tanrının dürüstlüğü. – Her şeyi bilen ve her şeye kadir olan ama *amacının yarattığı* canlılar tarafından anlaşılmasını sağlamaya çalışmayan bir tanrı, – iyilikler tanrısı böyle mi olur? Sanki insanlığın selameti için çok gereklimiş gibi binlerce yıl boyunca sayısız kuşku ve tereddütün sürmesine izin veren, buna karşın hakikat ile ilgili bir yanlış algılamada, en korkunç sonuçları söz konusu eden bir tanrı? Eğer hakikatli olup, insanların hakikat uğruna ne kadar acı çektiğini görebilseydi, acımasız bir tanrı olmaz mıydı? – Ama belki de gerçekten iyilikler tanrısıdır aynı zamanda, – kendini daha açık ifade edememiştir! Belki de bunun için gerekli olan ruha sahip değildir. Ya da konuşma yeteneğine? Bu daha da kötü. O zaman belki de “hakikat” dediği konuda kendi de yanıldı ve kendisi de “zavallı aldatılmış şeytanın” pek uzağında değil! O zaman onu anlamak uğruna, kullarının bu biçimde ve bundan böyle sonsuza dek daha kötü bir şekilde acı çekmelerine seyirci kalmaktan, tıpkı çocuğu ya da köpeği korkunç bir tehlike ile karşı karşıya kaldığında, birçok anlama gelebilecek çeşitli işaretler yapan sağır ve dilsiz biri gibi çaresiz kalıp, öğüt verememek ve yardım edememekten dolayı neredeyse cehennem azabı çekmesi gerekmez mi? – Böyle düşünen ve zor durumda olan, “benzerine” acımdan çok, acı çeken tanrıya merhamet duymayı benimseyen dindar gerçekten affedilebilir, – çünkü eğer o en yalnız olan, her şeyin başlangıcı, herkesten çok acı çekiyor ve merhamete ihtiyaç duyuyorsa, artık onun benzerleri söz konusu olamaz. – Bütün dinler eski, gelişmemiş bir insanlığın zekâ ürünü olma özelliğini sergiler, – hepsi gerçeği söyleme yükümlülüğünü şaşılacak derecede hafife alır: Tanrının, bildiri konusunda insanlığa karşı dürüst ve net olma gibi bir görevi olduğunu bilmezler. – “Gizli tanrı”, kendini bu derece gözleme ve hep yarım ağızla ortaya koymanın nedenleri üzerine Pascal’dan daha güzel konuşan olmamıştır, bu konuda kendisini bir türlü yatıştırılamaması bunun işaretidir: Ama sesi sanki bir zamanlar perdenin arkasında tanrı ile birlikte oturmuş gibi güvenli ve umutlu. “Deus absconditus”da¹³⁹ bir ahlaksızlık olduğunu sezmiş ama bunu kendine itiraf etmekten çekinip utanmıştı: Bu yüzden, korkan biri gibi, hep yüksek sesle konuşmuştu.

¹³⁹ *Deus absconditus*: “saklı tanrı”. [R. J. Hollingdale n.]

92.

Hıristiyanlığın ölüm döşeğinde. – Gerçek anlamda aktif insanların içlerinde artık Hıristiyanlık yok, inançlı orta sınıfın vasat ve temkinli insanları da sadece düzenlenmiş, yani garip bir biçimde basitleştirilmiş Hıristiyanlığa inanıyor. Sevgisiyle her şeyi sonuçta bizim için iyi olacak şekilde

oluşturan bir Tanrı; mutluluğumuz gibi erdemimizi de bize sunan ve alan bir tanrı öyle ki her şey hep yolunda ve iyi gidiyor ve yaşamı çok kötü olarak algılamaya, ondan şikayet etmeye bir neden kalmıyor. Kısaca söylemek gerekirse, teslimiyet ve kanaatkârlık tanrısallaştırılıyor, – bu Hıristiyanlıktan geriye kalan en iyi ve en canlı şey. Ama yine de bununla Hıristiyanlığın yumuşak bir ahlakçılığa dönüştüğünü anlamak gerekir: Ne “Tanrı, özgürlük ve ölümsüzlük” gibi düşünceler kaldı ne lütuf ve dürüst zihniyet ne de tüm evrende lütuf ve dürüst zihniyetin egemen olacağı inancı: Bu, Hıristiyanlığın euthansia’sıdır.

93.

Hakikat nedir? – İnananların severek çıkardıkları şöyle bir sonucu kim hoş görmez ki: “Bilim gerçek olamaz, çünkü o tanrıyı reddeder; o halde bilim Tanrıdan kaynaklanmıyor; bu durumda bilim gerçek olamaz, – çünkü gerçek Tanrıdır.” Yanlış kararda değil, önkoşuldadır: Örneğin tanrı gerçek olmasa ve bu kanıtlanırsa, o, insanların kibri, güç istemi, sabırsızlığı, korkusu, büyülenen ve dehşete düşen çılgınlığı olsa, nasıl olur?

94.

Kırgınların ilacı. – Tanrının günah konusundaki kırgınlığını gidermek için bir kurban gerektiğini Paulus bile söylemişti: O günden beri Hıristiyanlar, kendileri ile ilgili hoşnutsuzluklarını bir kurbandan çıkarmaktan vazgeçmediler, – bu, ister “dünya”, ister “tarih”, ister “akıl”, ister sevinç isterse başka insanların huzurlu rahatı olsun, – herhangi iyi bir şey onların günahı için ölmek zorunda (sembolik olsa bile)!

95.

Nihai çürütme olarak tarihi çürütme. – Vaktiyle tanrının olmadığı kanıtlanmaya çalışılıyordu, – bugün tanrının var olduğu inancının nasıl oluşabildiği ve bu inancın ne sayesinde ağırlık ve önem kazandığı gösteriliyor: Böylelikle tanrının olmadığı konusunda karşı kanıt gereksiz oluyor. – Vaktiyle ortaya konan “tanrının varlığı ile ilgili kanıtlar” çürütüldüğünde, bu çürütülenlerden daha iyi kanıtlar bulunamaz mı diye hâlâ bir kuşku duyuluyordu: O dönemde ateistler yanlışları düzeltmeyi bilmiyorlardı.

96.

“In hoc signo vinces.”¹⁴⁰ – Avrupa, başka konularda ne kadar ileri olursa olsun, dini konularda eski Brahmanların özgürlükçü saflığına ulaşamadı henüz. Bu, Hindistan’da dört bin yıl önce bizim şimdiki durumumuzdan çok daha fazla düşünüldüğünün ve düşünme zevkini aşılama konusunda daha fazla özen gösterildiğinin bir kanıtı. Söz konusu Brahmanlar, önce rahiplerin tanrılardan daha güçlü olduklarına, sonra rahiplerin gücünü geleneklerin oluşturduğuna inandılar: Bu nedenle şairleri tüm iyiliklerin asıl kaynağı olarak gelenekleri (duaları, törenleri, adakları, ilahileri, vezinleri) sürekli övmekten bıkmadılar. Burada, her ne kadar şairlik ve batıl inanç araya karışmış olsa da: Cümleler doğrudur! Bir adım ileriye: Tanrılar bir kenara atıldı, – bunu Avrupa’nın da artık yapması gerekiyor! Bir adım daha ileriye: Ve artık rahiplere ve aracılara ihtiyaç kalmadı ve kendi kendine kurtuluş dininin öğreticisi Buda¹⁴¹ ortaya çıktı: – Avrupa bu kültür düzeyinin hâlâ ne kadar uzağında! Tanrılarının, rahiplerin ve mesihlerin gücünün dayandığı örf ve âdetler de nihayet yok edildiğinde, yani eski anlamıyla ahlak öldüğünde: O zaman – evet o zaman ne olacak? Ama tahminlerde bulunup

durmayalım, önce Hindistan’da düşünür çoğunluğunun birkaç bin yıl önce düşünme buyruğu ile ilgili yaptıklarını Avrupa’nın telafi etmesine çalışalım! Avrupa’nın çeşitli halkları içinde “Tanrıya artık inanmayan” belki on ya da yirmi milyon insan mevcut, – bunlardan birbirlerine bir işaret vermelerini istemek, aşırı bir istek olur mu? Birbirlerini bu yönleriyle tanır tanımaz, kendilerini hissettireceklerdir, – Avrupa’da hemen bir güç haline gelecekler ve bereket versin ki halklar arası bir güç! Sınıflar arası bir güç! Yoksullar ve zenginler arası! Buyuranlar ve boyun eğenler arası! Huzursuz insanlarla huzurlu, huzur veren insanlar arası bir güç!

[140](#) “*In hoc signo vinces*”: “Bu işaretle yeneceksin.” İmparator Konstantin’in putperest İmparator Meksentius’a karşı İ. S. 312’de yaptığı savaşın arifesinde (Hıristiyan) haçı gördüğü ve bu sözleri işittiği söylenir. Kazandıktan sonra Hıristiyan olur ve diğerlerini de teşvik eder. [R. J. Hollingdale n.]

[141](#) Buda: (yakl. İ. Ö. 563-483) “Aydınlanmış olan” anlamına gelir ve Budizm’in kurucusu Gautama Siddhartha’nın ismidir. Hem hacı hem çileci hayatlar yaşadıkten sonra, Orta yol yaşamını kucakladı. Aşikâr bir nedenden ötürü acı çekmenin Sekiz Aşamalı Soylu Yolu izlenerek ve yeniden doğma döngüsünden dönme ve bütün şiddetli cinsel isteklerin sonu demek olan nirvanaya varılarak son verilebileceğini öne sürdü. [R. J. Hollingdale n.]

SOKRATES SORUNU

1.

Yaşam konusunda özdeş yargıyı ileri sürmüş aydınlar, tüm çağlar boyunca: Bir işe yaramaz... Hep ve her yerde özdeş yankı duyulmuş onların ağızlarından – bir yankı kuşkulu, acı dolu, yaşamdan bıkkınlık, yaşama karşı karşıtlık dolu. Sokrates bile ölürken şöyle söylemiş: “Yaşamak – uzun uzadıya hasta olmak demek; bir horoz borcum var kurtarıcı Asklepios’a”.¹⁴³ Sokrates’e bile gına gelmiş. – Ne demektir bu? Ne anlaşılır bundan? – O zaman şöyle söylenirdi (ah, söylenmiş de, hem de yüksek sesle ve en başta da pesimistlerimizce¹⁴⁴): “Burada yine de hakiki bir şey olmalı! Consensus sapientium¹⁴⁵ hakikatin ispatıdır.” – Söyleyebilir miyiz bugün bunları? Yeter mi buna gücümüz? “Burada yine de hasta bir şey olmalı” – işte bizim hazır cevabımız: Daha yakından bakmalı tüm zamanların en aydınlarına! Onlar ayaklarının üstünde sıkı duramıyorlar mıydı? Gecikmiş? Sallantılı? Yozlaşmış? Yoksa bilgelik küçük bir leş kokusu alınca heyecanlanan bir karga gibi belirmiş olmasın yeryüzünde?..

¹⁴³ Platon’a göre (*Phaedon*) Sokrates’in son sözleri şöyleydi: “Kriton, Asklepios’a bir horoz borcum var; borcumu ödemeyi unutma olur mu?” Hastalıktan kurtulunca Asklepios’a bir horoz verildi: Herhalde Sokrates de yaşamın bir hastalık olduğunu düşünüyordu. (Hollingdale n.)

¹⁴⁴ Özellikle Schopenhauerciler... Gençliğinde Nietzsche de onlardan biri sayılıyordu. (Hollingdale n.)

¹⁴⁵ Bilgelik ittifakı. (Hollingdale n.)

2.

Büyük bilgelerin düşmüş tipler oldukları hürmetsiz düşüncesi, öğrenilmiş ve öğrenilmemiş önyargının buna karşı olduğu duruma ilişkin olarak ortaya çıktı bende: Ben Sokrates ve Platon’u bir çöküşün belirtileri olarak, Grek çözümlüşünün aracıları olarak, sahte-Grek, anti-Grek olarak tanıdım (*Tragedyanın Doğuşu*, 1872). Bu consensus sapientium –giderek açık bir şekilde gördüm ki– hiç de uyum içinde oldukları şey hakkında haklı olduklarını ispatlamaz: Bu daha çok, onların bizzat, bu çok bilge insanların, yaşamla aynı olumsuz ilişki içinde oldukları –olmak zorunda kaldıkları– için, bir şekilde fizyolojik uyum gösterdiklerini kanıtlar. Yaşamla ilgili yargılar, değer yargıları, yaşama karşı veya yaşamın yanında olsun, son çare olarak hiçbir zaman doğru olamaz: Onlar değeri yalnızca bir belirti olarak alıyorlar, sadece belirti olarak dikkate alınıyor değerler – böyle yargılar, kendiliğinden, dangalaklıklardır. Uzanıp kavramaya çalışmalıdır insan bu şaşkıncu finesse’yi,¹⁴⁶ yaşamın değerinin kestirilemeyeceğini. Yaşayan biri kestiremez bunu, çünkü tartışmanın bir parçasıdır, onun nesnesidir hakikaten, yargıda bulunamaz; bir başka nedenden ötürü de ölü biri tarafından da kestirilemez. – Filozoflar açısından, yaşamın değerinde bir sorun görmek bu nedenle

kendisi için bir sakınca, bilgeliğine ilişkin bir soru işareti, bir miktar bilgisizlik teşkil eder. – Ne? bütün bu bilge adamlar yalnızca yozlaşmış değil miymiş, bilge de mi değilermiş? – Ben yine Sokrates sorununa döneyim.

[146](#) Finesse: Fr. 1. Sivrilik; 2. Duygunluk; 3. Doğruluk, Kesinlik. (Ed. n.)

3.

Sokrates, kendi soy kütüğüne göre, toplumun düşük kesimindendi: Sokrates aşağı bir tabakadandı. Onun görünüşte ne denli çirkin olduğu da biliniyor. Bu çirkinlik onda bir karşıt sav gibiydi, Grekler arasında, neredeyse, bir çelişki özelliği taşıyordu. Sokrates Grek miydi? Çirkinlik çoğunlukla eksik gelişimin, ayrı soydan anne babadan türemenin bozduğu bir gelişimin bir işaretidir. Aksi halde ise çöküşteki gelişim olarak ortaya çıkar. Kriminologlar arasında bulunan insan bilimcilerin bize söylediklerine göre tipik suçlu çirkindir: *monstrum in fronte*, *monstrum in animo*.[147](#) Ancak suçlu yozlaşmış bir kimsedir. Yoksa Sokrates tipik bir suçlu muydu? – En azından, şu ünlü fizyognomistin, Sokrates’in arkadaşlarının itiraz ettikleri düşüncesi bu fikirle çatışmazdı. Yüz okuyabilen bir yabancı Atina’dan geçerken Sokrates’in yüzüne bakarak ona, her türlü çirkinliği, şehveti benliğinde saklayan bir *monstrum* olduğunu söylemiş. Sokrates ona şu karşılığı vermiş sadece: “Siz beni tanıyorsunuz, sayın bayım!” –

[147](#) Yüzü canavar, ruhu canavar. (Hollingdale n.)

4.

Sokrates’teki yozlaşma (*décadence*) yalnızca doğal eğilimlerindeki kabul edilen sefihlik ve karmaşadan gelmiyor: Onu bu yönde ayıksı kılan aşırı mantıksal gelişme ve şu iğneli kötülük. ‘Sokrates’in daimonu’ denen, dinsel olarak yorumlanan, şu işitsel halüsinasyonları da unutmamalıyım. Ona ilişkin her şey ölçsüz, *buffo*, karikatür, aynı zamanda her şey gizli, saklı, yeraltına ait. – Anlamaya çalışıyorum, Sokrates’in bu us=erdem=mutluluk denkleminin ne gibi bir karakteristik tuhaflıktan ileri geldiğini: Çok tuhaf bir denklem, özellikle de, eski Helenler’in bütün içgüdülerine zıt.

5.

Sokrates’le Grek beğenisi diyalektiğin yararına bir değişime uğruyor: Peki, bu olduğunda ne oluyor gerçekten? Bu her şeyden önce daha soylu bir beğenin yenilgiye uğratılmasıdır; diyalektikle düşük kesim en tepeye çıkıyor. Sokrates öncesinde iyi düzenlenmiş toplumda diyalektik yöntem dışlanıyordu: Kötü bir davranış olarak görülüyor, insanın şerefini lekelediği düşünülüyordu. Gençlik ona karşı uyarılıyordu. İnsanın aklını böyle sunması güvensizlikle karşılanıyordu. Şerefli insanlar gibi şerefli şeyler zekâlarını bu şekilde sergilemezler. İnsanın her şeyini sergilemesi yakışık almaz. Önce kendini ispatlamak zorunda olanın pek değeri yoktur. Yetkinin iyi geleneğe bağlı olduğu ve insanın “akıl vermek” yerine emir verdiği yerde diyalektikçi bir çeşit soytarıydı: Kimse onu dikkate almaz, güler geçerdi – Sokrates kendini önemseyen bir soytarıydı: Peki bu olurken gerçekten olan neydi? –

6.

İnsan elinde başka araç bulunmayınca diyalektiği seçer. Diyalektiğin güvensizlik yarattığı, pek güvenilir olmadığı bilinir. Bir diyalektikçinin etkisini silmekten daha kolayı yoktur, her konuşmacı topluluğun deneyiminin de kanıtladığı üzere. Diyalektik başka silahı kalmayanların elinde bir son-kendini savunma silahı olabilir ancak. İnsan, haklarını kullanmak zorunda olmalıdır: yoksa bir işine

yaramaz. Bu nedenle Yahudiler diyalektikçidir; Tilki Reinecke [148](#) da öyleydi: Ne? Sokrates de öyle değil miydi?

[148](#) Özellikle yaklaşık 1150'den sonra popüler hale gelen ortaçağ hayvan destanlarının ünlü kahramanı. Bu destanlar çoğunlukla Latince, Fransızca, Basit Almanca, Felemenkçe, Yüksek Almanca ve İngilizce'ydi. Reinecke'nin Aslan Kral tarafından çağrılıp, Kurt Isengrim ve öteki hayvanların suçlamalarına cevap vermesi birbiriyle ilişkisi yokmuş gibi görünen masalların özü ve başlangıç noktasıdır. Masalların çoğu iğneli bir satırle köylünün üst sınıf ve memurdan duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirir. *Reinecke Fuchs* diye bir Goethe versiyonu da bulunmaktadır. (Ed. n.)

7.

– Bir isyan ifadesi miydi Sokrates'in ironisi? Alt tabakanın kırgınlığının? Bastırılmışlardan biri olarak, syllogizm'in [149](#) sivri dürtmeleriyle kendi şiddet formunun tadını mı çıkarıyordu? Büyülediği seçkinler için kendinden öç mü alıyordu? – Bir diyalektikçi olarak kişi acımasız bir enstrümanın elindedir; insan onunla zorbayı oynayabilir; zapt ederek uzlaşır. Diyalektikçi aptal olmadığını ispatlamayı muhalifine bırakır: öfkelenir, aynı zamanda çaresiz kılar. Diyalektikçi karşıtının usunu etkisiz hale getirir. – Ne? Diyalektik Sokrates'te sadece bir öç alma biçimi mi?

[149](#) Syllogizm (*Syllogismus*): Tasım, kıyas. (Ed. n.)

8.

Sokrates'in hangi yöntemle karşısındakini sarsabileceğini açıklığa kavuşturduğum artık: Şimdi aydınlığa çıkarılması gereken onun büyüleyici etkisidir. – Sokrates'in yeni bir müsabaka çeşidi keşfetmiş, Atina'nın aristokrat çevresi için bundaki ilk usta olması bir nedendir. Büyüledi çünkü Helenlerin müsabakacı içgüdülerine dokunmuştu – delikanlılar ve genç adamlar arasındaki güreş müsabakalarına bir çeşitleme sokmuştu. Sokrates aynı zamanda büyük bir erotikçiydi.

9.

Ancak Sokrates daha fazlasını tahmin etti. Aristokrat Atinalıların ötesini gördü; kendi durumunun, durumunun tuhaflığının artık pek de istisnai olmadığını kavradı. Bu yozlaşma türü zaten her yerde, sessizce kendini hazırlıyordu. Eski Atina sona doğru gidiyordu. – Sokrates tüm dünyanın ona – onun aracına, ilacına, kişisel öz-koruma sanatına – ihtiyacı olduğunu anladı... Her yanda güdüsel eğilimler karmaşa içindeydi; insanlar ifratın eşiğindeydi: Monstrum in animo evrensel tehlikeydi. “İçgüdüler zorba olmak istiyor; zorbalığa karşı bir güç bulma gereği var, daha güçlüsünü”... O fizyognomist Sokrates'e ne olduğunu, bir kötücül şehvet ini olduğunu açıklayınca, büyük ironikçi onun için önemli bir ip ucu sunan bir şey söyledi. “Doğru,” dedi, “Ama hepsinin de efendisi oldum.” Sokrates nasıl kendinin efendisi oldu? – Onun durumu, o sırada genel bir acil ihtiyaç olmaya başlamış bulunan şeyin en uç, en açık seçik örneğiydi: Kimsenin artık kendinin efendisi olmadığını, içgüdülerin sessizce husumet haline geldiğinin. Büyülemeyi bu aşırı durum olarak – korku uyandıran çirkinliği bunu bütün gözlemlere sundu: söylemeye ne hacet, bu durumun cevabı, çözümü, tedavisi olarak da daha fazla büyüledi. –

10.

İnsan, Sokrates'in yaptığı gibi ustan bir zorba yapma gereğinde kalırsa, zorbacılık oynayacak başka bir şey de az buz tehlike teşkil etmez. O dönemde usallık, kurtarıcı olarak ilahlaştırılmıştı, ne Sokrates ne de onun 'hastaları' diledikleri gibi ussal olup olmama hakkına sahipti – bu de rigueur [150](#) idi, bu onların son aracıydı. Bütün Grek düşüncesinin usa yönelirken gösterdiği fanatizm bir acil

duruma ihanet etti: tehlike vardı, yalnızca bir seçenek bulunuyordu: Ya can vermek ya da – saçma bir biçimde ussallaşmak... Platon'dan itibaren Grek filozofların ahlakçılığı hastalıklı bir şekilde koşullandı: Benzer şekilde diyalektik hakkındaki düşünceleri de. Us-erdem-mutluluk basitçe şu anlama gelir: Sokrates'in ardında yürünmeli, karanlık tutkulara karşı sürekli bir aydınlık –us aydınlığı– gündemde tutulmalı. İnsan ne pahasına olursa olsun sağduyulu, açık, zeki olmalı: Doğal güdüler, usa aykırı yönelmelerden çöküşe götürür...

[150](#) Riquer: *Fr. Zorunlu*. (Ed. n.)

11.

Sokrates'in insanları hangi yöntemle büyülediğini anlaşılır duruma getirdim: Onda bir hekim, bir kurtarıcı görünümü vardı. Sokrates'in "her ne pahasına olursa olsun ussallık" inancındaki yanlıgıyı göstermeyi sürdürmenin gereği var mı? – Yozlaşma üzerine mücadele vererek, yozlaşmadan yakalarını sıyırdıklarını düşünmeleri, filozof ve ahlakçılar açısından kendini kandırmadır. Bu onların gücünü aşar: Araç olarak, kurtuluş olarak seçtikleri şey bizzat, yozlaşmanın bir diğer ifadesinden farklı bir şey değildir - onlar onun anlatımını değiştiriyorlar, onun kendisini ortadan kaldırmıyorlar. Sokrates yanlış anlaşılmıştı; bütün ahlak düzeltimi, Hıristiyanca olanı dahil, bir yanlış anlamadır... En keskin gün ışığı, ne pahasına olursa olsun ussallık, pırıl pırıl, soğuk, sakıngan, bilinçli, içgüdsüz, içgüdülere karşı yaşamın kendisi sayrılığın bir formundan, bir diğer formundan başka bir şey değildir – bundan erdeme, sağlıklığa, mutluluğa dönüş de yoktur... İçgüdülere karşı savaşmak zorunda olmak - yozlaşmanın formülüdür bu: Yaşam önde geldiği müddetçe, mutluluk ve içgüdü birdir. –

12.

– Sokrates, bütün bu kendini kandıranların en cin fikirlisi bunu kendisi anladı mı? Onu ölüme götüren bilgeliğiyle bunu kendisine söyledi mi sonunda?. Sokrates ölmek istiyordu – Atina değil, zehir bardağını kendi seçti, o zorladı Atina'yı zehir bardağını vermeye... "Sokrates hekim değil," dedi yavaşça kendi kendine: "Burada yalnızca ölüm hekimdir... Sokrates, sadece uzun süreden beri hastaydı..."

NEDEN BÖYLE BİLGEYİM**1.**

Var olmamın (Dasein) mutluluğu, biricikliği, yazgısının içindedir: Bir bilmece biçiminde söylemem gerekirse, babamla ölmüşüm ben, şimdi annemle yaşıyorum ve yaşlanıyorum. Yaşam merdiveninin en üst ve en alt basamaklarından gelen bu çifte köken gerileyici (décadent) olduğu oranda başlangıç niteliğindedir – açıklarsa bunlar açıklar ancak tüm yaşam sorunları karşısında yansızlığımı, özgür kalışımı, tavrımı, hepsinden önce, benim. Yoktur benim gibi bir insan doğuş ve çöküş belirtilerinin içinde kokusunu almış olan, en seçkin öğretmen benim bu konuda – bilirim ikisini de ikisiyim ben. – Otuz altı yaşında ölmüştü babam: İnce ruhlu, sevecen ve sağlıksızdı, göçüp gitmeye yazgılı bir yaratık gibiydi, – yaşamdan çok yaşamın tatlı bir anıydı. Onun yaşamının bittiği yaşta bitmeye yönelmişti benimki de: otuz altı yaşında geldim dirimselliğimin en düşük noktasına, yaşıyordum yaşamasına üç adım önümü görmeden. O dönemde –1879’du– bıraktım Basel’deki öğretim görevimi, o yazı bir gölge gibi St. Moritz’de geçirdim, yaşamımın en güneşsiz kışını da yine bir gölge gibi Naumburg’da.

Buydu benim en alt sınıırım: Bu arada yazıldı “*Gezgin ile Gölgesi.*”¹⁵² Kuşkusuz biliyordum o evrede gölgenin ne oluşunu... Ertesi kış, Cenova’da geçirdiğim ilk kıştı, aşırı bir kansızlık ve kas erimesiyle gelen tatlılık ve coşku “*Tan Kızıllığı*”¹⁵³ doğurdu. Adı geçen yapıtın yansıttığı pırıl pırıl aydınlık, apaçıklık, özellikle düşsel varsıllık bende yalnızca çok derin bir gövdesel güçsüzlükle değil oldukça aşırı bir acıma duygusuyla bağlaşımlıdır. Üç gün aralıksız süren acılar içinde bir beyin ağrısıyla didişirken, bin güçlkle salya kusarken, – sağlığımın elverişli dönemlerinde, yeterince tırmanıcı, yeterince inceltmiş olmadan yaklaştığım konuları benzersiz bir diyalektik açıklığıyla ele alıyor, soğukkanlılıkla düşünüyordum. Diyalektiği –söz gelişi Sokrates örneğindeki gibi– ne denli bir gerileme (décadance) belirtisi diye gördüğümü okuyucularım bilirler sanırım. Anlığın tüm sağlıksız durumları, ateş basınca o yarı uyuşukluk, bugüne değin büsbütün yabancıydı bana, bunların doğasını ve ne denli sık belirdiğini okuyarak öğrenmiştim. Yavaşır kanımın dolaşımı. Kimse görmemiştir ateşimin yükseldiğini. Uzun süre sağaltımımı üstlenen, beni bir sinirsel sayrı sayan bir hekim şunları söyledi sonunda: “Hayır! Sinirlerinizde bozukluk yok! Sinirli olan benim yalnızca.” Saptanmamış bir yerel yozlaşma olmalı bu, örgensel bir mide bozukluğu değil çöküntü, bitkinlik sonucu sindirim güçsüzlüğünün yanında. Ara sıra sakıncalı bir durumda körlüğe yaklaşan göz ağrıları da neden değil sonuçtu: Yeniden artıyordu görme gücü yaşam erkinin çoğalmasında yanında. – Uzun, pek uzun yıllar sürdü bende yeniden kendime gelmem, – ne yazık ki bir depreşme, bir çöküş, bir gerileme (décadance) evresidir bu. Bilmem söylemem gerekir mi bütün bunlardan sonra, gerileme (décadance) hakkında deneyimli bir kimse olduğumu? Öğrendim gıdım gıdım önünü ardını bu konuların. Genelde, bu kuyumculuk – tutma ve kavrama becerisi, ayırımları seçen bu parmaklar, bu “köşeleri görme” duyarlılığı ve bana özgü tüm incelikler hep o evrede öğrenilmiştir, gözlem yetisiyle birlikte tüm gözlem örgenlerimin, ne varsa içinde hassaslaştığı o dönemin gerçek armağanıdır bana. Bir daha sağlam kavramlara, değerlere Sayrı Gözle bakmak, daha sonra tersine gelişen bir yaşamın doluluğu ve özgüveni içinde yozlaşma (décadance) içgüdülerinin çalışmasını görmek – işte buydu benim uzun

sürelî çabam, benim gerçek görgüm, usta olmuşsam bundan dolayıdır artık. İmdi benim elimdedir bakış açılarımla başaşağı çevirmek: Bundan dolayıdır “değerleri yeniden değerlendirme”nin yalnızca benim elimden gelecek bir iş olması.–

[152](#) Alm. *Der Wanderer und Sein Schatten*, Menschliches, Allzumenschliches II. Kitap, 2. Bölüm. (Ed .n.)

[153](#) Alm. *Morgenröte*. (Ed .n.)

2.

Gerici (décadent) olmak bir yana büsbütün karşıtıyım onun. Şudur kanıtım bu konuda: Kötü durumda hep doğru yolu seçmişim, başka bir çıkış için, oysa gerçek bir gerici kendine yıkım getireni seçer.

Summa summarum¹⁵⁴ olarak sapasağlamdım hep fakat bana özgü décadent bir halim de vardı. O salt yalnızlığa yaslanmak için bir güç sağladım kendime alışılmış koşullardan sıyrılmaya, zorladım kendimi başkalarına işimi gördürmemek için, kendime baktırmamak için, sağlığını sağaltımcılara bırakmamak için, başka ellere düşmemek için – gösterdi bana başlangıçta içgüdümlü bağımsız, keskin gerekenleri yapmam için bunların hepsi. Kendi elime aldım kendimi, yeniden kazandım sağlığını: Fizyologların da gösterdikleri gibi –bunun biricik koşuludur gerçekte insanın sağlam olması. İyileşmez örneksel bir ölümlü varlık, kendi kendini sağlıklı kılamaz da; üstelik, örneksel bir sağlıklı için sağlıksız olmak, yaşam, hem de daha uzun yaşam için etkin bir uyarıcı olabilir, Gerçekte böyle görünüyor bana şimdi o uzun sayrılı dönem: onula buldum kendimi de yaşamı da yeniden, ufak tefek de olsa bütün iyi nesnelere tadına vardım başkalarının kolayca tadamayacakları gibi – sağlık istemime, yaşam istemime dayanarak kurdum felsefemi... Bir düşünün bunu: Dirimselliğimin en düşük yıllarında kurtulmuşum kötümser olmaktan. Yeniden kendimi bulma içgüdümlü yasaklamıştı bana o yoksulluk ve yılgınlık felsefesini... Gerçekte ondan anlaşılır bu yetkinlik denen. Çünkü yetkin bir insandır duyularımızda iyi etki bırakan: Sert, hoş, güzel kokulu bir odundan yontulmuştur o. Kendine uygun düşenden tat alır yalnızca; geçince bu uygunluk ölçüsünün ötesine ne tat alma kalır, ne de beğenme. Bilir yıkımlara karşı koymanın yolunu, kötü rastlantıları kendine lehine çevirir; güç verir, onu öldürmeyen nesne. Çıkarır kendine düşeni gördüğü, işittiği, yaşadığı tüm nesnelere içgüdümlüyle: ayıklayan bir ilkedir o, dışlar pek çok nesneyi. Hep kendi yöresinde kalır ister kitaplarla, ister insanlarla, ister bölgelerle bağlantıya girsin: saygı gösterir seçtiğine, onayladığına, güvendiğine bu evrede. Tepki gösterir tüm uyarılara yavaşça, uzun bir özenin, bilinçli bir büyükleme kapsamında, yavaşlıkla, – önce gözden geçirir yaklaşan bir uyarıyı, uzak kalır onu karşılamaktan, düşünmez bile. Ne “mutsuzluk”a inanır, ne de “suç”a: Kendi kendisiyle de başkalarıyla da didişir, bilir unutmaya da, – kendisi için en iyi olanla yetinmek zorunda olacak kadar güçlüdür. – Sözün kısası bir “décadent’in” karşıtıyım ben; kendimi sergiliyorum, ben.

[154](#) Summa Summarum: (Lat.) Bütünüyle. Bir bütünlük içinde. [R. J. Hollingdale n.]

3.

Böyle bir babamın olmasını büyük bir ayrıcalık olarak değerlendirdim: Karşılarında dinsel öğütler verdiği köylüler – çünkü Altenburger Hofe’de (Altenburger Sarayı’nda) birkaç yıl yaşadıkten sonra, son yıllarını kilise söylevcisi olarak geçirmişti – bir melek görünüşlü olduğunu söylemişler. – Bununla soy (Rasse) sorununa değiniyorum burada. Ben, safkan bir Polonya soylusuyum, bir damla kötü kan yok bende, çok az Almada olduğu gibi.¹⁵⁵ Ben en derin karşıtlığı kendimde ararsam, içgüdümlülerin içinden çıkılmaz karmakarışık düşüklüğünü annemde ve kız kardeşimde bulurum, – ben

onların yüzünden böyle tanrısallığıma karşı sövüp sayar olmuşum. Benim annem ve kız kardeşim yönünden edindiğim işlem biçimi, bu evreye değin, bende anlatılmaz bir korku yarattı: burada şaşmaz bir kesinlikle düzenlenmiş çok özenli saatli bir bomba çalışıyor, hem de kanımın dökülebileceği yerde – en yüksek düşünsel evrelerin içinde... Çünkü her yeterli zehirli böceklerden korunmada yanılabilir... Fizyolojik benzerlik böyle bir uyumsuzluğu olanaklı kılabilir... Ben, bu “bengi dönüş” (ewige Wiederkunft) inancın a temel itirazın annemden ve kız kardeşimden kaynaklandığını söyleyebilirim. – Dahası benim bir Polonyalı olarak atavizmin sınırında olmam bile onlardan gelir. Yeryüzünde, bu seçkin türü bulabilmek, içgüdülerin saflığını bulabilmek için yüzlerce yıl geriye gidilmesi gerekir. Ben, bugün ayrıcalıktan kaynaklanan bu üstünlük duygusuna, bu soyluluk denen duruma tümenden karşıyım, – benim araba sürücüm olmak istese bile bugün bu genç Alman Kayserine bu onuru bahşetmezdim. Onu kendi dengim olarak gördüğüm biricik durum dışında – bunu derinden bir saygınlık sayarım. Bayan Cosima Wagner, [156](#) en geniş anlamda seçkin bir yaratıktır; dahası, Richard Wagner bana en geniş anlamda yakın bir kimseydi... Bundan sonrası sessizlik... Yakınlık aşaması konusunda bütün egemen kavramlar üstünlük kaygısı gütmeyen bir fizyolojik çılgınlık olabilir. Papa bile bugün bu çılgınlıkla el kaldırıyor. Kişi en azından ancak ana -babasıyla akrabadır (verwandt): Bu da ana-babayla yakınlığın en yüzeysel belirtileri olmalı. Daha yüksek yapıya sahip olanlar kökenlerini hep daha geriye, daha uzun zaman içinde toplandıkları, biriktikleri ve yoğunlaştıklarını düşündükleri noktaya götürdüler. En büyük kişiler en yaşlıları oldu: işte bu anlaşılmaz bir şey benim için, Julius Caesar benim babam olabilirdi–demek, ya da İskender, şu cüsseli Dionysos... Ben bunları yazdığım sırada, posta bana bir Dionysos kafası getirdi...

[155](#) Ben safkan bir Polonya soylusuyum. Nietzsche'nin Reich'a duyduğu nefretinin, akıl sağlığının yerinde olduğu son yıllarda onu savunmaya iten bir 'soy efsanesi' gibi görünmektedir; fakat soy ağacı bu iddiayı çürütmektedir. Nietzsche'nin ataları XVII. yy.'a kadar uzanmakta ve iki yüzü aşkın atası da bilinmektedir: Hepsi Alman'dır ve çeşitli türevleriyle birlikte (örn. Nitsche, Nitzke) Nietzsche ismi, orta Almanya'da yaygın bir isimdir.

1888 Aralık ayının sonunda Nietzsche yayıncısına *Ecce Homo* için bir dizi düzeltme gönderdi. Gözden geçirilmiş 3. bölüm 1969'da, Weimar'daki Goethe-Schiller Arşivi'nin Nietzsche koleksiyonunda yer alan Peter Gast yazıları arasında keşfedildi. Gast, bu bölümün elyazmasını Nietzsche'nin annesiyle kız kardeşine göndermiş, onlar ise bunu yok etmişlerdi. Neyse ki Gast elyazmasını çoğaltmıştı. Aşağıdaki pasaj, ilk baskıda ve ardından gelen tüm İngilizce tercümelemlerde yer alan orijinal 3. bölümdür.

Bu birbiri ardına gelen çifte deneyim, görünüşte ayrı iki dünyaya erişebilmem, her konuda doğamda yinelenen bir şeydir - ben bir Doppelgänger'im birincisine ek olarak bir "ikinci" yüzüm daha var. Belki de bir üçüncüsü daha... Düşüşümün erdemimle bile, yerel olmaktan, milli olmaktan ileriye gidemeyen bakış açılarımla ötesine bakmaya iznim var, "iyi bir Avrupalı"1 olmak için hiçbir çaba göstermeye gereksinimim yok. Öte yandan, günümüz Almanlarımın, basit Reich Almanlarımın olabildiğinden daha fazla Almanım - bendeniz, son apolitik Alman. Üstelik benim atalarım Polonyalıydı: Onlardan pek çok irsi içgüdü almışım, kim bilir? Hatta liberum veto'yu2 bile. Ne çok Polonyalı olarak görüldüğümü, hem de bizzat Polonyalılar tarafından, düşününce ve çok nadiren bir Alman sayıldığımı bakılırsa, Almanlık sadece üzerime serpilmiş gibi görünüyor. Fakat annem, Franziska Oehler, her hadisede, gayet Alman bir şeydir; babaannem Erdmuthe Krause de aynı şekilde. Babaannem bütün genç kızlığını, Goethe'nin çevresiyle herhangi bir bağlantı kurmadan aziz Weimar'da geçirdi. Kardeşi, Königsbergli Teoloji Profesörü Kraus, Herder'in ölümünden sonra yönetici olarak Weimar'a çağrıldı. Babaannemin ..

../. annesinin, genç Goethe'nin güncesinde 'Muthgen' ismiyle yer alması mümkündür. İkinci evliliğini Eilenburglu yönetici Nietzsche'yle yapmıştı; 1813 yılında, Napolyon'un ordusuyla birlikte Eilenburg'a girdiği 10 Ekim günü o da doğum yapmak üzere yatağa yatırılmıştı. Bir Sakson olarak Napolyon'un büyük bir hayranıydı; belki bu yüzden ben de öyleyim. 1813'te doğan babam, 1849'da öldü. Lützen yakınlarındaki Röcken'in papazlığına getirilmeden önce, bir süre Altenburg şatosunda yaşadı ve orada dört prenses eğitti. Öğrencileri, Hanover Kraliçesi, Konstantin Grand Düşesi, Oldenburg Grand Düşesi ve Saxe-Altenburg Prensesi Therese'ydi. Aynı zamanda kendisine papazlık unvanını da veren Dördüncü Prusya Kralı Friedrich Wilhelm'e büyük saygı duyardı; 1848 olayları3 onu fazlasıyla üzmişti. Bu kralla aynı gün, 15 Ekim'de, doğduğum için, adet olduğu üzere, Hohenzollern isimleri Friedrich Wilhelm'i aldım. O günde doğmuş olmam her bakımdan avantajlıydı: bütün çocukluğum boyunca doğum günüm bayrama denk geldi. - Böyle bir babaya sahip olduğum için kendimi çok ayrıcalıklı hissediyorum: hatta - hayat, hayata koca birEvet hariç - sahip olduğum diğer tüm ayrıcalıklar da buradan kaynaklanıyormuş gibi geliyor. Her şeyden önemlisi de, bu benim açımdan hiç dikkat gerektirmiyor, heyecan dolu ve zarif şeyler dünyasına kendiliğinden girmeyi beklemek bütün yapmam gereken: o dünya benim evim, en gizli tutkularım ancak orada özgür olacaklar. Bu ayrıcalığın bedelini yaşamımla ödemem kesinlikle adil bir alış verişti. - Zerdüş'tümden herhangi bir şey anlayabilmek için,

bendekine benzer bir niteliğe sahip olmak gerekir belki de - bir ayağının hayatın ötesinde olması. [R. J. Hollingdale n.]

1 “İyi Avrupalı”: Nietzsche’nin, olasılıkla “iyi Alman”ın bir antitezi olarak kullandığı bir deyim.

2 *Liberum veto*: Polonya Parlamentosu’nun yasama yetkisini veto etme hakkı.

3 1848 olayları: Avrupanın birçok yerinde meydana gelen devrim niteliğindeki ayaklanmalar bu yılın en önemli özelliğidir.

[156](#) Wagner’in, Liszt doğumlu ikinci karısı. Franz Liszt’in kızı. [R. J. Hollingdale n.]

4.

Çok değerli saymama karşın bir karşıt yaratma becerisini anlayamadım bir türlü –bunu da biricik babama borçluyum– Hıristiyanlığa aykırı görünse bile, ben kendi kendimin karşıtı bile olmadım, bir kez. İnsan benim yaşamımı, belli bir durumu göz önünde bulundurarak, şöyle ya da böyle yorumlayabilir, ancak bana karşı, birinin kötü bir istem (Wille) taşıdığı konusunda bir iz bile bulamaz – ama iyi düşünceye yönelmiş çok izler bulabilir... Herkesin bir takım kötücül (Böse) deneyimler geçirdiği yerde, benim deneyimlerim bu kimseden yanadır; ben her ayıyı evcilleştiririm, her yaramazı uslu kılarım. Basel Eğitim Kurumu’nda Grekçe okuttuğum en yüksek sınıfta, yedi yıl içinde, cezayı gerektirecek tek bir sorunla karşılaşmadım; en tembeller bile benim yanımda çalışkandır. Rastlantıyla boy ölçüşebilirim, önceden hazırlıklı olmam da gerekmez, kendi kendimin egemeni olmam için. Nasıl düzenlenirse düzlen sin “insan” denen bu çalgıdan, nasıl bir çalgı olursa olsun, ondan dinlenmeye değer ses çıkaramazsam, sağlığım bozulmuş, sayrırım demektir. Kaç kez dinlemişimdir, kendilerini böyle işitmediklerini o “çalğılar”dan... Bu konuda en güzel örnek, kabul edilemez bir biçimde erken ölen Heinrich von Stein¹⁵⁷ olabilir. Bir kez özenle onay aldıktan sonra Sils-Maria’ya gelmişti üç günlüğüne, Prusya kökenli genç bir soylunun aşırı beceriksizliğiyle hep açıklıyordu Engadin’i görmek için gelmediğini. Wagner’in batağına (üstelik de Dühring’in batağına da)¹⁵⁸ batmış bulunan bu değerli seçkin insan bu üç gün içinde birdenbire değişmiş bir özgürlük fırtınasıyla kanatları çıkmış, kendi doruklarına yükselen bir kimse oluvermişti. Hep söyler dururdum ona, yukarıdaki güzel havanın herkese iyi geldiğini, Bayreuth’dan 200 km. ayak yüksekte bulunmanın boşuna olmadığını, – yine inanmak istemezdi bana... Buna karşın bana bir takım ufak ya da büyük kötülük yapılmışsa “istem” değildir bunun nedeni, kötücül istem de (böse Wille) değildir gerçekte, – daha önce de açıkladığım gibi – iyi yüreklilikten yakınmalıyım burada: odur yaşamımda dengesizlik yaratan. Geçirdiğim deneyimler bana, genellikle, o “bencil olmayan” eylemler, bir de sözle ve işle “iyiliksever”, yardımcı olmaya yönelik sanılan dürtüler karşısında güvensizlik veriyor, bunda haklıyım. Bunların tümü benim için güçsüzlüktür, uyarımlar karşısında direnç yetersizliğinin bireysel durumudur, – acıma ancak yozlaşmış (décadent) olanlar için bir erdemdir. Acıyan kimseleri kınıyorum ben, onlarda unutmama, saygı, insanlar arasındaki niteliksel ayrımları sezinleme duygusu, incelik kolayca silinir gider, öyle ki acıma kısa sürede onlarda beliren ayak takımı kokusunu açığa vurur, tiksiniç davranışlardan farksızdır – bu acıyan eller elverişli durumda büsbütün yok edercesine bir büyük yazgının, yaralarla kaplı bir yalnızlığın, ağır bir suça yönelme ayrıcalığının içine dalabilirler. Acımanın aşılmasını üstün erdemlerden biri olarak düşünüyorum: “Zerdüş”ün “sınanması” olarak işlediğim bölümde bir yardım dileme çığığı ulaşır ona, saldırır sonuncu bir günah gibi, onu kendi kendinden uzaklaştırmak isteyerek. Burada söz konusu olan üstlendiği ödevin yüksekliğini, bencil olmadığı söylenen düşük ve dar görüşlü dürtüler bozmamaktadır, bir Zerdüş’ün sınavı da budur ancak, son sınav da budur sanırım, – asıl gücünün kanıtı...

[157](#) Heinrich von Stein: Wagner’in oğlu Siegfried’in öğretmeni idi ve Wagner’in basılan son yazısı onun kitabı *Helden und Welt*’in (1883) giriş bölümü olmuştu. 1887’de, 30 yaşında öldü. [R. J. Hollingdale n.]

5.

Başka bir açıdan bakılınca babamın hepten kendisiyim ben, onun çok erken ölümünden sonra varlığını sürdüren yaşamı gibiyim. Kendi denkleri arasında yaşamayan, "misilleme" (Vergeltung) kavramını da, "eşit haklar" kavramını da yetersiz sayan her kimse gibi, bana karşı küçük ya da oldukça büyük bir çılgınlıkla davranıldığı yerde tüm karşı girişimi, tüm koruyucu önlemi – bilindiği gibi tüm savunma atılımını, beni haklı çıkarmayı bütün durumlarda yasaklıyorum kendime. Benim misillemem, bu çılgınlığın ardından elden geldiğince hızlı, ussal bir davranışta bulunmak olur: Belki bu şekilde ötekine bulaşır diye. Özdeş bir söyleyişle: Ben, ekşimiş bir öyküden kurtulmak için bir kavanoz reçel gönderirim... Bana kötülük etmeye kalkan "alır karşılığını" kuşku yok bunda: Bir olanak bulurum çok geçmeden "kötülüğü yapana" (Missethäter) (hatta bazen yaptığı kötülüğü için) minnetimi gösteririm, – ya da bir şey dilerim ki bu bir şey vermekten daha nazik olabilir... En kaba sözcük, en kaba mektup bile daha iyi yüreklicedir, daha inceliklidir susmaktan sanırım. Böyleleri, şu susanlar gönül inceliğinden, sevecenliğinden yoksundurlar hep; bir karşı çıkıştır susmak, söz yutmak karakteri basitleştirir, – mideyi bile bozar. Susanlar hep sindirim bozukluğuna uğrayanlardır. – Görülüyor, kabalığı değerden düşürmek istemem insancıl bir karşı çıkışın biçimidir o, şu yaşadığımız çıtkırıldım çağda, birincil erdemlerimizden biridir bizim. – İnsan bunun için yeterince zenginse, haksız olmak bir şanstır. Bir tanrı gelseydi yeryüzüne haksızlıktan başka yapabileceği de olmazdı: Cezalandırmayı değil suçu üstlenmek – ancak bu tanrısal olurdu.

6.

Hep uzak kaldım hınçtan (Ressentiment), [159](#) kim bilir, hınç konusunda aydınlanışımı da uzun süren sayrılığımıza borçluyum sonunda! Öyle kolay değildir bu sorun: İnsan güçlüyken de güçsüzken de onu yaşama gereğindedir. Genelde sayrılığa, güçsüzlüğe karşı yapılabilecek bir iş varsa, o da insanda gerçek kurtulma içgüdüsünün, korunma ve savunma içgüdüsünün (Wehr–und Waffen–Instinkt) tükenişini açıklamaktır. İnsan ne sıyrılabılır, ne başa çıkabilir, ne tepebilir, yaralanır hep. İnsan şey'leşir (Ding), yaşananlar çok derin etkiler bırakır, irinleşen bir yaradır anı. Sayrılanmak da bir hınç duymadır kendince. –Sayrının elinde büyük bir sağaltıcı var bunlara karşı, Rus yazgıcılığı (russichen Fatalismus) diyorum ona, ayaklanmaz bu yazgıcılık, uzanır karın içinde Rus askeri, dayanamazsa sefere daha. Artık ne üstlenmek ne görev yüklenmek ne benimsemek ne de tepki göstermek... Bu tutum ölüm karşısında yiğitlik değildir hep, en korkulur durumda yaşamın korunması olarak bu yazgıcılığın güçlü sağduyusu sindirimsel işlemin yozlaşmasından, yavaşlamasından dolaydır, daha doğrusu bir türlü kış uykusu isteğidir (Wille). Bu anlayışla birkaç adım ilerleyince bir gömütün içinde haftalarca uyuyan Hint fakirine ulaşırız... Tepki göstermek tükenmeye yol açtığından hiç tepki göstermemeli artık: Olayın mantığı böyle. İnsanı hınç duyguları gibi hızla tüketen başka bir şey yoktur. Kızgınlık, sayrısız güceniklik, oç alma güçsüzlüğü, oçalma isteği, susuzluğu, her türlü ağu kuma – tüm bunlar bitkin bir insan için en kötü tepki türleridir: Sinirsel gücün hızla tükenişi, zararlı salgıları sözgelişi midede safranın sayrısız kabarması bunlarla bağlantılıdır. Hınç, bir sayrı için, yasaktır – kötücül (Böse) olandır: Üstelik en doğal eğilimdir. – Bu gerçeği o derin fizyolog Buda kavramıştı. Birtakım acınası yaptırımlarla karışmış olan Hıristiyanlıktan ayırmak için, sağlık koruma diye nitelenen onun "dini"nin etkisi hıncın yenilgisine dayanmaktadır: Ruhu hınçtan kurtarmak – iyileşmeye ilk adım. "Düşmanlık düşmanlıkla bitmez, dostlukla biter düşmanlık": Buda öğretisinin

başlangıcında bu vardır – böyle konuşan töre *değildir*, fizyolojidir. – Yetersizlikten doğan hınc yetersizden başka kimseye daha çok yıkım getirmez, – başka bir durumda eğer, yetkin bir yaratık düşünülmüşse de gereksiz bir duygudur; gönülde duran böyle bir duyguya egemen olmak yetkinliğin en belirgin kanıtıdır. Felsefemin, “özgür istem” öğretisine ulaşmaya değin hınc -öç duygularıyla üstlendiği savaşı yeterince bilen bir kimse –Hıristiyanlıkla kavgam sadece özel bir örneğidir bunun– anlayacaktır neden kişisel tutumumu, uygulamada iç güdümün- kesinliğini özellikle burada aydınlığa çıkardığımı. Düşünsel yozlaşma (*décadent*) çağında, bana yıkım getiriyorlar diye yasaklamıştım onları; yaşamın yeniden yetkin ve özgüvenli hale gelmesiyle benden aşağı olduklarından yine yasakladım onları. Önceden sözünü ettiğim “Rus yazgıcılığı” bende yeniden ortaya çıkıverdi, yıllar boyu çekilmez durumlara, yerlere, evlere, topluluklara azimle katlanmama yardım etti, – bu onları değiştirmekten, onları değişebilir nitelikte sezmekten, onlara başkaldırmaktan daha iyiydi... Beni bu yazgıcılık içinde tedirgin edeni, zorla uyarani can düşmanım diye görüyordum: – gerçekte hep ölüm sakıncası vardı bunda. – Kendini bir yazgı saymak, kendinin “başka” olmasını arzu etmemek – böyle durumlarda büyük sağduyunun (*Vernunft*) ta kendisidir bu. İşte.

[159](#) Benzer bir nedenden ötürü, *décadent* gibi orijinal eserde Fransızca sözcük kullanılmıştır. (Ed .n.)

7.

Başka bir olaydır savaş. Yaratılıştan bir savaşçıyım ben. Bir içgüdüdür bende saldırı. Düşman olabilmek, düşman olmak – güçlü bir doğa gerektirir sanırım, her güçlü doğada bulunur bu özellik. Birçok direnç gerektirir bu güçlü doğa, ondandır bir direnç aradığı da: Nasıl ayrılamazsa yetersizlikten öç ve hınc duyguları, öyle ayrılmaz güçten saldırganlık tutkusu da. Söz gelişi kadın öç almayı güder hep: Onun yetersizliğinden gelir başkasının çektiği acıya karşı duyarlılığı da. – Bir tür ölçüdür saldırının gücü gerekli gördüğü düşmanında; her güçlenme kendini etkin bir düşman aramakla açığa vurur – ya da bir sorun: Çünkü savaşkan bir filozof sorunları da ikili bir dövüğe çağırır. Burada üstlenilen görev dirençlere egemen olmak değil genelde, tersine tüm gücünü, esnekliğini ve silah kullanımındaki becerisini sergileyeceği, – denk düşmanlara üstün gelmektir... Düşman karşısında eşitlik (*Gleichheit*) – işte adil bir düellonun (*rechtschaffnen*) birinci koşulu. İnsan küçümsediği yerde savaşa giremez, öyleyse buyruğunun geçtiği yerde, başkalarını aşağıladığı yerde de savaşma yetkisi yoktur. –Benim savaş uğraşımın toplandığı dört ilke vardır. Birincisi: Ben ancak üstün gelenlere saldırırım, – ya da üstün geldikleri durumları beklerim. İkincisi: Kimseyle bağlantılı bulunmadığım yerde, yalnız başıma kaldığım yerde, – yalnız kendimi tehlikeye atacağım yerde... Başımı sıkıntıya sokmayan bir adım bile atmamışım açıkça: Budur benim doğru davranış ölçüm. Üçüncüsü: Kişilere saldırmam ben, – güçlü bir büyüteç gibi kullanırım insanları genel ancak yavaş yavaş yayılan, yakalanması çetin ıstıraplı bir olay karşısında görünür duruma getirmek için. İşte böyle saldırırım David Strauss’a, [160](#) daha açıkçası yıpranmış içerikli bir kitabın Alman “ekin”indeki [161](#) başarısına, – işte bu arada suçüstü yakaladım o ekini... İşte böyle saldırdım Wagner’e, daha açıkçası incelmışlerle üretgenleri, geri kalmışlarla büyükleri birbirine karıştıran “kültürümüz”ün bomboşluğuna, yozlaşmışlığına. Dördüncüsü: Kişiler arası farkların kapandığı, altında kötü yaşantıların barınmadığı şeylere saldırırım. Tersine, saldırmak iyilikseverliğimin, kimi durumlarda iyiliğe karşı iyilik etmemin kanıtıdır benim. Adımı bir şeyle, bir kişiyle bağlaşımlı kılmakla ona onurlandırdığımı gösteririm: Yanında ya da karşısında – Bu durumda fark etmez benim için. Ben Hıristiyanlığa karşı savaşıyorsam, bana düşeni yapıyorum, bu bakımdan ne uğursuzluklarla, ne de birtakım engellerle karşılaşmışım, – en koyu Hıristiyanlar bile hep ölçülü davranmışlar bana karşı.

Hiristiyanlığın azılı düşmanıyım ben, ancak uzağım bireylere hınç duymaktan binlerce yıllık yazgı yüzünden.–

160 David Strauss: (1808.1874), Alman tanrıbilimci. (Ed. n.)

161 *Bildung* kelimesi Almanca'da yetiştirme, kültürleme, şekil verme anlamlarında kullanılan bir terimdir. (Çev. n.)

8.

İnsanlarla ilişkilerimde bana az sayılamayacak güçlükler çıkaran, son doğal tutumu açıklayabilir miyim? Arınmışlık içgüdüsüne dair tümenden ürkütücü bir duyarlılık var bende, her tinin yüzeyini ya da –ne diyorum?– en derinini, “özünü” gövdesel uzuvlarının fizyolojisini sezerim – kokusunu alırım... Benim, bu duyarlılık içinde bir takım psikolojik duyargalarım vardır, onlarla her gizeme dokunur, elimle tutarım: Kimi yaratığın özünde saklı birçok pisliği, bir bakıma kötü kanda bulunan, ancak eğitimle sıvananı, daha ilk dokunuşta sezerim. Dosdoğru gözlemlemişsem, benim arınmışlığımla bağdaşmayan böylesi gereksiz yaratıklar da onlardan tiksindiğimi özenle sezerler kendilerince: ancak bununla güzel kokulu olmazlar... Böyle alışmışım hep –var olmamın (Dasein) birinci koşuludur kendi kendime karşı aşırı bir açıklık, arınmamış koşullar altında durmadan–, yüzerim, yıkanırım, çırpınırım durgun bir suda boyuna, ışıldayan, pırıl pırıl saydam bir sıvı içinde sanırım. Bu yüzdendir insanlarla ilişkimin öyle kolay bir sabır sınavı olmaması; benim insanseverliğim başkasının duygusuna katılmaya *değil*, katıldığım duyguya katlanabilmeye dayanır... Sürekli bir kendine egemen olmadır benim insanseverliğim.

Benim için gereklidir yalnızlık, başka bir deyişle yalnızlık iyileşme, kendine dönüş, yumuşak esen bir havayı solumak... Benim Zerdüş'tüm yalnızlığının ya da, beni anlamışlarsa, arınmışlığın bir Dithyrambos'udur... Neyse ki arı bir çılgınlığa övgü değil. – Kimde renkleri görececek göz varsa elmas diyecektir her zaman onun için. – İnsandan, ayaktakımından iğrenme en büyük tehlike olmuş benim için... Zerdüş'tün iğrenmeden kurtulmayı içeren sözlerini dinlemek ister misiniz?

Ne oldu bana böyle? Nasıl kurtuldum bu iğrenmeden? Kimdir gözlerimi güçlendiren? Nasıl uçtum yükseklerle, ayaktakımının çeşme başında oturmadığı yere?

Yoksa iğrenmem kanat mı taktı bana da pınarları sezinleyen bir güç verdi? Gerçekten yükseklerle uçmam gerekir benim, bulmak için o kıvanç pınarını yeniden!–

Oh, buldum onu kardeşlerim! Burada, en yükseklerde fışkırıyor o kıvanç pınarı benim için! Bir yaşam var burada ayaktakinin birlikte içmediği!

Ne de coşkun akıyorsun bana doğru, sen kıvancın kaynağı! Ben doldurmak isterken tasımı senden, boşaltıyorsun onu sen yeniden.

Öğrenmeliyim sana yaklaşmayı alçakgönüllüce daha: Akıyor sana doğru gönlüm zorlu mu zorlu:

Üzerimde bir yazın tuttuğu gönlüm, kısa sıcak, kara sevdalı, mutluluk dolu bir yaz giysili yüreğim! Nasıl susamış senin serinliğine!

Geçmiş artık baharımın bastıran üzüntüsü! Geçmiş artık kötülüğün lapa lapa karları haziranda! Yaz oldum hepten, bir yaz öğlesi oldum.–

Serin pınarlarla, mutlu sessizlikle en yükseklerde bir yaz: gelin gönüldeşlerim, daha mutlu olsun bu sessizlik!

Bizim yüksekliğimiz, bizim yurdumuzdur bu: Pek yüksek, pek sarptır oturduğumuz yer, arınmamışlar ve onların susamışlığı için.

Çevirin pırıl pırıl gözlerinizi kıvancımın pınarına gönüldeşlerin! Bulanır mı bu yüzden pınar? Karşılık versin gülüşlerinize kendi arınmışlığıyla pınar.

Geleceğin ağı üstünde kuruyoruz yuvamızı; gagalarında getirmeli bizim yalnızlara kartallar yiyecekleri!

Gerçekte arınmamışların birlikte yiyebilecekleri bir yemek değil! Ateş yediklerini sanırlar, ağızlarını yakarlardı.

Gerçekte arınmamışları barındırmamız için değildir bu konutlar! Bir buz mağarasıdır onların gövdelerine, tinlerine bizim mutluluğumuz, öyle gelirdi onlara! Sert yeller gibi yaşamak isteriz onların üzerinde, kartallara komşu, karlara komşu, güneşe komşu: İşte böyle yaşar sert yeller.

Günün birinde bir yel gibi esmek isterim onların arasında, tinimle tinleriyle soluklarını kesmek: Böyle istiyor benim geleceğim.

Gerçekten, güçlü bir yeldir Zerdüşt tüm alçaltılar için: Böyle bir öğüt verir tüküren, kusan tüm düşmanlarına: Sakının yele karşı tükürmekten kendinizi sakının!..[162](#)

[162](#) Ufak tefek değişiklikler yapılarak, *Zerdüşt*, İkinci Bölüm: ‘Ayaktakımı Üzerine’den alıntılanmıştır. [R. J. Hollingdale n.]

NEDEN BÖYLE AKILLIYIM

1.

–Neden biraz daha çok biliyorum? Neden böylesine akıllıyım genelde ben? Düşünmedim olmayan sorular üzerinde hiç, – boşuna tüketmedim kendimi. – Örneğin, gerçek *dinsel* güçlüklerle bağlantı içinde bulunmadım. Kendimi ne ölçüde “günahkâr” hissetmem gerektiğini bildiğim yok benim. Güvenilir bir ölçüde yok bende vicdan azabını anlamak için: Bu dair duyduklarım göre önemsemeye değmez bu vicdan azabı... Üstelik bir eylemi de bırakmak istemezdim kendi başına, olayın kötü bitişini, sonuçlarını ilkesel olarak değer sorunundan dışlamayı yeğlerdim. Bir iş kötü sonuca varınca, insan yaptığını doğru göremez kolayca. Bu vicdan azabı bana “kem göz” gibi görünüyor. Başarısız bir girişimi, başarısızlığından dolayı daha saygı değer saymak – daha uygun gelir benim töreme – “Tanrı”, “ruhun ölümsüzlüğü” (Unsterblichkeit der Seele), “kurtuluş”, “öte dünya” daha çocukluğumda bile ilgimi çekmeyen, zaman ayırmadığım kavramlar, – sanırım bunlar için yeterince çocuksu olmamışım hiç? – Ben tanrıtanımazlığı bir sonuç olarak anlamıyorum, bir olay özelliği de taşıyor: Benim içgüdümden geliyor besbelli. Çok istekliyim soru sormada, dopdoluyum, kendimi beğenmişim üstelik, öyle kaba yanıtlarla da yetinmem pek. Biz düşünürlere karşı kaba (faustgrobe) hiç de nazik olmayan bir yanıt, tanrı –,gerçekte kaba bir yasaktır bizler için: Düşünmeyeceksiniz!.. “İnsanlığın esenliği” konusunda beni ilgilendiren, tanrıbilimci meraklardan çok daha önemli, bir sorun vardır : Beslenme sorunu. O sorun günlük uygulamada şöyle biçimlendirilir: “Sen, nasıl beslenmelisin ki gücünün, erdeminin, şu Rönesans çağındaki gibi, töresellikten arınmış erdemin doruğuna ulaşabilesin?” –Çok mu çok kötüdür benim bu konudaki deneyimlerim; şaşırıyorum bu konuyu böyle çok geç anladığıma şimdi, nice deneyimlerden, “uslanmadan” sonra, ancak, bizim Alman ekinimizin tümünden bir işe yaramazlığı –idealizmi– açıklayabilir bana neden burada bir ermişliğe yaraşır nitelikte geri kaldığımı. Daha başlangıçta gerçekleri (Realitäten) göz ardı etmeyi öğreten bu ekin hepten sorunsal, “idealist” denen erekler ardınca koşmak için yapar bunu, özellikle de “klasik ekin”: Üstelik “klasik” ve “Alman” kavramlarının birbiriyle bağdaşmazlığı daha önceden besbelli değilmiş gibi! Dahası ne çok güldürür insanı, – “klasik eğitim görmüş” bir Leipzigli göz önüne getirilince! – gerçekten ben en yetişkin yıllarıma değin çok kötü beslendim hep, – törensel bir deneyimle “kişiliksiz”, “bensiz” (selbstlos), “özgeci” bir kimse olarak aşçıların ve öteki dindaşların esenliği için yedim. Söz gelişi Schopenhauer’i incelemeye başladığım evrede (1865), Leipzig

yemeklerini yemekle yadsıdım büsbütün “yaşam istemi”mi de. Yetersiz bir beslenme sonucu bir de mideyi bozmak – sanırım şaşırtıcı bir beceriyle çözümler bu sorunu da Leipzig aşçıları. (Söylediğine göre, 1866 yılı bir değişim getirmiş bu konuda. –)¹⁶³ Ancak genelde şu Alman mutfağı – içini açmaz kimsenin onun yaptıkları! Yemekten önce çorba (XVI. yy. Venedik yemek kitaplarında alla tedesca¹⁶⁴ dedikleri); çok pişmiş etler, yağlı ve unlu sebzeler, sindirimi zorlaştıran hamur işi tatlılar! Bunlara birde şu yaşlı Almanların, büsbütün yaşlıların da değil ya, hayvanca tıka basa yedikten sonra içme alışkanlıkları katılırsa, Alman tininin kaynağını da anlarsınız: bozulmuş bağırsaklar... Alman düşüncesi başarılı olmayan bir sindirimdir. –İngiliz beslenme düzeni de Alman-Fransız düzeniyle karşılaştırılırsa bir türlü “doğaya dönüş” dahası yamyamlığa dönüştür, benim içgüdüme aykırıdır; ağırlaştırır tinin ayaklarımı, öyle gelir bana – İngiliz kadınlarının ayakları gibi... En iyi mutfak Piemont’unkidir.¹⁶⁵ –Dokunur bana alkollü içkiler; günde bir bardak şarap ya da bira yeter yaşamamı “cehennem”e çevirmeye, – Münih’te yaşıyor benim karşıtlarım. Bu olayı biraz geç kavradım, ancak gerçekte bunu daha çocukluk yıllarımdan beri yaşamışımıdır. Şarap içmenin de tütün gibi genç erkekler için bir gösteriş eğilimi, yaşlılar içinse kötü bir alışkanlık olduğuna inanırdım daha çocukken. Bu katı yargıda Naumburg şarabının (Naumburger Wein) da suçu vardır sanırım. Şarabın insanın içini açtığına inanmak için bir Hıristiyan olmalıymışım, açıkçası benim için tümünden saçmalık olan şeye inanmalıymışım. Benim için, bunun şaşılır yanı, çok sert alkollü olmayan az içkinin ağzımın tadını kaçırmaya karşı, bir denizci gibi *sert* içki içmeye yakın olmamdır. Daha çocukken göstermişim bu konuda ataklığımı. Çok seçkin Schulpforta’da öğrenci olduğum evredeydi, gece çalışma odamda, örnek aldığım Sallustius’un dolgun, yoğun biçimine ulaşma tutkusuna kapıldım, uzun bir Latince görevimi yazmak temize çekmek istemiştım bir oturuşta; geceleyin Latincemi ağır etkili bol miktarda grog¹⁶⁶ ile sulandırmayı düşünmüştüm, tüm bunlar Schulpforta’ya yakışır işler değildi, ancak benim sağlığıma da, Sallustius’unkine de pek dokunmazdı... Daha sonraları, orta yaşlılığıma doğru, her türden “ispirotolu” içkiye kesinlikle karşı çıktım: ben deneyimli bir vejateryen karşıtıyım, düşman olmuşum ona beni doğru yola ileten Richard Wagner gibi, gerçekten de yeterli değil benim önerilerim tinsel yaradılışlı olanlara alkollü içkilerden uzaklaşmayı sağlamada. Nemize yetmez su... Akar su çeşmelerinin bolundan bulunduğu yöreleri yeğlerim ben su almak için (Nice, Turin, Sils); it gibi koşturur beni/küçük bir bardak içki. In vino veritas:¹⁶⁷ Ben burada, “gerçeklik” kavramı konusunda, herkesle çelişkiye düştüm sanırım: – bende sular üzerinde gezinir tin... Kendi töremden birkaç konuya parmak basayım. Az yemekten daha kolay sindirilir tıka basa bir yemek. İyi bir sindirimim birinci koşulu tümünden çalışmasıdır midenin. İnsan midesinin çapını iyi tanımalıdır (kennen). Özdeş nedenlerden dolayı şu uzun boylu şölenlerden kaçınmalı, benim aralıklı kurban törenleri dediğim tabldotlardan sakınmalı. Öğün arasında bir şey yememeli, kahve içmemeli: Kahve sıkıntı verir. Çay ancak sabahları yararlıdır, az ve koyu, çay gereğinden biraz açık olsa dokunur, bütün gün kırıklık yapar, güçten keser. Bunda herkesin kendine göre bir ölçeği vardır, kendi beğenisine göre bir sınır çizer. Çok sıkıcı bir ortamda çayla başlamak öğütlenir gibi değildir: Bir saat önceden bir fincan koyu, yağı çıkarılmış kakao ile başlamak yeğlenmeli. –Elden geldiğince az oturmalı; açık havada gezinirken doğmayan, kasların katılmadığı bir eğlenceyle bağlantı kurmayan herhangi bir düşünceye inanmamalı. Bütün ön yargılar bağırsaklardan doğar. – İhtimam – Söylemişim bir kez daha –kutsal tine karşı işlenen gerçek günah kaba ettir.¹⁶⁸

¹⁶³ Olasılıkla, 1866’daki Alman Savaşı süresince Saksonya’nın Prusya tarafından işgali dolayısıyla. [R. J. Hollingdale n.]

[164](#) Alman usulü. (Ed. n.)

[165](#) Piemont (Piemonte), İtalya’da bir bölge. En önde gelen kenti, *Ecce Homo*’nun yazıldığı Turin’dir. [R. J. Hollingdale n.]

[166](#) Grog: Çaya rom katılarak yapılan bir içki. (Çev. n.)

[167](#) In vino veritas: (Lat.) Gerçek şaraptadır. (Ed. n.)

[168](#) *İhtimam... kaba ettir. Putların Alacakaranlığı*’ndan. [R. J. Hollingdale n.]

2.

Beslenme sorunuyla yer ve iklim (Klima) sorunu sımsıkı bağlıdır birbirine. Kimsenin elinden gelmez her yerde yaşamak; bütün gücünü gerektiren büyük ödevler üstlenen bir kimse için seçim çok çetindir burada. İklimin metabolizma üzerinde ağırlaşma, hızlanma konusunda büyük bir etkisi vardır, yanlış bir girişim insanı yalnızca görevinden koparmakla kalmaz, onu daha başlangıçta engelleyebilir: Ödevin yüzünü bile göremez. Onda insana “bunu yalnızca ben başarabilirim” dedirtecek ve benliğini doyuma ulaştıracak bir özgürlük sağlayacak nitelikte hayvansal dirim gücü yeterince etkin olmamıştır... Bir bağırsak zorluğu, küçük de olsa, kötü bir alışkanlığa dönüşünce bir dehayı sıradan biri, nerdeyse bir “Alman” durumuna düşürmeye yeter: Almanya iklimi tek başına bile, en sağlıklı, yiğitçe dayanabilecek bağırsakları güçsüzleştirmeye yeter. Metabolizmanın hızı tinin ayaklarının çevikliği ya da aksaklığı ile doğru orantılıdır; tinin kendisi de metabolizmanın bir türüdür. Şimdiye değin aydın görüşlü insanların olduğu, inceliğin, düşünsel ışılının, taş yürekliliğin mutluluktan kopmamış olduğu, üstün düşünme yetisinin yurt edindiği yerleri bir araya toplayın; hepsinin kuru eşsiz bir havası vardır. Paris, Provence, Floransa, Kudüs, Atina –bu adlar şunu kanıtıyor: Deha kuru havayla, duru gökle bağlantılıdır, – bu da hızlı bir metabolizma, olanaklılık yoluyla çok geniş ölçüde yoğun bir erk oluşturma demektir. Bir ölmek var önümde bu konuda, önemli, özgür düşünceli, aydın biri dar iklim alanında içgüdüsel inceliği olmaması nedeniyle dar anlayışlı bir uzman ve kıyıya çekilmiş hırçın bir kimse olmuştu. Başka türlü olamazdı benim sonum da, iklim ve hava etkinliklerini kendi gövdemde çok duyarlı, güvenilir bir aygıtta gibi okuyorum, Torino’dan Milano’ya yaptığım kısa bir yolculukta havanın nem oranındaki değişikliği ölçüyorum, son on yılın dışında kalan yaşamımı, sakıncalı yıllarımı benim için hepten yanlış, kesinlikle yasaklanmış yerlerde geçirdiğim gerçeğini düşündükçe derin bir korkuya kapılıyorum. Naumburg, Schulpforta, genellikle Thüringen, Leipzig Basel-Venedik, hepsi sağlığım için yıkım getiren yerler. Dahası tüm çocukluğumdan ve gençliğimden mutluluk veren bir anı yoksa bunu “töresel” denen nedenlerle açıklamaya çalışmak dangalaklık olurdu – kendime yeterli bir çevrem yokluğu anlatılır gibi değildi: Çünkü bu yokluk, bugün de var, ancak beni yıldırılmıyor, çabama engel olmuyor, içimi karartmıyor. Fizyoloji konusunda bilgisel yetersizliğim –o uğursuz idealizm– işte yaşamımda etkili yazgı, gereksiz ve çılgınca bir tutum bu, olumlu bir gelişme yok, giderilmesi, düzenlenmesi olanaksız bir durum. Ben, tüm yanlış girişimlerimi, büyük içgüdü sapmalarımı, yaşamımın ödevinden saptıran alçakgönüllülüklerimi, örneğin bir dilbilimci oluşumu hep idealizmin suçu olarak açıklıyorum – neden bir hekim ya da gözlerimi açmama yarayan başka bir etken olmamışım? Basel’de bulunduğum evrede bütün tinsel düzenim, güncel çalışma sürelerim, olağanüstü güçlerin tümünden anlamsızca kötüye kullanılmasına yöneltti beni, üstelik böyle bir tüketimi karşılayacak güç kaynağından da yoksundum tüketim ve eksikliği giderme konusunda düşünmezdim bile. Her türlü ince “ben”cilik (Selbstigkeit), her türlü bir içgüdüsel koruyuculuk bende eksikti, bu durum kendimi başkalarıyla eşit dengeye getirmeyi, “ben duygusundan yoksunluk”tu, ayırımı unutmaktı, bu yüzden bağışlayamam kendimi. Nerdeyse işin sonuna varmışken, nerdeyse elde bir olanak kalmamışken, yaşamımın bu kökensel çılgınlığı üstüne, “idealizm” üstüne

düşmeye başlamıştım. Sayrılık aklımı başıma topladı ilkin.–

3.

Beslenmede seçme; iklim ve yerleşmede seçme; – ne durumda olursa olsun yanılığa uğramamak için, gerekli olan üçüncü ise *dinlenme tarzını* seçmedir. Burada bile, bir tinin sui generis¹⁶⁹ olduğu oranda eyleme geçme gücünün, kendine *yararlı* olmanın, sınırları çok dardır. Benim durumumda, her *okuma*, benim dinlenmelerimle bağlantılıdır: Sonunda, beni kendi kendimden koparan, başka bilimlerde ve başka ruhlarda (seele) geziye çıkararak – önemsemediğim işlerdir artık. Okumak beni gereksiz işlerin yoğunluğundan kurtarır, dinlendirir. Kendimi sıkı bir çalışmaya verdiğim evrelerde kitap görülmez yanımda: yanımda birini konuşturmadan ya da düşündürmekten bile sakınırım. İşte bu da bir okumak sayılırdı... Tinin gebeliği ve bütün örgensel yapıyı içine attığı o pek derin gerilim durumunda, rastlantıların, dıştan gelen uyarıların aşırı etkisi, derinden “sarsması” düşünülmüş mü gerçekten? Rastlantıdan, dıştan gelen uyarıdan elden geldiğince kaçınılmalı; tinsel gebelik evresinde, içgüdünün yapması gereken en uygun iş kendi çevresine bir duvar örmektir. *Yabancı* bir düşüncenin gizlice bu duvardan içeri atılmasına göz yumar mıyım ben? –Buna da okumak derlerdi... Çalışmak ve verimlilik döneminin ardından dinlenme evresi gelir: Gelin buraya, sizi güzel, sizi nüktedan, sizi akıllı kitaplar! –Onlar Almanca kitaplar mı olacak?. Kendimi elimde tuttuğum bir kitapla yakalayabilmem için yarım yıl geri gitme gereğindeyim. Neydi peki? –Victor Brochard’ın, benim Laertiana’mdan¹⁷⁰ da iyice yararlandığı ilginç bir incelemesi, les septiques Grecs.¹⁷¹ Kuşkucular, her söyleneni birkaç anlamda yorumlayan bilgiler topluluğu içinde biricik saygıdeğer olanı!.. Yoksa ben, neredeyse her zaman yine öylesi kitapla-

¹⁶⁹ Sui Generis: (Lat.) Kendine özgü. (Ed. n.)

¹⁷⁰ Laertiana: “De Laertii Dionysos fontibus”. Nietzsche’nin üniversite öğrenciliğinde yaptığı bir filoloji çalışması. (Çev. n.)

¹⁷¹ Les Septiques Grecs: (Fr.) Yunan şüpheçileri. (Ed. n.)

ra yeniden başvururdum, az sayıda ve bana göre *sinanmış* kitaplara. Sanırım bana göre değildir çok ve değişik içerikli kitaplar okumak: Sağlığımı bozar bir okuma odası benim. Bana uygun değildir çok ve değişik türde nesnelere sevmek. Yeni kitaplar karşısında temkinli olma, özden gelen bir düşmanlık benim içgüdüme, “hoşgörü”den, “largeur du coeur”den,¹⁷² “iyilikseverlik”ten daha uygundur... gerçekte, sık sık dönüp okuduklarım pek az sayıda, eski Fransız’dır: Ben yalnızca Fransız ekinine inanırım, Avrupa’da ekin (Bildung) denen ne varsa hepsini bir yanlış anlama sayarım, Alman ekininin sözünü bile etmeye değmez... Almanya’da bulunan birkaç yüksek ekinli kimsenin hepsi Fransız kökenliydi, hepsinden önce beğeni konusunda birinci aşamada bulunan Cosima Wagner, bana göre... Pascal’ı okumam, oysa severim, en öğretici kurbanıdır Hıristiyanlığın, insan varlığına aykırı azgınlığın bu en korkunç biçimli mantığı içinde ilkin insanın gövdesini, sonra psikolojisini yavaş yavaş ölüme sürükler; kim bilir düşüncemde Montaigne’den bir taşkınlık bulunduğunu? Dahası gövdemde de; sanatçı beğenimin Molière, Corneille ve Racine adlarını, hınçlanarak da olsa Shakespeare gibi yabanıl bir dehaya karşı savunmamı: bir engel değil bunlar şu en son Fransızları çok sevimli bir topluluk saymama, yine. Bilmiyorum tarihin hangi çağında böyle ilgili, ince eleyip sık dokuyan Psikologlar gelebilmişler bir araya, şimdiki Paris’te olduğu gibi: şöyle bir deneyeyim – az değil onların sayısı – Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp,¹⁷³ Meilhac, Anatole France, Jules Lematre, özellikle çok sevdiğim gerçek bir Latin’i, buna güçlü soydan gelen birini katmak için de Guy de Maupassant’ı. Söz aramızda kalsın, ben bu kuşağı, Alman felsefesiyle baştan çıkmış, büyük

öğretmenlerinden daha üstün tutmaktayım: sözgelışı , Bay Taine büyük insanları ve büyük çağları yanlış anlamasını da Hegel'e borçludur. Almanya nereye elini uzatsa, kültürü çökertir. Fransız düşüncesini ancak savaş "kurtardı"... Stendhal en güzel rastlantılarından biridir yaşamımın –çünkü yaşamımda çığır açan ne varsa hepsi de rastlantıyla oldu, başkasının önerisiyle değil – değeri tartışılmaz varsıllığı vardır onun, her şeyi önceden gören o psikolojik gözüyle, en büyük gerçeklerin yakında bulunduğunu anımsatan kavrayışıyla (*ex ungue Napoleonem*–),¹⁷⁴ saygın bir tanrıtanımazdı, Fransa'da, neredeyse başka bir yerde pek bulunmayan –Prosper Mérimée'yi analım saygıyla... Yoksa ben Stendhal'i mi kısıkanıyorum? Ancak benim yapabileceğim bu en güzel tanrıtanımazlar nüktelerini elimden kapıverdi: "biricik eksiği var olmayışdır Tanrının"... bir yerde şöyle demiştim ben de: en büyük karşı çıkış neydi bugüne değin var olmaya (Dasein) karşı? Tanrı...

¹⁷² Largeur du Coeur: (Fr.) Geniş yüreklilik, iyi yüreklilik. (Ed. n.)

¹⁷³ Gabrielle Comtesse de Martel de Janville'in takma adı. (Ed. n.)

¹⁷⁴ Ex Ungue Napoleonem: (Lat.) Pençesinden (anlaşılır) Napolyon. [R. J. Hollingdale n.]

4.

Lirik ozan konusunda bana en yüce (höchsten) kavramı veren Heinrich Heine'dir. Boşunadır aradığım tüm bin yıllar içinde böyle tatlı ve tutkulu bir müziği. Bir tanrısal kötücüllük (Bosheit) vardı onda, bu olmadan elimden gelmez yetkinliği düşünmek, – insanlara, soylara değer vermek için onlar Tanrıyla satry'i zorunlu olarak birbirinden ayırmadan ayrı düşünüp düşünmediklerine bakarım. – Bir de Heinrich'in Almancayı işleyişi! Söylenecek günün birinde Heine'yle benim Alman dilini kullanmada en başarılı yazarlar olduğumuz – öteki Almanların yaptıkları ile bizim aramızda ulaşılmaz bir uzaklığın bulunduğu. – Byron'ın Manfred'i ile derin akrabalığım olmalı benim: içimde buldum hepsini tüm bu uçurumların, – bu yapıt için daha on üç yaşında olgundum yeterince. Manfred'in yanında Faust adını anmayı göze alanlar için benim söyleyecek bir sözüm yoktur, şöyle bir göz atıp geçerim. Almanlar her büyüklük kavramı konusunda yetersizdir: Bunun kanıtı Schumann'dır. O insanın içini bulandıran Sakyonyalıya öfke ile Manfred üstüne bir karşı uvertür de (Gegenouvertüre) ben yazdım, buna karşı Hans von Bülow¹⁷⁵ nota kağıdı üzerinde böyle bir yazı görmediğini söylemişti: bu Euterpe'nin¹⁷⁶ ırzına geçmek gibiydi. –Ben, *Shakespeare* için en üstün formülü arayınca onun hep Ceasar'ı örnek aldığını anımsarım. Böyle bir örnek tasarlayarak ortaya konulamaz, – ya öyledir ya da değildir insan. Yalnız kendi gerçeğinden (Realität) yaratır büyük ozan, bir aşamaya gelince kendi yapıtına bile katlanamaz artık... Ben Zerdüşt'üme bir göz atsam tutamam kendimi odamda yarım saat boyunca öteye beriye gider gelirim, dayanılmaz bir hıçkırığa kapılır titrerim, geçerim kendimden. –Ben Shakespeare kadar okurken/öyle içimi doğrayan başka bir yazar daha bilmiyorum: Ne denli acı çekmesi gerekir bir kimsenin maskaralığı böyle sergilemek için? *Hamlet*'i anlıyor musunuz? Kuşku değil, kesinliktir çıldırtan... Derin olmak, uçurum uçurum olmak, bilge olmak gerekir bunu sezmek için... Hepimiz korkarız hakikat (Wahrheit) karşısında... Şunu açıkça söyleyeyim burada: İçsel güdüm ile kesin ve tartışılmaz olarak biliyorum ki bu ürpertici, sarsıcı yazın türünün yaratıcısı, kendi kendini yıpratın Lord Bacon'dır: Şu ne dediğini bilmeyen sarsak ve yavan kafalı acınası Amerikalıların¹⁷⁷ gevezeliği beni ilgilendirmez bana ne? Bir görüyü (vision) en güçlü gerçeklikle bağdaştırıp ortaya koyma yetisi yalnızca en güçlü eylem etkinliğiyle, en korkunç eylem ve azgınlık gücüyle at başı gitmekle kalmaz, onları gerekli kılar da... Biz, sözcüğün bu en geniş çaplı anlamında, Lord Bacon'ın ne yaptığını, ne istediğini, kendi kendisiyle nasıl yaşadığını yeterince

kavramaktan uzak olduğumuzu biliyoruz... Sayın eleştiricilerim şeytan görsün yüzünüzü! Siz, Zerdüş'tümü başka bir adla, sözgeşi Richard Wagner adıyla vaftiz ettiğimi düşünün, “İnsanca, Pek İnsanca” yazarının Zerdüş'ün bilicisi olduğunu ortaya koymak için iki bin yıllık uzgörü yetmedi bile...

[175](#) Hans von Bülow: (1830-1894) Alman piyanisti. (Ed. n.)

[176](#) Euterpe: Dithyrambosu esinlediği söylenen Musa. (Ed. n.)>

[177](#) Bacon hareketinin Amerika kökenli olduğunu ima ediyor ve kendi görüşlerinin buradan olmadığını söylemek istiyor. [R. J. Hollingdale n.]

5.

Yaşamımın dinlenme evrelerinden söz açtığım, burada, en geniş ölçüde, beni derinden ve en içten dinlendirene olan gönül borcumu ödemem için bir iki söz etmem gereklidir. Bu ise kuşkusuz Richard Wagner'le kurduğum içsel yakınlıktır. Başkalarıyla aramda geçen insansal ilişkilerim anmaya bile değmez; ancak Tribschen'de geçen günlerimi o tatlı, pırıl pırıl, sevinçli, yüce rastlantılarla, derin anlarla dolu evreleri, yaşamımdan dışlamam olanaksızdır, onları silip atmamak istemem... Başkaları'nın Wagner'le neler yaşadıklarını bilmem: Bizim göğümüzden geçen bir tek bulut bile yoktur. –Bir kez daha Fransa konusuna dönüyorum burada, – Elimde bir neden yok, ancak Wagner'i kendilerine benzetmekle ona saygı gösterdiklerini sanan bu Wagnercilere karşı söyleyecek sözüm yoktur, yalnızca dudak büker geçerim... Ben böyleyim işte, Alman olan ne varsa, en derin iç güdülerimle yabancıyımla ona karşı, bir Almanın yakınında olmak bile sindirimi geciktirir bende, ben Wagner'le karşılaşmamda ilk geniş soluğu aldım yaşamımda, ben Wagner'i bir dış ülke (Ausland) olarak, tüm Alman erdemlerine dipdiri bir karşı koyuş olarak anladım ve saygı duydum –Bizler, çocuklukları 1850 yılının bataklığında geçenler, “Alman” kavramına karşı kötümser olma gereğindedir; devrimciden başka bir şey olmak gelmez elimizden, – başka bir tutum takınamayız onlar karşısında, sözde kutsal olanlar (Mucker) başta oldukça. Şimdi başka bir renge bürünmüş, ister erguvan rengi giysi giyinsin, ister binici üniforması kuşansın hepsi birdir bence... Ne yazık! Devrimciydi Wagner –bu yüzden kaçmış Almanlardan... Bir sanatçı olarak Paris'ten başka yurt bulamaz kimse Avrupa'da; Wagner'in sanatını anlamamanın koşulu olan o beş sanattaki délicatesse,[178](#) ayrımları sezen parmaklar, hassaslık Paris'te bulunur ancak. Biçimsel sorunlardaki bu tutku, bu mise en scène[179](#) ciddiyeti – bu ağırbaşlılık bir Parislinin işidir ancak. Parisli bir sanatçının hangi anlayış içinde yaşadığı, hangi sarsıcı hırslara kapıldığı Almanya'da düşünülmez bile. Alman uysaldır – Wagner uysal değildi, oysa... Ancak ben (“İyinin ve Kötünün Ötesinde”, s. 256. bölüm) Wagner'in gerçek yerini, kiminle çok yakın ilişki içinde olduğunu, daha önce, anlattım yeterince: Geç dönem Fransız Romantikleri, şu yükseklerde uçan, yücelerde dolaşan, coşturan Delacroix gibi, Berlioz gibi, sanatçılar soyu, kökensel bir sayrılıkla, doğuştan onmazlıkla dolu; apaçık anlatımcı tavırlar ile baştan aşağı virtüözler... Kimdi Wagner'in ilk entelektüel savunucusu? Charles Baudelaire, bunun gibi tipik bir décadent olan Delacroix'ı da ilk kez anlayan tümünden bir sanatçı kuşağının atası, –oydu son savunucusu da sanırım... Nedir benim Wagner'de görmek istediğim? Almanlara değinmesi, – Alman yurttaşı olması... Almanya gittiği yerde ekini yozlaştırır.–

[178](#) Delicatesse: (Fr.) İncelik. (Ed. n.)

[179](#) Mise en scène: (Fr.) Sahneye koyuş. (Ed. n.)

6.

Kapsamlı düşünürsem, Wagner müziği olmadan gençliğim çekilir gibi değildi. Almanlar arasında yaşamaya yazgılıydım. Dayanılmaz bir baskıdan kurtulmak isteyen için afyon gereklidir. İşte benim için de gerekliydi Wagner. Wagner bir panzehirdir Alman olan her şeye karşı, – Zehirdir, onunla savaşım, yoktur, o da başka... Tristan'ın¹⁸⁰ bir piyano partiyonu olduğu evreden beri –benden saygılar, Bay von Bülow!– Ben Wagnerciydim. Wagner'in daha önce yaptıklarını kendimden aşağı –yavan, pek “Alman işi” sayıyordum... Ancak ben, bugün bile, *Tristan* gibi ürpertici nitelikte büyüleyen, insanın içine korku salan, tatlı bir sonsuzluk dolu başka bir yapıtı – tüm sanatlarda boşuna arıyorum. Leonardo da Vinci'nin o şaşırtıcı özellikleri daha *Tristan*'ın ilk notasında tüm büyüleyici etkisini yitirir. Bu, Wagner'in non plus ultra¹⁸¹ yapıtıdır; ondan doğan yorgunluğu “Usta Şarkıcılar” ve “Yüzük”le¹⁸² giderip dinlendi. İyileşmek –Wagner gibi bir insanda gerilemedir... O yapıtı kavrayacak olgunluğa ulaşmak için, tam zamanında, Almanlar arasında yaşamamı en büyük mutluluk sayıyorum: bakın, ruhbilimci olarak bende öğrenme eğiliminin nereye vardığına. Bu “cehennemin tadına” varmak için yeterince sayrılaşmayan bir kimsenin gözünde bu dünya ne denli yoksuldu: bu gizemci –deyimi kullanabilirim burada, kullanmam gereklidir ayrıca.– Wagner'in ortaya koyduğu o korkunç başarıyı benden iyi kimse anlayamaz, kendine özgü kanatlarla ulaştığı o bilinmeyen esrimelerin doldurduğu elli dünyayı benim gibi kimse kavrayamaz; bende en sakıncalı, en sorunsal nesnelere kendi yararına dönüştürme gücü yeterince vardır, işte bu gücümle Wagner'i yaşamımın en büyük iyilikçisi diye düşünüyorum. Onunla ortak yanımız, bu çağdaş insanların dayanabileceğinden daha derin acı üzüntülere katlanmamızdır – bu arada birbirimize de katlandık: İşte kıyamet gününe değin adlarımızı bir araya getirecek olan budur; Almanlar arasında Wagner'in yanlış anlaşıldığı apaçıktır, öyle kesindir benim durumum da, hep öyle kalacaktır. – Önce iki yüz yıl boyunca ruhbilim ve sanat çığrında yetişmeniz gerek, sayın Germenlerim benim!.. Oysa giderilmez böyle bir yokluk.–

¹⁸⁰ *Tristan ve Isolde*, Wagner'in yapıtı. (Çev .n.)

¹⁸¹ Non plus ultra: (Lat.) En üstün. (Ed. .n.)

¹⁸² Nibelungen'in yüzüğü. (Ed. n.)

7.

– Bir sözüm daha var en seçkin kulaklar için: Müzikten gerçekte istediğimin olduğu. Pırıl pırıl ve derin olsun bir ekim öğle sonu gibi. Kendine özgü, atak, ince duygulu, tatlı ufak bir kadın, oynak ve çalımlı olsun... Ben, bir Alman'ın müzikten anlayabileceğine inanmam. En büyük Alman müzikçilerin hepsi yabancı, Slav, Hırvat, İtalyan, Felemenk – soydan ya da Yahudi: öyle olmayanlarda Heinrich Schütz,¹⁸³ Bach ve Haendel gibi soyu tükenmiş güçlü Almanlardı hep. Ben, kendimce, Polonyalıyım yeterince daha, Chopin'e karşılık kalan müziğin hepsi sizin olsun: üç nedenden ötürü, Wagner'in Sygfried İdyll'ini, bir de belki, orkestral tonunun asaleti açısından tüm diğer müzisyenleri geride bırakan Liszt'i ayrı tutuyorum; son olarak Alplerin ötesinde ortaya konanların hepsi, daha açığı berisinde... Rossini'yi bilmezlik edemem, dahası müzikte benim güneyimden, Venedikli müzik ustası Pietro Gasti'den geçmem olanaksızdır. Alplerin ötesi derken Venedik'tir söylemek istediğim. Müzik için başka bir sözcük ararsam Venedik adını bulurum hep, müzikle gözyaşları arasında bir ayrım bilmiyorum ben, biliyorum güneyi korkuya kapılıp titremeden düşünememenin nasıl bir mutluluk olduğunu da.

*Köprünün üstünde duruyordum
Geçende kopkoyu bir gecede.
Bir türkü uzaktan gelen:
Altın damlalar yağıyordu
Titreyen yüzeyine suyun.
Gondollar, ışıklar, müzik–
Esriyip alacakaranlığa gittiler...
Bir çalgı benim ruhum,
Görünmez parmakların dokunduğu,
Bir barkarol söyledi gizlice,
Titreyerek renk renk mutluluk içinde.
– Duydu mu onu kimse?..*

8.

Bunların hepsinde –besin, yer ve iklim, dinlenme seçimi– bir kendini sürdürme içgüdüsüdür buyuran, en açık öz savununu (Selbstvertheidigung) içgüdüsünde çıkar ortaya bu. Çok görmemek, işitmek, yanına yaklaştırmamak – işte ilk akıllılık, insanın bir rastlantı değil, bir zorunluluk olduğunun birinci kanıtı. Bu kendini savunma içgüdüsünün yaygın adı beğenidir. Onun buyruğu, yalnızca “evet” demenin bir “bensizlik” (Selbstlosigkeit) anlamına geldiği durumlarda “hayır” demeyi değil, tersine elden geldiğince az “hayır” demeyi gerektirir. Her zaman “hayır” demek, gerektiğinde (oradan) çekip gitmeyi ister hep. Burada aklın yargısı şudur: Savunma giderleri, çok ufak bir oranda olsa da bir kural, bir alışkanlık niteliği kazandı mı olağanüstü büyüklükte ve tümünden gereksiz bir yoksullaşma yaratır. Bizim büyük tüketimlerimiz çok sık yaptığımız küçük tüketimlerdir. Svmak da, yanına yaklaştırmamak da bir tüketimdir, –insan bu konuda yanılmamalı–, olumsuz amaçlar için harcanmış güçtür. İnsan, sürekli bir savunma gereği duyunca, gücünü yitirir, sonunda kendini savunamaz duruma gelir. –Söz gelişi, şu evrede evimden çıkıyorum ve karşımda sessiz, aristokrat Torino yerine bir Alman kasabası buluyorum: Bu yüzeysel ve ödlek dünyanın içime dolmasından kurtulmak için, içgüdüm, birden kendi kendine çekilir. Ya da, karşımda ortaya konmuş o yüzkarası, hiçbir şey yetiştirmeyen, iyi kötü her nesnenin sürüklenerek getirildiği o büyük Alman kentini bulmuşum. Bu durumda bir kirpi olmam gerekmez miydi? – Ancak, dikenlere sahip olmak savurganlıktır, durum böyle kaldıkça dikensiz olmak, tersine elleri açık kalmak iki katlı bir lükstür (Luxus)...

Başka bir kurnazlık (Klugheit) ve öz savununu yolu vardır, o da elden geldiğince seyrek tepki göstermek, zorunlulukla yüzyüze geldiği yerde “özgürlüğü”nden ve girişimlerinden sıyrılarak tepkiden, ilişkilerden uzaklaşmaktır. Ben kitaplarla buna benzer ilişkiler içindeyim. Gerçekte, yalnızca kitaplarla “vals yapan” bir eğitici –orta yetenekte bir dilbilimci için günde aşağı yukarı 200–sonunda, kendisi için düşünme yeteneğini yitirir. İlerlemeyen düşünmez bile. Düşünürken ancak bir uyarıyı (–okunmuş bir düşünceyi) yanıtlar – yalnızca tepki gösterir artık. Bütün gücünü evet ve hayır demeye verir aydın, önceden düşünülenleri eleştiride tüketir, – düşünmez oluverir kendisi... Onda kendini savunma içgüdüsü sakatlanmıştır (mürbe); başka türlü olsaydı kitaplar karşısında savunurdu kendini. Aydın (Gelehrle) demek –décadent kimse demektir. – Kendi gözümle gördüm ben: Yetenekli, verimli, özgür insanlar daha otuz yaşlarında “okuma yüzünden yıpranmışlar”, artık birer kibrit

gibidirler, sürtmek gerekir onları –bir “düşünce”– kıvılcımı versinler diye. – Sabahın erkeninde, şafak sökerken, tüm dinçliği yerindeyken, gücünün tan kızılığı (Morgenröte) içinde, bir kitap okumak – utanmazlık derim buna ben!–

9.

Burada, kişi nasıl kendisi olur sorusuna gerçek yanıtı vermeden, başka konuya geçemem. Bu yolla değiniyorum kendimi sakınma ve bencillik (Selbstsucht) sanatındaki başarıya... Ödevin, ödevin amacının, yazgısının ortalama bir ölçünün üzerine çıktığını varsayalım, böyle bir durumda kendi kendinle bu ödevle birlikte yüzleşme sakıncaların en büyüğü olurdu. İnsan, kendi kendisinin çok uzağında kaldığını bilmediği sürece, kim olduğunu sezmedikçe, varlığının bilincine ulaşır. Bu açıdan bakınca yaşamdaki hataların (Fehlgriffe), kimi evrede gidilen yan yolların ve sapmaların, gecikmelerin, “kararlılıkların” (Bescheidenheiten), ağırbaşlılığın, ödevlere emek vermelerin ödevin ötesine geçmesinin kendilerine göre birer anlamı ve değeri olduğu görülür. Bunlarda gösterir kendini büyük kurnazlık, dahası en büyük kurnazlık: burada nosce te ipsum¹⁸⁴ yokluğa götüren bir yoldur; oysa kendini unutmak, kendi kendini yanlış anlamak, kendi kendini küçültmek, daraltmak, – orta değere indirgemek aklın kendisidir. Töresel bir anlatımla: iyilikseverlik başkası için yaşam ve benzeri durum en koyu bencilliğin sürdürülmesinde koruyucu bir önlem olabilir. Benim kendi kurallarına, kanılarına karşı “bensiz” (selbstlos) dürtülerden yana olmamın ayırdedici nedeni de budur: onlar burada bencilliğin, kendini denetime almanın çabasıdır. – Tüm bilinç yüzeyini –bilinç de bir yüzeydir– herhangi bir buyruktan uzak tutmalıdır insan. Sakınmalı tüm büyük sözlerden, tüm büyük davranışlardan! Bunların hepsi içgüdünün kendini erken “anlamasından” (sich verstehen) doğan açık sakıncalardır. —

¹⁸⁴ Nosce te ipsum: (Lat.) Kendini tanı. (Ed. .n.)

Bu evrede o örgeleştirici, o egemenlik sağlayıcı “görüş” (idee) derinlere kök salarak büyür de büyür; – buyurmaya başlar, yavaş yavaş yan yollardan, yanlış yollardan geri çeker çıkarır: günün birinde de bütünü gerçekleştirmesine hizmet edecek olan o vazgeçilmez nitelikleri, becerileri birer birer hazırlar, – bunların tümünü yönetecek olan “hedef”, “erek” “anlam”dan, yararlanılacak bütün yetileri belli bir diziye göre sağlar. –Bu yönden bakınca benim yaşamım olağanüstülüklerle doludur. Bir değerlerin yeniden değerlendirilmesi (Umwertung der Werthe) konusunda tek kişide bulunmayan yetilerin, hepsinden önce birbirine karşıt yetilerin, bende toplanması gerekiyordu; üstelik bunlar birbirini yıkmamalı, yok etmemeliydi. Bu yetiler arasında bir sıralama (Rangordnung); aralıklar; birbiriyle çatışmadan ayrı durma sanatı; birbirine karıştırmama, “uzlaştırmama”; karmaşa değil fakat ürküten bir çokluk – bu işin ön koşulu, içgüdümün uzun ve gizli çabası, sanatçılığı budur işte. Onun yüksek koruyuculuğu öylesine güç-lüydü ki içimde neyin geliştiğini, hiçbir durumda sezemedim bile, – bütün yetilerim olgunlaşmış son durumlarıyla birdenbire ortaya çıkıverdiler günün birinde. Emek tükettiğimi anımsamıyorum bile, – tek bir vuruşma izi gösterilemez benim yaşımda, yığıtçe bir yaratılışın karşıtıyım ben. Bir nesneyi “istemek”, bir nesnenin “ardınca” koşmak, bir “amaç”a bir “dileğe” göz dikmek denediğim işler değil, bilmem bunları. Şu evrede bile geleceğime – engin bir gelecek bu! durgun bir denize bakar gibi bakıyorum: onu kırıştıran bir talep (Verlangen) yok bile. İstemem bir nesnenin olduğundan başka bir türlü olmasını; kendimin de istemem başka kılığa girmesini... İşte hep böyle yaşadım ben. Bir dileğim de olmadı hani. Kırk dördüncü yaşını doldurmuş bir kimse söyleyebilsin artık ünmiş, kadınmış, paraymış gibi nesnelere yönelmediğini! – Elim boş mu kalırdı bu konuda isteseydim.. Örneğin üniversitede profesör olmuştum günün birinde, – oysa çok

uzaktım bunu düşünmekten, ya var ya yoktum 24 yaşında. Bir gün dilbilimci olmuşum ondan iki yıl önce: her anlamda *ilk* dilbilimsel çalışmamı, öğretmenim Ritschl, yine her anlamda benim için bir başlangıç olsun diye “Rheinisches Museum”da bastırmak için istemişti benden. (Ritschl –saygıyla söylüyorum– bugüne değin gördüğüm biricik dahi bilgin. Onda, biz Thüringenlileri başkalarından ayıran, bir Alman’ı bile sevimli gösteren sevecen bir dengesizlik vardı: – Biz doğruya ulaşmak için bile hep eğri büğrü yolları seçeriz. Bu sözlerim daha yakın ildeşi m kurnaz (klug) Leopold von Ranke’yi değerden düşürmek anlamında değildir...)

10.

Burada kapsamlı bir düşünmenin gereği vardır. Bana, geleneksel bir kanıya göre, bu ufak tefek önemsiz konuları neden anlattığım, değersiz şeyler üzerinde neden durduğum sorulacak; büyük görevler üstlendiğim evrede, bunlarla kendimi yıprattığım söylenecek. Yanıtım: bu küçük şeyler – beslenme, yer, iklim, dinlenme, bencilliğin tüm dinsel sorgulaması– şimdiye değin ilginç sayılan konuların hepsinden daha önemlidir. İşte yeniden öğrenmeye buradan başlamak gerekir. İnsanlığın buraya değin, üzerinde önemle durduğu, düşündüğü konular gerçeklikler (Realitäten) değildir, birer kuruntudur ancak, daha güçlü bir söyleyişle sayrılaşmış, en geniş anlamda yıkıcı yaratıkların içgüdülerinden kaynaklanan yalanlardır, – bütün o kavramlar “tanrı”, “ruh” (Seele), “erdem” (Tugend), “günah” (sünde), “ötedünya”, “doğru” (Wahrheit), “gerçeklik”, “bengi yaşam”... Oysa insan, kendi doğasının büyüklüğünü, “Tanrısallığını” bunlarda aradı... Yönetimin, toplumsal düzenin, eğitimin tüm sorunlarını, böylece işe yaramayan becerisiz insanları büyük insan yerine koymakla temelde ve tabanda köklere değin yozlaştırdılar, – öyle ki “ufak tefek” işleri, açıkçası yaşamın temel olgularını küçümsemeyi bile öğretmeye yöneldiler... Bugünkü ekinimiz en yüksek aşamada kuşkulu niteliktedir... Alman İmparatoru Papa’yla anlaşmış durumda, bu Papa yaşamın karşısında can düşmanlığının görevlisi değilmiş gibi!.. Bugün ne yapılmışsa üç yıl içinde yok olacak artık. – Ben, kendimi, yapabileceğim işte bunlarla ölçerek benden sonra bunların elinden olumlu iş çıkacağını söyleyemem, ancak benden bir devrim, benzer bir düşünsel yapı, benim herhangi bir ölümlü olarak büyüklük konusunda bir savıma değgin sözüm. Ben, bu güne değin *birinci* aşamada değer taşıdığı öne sürülen insanlarla –en önemli insanlarla– kendimi karşılaştırdığımda aramızda elle tutulur bir ayırımın bulunduğunu gördüm. Ben bu sözüm ona “birincileri” bir kez bile insandan saymadım, genelde, – onlar benim gözümde insanlığın dışında birer taslak, sayrılığın ve ölç almaya yönelik içgüdülerin birer fırlamalarıdır: Onlar besbelli uğursuzlardır, daha yaratılıştan insan değiller, yaşamda hep ölç almayı kurarlar... Bunun karşıtı olmaktır benim istediğim: Sağlıklı bir içgüdüünün tüm belirtileri için en yüksek duyarlılıktır benim ayrıcalığım. Sayrılıktan bir iz bulunmaz bende; ben en sağlıklı olduğum evrelerde bile sayrı değildim; boşunadır bağınazlıktan bir iz aramak benim varlığında. Yaşamın en ufak kesiminde bile büyüleyici ya da etkileyici bir tutum (Pathos) takındığım gösterilemez. Davranışlarda etkileyici tutum büyülikle bağdaşmaz; kim davranışlarında büyüklük taslarsa yozdur. Gösterişli insanlardan sakının! –Benim için kolay olmuştur yaşam, özellikle benden en ağır işleri istediği zaman. Bu güzün, kimseden yardım görmeden, kimseye özenmeden, yetmiş gün içinde ara vermeden, başardığım örneği, benzeri bulunmayacak işler gören, benden sonraki binlerce yılın sorumluluğunu da duyarsa, bende gerginlikten en ufak bir iz bulamaz, tersine dipdiri olduğumu, sevinçten taşıdığımı anlar. Ne böyle severek, sevinerek yemek yemişim ne de böyle deliksiz uyumuşum. –Ben büyük görevlerle senli benli olmanın dışında bir oyun bilmiyorum: Bu oyun büyüklüğün belirtisi, bir önkoşuludur (Voraussetzung). En ufak bir baskı, asık yüz, gırtlakta bir ses

sertliği tnden bir engeldir (Einwand) bir insana, onun yapıtı söz konusuysa daha çoğu!.. Sınır olmamalı insanda... Bir engeldir yalnızlık içinde acı çekmek, – Hep “çokluktan” acı çekmişim ben... Saçma denecek bir çağda, erkenden, yedi yaşımıdayken, biliyordum bana ulaşamayacağımı insanca bir sözün: var mı bundan dolayı üzüntüye kapıldığımı gören? – Bugün bile sevecenlikle davranıyorum herkese karşı, değer veriyorum en aşağılık kimselere bile: ne bir damla kendini beğenmişlik, ne bir küçümseme var bunda. Yoksa kendini küçümsediğim kimse bunun ayırdına varırdı: Var olmam (Dasein), orada, öfkelenendirir açıkça gövdesinde kötü kan bulunanların tümünü... Bana kalırsa amor fati'dir¹⁸⁵ insanın büyüklüğünü gösteren: çünkü insan geçmişte, gelecekte, sonsuzluğa değin başka türde bir istekle bulunmamalıdır. Zorunlu olana yalnızca katlanmak, bir de onu az çok gizlemek yetmez –bir kandırmacadır zorunluluğa karşı tüm ülkü idealizm– onu sevmektir yakışan...

¹⁸⁵ Amor fati: (Lat.) Yazgı sevgisi. (Ed. .n.)

1.

Pek çok ülkeyi ve ulusu ve birkaç kıtayı görmüş olan bir gezgine, tüm insanlığın ortak özellikleri olarak ne tür nitelikleri keşfettiği sorulduğunda, şöyle cevap vermişti: “Tembelliğe meyillidirler.” Çoğu kişiye öyle geliyor ki eğer gezgin şöyle deseydi, cevabı daha doğru ve geçerli olurdu: “Hepsi korku içinde. Geleneklerin ve fikirlerin arkasına gizleniyorlar.” Temelde her insan, dünyada yalnızca bir kez, bir Unicum¹⁸⁷ olarak yaşadığını ve kendisinin birliğini teşkil eden bu şaşırtıcı ölçüdeki rengârenk çeşitliliğin içinden, ne kadar tuhaf olursa olsun, hiçbir rastlantının ikinci bir kez çıkmayacağını gayet iyi bilir. İnsan bunu bilir ama bildiğini kara bir vicdan gibi saklar. Neden acaba? Geleneğe uyulmasını talep eden ve kendisini gelenek maskesinin arkasına gizleyen komşusundan duyduğu korkudan dolayı. Peki ama bireyi (einzeln), komşusundan korkmaya, kendisi olmak yerine, sürünün bir parçası olarak düşünüp hareket etmeye zorlayan şey nedir? Birkaç nadir örnekte bu belki de utangaçlıktır (Schamhaftigkeit). Çoğu zaman ise rahatlık ve bezginliktir – kısacası, gezginin sözünü ettiği tembellik eğilimi. Gezgin haklıdır: İnsanlar korkak olduklarından daha fazla tembeldir ve en çok korktukları şey de o koşulsuz dürüstlüğü ve çıplaklığın onlara yamayacağı zorluklardır. Ödünç alınmış davranışlarda ve kendine mal edilmiş fikirlerde saklı olan bu uyuşturucu gezintiyi yalnızca sanatçılar küçümserler ve onlar gizli sırrı, herkesin kara vicdanı (böses Gewissen), insanoğlunun şahsına münhasır bir mucize olduğu ilkesini teşhir ederler. Sanatçılar her insanın, kaslarının her hareketine varıncaya dek, kendisi ve yalnızca kendisi olduğunu bize göstermeyi göze alırlar; daha da önemlisi, sanatçılar bize, insanın, kendi biricikliğinin katı tutarlılığı içinde, güzel, doğanın her ayrıksı ve harika eseri gibi, üzerinde düşünölmeye değer olduğunu ve sıkıcı olmaktan başka her şey olduğunu gösterirler. Büyük düşünür insanları küçümsediğinde, onun küçümsediği şey onların tembelliğidir, çünkü onların seri halde üretilmiş mallar gibi görünmelerine, kayıtsız, insanca etkileşim ve bilgilendirmeye layık değillermiş gibi görünmelerine yol açan şey tembelliktir. Kitlelerin bir parçası olmak istemeyen insanoğlunun yapması gereken tek şey, içinde olduğu rahatlığa son vermektir; ona şöyle seslenen vicdanının sesine kulak versin: “Kendin ol! Şu anda yaptıklarının düşündüklerinin, istediklerinin hiçbirini değilsin.”

¹⁸⁷ *Unicum*: (Lat.) Bir ve tek, eşsiz, emsalsiz, benzeri olmayan, biricik şey. (Ed. n.)

Her genç ruh gece gündüz bu haykırışı duyar ve ürperir, çünkü kendi gerçek kurtuluşunu düşündüğünde, sonsuzluk tarafından kendisinin kaderi haline getirilmiş mutluluğun boyutlarını sezer. Fikirlerin ve korkuların zincirleri ile prangaya vurulduğu sürece, hiçbir şey genç ruhun bu mutluluğa erişmesini sağlayamaz. Ve bu kurtuluş olmaksızın hayat nasıl da donuk ve anlamsız hale gelir! Doğada, kendi dehasını ortaya koymaktan kaçınmış olan ve sonra da sağına, soluna, önüne ve her tarafına kaçamak bakışlar yönelten insandan daha yalnız ve iğrenç bir yaratık (Geschöpf) yoktur. En sonunda böyle bir kişi ile ilişki kurmamız bile imkânsız hale gelir, çünkü o, çekirdeksiz, boyanıp şişirilmiş eski püskü bir giysi, artık hiçbir korku, hele de hiçbir merhamet uyandırmayan süslü bir hayalet¹⁸⁸ olarak tümüyle dışımızdadır. Ve tembel kişinin zaman öldürdüğünü söylemek doğruysa, o zaman kurtuluş umudunu kamusal fikirlere –yani tembelliğe–¹⁸⁹ bağlayan bir zamanın günün birinde

gerçekten öldürüleceğinden ciddi ciddi kaygılanmalıyız: demek istiyorum ki böyle bir çağ, hayatın gerçek kurtuluşunun cefasını çekecektir. Yaşayan insanlar tarafından değil, bunun yerine kamusal düşünen sözde insanlar tarafından yönetilmiş olan bir çağın mirası ile uğraşacak gelecek kuşakların tiksintisinin büyüklüğünü bir düşünün. İşte bu yüzden ki bizim çağımız uzak bir gelecek için, tarihin belki de en karanlık ve en bilinmeyen –Çünkü en az insanca olan– bölümünü oluşturacaktır. Şehirlerimizin yeni caddelerinde yürüyorum ve kamusal fikir oluşturucuları kuşağının kendisi için inşa ettiği bu berbat evlerden hiçbirinin günümüzden sonra nasıl da ayakta kalmamış olacağını ve o güne ulaşıldığında bu evleri inşa edenlerin fikirlerinin bile nasıl da yıkılmış olacağını düşünüyorum. Buna karşılık, bu çağın yurttaşları olmadıklarını hisseden tüm o insanlar nasıl da umutlu olabilirler çünkü eğer onlar bu çağın yurttaşları olsalardı, çağın öldürülmesine yardım edecek ve onunla birlikte yok olacaktı – oysa onlar, kendileri de bu hayat içinde yaşamaya devam etsinler diye, aslında çağlarını uyandırıp hayata döndürmek istiyorlar.

[188](#) Nietzsche, Aristoteles'e göre trajik bir kahramanın uyandırması gereken "koru" ve "merhamet" ile ilgili tartışmaları ima ediyor. Demek istediği de kendisinin tarif ettiği insanların hiçbirinin trajik kahraman olduğunu öne sürmediği.. [R. T. Gray n.]

[189](#) Nietzsche, Bernard de Mandevilles'in *Fable of the Bees* adlı kitabına gönderme yapıyor. [R. T. Gray n.]

Fakat gelecek umutlanmak için bize herhangi bir neden sağlamasa bile – bizim tam da bu Şimdi içindeki saçılması varoluşumuz (dasein) kendi standartlarımıza ve yasalarımıza göre yaşamamız için bize en güçlü teşviki sağlamaktadır: Kesin bir şekilde bugün yaşıyor olmamız ama yine de varlık kazanmak için zamanın sonsuzluğuna sahip olmuş olmamız, niçin ve hangi amaçla tam olarak böyle bir anda varlık kazandığımızı göstermek için bu kısa bugünden başka bir şeye sahip olmadığımız biçimindeki açıklanamaz olgu. Varlığımız için kendimize karşı sorumluyuz; sonuç olarak, biz aynı zamanda kendi varlığımızın gerçek kaptanı olmak ve onu akılsız bir tesadüfe benzemekten korumak istiyoruz. Varoluşa belli bir yüreklilik ve gönüllülükle risk alarak yaklaşmalıyız: özellikle de hem en iyi hem de en kötü durumlarda onu kaybetmeye mahkûm olduğumuz için. Neden bu yeryüzü parçasına, bu meşgaleye yapışalım; komşumuzun dediklerini niçin önemseyelim? Çok değil birkaç yüz kilometre ötede geçerliliğini yitiren görüşlerle kendimizi bağlamak ne büyük bir kabalıktır. Doğu ve Batı, ürkekliğimizle alay etmek için gözümüzün önünde tebeşirle çizilmiş hatlardır. "Özgürlüğü elde etmeye çalışmak istiyorum." der genç ruh kendisine ve sırf iki ulus birbirinden nefret edip birbirine savaş açıyor diye ya da iki kıta bir okyanus tarafından birbirinden ayrılıyor diye ya da birkaç bin yıl önce varlığı bile olmayan bir din şu anda her yerde öğretiliyor diye, ruhun bunu yaparken engellenmesi muhtemeldir. "Bunların hiçbiri sen kendin değilsin" der genç ruh kendisine. Hayat nehrinden geçerken sadece senin kullanman gereken köprüyü senden başka hiç kimse ama hiç kimse kuramaz. Daha kesin konuşmak gerekirse, seni bu nehrin öte yakasına taşımak isteyen sayısız yol, köprü ve yarı-tanrı vardır ama onlar bunu yalnızca senin özün pahasına yaparlar; kendini rehin vererek yitireceksin. Bu dünyada sadece senin üzerinde yürüyebileceğin tek bir yol vardır. Nereye gider bu yol? Bunu sorma, sadece o yoldan git. Şu sözü söyleyen kimdi: "Gittiği yolun kendisini nereye götüreceğini bilmeyen biri kadar yücelen hiç kimse yoktur."[190](#)

[190](#) Oliver Cromwell: (Nietzsche'nin büyük hayranlık beslediği Ralph Waldo Emerson'un "Circles"ında geçer. (*Circles, Essays: First Series*) [R. T. Gray n.]

Fakat kendimizi tekrar nasıl bulabiliriz? İnsan kendisini nasıl tanıyabilir? Karanlık ve gizli bir şeydir insan ve eğer yabani tavşanın derisi yedi katlıysa, insanoğlu yedi çarpı yetmiş kez deri dökse bile hâlâ, "Bu gerçekten sensin, burası artık dış kabuk değil" diyemeyecektir. Üstelik bu şekilde kazı yaparak kendi derinliklerine inmek, kendini mümkün olan en kısa güzergâhtan kendi varlığının özüne

ulaşmaya zorlamak, acı verici, tehlikeli bir görevdir. Kendine hiçbir doktorun iyileştiremeyeceği zararlar vermek ne kolaydır. Ve daha da önemlisi, bu niçin gerekli olsun ki çünkü her şey – dostluklarımız ve düşmanlıklarımız, bakışımız ve tokalaşmamız, hafızamız ve unuttuklarımız, kitaplarımız ve el yazımız– varlığımıza tanıklık eder. Fakat bu hayati araştırmayı yapmanın yalnızca bir yolu vardır. Bırakın genç ruh geriye dönüp hayatına şu soruyla yaklaşsın: Şu ana kadar gerçek anlamda neyi sevdin, ruhunu ne cezbetti, ne aynı anda onu hem mutlu etti hem de ona hâkim oldu? Saygı duyulan bu hususları önüne koyduğunda, belki onların doğası ve dizilimi bir yasa, senin benzersiz özünün temel yasasını aklına getirecektir. Bu hususları mukayese et, kişinin bunları nasıl tamamladığını, genişlettiğini, aştığını başkalarına dönüştürdüğünü, bunların nasıl bugüne kadar senin kendi özüne tırmanmanı sağlayan bir seyyar merdiven oluşturduğunu gözlemler; çünkü senin gerçek varlığın senin içinde derinlerde saklı değildir, tersine ölçülemez biçimde senden ya da en azından genelde kendi “Ben”in olarak gördüğün şeyden daha yükseklindedir. Senin gerçek öğretmenlerin ve yetiştiricilerin sana senin kendi varlığının, eğitilme ve yetiştirilme yeteneğinden tamamen yoksun olan, buna karşılık her olayda eli kolu bağlanarak felç edilmiş ve ulaşılması güç olan o varlığının, gerçek anlamını ve temel malzemesini göstereceklerdir. Eğitimcilerin senin kurtarıcılardan başka bir şey olmayacaktır. Ve işte bu tüm eğitimler içinde en gizli olanıdır: eğitim yapay kaburgalar, balmumundan yapılmış burunlar ya da düzeltici mercekler sağlamaz, tam terine bunları sağlayacak herhangi bir şey olsa olsa bir eğitim komedisidir. Eğitim daha ziyade bir kurtuluştur, bitkinin nazik filizlerine zarar veren tüm zararlı otların, zararlı böceklerin, molozların ortadan kaldırılması, aydınlığın ve sıcaklığın yaydığı parlaklık, gece yağmurunun sevgi dolu acelesidir; kendi anaç ve şefkatli yapısını sergileyen doğaya öykünme ve ona tapmadır; doğanın acımasız ve merhametsiz saldırılarını engelleyip onları iyiliğe dönüştürdüğünde, doğanın üvey anneye özgü yapısı ve anlamının acı yoksunluğu hakkındaki ifadeler üzerine bir örtü örttüğünde, doğanın mükemmelleşmesidir.

Kendini bulmanın, çoğu zaman kara bir buluta tutulmuşçasına içinde yüzdüğümüz uyuşukluktan sonra kendine gelmenin başka yolları elbette var fakat ben, kişinin kendi eğitimcileri ve yetiştiricileri üzerinde düşünmekten daha iyi hiçbir yol bilmiyorum. O nedenle bugün burada, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum bir öğretmen ve eğitimci (Zuchtmeister), Arthur Schopenhauer’i hatırlamak istiyorum – ki böylece daha sonra diğerlerini de hatırlayabileyim.

2.

Eğer Schopenhauer’in metinleriyle ilk defa karşılaşmanın benim için nasıl bir olay (Ereignis) olduğunu tanımlayacak olursam, gençliğimde neredeyse tüm diğer düşüncelerden daha yoğun bir sıklık ve ivedilikle aklıma gelen bir düşünce üzerinde kısaca durmalıyım. Arzularımı kalbimin hoşnutluğu için seferber ettiğim gençlik günlerimde, kaderin, kendimi eğitmek gibi korkunç bir çaba ve görevden beni kurtaracağını düşünürdüm: Tam da doğru bir zamanda eğitimcim olacak bir filozof, ona kendimden daha çok güveneceğim için daha fazla düşünmeden kendisine itaat edebileceğim gerçek bir filozof bulacaktım. O zaman kendime şöyle sormuştum: “O hangi ilkelere göre seni eğitecektir?” Ve onun, eğitim konusunda günümüzde moda olan iki düstur [vecize] hakkında söyleyeceği şeyler üzerinde düşünüp taşınıyordum. Bunlardan ilki eğitimcinin kendi öğrencilerinin özgün gücünü çabuk fark etmesini ve sonra da bu tek avantajın eksiksiz bir olgunluğa ve gerçekleşmeye ulaşmasına yardım edebilmek için, tüm çabalarını ve enerjisini, tüm güneşini bu tek alan üzerinde yoğunlaştırmasını gerektirir. İkinci düstur ise, tam tersine, eğitimcinin tüm mevcut kabiliyetleri öne çekip beslemesini ve onları uyumlu bir ilişkiye kavuşturmasını talep eder. Fakat bu,

kuyumcu olmaya karar vermiş birini müzisyen olmaya zorlamamız için bize yeterli neden sağlar mı? Benvenuto Cellini'nin¹⁹¹ babasının, tekrar tekrar oğlunu, çocuğun “o lanet olasıca boru” olarak, babasının ise “o sevimli küçük boynuz” olarak adlandırdığı şeyi çalmaya zorlamakla doğru bir şey yaptığını kabul etmeli miyiz?¹⁹² Cellini'ninkiler gibi, kendilerini güçlü ve kesin biçimde ifade eden doğal yetenekler söz konusu olduğunda, bunun doğru olduğunu söyleyemeyiz ve herhalde uyumlu eğitim düsturu, kesin bir şekilde söylemek gerekirse ancak, içlerinde arı kovanını andıran koca bir ihtiyaçlar ve eğilimler kümesi taşıyan daha güçsüz tiplere uygulanabilir fakat, hem topluca hem de tekil olarak ele alındıklarında, hangileri çokluğa tekabül etmez ki? İyi de böyle uyumlu bir bütünlüğü ve çok sesli ahengi nerede tek bir tip içinde buluruz, nerede armoniye, yapısındaki her şeyin –her türlü bilginin, arzusun, sevginin ve nefretin– merkezi bir noktaya, temel bir güce yöneldiği Cellini gibi insanlarda olduğundan daha fazla hayran kalırız ve bu yaşayan merkezin zorlayıcı ve hükmedici gücü, ileri-geri ve yukarı-aşağı hareket eden uyumlu bir sistemi tam olarak nerede oluşturur? Ve belki de bu iki düstur arasında aslında hiçbir çelişki yok mudur? Yoksa biri yalnızca insanların bir merkeze sahip olmaları gerektiğini, diğeri ise insanların aynı zamanda bir kenara da sahip olmaları gerektiğini mi ifade etmektedir? Öyleyse, rüyalarındaki o eğitici filozof yalnızca merkezi bir güç keşfetmekle kalmayıp, aynı zamanda bu gücün diğer güçler üzerinde yıkıcı bir etki yaratmasını nasıl önleyeceğini de bilecekti. Onun eğitsel görevi, benim hayal ettiğim haliyle, daha ziyade insanoğlunun tüm varlığını, kendi yaşamı ve devinimi olan bir güneş ve gezegenler sistemine dönüştürmek ve bu yaşamın üstün mekaniğinin yasalarını keşfetmek olacaktır.

¹⁹¹ Benvenuto Cellini: (1500-1571) İtalyan heykeltıraş, kuyumcu ve madalyoncu. (Ed. n.)

¹⁹² Benvenuto Cellini bunu, otobiyografisi *Life*'ın I. kitap, 2. Bölüm'ünde söylemektedir.[R. T. Gray n.]

Fakat bu arada henüz bu filozofu bulmamıştım ve onu bunu deneyip duruyordum; biz modern insanların, Yunanlılar ve Romalılar ile kıyaslandığımızda, eğitsel görevlerin ciddi ve titiz bilgisinin söz konusu olduğu noktalarda bile ne kadar zavallı kaldığımızı keşfettim. Yüreğinizde böyle bir ihtiyaçla Almanya'yı boydan boya, hatta tüm üniversitelerini, geçebilirsiniz, yine de aradığınızı bulamayacaksınız; ne de olsa, burada, çok daha yalın, daha basit ihtiyaçlar giderilmeden kalır. Sözelimi, hitabet sanatında eğitim almayı ya da bir yazarlar okulunu ziyaret etmeyi ciddi biçimde istemiş olan herhangi bir Alman, hiçbir yerde ne bir usta ne de bir okul bulacaktır; buradaki insanlar hitabetin ve yazmanın, olabilecek en özenli kılavuzluk ve yıllarca sürececek zorlu bir çıraklık dönemi olmaksızın kazanılamayacak sanat dalları olduğunu henüz kavramamışa benziyorlar. Ancak hiçbir şey çağdaşlarımızın küstah öz-tatminlerini, onların eğitimciler ve öğretmenler konusundaki taleplerinin yarı-cimri, yarı-sersem pejmürdeliği kadar açık bir şekilde ortaya koyamaz. En soylu ve en iyi eğitimi almış insanlarımız arasında bile, neredeyse herhangi biri, ailenin özel öğretmeni olarak hizmet etmeye uygundur; ve kimi eksantrikler ile antikalaşmış alet edevatın koleje hazırlık okulu adı altında toparlanıp iyi bir şeymiş gibi düşünülmesi ne kadar da yaygındır. Bir de üstün eğitim kurumları, üniversiteler adına ne temeller attığımızı bir bakın; bir insanoğlunu insan olma üzere eğitmenin zorluğu ile mukayese edildiğinde, ne liderler, ne kurumlar ama! Alman bilginlerin o çok hayranlık duyulan araştırma yapma tarzı bile, başka her şeyden önce, onların insanlıktan çok kendi bilginliklerini düşündüğünü, aynı fedakârlığı yapmaları için yeni kuşakları da ayartmak üzere, kaybedilmiş bir müfreze gibi kendilerini bilginliklerine feda edecek biçimde eğitildiklerini gösterir. Bilginlik meşguliyeti, daha üstün herhangi bir eğitsel ilkenin kılavuzluğuna verilip o ilke ile sınırlandırılmak yerine, “ne kadar çok, o kadar iyi” ilkesine yapışarak prangalarından git gide

boşaltıldığında, elbette bilginler için, laissez-faire¹⁹³ ekonomik doktrininin tüm ulusların ahlaklılığı için zararlı olması kadar zararlıdır. Eğer eğitim sürecinde onun insanlığı feda edilmeyecek ya da boğulmayacaksa, bilgine verilecek eğitimin aşırı zor bir sorun olduğunu şimdilerde kim fark ediyor – ve yine de, pek erken bir bilginlik düşkünlüğünün çarpık hale getirip deforme ettiği insanlardan oluşan sayısız örneğe yakından bakıldığında bu zorluk açıkça görülebilir. Fakat bu üstün eğitim yokluğu hakkında daha önemli –daha önemli, daha tehlikeli ve her şeyden önce de, çok daha genel– kanıtlar vardır. Şimdilerde hiçbir hatibin, hiçbir yazarın niçin eğitilemeyeceği – bunu yapacak hiçbir eğitimcinin olmaması gibi basit bir nedenden dolayı, hemen anlaşılıyorsa; eğer günümüzde bir bilginin yazgısının çarpıklık ve eksantriklik olduğu açıkça belliyse – çünkü bilginlik, yani insanca olmayan bir soyutlamanın onu eğiteceği farz ediliyor; eğer bu böyleyse, o zaman kendimize nihayet şunu sormalıyız: Çağdaşlarımız arasında hepimiz –bilginler ve bilgin olmayanlar, soylular ve sıradan insanlar– şahsına münhasır ahlaki örnekleri, her türlü yaratıcı ahlaklılığın cisimleşmiş örneklerini böyle bir çağda nerede bulacağız? Tüm zamanlarda her soylu toplumun uğraşı olan ahlaki sorunlar üzerine düşünmekten esasen ne gibi bir sonuç çıktı? Artık böylesi şahsına münhasır insanlar yok ve artık böyle bir düşünme yok; gerçek şu ki atalarımız tarafından biriktirilip bize miras bırakılan ahlaki sermayeden, nasıl arttırabileceğimizi artık bilmediğimiz, yalnızca nasıl israf edeceğimizi bildiğimiz bir sermayeden yiyoruz. Toplumumuzda böyle şeyleri ya hiç tartışmıyoruz ya da yalnızca, tiksinti uyandırmaktan başka bir işe yaramayan doğal bir amatörlük ve deneyimsizlikle tartışıyoruz. Böylece okullarımızın ve öğretmenlerimizin ahlaki bir eğitimi doğrudan göz ardı ettiği veya formaliteleri yerine getirdiği ve erdemini öğretmenlerimiz ile öğrencilerimiz için, insanları gülümseten modası geçmiş bir sözcük olmaktan başka artık hiçbir anlam ifade etmediği bir noktaya ulaşmış bulunuyoruz – ve eğer gülmüyorsanız bu daha da kötü çünkü bu sizin iki yüzlü biri olduğunuz anlamına gelir.

193 *Laissez faire*: Devletin sanayi ve ticarete müdahale etmemesi ilkesi. (Çev. n.)

Bu yüreksizliğin ve ahlaki güçlerdeki bu düşük seviyesinin açıklaması zor ve karmaşıktır ve yine de, zafer kazanan Hıristiyanlığın antik dünyamızın ahlaklılığı üzerinde bıraktığı etkiyi dikkate alan hiç kimse, çöken Hıristiyanlık biçimindeki karşı tepkiyi küçümseyemez – ki çöküş Hıristiyanlığın zamanımızdaki olası kaderidir. Hıristiyanlık kendi ideallerinin yüceliği aracılığıyla antikitenin ahlaki sistemlerini ve onlara bir o kadar da hâkim olan doğallığı o kadar çok aşmış ki bizler o doğallığa karşı duyarsızlaşarak ondan tiksindir hale geldik. Ama daha sonra, daha iyi ve daha yüce şeyler hâlâ fark edilebiliyor ama artık elde edilemiyorken, ne kadar istersek isteyelim, iyi ve yüce olana, antikitenin erdemlerine artık geri dönemezdik. Modern insanlar, Hıristiyanlık ile antikite arasındaki, tehditkâr veya iki yüzlü bir Hıristiyan ahlaklılık ile antikiteye aynı ölçüde korkakça ve çekingen olan bir geri dönüş arasındaki bu bocalamayı yaşarlar ve ondan ötürü acı çekerler. Öte yandan, doğal olandan korku duyma mirası, doğal olana duyulan hayranlığın yenilenişi, bir yerlerde sağlam bir temel bulma arzusu, iyi olan ile daha iyi olan arasında bocalayan bir bilgi türünün önemi – tüm bunlar modern insanların ruhunda, onları verimsiz ve neşesiz olmaya mahkûm eden bir huzursuzluk, bir karışıklık yaratır. Ahlak eğitimcilerine duyulan ihtiyaç hiçbir zaman bu kadar yoğun ve onları bulma şansı da hiçbir zaman bugünkü kadar zayıf olmamıştır. Doktorlara en çok ihtiyaç duyulan zamanlar, büyük salgın hastalık vakalarının olduğu zamanlar, doktorların en çok tehlikede olduğu zamanlardır. Öyle ya, modern insanlığın doktorları nerede, başkalarına destek verip onlara yardım eli uzatacak kadar sapaşğlam ayakta duran insanlar nerede var? Günümüzün en iyi kişiliklerinin üzerine belli bir hüznün ve uyuşukluk çökmekte, ikiyüzlülük ile dürüstlük arasındaki savaştan duyulan sonsuz hoşnutsuzluk onların göğsüne çarpmakta, özgüven yoksunluğu onları huzursuz etmektedir – ve bu onları başkaları

için eş zamanlı olarak rehber ve eğitimci olma yeteneğinden tamamen yoksun bırakmaktadır.

Beni eğitecek, beni yaşın birer ürünü sayılabilecek yetersizliklerimin üzerine yükseltecek ve yaşamda olduğu kadar düşüncede de yalın ve dürüst olmayı – kısacası kelimenin en derin anlamıyla çağa aykırı olmayı bana tekrar öğretecek gerçek bir filozof bulacağımı hayal ettiğimde, gerçek anlamda bir maksatlı düşünme kaçamağından başka bir şey yapmamıştım. Çünkü insanlar günümüzde öylesine çok katlı ve karmaşık hale gelmişlerdir ki konuşmaya başladıkları, iddialarda bulunup sonra da bu iddialar doğrultusunda hareket etmek istedikleri anda bile sahtekâr olmaktan başka bir çareleri kalmamıştır.

Schopenhauer ile ilk kez karşılaştığımda, böyle bir ihtiyaç, huzursuzluk ve arzu içindeydim.

Ben Schopenhauer'ın, ilk sayfayı okuduktan sonra her sayfayı okuyacağımı ve onun söylediği her söz üzerinde özenle duracağını kesinlikle bilen okurlarından biriyim. Schopenhauer'a duyduğum inanç derhal ortaya çıktı ve bu inanç bugün dokuz yıl önce olduğu kadar tamdır. Bu inancı ifade etmek, tevazudan uzak ve aptalca bir davranış olsa da, anlaşılabilir bir şeydir: ben Schopenhauer'ı sanki doğrudan bana hitaben yazmışçasına anladım. Bu yüzden ben hiçbir zaman Schopenhauer'da bir paradoks keşfetmedim, her ne kadar şu anda keşfetmiş ve küçük bir hatayla karşılaşmış olsam da. Kaldı ki paradokslar, yazarın kendisinin gerçek bir güven olmaksızın onları ileri sürmesinden, kendisinin zeki görünmesini sağlamak, ayartmak ve genel olarak çeşitli görünümle yaratmak üzere onları kullanmasından ötürü güven için bir esin kaynağı olmayan iddialardan başka nedir ki? Schopenhauer hiçbir zaman görünüm yaratmak istemez, çünkü o kendisi için yazmaktadır ve hiç kimse, hele hele şunu kendisi için bir kural haline getiren bir filozof, aldatılmak istemez: asla kimseyi aldatma, kendini bile! Neredeyse her sohbetin bir bölümünü ve parçasını oluşturan ve yazarların neredeyse farkında olmaksızın taklit ettikleri o kibar sosyal hilelerle bile değil; hitabet sahnesinde retoriğin yapay araçlarıyla icra edilen daha kasıtlı sahtekârlıklarla hiç değil. Hayır, tam tersine, Schopenhauer kendisi ile konuşur ya da bir dinleyici hayal etme konusunda ısrar edersek, o zaman babası tarafından kendisine bir şeyler öğretilen bir erkek evlat hayal etmeliyiz. Sevgiyle dinleyen bir dinleyicinin önünde, samimi, dobra ve iyi niyetli bir açıklamadır bu. Bu tür yazarlardan yoksunuz. Daha sesini duyar duymaz konuşmacının güçlü huzuru bizi sarar; bu, dağlık bir bölgede ormanın içine girmeye benzeyen bir deneyimdir: Derinden nefes alırız ve birdenbire yeniden bir huzur duygusuna kapılırız. Burada havanın her zaman bu kadar dinçleştirici olduğunu hissederiz; burada evlerinde kendi içlerinde ve usta olan, daha da önemlisi, oldukça zengin bir evde olan insanların sahip oldukları türden benzersiz bir serbestlik ve doğallık vardır. Bu, nüktedan olmayı başardıklarında en çok kendileri hayrete düşen ve tarzları huzursuz ve doğal olmayan bir nitelik kazanan yazarların tam tersi bir durumdur. Schopenhauer konuştuğunda, aynı şekilde biraz da, kol ve bacakları doğası gereği kaskatı ve hantal olan, göğsü dar ve kare biçiminde olan, sıkıcı ve tumturaklı ve yürüyüşü olan bilgini hatırlarız. Schopenhauer'ın işlenmemiş ve neredeyse ayınmıne benzeyen ruhu ise, tam tersine bize, iyi Fransız yazarların yumuşaklığını ve saray zarafetini küçümseyecek kadar yas tutmamayı öğretir ve hiç kimse Schopenhauer'da, Alman yazarların böylesine serbestçe içinde yüzdükleri gümüş tepsilerde sunulan o taklit edilmiş sözde Fransızlığı bulamayacaktır. Schopenhauer'ın kendini ifade ediş tarzı bana yer yer bir parça Goethe'yi anımsatıyor ama başka hiçbir Alman modelini falan değil. Çünkü Schopenhauer derin bir şeyi yalınlık içinde, devinim halinde olan bir şeyi retorik olmaksızın ve ciddi ölçüde bilimsel olan bir şeyi kılı kırk yaran bir titizlik olmaksızın nasıl ifade edeceğini biliyor. Schopenhauer bunu hangi Almandan öğrenmiş olabilir ki? Ayrıca Schopenhauer, Lessing'in¹⁹⁴ fazlasıyla ince, aşırı ölçüde bükülgen ve –eğer deyim yerindeyse– hiç de Alman-olmayan tarzını

berraklaştırır; bu önemli bir başarı, zira tüm Alman nesir yazarları arasında, Lessing en ayartıcı tarzıdır. Benim Schopenhauer'ın tarzı yapabileceğim en yüksek övgü, onun tarzına yine onun kendi açıklamasını uygulamaktır: “Bir filozof, eğer şiirsel ya da retorik oyunlardan faydalanmayı reddediyorsa, çok dürüst olmalıdır.”¹⁹⁵ Doğrusunu söylemek gerekirse, bu kamusal fikirler çağında dürüstlüğün, bir erdem oluşu şöyle dursun, herhangi bir değeri olup olmadığı inancı, yasaklanan özel fikirlere havale edilmektedir; işte bu yüzden, ben Schopenhauer'ı yenilerken onu övmüyor, sadece karakterize ediyorum: Schopenhauer dürüsttür, bir yazar olarak bile. Ve o kadar az yazar dürüsttür ki yazan her insana güvenmemeliyiz. Dürüstlüğü konusunda Schopenhauer'den bile üstün tutacağım başka bir tek yazar tanıyorum: Bu Montaigne'dir. Böyle bir kişinin bir şeyler yazmış olması olgusu, bu yeryüzünde yaşıyor olmanın keyfini gerçekten arttırmıştır. Ne olursa olsun, bu en özgür, ruhların en enerjik olanıyla ilk karşılaşmamdan bu yana, onun Plutarkhos¹⁹⁶ hakkında söylediği şeyi ben de onun hakkında söylemeyi gerekli gördüm: “Ona kısaca göz atar atmaz, bedenimden yeni bir bacak ya da kol çıktı.” Eğer bu yeryüzünde kendimi evimdeymiş gibi hissetme görevi bana verilmiş olsaydı, kendime onu örnek alacaktım. –

¹⁹⁴ Gotthold Ephraim Lessing: (1729-1781) Alman yazar. Düşüncelerini berrak ve kesin bir üslupla anlatan Lessing'in Alman edebiyatının milli bir nitelik kazanmasında büyük payı olduğu savunulur. (Ed. n.)

¹⁹⁵ Muhtemelen Schopenhauer'ın *Parerga und Paralipomena*'sındaki “*Über Schriftstellerei und Still*” (Yazarlık ve Üslup Üzerine) adlı yazısında ifade ettiği tutumları özetleyen, Nietzsche'ye göre değiştirilmiş bir alıntı. [R. T. Gray n.]

¹⁹⁶ Plutarkhos: (İ. Ö. 50-125) Yunan yazarı. (Ed. n.)

Dürüstlükten başka, Schopenhauer ile Montaigne arasında bir ortak nitelik daha vardır: Gerçek anlamda keyif veren bir keyiflilik. *Aliis laetus, sibi sapiens.*¹⁹⁷ Çünkü birbirinden oldukça farklı olan iki tür keyiflilik vardır. Gerçek düşünür, ister ciddi isterse de nükteli bir şeyi, ister insanca bir kavrayışı isterse de kutsal bir düşkünlüğü ifade etsin, hep keyiflendirir ve canlandırır: Somurtkan yüz ifadesi, titreyen eller, yaşlı gözler olmaksızın, fazlasıyla kendinden emin ve yalın biçimde, cesaret ve güçle, belki de bir parça şövalyece ve haşince ama her halükârda bir galip edasıyla. Ve bize en derinden ve en coşkulu biçimde keyif veren şey tam da budur: Galip gelmiş tanrıyı, onun yendiği tüm o canavarların ortasında görmek. Öte yandan, vasat yazarlarda ve kaba saba filozoflarda zaman zaman karşılaştığımız keyiflilik, onları okurken bize sıkıntı verir: Örneğin David Strauss'un¹⁹⁸ keyifliliği söz konusu olduğunda benim yaşadığım deneyim budur. Bu türden keyifli çağdaşlara sahip olmakla insan utançtan yerin dibine battığını hissediyor, Çünkü onlar geleceğin tüm kuşaklarına, bizim çağımızın ve çağımızda yaşayan tüm insanların çıplaklığını ifşa ediyorlar. Böylesi keyif liderleri, birer yazar olarak algılayıp onlara karşı savaştıklarını iddia ettikleri acıları ve canavarları algılamıyorlar bile ve onların keyifliliği, sırf aldattığı için, zevksizliğe yol açıyor, çünkü böyle bir keyiflilik insanı kandırarak bir zaferin kazanıldığına inandırmaya çalışıyor. Çünkü temelde yalnızca zaferin olduğu yerde keyiflilik vardır ve bu her gerçek düşünürün eseri için olduğu kadar her sanat eseri için de geçerlidir. Konu var olma sorunu gibi dehşet verici ve ciddi bir konu olsa bile, ortaya çıkan eserin baskıcı ve eziyet edici bir etki yaratması ancak yarı-düşünür ve yarı-sanatçıların, onu kendi yetersizliklerinin dumanı içinde bırakılmalarıyla mümkündür. Öte yandan, insanlar hiçbir zaman, en derin şeyleri düşündükleri için en canlı olan şeyleri sevmekten kendilerini alıkoyamayan ve bilge oldukları için de nihai olarak güzel olana meyilli olan o galip insanlardan birine yakın olmaktan daha iyi ve daha keyifli bir deneyim yaşayamazlar. Onlar gerçekten konuşurlar; ne kekelerler ne de başkalarının söylediklerini papağan gibi tekrarlarlar. Onlar gerçekten hareket eder ve yaşar, çoğu

insanın içinde yaşamaya alışkın olduğu o acayip maskeli balo içinde değil ama ve işte bu yüzden onlara yakın olduğumuzda, bir kereliğine olsa bile kendimizi insan ve doğal hisseder ve Goethe ile birlikte şöyle haykırırız: “Yaşayan her şey ne kadar muhteşem ve değerlidir! Kendi koşullarına ne kadar uygun, ne kadar gerçek ve nasıl da yaşam doludur.”¹⁹⁹

¹⁹⁷ *Aliis laetus, sibi sapiens*: (Lat.) Başkalarına karşı şen, kendine karşı akıllı. (Ed. n.)

¹⁹⁸ David Friedrich Strauss: (1808-1874) Modern rasyonalizm üzerinde büyük etkisi olan Alman tarihçi. (Ed. n.)

¹⁹⁹ Goethe, *Italienische Reise* (İtalya Seyahatleri, 1786). [R. T. Gray n.]

Ben burada Schopenhauer’ın üzerimde bıraktığı ilk, adeta fizyolojik izlenimi, en derinlerdeki gücün önemsiz bir ilk temasta bir doğal varlıktan başka bir doğal varlığa öylesine büyüleyici biçimde akışını tanımlıyorum. Ve izlenimi derinlemesine tahlil ettiğimde, onun üç ögeden oluştuğunu görüyorum: Bu üç öge, Schopenhauer’ın üzerimde bıraktığı dürüstlük, keyiflilik ve sadakat izlenimleridir. Schopenhauer dürüsttür çünkü kendisiyle konuşur ve kendisi için yazar, keyiflidir çünkü düşüncesi en zor şeyi yenmiştir ve sadıktır çünkü başka türlü olamaz. Gücü, rüzgarsız bir gündeki alevler gibi, herhangi bir müdahale görmeksizin, titreyip sönükleşmeden, kolayca ve doğrudan yukarı doğru yükselir. Schopenhauer her durumda, biz onun aradığını henüz fark etmeden bile, yolunu bulur; tam tersine, öyle bir sağlamlık ve çeviklikle, öyle bir kaçınılmazlıkla koşar ki sanki bir yer çekim yasası tarafından ileri itiliyormuş gibi görünür. Ve günümüzün “tragelaphine”²⁰⁰ insanlığı arasında, hâlâ sağlam menteşelerle dönen bütünlüklü, ahenkli, özgür ve çekinmesiz bir doğa yaratımı bulmanın ne anlama geldiğini bir kez bile olsun düşünmüş olan herhangi biri, benim Schopenhauer’ı keşfederken yaşadığım keyfi ve şaşkınlığı anlayacaktır; Schopenhauer’da, uzun zamandır aradığım o eğitimciyi ve filozofu bulduğumu sezmiştim. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben onu yalnızca bir kitap biçiminde keşfettim ve büyük bir eksiklikti. O nedenle, kitap boyunca dikkatlice ilerlemek ve muhteşem vasiyetnamesini okuduğum ve yalnızca, onun okurları olmaktan daha fazla bir şey olmayı; yani onun oğulları ve havarileri olmayı isteyen ve bu yeteneğe sahip olanları kendine varis yapacağına söz veren yaşayan kişiyi hayal etmek için kıyasıya çabaladım.

²⁰⁰ *Tragelaphen-Menschheit*, “Tragelaphus”, bir “keçi-geyik” yani bir “boynuzlu canavar”dır. [R. J. Hollindale n.]

²⁰¹ Almanca aslından çeviren: Murat Batmankaya

1.

– Şöyle bir yüz yüze bakalım. Biz, Hyperboreioslar.²⁰²– ne kadar sıradışı yaşadığımızı gayet iyi biliyoruz. “Ne karadan, ne de denizden bulabilirsin Hyperboreios’a giden yolu”: Bunu Pindaros²⁰³ bile biliyordu. Kuzeyin ötesinde, buzun ve ölümün ötesinde – bizim hayatımız, bizim kismetimiz... kuzeyin ötesinde, buzun ötesinde, ölümün ötesinde... Biz bu mutluluğu keşfettik; yolu biliyoruz; binlerce yıllık labirentten çıkış yolunu bulduk. Başka kim buldu? – Modern insan mı? – Modern insan “ben yol da bilmem iz de bilmem; ben yol iz bilmeyen her şeyim” diye iç geçirir. Bizi hasta eden, bu modernlikti, – tembel barış, cüretsiz taahhütler (compromiss),²⁰⁴ modern Evet ve Hayır’ın tüm erdemli kirliliği bizi hasta eden. Bu hoşgörü ve kalp genişliği her şeyi “bağışlar” çünkü o, her şeyin bizim için bir sirocco²⁰⁵ olduğunu “anlar”. Buzun ortasında yaşamak, modern erdemlerin ve diğer güney rüzgârlarının arasında yaşamaktan yeğdir!.. Yeterince gözü pektik; ne kendimizi, ne diğerlerini esirgedik; ama yürekliliğimizi nereye yönelteceğimizi bulmak uzun zamanımızı aldı. Karamsarlaştık; bize yazgıcı (Fatalisten)²⁰⁶ dediler. Yazgımız – doluluktaki, gerilimdeki, güçlerimizin birikimiydi (stauung²⁰⁷). Şimşeğe ve eyleme susadık; en çok da iradesizlerin mutluluğundan, “teslimiyet”ten uzak durduk. Göğümüzde burağan vardı; doğa, biz onu içselleştirdikçe bulutlarla kaplanıyordu – çünkü hiçbir yolumuz yoktu. Mutluluğumuzun formülü: bir Evet, bir Hayır, düz bir çizgi, bir erek...

²⁰² Hyperboreioslar, Uzak Kuzeyde, kuzey rüzgârının ötesinde oturan efsanevi millet. Apollon, her on dokuz yılda, bir yıldız değişiminde, Delphoi’ye gelmeden önce yaptığı seyahatin hatırası olarak uğrardı. Hyperboreiosların bu sebeple bazı Apollon kültlerinin menşeyini meydana getirdikleri ve Delphoi kâhniğini kurdukları ileri sürülür. Klasik çağda bunların ülkesi iklim dengesinin örneği sayıldı. Burada topraktan yılda iki kere mahsul alınır, daima mavi gökyüzü altında uzun yıllar yaşar, mutlu günler geçirirdi. İyilikleri sayesinde ‘şifalı büyü’ yapabilen Hyperboreioslar ölmez, sadece daha iyi bir dünyaya göç ederlerdi. (Çev. n)

²⁰³ Pindaros: M. Ö. 518-438 Yunan Lirik şairi. (Çev. n.)

²⁰⁴ Compromiss: (Lat.) Bir hakemin kararına uymak için karşılıklı taahhütte bulunmak. (Çev. n.)

²⁰⁵ Sirocco: Akdenizden esen çok sıcak bir rüzgâr. (Çev. n.)

²⁰⁶ “Fatal”ın ‘meşum’, ‘uğursuz’, ‘aksi’, ‘fena’, ‘nahos’, ‘üzücü’ vb. anlamlara geldiği de unutulmamalı. (Çev. n.)

²⁰⁷ Stauung: (Alm.) 1. Eşyaların istif edilmesi, 2. Suların toplanması, 3. Duraklama, 4. Bir araya sıkıştırılan maddeler. (Çev. n.)

2.

İyi nedir? – İnsanda güç duygusunu, güç istencini, gücün kendisini arttıran her şey.

Kötü nedir? – Zayıflıktan doğan her şey.

Mutluluk nedir? – Gücün çoğalmakta olduğu duygusu – bir direnmeyi kırmanın duygusu.

Doygunluk değil, aksine daha çok güç; barış hiç değil, bilakis savaş; erdem değil ama yetenek.

(Rönesans düşüncesindeki erdem, virtü²⁰⁸ ahlaki aside bulaşmamış erdem.²⁰⁹)

²⁰⁸ Erdem: (İt.) (Çev. n.)

²⁰⁹ Moralinfrei. (Alm.) Nietzsche burada sözcük oyunu yapıyor. (Çev. n.)

Cılız ve iyi yetişmemişler yok olmalı: bizim insan sevgimizin ilk ilkesi. Ve yok olmaları için birileri onlara yardım edilmeli.

Herhangi bir ahlaksız davranıştan daha zararlı olan nedir? – İyi yetişmemiş ve güçsüze gösterilen etkin acıma eylemi. – Hıristiyanlık...

Burada ortaya koyduğum sorun, türler sıralamasında insanın ardından ne gelmelidir sorunu değil (- insan bir sonuçtur-): Tersine kişi, daha değerli, daha yaşamaya layık, gelecekte daha emin bir varlık olarak ne tür bir insan yetiştirmeli, dilemeli sorunudur.

Bu daha değerli tip, geçmişte yeterince sık biçimde var olmuştur: ama hep tesadüf eseri olarak, bir istisna olarak, asla istenmiş olarak değil. O, çoğunlukla en korkulan oldu; şimdiye kadar açıkça korkulması gereken şeydi; – ve bu korkudan dolayı, onun karşıtı olan tip istenmiş, yetiştirilmiş ve bunda başarılı olunmuştur: evcil hayvan, sürü hayvanı, hastalıklı hayvan insan – Hıristiyan...

4.

İnsanlık, bugün inanıldığı şekliyle, daha iyi ya da daha güçlü ya da daha üstün olanın gelişimini temsil etmiyor. “İlerleme” modern bir düşüncedir yalnızca, başka bir deyişle, yanlış bir düşünce. Bugünün Avrupalısı, değerliliği bakımından Rönesans Avrupalısının çok gerisindedir, gelişimin devamı hiçbir şekilde yükselme, yücelme, güçlenme anlamına gelmek zorunda değildir.

Başka bir anlamda, dünyanın türlü yerlerinde ve birbirinden farklı kültürlerde, durmadan ortaya çıkan bireysel başarı örnekleri görülebilir, bu olaylarda başarıya ulaşanlar da yüksek tip oluştururlar: insanlığın çoğunluğuyla karşılaştırıldığında bir çeşit üstün insan. Tesadüf eseri gerçekleşen böylesine büyük başarılar her zaman olanaklı oldu ve muhtemelen hep olanaklı olacaktır. Ve hatta tüm ırklar, boylar ve uluslar, elverişli koşullar altında böylesine bir isabeti temsil edebilir.

5.

Kişi, Hıristiyanlığı telleyip pullamamalı, bezememeli: Hıristiyanlık, bu yüksek tip insana karşı tır, bu tipin tüm en temel içgüdülerini yasakları altına aldı, bu içgüdülerden, kötüyü, kötü kişiyi damıtmıştır – suçlanabilir tip olarak, “menfur²¹⁰ kimse” olarak güçlü insanı. Hıristiyanlık bütün güçsüzlerin, düşmüşlerin, iyi yetişmemişlerin tarafında yer aldı; güçlü yaşamın koruyucu içgüdülerine karşıtlıktan bir ideal çıkardı; hatta insanlara düşünselliğin en üstün değerlerinin günahkârlık, sapkınlık bastırılmıştır, ayartılma olduğunu öğreterek, düşünsel olarak en güçlü yapıya sahip olanların bile akıllarını yozlaştırdı. En içler acısı örnek – Pascal’ın²¹¹ yozlaşması, aklının ilk günah yüzünden yozlaşmış olduğunu sanan Pascal’ın, oysa onu yozlaştıran Hıristiyanlıktan başka bir şey değildi! –

²¹⁰ Menfur: (Osm.) Nefret edilen, iğrenç. (Çev.n.)

²¹¹ Pascal: (1623-1662) Fransız matematikçi, fizikçi, filozof ve yazar. Aynı zamanda katı bir dindardı. (Çev. n.)

6.

İstirap verici ve tüyler ürpertici bir manzaraydı karşıma çıkan: Bir insanın yozluğunun önündeki perdeyi çektim. Ağzımdaki bu söz, en azından bir kuşkudan uzaktır: İnsanlığa karşı bir ahlaki suçlama içerdiği kuşkusundan. Bu sözcük –yeniden altını çizmek istiyorum– her türlü ahlaki asitten bağımsızdır: O kadar ki yozluğun tam da bugüne kadar hep çok bilinçli bir şekilde “erdem” ve “tanrısallık”ın gaye edinildiği yerde olduğunu gördüm. Çoktan tahmin edilmiş olacağı gibi, yozluğu *décadence* anlamında algılıyorum: Savım da insanlığın bugün en yüce, en arzulanan değerler olarak

en tepeye yerleştirdiği değerlerin tümünün décadence²¹² değerler olduğudur.

²¹² Décadence: Latince “decadere”den geliyor. Anlamı “düşme”, “çökme”dir. (Çev. n.)

Bir hayvana, bir türe, bir bireye, içgüdülerini kaybettiğinde, kendisine zararlı olanı seçtiğinde, onu yeğlediğinde yozlaşmış derim. “Yüce duygular”ın, “insanlık idealleri”nin tarihi –ve öyle görünen o ki bu tarihi anlatma bana düşecek– hemen hemen aynı zamanda insanın neden böylesine yozlaştığının bir açıklamasıdır da. Yaşamın ta kendisi benim için yetişmenin içgüdü, sürekliliğin, kuvvetlerin birikmesinin, kudretin içgüdü: güç istencinin eksik olduğu yerde çöküş vardır. Savım, insanlığın en yüce değerlerinde bu istencin eksik olduğudur – çöküş değerlerinin ve nihilistik değerlerin en kutsal isimler altında hüküm sürdüğüdür.

Hıristiyanlığa acımanın (Mitleid)²¹³ dini denir. Acıma, yaşam duygusunun erkesini arttıran bütün güç verici tutkuların karşısında durur: o depressif bir etkiye sahiptir. Kişi, acıyı paylaştığında güç kaybeder. Yaşamın acı çekme aracılığıyla uğradığı güç kaybı, acımayla birlikte artar ve çeşitlenir. Acı, acıma yoluyla bulaşıcı hale gelir; bazı durumlarda yaşamın ve yaşam erkesinin toptan yitirilmesine yol açabilir – nedenin büyüklüğüyle tamamen orantısız bir kayıp (- Nasıralı’nın ölüm

olayı gibi). Bu onun ilk nokta-ı nazarı²¹⁴ ancak ondan çok daha önemlisi var. Acımanın etkisini, doğurduğu tepkilere göre ölçülürse, onun ölümcül derecede tehlikeli karakteri daha aydınlık bir ışık altında ortaya çıkar. Acıma, bir bütün olarak, ayıklama yasası olan evrim yasasına engel olur. Batıp gitmek için olgunlaşmış olanı korur; yaşamın elediği ve ölüme mahkûm ettiklerinin tarafını tutup, iyi yetişmemişlerin her çeşidinin olanca bolluğuyla sürdürerek, yaşamın kendisine karamsar ve şüpheli bir görünüm verir. İnsanlık, acımayı, erdem sayacak kadar ileri gitmiştir (- her soylu ahlakta bir zayıflık olarak görülür oysa -); hatta, daha da ileri gidilmiş, acıma erdemini ta kendisi, tüm diğer erdemlerin temeli ve kaynağı yapılmıştır –lakin, gözden kaçırılmaması gerekir ki kalkanına yaşamın inkârı kazılı nihilistik bir felsefenin penceresinden baktığı için– hep akılda tutulması gereken bir olgu. Schopenhauer bunda haklıydı: acıma aracılığıyla yaşam yadsınmıştır ve yadsınmaya layık kılınmıştır – acıma, nihilizmin uygulayımıdır. Tekrarlayalım: Bu depresif ve bulaşıcı içgüdü, yaşamı koruyan ve onun değerini arttıran içgüdülerin tümünün önünde durur: O, hem sefaletin çoğaltıcısı hem de mahrumiyet yaratan her şeyin koruyucusu olarak décadence’ın ilerleyişinin başlıca araçlarından biridir – acıma, hiçliğe inandırır!.. Doğal olarak kimse “hiçlik” demez buna: Biri “ahiret” der, diğeri “Tanrı”, diğeri “hakiki yaşam”, diğeri Nirvana, günahahtan kurtuluş, kutsanmışlık.. Dinsel-ahlaksal zıvalıkların bağrından çıkan bu masum retorik,²¹⁵ kişi, o yüce, hayranlık uyandıran sözcüklere bürünen eğilimi kavradığında, başlangıçta çok daha az masum olarak gösterir kendini: Yaşama düşman eğilim. Schopenhauer yaşama düşmandı: Bu yüzden acıma onun için bir erdem oldu.. Aristoteles, iyi bilindiği üzere, acımayı, zaman zaman bir arındırıcıyla giderilmesi gereken, hastalıklı

ve tehlikeli bir anlaksal durum olarak gördü: Ona göre tregedy bir arındırıcıydı.²¹⁶ Yaşam içgüdü, Schopenhauer’ın (ve ayrıca, ne yazık ki St. Petersburg’tan Paris’e, Tolstoy’dan Wagner’e, tüm edebi ve sanatsal décadence’ımızın), temsil ettiği gibi, hastalıklı ve tehlikeli bir acıma birikimini patlatmanın bazı yollarını araştırmak için kişiyi devinime geçirmeli ki patlayabilsin ve boşalsın.. Bütün sağlıksız modernliğimiz içinde Hıristiyan acımasından daha sağlıksız bir şey yoktur. Burada doktor olmak, burada acımasız olmak, burada neşteri vurmak – hepsi bize ait, hepsi bizim insanı sevme tarzımız, bu yüzden filozoflarımız biz, biz Hpyerboreioslar! – – –

²¹³ Mitleid: (Alm.) “Merhamet”, “duygudaşlık”, “rikkat”, “insaf”, “birlikte acı çekme”, “iç parçalanması” anlamlarına da gelir. (Çev.

n.)

[214](#) Nokta-ı nazar: (Osm.) Bakış. (Çev. n.)

[215](#) Retorik: Yunanca'da konuşma. Söylev sanatı. (Çev. n.)

[216](#) Purgativ: (Alm) Müshil, bağırsakları boşaltan. (Çev. n.)

8.

Kimi karşıtımız olarak gördüğümüzü söylemek gerek: Tanrıbilimciler ve damarlarında tanrıbilimci kanı taşıyan herkes – bütün felsefemiz... Kişinin, bu mukedderatı yakından tanınması, hatta bizzat yaşamış olması, bu yüzden neredeyse yok olması gerekir, bunun şaka kaldırır bir yanının olmadığını görmesi için (şu bizim Bay Doğabilimci ile Fizyologların mezhen genişliği [hürfikirliliği] (Freigeisterei), benim gözümde şakadır, – böylesi şeyler hakkında tutkuları yok, acı çekmemişler buntan ötürü –). Bu zehirlenme çoğu kişinin sandığından çok daha ötedir: Kendini “idealist” olarak gören herkeste – daha yüce bir devinim noktasının erdemiyle, gerçekliğin yukarılarına yükselip, ona, oradan şüpheyle bakma hakkına sahipmiş gibi davrananların tümünde – tanrıbilimcilerin çalım satan huyunu buldum. İdealist de tıpkı rahip gibi, bütün yüce kavramları elinde tutar (– üstelik yalnızca elinde değil! –); onları iyiniyetli bir horgörüyle “anlayış”a, “onur”a, “refah”a, “bilim”e karşı kullanır; böyle şeyleri, üzerindeki arı kendi-içinliğindeki (für-sich-heit) “tin”in süzülmediği, zararlı ve baştan çıkarıcı güçler olarak kendi altında görür – sanki alçakgönüllülük, namusluluk, züğürtlük, tek kelimeyle kutsallık, bu güne kadar yaşama korkulu şeylerin ve ahlaksızlıkların tümünden daha çok zarar vermemiş gibi... Arı tin, arı yalandır... Yaşamın meslekten yadsıyıcısı, yalanlayıcısı ve zehirleyicisi şu rahip, yüksek bir insan türü olarak kabul edildikçe, hakikat nedir sorusuna hiçbir cevap bulunamaz. Yadsıma ve hiçliğin bilinçli avukatı, “hakikat”in temsilcisi sayıldığında, doğru çoktan tepe üstü çevrilmiştir...

9.

Savaş açtım bu tanrıbilimci – içgüdüye: Her yerde onun izlerini buldum. Damarlarında tanrıbilimci kanı taşıyan herkes, her şeye karşı daha başından yanlış ve onursuz tavır sergiler. Tutku (pathos), bu durum sonucu oluşan tutku, inanç adını alır: Onmasız yalanın görünümünden azap duymamak için, gözlerini sımsıkı hepten yummak. İnsanlar bu yanlış görünümünden bir ahlak, bir erdem, bir kutsallık çıkarırlar; hatalı görme, iyi vicdan haline getirilir – “Tanrı”, “kurtuluş” ve “bengilik” adlarıyla mukaddes kıldıklarından başka hiçbir görmenin, artık değer taşımadığını savlarlar. Bu tanrıbilimci içgüdüyü her yerde ortaya çıkardım: O, yeryüzünde var olan yalanın en yaygın ve özellikle de yer altı biçimidir. Bir tanrıbilimcinin doğru olduğunu düşündüğü her şey yanlış olmalıdır: Alın size neredeyse bir doğruluk ölçütü. Onun kendi kendini koruyan derin içgüdü, gerçekliğin herhangi bir şekilde saygıdeğer bulunmasının hatta dile getirilmesinin bile karşısında yer alır. Tanrıbilimcilerin etkilerinin uzandığı yerde değer yargısı alt üst olmuştur ve “doğru” ile “yanlış” kavramları mecburen yer değiştirmiştir: Orada yaşama en çok zarar verene “doğru”, onu zenginleştiren, derinleştiren, onaylayan, doğrulayan ve muzaffer kılan “yanlış” denir. Tanrıbilimciler hükümdarların (ya da halkların –) “vicdanlarından” yararlanarak güce ellerini uzattıklarında, temelde neyin yer aldığından kuşku olmaz: Son istenci, nihilistik istenç, gücü istemektedir...

10.

Felsefenin tanrıbilimci kanıyla bozulduğunu söylediğimde, Almanlar tarafından hemen anlaşılırım. Alman felsefesinin büyükbabası, o Protestan papazdır; Protestanlığın kendisi de onun peccatum

originale'si.²¹⁷ Protestanlığın tanımı: Hıristiyanlığın –ve aklın– kısmi felci... “Tubingen Darülacezesi”ni²¹⁸ ağza almak, Alman felsefesinin temelini ne olduğunu anlamaya yeter – riyakâr bir tanrıbilim. Suebyalıları Almanya'daki en iyi yalancılardır; masumca yalan söylerler... Kant'ın ortaya çıkışı Alman öğrenim dünyasında –dörtte üçü vaizlerin ve öğretmenlerin oğullarından oluşur– neden böylesine büyük bir gönenme yarattı? Bugün bile yankı bulan, Kant'la her şeyin daha iyi olacağına duyulan inancın nedeni nedir? Alman bilginlerinin içlerindeki tanrıbilimci içgüdü, neyin yeniden mümkün olabileceğini sezdi... Eski ideale giden bir gizli patika gözler önüne serildi; “hakiki dünya” kavramı, dünyanın özü olarak ahlak kavramı (– iki sinsi yanlış, yanlışlar içinde!), kolay anlaşılabilir ve kurnaz bir kuşkuculuk sayesinde, henüz tanıtlanabilir olmasa da, artık çürütülemezlerdi... Akıl, aklın hakkı o kadar uzağa gitmez... Gerçeklikten bir “zâhirilik” yapılmıştı; tamamıyla yalan bir dünya, varlık dünyası, gerçekliğe dönüştürülmüştü... Kant'ın başarısı açıkça bir tanrıbilimci başarısıdır: Kant da, Luther gibi, Leibniz gibi, yeni payandasıydı, bir başına ayakta duramayan Alman dürüstlüğü – –

²¹⁷ Peccatum Original: Günahın kaynağı: İlk günah, Adem ile Havva'nın elma yemesi ile ilgili. (Çev. n.)

²¹⁸ Tubingen Darülacezesi: Swabia'da Protestan eğitim veren ünlü bir okul. (Çev. n.)

11.

Ahlakçı Kant'a dair bir sözüm var. Erdem, bizim buluşumuz olmalı; bizim en kişisel meşru müdafamız ve def'i hacetimiz (Notdurft²¹⁹) olmalı: Diğer bütün durumlarda ise tehlikeden başka bir şey değildir. Yaşamımızı koşullandırmayan şey, ona zarar verir: Kant'ın arzuladığı gibi, salt “erdem” kavramına saygı duygusundan gelen bir erdem zararlıdır. “Erdem”, “ödev”, “kendinde iyi” (Gute an sich), gayri şahsi, genel geçer nitelikte iyi – ham hayaldir tüm bunlar; çöküşün, yaşamın son tükenişinin, Königsberg²²⁰ Çinliliğinin dilegetirdiği. Mahfuziyetin ve gelişmenin en derin yasaları tamamıyla tersini talep eder: herkesin kendi erdemini kendi kesin buyruğunu bulmasını. Bir halk, kendi ödevini genel ödev kavramıyla karıştırdığında yok olur. Hiçbir şey, “kişisel olmayan” ödevlerin tümünden, soyutlamanın Moloch'una²²¹ verilen kurbanlardan daha karmaşık ve kızışik bir yıkım yaratamaz – Kant'ın kesin buyruğunun,²²² yaşam için ölümcül derecede tehlikeli olduğu düşünülmeliydi!.. Tanrıbilimci içgüdü onu tek başına kanatları altına aldı! – Yaşam içgüdüyle harekete geçirilen bir eylem, onunla gelen hazla, yerinde bir eylem olduğunu kanıtlar: Hıristiyan-inaksal bağırsaklı şu nihilistin hazdan anladığı ise bir yergidir... İçsel bir gereklilik, derin bir kişisel seçim, zevk olmaksızın –yalnızca bir “ödev” otomatı gibi– çalışmaktan, düşünmekten ve hissetmekten daha hızlı kırıp geçiren başka ne olabilir? İşte bu tamı tamına décadence'in reçetesidir ve ahmaklık için bile geçerlidir... Kant ahmak oldu. – Üstelik de bu, Goethe'nin çağdaşıydı! Bu zehirli örümcek Alman filozof sayılıyordu – hâlâ da sayılıyor! Almanlar hakkında düşündüklerimi söylememeye özen gösteriyorum... Fransız Devrimi'nde devletin dönüşümünü inorganikten organikliğe geçiş olarak gören Kant değil miydi? “İnsanın iyiyi arama eğilimi”ni kanıtlamak üzere, insanoğlu tarafından, ahlaki bir eğilimden başka bir yolla açıklanamayan bir olay olup olmadığını kendine sormadı mı? Kant'ın cevabı: “İşte devrim budur.” İçgüdü olarak her şeydeki ama her şeydeki hatalı içgüdü, doğa karşıtlığı, felsefe olarak da Alman décadence'ı – işte Kant budur! –

²¹⁹ Notdurft: (Alm.) Tabii ihtiyaç, dışkılamak, bağırsak boşaltmak... Kitabın İngilizce çevirilerinde bu sözcük, ne var ki ‘necessity’e dönüşmüş. (Çev. n.)

[220](#) Prusya’da bir kent: Şimdiki Kaliningrad. (Çev. n.)

[221](#) Moloch: Adına çocuk kurban edilen Kenan tanrısı. (Çev. n.)

[222](#) Kategorischer imperativ: “Davranış ilken iraden aracılığıyla genel bir yasa haline gelecekmış gibi hareket et.” cümlesi, Kant’ın Metaphysik der Sitten’ındaki (Törelere Metafizigi) kesin buyruğun tanımlarından biridir. (Çev. n.)

12.

Felsefe tarihinin dürüst tipleri olan birkaç kuşkucuyu bir kenara ayırıyorum: Geriye kalanlar düşünsel dürüstlüğün başlıca gereklerinden bile bihaberler. Bütün bu büyük hayalperestler ve dahiler, küçük kadınlar gibi davranırlar – “güzel duyguları” kanıt, “kabaran göğüsleri” kutsallığın böğürtüleri, inancı da doğruluğun ölçütü olarak görürler. Sonunda Kant, “Alman” masumiyeti içinde, bu çürümüşlük formuna, bu düşünsel vicdan eksikliğine “kılgısal us” diyerek, ona bilimsel bir hava vermeye çalıştı: aklın dert edilmediği yani ahlakın, “-melisin” yüce isteğinin devreye girdiği durum için özel olarak bir akıl tasarladı. Halkların hemen hemen tümünde, filozof sadece rahip tipinin daha gelişmiş olarak görülüyorsa, rahibin bu varisi, kendini kandırmaya yönelik düzmececiği, keşfetmekten şaşkınlık duymaz. Kişi, insanlığı yükseltmek, kurtarmak ya da özgürleştirmek gibi kutsal görevleri olduğunu duyumsadığında – kalbine bir kıvılcım düşüp, bir öte-dünya buyruklarının sözcüsü olduğuna inandığında; böyle bir görev onu daha baştan bütün mantıklı değerlendirmenin dışına yerleştirir – kişi böyle bir görevle kutsanmışsa, zaten daha yüksek bir düzenin mensubudur. Bir rahip felsefeyi ne yapsın ki! O bunun çok üstündedir! – Ve bugüne kadar rahip egemen olmuştur! – “Doğru” ve “doğru olmayan” kavramlarını o belirlemiştir!..

13.

Bunu küçümsemeyelim: Biz kendimiz, biz özgür tinler, eskinin tüm “doğru” ve “doğru olmayan” kavramlarına karşı bir “tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi”, cisimleşmiş bir savaş ve utku ilanınız. En değerli malumatlar, geç bulunanlardır ancak daha değerli olanları ise yöntemlerdir. Günümüz bilimselliğinin tüm yöntemleri, tüm varsayımları binlerce yıl boyunca en derin horgörüyle karşılandı: eğer birisi onlara meylederse, “dürüst” insanlarla ilişki kurmaktan men edilirdi – “Tanrı düşmanı”, gerçeği küçük gören, “cin çarpmış” sayılırdı. Bir bilim insanı olarak Şandala’ydı. [223](#) İnsanlığın tüm pathos’u karşıydı bize –sonunda neyin doğru olması, doğrunun ne olması gerektiği kavramı– her “-malısın”lar bu güne kadar bize karşı yöneltilmişti... Amaçlarımız, yöntemlerimiz, sessiz, dikkatli, kuşkulu tarzımız –tümü insanlığa tamamıyla liyakatsız ve aşağılık göründü.– Kişi, geriye bakıp, insanlığı bunca zamandır estetik bir beğenme mi kör kıldı diye kendi kendine, haklı olarak sorabilir: Doğruluktan pitoresk bir etki beklediler ve benzer şekilde bilenden (idrak edenden) duyular üzerinde güçlü bir etki yaratmasını beklediler. Ağız tatlarını bozup, gözlerine batan en büyük şey alçak gönüllülüğümüzdü. Ah, nasıl da keşfederler bu hakikati, tanrının gurkları. [224](#) – –

[223](#) Şandala: Hint toplumunda dilenerek geçinen insanlara verilen ad. (Çev. n.)

[224](#) Gurk: 1. Erkek hindi, 2. Kuluçka. (Çev. n.)

14.

Değiştik artık. Her bakımdan daha alçak gönüllü olduk. Artık insanı, “tin”den, “tanrısallık”tan türetmiyoruz; onu tekrar hayvanların arasına yerleştirdik. Bizim için hayvanların en güçlüsü odur, çünkü en kurnazıdır; bunun sonuçlarından biri de tinselliğidir. Diğer yandan, burada bile kendini ortaya koymak isteyen kibirden koruyoruz: Sanki insan, hayvansal evrimin arkasındaki asıl amaçmış

gibi. İnsan yaratımın tacı filan değildir, bütün diğer varlıklar aynı mükemmeliyet içinde, aynı basamakta, yanı başında durur... Ve hatta bunu söylemekle dahi çok şey söylemiş oluruz: İnsan, izafi olarak, hayvanların en hamı, en hastalıklı ve içgüdülerinden en fazla sapmış olanıdır – tabii bunların yanı sıra, kesinlikle en ilginç olanı! – Hayvanlara gelince, hayranlık verici bir yüreklilikle onları birer makine diye tanımlayan ilk kişi Descartes idi; tüm fizyolojimiz bu önermenin doğruluğunu kanıtlamaya adanmıştır. Descartes’ın bile yaptığı gibi, mantıken insanı diğerlerinden ayırmıyoruz: bugün insan hakkındaki bilgimiz onun da bir makine olduğu ölçüsündedir. Vaktiyle insana daha yüksek bir düzenden çeyiz (Mitgift) olarak “özgür istenç” verilmişti: Artık bir yeti olarak anlaşılmayabilir diye ondan bu istenci bile geri aldık. Eski “istenç” sözcüğü, artık yalnızca muhalayı imlemeye yarıyor, kısmen çelişen, kısmen uyuşan bir sürü uyarıyı mecburen izleyen bireysel tepkiyi – istenç artık hiçbir şeye “etki etmiyor”, hiçbir şeyi “harekete geçirmiyor”.... Eskiden, insanın bilincinin, “tin”inin, onun yüksek kökeninin, tanrısallığın kanıtı olarak düşünülürdü; ona, kendini mükemmel kılmak için, kaplumbağa gibi, duyularını içine çekmesi, dünyevi şeylerle alışverişini kesmesi ve naaşını (sterbliche Hülle)²²⁵ bir kenara koyması öğütlendi: o zaman geriye onun tek önemli kısmı, “arı tin” kalırdı. Burada, yeniden daha iyi düşünmeye başladık: bilinçlenme, “tin”, bizim için organizmanın izafi bir eksikliğidir – sinir gücümüzü gereksizce tüketen bir çaba olarak, bir girişim, bir el yordamıyla arama, bir sarsak sarsak yürüme olarak – bir şeyin bilinçli olarak yapıldığında yetkinleşeceğini kabul etmiyoruz. “Arı tin”, arı aptallıktır: sinir sistemini ve duyuları, dolayısıyla “naaş”ı çıkarırsak, yanlış hesap yapmış oluruz – başka bir şey değil!..

²²⁵ Sterbliche Hülle: “Fani vücut”, “cenaze” olarak da çevirmek mümkün. (Çev. n.)

15.

Ne ahlakın ne de dinin, Hıristiyanlıkta, hakikatin herhangi bir noktayısıyla ilgisi vardır. Katıksız hayali nedenler (“Tanrı”, “ruh”, “ben”, “tin”, “özgür istenç” – hatta “özgür olmayan” da); katıksız hayali etkiler (“günah”, “kurtuluş”, “inayet”, “ceza”, “günahların affı”). Hayali varlıklar (“Tanrı”, “tinler”, “ruhlar”); hayali bir doğal tarih (antroposentrik; toptan bir doğal nedenler kavramı noksanlığı); hayali bir psikoloji (kendi kendini yanlış anlamalar, hoş ya da hoş olmayan durumların yanlış yorumları, örneğin nervus sympathicus²²⁶ durumların dinsel-ahlaksal sapkınlıkların simgeleriyle yorumlanması gibi – “pişmanlık”, “vicdan azabı”, “şeytanın ayartısı”, “Tanrının yakınlığı” – hayali bir teleoloji²²⁷ (“Tanrının krallığı”, “kıyamet”, “ebedi yaşam”) – Bu safi uydurmalar dünyası ile hayal dünyası arasında, adamakıllı birincinin aleyhine olmak üzere, hayli fark vardır; hayal dünyası en azından gerçeği yansıtır, oysa diğeri gerçeği yanlışlar, ucuzlatır ve yadsır. Bir kez “doğa” kavramı, “Tanrı” kavramının karşıtı haline getirilince, “doğal” sözcüğü de mecburen “mezmûm (menfur)”²²⁸ anlamına geldi – bütün bu uydurma dünyası köklerini doğal olana (-gerçekliğin!) karşı nefrette buluyordu, bu da gerçekliğin varlığından duyulan derin hoşnutsuzluğun ifadesiydi... Bu bile tek başına her şeyi açıklar. Gerçeklikten yalan yoluyla kaçmak için nedenleri olan kim... Gerçeklikten acı çeken kim? Ancak gerçeklikten dolayı acı çekmek demek, kazazede (neticesiz)²²⁹ bir gerçeklik anlamına gelir... Bıkkınlığa dair duyguların, memnuniyetsizliğe dair duygulara ağır basmasıydı, bu uydurma ahlakın ve dinin nedeni: bu ağır basma ise, *décadence*’ın formülünü sağlar...

²²⁶ Nervus Sympathicus: Sinir sisteminin bir parçası. (Çev. n.)

[227](#) Teleoloji: Erekbilim. (Çev. n.)

[228](#) Menfur: “Verwerflich”, reddedilen; paylanmayı hak eden, kötü, çirkin, ayıplı, alçak anlamlarına da gelmektedir. (Çev. n.)

[229](#) Kazazede: “Verunglück”, kaza sonucu ölmek, bahtsız olmak, işte başarısızlık anlamlarına da gelmektedir. (Çev. n.)

16.

Aynı sonuca, Hıristiyan Tanrı kavramının eleştirel bir incelemesiyle de varılır. – Hâlâ kendisine inanan bir halkın, kendine ait bir tanrısı da vardır. Onda, kendisini üstte tutan şartları, kendi erdemlerini yüceltir – o, kendinden duyduğu memnuniyeti, güçlülük duygusunu, bunlar için şükranlarını sunabileceği bir varlığa yansır. Zengin olan, zenginliğini dağıtmak ister; gururlu bir halk, uğruna kurbanlar vereceği bir tanrıya gereksinim duyar... Din, bu varsayımların sınırları içinde bir şükran biçimidir. Kişi, kendisi için müteşekkirdir: Bunun için de bir Tanrıya ihtiyaç duyar. – Bu Tanrı hem faydalı hem zararlı, hem dost hem düşman olabilmelidir– kişi, ona iyilikte de kötülükte de hayranlık duyar. Yoksa bir Tanrıyı doğal olmayan bir şekilde kısırlaştırıp, yalnızca bir iyilikler Tanrısı yapmak, insani eğilimlere ters olurdu. İnsanlığın kötü bir Tanrıya da iyi bir Tanrıya olduğu kadar gereksinimi vardır; varlığını yalnızca hoş görüye ve insancılığa borçlu değildir... Öfke, intikam, kıskançlık, istihza, kurnazlık, şiddet hakkında hiçbir şey bilmeyen bir Tanrının ne değeri olabilir ki? Henüz zaferin ve yıkımın baştan çıkarıcı ardeur’ü²³⁰ bile tanımayan bir tanrı? Böyle bir Tanrıyı kimse anlamazdı: Kişi ona niye sahip olsun ki? – Ama eğer, bir halk yokuş aşağı inmeye başlamışsa, geleceğe olan inancı, özgürlük umutları elinden kayıp gidiyorsa, boyun eğmeyi ilk gereksinim, boyun eğmenin erdemlerini kendini korumanın ölçütü olarak görüyorsa, Tanrısını değiştirmesi zorunludur. Bu durumda riyakâr (Duckmäuser), pısrık, kanaatkâr olur; “ruh barışı”nı, nefretten vazgeçmeyi, hoşgörüyü, dostu ve düşmanı “sevme”yi salık verir. Sürekli ahlaksallık dağıtmaya başlar, her özel erdeme doğru sürünerek ilerler, herkesin Tanrısı haline gelir, resmi vazifesi olmayan kişi olur, bir kozmopolit... Eskiden bir halkı, bir halkın güçlülüğünü, bir halkın ruhindaki saldırganlığı ve güce susamışlığı temsil ediyordu; şimdi ise yalnızca iyi Tanrı... Gerçek şudur ki tanrılar için başka seçenek yoktur: ya güç istencidirler – öyle oldukları sürece de ulusal Tanrılar olacaklardır –ya da iktidarsız (kudretsiz) bir güç– o zaman da zorunlu olarak iyi hale gelirler...

[230](#) Ardeur: (Fr.) 1. Yüksek ısı, kızgınlık, 2. Erk, canlılık, dirilik, 3. Yamanlık, 4. Büyük istek. (Çev. n.)

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

TÜRKÇEDE NIETZSCHE

- Aforizmalar, Çev.: Sedat Umran, Birey Yayıncılık, Mayıs 2000.
- Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Çev.: Ahmet İnam, Say Yayınları, 2004.
- Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Çev.: Orhan Tunca, Gün Yayıncılık, 2005.
- Bilim ve Bilgeliliğin Savaşı, Çev.: Ümit Özdağ, İmge Kitabevi, 1990.
- Böyle Buyurdu Zerdüşt, Çev.: Murat Batmankaya, Say Yayınları, Mart 2006.
- Böyle Buyurdu Zerdüşt, Çev.: N. Kıran Öksüz, İskele Yayıncılık, Temmuz 2005.
- Böyle Buyurdu Zerdüşt, Çev.: Turan Oflazoğlu, Cem Yayınevi, Kasım 1999.
- Böyle Söyledi Zerdüşt, Çev.: Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.
- Bütün Şiirleri, Çev.: Nihat Tezeren, Gendaş Kültür, Haziran 2004.
- David Strauss-İtirafçı ve Yazar, Çev.: Osman Çeviktay, Say Yayınları, Şubat 2006.
- David Strauss-İtirafçı ve Yazar, Çev.: Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, Mayıs 2006.
- Deccal-Hıristiyanlığa Lanet, Çev.: Oruç Oruoba, İthaki Yayınları, Mart 2003.
- Dionysos Dithyrambosları, Çev.: Orhan Tuncay, Gün Yayıncılık, 2005.
- Dionysos Dithyrambları, Çev.: Murat Batmankaya, Say Yayınları, 2003.
- Dionysos Dithyrambosları, Çev.: Oruç Aruoba, Bilim, Felsefe, Sanat Yayınları, 1988.
- Ecce Homo, Çev.: Can Alkor, Yapı Kredi Yayınları, Şubat 1999.
- Ecce Homo, Çev.: İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, 2003.
- Eğitimci Olarak Schopenhauer, Çev.: Cemal Atila, Say Yayınları, Şubat 2006.
- Güç İstenci, Çev.: Sedat Umran, Birey Yayıncılık, Ağustos 2002.
- İnsan Çoğul ve Tekbaşına, Çev.: Kenan Sarıalioğlu, Kırmızı Yayınları, Haziran 2006.
- İnsanca, Pek İnsanca (I. Cilt), Çev.: Cemal Atila, Say Yayınları, Ağustos 2003.
- İnsanca, Pek İnsanca (I. Cilt), Çev.: Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, 2003.
- İnsanca, Pek İnsanca (II. Cilt), Çev.: Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, Eylül 2004.
- İyinin ve Kötünün Ötesinde, Çev.: Ahmet İnam, Say Yayınları, 2004.
- Müziğin Özünden Tragedyanın Doğuşu, Çev.: İsmet Zeki Eyuboğlu, Ataç Kitabevi, 1965.
- Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu, Çev.: İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, 2002.
- Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, Çev.: Gürsel Aytaç, Say Yayınları, Mart 2006.
- Putların Alacakaranlığı ya da Çekiçle Felsefe Yapmanın Yolları, Çev.: İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayınları, 2004.
- Putların Alacakaranlığı ya da Çekiçle Felsefe yapmanın Yolları, Çev.: Regaip Minareci, Morpa Kültür Yayınları, Ocak 2005.
- Putların Batışı ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır, Çev.: Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, Temmuz 2005.
- Richard Wagner Bayreuth'da, Çev.: Mehmet Osman Toklu, Say Yayınları, 2003.
- Sabahın Gizeminden Doğanlar, Çev.: Kenan Sarıalioğlu, Opus Yayınları, 1998
- Seçilmiş Düşünceler, Çev.: Hakkı Uslu, Elips Kitap, Haziran 2006.
- Sonsuzluğun Ufkunda Seçilmiş Düşünceler, Çev.: Samih Tiryakioğlu, Broy Yayınları, Ağustos 2000.
- Şen Bilim, Çev.: Ahmet İnam, Say Yayınları, 2004.
- Tan Kızıllığı, Çev.: Hüseyin Salihoğlu, Ümit Özdağ, İmge Kitabevi Yayınları, Ağustos 1997.
- Tan Kızıllığı, Çev.: Özden Saatçi Karadana, Say Yayınları, 2003.
- Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine, Çev.: Nejat Bozkurt, Say Yayınları, Ocak 2006.
- Tragedyanın Doğuşu, Çev.: Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, Mayıs 2005.
- Wagner Olayı- Nietzsche Wagner'e Karşı, Çev.: Mehmet Osman Toklu, Say Yayınları, 2002.
- Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz-Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Çev.: Gürsel Aytaç, Say Yayınları, Mart 2006.
- Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans, Çev.: Mahmure Kahraman, Say Yayınları, 2005.
- Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Çev.: Nusret Hızır, Kabalcı Yayınevi, Ocak 1992.
- Zerdüşt Böyle Dedi, Çev.: Sadi Irmak, İkbalevi, 1954.
- Zerdüşt Böyle Diyordu, Çev.: Osman Derinsu, Varlık Yayınları, 1996.

HAKKINDA YAZILANLAR

- Edebiyat Nedir?, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Hans Georg Gadamer, Helmut Kuhn, Çev.: Ahmet Sarı, Şahbender Çoraklı, Babil Yayınları, Aralık 2002.
- En Kısa Gölge: Nietzsche'nin "iki" felsefesi, Alenke Zupancic; çev.: Seyhan Bozkurt, Encore, 2005.
- Nietzsche'nin Nihilizmi, Birol Dok, Seba Yayınları, 1996.
- Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtını Etiği, Peter Berkowitz, Ayrıntı, 2003.

- Nietzsche: Demonla Muharebe*, Stefan Zweig; Almancadan çeviren: Hasan Cemil Çambel, Kanaat Kitabevi, 1940.
- Nietzsche: Eylem Ödevi: -Yaşamı, Düşüncesi ve yapıtlarından seçmeler-*, İsmet Zeki Eyuboğlu, Broy Yayınevi, 1997.
- Nietzsche: Özgürlük Savaşçısı*, Rudolf Steiner; Almanca aslından çeviren: Sevinç Çekli, Omega, 2004.
- Nietzsche hayatı ve felsefesi*, Ahmed Nebil-Baha Tevfik-Memduh Süleyman; günümüz Türkçesine çeviren ve bir önsöz yazıp notları hazırlayan: Burhan Şaylı, Babil Yayınları, 2004.
- Nietzsche Üzerine: Şans istenci*, Georges Bataille; çeviren: Mukadder Yakupoğlu, Kabalcı, 1997.
- Nietzsche ve Alman felsefi düşüncü'süne giriş*, Bernard Groethuysen; Çev.: Hamdi Ragıp Atademir, Remzi Kitabevi, 1944.
- Nietzsche ve Din*, Martin Heidegger, Friedrich Wilhelm Nietzsche, Ahmet Demirhan, Brian D. Ingraffia, Michel Harr, Ned Lukacher, Çev.: Ahmet Demirhan, Gelenek Yayıncılık, 2002.
- Nietzsche ve İnsan*, İonna Kuçuradi, Yankı, 1967.
- Nietzsche ve Kısırdöngü*, Pierre Klossowski; çeviren: Mutadder Yakupoğlu, Kabalcı Yayınevi, 1999.
- Nietzsche'de Nihilizm Problemi*, Uluğ Nutku, yaynevi belirtilmemiş, 1968
- Nietzsche'nin Dansı: Toplumsal hayatta hınç, karşılıklılık ve direniş*, Georg Stauth, Bryan S. Turner; çev.: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları: Ark, 1997.
- Nietzsche'nin Deniz Âşığı*, Luce İrigaray; çeviren: İsmail Yerguz, Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Nietzsche'nin Felsefesi*, Abraham Wolf, Babil Yayınları, 2003.
- Nietzsche'nin Kadınları*, Mario Leis, Almanca'dan çeviren: Pınar Ceyhan, Gendaş, 2005.
- Nietzsche'nin Modern Kültürü eleştirisi üzerine bir inceleme*, Naziye Kalaycı, Hacettepe Üniversitesi — Tezler— 2001.
- Nietzsche'nin Müzik Üzerine Düşünceleri*, Pierre Lasserre; Çev.: İlhan Usmanbaş, Pan, 1996.
- Nietzsche'nin tanrı öldü sözü ve dünya resimleri çağı*, Martin Heidegger; Türkçesi: Levent Özsar, Asa Kitabevi, 2001.
- Nietzsche'nin tarih karşısında tutumu*, Bedia Akarsu, yaynevi belirtilmemiş, 1975.
- Zerduşt Böyle Söylüyordu: "İnsanüstünü"-Übermensch'in Felsefesi*, Çeviren ve tahlil kısmını yazan: Mahmut Sadi İrmak, Yayınevi belirtilmemiş

ALMANCADA NIETZSCHE

- Alfons Reckermann, *Lesarten der Philosophie Nietzsches*, Gruyter, 2003.
- Andrea Bollinger-Franziska Trenkle, *Nietzsche in Basel*, Schwabe, Eylül 2000.
- Bernhard H. F. Taureck, *Nietzsche und Faschismus*, Reclam, Leipzig, 2000.
- Christoph Türcke, *Der tolle Mensch. Nietzsche und der Wahnsinn der Vernunft*, Zu Klampen, 2000.
- Ernst Barthel, *Nietzsche als Verführer*, Bühler, 1947.
- Ernst Bertram-Hartmut Buchner, *Nietzsche*, Bouvier, 1965.
- Ernst Nolte, *Nietzsche und der Nietzscheanismus*, Propyläen Verlag, 1990.
- Frank Lisson, *Friedrich Nietzsche*, Dtv, Ekim 2004.
- Friedrich Georg Jünger, *Nietzsche*, Klostermann, 1949.
- Georg Brandes, *Nietzsche. Eine Abhandlung über aristokratischen Radikalismus*, Berenberg, Eylül 2004.
- Georg Sigmund, *Nietzsche der "Atheist" und "Antichrist"*, Schöningh, 1946.
- Gianni Vattimo, *Nietzsche. Eine Einführung*, Metzler, Eylül 1992.
- Gilles Deleuze, *Nietzsche und die Philosophie*, Europäische Verlagsanstalt, tarih belirtilmemiş.
- Günter Abel, *Nietzsche. Die Dynamik der Willen zur Macht und die ewige Wiederkehr*, Gruyter, Ekim 1998.
- Günter Figal, *Nietzsche. Eine philosophische Einführung*, Reclam, Ditzingen, Şubat 1999.
- Günter Zehm, *Das Schlusswort Zarathustras. Friedrich Nietzsche und die Folgen*, Edition Antaios, 2006.
- Heinz Friedrich, *Philosophie als Kunst*, Dtv, 1999.
- Henning Ottmann, *Nietzsche-Handbuch. Leben - Werk - Wirkung*, Metzler, Eylül 2000.
- Ivo Frenzel, *Friedrich Nietzsche*, Rowohlt, Nisan 2000.
- Jean Edouard Spenlé-Ludwig Munzinger, *Der deutsche Geist von Luther bis Nietzsche*, Westkulturverlag, 1949.
- Joachim Hans-G. Leithäuser-Franz Stegmeyer, *Der freie Geist*, Limes-Verlag, 1947.
- Johann Prossliner, *Lexikon der Nietzsche-Zitate*, Dtv, Aralık 2001.
- Johann Prossliner, *Nietzsches Zarathustra*, Piper, Mart 2002.
- Josef Rattner, *Nietzsche*, Königshausen & Neumann, 2000.
- Karl August Götz, *Nietzsche als Ausnahme*, Alber, 1949.
- Karl Jaspers, *Nietzsche und das Christentum*, Piper, 1963.
- Karl Jaspers, *Nietzsche. Einführung in das Verständnis seines Philosophierens*, Gruyter, Ocak 1981.
- Karl Löwith, *Von Hegel zu Nietzsche*, Kohlhammer, 1953.
- Konrad P. Liessmann, *Philosophie des verbotenen Wissens. Friedrich Nietzsche und die schwarzen Seiten des Denkens*, Zsolnay, Ağustos 2000.
- Lou Andreas-Salome-Ernst Pfeiffer, *Friedrich Nietzsche in seinen Werken*, Insel, Frankfurt, Ocak 2000.
- Ludwig Giesz, *Nietzsche*, Deutsche Verlag-Anst., 1950.

- Mario Leis, *Frauen um Nietzsche*, Rowohlt, Mayıs 2000.
- Martin Heidegger, *Nietzsche I und II*, Klett-Cotta, Aralık 1998.
- Otto Flake, *Nietzsche*, Kepler, 1947.
- Paul Wolff, *Nietzsche und das christliche Ethos*, Habel, 1946.
- Peter Bünger, *Nietzsche als Kritiker des Sozialismus*, Shaker Verlag, 1997.
- Peter Pütz, *Friedrich Nietzsche*, Metzler, 1967.
- Peter Sloterdijk, *Der Denker auf der Bühne. Nietzsches Materialismus*, Suhrkamp, Aralık 1999.
- Peter Zudeick, *Nietzsche für Eilige*, Aufbau, Eylül 2005.
- Raymond J. Benders-Stephan Oettermann, *Friedrich Nietzsche. Chronik in Bildern und Texten*, Carl Hanser, Nisan 2000.
- Richard Oehler, *Nietzsche-Register*, Kröner, 1944.
- Rudolf Steiner, *Friedrich Nietzsche, ein Kämpfer gegen seine Zeit*, Rudolf Steiner Verlag, 2000.
- Rüdiger Safranski, *Nietzsche-Biographie seines Denkens*, Fischer (Frankfurt), Kasım 2002.
- Rüdiger Schmidt und Cord Spreckelsen, *Nietzsche für Anfänger: Also sprach Zarathustra. Eine Lese-Einführung*, Dtv, 1997.
- Thomas Körber, *Nietzsche nach 1945*, Königshausen & Neumann, 2006.
- Thomas Mann, *Nietzsches Philosophie im Lichte unserer Erfahrung*, Schwabe, Eylül 2006.
- Volker Gerhardt, *Pathos und Distanz. Studien zur Philosophie Friedrich Nietzsches*, Reclam, Ditzingen, Ocak 1988.
- Werner Ross, *Der ängstliche Adler. Friedrich Nietzsches Leben*, Kastell Verlag, Ağustos 1999.
- Wiebrecht Ries, *Nietzsche zur Einführung*, Junius Verlag, Mart 2004.
- Winfried Schröder, *Moralischer Nihilismus. Radikale Moralkritik von den Sophisten bis Nietzsche*, Reclam, Ditzingen, Aralık 2005.
- Wolfgang Kraus, *Nietzsche Brevier*, Prachner, 1950.
- Yong-Soo Kang, *Nietzsches Kulturphilosophie*, Königshausen & Neumann, 2003.
- Friedrich Nietzsche. *Gesammelte Werke*, Gondrom Verlag GmbH, Haziran 2005.
- Sämtliche Werke. *Kritische Studienausgabe in 15 Bänden*, Giorgio Colli-Mazzino Montinari, Dtv, Mayıs 2005.
- Gesammelte Werke, 10 Bde., Peter Pütz, Goldmann, Eylül 1994.
- Werke: *Kritische Gesamtausgabe*, Haz.: Giorgio Colli and Mazzino Montinari, 30 vols (Berlin: de Gruyter, 1967-78).
- Werke: *Musarionausgabe*, 23 vols (Munich: Musarion, 1920-9).
- Werke in drei Banden, Haz.: Karl Schlechta, 3 vols (Munich: Carl Hanser, 1954-6); alfabetik dizini de içeren dördüncü bölüm (1965).

İNGİLİZCEDE NIETZSCHE

- The Complete Works of Friedrich Nietzsche*, Haz.: Oscar Levy, 18 vols (New York: Macmillan, 1909-11; Yeni baskı New York, Russell&Russell, 1964).
- The Birth of Tragedy* (1872), Çev.: Kaufmann, ile *The Case of Wagner* (New York: Vintage, 1966).
- Philosophy in the Tragic Age of the Greeks* (1870-3), Çev.: Marianne Cowan (South Bend, Ind.: Gateway, 1962).
- David Strauss, the Confessor and Writer* (1873) and *Richard Wagner in Bayreuth* (1876), Çev.: A. Ludovici, Complete Works, vol. IV.
- One the Use and Abuse of History* (1873), Çev.: Adrian Collins (New York: Bobbs-Merrill, 1957).
- Schopenhauer as Educator* (1874), Çev.: J. W. Hillesheim ve Malcolm R. Simpson (South Bend, Ind.: Gateway, 1965).
- Human, All Too Human* (I) (1878), Çev.: H. Zimmern ve Paul V. Cohn, Complete Works, vol. VI.
- Mixed Opinions and Aphorisms (Human All Too Human, II)* (1879), Çev.: Paul V. Cohn, Complete Works, vol. VII.
- The Wanderer and His Shadow (Human, All Too Human, II)* (1880), Çev.: Paul V. Cohn, Complete Works, vol. VII.
- Dawn (of Day)* (1881), Çev.: J.M. Kennedy, Complete Works, vol. IX.
- The Gay Science* (1882), Çev.: Kaufmann (New York: Vintage, 1974).
- Thus Spoke Zarathustra* (1883-5), Çev.: Kaufmann (New York: Viking, 1966); *The Portable Nietzsche*'de (New York: Viking, 1954); Çev.: Hollingdale (Harmondsworth ve Baltimore: Penguin, 1967).
- Beyond Good and Evil* (1886), Çev.: Kaufmann (New York: Vintage 1966); Çev.: Hollingdale (Harmondsworth and Baltimore: Penguin, 1973).
- On the Genealogy of Morals* (1887), Çev.: Kaufmann and Hollingdale, *Ecce Homo* ile (New York: Vintage, 1968).
- The Case of Wagner* (1888); *The Birth of Tragedy*.
- Twilight of the Idols* (1888), Çev.: Kaufmann, *The Portable Nietzsche*'de (New York: Viking, 1954); Çev.: Hollingdale, *Antichrist* ile (Harmondsworth ve Baltimore: Penguin, 1968).
- The Antichrist* (1888), Çev.: Kaufmann, in *The Portable Nietzsche*'de (New York: Viking, 1954); Çev.: Hollingdale, *Twilight* ile (Harmondsworth ve Baltimore: Penguin, 1968).
- Nietzsche contra Wagner* (1888), Çev.: Kaufmann, in *The Portable Nietzsche*'de (New York: Viking, 1954).
- Ecce Homo* (1888), Çev.: Kaufmann, *Genealogy* ile (New York: Vintage, 1968); Çev.: Hollingdale (Harmondsworth ve Baltimore: Penguin, 1979).
- The Will to Power* (1883-8), Çev.: Kaufmann ve Hollingdale (New York: Vintage, 1968).

Selected Letters of Friedrich Nietzsche, Çev. ve Yay. Haz.: Peter Fuss ve Henry Shapiro (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971).

DİĞER ESERLERİ

Nietzsche, Der Wille zur Macht, Derleyen ve Yay. Haz.: Peter Gast Elizabeth Forster-Nietzsche'nin yardımıyla (Stuttgart: A. Kroner, 1964).

Nietzsche, Erkenntnistheoretische Schriften, Haz.: Hans Blumenberg et al. (Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1968).

NIETZSCHE ÜZERİNE YAZILMIŞ ESERLER

Alderman, Harold G., *Nietzsche's Gift* (Columbus, Ohio: Ohio University Press, 1977).

Allison, David B., ed., *The New Nietzsche: Contemporary Styles of Interpretation* (New York: Dell, 1977).

Baroni, Charles, *Nietzsche, éducateur de l'homme au surhomme* (Paris: Buchet, 1961).

Bataille, Georges, *Sur Nietzsche, volonté de chance* (Paris: Gallimard, 1945)

Brandes Georg, *Friedrich Nietzsche*, Çev.: A. G. Chater (London: Heinemann, 1914).

Brinton, Crane, *Nietzsche*, 2. baskı (New York: Harper, 1965)

Bueb, Bernrda, *Nietzsche Kritik der praktischen Vernunft* (Stuttgart: Ernst Klett, 1972).

Copleston, Frederich, *Friedrich Nietzsche: Philosopher of Culture* (London: Burnst, Oates & Washburn, 1942).

Danto, Arthur C., *Nietzsche as Philosopher* (New York: Macmillan, 1965).

Deleuze, Gilles, *Nietzsche* (Paris: Presses Universitaires de France, 1962).

Derrida, Jacques, *The Question of Style* (Venice: Corbo e Fiore, 1976).

Fink, Eugen, *Nietzsches Philosophie* (Stuttgart: Kohlhammer, 1960).

Granier, Jean, *Le Problème de la vérité dans a philosophie de Nietzsche* (Paris: du Seuil, 1966).

Grimm, Reudiger Hermann, *Nietzsche's Theory of Knowledge* (Berlin/New York: de Gruyter, 1977).

Harper, Ralph, *The Seventh Solitude* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1965).

Hayman, Ronald, *Nietzsche: A Critical Life* (New York: Oxford University Press, 1980).

Heidegger, Martin, *Nietzsche*, 2 vols (Pfullingen: Neske, 1961).

Heidegger, Martin, *Nietzsche*, vol. I: *The Will to Power as Art*, Çev.: David Krell (New York: Harper & Row, 1979).

Hollingdale, R.J. *Nietzsche* (London: Routledge & Kegan Paul, 1973).

Hollingdale, R.J., *Nietzsche: The Man and His Philosophy* (Baton Rouge, La.: Louisiana State University Press, 1965).

Jaspers, Karl, *Nietzsche: An Introduction to the Understanding of His Philosophical Activiy*, Çev.: Charles F. Wallraff ve Frederich J. Schmitz (Chicago: Regnery, 1965).

Jaspers, Karl, *Nietzsche and Christianity*, Çev.: E.B. Ashton (Chicago: Regnery, 1961).

Kaufmann, Walter, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*, 4. baskı (Princeton: Princeton University Press, 1974).

Klages, Ludwig, *Die Psychologischen Errungenschaften Nietzsches* (Leipzig: Barth, 1926).

Klossowski, Pierre, *Nietzsche et le cercle vicieux* (Paris: Mercure de France, 1969).

Kofman, Sarah, *Nietzsche et la Métaphore* (Paris: Editions Payot, 1972)

Lea, Frank A., *The Tragic Philosopher: A Study of Friedrich Nietzsche* (London: Methuen, 1957).

Love, Frederich, *The Young Nietzsche and the Wagnerian Experience* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1963).

Löwith, Karl, *From Hegel to Nietzsche*, Çev.: David green (Garden City, NY: Doubleday Anchor, 1967).

Löwith, Karl, *Keirkegaard und Nietzsche, oder Philosophische und Theologische Überwindung des Nihilismus* (Frankfurt a.M.: Klostermann, 1933).

Löwith, Karl, *Nietzsches Philosophie der Ewigen Wiederunft des Gleichen*, 2. baskı (Stuttgart: Kohlhammer, 1956).

Magnus, Bernd, *Nietzsche's Existential Imperative* (Bloomington, Ind.: Indiana University Press, 1978).

Manthey-Zorn, Otto, *Dionysus: The Tragedy of Nietzsche* (Amherst, Mass.: University of Massachusetts Press, 1956).

Morel, Georges, *Nietzsche*, 3 vols (Paris: Aubier-Montaigne, 1970).

Morgan, George, A., Jr., *What Nietzsche Menas* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1941; New York: Harpers & Row, 1965).

Müller-Lauter, Wolfgang, *Nietzsche: Seine Philosophie der Geegensätze und die Gegensätze seiner Philosophie* (Berlin: de Gruyter, 1971).

Schlechta, Karl, *Der Fall Nietzsche: Aufsätze und Vorträge* (Munich: Carl Hanser, 1958).

Simmel, Georg, *Schopenhauer und Nietzsche: Ein Vortragszyklus* (Leipzig: Duncker&Humblot, 1907).

Solomon, Robert C., *Nietzsche: A Collection of Critical Essay* (Garden City, NY: Doubleday Anchor, 1973),

Stambaugh, Joan, *Nietzsche's Thought of Eternal Return* (Batimore: Johns Hopkins University Press, 1972).

Stern, J.P., *A study of Nietzsche* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).

Strong, Tracy, *Friedrich Nietzsche and the Politics of Transfiguration* (Berkeley: University of California Press, 1975).

Ulmer, Karl, *Nietzsche: Einbeit und Sinn seines Werkes* (Bern ve Münih: Francke, 1962).

Vaihinger, Hans, *Nietzsche als Philosoph* (Berlin: Reuther&Reichard, 1902).

Vaihinger, Hans, *The Philosophy of 'As IF'*, Çev.: C.K. Ogden (New York: Harcourt Brace, 1924).

Valadier, Paul, *Nietzsche et la critique du christianisme* (Paris: du Cerf, 1974),

Wahl, Jean André, *L'avant-dernière pensée de Nietzsche* (Paris: Centre de documntation universitaire, 1961).

Wahl, Jean André, *La pensée philosophique de Nietzsche des années 1884-88* (Paris: Centre de documentation universitaire, 1959).

Wilcox, John T., *Truth and Value in Nietzsche* (Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Press, 1974).

Williams, W. D., *Nietzsche and the French* (Oxford: Clarendon Press, 1952).